ప్రభుత్వ పాలనా శాస్త్రం

భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి

BRAOU

డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం
సోమాజిగూడ, హైదరాబాదు.
1993

T-3481
4-12-93

రచయితల బృందం

సంపాదకుడు
ఆచార్య డి. రవీంద్ర ప్రసాద్

సహ సంపాదకులు
ఆచార్య వి.యస్. ప్రసాద్
డా॥ పి. నరసయ్య
శ్రీ సి. వెంకటయ్య

రచయితలు
ఆచార్య వి. యస్. ప్రసాద్
ఆచార్య కే.వి. శ్రీనివాసన్
డా॥ పి. నరసయ్య
డా॥ యన్.ఎచ్. సీతారామశర్మ
డా॥ సి.యచ్. బలరాములు
డా॥ ఐ. రామబ్రహ్మం
శ్రీ సి. వెంకటయ్య

Dr. BRAOU LIBRARY

Dr. B.R.A.O.U. LIBRARY
Acc. No. T-3481
Date 4.12.93
Call No 350

ముఖచిత్రం
చంద్ర

డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వ విద్యాలయం
హైదరాబాద్.
ప్రథమ ముద్రణ 1985
పరిష్కృత ముద్రణ 1992

BRAOU

© 1985 డా॥ బి. ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం
అన్ని హక్కులు విశ్వవిద్యాలయానివి, ఈ పుస్తకంలోని ఏ భాగం అయినా ఉపయోగించదలుచుకుంటే, విశ్వ విద్యాలయం అనుమతి పొందాలి. ఈ పాఠాలు సార్వత్రికవిశ్వవిద్యాలయం పాఠ్య ప్రణాళికలో ఒక భాగం. పాఠ్య ప్రణాళిక మొత్తం వివరాలు ఈ పుస్తకం చివరలో ఉన్నాయి.

ఇతర వివరాలకు :
డైరక్టర్, (అకాడమిక్) డా॥ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం
6-3-645, సోమాజిగూడ, హైదరాబాదు - 500 482. (ఆం.ప్ర)

ముద్రణ : చారి అండ్ కంపెనీ, 9-4-9, చార్లెస్ స్ట్రీట్, సికందరాబాద్ - 500 025.

పుస్తక పరిచయం

"భారతదేశంలో స్థానికసంస్థలు, అభివృద్ధి" అనే పుస్తకం స్థానిక ప్రాంతాలలో పనిచేస్తున్న పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు, బ్యాంకులు, సహకార సంస్థలు, స్వచ్ఛంద సంస్థలు మొదలగు వాటిపై దృష్టి కేంద్రీకరించి అధ్యయనం చేస్తుంది. అభివృద్ధి ప్రకియలో స్థానిక సంస్థలు నిర్వహించవలసిన పాత్రను గురించి ప్రస్తుతం ఒక ఆసక్తిరమైన చర్చ కొనసాగుతుంది. మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను సమర్థవంతంగా అమలు చేయడానికి స్థానిక సంస్థల అవసరం ఎంతైనా ఉంది. ఆధునిక సంక్షేమ రాజ్యాలు ఎన్నో విధులను, బాధ్యతలను నిర్వహించవలసి వస్తోంది. వీటిని కేంద్రీకృత వ్యవస్థ ద్వారా సక్రమంగా నిర్వహించడానికి సాధ్యంకాదని, క్రింది స్థాయి పాలనా యూనిట్లకు తగినన్ని అధికారాలు ఇవ్వవలసిన అవసరం ఉందని వికేంద్రీకరణ జరగాలని కోరేవారు వాదిస్తున్నారు. వాస్తవానికి స్థానిక సంస్థల ద్వారానే ప్రజలు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడానికి అవకాశం ఏర్పడుతుంది.

స్వాతంత్ర్యం తరువాత భారతదేశం ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధి పథకాన్ని ఎంచుకుంది. పటిష్టమైన స్థానిక సంస్థలు ప్రణాళికలు సమర్థవంతంగా అమలుకు దోహదం చేయగలవు. అయితే స్థానిక స్థాయిలలో ఏవి ఏజెన్సీలున్నాయి? గ్రామీణాభివృద్ధి శీఘ్రతరంగా సాధించడానికి ఎటువంటి యంత్రాంగం అవసరం? ఈ సంస్థలు ఎలా పనిచేస్తున్నాయి? ఈ సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధిపై ఏమైనా ప్రభావాన్ని కనబరచాయా? స్థానిక సంస్థలకు సంబంధించిన సమస్యలేమైనా ఉన్నాయా? అనే ప్రశ్నలకు ఈ పుస్తకంలో సమాధానం ఇవ్వడానికి ప్రయత్నించాము.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయ తృతీయ సంవత్సర అండర్ గ్రాడ్యుయేట్ ప్రోగ్రాం పాఠ్య ప్రణాళికలో పొందుపరచిన 'భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి' అనే పుస్తకంలోని అంశాల గూర్చి యిక్కడ వివరించటం జరగుతుంది. ఇందులోని పాఠాలు మూడు సంవత్సరాల డిగ్రీకోర్సులోని మూడవ సంవత్సరంలో చదివే ప్రత్యేక విషయాంశాలగూర్చి వివరిస్తాయి. సౌలభ్యంకోసం పాఠ్య ప్రణాళికను ఖండాలుగా, తిరిగి వీటిని భాగాలుగా విభజించడం జరిగింది. ప్రతి భాగం ఒక ప్రత్యేక విషయాంశాన్ని గూర్చి వివరిస్తుంది.

ఈ పుస్తకం నాలుగు ఖండాలుగా విభజించబడింది. మొదటి ఖండికలో అభివృద్ధి భావన, స్థానిక సంస్థల పాత్రను, రెండవ ఖండంలో గ్రామీణాభివృద్ధికై పని చేస్తున్న వివిధ సంస్థలగూర్చి వివరణ ఉంటుంది. మూడవ ఖండం పట్టణ స్థానిక సంస్థలను గురించి చర్చిస్తుంది. చివరి ఖండం స్థానికాభివృద్ధిలో గల సమస్యలను తెలియచేస్తుంది.

విద్యార్థి ఎలాంటి కష్టం లేకుండా పాఠాలు చదివి అర్థం చేసుకోవడానికి వీటిని నియమానుసారం ప్రత్యేక నిపుణుల చేత రూపొందింపబడ్డాయి. ఇందులో ప్రతి పాఠం దాని లక్ష్యం. సంగ్రహంగా వివరించడంతో ప్రారంభించబడి చివరన విద్యార్థి అవగాహనను పరీక్షించే అభ్యాసాలతో ముగుస్తుంది.

విశిష్ట గుణాత్మక, ప్రాధాన్యం కలిగిన భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలూ, అభివృద్ధికి సంబంధించిన ప్రధాన సమస్యలను విద్యార్థి అవగాహన చేసుకొనేందుకు ఈ పుస్తకం దోహదం చేస్తుందని విశ్వవిద్యాలయం ఆశిస్తుంది.

•••

BRAOU

విషయ సూచిక

భాగం	పేరు	పుట సంఖ్య
1.	అభివృద్ధి – స్థానిక సంస్థలు	2
2.	స్థానిక సంస్థలు : అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవం	11
3.	స్థానిక సంస్థల ఆవరణం	19
4.	గ్రామీణాభివృద్ధి వ్యూహాలు	27
5.	పంచాయితీరాజ్ : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ	40
6.	పంచాయితీరాజ్ : ఒక పరిశీలన	56
7.	సహకార సంఘాలు : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ	68
8.	సహకార సంఘాలు : ఒక పరిశీలన	79
9.	బ్యాంకింగ్ రంగం : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ	87
10.	బాంకింగ్ రంగం : ఒక పరిశీలన	101
11.	గ్రామీణాభివృద్ధి – ప్రత్యేక సంస్థలు	109
12.	స్వచ్ఛంద సంస్థలు : గ్రామీణాభివృద్ధి	117
13.	ప్రజాసంఘాలు	132
14.	పట్టణాభివృద్ధి వ్యూహాలు	141
15.	నగరపాలక సంస్థ – వ్యవస్థా అధ్యయనం	151
16.	పురపాలక సంఘాలు – వ్యవస్థ అధ్యయనం	167
17.	పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు	187
18.	ప్రజల భాగస్వామ్యం	199
19.	గ్రామీణ – పట్టణ సంబంధాలు	206
20.	స్థానిక సంస్థలు : సంబంధాల సమస్యలు	212
21.	గ్రామీణ అశాంతి : సమస్యలు, స్పందనలు	219
22.	పట్టణ అశాంతి : సమస్యలు , స్పందనలు	226
23.	స్థానిక సంస్థలు – నిర్వహణ సమస్యలు	234
24.	స్థానిక సంస్థల భవిష్యత్తు	241

BRAOU

[illegible]

[illegible]

1.0 [illegible]
1.1 [illegible]
1.2 [illegible]
1.3 [illegible]
1.4 [illegible]
1.5 [illegible]
1.6 [illegible]
1.7 [illegible]
1.8 [illegible]

1.0 [illegible]

[illegible]

1.1 [illegible]

[illegible]

1.2 [illegible]

[illegible]

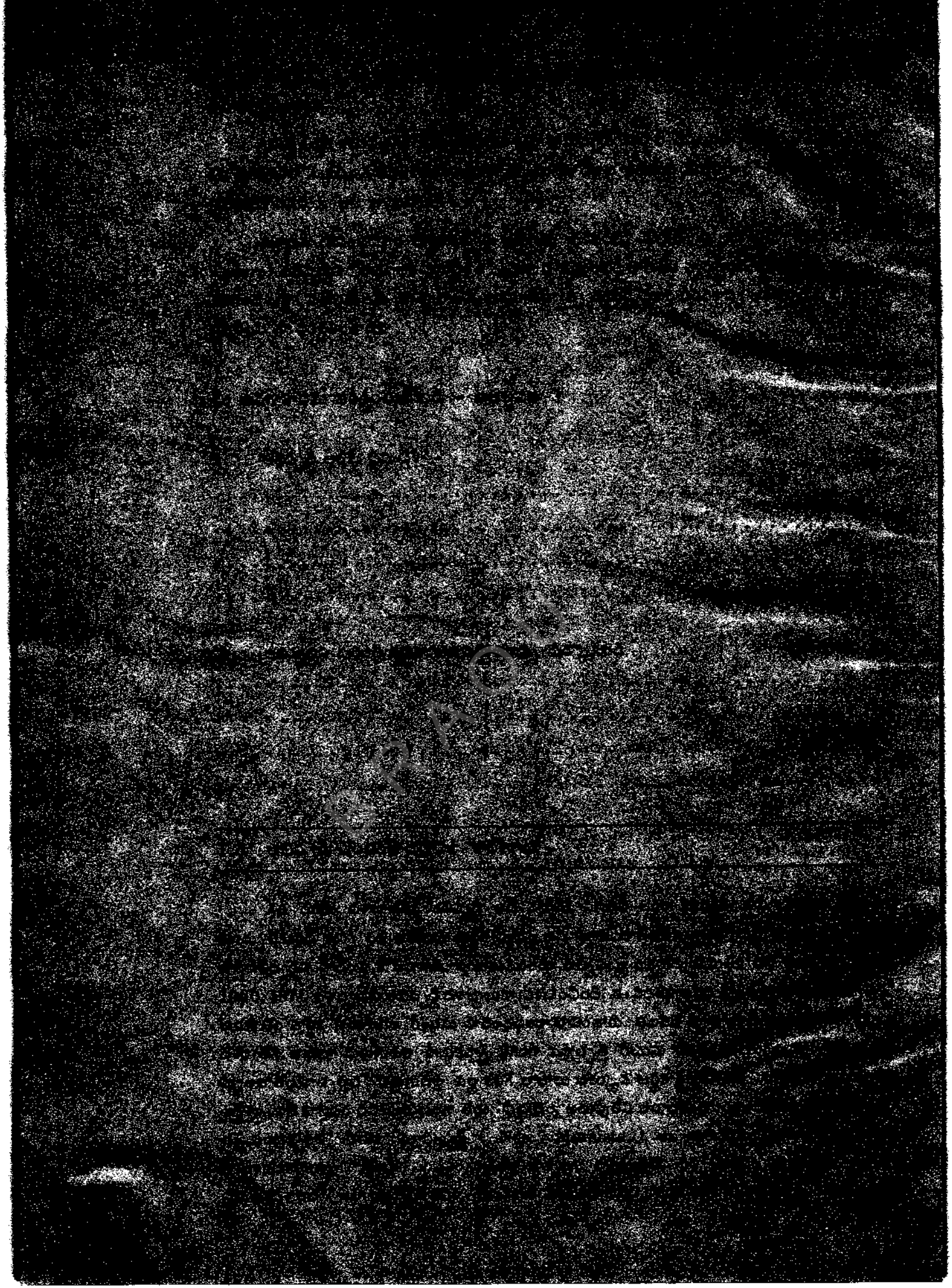

BRAOU

[illegible]

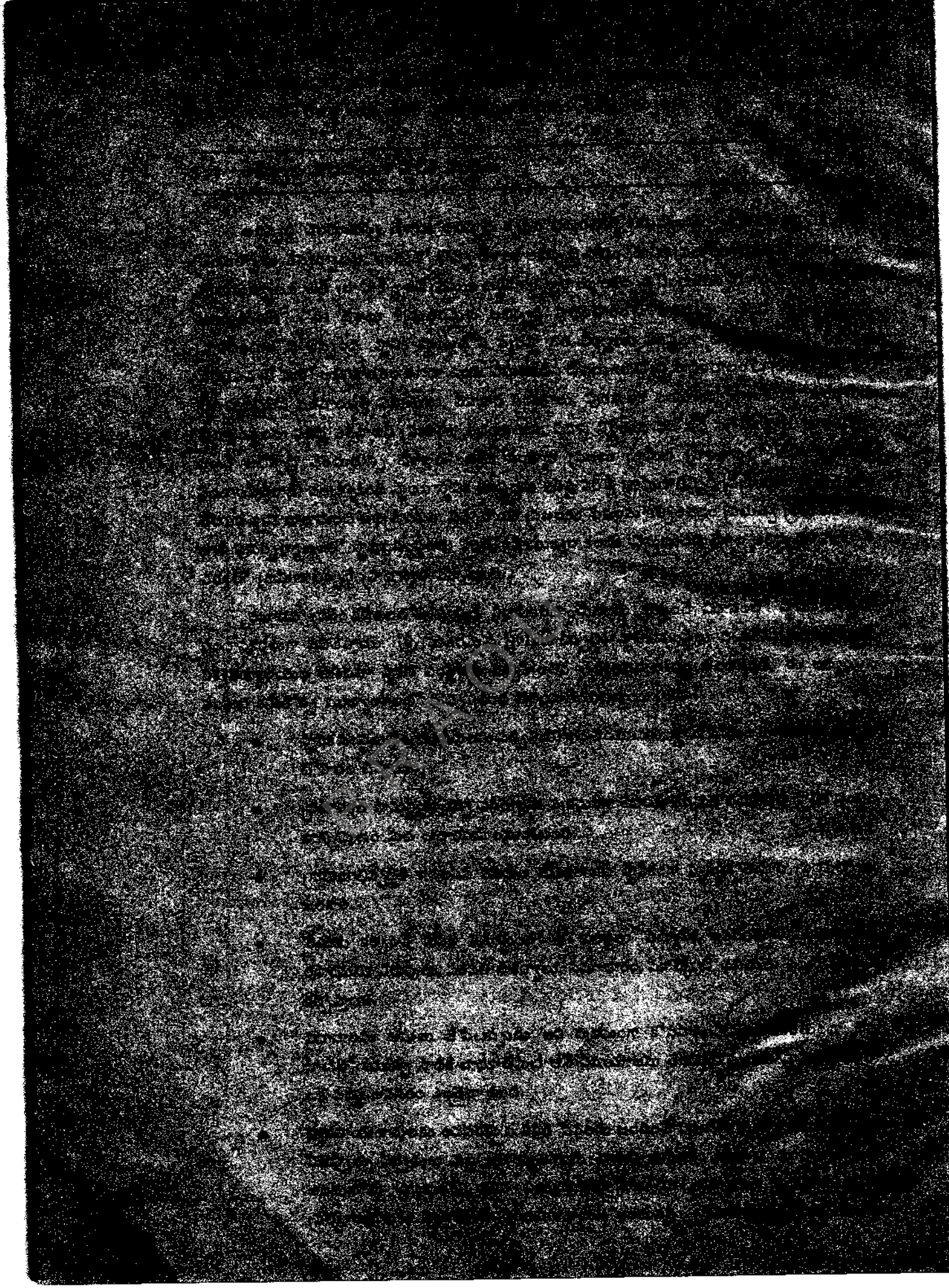

పాలన అందుకు జవాబుదారీగా పనిచేయాలి. అయితే రాజకీయ నాయకులు, పాలనా వ్యవస్థ కూడ జవాబుదారీ ఉండుటకు ప్రయత్నం చేయవచ్చు. అయితే గ్రామీణ /స్థానిక పాలనపై సరియైన నియంత్రణ చేయుటకు స్థానిక సంస్థలు కార్యసాధకంగా పనిచేస్తాయి.

- ప్రజల డిమాండులను లేదా అవసరాలను తీర్చడంలో స్థానిక సంస్థలకు ఎంతో ప్రాధాన్యం కలదు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. అభివృద్ధిచెందుతున్నదేశాలలో తక్కువ పెట్టుబడికి గల కారణాలు ఏమిటి?

.....

.....

.....

.....

2. స్థానిక సంస్థలు ఏ విధంగా అభివృద్ధికి దోహదం చేస్తాయి.

.....

.....

.....

.....

1.5 సారాంశం

పూర్వం వలసలుగా ఉన్న ఆఫ్రికా, ఆసియా, లాటిన్ అమెరికా దేశాలు వాటి ఆర్థిక వ్యవస్థల పునర్నిర్మాణానికి, అభివృద్ధి సాధించడానికి బ్రహ్మాండమైన కృషి చేస్తున్నాయి. కొంతకాలం వరకు అభివృద్ధి అంటే 'ఆర్థికాభివృద్ధి'గానే పరిగణించబడేది, కాని నేడిది మానవ జీవన విధానంలోని అన్ని రంగాలలో సమగ్రమైన మార్పు తీసుకురావడంగా భావించబడుతుంది. 'ఐక్యరాజ్యసమితి' కూడా 1960, 1970లను 'అభివృద్ధి దశాబ్దాలు'గా ప్రకటించింది. అలాగే అభివృద్ధి చెందని దేశాలకు సహాయం చేయాలనే దృక్పథం కూడా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో పెరగుతుంది. అయితే 'అభివృద్ధి'ని కొలవడానికి ఎన్నో విధనాలు వాడకంలో యున్నప్పటికి వాటిపై ఎంతో విమర్శకూడా ఉంది. అంటే అభివృద్ధి అంటే ఏమిటి అనే విషయంపై ఏకాభిప్రాయం లేదు. సంప్రదాయ వాదులతో పాటు, ఉదారవాదులు, మార్క్సిస్టులు, గాంధేయవాదులు దీనిపై (అభివృద్ధి అంటే ఏమిటి అనే విషయంపై) వివిధ అభిప్రాయాలను కలిగియున్నారు. ఇందులో కొందరు వెనుకబాటు తనానికి గల కారణాలను, వాటి నిరోధకాలను కూడా గుర్తించారు. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు పేదరికం, నిరుద్యోగిత; ఆదాయ, సంపదలలో అసమానతలు మరెన్నో ఇతర సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఇందులో ఆర్థిక, ఆర్థికేతర సమస్యలు కూడా ఉన్నాయి.

ఈ దేశాలు తమను పట్టిపీడిస్తున్న సమస్యలను ఎదుర్కోవడానికి ఎన్నో పథకాలను, వ్యూహాలను అనుసరిస్తున్నాయి. ఇందులో అభివృద్ధి ప్రక్రియను వేగిరపరిచే మార్గాలలోలికిందిస్థాయిలోని స్థానిక సంస్థలను పటిష్టపరచాలి. ఈ సంస్థలకు తగినన్ని నిధులు, అధికారాలు కల్పించితే అవి సమర్థవంతంగా పనిచేయగలవని ఎన్నో అధ్యయనాల వల్ల తెలుస్తుంది. అవి అభివృద్ధి కృషిలో ప్రజలు సమర్థవంతంగా పాల్గొనేటట్లు చేయడమే గాక అభివృద్ధికి అవసరమైన వనరులను కూడా సమీకరించగలవని భావించబడింది.

BRAOU

1.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 1.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 1.2 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 1.3 చూడండి
2. జవాబు కోసం 1.4 చూడండి

1.7 మాదిరిపరీక్షా ప్రశ్నలు

I. క్రింది వాటికి సుమారు 30 పంక్తులలో జవాబు రాయండి

1. అభివృద్ధి అర్థాన్ని వివరించండి.
2. అభివృద్ధి చెందకపోవడానికి గల కారణాలను వివరించండి.

II. క్రింది వాటికి సుమారు 15 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. అభివృద్ధి సాధించడంలో స్థానిక సంస్థలపాత్ర వివరించండి.
2. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అభివృద్ధికి గల అవరోధాలను వివరించండి.

1.8 సంప్రదింపు గ్రంథాలు

1. N.I.R.D. : Rural Development : Some Facets, National Institute of Rural Development, Hyderabad, 1981.
2. Milton J Esman : "Politics of Development Administration" in John Montgamery and William J. Siffin (Eds), Approaches to Development: Politics, Administration and Change, New York, Mc Graw Hill, 1966.
3. Khosla J.N. : Development Administration - New Dimensions, The Indian Journal of Public Administration, (Jan-Mar, 1967)
4. Sharma S.K. (Ed) : Dynamics of Development: An International Perespective, Vol. I, Concept Publishing Company, Delhi 1977.

రచన, అనువాదం : బి. రామబ్రహ్మం

●●●

BRAOU

భాగం – 2 : స్థానిక సంస్థలు : అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవం

విషయ క్రమం

2.0. లక్ష్యాలు
2.1 పరిచయం
2.2 అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవం ప్రాధాన్యత
2.3. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని స్థానిక సంస్థల లక్షణాలు
2.4. కావలసిన పరిస్థితులు
2.5. సారాంశం
2.6. మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
2.7. మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
2.8. సంప్రదింపు రచనలు

2.0. లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరువాత మీరు :

- అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవాన్ని అధ్యయనం చేయాల్సిన అవసరాన్ని వివరించగలుగుతారు;
- అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని స్థానిక సంస్థల లక్షణాలను వివరించగలుగుతారు?
- స్థానిక సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయడానికి అవసరమైన పరిస్థితులను వివరించగలుగుతారు.

2.1. పరిచయం

మానవులు తమ అనుభవం నుంచే కాకుండా, ఇతరుల అనుభవం నుంచి కూడా అనేక విషయాలను నేర్చుకోగలుగుతారు. ఈ దృష్టితోనే ఈ భాగంలో అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని స్థానిక సంస్థల స్వభావం, పాత్రను గురించి పరిశీలించడం జరిగింది.

2.2. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవం ప్రాధాన్యత

మానవుడు తన జీవన పోరాట క్రమంలోఎన్నో దశలను అధిగమించాడు. ఈ నిరంతర జీవన పోరాటమనేది మానవుడు భావి సమాజాన్ని పునర్నిర్మించడానికి అవసరమైన అనుభవాన్ని, పరిజ్ఞానాన్నిస్తుంది. అంటే మానవుడు చరిత్రనుండి తగిన గుణపాఠం నుర్చుకోవాలన్నమాట. అయితే మానవ జీవితమనేది పూర్తిగా భిన్నత్వాలతో కూడుకొని ఉంది. ఈ భిన్నత్వాలకు కారణ చారిత్రిక పరిణామమే. భిన్నత్వాలలో సాంస్కృతిక, సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ భిన్నత్వాలు ఇమిడి ఉంటాయి. ఈ భిన్నత్వాలున్నప్పటికి సాధారణ లక్ష్యం అందరిది ఒకటేకావడంవల్ల ఒకరు మరొకరి అనుభవాలనుండి నేర్చుకోవచ్చు. అందువల్లనే మానవుల అనుభవం అనేది అభివృద్ధి ప్రక్రియను అర్థం చేసుకోవడానికొక ప్రధానమైన సాధనంగా వుపయోగపడుతుందని చాలామంది పేర్కొంటారు.

ఈ సందర్భంగా ఆలోచిస్తే అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోవడం చాలా

BRAOU

ఉపయుక్తకరంగా ఉంటుంది. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు ఎక్కువగా ఆసియా, ఆఫ్రికా, లాటిన్ అమెరికాలలోనే ఉన్నాయి. ఈ దేశాలు విభిన్న సాంస్కృతిక పూర్వ చరిత్రలు, సామాజిక వ్యవస్థలను, రాజకీయ దృక్పథాలను కలిగి ఉన్నప్పటికి ఈ దేశాలనన్నింటికి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలుగా గుర్తించడానికి అవసరమైన సామాన్య లక్షణాలను కలిగి ఉన్నాయి. ఈ దేశాల సామాన్య లక్షణాలు కొన్ని: వలస పాలకుల ఆధిపత్యానికి గురికావడం, పేదరికం, నిరుద్యోగిత, దాదాపు అన్ని రంగాలలో వెనుకబాటు తనం, సాంప్రదాయక సామాజిక వ్యవస్థలు / నిర్మాణాలు, అభివృద్ధి చెందని రాజకీయ, పాలనా వ్యవస్థలు మొదలగునవి. ఈ సామాన్య లక్షణాలే ఈ దేశాల అభివృద్ధి ప్రక్రియలోని అనుభవం ఒక దేశం మరొక దేశం నుండి నేర్చుకోవడానికి దోహదం చేస్తుంది. ఒక అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశంగా భారతదేశం ఇతర ప్రపంచ దేశాల అనుభవం ద్వారా తగిన గుణపాఠం నేర్చుకోవచ్చు. లేదా లాభపడవచ్చు. వలస పాలకుల దాస్య శృంఖలాల నుండి విముక్తి చెందిన మూడవ ప్రపంచ దేశాలు రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం తమ తమ దేశాలను శీఘ్రగతిని అభివృద్ధి చేయుటకు ఎన్నో ప్రయత్నాలు చేశాయి. ఎన్నో వ్యూహాలను అనుసరించాయి. ఈ పాఠంలో అభివృద్ధి కోసం ఈ దేశాలు ఏర్పరచుకొన్న స్థానికసంస్థల అనుభవాలను పరిశీలించి తగిన గుణపాఠాలను నేర్చుకోవడానికి ప్రయత్నిద్దాం. విశ్లేషణ ఆసియా ఖండంలోని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలైన పాకిస్థాన్, బంగ్లాదేశ్, శ్రీలంక, చైనా, తైవాన్, దక్షిణ కొరియా, ఫిలిప్పైన్స్ మొదలగు దేశాల, అనుభవాలపై కేంద్రీకృతం అయి ఉంటుంది. ఇంకోలా చెప్పాలంటే ఆసియాలోని మన (భారతదేశ) పొరుగుదేశాల అనుభవాలను పరిశీలించడమే ఈ భాగం ఉద్దేశం.

అభివృద్ధి క్రమంలో స్థానిక సంస్థల పాత్ర చాలా విశిష్టమైనదనేది మనం ఇంతకుముందు భాగంలో తెలుసుకున్నాం కదా. స్థానిక సంస్థలంటే స్థానిక ప్రజలకు జవాబుదారుయై, వారి ప్రయోజనాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించి, అందులో స్థానిక ప్రజలు పాల్గొనుటకు అవకాశమున్న సంస్థలే స్థానిక సంస్థలంటారు. ఆసియాలో ఇటువంటి స్థానిక సంస్థలు ఎన్నో రకాలుగా ఉన్నాయి. ఇవి సాంప్రదాయక స్థానిక సంస్థలనుండి ఆధునిక గ్రామ సంఘాల వరకు, ఏకైక లక్షణం గల సహకార సంఘాల నుండి బహుళార్థ లేదా వివిధ లక్ష్యాలతో కూడిన వ్యవసాయ సహకార సంస్థల వరకు, అలాగే చైనాలో గల 'కమ్యూన్'ల వంటి సంకీర్ణమైన స్థానికసంస్థల యూనిట్లు వంటి మొదలైన రకాలుగా ఉన్నాయి. అయితే స్థానిక స్థాయిలలో ఉన్న కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఏజెన్సీలను స్థానిక సంస్థలని అనలేం. ఎందుకంటే అవి స్థానిక ప్రజలకు జవాబుదారు కాకపోవడం లేదా వారికి బాధ్యత వహించకపోవడం. అందులో ఇవి ఆయా ప్రభుత్వాల నియంత్రణకు లోబడి వారి నిర్దేశానుసారం పనిచేయడం జరుగుతుంది.

స్థానిక సంస్థలు పనిచేసే విధానానికి సంబంధించి ఎన్నో అధ్యయనాలు చేయబడ్డాయి. అయితే అవి ఒక దేశానికో లేదా ప్రాంతానికి మాత్రమే పరిమితం చేయబడ్డాయి. అందులో కొన్ని అధ్యయనాలు మాత్రమే తులనాత్మకంగా ఉన్నాయి. ఇటువంటి అధ్యయనాలలో 1970లో అమెరికాలోని 'కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయ గ్రామీణాభివృద్ధి సంఘం, కొన్ని మూడవ ప్రపంచ దేశాల స్థానిక సంస్థల పనితీరుపై ఒక సమగ్రమైన తులనాత్మక (Comparative) అధ్యయనాన్ని చేసింది. స్థానిక సంస్థల పని తీరుపై ఈ దేశాల (మూడవ ప్రపంచ దేశాల) అనుభవాన్ని తెలుసుకునేందుకు మనం ఈ సంఘం చేసిన అధ్యయనాన్ని ఈ భాగంప్రాతిపదికగా చేసుకున్నాం.

2.3. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో స్థానిక సంస్థల లక్షణాలు

ఆసియాఖండంలోని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల స్థానిక సంస్థల లక్షణాలుక్రింద తెలిపిన విధంగా ఉన్నాయి. అవి :

- ఈ దేశాలన్ని కూడా తాము స్వాతంత్ర్యం పొందిన తరువాతనే స్థానిక సంస్థలనేర్పరచుకున్నాయి. భారతదేశం మరికొన్ని దేశాలలో స్థానిక సంస్థలుకొన్ని ఉండేవి. అయితేవీటి స్వరూపం. స్వభావం నిధులు వంటివి వలస పాలకుల లక్ష్యాలని నిర్వర్తించేందుకు రూపొందించబడ్డాయి కాని, స్వయం పరిపాలన వంటి ముఖ్య లక్షణాలు లోపించేవి.

BRAOU

మూడో ప్రపంచంలోని చాలా దేశాలుస్వాతంత్ర్యం పొందిన వెంటనే పాశ్చాత్య దేశాల అభివృద్ధి నమూనాలను లేదా పంథాలను తమ తమ దేశాలకు అన్వయించుకున్నాయి. అయితే ఈ అభివృద్ధి నమూనాలు ముఖ్యంగా ఆధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగించుకోవడంతో ఆధారపడియుండేవి. కేవలం సాంకేతికాభివృద్ధి వనరుల సమీకరణ జరిగినంత మాత్రాన అభివృద్ధి సాధించలేమని వీటిలోని కొన్ని దేశాల అనుభవం మీద తేలిందని మొదటి భాగంలో తెలుసుకున్నాం కదా! అభివృద్ధి అనేది సామాన్య ప్రజల జీవన ప్రమాణాన్ని మెరుగుపరచటంగా ఎంచబడింది. అలాగే అభివృద్ధి ప్రక్రియలో ప్రజలందరు ప్రత్యక్షంగా పాల్గొననిదే అభివృద్ధి సాధ్యం కాదనేది కూడా గుర్తించబడింది. అందుకోసం చాలా దేశాలలో స్థానిక సంస్థలను స్థాపించబడ్డాయి. కాని ఈ స్థానిక సంస్థ రూపం, స్వభావం ఇతర విషయాలలో ఒక దేశానికి మరో దేశానికి భేదాలను కలిగివున్నట్టు తెలుస్తుంది. కొన్ని దేశాలలో స్థానిక సంస్థలు ఎక్కువ బాధ్యతలతో ఆర్థిక వనరులతో ఇతర వ్యవస్థలతో మంచి సంబంధాలు కలిగి వుంటే, ఇంకొన్ని దేశాలలో వాటి పరిస్థితి ఇందుకు భిన్నంగా కనిపిస్తుంది. ఈ దేశాలలో స్థానిక సంస్థలని అవి నిర్వహించే పాత్రల ఆధారంగా రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి (1) బాగా వ్యవస్థీకృతమైనవి, (2) తక్కువ వ్యవస్థీకృతమైనవి. క్రింది పట్టిక వివరాలను ఇస్తుంది.

ఎక్కువగా వ్యవస్థీకృతమైన దేశాలు	తక్కువ వ్యవస్థీకృతమైన దేశాలు
చైనా	బంగ్లాదేశ్
ఈజిప్టు	ఇండియా
ఇజ్రాయెల్	ఇండోనేషియా
జపాన్	మలేషియా
దక్షిణ కొరియా	పాకిస్తాన్
శ్రీలంక	ఫిలిప్పైన్స్
తైవాన్	థాయిలాండ్

- అభివృద్ధి క్రమంలో స్థానిక సంస్థలు నిర్వహించాల్సిన పాత్ర గురించి రెండు దృక్పథాలున్నాయి. రిందులో ఒకటి పితృస్వామిక పంథా లేదా దృక్పథం. (Paternalistic approach) దీని ప్రకారం ప్రజలు తమ జీవితాలను మెరుగుపరుచుకోవడంలో శ్రద్ధ లేనివారు, బాధ్యతారహితమైన వారు, పరాన్నభుక్కులై అసమర్థులుగా ఉంటారనీ, అందువల్ల వారు తమ జీవితోన్నతికి దోహదంచేసే స్థానిక సంస్థలను సమర్థవంతంగా నిర్వహించుకోలేరని భావిస్తుంది. అభివృద్ధికై శ్రద్ధ తీసుకోవడమనేది దానివల్ల లాభం పొందేవారు కాక పై స్థాయిలో ఉన్నవారు శ్రద్ధ తీసుకోవడంగా పితృస్వామిక దృక్పథం భావిస్తుంది. గ్రామీణ ప్రజలు, ప్రభుత్వాలు అమలుపరిచే ప్రణాళికల, పథకాల, సేవలనుండి ప్రయోజనం పొందే వ్యక్తులుగా లేదా వస్తువులుగా పరిగణింపబడతారు. ఈ విధంగా క్రింది స్థాయివారి అభివృద్ధికి పైస్థాయివారు కృషిలో భాగంగా అట్టడుగువరకు గల అభివృద్ధికి వివిధ వ్యూహాలు ప్రారంభం కావటానికి దారితీశాయి. ఇందులో స్థానిక సంఘాలు పైవారి కార్యక్రమాలను అభినందించే దృక్పథాన్ని ఏర్పరచుకొని వారు ఏమి చెబితే అవి మాత్రమే చేసే స్థితిలో ఉంటాయి.

రెండోది ప్రజామోద పంథా లేదా దృక్పథం (Populist approach) దీని ప్రకారం ప్రజలు మార్పుకు శ్రద్ధ వహిస్తారని, ఒకవేళ రాజకీయ నాయకులుగా, ఉద్యోగి బృందంగాని ప్రజల కార్యక్రమాలలో జోక్యం చేసుకోకుండా ఉంటే వారు తమ సమాజాలనే మార్చివేయగలరని భావించబడింది. దీని ప్రకారం అభివృద్ధి అనేది అట్టడుగు నుండి జరగాలని స్థానిక స్వయం ప్రతిపత్తి అవసరమని భావించబడింది.

అయితేపై తెలిపిన రెండు దృక్పథాలు కూడా సరిఅయినవి కావని కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయ గ్రామీణాభివృద్ధి సంఘం అధ్యయనాలవల్ల వెల్లడవుతుంది. గ్రామీణ ప్రజలు తగిన సమర్థత కలవారని, పితృస్వామిక పంథా లేదా దృక్పథంతో కూడిన సామాజిక మార్పులో తెలిపినట్లు కాకుండా ఎక్కువ ప్రతిస్పందనశక్తి కలవారని అదేవిధంగా, ప్రజామోద పంథా లేదా దృక్పథంలో తెలిపినంత మేరకు స్వయంశక్తితో

BRAOU

తమ జీవితాలను మార్చుకోగల శక్తి లేనివారని మూడవ ప్రపంచదేశాల అనుభవాన్ని బట్టి తెలుస్తుంది. ఈ దేశాల అనుభవాన్ని బట్టి ఇంకా తెలిసేదేమంటే స్థానిక సంస్థలు సమర్థవంతంగా పని చేయాలంటే అవి ఇతర వ్యవస్థలతో తగిన సంబంధాల నేర్పరచుకోవడం చాలా అవసరం. అదేవిధంగా ఇతర వ్యవస్థలతో ఎలాంటి సంబంధం లేక, తమంతతామే విడివడినట్లు పనిజేసే స్థానిక సంస్థలు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను సమర్థవంతంగా నిర్వహించలేవని ఈ దేశాల అనుభవంవల్ల తేలింది. అందుకు స్థానిక సంస్థలనేవి ఇతర స్థాయిలలో ప్రభుత్వాలు, వ్యవస్థల విధులు, అధికారాలలో పాలుపంచుకుంటూ స్థానిక స్థాయిలో పని చేసే, విధులను నిర్వహించే సంస్థలుగా ఉండాలి.

- వివిధ దేశాలలో ఉన్న స్థానిక సంస్థలకు వివిధ రకాల విధులను అప్పగించబడ్డాయి. ఇందులో ముఖ్యమైనవి. ప్రణాళికారచన, లక్ష్యాలనిర్ణయించటం, వనరుల సమీకరణ, సేవలను కల్పించటం, సేవల ఐక్యీకరణ, పాలనా నియంత్రణ, వ్యాఖ్యాలు వేయడం వంటివి.

స్థానిక సంస్థలకు స్థానిక సమస్యలపై సరియైన అవగాహన; సాధన సంపత్తి కలిగి ఉండడం వల్ల స్థానిక సమస్యలను సక్రమంగా పరిష్కరించి, పరిమిత వనరులను సక్రమంగా పంపిణీ చేయుటలో ఇతర ఏజెన్సీలు సంస్థల కంటే మెరుగైనవిగా భావించబడింది. అలాగే కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితులకు, అవసరాలకు సరిపడే సాధారణ ప్రయోజనాలను, విధానాలను నిర్ణయించుటలో కూడా ఇవి శక్తివంతమైన సంస్థలని, నిర్ణయించిన లక్ష్యాలను, గమ్యాలను సాధించుటకు మానవ వనరులను, సాధన సంపత్తిని సమకూర్చుటలోను ఇతర సంస్థల కన్నా చాలా సమర్థవంతమైన సంస్థలని భావించబడింది. గ్రామీణ ప్రజలకు ముఖ్యంగా రైతులకు అవసరమైన సేవలను కల్పించుటలో ఇవి అతి ముఖ్యమైన పాత్రను కలిగియున్నాయి. ఇవి పాలనలో జవాబుదారి (accountability) ఉండేటట్లు చూడటమే గాక, స్థానిక పాలనపై సమర్థవంతమైన నియంత్రణ సాధనంగా పనిచేస్తాయి. ఈ సంస్థలు స్థానిక ప్రజలలోని వివిధ వర్గాల వారి డిమాండులను తెలియజేయుటకు సమర్థవంతమైన సాధనాలుగా ఉంటాయి. సమాజంలో ఉన్న పరిమిత వనరుల సక్రమ పంపిణీ అనేది అందులోని వివిధ వర్గాల ప్రజల బలాబలాలు లేదా వాటిని అనుభవించాలని కోరే విధానంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. అయితే దీనిని ఒక క్రమ పద్ధతిలోవ్యక్తపరచడం స్థానికసంస్థల ద్వారానే నీలవుతుంది.

- **స్థానిక సంస్థలు సాధించిన విజయాలు :** స్థానిక సంస్థలు సాధించిన విజయాలలో ఒక దేశానికి మరోదేశానికి (మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో) తేడాలున్నట్లు కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయం అధ్యయనాల వల్ల వెల్లడయిందని ముందే చెప్పాం. బాగా వ్యవస్థీకృతమైన దేశాలలో స్థానిక సంస్థలు ఎక్కువగా సంస్థాపితమై గ్రామీణాభివృద్ధిలోని వివిధ అంశాల / కార్యకలాపాల అభ్యున్నతికి పాటుబడ్డాయి. కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయం చేపట్టిన ప్రత్యేక అధ్యయనాలు, తులనాత్మక విశ్లేషణలలో "అత్యధిక ప్రజాసంక్షేమం. అధికోత్పాదకతతో కూడిన గ్రామీణాభివృద్ధిని సాధించాలంటే స్థానిక సంస్థలు అత్యంతావశ్యకం అతి కీలకమైనవే" అనే విషయాన్ని అనుభవం నిరూపిస్తున్నట్లుగా పేర్కొన్నారు. తక్కువ వ్యవస్థీకృతమైన దేశాల కంటే ఎక్కువగా వ్యవస్థీకృతమైన దేశాలు తమ అభివృద్ధి లక్ష్యాలను సునాయాసంగానే సాధించాయి. అభివృద్ధిని సాధించటానికి కావలసిన సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, అవసరమైన వనరులతో పాటు స్థానిక సంస్థలకు కూడా చాలా ప్రాధాన్యత కలదని వ్యవసాయోత్పాదకత, సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని పెంపొందించడం, సంక్షేమ కార్యక్రమాలు, ఉద్యోగావకాశాలను కల్పించడం, వనరుల సక్రమ పంపిణీ, ప్రజల అభివృద్ధిలో పాల్గొనడం వంటి విషయాలలో స్థానిక సంస్థలు ఎంతో కృషిచేశాయని ఈ విశ్వవిద్యాలయం నిర్వహించిన అధ్యయనాల వల్ల వెల్లడవుతోంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 1

1. స్థానిక సంస్థలను గురించి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవాన్ని పరిశీలించాల్సిన అవసరాన్ని వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. ప్రజామోదపంథాను గురించి వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2.4. కావలసిన పరిస్థితులు

స్థానిక సంస్థలు సక్రమంగా పనిచేయడానికి కొన్ని అవసరమైన పరిస్థితులు / లక్షణాలను కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయం తమ అధ్యయనాల ద్వారా సూచించింది. వాటిలో ముఖ్యమైనవి :

- **వివిధ అంచెలగల స్థానిక సంస్థలు**

ఒకే అంచె/స్థాయిగల స్తానిక సంస్థల కంటేవివిధ అంచెలు గల స్థానిక సంస్థలుండాలని, ఇందులో కనీసం రెండు అంచెలు గల స్థానిక సంస్థలన్నా ఉంటే క్రింది స్థాయిలో గల స్థానిక సంస్థలు ఇరుగుపొరుగు లేదా చిన్న సమూహాలకు సంబంధించిన విధులను నిర్వహించగా, రెండవ అంచెలో గల సంస్థ అతి క్లిష్టమైన పనులను నిర్వహించగలదన్నీవించబడింది. ఈ సందర్భంగా భారతదేశంలో 1978లో అశోక్ మెహతా సంఘం సిఫారసు చేసిన రెండుఅంచెల స్థానిక సంస్థలు, మండల్ పంచాయితీలు, జిల్లా పరిషత్తుల - నిర్మాణాన్ని గుర్తుంచుకోవచ్చు. దీని గురించి వివరాలు వచ్చే పాఠాలలో విపులంగా తెలుసుకుంటారు. అలాగే చైనాలో మూడు అంచెలతో కూడిన స్థానిక సంస్థలున్నాయి. వాటిని ఉత్పత్తి సమూహాలు అని, ప్రొడక్షన్ టీమ్‌లని, (Production team) ప్రొడక్షన్ బ్రిగేడ్‌లని, కమ్యూన్‌లని అంటారు.

- **ఏకీకృత సంస్థ**

విభిన్న సేవలను సమైక్య పరచడానికి అవసరమైన సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించుటకు ఒకేస్థానిక సంస్థకు వివిధ రకాల విధులను అప్పగించాలి. అంటే దీని అర్థం స్థానిక స్థాయిలో ఉన్న ఒక్క సంస్థకే అన్ని విధులనప్పగించాలని కాదు, వివిధ విధుల నిర్వహణలో ప్రత్యేక నైపుణ్యం గల వేరు వేరు స్థానిక సంస్థలు ఉంటే మంచిదేగాని, అలాగని వాటి సంఖ్య అధికంగా ఉంటే అది సమన్వయ లోపానికి, అసమర్థతకు కూడా దారితీస్తుంది. అందుకోసం స్థానిక స్థాయిలో వున్న వివిధ సంస్థలను సమన్వయ పరిచే అధికారం గల పై స్థాయిలో ఒక సంస్థ ఉండాలి.

- **వికేంద్రీకరణ**

స్థానికసంస్థలకు నిర్ణయాలుచేసే అధికారాలు ఎక్కువగా ఉండాలి. అలాగే స్థానిక సంస్థలకున్న సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, వాటి సామర్థ్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఏఏ అధికారాలుఅప్పగించాలి లేదా వికేంద్రీకరణ చేయాలి అన్న విషయం స్పష్టంగా పేర్కొనాలి. అయితే అనుభవన్ని బట్టి తెలుస్తున్నదేమంటేసమర్థవంతమైన వికేంద్రీకరణ ద్వారా సత్ఫలితాలను ఆశించవచ్చు. ఇక్కడ సమర్థవంతమైన వికేంద్రీకరణ జాతీయ లక్ష్యాలు, అవసరాల సమైక్యపరచడాన్ని నిర్దేశిస్తుంది. ఎందుకంటే క్రింది స్థాయిలో ఉన్న సంస్థలకు పై స్థాయిలో వున్న సంస్థలకు సరియైన సంబంధాలుంటేనే గదా దేశం బాగుపడేది.

Dr. BRAOU
LIBRARY

Acc. No: T-3481
Class No: 350
P.A

- **రాజకీయాలు**

స్థానిక సంస్థలలో రాజకీయాలనేవి వర్గాల లేదా సమూహాల మధ్య పోటీ, సంఘర్షణల ప్రక్రియగా ఉంటాయి. ఇవి అనివార్యమై నవేగాక న్యాయబద్ధమై నవిగా అంగీకరించాలి. అలాగే సంఘర్షణలు లేదా తగాదాలను పరిష్కరించడమనేది స్థానిక సంస్థల ముఖ్య విధి. అయితే వీటిని సమాజం అంగీకరించి, ఆమోదించిన నియమనిబంధనల పరిధిలోనే చేయాలి. స్థానిక సంస్థలలో ముఠాతత్వం, అవినీతి, ఆశ్రితపక్షపాతం చోటు చేసుకుంటే వాటిపై గ్రామీణ ప్రజల విశ్వాసాన్ని సడలడమే కాకుండా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను నిర్వహించుటలో ఈ సంస్థలు అసమర్థమై నవిగా మారుతాయని గుర్తించాలి. అయితే సంఘర్షణలు, అభిప్రాయ భేదాలు లేని సమాజంలో మార్పురావడం కష్టమన్న విషయాన్ని కూడా ఇక్కడ మనం గుర్తించాలి. అయితే అందరూ అంగీకరించే విషయమేమంటే ప్రజాస్వామ్యంలో ఉన్న దుష్ట ఫలితాలను తొలగించాలంటే ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ అంత పటిష్ఠంగా వుండాలి. ఈ విషయాలన్ని యిక్కడ మనం ఎందుకు చర్చిస్తున్నామంటే స్థానిక సంస్థలకు జరిగే ఎన్నికలలో రాజకీయ పార్టీలు పాల్గొనుటలో ఉన్న వ్యతిరేకత యితర అంశాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని.

- **నాయకత్వం**

స్థానిక సంస్థలను స్థాపించి, వాటిని నిర్వహించడానికి నాయకత్వం అనేది చాలా అవసరం. అయితే వ్యవస్థ లేదా సంస్థ ప్రయోజనార్థం స్థానిక సంస్థల నాయకులపై క్రింది స్థాయినుండి, పై స్థాయినుండి కూడా నియంత్రణ వుండాలి. అందుకు నాయకులనే వారు ఎన్నికలు, స్థానిక కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం, బహిరంగ సమావేశాల వంటి ఇతర కార్యక్రమాల ద్వారా తమ తమ నియోజక వర్గాలకు జవాబుదారులై ఉండాలి . అలాగే వారు ఆడిటింగు, తనిఖీ నియమ నిబంధనలకు గురికాబడాలి. అదేవిధంగా నియామక పద్ధతుల నేర్పరచుటకు, నాయకత్వ సామర్థ్యాన్ని ఇతర సంస్థాగతం చేసే విషయాలపై దృష్టి కేంద్రీకరించాలి.

- **వనరుల పంపిణీ**

స్థానిక సంస్థలు పనిచేయు విధానంలో వనరులు, ఆదాయాల పంపిణీ అనేది చాలా ప్రాధాన్యమైన విషయం. అభివృద్ధి సాధించాలంటే సామాజిక వనరుల పంపిణీ కొంతమేరకైన సమానంగా జరగటం చాలా అవసరం. ఆస్తుల హేతుబద్ధమైన పంపిణీ లేకుండా సమర్థవంతమైన స్థానిక సంస్థలు ఉన్న దేశం మనకు మచ్చుకైనా కనబడదు. అసమానతలు అధికంగా ఉన్న మూడవ ప్రపంచదేశాలలో స్థానిక సంస్థలు అధిక సంఖ్యాక ప్రజలను నియంత్రించుటకు అల్పసంఖ్యాక ప్రజల చేతుల్లో సాధనాలుగా మారుతున్నాయి. ఈ పరిస్థితి మారాలంటే ఆర్థిక సమానత్వాన్ని సాధించాలి.

BRAOU

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 2

1. వివిధ అంచెల సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధి సవాళ్ళనెదుర్కొనడానికి తప్పనిసరి" చర్చించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. అభివృద్ధి సాధించడానికి సంస్థలమధ్య సంబంధం ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2.5. సారాంశం

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని స్థానిక సంస్థల నమూనాలు, వాటి నిర్మాణాలనేవి ఎన్నో వ్యత్యాసాలను కలిగి ఉండటమే కాకుండా అవి ఒక్కొక్క దేశానికి పరిమితమైనది గానో లేక ప్రాంతానికి పరిమితమైనవిగానో ఉన్నాయి. అయితే అభివృద్ధి చెందుతున్న గానో అనుభవంపై చర్చ అనేది ఈ దేశాలన్నింటికి వర్తించే ఆదర్శ నమూనాలను కనుక్కోవడం కాదు. కాని స్థానిక సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయుట కవసరమయ్యే కొన్ని సాధారణ నియమాలను కనుక్కోవడానికి ఉద్దేశించబడింది. ఎందువల్లనంటే ఈ దేశాలకు ఎక్కువ యోగ్యమైనవి లేదా అవసరమైన స్థానిక సంస్థల నిర్మాణాలను రూపొందించడానికి ఒక దేశానికే పరిమితమైన నమూనాలలో కొన్ని నూతనాంశాలను చేర్చడం ద్వారా వాటిని మెరుగుపరచవచ్చు.

2.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి : జవాబులు

అభ్యాసం : 1

1. జవాబు కోసం 2.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 2.3 చూడండి

అభ్యాసం : 2

1. జవాబు కోసం 2.4 చూడండి
2. జవాబు కోసం 2.4 చూడండి

2.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. క్రింది ప్రతి ప్రశ్నకు సుమారు 30 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. స్థానిక సంస్థలు సమర్థవంతంగా పని చేయడానికి అనువైన పరిస్థితులను వివరించండి
2. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని స్థానిక సంస్థల ప్రధాన లక్షణాలను వివరించండి.

II. క్రింది ప్రతి ప్రశ్నకు సుమారు 15 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. స్థానిక సంస్థల గురించి పితృస్వామిక దృక్పథాన్ని వివరించండి.
2. స్థానిక సంస్థల గురించి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవాన్ని పరిశీలించాల్సిన అవసరాన్ని వివరించండి.

22.8 సంప్రదింపు రచనలు

1. Aziz Sartaz : Rural Development : Learning From China, The Mac Millan Press Ltd, London, 1978.
2. Norman Uphoff (Ed) : Local Organisations and Development in Asia
3. Mokhazani Abdul Rahim B. : Rural Development in South-East Asia, Vikas Publishing House Pvt.Ltd., New Delhi, 1979.

BRAOU

4. Umalele : Design of Rural Development: Lessions from Africa, The John Hoppins University Press, Baltimore and London, 1975.

5. UN Asian and Pacific Development Institute Bangkok : Local Level Planning and Rural Development: Alternative Strategies, Concept Publishing Company, New Delhi, 1980.

రచయిత : వి.యస్. ప్రసాద్
అనువాదం : సి. వెంకటయ్య

•••

BRAOU

భాగం – 3 : స్థానిక సంస్థల ఆవరణం

విషయ క్రమం

3.0 లక్ష్యాలు
3.1 పరిచయం
3.2 ఆవరణం అంటే ఏమిటి?
3.3 సామాజిక, సాంస్కృతిక వ్యవస్థ : స్థానిక సంస్థలు
3.4 ఆర్థిక వ్యవస్థ : స్థానిక సంస్థలు
3.5 రాజకీయ వ్యవస్థ : స్థానిక సంస్థలు
3.6 సారాంశం
3.7 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు
3.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
3.9 సంప్రదింపు రచనలు

3.0 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరువాత మీరు :

- ఆవరణ అర్థాన్ని వివరించగలుగుతారు,
- స్థానిక సంస్థలపై ఆవరణ ప్రభావాన్ని వివరించగలుగుతారు.

3.1 పరిచయం

స్థానిక సంస్థలు సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ నేపథ్యంలో పనిచేస్తాయి. ఈ భాగంలో ఆవరణ అర్థాన్ని గురించి చర్చించిన తరవాత , స్థానిక సంస్థల పని తీరుపై ఆవరణ ప్రభావాన్ని గురించి వివరించడం జరిగింది.

3.2 ఆవరణం అంటే ఏమిటి?

మొక్కలు, జంతువులు, ప్రజలు పరస్పరం తమ పరిసరాలతో కలిగి వున్న సంబంధాలను శాస్త్రీయ పద్ధతిలో పరిశీలించడాన్ని ఆవరణం అంటారు. మానవుడు, అతడి పరిసరాలు సన్నిహిత సంబంధాన్నికలిగి వున్నాయి. వాస్తవానికి మానవుడు తన చుట్టూ వున్న ఆవరణ పరిస్థితులలోనే మనుగడ సాగిస్తాడు. అతడు తన పరిసరాలపై ప్రభావం చూపిస్తూ, వాటిచే ప్రభావితుడవుతాడు. అందువల్ల సామాజిక వ్యవస్థలను అర్థం చేసుకోవడానికి పరిసరాల పరిశీలన ముఖ్యమైనదిగా భావిస్తారు.

మొత్తం మానవ సమాజాన్ని ప్రకృతి పరిసరాలు ప్రభావితం చేయునట్లే మానవ సమాజంలోని కొన్ని వర్గాలు మానవులకు చెందిన సంస్థలకు పరిసరాలుగా ఏర్పడతారు. మానవజాతి, సమాజం ఏర్పడినప్పటినుండే అనేక సామాజిక, రాజకీయ, మత, ఆర్థిక సంస్థలు రూపొందాయి. మానవసమాజాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి విశ్లేషించడానికి ఈ పదాలు తోడ్పడతాయి. అనేక ఇతర నియత, అనియత సంస్థలు కూడా వుండవచ్చును.

పైన పేర్కొన్న సంస్థలలో ప్రతి ఒక్కటి ఇతర సంస్థలచేత ప్రభావితమవుతాయని భావింపవచ్చును.

BRAOU

ఉదాహరణకు శాసనసభ, రాజకీయ పక్షాలు వంటి రాజకీయ సంస్థలు, ఉద్యోగిబృందం వంటి పరిపాలన సంస్థలు, న్యాయ స్థానాల వంటి చట్ట సంబంధమైన సంస్థలు, బ్యాంకులు వంటి ఆర్థిక సంస్థలు, వివాహం, కుటుంబం, బంధుత్వం, మొదలైన సామాజిక సంస్థలన్నీ మొత్తం సమాజం, ప్రకృతి పరిధులలోనే తమ విధులను నిర్వహిస్తాయి. కాబట్టి ఈ సంస్థలు తమ చుట్టూ వున్న ఇతర మానవ సంస్థలను ప్రభావితం చేస్తే వాటిచే ప్రభావితమవుతాయని చెప్పవచ్చును. భౌతిక ప్రవృతి పరిసరాలుగా భావించినట్లే, సామాజిక సంస్థలను ఇతర సంస్థలు పనిచేయడానికి వీలు కలిగించే ఆవరణంగా భావించవచ్చును.

స్థానిక సంస్థలు అనే పదంలో పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు, బ్యాంకులు, సహకార సంస్థలు, స్వచ్ఛంద సంస్థలు, పురపాలక సంఘాలు మొదలైనవి చేరివుంటాయి. ఈ సందర్భంలో ఆవరణం అనే పదం ఈ సంస్థలు ఒక దానితో ఒకటి కలిగివున్న సంబంధాలను, అవి పనిచేస్తున్న పరిసరాలతో కలిగివున్న సంబంధాలను సూచిస్తుంది.

సామాజిక ధోరణులను ఆవరణ శాస్త్ర పద్ధతిలో పరిశీలించడాన్ని మొదటిసారిగా 1947 లో జాన్ ఎమ్ గాస్. రాబర్ట్‌మాల్ ప్రవేశపెట్టారు. ప్రభుత్వ పని విధానాన్ని "ప్రజలు, ప్రదేశం, సాంకేతిక విజ్ఞానం"లతో కూడిన పరిసరాలతో జోడించవలసిన అవసరాన్ని గాస్ నొక్కి చెప్పాడు. అందువలన ప్రజాపరిపాలన పరిశీలనలో దాని ఆవరణను కూడా చేర్చి తీరాలి.

ఆవరణ దృక్పథం ప్రాముఖ్యాన్ని ఫ్రెడ్ రిగ్స్ గట్టిగా బలపరిచాడు. అతని ఉద్దేశ్యంలో పరిపాలనా ప్రక్రియ ఒక ఆవరణంకలిగి వుండి దానితో ప్రతిక్రియ జరుపుతూ దానిలో పనిచేసే ఒక విధానము సమాజాన్ని పరిపాలనా సంస్థలు ఉపవిభాగంగా వున్న ఒక వ్యవస్థగా మనం భావించవచ్చును.

అతని ఉద్దేశ్యంలో " ఆవరణ దృక్పథంలో పరిపాలన పద్ధతి ఇతర విషయాలతో సంబంధంలేకుండా వుండదు. అది సాంస్కృతిక లక్షణాలు, విలువలు, పరిపాలనతో జరిగే పరస్పర చర్యల ఫలితము. పరిపాలన సంబంధమైన సంస్కృతి, సామాజిక సంస్కృతికి విస్తరణ అని చెప్పవచ్చును". "మొత్తం సామాజిక పరిస్థితులలో పరిపాలనా సంబంధమైన ఉప వ్యవస్థకు, రాజకీయ సామాజిక, సాంస్కృతిక, ఆర్థిక ఉప వ్యవస్థలకు మధ్య పరస్పర చర్యల సంబంధాన్ని " రిగ్స్ నొక్కి చెప్పాడు. మొత్తం సామాజిక వ్యవస్థలో ఇతర ఉప వ్యస్థలను అర్థం చేసుకోనిదే పరిపాలనా ఉపవ్యవస్థను అర్థం చేసుకోలేం అని అతని అభిప్రాయం. ఆవరణ దృక్పథానికి చెందిన మూడు సూత్రాలను రాబర్ట్ డాల్ (Robert Dahl) ప్రతిపాదించాడు అవి .

1. ఒక దేశంలోని ఆవరణంలో పనిచేస్తున్న ప్రజా పరిపాలన నుండి గ్రహించిన విషయాలను వేరే ఆవరణంలో పనిచేసే ప్రజా పరిపాలనను అన్వయింపజాలం.

2. ప్రజా పరిపాలనను గూర్చి అన్ని ప్రదేశాలకు వర్తించే విషయాలను ప్రతిపాదించలేం. ఆ విధంగా చేయడానికి ప్రజా పరిపాలనపై ప్రభావం చూపే వేర్వేరు జాతీయ సామాజిక లక్షణాలను పరిశీలించవలసి వుంటుంది. దీని ఫలితంగా ప్రజా పరిపాలనలోని ఏ భాగాలు జాతీయ, సామాజిక పరిస్థితులనుండి నిజంగా స్వతంత్రంగా ఉన్నాయో నిర్ణయించగలుగుతాం.

3. పై విషయాలను బట్టి ప్రజా పరిపాలన, పరిశీలన విస్తృతమైన పద్ధతిలో జరగాలి. ఈ పరిశీలన వివిధ విధానాలు, ప్రక్రియలకు సంబంధించిన విజ్ఞానానికి పరిమితం కాకుండా ప్రతిదేశంలో ప్రజాపరిపాలనకు ప్రత్యేకతను సంతరింపజేసే చారిత్రక, సామాజిక, ఆర్థిక, ఇతర విషయాల పరిశీలన ప్రాతిపదికగా జరగాలి.

పైన పేర్కొన్న విషయాలు పరిపాలన సంస్థల పరిశీలనలో ఆవరణ దృక్పథం యొక్క ప్రాధాన్యతను స్పష్టపరుస్తున్నాయి.

వివిధ సంస్థల పని తీరుపై ప్రభావం చూపే ఆవరణ విషయాలన్నిటినీ వివరంగా చర్చించడం సాధ్యం కాదు. వాటిలోకొన్నిముఖ్యమైన వాటిని మాత్రమే చర్చిస్తాము.

ఈ సందర్భంగా ఒక విషయాన్ని మనం గుర్తు చేసుకోవాలి. పంచాయతీ రాజ్ సంస్థలు,సహకార

BRAOU

సంఘాల వంటి స్థానిక సంస్థలు ప్రజల విలువలతోనూ, ఆర్థికాభివృద్ధిలోనూ, మార్పును కలిగించే ఉద్దేశ్యంతో ప్రజలు రాజకీయంగా వాటిలో పాల్గొనడం, సామాజికాభివృద్ధి వంటి కొన్ని ప్రయోజనాల కొరకు ఉద్దేశింపబడ్డాయని గుర్తుంచుకోవాలి. దాదాపు స్థానిక స్థాయిలోని సంస్థలన్నీ కూడా ఈ లక్ష్యాల సాధన కొరకే పనిచేస్తాయి. ఉదాహరణకు సహకార సంఘాలు ప్రజలలో పొదుపు అలవాటును ప్రోత్సహించడానికే కాక వారిలో సహకార భావాన్ని పెంపొందించడానికి ఆర్థిక వ్యవస్థ పెరుగుదలకు ఇతోధికంగా తోడ్పడడానికి ఉద్దేశించబడ్డాయి. కానీ, అవి పనిచేసే తీరు వాటి చుట్టూ వున్న ఆవరణం మీద, రాజకీయ పరిస్థితుల మీద ఆధారపడి వుంటుంది. ఈ సంస్థలు కూడా కొంతవరకు సామాజిక ఆర్థిక, రాజకీయ వ్యవస్థలచే ప్రభావితమైన స్థానిక సంస్థలను పరిశీలిద్దాం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 1

1. ఆవరణ అంటే ఏమిటి ?

.....

.....

.....

.....

2. ఆవరణ దృక్పథాన్ని గురించి రాబర్ట్ రాల్ అభిప్రాయాలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

3.3 సామాజిక, సాంస్కృతిక వ్యవస్థ–స్థానిక సంస్థలు

ఒక సామాజిక వ్యవస్థలో స్థానిక సంస్థలను గూర్చి చర్చించేటప్పుడు ఆ సమాజం లోని మతం, కులం, కుటుంబవ్యవస్థ, గ్రామీణ వ్యవస్థ మహిళలకు గల స్థానం కూడా దృష్టిలో వుంచుకోవాలి. అనేక మతాలు,జాతులు, సంస్కృతులు కలిగిన భారతదేశం వంటి సమాజంలో అనురూపత (Compatibility) కు చెందిన సమస్యలు తలెత్తుతాయి. ప్రపంచంలోని దాదాపు అన్ని మతాలకు చెందినవారు భారతదేశంలో కనిపిస్తారు. వీరిలో గణనీయమైన సంఖ్యలో హిందువులు, ముస్లింలు, బౌద్ధులు, క్రైస్తవులు వున్నారు. అదే విధంగా ఆర్యులు, ద్రావిడులు, మంగోలి జాతీయులు, తుర్కులు, అరబ్బులు మొదలైన అనేక జాతుల ప్రజలు ఈ దేశంలో వున్నారు. బ్రిటీషువారు అనుసరించిన "విభజించి- పాలించు" అనే విధానం వల్ల అనురూపత సమస్య మరింత జటిలమైంది. ఈ విధంగా అస్థిరతతో కూడిన దేశం మన కళ్ళముందు నిలుస్తుంది. మత రహితంగా వుంటాయని భావించిన అట్టడుగు సంస్థలు కూడా తరచుగా మత రాజకీయాలకు గురి అవుతున్నాయి.

హిందు సమాజంలో కులం ఒక విచిత్ర లక్షణం. పుట్టుకపై ఆధారపడి సమాజాన్ని వర్గాలుగా విభజించడం జాతి సమైక్యతను దెబ్బతీసింది. గత రెండు దశాబ్దాల కంటే ప్రస్తుతం జాతీయ జీవనంపై కుల వ్యవస్థ ప్రభావం అధికంగా కన్పిస్తుంది. సంస్కరణాభిలాషులైన వ్యక్తులచే ప్రారంభించబడిన అనేక ఉద్యమాలు అస్పృశ్యత దురాచారాన్ని కొంత వరకు అరికట్టగలిగాయి. రాజ్యాంగంలో పొందుపరచిన రక్షణలు అణగారివున్న ప్రజానీకం పరిస్థితిని చాలా వరకు మెరుగుపరచగలిగాయి. అలా, అనేక సంస్కరణ ఉద్యమాలు అమలు జరిగినప్పటికీ కుల వ్యవస్థ కొనసాగుతున్నది. స్థానిక సంస్థలు కూడా దీని వలన ప్రభావితమై ప్రజలు వాటిలో

BRAOU

పాల్గొనడాన్ని ప్రతిభ గుర్తింపును ఇతర విషయాలలో దుష్ప్రభావం కలిగింది.

మన జనాభాలో సగభాగం మహిళలే వున్నప్పటికీ వివిధ సంస్థలలో వారికి సంఖ్యకు తగిన ప్రాతినిధ్యం లభించలేదు. మహిళలో అధిక భాగం జాతీయ జీవన స్రవంతికి వెలుపలనే వున్నారు. స్థానిక సంస్థలలో మహిళలకు స్థానాల కేటాయింపు పూర్తిగా అమలు జరగవలసి వున్నది. మహిళోద్ధరణకు కృషి జరుగుతున్నట్లు ప్రచారం జరిగినప్పటికి వారి సమస్యలు అనేకం అపరిష్కృతంగానే మిగిలిపోయాయి. మహిళల ఉద్ధరణ కోసం ఉద్దేశించిన అనేక కార్యక్రమాలలో మహిళలు పాల్గొనడానికి అట్టడుగున వున్న సంస్థలు అనేక అవకాశాలు కలగజేస్తున్నాయి. కానీ సాంఘిక కట్టుబాట్లు, సామాజిక విలువలు, తక్కువ స్థాయిలో విద్య, పురుషాధిక్యత గల సమాజంలో చురుకుగా పాల్గొనడం, వలన ఏర్పడే ఫలితాలపట్ల భయం కారణంగా మహిళలు ఈ సంస్థలలో పాల్గొనడం అతి పరిమితం గానే వున్నది. జాతి పునర్నిర్మాణ కార్యక్రమములో విస్తృత పరిధిలో ప్రజలు పాల్గొనకపోవడం వల్ల మనదేశంలోని కొన్ని రంగాలలో ఫలితాలు సంతృప్తికరంగా లేవు. ఇప్పటికి గ్రామీణ ప్రాంతాలలో కొన్ని వర్గాల ఆధిపత్యం, ఫ్యూడల్ విలువలు కొనసాగుతున్నాయి. అధికారుల పట్ల గౌరవంఅనే, ముసుగులో సామాన్య ప్రజలకు వున్న భయం వారు స్థానిక సంస్థలలో చురుకుగా పాల్గొనడానికి అవరోధం కలిగిస్తోంది. కుల సంబంధమైన విషయాలు స్థానిక సంస్థల కార్యక్రమాలను ప్రభావితం చేస్తున్నాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉన్నత కులాలకు చెందిన వ్యక్తులను గౌరవించాలని, వారి మాటాలను గాని చేతలను గానీ ప్రశ్నించరాదనే భావం ప్రజలలోబలంగా నాటుకొని వున్నందున అణగారిన వర్గాల ప్రజల పరిస్థితులను మెరుగు పరచడానికి తీసుకున్న చర్యలు నిష్ప్రయోజనమవుతున్నాయి. తక్కువ వర్గాలకు చెందిన ప్రజలు తగిన సంఖ్యలో చురుకుగా పాల్గొనకపోవడం వలన స్థానిక సంస్థలలో ఉన్నత వర్గాల ఆధిక్యత కొనసాగుతున్నది.

ఈ విధంగా సాంఘిక, సాంస్కృతిక విషయాలు స్థానిక సంస్థలు పని చేసే విధానాన్ని ప్రభావితం చేస్తున్నాయి.

3.4 ఆర్థిక వ్యవస్థ – స్థానిక సంస్థలు

ప్రధానంగా వ్యవసాయ గ్రామీణ లక్షణాలను కలిగిన భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ వలన పాలన వల్ల ఏర్పడిన అనేక సమస్యలను పరిష్కరించుకున్నవి. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో అధిక సంఖ్యాక ప్రజలు వ్యవసాయ కూలీలుగా వున్నారు. సత్వర పారిశ్రామికీకరణ కొరకు జరిగిన కృషి సాధారణ ఆర్థిక వ్యవస్థపై మంచి ప్రభావం చూపించినప్పటికీ, గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని అధిక సంఖ్యాకులకు ఇప్పటికీ తగిన ప్రయోజనం కలిగించలేదు. ప్రజలలో అధిక శాతం దారిద్ర రేఖకు దిగువన జీవిస్తున్నారు.

భూకమాతాల పరిస్థితి పరిశీలిస్తే ప్రజలలో అధిక సంఖ్యాకులు అతి చిన్న కమతాలను కలిగి వున్నారని అతి కొద్దిమంది భూస్వాములుగా వున్నారని స్పష్టమవుతుంది. సమస్యల పరిష్కారంలో జాప్యం ఇబ్బందైన కార్యపద్ధతుల వల్ల, న్యాయం పొందలేకపోతున్నారు. భూసంస్కరణలు, కౌలుదారీ చట్టాలు పై లోపాల వలే మౌలిక మార్పులు తీసుకురాలేకపోతున్నాయి. ఈ ఆర్థిక లక్షణాలను స్థానిక సంస్థలు ప్రతిబింబిస్తున్నాయి. ఈ సంస్థలలోని దాదాపుఅన్ని నాయకత్వపు స్థాయిలూ ఉన్నత, మధ్యతరగతి ఆదాయ వర్గాల చేతుల్లోకి పోయాయి. అయితే వెనకబడిన వర్గాలకు రిజర్వేషన్లు ఉన్న మాట వాస్తవమే. పరోక్ష ప్రాతినిధ్యం అన్నది సర్వ సాధారణంగా వింటూనే ఉంటాం. పలుకుబడి వర్గాల నుండి బడుగు వర్గాలవారిని విముక్తి చేసే ప్రయత్నాలు సఫలీకృతం కావడం లేదు బీదరికంతో అనేక బాధలకు గురి అవుతున్న ప్రజలు స్థానిక సంస్థలలో ఉత్తేజంగానూ, ఉత్సాహంతోనూ పాల్గొనక పోవడానికి ఆర్థిక కారణాలు మరింత తోడ్పడుతున్నాయి. దైనందిన జీవితంలోఎదురౌతున్న సమస్యలను పరిష్కరించడంలో మునిగిపోయిన ప్రజలు స్థానిక సంస్థల వ్యవహారాలలో సహజంగానే ఆసక్తి చూప లేకపోతున్నారు. పేద ప్రజల ఉద్ధరణ కోసం ధనిక వర్గాలచే రూపొందించబడే వివిధ కార్యక్రమాలు వారి దారిద్రాన్ని కొసాగింపుకే దారి తీస్తోందని కొందరు అంటున్నారు. ఆదాయం అసమానతలే

సమజం అటు ధనిక, ఇటు పేదవర్గాలుగా చీలి పోవడానికి కారణం. రాజ్యంగ రక్షణలున్న అవ్యవస్థీకృత రంగానికి చెందిన ప్రజలు సామాజిక న్యాయం పొందలేకపోతున్నారు. అంతమాత్రన పేద వర్గాల అభ్యున్నతికి ప్రభుత్వం ఏం చేయడంలేదని భావించలేం. కాని పేద ప్రజల ఆర్థిక సమస్యలు అంతులేకుండా కొనసాగుతున్నాయి. ఈ పరిస్థితికి కొంతవరకు అసమాన వ్యవస్థ మీద ఆధారపడ్డ ప్రజలు కూడా కారణం. చాలావరకు పేద ప్రజలు తమ జీవనోపాధికై ధనిక వర్గాలపై ఆధారపడి ఉంటారు. ఆర్థికంగా ఆధారపడి ఉండడం వల్ల సాంస్కృతికంగా కూడా ఆధారపడవలసి వస్తోంది. భూస్వామి యాజమాని అవడం వల్ల గౌరవం, అధికారం పొందుతాడు. ఈ వర్గమే స్థానిక సంస్థలపై ఆధిపత్యం కలిగి ఉంటున్నారు. భూస్వామ్య వర్గంతోటే ప్రజా ప్రతినిధులు కూడా ఒకప్పుడు పనిచేయాల్సి ఉంటుంది. అటు పేద ప్రజల ప్రతినిధిగా ఇంకొక ప్రక్క తను ఆధారపడ్డ భూస్వామితో సమాన హక్కులు గల ఒక స్థానిక సంస్థ ప్రతినిధిగా కొనసాగడం ఒక రకమైన అంతరాంగిక వైరుధ్యానికి దారి తీస్తుంది. చివరికి ఈ పాత్ర రాజీకే దారి తీస్తుంది. ఈ విధంగా ఆధారభూత విలువల వ్యవస్థ స్థానిక సంస్థలు సమర్థవంతంగా పని చేయకపోవడానికి ఒక కారణం.

3.5 రాజకీయ వ్యవస్థ – స్థానిక సంస్థలు

వెస్ట్‌మినిస్టర్ తరహా పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యం మన దేశంలో ప్రవేశ పెట్టబడింది. మన దేశంలో చాలా రాజకీయ పక్షాలున్నాయి. కేంద్ర స్థాయిలో స్వాతంత్ర్యం వచ్చిందగ్గర నుంచి ప్రజలు ఇంచుమించు ఒకే రాజకీయ పక్షాన్ని ఎన్నుకొంటున్నారు. కొంత మంది విమర్శకారులు మనది ఏకపక్ష ప్రజాస్వామ్యం అని అభివర్ణిస్తున్నారు. ఒకే రాజకీయ పక్షం ఎప్పుడూ అధికారంలో ఉండడంవేశ రాజకీయ వ్యస్థలో కొన్ని అసమతౌల్యానికి దారి తీస్తుందన్న స్థానిక సంస్థల పని తీరు కూడా దీని వల్ల దెబ్బతింటుందని కొందరి వాదన.

అధికారాలు, ఆర్థిక వనరుల దృష్ట్యా చూసిన, కేంద్ర ప్రభుత్వం బలంగానూ, రాష్ట్రాలు కొంతమటుకు బలహీనంగా మనకు కనిపిస్తాయి. కేంద్రంలోనూ రాష్ట్రాలలోనూ ఒకే రాజకీయ పార్టీ అధికారంలో ఉన్నంత కాలం కేంద్ర – రాష్ట్ర వివాదం తలెత్తలేదు. 1980 చివరి ప్రాంతంలో ప్రాంతీయ పార్టీలు ఆవిర్భవించాయి. కేంద్ర రాష్ట్రాల మధ్య అధికారాల విభజన గురించి ఒక చర్చ ఇప్పుడు కొనసాగుతుంది. రాజ్య వ్యవస్థలోని కేంద్రీకృత ధోరణులు స్థానిక సంస్థల పెరుగుదలకు హాని కల్గించింది. సైద్ధాంతికంగా చెప్పాలంటే ఒక దేశ రాజకీయాభివృద్ధి ఆ దేశంలో కొత్తగా ఉద్భవించిన రాజకీయ సంస్థల నుంచి కొలుస్తారు. పంచాయితీ సంస్థలు, సహకార సంస్థలు, ప్రాంతీయ బ్యాంకులు మొదలైన వాటి స్థాపన పైన పేర్కొన్న రాజకీయాభివృద్ధికి సూచిక. కాని ఈ అభివృద్ధి సంస్థలు వాటి వాటికై పరిమితమై పోయింది. రాజకీయాభివృద్ధి ముఖ్య లక్షణం సంస్థల కార్యకాలాపాల్లో ప్రజల భాగస్వామ్యం నిరంతరం అధికం కావడం. కాని వివిధ స్థాపనకే అడ్డంకుల వల్ల ప్రజలు ఎక్కువగారాజకీయ ప్రక్రియలో పాల్గొనలేకపోతున్నారు.

కొన్ని రాష్ట్రప్రభుత్వాలు వాటి పరిధిలోకి వచ్చే స్థానిక సంస్థలను సమర్థవంతంగా పని చేయనీయడంలేదనే అభియోగం ఉంది. ముఖ్యంగా పంచాయితీ సంస్థలు అతి ఎక్కువ నియంత్రణకు లోనయ్యాయని భావించబడుతుంది. ఉదాహరణకు 1960 దశాబ్దం చివరి దశలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం జిల్లా పరిషత్తు అధికారాలను కొన్నింటిని , అంతకు ముందు వికేంద్రీకరణ పైన తన నిబద్ధతని తల్లకిందులు చేస్తూ, జిల్లా కలెక్టర్లకు సమర్థవంతమైన సమన్వయం పేరుతో అప్పచెప్పింది. స్థానిక సంస్థలని రద్దుచేసే అధికారం కలిగి ఉండడం వాటిని మరింత నిరోధిస్తుంది.

భారతరాజ్యాంగంలోస్థానిక సంస్థలకు స్థానం లేదు. ఈ సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను రాజ్యంగ భద్రత ద్వారా కొంత పరిష్కారం కల్గించవచ్చు. ఎన్నికలు ఒక నిర్దిష్ట సమయానికి జరిపించకపోవడం, గ్రాంట్లు మంజూరీలో జాప్యం వంటివి రాజ్యాంగ ప్రత్యుపాయాల ద్వారా నివారించవచ్చని అప్పుడే వీటి రాజకీయ స్వరూపానికి సుస్థిరత్వం నెలకొల్ప వచ్చని కొందరు అంటున్నారు. అలాగే రాజ్యాంగ తనిఖీల ద్వారానే,స్థానిక సంస్థల స్వరూపంలో తరచు తీసుకోబడుతున్న మార్పులను నియంత్రించవచ్చు.

పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యంలో ఉండే అన్ని దుర్లక్షణాలు స్థానిక సంస్థలు కనబరుస్తున్నాయి. వీటికి జరిగే ఎన్నికలో కులం, ధనం, బలం మొదలైన వాటి పాత్ర అందరికీ తెలిసిందే.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 2

1. కుల వ్యవస్థ స్థానిక సంస్థల పనిని ఏవిధంగా ప్రభావితం చేస్తుంది.

.....

.....

.....

.....

2. బీదరికం స్థానిక సంస్థల పని పై ఎటువంటి ప్రభావాన్ని కలిగి ఉంటుంది.

.....

.....

.....

.....

3.6 సారాంశం

మానవుని చుట్టూ ఉన్న పరిసరాల అధ్యయనమే అవరణ శాస్త్రం. ప్రభుత్వ పాలనాశాస్త్ర అధ్యయనం కూడా ఆవరణ దృక్పథంతో ప్రభావితం అయింది. ఒక సామాజిక వ్యవస్థ అనేక ఉప వ్యవస్థలలో కూడుకొని ఉంటుంది. పాలన అన్నది ఒక ఉప వ్యవస్థ ఇది ఇతర వ్యవస్థపై ఆధారపడి ఉంటుంది. స్వతంత్రంగా ఉనికి ఉండజాలదు. పాలనా వ్యవస్థ పెరుగుదలకు ముఖ్యకారణం దాని చుట్టూ ఉన్న వ్యవస్థల నుంచి లభించిన మద్దతే. ఈ విధంగా పాలనవ్యవస్థ విశాలమైన సామాజిక వ్యవస్థలో తన విధులు నిర్వర్తిస్తుంటుంది. ఇతర ఉపవ్యవస్థలను ప్రభావితం చేస్తూ పాలనా వ్యవస్థ కూడా వాటి వల్ల ప్రభావితం అవుతూ ఉంటుంది. పంచాయితీ సంస్థలు, సహకార సంస్థలు పాలనా వ్యవస్థలో బాగాలే. వీటి చుట్టూ ఉన్న రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక వ్యవస్థలచే ఇవి ప్రభావితం చెందుతాయి. అభివృద్ధిలో స్థానిక సంస్థల పాత్రను అర్థం చేసుకోవాలంటే ఈ ఉపవ్యవస్థల ప్రభావాన్ని సరైన విధంగా అవగాహన చేసుకోవాలి. వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే స్థానిక సంస్థలు తమ చుట్టూ ఉన్న వ్యవస్థల లక్షణాలను ప్రతిబింబిస్తాయి.

3.7 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 3.2 చూడండి.
2. జవాబు కోసం 3.2 చూడండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 3.3 చూడండి.
2. జవాబు కోసం 3.4 చూడండి.

BRAOU

3.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 వంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. ఆవరణ దృక్పథం అంటే ఏమిటి?
2. స్థానిక సంస్థల పనిపై సామాజిక, ఆర్థిక వ్యవస్థల ప్రభావాన్ని వివరించండి.

II. ఈ క్రింది ప్రతి ప్రశ్నలకు సుమారు 15 వంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. ఆవరణ దృక్పథాన్ని గురించి రాబర్ట్‌దాల్ భావాలను వివరించండి.
2. స్థానిక సంస్థల పనిపై రాజకీయ వ్యవస్థల ప్రభావాన్ని వివరించండి.

3.9 సంప్రదించిన చర్యలు

1. Faisal S.A., & A.L. Salem : The Ecological Dimensions of Development Administration.
2. Ramesh K Arora : Comparative Public Administration: An Ecological Perespective
3. F.W. Riggs : The Ecology of Public Administration

రచన, అనువాదం : ఐ. రామ బ్రహ్మం

BRAOU

•••

BRAOU

ఖండం – 2: స్థానికసంస్థలు, గ్రామీణాభివృద్ధి

గ్రామీణాభివృద్ధి కొరకు రూపొందించుకున్న వివిధ వ్యూహాలను, సంస్థలను గూర్చి వివరించడానికి ఈ ఖండం ఉద్దేశించబడింది. ఈ ఖండంలో పది భాగాలు (భాగం 4 నుండి 13 వరకు)న్నాయి. ఇందులోని నాలుగవ భాగంలో గ్రామ ప్రాంతాలను అభివృద్ధిపరచడానికి రూపొందించిన వ్యూహాలలో భాగమైన సంస్థలను గూర్చి వివరించబడింది. అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజలను భాగస్వాములుగా చేయడంలో సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు (1952) వైఫల్యం చెందినందువల్ల పంచాయితీరాజ్ సంస్థల (1959)ను ను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. ఈ ఖండంలోని 5, 6 భాగాలు పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ, వాటి పనితీరును వివరించడానికి ఉద్దేశించబడినాయి. వడ్డీ వ్యాపారస్థుల కబందహస్తాలనుండి వ్యవసాయదారుని విముక్తి చేసి, ఆర్థికంగా ఆదుకోవడానికి భారతదేశంలో 1904లో సహకారోద్యమం ప్రారంభమైంది. కాబట్టి 7, 8 భాగాలుగ్రామీణాభివృద్ధిలో సహకార సంఘాల వ్యవస్థీకరణ, పనితీరు; అవి నిర్వహించాల్సిన పాత్రను గూర్చి వివరిస్తాయి. ఇందులోని 9,10 భాగాలు గ్రామీణాభివృద్ధిలో బాంకుల పాత్రను గూర్చి పరిశీలించడానికి ఉద్దేశించబడినాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాల సర్వతోముఖాభివృద్ధికై స్వాతంత్ర్యానంతరం ఎన్నో సంస్థలను, కార్యక్రమాలను చేపట్టబడ్డాయి. గ్రామీణాభివృద్ధి సమస్యలను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొనడానికి రకరకాల మార్గాలను అనుసరించాలనే దృక్పథమే వివిధ రకాల సంస్థల స్థాపనకు ముఖ్యకారణం. వీటిని గూర్చి 11 వ భాగంలో వివరించబడింది. ఈ ఖండంలోని 12 వ భాగం గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రభుత్వాలుచేసే ప్రయత్నాలలో ఇమిడియున్న సమస్యలను, వీటి పరిష్కారంలో ప్రభుత్వానికి చేదోడు వాదోడుగా పనిచేయు స్వచ్ఛంద సంస్థల పాత్రను వివరించడానికి ఉద్దేశించబడింది. గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించి ప్రభుత్వం అవసరమైన ప్రయత్నాలు చేసి అందుకు ఎన్నో సంస్థలను, కార్యక్రమాలను రూపొందించింది అనే దానిలో ఎలాంటి సందేహం లేదు. అయితే రూపొందించుకున్న కార్యక్రమాలు సమర్థవంతంగా అమలుజరగడమనేది ప్రజాసంఘాల పనితీరుపై ఆధారపడి యుంటుంది. ఈ ఖండంలోని చివరి భాగం (భాగం 13లో) గ్రామీణాభివృద్ధిలో ప్రజాసంఘాల పాత్రను పరిశీలించడానికి ఉద్దేశించబడింది.

BRAOU

BRAOU

భాగం – 4 : గ్రామీణాభివృద్ధి – వ్యూహాలు

విషయ క్రమం

4.0. లక్ష్యాలు
4.1. పరిచయం
4.2. వ్యూహాల రకాలు
    4.2.1. సంస్థాగత వ్యూహాలు
    4.2.2. ప్రత్యేక సంస్థా / కార్యక్రమ వ్యూహాలు
4.3. సారాంశం
4.4. మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
4.5. మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
4.6. సంప్రదించిన గ్రంథాలు

4.0. లక్ష్యాలు

భారతదేశంలో గ్రామీణాభివృద్ధి కొరకు చేపట్టిన వివిధ వ్యూహాలను వివరించడం ఈ భాగం ఉద్దేశం. ఇది చదివితే ఈ క్రింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- వ్యూహరచన అవసరం,
- గ్రామీణాభివృద్ధికై చేపట్టిన వివిధ వ్యూహాలు,
- ప్రత్యేక సంస్థల అవసరం,
- వివిధ ప్రత్యేక సంస్థలు పనిచేయుతీరు.

4.1. పరిచయం

విద్యా విషయకంగాను, మరేఇతర విషయకంగాను చూసిన ప్రభుత్వ విధానాన్ని అధ్యయనం చేయడం అనేది ఆధునిక కాలంలో చాలా ప్రాముఖ్యత వహించింది. ఎందుకంటే ప్రభుత్వ విధానాల ద్వారానే రాజ్యం అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలోజోక్యంచేసుకుంటుంది. అందులోను దాని ఆశయం అధికోత్పత్తిని, సమన్యాయాన్ని సాధించడం కనుక. ఈ లక్ష్యంకొరకు ఎన్నో విధానాలురూపొందించబడ్డాయి. అయితే వీటిని స్థూలంగా రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి భూసంస్కరణలు, ఆస్తి, ఆదాయంపై పరిమితి విధించడం వంటి నిర్మాణాత్మకమైన మార్పుతో కూడిన 'సమగ్రమైన విధానాలని', రెండవది బడుగు వర్గాల వారికి రిజర్వేషన్లు కల్పించడం, ప్రభుత్వ పంపిణీ విధానం, సబ్సిడీలతో కూడిన అభివృద్ధి కార్యక్రమాల వంటి పరిణామాత్మక (evolutionary) మార్పు స్వభావం గల దశలవారి (incremental) అభివృద్ధి విధానాలని చెప్పవచ్చు. ఇందులోరెండవ రకానికి చెందిన విధానాలుసమాజ సాంఘిక ఆర్థిక నిర్మితికి ఎలాంటి భంగకరం కలుగని విధంగా తక్షణ సహాయం కల్పించడానికి ఉద్దేశించబడింది. అయితే నేటి ఆధునిక రాజ్యం సమాజంలోని అధిక భాగానికి వర్తించేవిధంగా రెండురకాలైన విధానాలను కూడా రూపొందిస్తుంది.

గత కొద్ది కాలంగా, ప్రత్యేకంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని ప్రభుత్వ విధానాలనేవి పేదరికి నిర్మూలనే తమ ప్రధాన లక్ష్యంగా కలిగియుండేవి. అయితే తరతరాలుగా అణిచివేయబడ్డవారికి పునరావాసం కల్పించడంతో పాటు రాజ్యం నిర్వహించు పాత్రలో ఎంతో మార్పు కలిగింది. వాస్తవానికి 'పోలీసు రాజ్యానికి'

BRAOU

మధ్యగల గుణాత్మకమైన వ్యత్యాసం ఏమంటే ఇందులో మొదటిది నిరంకుశ లేదా క్రూరమైన పద్ధతులను అవలంబిండం ద్వారా సమాజాన్ని నడిపించవచ్చని తలిస్తే, రెండవది సమాజ ఉనికిని కాపాడటానికి బీదవారి జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచడం అనేది సముచితమైనది లేదా న్యాయసమ్మతమైనదని భావిస్తుంది. ఉత్పత్తి, పంపిణీ ప్రక్రియలలో రాజ్యం జోక్యం చేసుకోవడం లేదా పాల్గొనడం అనేది సామ్యవాద రాజ్యం మాదిరి కనిపించవచ్చు. అలాగే పురోగమన మార్పు ప్రక్రియలో పాల్గొనడం ద్వారా రాజ్యమే (State) ఒక శీఘ్రతరంగా మార్పు చెందే సంస్థగా కూడా మారవచ్చు. సమాజంలోని వివిధ రకాల ఆర్థిక వ్యవస్థలలో పనిచేసే వారికి పూర్తి న్యాయం, హక్కులు కల్పించడానికి రాజ్యం సమాజంలోని వనరుల ఉపయోగాన్ని ప్రణాళిక బద్ధం చేయాల్సి ఉంటుంది. అందులోను, పేదరికం, ఆకలి,అన్యాయాలకు తావులేని సమాజాన్ని నిర్మించాల్సియుంటుంది. అందువల్ల ప్రభుత్వ విధానాలన్నింటి ధ్యేయం ప్రజాసంక్షేమమై ఉంటుంది.

భారతదేశంలో 1951-52 నుండి గ్రామీణాభివృద్ధి సాధించడం ప్రణాళికా వ్యూహం ప్రధాన ధ్యేయమై ఉన్నది. ఈ కాలంలోనే మారే పరిస్థితులకు అనుగుణమైన వ్యూహాలను రచించుకోవడం వల్ల గ్రామీణాభివృద్ధికి ఇచ్చిన ప్రాధాన్యతలలో మార్పులు వచ్చాయి. అందువల్ల గ్రామీణాభివృద్ధికై ఏర్పరుచుకున్న వివిధ వ్యూహాలను గురించి క్రింద చర్చించబడింది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 1

1. సంక్షేమ రాజ్యానికి, పోలీసు రాజ్యానికి మధ్య గల బేధాన్ని వివరించడండి.

.....

.....

.....

.....

4.2 వ్యూహాల రకాలు

గ్రామీణాభివృద్ధి లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రభుత్వం ఎన్నో వ్యూహాలను అనుసరించవలసి వస్తుంది. ప్రస్తుత చర్చ కోసం మొత్తం వ్యూహాలను రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు. అవి (1) సంస్థాగత వ్యూహాలు, (2) ప్రత్యేక సంస్థల వ్యూహాలు, వీటిని గుర్చి కొంత వివరంగా తెలుసుకుందాం.

4.2.1 సంస్థాగత వ్యూహాలు

సంస్థాగత వ్యూహాలలో ప్రధానమైనవి 1952లో ప్రారంభించబడిన సమాజాభివృద్ధి పథకాలు, 1953 లోని జాతీయ విస్తరణ సేవా కార్యక్రమాలు, 1959లో అమలులోకి వచ్చిన పంచాయితీ రాజ్ వ్యవస్థలు వీటిని గూర్చి కొంత వివరంగా తెలుసుకుందాం.

(i) సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమం

ఐక్యరాజ్యసమితి నివేదిక ప్రకారం 'సమాజాభివృద్ధి' అంటే వివిధ వర్గాల ప్రజల ఆర్థిక పరిస్థితులను మెరుగుపరచుటకు ప్రజలు తమంతట తామే పాల్గొనే ప్రయత్నాలను ప్రభుత్వాధికారులు సంఘటితమొనర్చి మొత్తం దేశాభివృద్ధికి తమ వంతు పాత్రను నిర్వహించే విధంగా లేదా పూర్తిగా తోడ్పడే విధంగా వారి వందరిని ఐక్యీకరణ చేసే ప్రక్రియగా భావించబడింది. ఆ విధంగా సమాజాభివృద్ధి అంటే గ్రామీణ ప్రాంతంలోని పేద ప్రజల పురోభివృద్ధికై ఉద్దేశించబడిన కార్యక్రమం. ఈ కార్యక్రమంలో ప్రజలు, ప్రభుత్వం కలిసిమెలిసి పని చేయాల్సి ఉంది.

BRAOU

సమాజాభివృద్ధి ఒక విస్తరణ కార్యక్రమం లేదా పద్ధతిగా ఎంపిక చేసుకోవడం, అలాగే అధిక సంఖ్యలో యున్న నిరక్షరాస్యులు, పేదరికంలో మగ్గుతున్న గ్రామాలకు ఒక అభివృద్ధి ప్రక్రియగా దీనిపై దృష్టి కేంద్రీకరించడంలో బహుశ భారతదేశమే మొట్టమొదటి దేశమై యుండవచ్చు. దేశంలో యున్న వేలకొద్ది సన్నకారు రైతులు ప్రణాళికా లక్ష్యాలను అంగీకరించి, దానిని తమ బాగుకోసమే ఉద్దేశించబడిందని తలంచి, దానిని అమలుచేయడానికి ఏలాంటి త్యాగానికైన స్థిరపడితే తప్ప ఎంత సమగ్రంగా రూపొందించిన ప్రణాళికా కూడా విజయవంతం కాదనేది దృష్టిలో యుంచుకుని ఈ సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు చేపట్టబడ్డాయి. పై లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి ఈ సమాజాభివృద్ధి ఉద్యమం దోహదం చేయగలదని భావించబడింది.

అధికాహారోత్పత్తి విచారణ సంఘం (Grow More Food Enquiry Committee) సిఫారసుల ననుసరించి 1952 అక్టోబరు 2న సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమం ప్రయోగ పూర్వకంగా ప్రారంభించబడింది. వివిధ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను అమలు చేయుటకు ప్రాథమిక యూనిట్లుగా సమాజాభివృద్ధి బ్లాకులను స్థాపించబడ్డాయి. V.L.W. అనే గ్రామ స్థాయిలో పనిచేసే అధికారి మార్పును తెచ్చే ఏజెంటు (change agent) గా, గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన అంశాలకు సాంకేతికపరమైన సలహాదారుగా భావించబడింది.

పరిమితమైన ఆర్థిక వనరులను దృష్టిలో యుంచుకొని 1953 సంవత్సరంలో జాతీయ విస్తరణ కార్యక్రమాలనే మరో పథకాన్ని ప్రవేశపెట్టబడింది. సమాజాభివృద్ధి పథకం, జాతీయ విస్తరణ సేవా కార్యక్రమాల ఆశయాలు దాదాపు ఒకే కొవకు చెందినప్పటికి వాటి మధ్య గల వ్యత్యాసం ఏమంటే సమాజాభివృద్ధి పథకం క్రింద అధిక మొత్తంలో నిధులను కేటాయించడం ద్వారా ఎక్కువ ప్రమాణంతో కూడిన అభివృద్ధికి ప్రయత్నం చేయబడింది. ఆ విధంగా ఈ రెండు కార్యక్రమాలు కూడా బహుముఖాభివృద్ధిని సాధించడానికై ప్రారంభించబడ్డాయి.

వ్యవసాయాభివృద్ధి పెంచడం, ఉద్యోగావకాశాలు కల్పించడం, జీవన ప్రమాణాన్ని మెరుగుపరచడం వంటివి పైన తెలిపిన కార్యక్రమాల ప్రధానాశయం. అయితే ఈ కార్యక్రమం చాలా విస్తరించబడినందున పరిమితంగా యున్న వనరుల వల్ల అది ఎలాంటి ప్రభావాన్ని కనబరచలేకపోయింది . భారతదేశంలో వ్యవసాయోత్పాదకతను పెంచడానికి, ఉపయుక్తమైన సాంకేతిక పరిజ్ఞానం లేకపోవడం అనేది దాని పాలిట శాపంగా పరిణమించింది. అదేవిధంగా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజలు పాల్గొనేటట్లు చేయటంలో అధికార యంత్రాంగం విలం కావటమనేది కూడా సమాజాభివృద్ధిలో మరో అడ్డంకు. దీని కంతకు కారణం స్థానిక స్వచ్ఛంద సమూహాలు సమాజాభివృద్ధిలో నిర్వహించాల్సిన పాత్రను సరిగ్గా అవగాహన చేసుకోలేకపోవడమనే చెప్పాలి. అందులోను ఈ కార్యక్రమంలో పాల్గొని వాటిని ఒక ప్రజల కార్యక్రమంగా రూపుదిద్దటంలో ప్రజలు తక్కువ లేదా అసలు సరియైన శ్రద్ధ కనబరచలేదని పరిశీలించబడింది.

బల్వంత్‌రాయ్‌మెహతా కమిటి సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాల పనితీరును పరిశీలించి, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజలు పాల్గొనేటట్లు చేయడంలో సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు విఫలమయ్యాయని పేర్కొన్నాడు. అలాగే గ్రామీణ ప్రజల సాంఘిక ఆర్థిక పరిస్థితులను మెరుగు పరిచే ప్రయత్నాలను కొనసాగించడానికి అవసరమైన నాయకత్వాన్ని, బలాన్ని ఈ సమాజాభివృద్ధి సంస్థలు కలుగజేయలేదని ఈ సంస్థలు అభిప్రాయపడింది. అందువల్ల సమాజ సత్వరాభివృద్ధికి అవసరమైన స్థానిక ఆసక్తులను, పర్యవేక్షణను, తగు జాగ్రత్తలను కల్పించుటకు తగిన ప్రాతినిధ్య సంస్థలను ఏర్పాటు చేయనంత వరకు అభివృద్ధికి అవసరమైన స్థానిక ఆసక్తులను లేదా స్థానిక ప్రజలు పాల్గొనేటట్లు చేయడం సాధ్యం కాదని ఈ సంఘం అభిప్రాయపడింది. అందుకు ఈ సంఘం సమితి ప్రాథమిక యూనిట్‌గా ఉండే మూడు అంచల వ్యవస్థ నిర్మాణాన్ని సూచించింది. దీని ప్రకారం పై అంతస్తు అంటే జిల్లా స్థాయిలో జిల్లా పరిషత్తు, గ్రామ స్థాయిలో గ్రామ పంచాయితి, ఈ రెండింటికి మధ్య స్థాయిలో పంచాయితి సమితి ఉంటుంది. ఈ సంస్థలు శాసనాత్మకమైనవి, ఎన్నిక కాబడినవిగా ఉండాలని, అవి సమగ్రమైన విధానాలు, కార్యకలాపాలు కలిగియుండాలని, వాటికి అవసరమైన కార్యనిర్వాహక యాంత్రాంగం, తగిన ఆర్థిక వనరులు ఉండాలని ఈ సంఘం సిఫారసు చేసింది. అలాగే ప్రభుత్వం లేదా దాని సంస్థల అధిక నియంత్రణకు వాటిని గురిచేయరాదని, ఈ సంఘం

హెచ్చరించింది. వాటికి తప్పులు చేసి సరిదిద్దుకునే అవకాశం ఇవ్వాలని కూడా సూచించింది.

బల్వంత్‌రాయ్ మెహత కమిటి సిఫారసుల ననుసరించి 1959లో పంచాయితి రాజ్ సంస్థలను స్థాపించడం జరిగింది. మనదేశంలో ఈ సంస్థలను స్థాపించడంలో రాజస్థాన్ తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ అగ్రగణ్యం వహిస్తాయి.

ప్రాతినిధ్య స్వభావం, నిర్ణయీకరణ ప్రక్రియలో ప్రజల భాగస్వామ్యంతో కూడిన పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ఏర్పాటు అనేది క్రింది స్థాయి పాలనా నిర్మాణంలో వచ్చిన గొప్ప విప్లవంగా అభివర్ణించవచ్చు. మూడవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో పేర్కొన్నట్లు పంచాయితీరాజ్ ప్రాథమిక లక్ష్యాలు ఏమంటే:

1) వ్యవసాయోత్పత్తిని పెంచడం, 2) గ్రామీణ పరిశ్రమల అభివృద్ధి, 3) సహకార సంస్థలను పటిష్ట పరచడం, 4) స్థానిక మానవ వనరులను ఇతర వనరులను పూర్తిగా సద్వినియోగం చేసుకోవడం, భౌతిక, ఆర్థిక వనరుల సద్వినియోగ పర్చుకోవడం, 5) గ్రామాలలో ఆర్థికంగా వెనుకబడిన వారిని ఆదుకోవడం, 6) స్వచ్ఛంద సంస్థలకు ప్రాధాన్యత నివ్వడం, శీఘ్రతరమైన అధికార పంపిణి, 7) సమాజంలోని సభ్యులలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని, స్వయం సహాయాన్ని పెంపొందించడం మొదలైనవి.

దాదాపు మూడు దశాబ్దాల తరబడి ఈ సంస్థలు మొత్తం దేశంలో ఏదో ఒక రూపంలో ఉన్నాయి. అయితే వాటి పనితీరుపై ఏకాభిప్రాయం లేదు. కొందరు నేడు గ్రామలలో జరిగే అన్ని రకాల అలజడులకు, కీడులకు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలే కారణమని భావించగా, మరికొందరు వాటిని సాంఘిక విప్లవం తెచ్చే అతి ముఖ్య సంస్థలుగా అభిప్రాయపడతారు. అలాగే కొందరు దీనిని వాస్తవంగా మారిన ఉపాజనిత స్వప్నం అని, మరికొందరు గ్రామీణ సమస్యలన్నింటికి ఇది చక్కని పరిష్కార మార్గమని లేదా ప్రజా భాగస్వామ్యాన్ని రాబట్టే రాజకీయ బాంబు వంటిదని చెప్పారు. ఇంకొక అభిప్రాయం ఏమంటే ప్రజా భాగస్వామ్యానికి ప్రాధాన్యత నీయడం అనేది కేవలం ఒక మత ప్రబోధన వంటిదని అందువల్ల ఈ సంస్థలు కేవలం స్థానిక స్వార్థపరతను ప్రోత్సహించి, ప్రభుత్వ సార్వభౌమాధికారానికి భంగం కలిగించి, ప్రగతికి ఆటంకం కలుగజేస్తాయని తలంచబడింది. అలాగే గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని రాజకీయ అలజడులు, ఆహారకొరత, ఆర్థిక ప్రమాణాలు తక్కువ ఉండటం, అసమర్థత అవినీతికి కారణమంతా పంచాయితీరాజ్ సంస్థలేనని కొందరి విమర్శకుల అభిప్రాయం. ఇందువల్లనే "నేటి కాలంలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలపై యున్న పొగడ్తలు లేదా నిందారోపణలు మరే ఇతర రాజకీయ లేదా పాలనా సంస్థపై కూడా లేవని" ఒక ప్రముఖ రచయిత చక్కగా చెప్పాడు.

ప్రస్తుతం ఈ పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలు అస్తవ్యస్థమై మందకొడిగా నడుస్తున్నాయి. ఈ సంస్థలు పనితీరు ఎంతో అసంతృప్తిగా ఉంది. వ్యవసాయరంగంలో కూడా అనుకొన్న ఫలితాలు సాధించబడలేవు. అయితే పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను కొనసాగించాలా లేదా రద్దు చేయాలా అనే దానిపై ఏకాభిప్రాయం లేనప్పటికి, వీటిని గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన ఒక వ్యూహంగా పరిగణించేటప్పుడు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో నిర్మాణాత్మకమైన మార్పులు తేవాలని కొన్ని రాష్ట్రాలు తలపెట్టిన అంశాన్ని కూడా దృష్టిలో యుంచుకోవాల్సి యుంటుంది. గ్రామీణాభివృద్ధికై ఏర్పరుచుకున్న వ్యూహాల ప్రత్యేక కార్యక్రమాలను లేదా సంస్థలను మనం ఇపుడు పరిశీలిద్దాం.

4.2.2 ప్రత్యేక సంస్థల / కార్యక్రమ వ్యూహం

కొన్ని ప్రత్యేక ప్రాంతాలను / వర్గాలను అభివృద్ధి చేసే నిమిత్తం 1960 నుండి కొన్ని సంస్థలను, కార్యక్రమాలను చేపట్టబడినాయి. ఇందులో ప్రధానమైనది. సాంద్ర వ్యవసాయ జిల్లాల కార్యక్రమం (IAAP), సన్నకారు రైతులు, ఉపాంత వ్యవసాయ కూలీల అభివృద్ధి సంస్థ (SFDA, MFDA),సమగ్ర గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం (IRDP) , జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి కార్యక్రమం (NREP), గ్రామీణ యువకుల స్వయం ఉపాధి కార్యక్రమాలు (TRYSEM), నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థ (CADA), సమగ్ర గిరిజనాభివృద్ధి సంస్థ (ITDA), క్షామ పీడిత ప్రాంతాల అభివృద్ధి సంస్థ (DPAP), మున్నగునవి. ఈ కార్యక్రమాలనన్నింటిని ఈ భాగంలో చర్చించడం సాధ్యపడనందున కొన్ని ప్రధానమైన సంస్థలను గూర్చి మాత్రమే తెలుసుకుందాం.

BRAOU

అలాగే ఈ భాగంలో చర్చించని మరికొన్ని సంస్థలను 11వ భాగంలో చర్చించాం.

(i) సాంద్ర వ్యవసాయ కార్యక్రమం

వ్యవసాయోత్పత్తిని పెంచుటకు అరవయ్యవ దశాబ్దం తొలి భాగంలో ఒక నూతన వ్యూహాన్ని రూపొందించుకోబడింది. ఈ సందర్భంలో వ్యసాయాభివృద్ధి కార్యక్రమం సమాజాభివృద్ధి, జాతీయ విస్తరణ సేవా, పంచాయితీరాజ్ సంస్థల దృష్టిలో ఒక భాగంగా గుర్తుంచుకోవాల్సి యుంది. అయితే, పైన వివరించిన కార్యక్రమాలు ఆహారోత్పత్తిని అధికం చేయడంలో అనుకున్నంత ఫలితాన్ని సాధించలేకపోయాయి. అరవయ్యవ దశాబ్దం వరకు ఆహార కొరత విషమ రూపాన్ని దాల్చింది. 1947-1960 మధ్యకాలంలో 40.70 మిలియన్ టన్నుల ఆహారాన్ని దిగుమతి చేసుకునేందుకు 1715.8 కోట్ల రూపాయలు ఖర్చు పెట్టాల్సి వచ్చింది. అలాగే 1961లోనే ఆహార దిగుమతి వ్యయం 193 కోట్ల రూపాయలు ఖర్చు పెట్టాల్సి వచ్చింది. అందుకోసం ఆహారోత్పత్తిని అధికం చేయడానికి అధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. ఫోర్డ్ ఫౌండేషన్ నియమించబడిన మొదటి, రెండు వ్యవసాయోత్పత్తి సంఘాల (Teams) సిఫారసుల ఫలితంగానే ఈ వ్యూహాన్ని ఎంచుకోవడం జరిగింది. ఇందులోని మొదటి సంఘం 1959లో "భారతదేశ ఆహార సంక్షోభం - దానిని ఎదుర్కొవడానికి మార్గాలు" అనే శీర్షికన తన నివేదికను సమర్పించింది. ఈ సంఘం సిఫారసుల ననుసరించి దేశంలో వ్యవసాయోత్పత్తి తక్కువగా నున్న కొన్ని పరిమిత జిల్లాలలో 1960-61లో "సాంద్ర వ్యవసాయ జిల్లాల కార్యక్రమం (Intensive Agricultural District Programme) ప్రవేశ పెట్టబడింది. దీనిని సంక్షిప్తంగా 'IADP' అంటారు.

సాంద్ర వ్యవసాయ జిల్లాల కార్యమాన్ని 'ప్యాకేజ్ ప్రోగ్రాం' (Package Programme) అని కూడా అంటారు. దీని నుండి గడిచిన అనుభవాన్ని ఆధారం చేసుకొని విధాన నిర్ణయకర్తలు 1964 మార్చి నెలలో "సాంద్ర వ్యవసాయ ప్రాంతాల కార్యక్రమం" (Intensive Agricultural Areas Programme-IAAP) అనే దాన్ని ప్రారంభించారు.

అధిక వ్యవసాయోత్పత్తికి ప్రయత్నాలను కేంద్రీకరించే వ్యూహాన్ని "వ్యవసాయాభివృద్ధి నూతన వ్యూహం" (The New Strategy of Agricultural Development) అంటారు. ఈ నూతన వ్యూహం మౌలిక లక్షణాలేమంటే: (1) అధిక దిగుబడి నిచ్చే వంగడాలకు ప్రాధాన్యత నివ్వడం, 2) తగిన వర్షాధారం, రక్షిత నీటి పారుదల ఉన్న ప్రాంతాలలో అధికోత్పాదకాల ద్వారా ఉత్పత్తిని గరిష్ట పరుచుకోవడం, 3) స్వల్పకాలిక పంటలను ప్రవేశపెట్టడం, 4)నీటి వనరులను సమర్థవంతంగా ఉపయోగించుకోవడం లాంటివి. ఈ వ్యూహం ఇంకా కొనసాగించబడుతూనే ఉంది.

అయితే ఈ నూతన వ్యూహం వల్ల వచ్చిన లాభాలు సంపన్నులైన రైతులకే దక్కడమనేది ఈ వ్యూహం వల్ల ఆశించని పర్యవసానం. అయితే వ్యవసాయోత్పత్తిలో ఒక నిశ్చితమైన పెరుగుదలను సాధించిన, సాంఘిక న్యాయం వంటి ఇతర లక్ష్యాలను సాధించడంలో ఈ వ్యూహం తోడ్పడలేదని చెప్పడంలో ఎలాంటి సందేహం లేదు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే ఈ వ్యూహం వల్ల గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది చాలా సంక్లిష్టంగా మారింది. దీనికి తోడు విద్యుచ్ఛక్తి, పంపుసెట్లు, ట్రాక్టర్లు, రిగ్గుల వాడకంవ వంటి నూతన సాంకేతిక పరిజ్ఞానానికి ప్రాధాన్యత నీయడం వల్ల మూలధనం అంతయు గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థలోని కొన్ని రంగాలలోనే కేంద్రీకృతం కావడానికి దోహదం చేసింది. తిరిగి ఇది ఉత్పత్తి పద్ధతులలోను, ఉత్పత్తి సంబంధాలలో గుణాత్మకమైన మార్పును కలిగించింది. పర్యవసానంగా నూతన వ్యవసాయ పద్ధతులు అనేవి పెట్టుబడిని సమకూర్చుకోలేని చిన్నకారు, సన్నకారు రైతులను వ్యవసాయరంగాన్ని వదిలి ఇతర వృత్తుల కొరకు అన్వేషించే టట్లు చేశాయి. ఈ విధంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలలో రెండు విరుద్ధ స్వభావం గల వర్గాలు ఏర్పడి, వ్యవస్థ నిర్మాణంలో మౌలికమైన మార్పుకు దోహదం చేసింది. ఫలితంగా ఈ నూతన అసంతులన పరిస్థితిని సరిదిద్దడం అనేది విధాన నిర్ణేతలు లేదా ప్రభుత్వం జోక్యం కల్పించుకొని చైతన్యవంతమైన విధానాలు చేపట్టడానికి దోహదం చేసింది. ప్రభుత్వం ఇంత వరకు గ్రామీణాభివృద్ధి సమస్యను సమాజాభివృద్ధి దృక్పథంలోనే ఆలోచించింది. పైన వివరించిన వివిధ

BRAOU

కారణాల వల్ల వ్యక్తి లక్ష్యంగా (target oriented or individual oriented) గల కార్యక్రమాలను రూపొందించుకోవలసి వచ్చింది. దీనికి తోడుగానే 'గరీబీ అఠావో" (పేదరికాన్ని తరిమికొట్టండి) అనే వివాదం విధాన నిర్ణేతల వ్యూహంలో వచ్చిన మార్పుగా చెప్పవచ్చు. ఇపుడు మనం గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని పేద వారి జీవన పరిస్థితిని మెరుగుపరిచే ఉద్దేశం గల కొన్ని వ్యూహాలను పరిశీలిద్దాం.

ప్రణాళికా సంఘం నిర్వహించిన ఒక సర్వే ప్రకారం మన దేశంలో దాదాపు 50 శాతం ప్రజలు పేదరిక రేఖ దిగువన ఉంటున్నారని తెలిసింది. అయితే మనకు ఆందోళన కలిగిస్తున్న విషయం ఏమంటే మొత్తం జాతీయాదాయంలో ఎంతోపెరుగుదల సాధించినప్పటికి పేదరిక రేఖ దిగువన ఉన్న ప్రజల శాతం తగ్గలేదు. నూతన వ్యవసాయ పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా ఏర్పడిన అదనపు ఆదాయం పంపిణీ చాలా అసమానంగా జరిగింది. కేవలం భూస్వాములు, ఇతర రకాల ఆస్తులను కలిగిన వారు మాత్రమే వీటి ద్వారా , వ్యవసాయ పద్ధతుల ద్వారా) లాభం పొందుతారు. ఎలాంటి ఉత్పత్తి కారకాలు లేని పేదవారు, నైపుణ్యతలేని కార్మికులకు దక్కిన లాభం అంతంత మాత్రమేనని చెప్పవచ్చు. కావున గ్రామీణ పేదరికాన్ని తొలగించాలంటే ఉత్పత్తి కారకాలు (Productive assets or skills) పేదవారికి సంక్రమించేటట్లు చేయాలని, దాని ద్వారా వారు తమ ఆదాయాన్ని పెంచుకొని పేదరికాన్ని తొలగించడం సాధ్యపడుతుందని ప్రభుత్వం (విధాన నిర్ణేతలు) గుర్తించేటట్లు చేసింది. అలాగే అదనపు ఉద్యోగావకాశాలను కల్పించడం అవసరమని, ఇది ఋతు సంబంధ నిరుద్యోగిత నెదుర్కొని ప్రజలకు కనీసం కొంతవరకైన సహాయకంగా ఉంటుందని తలచబడింది.

వివిధ వ్యూహాలను అనుసరించడం ద్వారా పేదరికాన్ని నిర్మూలించాలనే ప్రభుత్వ నిర్ణయాన్ని ఐదవ పంచవర్ష ప్రణాళిక ప్రకటించింది. వివిధ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను అమలు చేయడంలో ప్రభుత్వానికి తోడ్పాటుగా ఉండేందుకు SFDA, MFDA లాంటి నూతన కార్యక్రమాలను ఏర్పరచబడింది. పనికి ఆహారం పథకం (Food for Work Programme) ఉద్యోగిత పూచి పథకం (Employment Guarantee Scheme) మొదలగునవి పేదరికానికి గురి కాబడిన ప్రజలకు పునరావాసం కల్పించుటకు రూపొందించుకున్న ఇతర కార్యక్రమాలు, ఆరవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో గ్రామీణాభివృద్ధికై సమగ్రమైన వ్యూహాల నేర్పరుచుకోవడం జరిగింది. 1980లలో ఏర్పరుచుకొన్న కొన్ని ప్రధానమైన వ్యూహాలను మనం ఇపుడు చర్చిద్దాం.

(ii) సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థ (SFDA)

19వ శతాబ్దం ఆరవైయవ దశాబ్దంలో అంటే 1968-69 ప్రాంతంలో సన్నకారు రైతుల జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచాలని డిమాండు చేయబడింది. భూసంస్కరణలు సరిగా అమలుచేయకపోవడం, వ్యసాయదారుల పరిస్థితి మరింత ఆధ్వాన్నం కావడం అనే అంశాలు ప్రభుత్వం ప్రత్యామ్నాయ వ్యూహం అనుసరించేటట్లు చేసాయి. అందుకు భారత ప్రభుత్వం శ్రీ బి. వెంకటప్పయ్య అధ్యక్షతన 'అఖిల భారత గ్రామీణ పరపతి సమీక్షా సంఘాన్నొదాన్ని ' ఏర్పాటు చేసింది. ఈ సంఘం 'సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థ (SFDA), 'ఉపాంత వ్యవసాయదారులు, వ్యవసాయ కార్మికుల అభివృద్ధి సంస్థ '(MFDA)' అనే వాటిని ఏర్పాటు చేయాలని సిఫారసు చేసింది. ఈ సంస్థల ఏర్పాటు అనేది గ్రామీణ పేదరికం సవాళుకు సంస్థాగతమైన జవాబుగాను, గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని ఆదాయ, సంపద అసమానతలను తొలగించే సాధనాలుగా భావించబడింది. భూకమతాల సరళికి సంబంధించి నిర్వహించిన ఒక సర్వే ప్రకారం సాగులో ఉన్న 70 శాతం కమతాలలో ఒక ఎకరానికంటే తక్కువ గల కమతాలు 51 శాతమని, భారతదేశంలోని మొత్తం భూకమతాలలోరెండు ఎకరాల వరకు గల చిన్న, ఉపాంత కమతాలు కలిసి 70 శాతం వరకు ఉంటాయని తేలింది. అంటే దీన్ని బట్టి ఎక్కువ శాతం కమతాలు చిన్న, చిన్న కమతాలుగానే ఉన్నాయని తెలుస్తుంది. ఈ కమతాల పరిమాణం చాలా చిన్నదిగా ఉండటం వల్ల రసాయనిక ఎరువులు, మేలురకం విత్తనాలు, సులభమైన పరపతి అందుబాటులో ఉన్నప్పటికి వ్యవసాయోత్పత్తిని అధికం చేయడం వీలుకావడంలేదని కొన్ని ప్రముఖ వ్యవసాయ పరిశోధనా సంస్థలు నిర్వహించిన అధ్యయనాల బట్టి తెలుస్తుంది. అలాగే నాల్గింటిలో మూడవ వంతు రైతులు రెండు హెక్టారుల కంటే తక్కువ భూమిని కలిగియున్నారని, పదింటిలో ఒకటవ వంతు రైతులు మొత్తం సాగులో ఉన్న

భూమిలో సగానికంటే ఎక్కువ భూమిని కలిగియున్నారని 'నేషనల్ శాంపుల్ సర్వే' (1980) వల్ల తెలుస్తుంది. అలాగే తక్కువ (చిన్న) భూకమతాలు కలిగిన వ్యవసాయదారులు కావలసిన వ్యవసాయదారులను (సన్నకారు రైతులను) ఆదుకోవడానికి ప్రభుత్వం ముందుకు రావలని వాదించబడింది. సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థ ప్రధానోద్దేశాలు. 1)ఉత్పత్తిదారులుగా సన్నకారు రైతుల ఎదుర్కొంటున్న ప్రత్యేక సమస్యలను గుర్తించడంలో ప్రభుత్వానికి సహాయపడటం, (2) వ్యవసాయం ఆర్థికంగా మెసలుబాటుగా ఉండేదిగా చేయడానికి తగిన మార్గాలను గుర్తించడం, (3) పైవాటిని సాధించడానికి తగిన ఏర్పాట్లను సూచించడం.అయితే సన్నకారు రైతుల ప్రధానవసరాలు, (1) అధిక దిగుబడినిచ్చే వంగడాలు, పంటల సరళికి సంబంధించి తగిన సాంకేతిక పరిజ్ఞానం/ పరికరాలు, (2) ఉత్పాదకాలు (3) పరపతి అని ఒక నివేదికలో పేర్కొనబడింది.

నాల్గవ ప్రణాళికారంభ దశలో ప్రాథమికంగా 46 యస్.ఎఫ్.డి.ఏ. 41 యం.ఎఫ్.డి.ఏ పథకాలు చేపట్టబడ్డాయి. అవి దేశంలోని 22 రాష్ట్రాలు, మూడు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలకు చెందిన 200 జిల్లాలలోని 1807 బ్లాకులకు విస్తరించబడ్డాయి. తరువాత కొన్ని నిర్వహణ సమస్యల వల్ల యస్.ఎఫ్.డి.ఏ, యం.ఎఫ్.డి.ఏలను ఒక దగ్గర కలపడం జరిగింది. ఇంతకుముందు తెలిపినట్లే సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధికి కార్యక్రమాలను రూపొందించడం, ప్రస్తుతమున్న సంస్థలు. అధికారుల ద్వారా వాటిని అమలుపరచుటకు తగిన మార్గాలను రూపొందించటం లాంటివి, ఈ సంస్థల ప్రధాన విధులు. అంటే ఈ సంస్థలు తమంతటా తామే కార్యక్రమాలను అమలుపరచటం గాని, వాటికి అవసరమైన పరపతిని సమకూర్చటం గాని చేయవు. ఇవి ప్రస్తుతమున్న సంస్థలకు చేదోడు వాదోడుగా వుండగలవని తలంచబడింది. ఇవి 'సంఘాల నమోదు చట్టం' (Societies Registration Act) క్రింద నమోదై, లాభాలు ఆశించని సంస్థలు. జిల్లా కలెక్టరు వీటికి అధ్యక్షుడుగా కొనసాగుతాడు. కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల అధికారులు ఇందులో ఇతర సభ్యులుగాఉంటారు. ఈ సంస్థలు ప్రధానంగా సాంద్ర వ్యవసాయం (Intensive agriculture), పంటల సాగు, తోటల పెంపకం (horticulture), అధిక దిగుబడినిచ్చే వంగడాల వాడకం, నూతన వ్యవసాయ పద్ధతులు (నూతన పంటలు), నీటిపారుదల, భూఅభివృద్ధి, మార్కెటింగు సౌకర్యాల నేర్పరచటం వంటి ఇతర సేవలు వంటి కార్యక్రమాలపై దృష్టి కేంద్రీకరిస్తాయి. ప్రతి పంచవర్ష ప్రణాళికలో కనీసం 50,000 మంది వ్యవసాయదారులనైన ఈ కార్యక్రమం క్రిందకు తేవాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకోబడింది. ఈ కార్యక్రమం క్రిందకు వచ్చే వ్యవసాయదారులను గుర్తించడానికి రెండు ఎకరాల మెట్ట వ్యవసాయ (unirrigated) కమతాలు గల వ్యవసాయదారులను సన్నకారు రైతులని, ఒక ఎకరం మెట్ట వ్యవసాయ కమతం గల రైతులను చిన్న కారు (ఉపాంత - Marginal) రైతులని, 50 శాతం పై బడి ఆదాయాన్ని వేతనాల ద్వారా సంపాదించేవారిని వ్యవసాయ కూలీలుగా/ కార్మికులుగా నిర్వచించబడింది. గ్రామీణ పనివారలు, వ్యవసాయ కూలీల కొరకు ఉపవృత్తులకు సబంధించిన పథకాలు కూడా రూపొందించబడ్డాయి. అంటే ఉదాహరణకు కోళ్ళ ఫారం స్థాపన ఒక యూనిట్ అనుకొంటే దానికి అయ్యే మొత్తం ఖర్చులో 50 శాతం ప్రభుత్వమే భరిస్తే మిగత సహాయం బ్యాంకువారు అందజేస్తారు.

ప్రణాళికా సంఘం నిర్వహించిన ఒక సర్వే ప్రకారం ఆర్థిక సహాయాన్ని అందజేయడానికి 168 లక్షల కుటుంబాలు గుర్తించబడ్డాయి. అంటే పేదరిక నిర్మూలనలో ఇది మొదటి మెట్టు అని చెప్పవచ్చు.వ్యవసాయం తరువాత పశు సంవర్ధనకు ప్రాధాన్యత నీయబడింది. పేదవారికి ఆర్థిక సహాయం అందజేయడానికి సహకార సంఘాల కంటే వాణిజ్య బ్యాంకులే ముందుకు వచ్చాయి. అయితే తలచింది ఒకటైతే, ఆచరణలో జరగింది మరొకటైంది. మొదటిగా పేదవారిని గుర్తించడంలో ప్రభుత్వం ఏర్పరచిన మార్గదర్శక సూత్రాలకు భిన్నంగా ఇతరులను ఎంపిక చేసుకోవడం జరిగింది . ఎంపిక చేసుకొన్నవారిలో వ్యవసాయకార్మికుల (కూలీల) శాతం చాలా తక్కువ. ఈ కార్యక్రమాలు ఎవరికోసమై ఉద్దేశించబడ్డాయో వారు గాక సమాజంలో పలుకుబడిగల సంపన్న రైతులే వీటి ద్వారా లాభం పొందారు. అదేవిధంగా యస్.ఎఫ్.డి.ఏ ఆధ్వర్యంలోని కార్యక్రమాలకు ఇతర సంస్థలు చేపట్టే కార్యక్రమాలకు పొంతన లేకపోవడం లేదా సంబంధాన్ని కలుగజేయడంలో విఫలం కావడం కూడా ఈ కార్యక్రమాల వైఫల్యానికి మరో కారణంగా చెప్పవచ్చు. అందువలన యస్.ఎఫ్.డి.ఏ ను అమలుచేయడంలో యున్న సమస్యలను అధిగమించడానికి విధాన నిర్ణేతలు ఇతర వ్యూహా నేర్పరుచుకోవడానికి

ప్రయత్నించారు. అయితే అంతవరకే ఎన్నో కార్యక్రమాల నేర్పరుచుకొన్నందున పరిష్కార మార్గాలు అంతంత మాత్రమేనని తోచింది. యస్.ఎఫ్.డి.ఏ లోని లోపాలు 'సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం' (Integrated Rural Development Programme) అనే మరో వ్యూహం ద్వారా సరిదిద్దాలని తలంచబడింది.

(iii) సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం (IRDP)

కార్యక్రమాల అమలులో అతివ్యాప్తి (overlapping) ని తొలగించి, పనుల నిర్వహణ లేదా అమలులో సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించి, సత్వర అభివృద్ధిని సాధించడానికి సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థ,చిన్నకారు (Marginal) రైతుల అభివృద్ధి సంస్థ, సమీకృత గిరిజన అభివృద్ధి సంస్థ, క్షామ పీడిత ప్రాంతాల కార్యక్రమం (DPAP). జాతీయ గ్రామీణ ఉద్యోగిత కార్యక్రమాలు (NREP) ఎడారి అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు (DADP)వంటి వివిధ సంస్థలు చేపట్టే అన్ని కార్యక్రమాలు IRDP క్రిందకు తీసుకురాబడ్డాయి.

స్థానిక వనరులు, నిపుణతలను గరిష్టంగా (ఎక్కువగా) ఉపయోగించుకోవడానికి ప్రాధాన్యత గల స్థానిక సంబంధ ప్రణాళికలు ఏర్పరుచుకోవాలని సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం (IRDP) ఆశించింది. స్థల సంబంధ (spatial), విద్యుక్త ఆర్థిక మరియు ఇతర కార్యకాలపాలను వరుసక్రమంగా ఐక్యీకరణ చేయడం దీని ఆశయం. ప్రాంతాల అభివృద్ధి (area development) దీని ప్రధానోద్దేశము. ఇది మొత్తం జాతీయోత్పత్తిని అధికం చేయడం కంటే సమస్యాయాన్ని చెకూర్చడానికి ప్రాధాన్యత ఇస్తుంది. అంటే IRDP ఒక ప్రక్క వ్యవసాయోత్పత్తిని అధికం చేయడానికి ప్రాధాన్యత ఇస్తూనే మరో ప్రక్క బడుగువర్గాల ప్రజల ఆదాయాన్ని పెంపొందించుటకు ప్రయత్నిస్తుంది. సాంఘిక న్యాయాన్ని సమకూర్చడం ద్వారా ఉత్పత్తి పెరుగుదలకు కృషి చేయడం. పది సంవత్సరాలలో పూర్తి ఉద్యోగిత కల్పించడం అనేవి గ్రామీణ ప్రాంతాల అభివృద్ధికి మన ఆరవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో పేర్కొనబడింది. అలాగే ఏడవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1985-90) కూడా గ్రామీణ పేదరికాన్ని, నిరుద్యోగితను నిర్మూలించడానికి ప్రాధాన్యత నిచ్చింది.

దేశంలోని కొన్ని ఎంపిక చేసుకున్న 20 ప్రత్యేక జిల్లాలో 1976-77లో (IRDP), సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి పథకాలు ప్రారంభించబడ్డాయి. పది సంవత్సరాలలో దేశంలోని 2,300 బ్లాకులకు వీటిని విస్తరింపజేయాలని తలంచబడింది. దీని కొన్ని మౌలిక లక్షణాలను క్రింద తెలియజేయబడ్డాయి.

- కుటుంబమే ప్రణాళకకు చివరి యూనిట్‌గా ఎంచుకోబడింది. ఆర్థిక సహాయం పొందు వాడిని (beneficiary) గుర్తించుటకు ఇంతకుముందు మాదిరిగాక కుటుంబ తలసరి ఆదాయమే ప్రధాన నిర్ణయాంశంగా తీసుకోబడింది.
- తగిన సాధన సంపత్తి (infrastructure) ని ఆధారంగా చేసుకొని ప్రాథమిక (వ్యవసాయ), గౌణ (పారిశ్రామిక),. ఇతర (రవాణా, సేవా) రంగాలకు ఆర్థిక సహాయాన్ని అందజేయబడుతుంది.
- పేదవారికి ఆర్థిక సహాయాన్నందించు పథకాలకు ఇతర అంశాలకంటే అవి ఉపయుక్తంగా (viable) ఉండటానికి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇవ్వబడుతుంది.
- పథకాలు క్రమబద్ధంగా నిరంతరంగా అమలు చేయాలని ప్రతిపాదించబడింది.

సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం అమలుచేయడం అనేది ముందుగా అభివృద్ధి బ్లాకు (development block) లో లభ్యమయ్యే వనరులను, భూగర్భ, మరియు ఉపరితల నీటి వనరుల ఉపయోగం,పాడి,పశుపోషణ, చేపల పెంపకం, గ్రామీణ పరిశ్రమలు వంటి ఇతర అంశాలను ఆధారంగా చేసుకొని ఆ బ్లాకుకు సంబంధించిన పంచవర్ష అభివృద్ధి సంగ్రహ ప్రణాళిక నొకదానిని తయారు చేసుకోవడం ద్వారా జరుగుతుంది. ఈ ప్రణాళిక ఆ బ్లాకులో అభివృద్ధి చేయాల్సిన రంగాలను గుర్తించడానికి దోహదం చేస్తుంది.

దీర్ఘకాల పంచవర్ష ప్రణాళిక (Five Year Perspective Plan) స్థానిక వనరులను గరిష్టంగా ఉపయోగించుకొని, ఇంతకు ముందునుంచి అమలుపరుస్తున్న కార్య క్రమాలను ఆర్థికంగా లాభం చేకూర్చే లక్ష్యం గల కార్యక్రమాలతో సమన్వయం చేయాలని ఉద్దేశించబడింది. అందుకు ఒక సమగ్రమైన సర్వే జరిపితే

బ్లాకు ఆర్థిక హోదా/ పరిస్థితిని కనుక్కోవడానికి, అదే విధంగా విధాననిర్ణేతలు ఆ బ్లాకుకు సంబంధించిన సాధన సంపత్తి కొరతను తెలుసుకొని, చేపట్టవలసిన తక్షణ చర్యలు ఏమిటి అనేది కనుక్కోవడానికి వీలు పడుతుంది.

ప్రణాళిక రచనను ఆధారం చేసుకొని కార్యక్రమాలు ఎక్కడ అమలుచేయాలి (Location), దాని పరిమాణం ఏమిటి,ఎంత పరపతి (ధనం) కావాలి. రసాయనిక ఎరువులు, మేలురకం వంగడాల వంటి ఉత్పాదకాలను సరఫరా చేయడానికి, సాంకేతిక పర్యవేక్షణ, సలహాలు ఇవ్వడానికి, మార్కెటింగు సౌకర్యాల నేర్పరచడానికి ఎటువంటి ఏజెన్సీలు కావాలి అనేదానిని దృష్టిలో ఉంచు కొన్ని ప్రత్యేక ఆర్థిక కార్యక్రమాలను రూపొందించుకోవాల్సి ఉంటుంది. ప్రణాళికలు రూపొందించుటలో లీడ్ బాంకు వంటి సాంకేతిక సామర్థ్యం గల సంస్థల తోడ్పాటు కూడా తీసుకోవాల్సి ఉంటుంది.

ఇపుడు సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి పథకం పనితీరును సమీక్షిద్దాం. ఈ పథకం దాదాపు ఎనిమిది, తొమ్మిది సంవత్సరాల నుండి అమలులో ఉంది. ఇది పనిచేస్తున్న తీరును తెలుసుకోవడానికి ప్రభుత్వ సంస్థలు, పరిశోధనా సంస్థలు, ఇతర పరిశోధకులు ఎన్నో అధ్యయనాలు చేశారు. ఆ అధ్యయనాలను సంక్షిప్తంగా సమీక్షిస్తే గ్రామీణాభివృద్ధిపై దీని ప్రభావమెంతుందనేది తెలుస్తుంది.

ఆరవ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి పథకం కింద 6,45 మిలియన్ల హరిజన/ గిరిజన కుటుంబాలతో సహా మొత్తం 15.56 మిలియన్ల కుటుంబాలకు ఈ పథకం విస్తరించబడిందని ప్రణాళికా సంఘం నివేదికల వల్ల తెలుస్తుంది. అయితే సంఖ్యలను బట్టి చూస్తే ఈ పథకం అధిక సంఖ్యాక కుటుంబాలకు విస్తరించబడిందని చెప్పవచ్చు. కాని పేదరికి నిర్మూలన విషయంలో సాధించింది. చాలా తక్కువే. ఈ పథకం అమలుపరుస్తున్నప్పటికీ ఇంకా దాదాపు 21 కోట్ల ప్రజలు పేదరిక రేఖ దిగువున జీవిస్తున్నారు. ఈ పథకం విస్తరణ గూర్చి ఆలోచిస్తే మొత్తం దేశంలో యున్న ఆరులక్షల గ్రామాలలో 5లక్షల 86 వేల గ్రామాకు ఈ కర్యాక్రమాలు విస్తరించబడ్డాయి.

ఈ కార్యక్రమంలో ఇంకా క్రింద పేర్కొన్న లోపాలు ఉన్నట్లు కొన్ని అధ్యయనాలవల్ల తెలుస్తుంది.

- రాష్ట్ర, జిల్లా స్థాయిలలో చాలివాలని పాలనా యంత్రాంగం ఉండటం.
- కార్యక్రమాల అమలుకు బాధ్యులైన అధికారులను తరచుగా బదిలీ చేయడం.
- కార్యక్రమాలను సమర్థవంతంగా అమలుపరచుటకు సుశిక్షితులైన ఉద్యోగులు లేకపోవడం.
- పేదవారిని గుర్తించుటలో అవలంబించాల్సిన సూచిత ప్రమాణాలను ప్రక్కకు పెట్టడం.
- ఈ పథకం గూర్చి లాభం పొందేవారికి సరియైన అవగాహన లేకపోవడం.
- ఎంపిక చేసుకొన్న వారికి పథకాలు/ఋణాల మంజూరులో జాప్యం జరగటం.
- ఆర్థికంగా లాభదాయకం కాని పథకాలను చేపట్టడం.
- ప్రయోజన కర్త (beneficiars) లు తాము పొందిన ఋణాలను విందులు, వినోదాల వంటి వాటిపై ఖర్చు చేయడం.

ఈ పథకం క్రింద అనుకున్న లక్ష్యాలను సాధించడం అనేది వివిధ రాష్ట్రాలలో ఒకే తీరుగా లేక వివిధ రకాలుగా ఉందని 'నాబార్డ్' (National Bank for Agriculture and Rural Development) నిర్వహించిన సర్వే వల్ల వెల్లడవుతుంది. ఈ వ్యత్యాసమనేది కొన్ని రాష్ట్రాలలో ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించేదిగా ఉంటుంది. ఉదాహరణ పంజాబు, హర్యానా,ఉత్తరప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర వంటి రాష్ట్రాలలో ఈ పథకం మంచి ఫలితాలను సాధిస్తే, రాజస్థాన్, ఆంధ్రప్రదేశ్, తమిళనాడులలో దీని తీరు చాలానిరాశజనకంగా ఉంది.

మరికొందరు వ్యక్తులు నిర్వహించిన పరిశోధనల వల్ల ఈ పథకంలో ప్రయోజనం పొందు వారిని తప్పుడుగా గుర్తించడం, సబ్సిడీల పంపిణీలో/మంజూరులో ఆలస్యం జరగడం, వారికి ఋణాల మంజూరు సరిగా జరగకపోవడం అంటే మంజూరైన దానికంటే తక్కువగా ఇవ్వడం వంటి లోపాలున్నాయని తెలుస్తుంది.

BRAOU

ఇంతకు ముందు వివరించినట్లు టార్గెట్స్ (అనుకున్న లక్ష్యాలకు) సంబంధించి ఎంతో ప్రగతి సాధించిన అంటే ఎన్నో కార్యక్రమాలను చేపట్టినప్పటికి పేదరిక రేఖ దిగువన ఉన్న ప్రజల శాతం ఏ మాత్రం తగ్గలేదు. ఈ కార్యక్రమాలన్ని అమలుపరుస్తున్నప్పటికీ నేడింకా 22 కోట్ల ప్రజలు పేదరిక రేఖ దిగువన ఉన్నట్లు అంచన వేయబడింది. అంటే మనం సాధించాల్సింది ఇంకా చాలా ఉందన్నమాట. కాని ఇంతకు ముందు చర్చించినట్లు, ఈ పథకాల (IRDP) పని తీరులో చాలా లోపాలున్నట్లు వివిధ అధ్యయనాల వల్ల వెల్లడవుతుంది. దీన్ని బట్టి అసలు ఈ వ్యూహం అనుకున్న ఫలితాలను సాధించ గలదా లేదా అన్న అనుమానం కలుగుతుంది. ఇందుకోసం మొత్తం కార్యక్రమాల్ని పరిశీలించడానికి ప్రభుత్వం కూడా ప్రస్తుతం ఉన్నత అధికార సంఘాన్నొకదాన్ని (High Power Committee) నియమించింది.

యస్.ఎఫ్.డి.ఏ., యమ్.ఎఫ్.డి.ఏ లలోగుర్తించిన పరిమితులు దాదాపు సమీక్షిత వ్యూహంలో కూడా ఉన్నట్లు దీనిని పరిశీలన చేయడంవల్ల తెలుస్తుంది. అందువల్ల వ్యూహం పైననే ఎక్కువగా ఆధారపడితే పనరుల దుబారాకు, అవినీతికి దోహదం చేస్తుందని కొందరి విమర్శకుల భావన. అయితే వివిధ కోణాల నుండి గ్రామీణ పేదరికాన్నెదురుకోవడం అనేది చాలా సముచితమైన అంశం. ఏది ఏమైన కార్యక్రమాలను అమలు పరిచే యంత్రాంగం పటిష్టంగా లేనిచో సాధించేది ఏమి ఉండదని చెప్పవచ్చు. అందుకోసం గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉద్యోగితను కల్పించుటకు మనమెన్నో కొత్త కొత్త వ్యూహాలను రచించుకొంటున్నాం. అందులో ప్రధానమైనటువంటిది. 'జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి పథకం (NREP) ఇంతకు పూర్వం ఇది 'పనికి ఆహారం పథకం (food for work programme) గా పిలువబడేది.

(iv) జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి పథకం

క్రిందటి భాగంలో మనం గ్రామీణ ఉద్యోగిత సమస్యలను పరిశీలించాం. వ్యవసాయరంగం సంవత్సరం పొడుగునా వ్యవసాయ కార్మికులకు ఉద్యోగితను కల్పించజాలదు ఎందుకంటే మనం వ్యవసాయరంగాన్ని పరిశీలిస్తే ఇందులో కొన్ని సార్లు ఎక్కువగా పని ఉండటం, మరికొన్ని సార్లు అసలు పనిలేకపోవడం అనేది జరుగుతుంది. ఈ పని తక్కువగా ఉన్న కాలంలో వ్యవసాయ కార్మికులు నిరుద్యోగులుగా ఉండటం జరుగుతుంది. అందుకోసం భూమిలేని వ్యవసాయ కార్మికులు లేదా కూలీలకు ఉద్యోగిత కల్పించడం కొరకు కేంద్ర ప్రభుత్వమొక వ్యూహాన్ని రచించుకోవడం అవలంబించడం జరిగింది. దీనినే 'పనికి ఆహారం పథకం' అంటారు. పనికి ఆహారం పథకం క్రింద రాష్ట్రం చేపట్టిన పనికి, పనివారలకు ప్రతిఫలంగా డబ్బుగాక ఆహారధాన్యాన్నే వేతనంగా ఇవ్వబడుతుంది. ఈ పథకం వ్యవసాయ కార్మికులకుఉద్యోగితను కల్పిస్తుందని, అదేవిధంగా రోడ్ల నిర్మాణం, బావుల త్రవ్వకం వంటి శ్రమ సాంద్రితమైన పనులను చేపట్టుటకు వీలవుతుందని విధాన నిర్ణేతలు భావించారు.

1980 నాటికి పనికి ఆహారం పథకంలోమార్పులు చేయబడి జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి పథకంగా తుదిమెరుగులు దిద్దుకుంది. ఆహార ధాన్యాలతో పాటు కొంత నగదు కూడా ఇవ్వాలని భావించబడింది. మొదట్లో కార్యక్రమానికయ్యే ఖర్చు అంత కేంద్ర ప్రభుత్వమే భరిస్తుంది. తరువాతి దశలో ఖర్చును కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు 50 : 50 నిష్పత్తులలో భరిస్తారు. (రెండు సరిసమానంగా ఖర్చును భరించుట)

ఈ వ్యూహం యొక్క ప్రధానోద్దేశాలు ఏవనగా :

- గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని నిరుద్యోగులకు, అల్ప నిరుద్యోగులకు ఆదనపు ఉద్యోగితను కల్పించడం.
- గ్రామీణ ప్రాంతాలలో మన్నిక గల ఆస్తులను ఏర్పరచడం.
- గ్రామీణ పేద వారల పౌష్టికాహార స్థాయిని పెంపొందించడం.

ఈ పథకం క్రింద చేపట్టిన కార్యకలాపాలలో 1) సామాజిక అడవుల పెంపకం, 2)మంచినీటి బావులను త్రవ్వించడం, 3) గ్రామ చెఱువులను బాగుచేయించడం, 4) చిన్న నీటి పారుదల, 5) భూసార పరిరక్షణ, 6) గ్రామీణ రోడ్ల నిర్మాణం, 7) పాఠశాల, బాలవాడి భవనాల నిర్మాణం వంటివి ముఖ్యమైనవి.

BRAOU

దీన్ని బట్టి మనకు తెలిసేదేమంటే జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధిపథకం కేవలం గ్రామీణ నిరుద్యోగులకు ఉద్యోగావకాశాలను కల్పించడమే గాక పాఠశాల భవనాల వంటి మన్నిక గల ఆస్తులను ఏర్పరుచుటకు మానవ వనరులను పూర్తిగా ఉపయోగించుకోవడమని తెలుస్తుంది. ఆదనపు ఉద్యోగిత ఎంత కల్పించబడిందనేది మానవ పని దినాల (man-days) లో కొలవబడుతుంది. 'పనిదినాలు' అంటే పనివాడు నిజంగా చేసిన పని, పనికి పట్టిన కాలం,/ సమయం, అప్పగించిన పనికి ముట్టిన (ఇచ్చిన) వేతనం అని అర్థం. దీన్ని బట్టి ఈ కార్యక్రమం యొక్క సామర్థ్యాన్ని నిర్ధారించబడుతుంది.

అదనపు ఉద్యోగిత కల్పించే ఈ వ్యూహం సక్రమంగా రూపొందించబడితే గాక ఇది నిస్సహాయకుడైన వ్యవసాయ కార్మికున్ని ప్రభుత్వం ఆదుకునేటట్లు చేసింది. ఏది ఏమైనా ఆహార ధాన్యాలలో 'మిగులు' (surplus) నేర్పరిచినప్పుడే ఈ కార్యక్రమం సఫలం కావడానికి అవకాశముందని చెప్పవచ్చు. ఒక వేళ ఆహార ధాన్యాలలో కొరత ఏర్పడితే ఈ కార్యక్రమం క్రింద చేపట్టిన పనులు ఎక్కువ నాణ్యమై నవికావని కొన్నినివేదికలవల్ల తెలుస్తుంది. ఏదీ ఏమైనప్పటికీ ఈ కార్యక్రమం ఒక ఉద్యోగితను కల్పించే వ్యూహంగా ఇది సాధించాల్సింది ఇంకా ఎంతో ఉంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 2

1. ఒక సంస్థాగత వ్యూహంగా పంచాయితి రాజ్ ప్రాధాన్యత వివరించడండి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. వివిధ రకాల ప్రత్యేక సంస్థలు / కార్యక్రమాలు సంక్షిప్తంగా పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

3. జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి కార్యక్రమం (NREP) ఆశయాలను పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

4.3 సారాంశం

గ్రామీణాభివృద్ధి సాధించడం అనేది ప్రభుత్వ ప్రధానాశయం. అందుకు గ్రామీణ ప్రాంతాల అభివృద్ధికి సంబంధించిన సమస్యలను ఎదుర్కొనడానికి ప్రభుత్వం ఎన్నో వ్యూహాలను అనుసరించింది. ఇందులో భాగంగానే సమాజాభివృద్ధి పథకాలు చేపట్టబడ్డాయి. అయితే అవి ఉద్యోగుల ఆధిపత్యం కలవిగా తయారవడం, ప్రజల భాగస్వామ్యాన్ని రాబట్టడంలో విఫలం కావడం వల్ల పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను ఏర్పరచబడ్డాయి.

BRAOU

అభివృద్ధిని, సామాజిక మార్పును సాధించుటకై ఏర్పరచబడిన పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలు అనుకున్నన్ని ఫలితాలు ఇవ్వలేకపోయాయి. ఆర్థిక, రాజకీయ సమస్యల వంటి ఎన్నో ఇతర కారణాల వల్ల ఈ సంస్థలు అభివృద్ధి లక్ష్యాలను సాధించలేకపోయాయి. అందులోను ఈ సంస్థలకున్న ఆర్థిక వనరులు కూడా అంతంత మాత్రమే. అందుకోసం ప్రభుత్వం క్రింది స్థాయిలో ఉన్న ఇటువంటి సంస్థలను పట్టిష్టం చేయడానికి బదులు యస్.ఎస్.డి.ఏ, యం.ఎఫ్.డి.ఏ, ఐ.ఆర్.డి.పి. వంటి కొన్ని ప్రత్యేక కార్యకలాపాలను నిర్వహించే సంస్థలను సృష్టించింది.

దాదాపు ఒకే రకమైన విధులను నిర్వహించే వివిధ సంస్థలను సృష్టించడం వల్ల ఎన్నో సమస్యలు ఉత్పన్నమయ్యాయి. అయితే గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది చాలా పెద్ద కార్యం కాబట్టి ఏ వొక్క లేదా కొన్ని సంస్థలను సృష్టించడం అవసరం అని భావిస్తే, ఆయా సంస్థల ప్రయత్నాలను సమ్వయ పరచడం అత్యంతావసరమని భావించబడింది.

4.4 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 4.1 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 4.2.1 చూడండి
2. జవాబు కోసం 4.2.2 చూడండి.
3. జవాబు కోసం 4.2.2 చూడండి.

4.5 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి 30 పంక్తులలో సమాధానం వ్రాయండి.

1. గ్రామీణాభివృద్ధికై చేపట్టిన సంస్థాగత వ్యూహాలను వివరించండి.
2. ప్రత్యేక ఏజెన్సీల వ్యూహం అంటే ఏమిటి? సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థ యొక్క లాభ నష్టాలను చర్చించండి.
3. వ్యవసాయాభివృద్ధి నూతన వ్యూహం యొక్క ప్రాధన్యతను గురించి వ్రాయండి.
4. సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం అంటే ఏమిటో సంక్షిప్తంగా తెలియచేయండి.

II. ఈ క్రింది వాటికి 15 పంక్తులలో సమాధానం వ్రాయండి.

1. ప్యాకేజీ కార్యక్రమం
2. యం.ఎఫ్.డి.ఎ
3. పనికి ఆహారం పథకం
4. జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి పథకం (NREP) లక్ష్యాలను, ఆశయాలను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలింపుము.

BRAOU

4.6 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1. Cheema G. Shabbir (Ed) : Rural Development in Asia: Case Studies on Programme Implementation, Sterling Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1985.
2. Kishore Chandra Padhy : Rural Development in Modern India, BR Publishing Corporation, New Delhi, 1986.
3. Ali M.I. & Borthakar G.C : An Assessment of SFDA in Assam, Agro-Economic Research Centre, Jorhar, 1977.
4. Asian Centre for Development Administration : Strategies of Rural Development in Asia, Kuala Lampur, ACDA, 1976.

రచన, అనువాదం : సి. హెచ్. బలరాములు

•••

BRAOU

భాగం – 5 : పంచాయితీరాజ్ : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ

విషయక్రమం

5.0 లక్ష్యాలు
5.1 పరిచయం
5.2 పంచాయతీరాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యత
5.3 వ్యవస్థ నిర్మాణం
5.3.1 నిర్మాణం
5.3.2 విధులు
5.3.3 ఉద్యోగిబృందం
5.3.4 ఆర్థిక వనరులు
5.4 పంచాయితీరాజ్ సంస్థలపై ప్రభుత్వ నియంత్రణ
5.5 సారాంశం
5.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
5.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
5.8 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

5.0 లక్ష్యాలు

పంచాయితీ రాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యతను గూర్చి ఈ భాగం వివరిస్తుంది. ఇది చదివితే కింది అంశాలు తెలుసుకోగలుగుతారు.

- గ్రామీణాభివృద్ధిలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యత,
- పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ నిర్మాణం,
- పంచాయితీ ఉద్యోగుల పూర్వరంగం,
- పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలపై ప్రభుత్వ నియంత్రణ,
- పంచాయతీ రాజ్ విధులు, ఆర్థిక వనరుల మధ్య సంబంధం.

5.1 పరిచయం

మానవ, సహజ వనరులతో గ్రామీణ ప్రాంతాలను మెరుగుపరచడమే గ్రామీణాభివృద్ధి అనవచ్చు. గ్రామీణ ప్రాంతాలను సత్వరంగా అభివృద్ధిపరిచే ఉద్దేశంతో 1952 నుండి దేశంలో సమాజాభివృద్ధి పథకాలు ప్రారంభించబడ్డాయి. మొదట్లో 55 బ్లాకులలో ఈ పథకాలను ప్రయోగాత్మకంగా ప్రవేశపెట్టబడి తరువాత కాలంలో దేశంలోని అన్ని బ్లాకులకు విస్తరింపజేయాలని భావించబడింది. విద్య, ఆరోగ్యం, ప్రజాసంక్షేమం, వ్యవసాయం, ఆర్థికప్రగతి లాంటి ఇతర అంశాలు ఈ సమాజాభివృద్ధి పథకాల కోవలోకి తేబడ్డాయి. అయితే ఈ సమాజాభివృద్ధి పథకం బ్లాకు వారీగా అమలుపరచబడింది. కాని రాష్ట్రం మొత్తంలోని ఒక జిల్లా మొత్తంగా అమలుపరచబడ లేదు. దేశం మొత్తం మీద కొన్ని బ్లాకులు ఎంచుకోబడ్డాయి. పాలనావసరాలకు, అభివృద్ధి పథకాలు పటిష్టంగా అమలుపరచడానికి మధ్యస్థ యూనిట్‌గా బ్లాక్‌లు స్థాపింపబడ్డాయి. రైతులకు అవసరమైన సలహా ఇచ్చే నిమిత్తం విస్తరణాధికారులను (సహకారం, వ్యవసాయం వంటి వాటిలో) నియమించడం జరిగింది.

అయితే సమాజ సంక్షేమ పథకాలు పరిపాలనా సంబంధిత విషయాలైనటువంటినియమనిబంధనలు, జాప్యం వంటి వాటిలో ఇరుకుపోయాయి. ప్రజాప్రతినిధుల నియంత్రణ లేక పోవడం, ప్రజలు ఎక్కువ సంఖ్యలో పాల్గొనకపోవడం సమాజాభివృద్ధి పథకాలు అనుకున్నంత ఫలితాలను ఇవ్వలేకపోయాయి. సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ప్రజలలో ఆసక్తిని కల్గించలేదు. ఇతర కారణాలతోపాటు, సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజల భాగస్వామ్యం లేకపోయినందువల్ల అవి విఫలమయ్యాయని కొందరు అభివృద్ధి శాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయం.

కేంద్రప్రభుత్వం బల్వంత్ రాయ్ మెహతా అధ్యక్షతన ప్రణాళికా పథకాల సంఘాన్ని నియమించింది. ఈ సంఘం మూడు అంచెల పంచాయితీ రాజ్ వ్యవస్థ స్థాపనకు సిఫార్సు చేసింది. ఈ సంఘం ఉద్దేశంలో ఈ కొత్త వ్యవస్థలు అభివృద్ధిని వేగిరపరచడమే కాకుండా, అభివృద్ధి ప్రక్రియలో పాల్గొనడానికి అవకాశాలు కల్పించాలని భావించింది. మొదటి భాగంలో మనం అభివృద్ధిని త్వరితగతిన సాధించడానికి అట్టడుగు అంటే గ్రామస్థాయిలో నున్న సంస్థలను ఎందుకు పరిగణనలోకి తీసుకోవాలో చర్చించాం కదా. సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ నిర్మాణంలో స్థానిక సంస్థలకు ఒక ముఖ్యమైన స్థానం ఉందని అభివృద్ధిపై ఇంతవరకు జరిపిన అధ్యయనాలు వెల్లడిస్తున్నాయి. అత్యవసరమైన అభివృద్ధి సాధనలోని స్థానిక సంస్థలు కీలక పాత్ర కలిగి ఉండడమే గాక, ప్రాతినిధ్య ప్రభుత్వంలో ఇవి శిక్షణా పాఠశాలలుగా, రాజకీయ విద్య సాధనాలుగా కూడా పరిగణింపబడుతున్నాయి. అలాగే గ్రామీణ స్థానిక స్వపరిపాలనసంస్థలు సమాచార (సమాచారన్నందించే) కేంద్రాలుగా కూడా పరిగణింపబడుతున్నాయి. పాలనా యాంత్రాంగంలోని లోపాలను కొంతవరకు ప్రజానియంత్రణ ద్వారా, సరిదిద్దవచ్చు. పటిష్టమైన స్థానిక పాలనా వ్యవస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధి సమస్యా పరిష్కారానికి ఎంతో అవసరమని అభివృద్ధిని గూర్చి మాట్లాడే కొందరి అభిప్రాయం. అందుకు పంచాయితి రాజ్ సంస్థలు ఈ 'పటిష్ట పాలనా వ్యవస్థలుగా' తమ పాత్ర పోషించాలని వారు ఆశించారు. అలాగే దేశ ఆధునికరణలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు ఒక ప్రత్యేక స్థానం ఉంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. సమాజాభివృద్ధి పథకాలు విఫలం కావడానికి గల కారణాలు ఏమిటి?

.....

.....

.....

.....

5.2. పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యత

గ్రామీణాభివృద్ధిలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు ఎంతో ప్రాధాన్యతను కలిగి ఉన్నాయి. అవి నిర్వహించే పాత్ర ఏమనగా :

- పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు గ్రామప్రజల అభిప్రాయాలు, మనోభీష్టాలను ఆకళింపు చేసుకొని, పట్టణ ప్రాంతాలలో ఉండేప్రజలు, గ్రామప్రాంత సమస్యలను తెలుసుకునేటట్లు లేదా గమనించేట్లు చేస్తాయి అని భావించబడుతుంది.
- గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన అన్ని విధానాలు, కార్యక్రమాలు అమలుచేయడానికి పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు కీలక వ్యవస్థలుగా పరిగణించడం జరుగుతుంది.
- ప్రజాస్వామ్య పునాదులను పటిష్టం చేయడానికి దోహదపడతాయన్న భావనే కాకుండా, పంచాయితీ

BRAOU

సంస్థలు గ్రామప్రాంతాలలో సాంప్రదాయ అధికార పరిధిలో మార్పు తీసుకువస్తాయని కూడా భావించడం జరుగుతోంది. అయితే సాంప్రదాయ వ్యవస్థనుండి ఆధునిక వ్యవస్థా మార్పు ప్రక్రియ అన్నిచోట్ల సజావుగా గాని సుళువుగా గాని సాగదు.

- కొందరు సైద్ధాంతికులు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను తరతరాలుగా అణచివేతకు దోపిడికి గురి అయిన పేద గ్రామ ప్రజలను చైతన్యవంతులు చేసే కేంద్రాలుగా అభివర్ణిస్తున్నారు. అలాగే బీదప్రజలు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలోను, వాటికి సంబంధించిన నిర్ణయాలలో వారిని భాగస్వాములుగా చేయుటలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు అత్యంత ప్రాధాన్యతను కలిగివున్నాయి.
- ఇదే కాకుండా పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు అభివృద్ధి కొరకు ప్రజలను ప్రేరేపితులను చేసి, అందుబాటులో యున్న మానవ, ఇతర వనరులను సమర్థవంతంగా వుపయోగించుకోవడానికి దోహదం చేస్తాయి. ఈ సంస్థలు ఆర్థికాభివృద్ధిలో విస్తృతపాత్ర కలిగిఉన్నాయి.

ఇపుడు మనం సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ రంగాలలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు కలిగియున్న ప్రాధాన్యతను కొంత వివరంగా చర్చిద్దాం.

ఆర్థిక పెరుగుదల అనేది దానికి సంబంధించిన ప్రక్రియలోని వ్యవస్థల పనితీరుపై ఆధారపడి ఉంటుంది. పేదరికం, నిరుద్యోగం, తక్కువస్థాయి ఉత్పత్తి, వినియోగం, నిరక్షరాస్యత వంటి గ్రామీణ సమస్యల నిర్మూలన అనేది పటిష్ఠమైన ఆర్థిక, రాజకీయ ాలనా సామర్థ్యాల అవసరాన్ని నొక్కిచెబుతుంది. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు ఈ కార్యాచరణలో ఎంతో ప్రాముఖ్యాన్ని కలిగివున్నాయి. స్థానిక స్థాయిలో ఒక కీలక వ్యవస్థా స్వరూపంగా ఉండటమే కాకుండా, సమర్థవంతమైన పాలనా యంత్రాంగంగా ఉపయోగపడతాయి.

శీఘ్రతరమైన అభివృద్ధికి అవలంభించిన ప్రణాళికా వికేంద్రీకరణలో పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలు ఎంతో విశిష్ఠపాత్రను పోషిస్తాయి. స్థానికంగా లభ్యమయ్యే వనరులను పటిష్ఠంగా వినియోగించుకోవాలనేది అభివృద్ధికోసం అనుసరించే ప్రతి వ్యూహం దృష్టిలోవుంచుకునే అంశం. మొదటి పంచవర్ష ప్ర ాళిక స్థానిక సంస్థల పాత్రను అంచనావేస్తూ స్థానిక స్వపరిపాలనా వ్యవస్థలు రాజ్యాంగ పాలనా చట్రంలో అంగాలుగా పరిగణించకపోతే ప్రజా ప్రభుత్వ నిర్మాణం అసంపూర్తిగా మిగిలిపోతుంది" అని పేర్కొంది. దీన్ని బట్టి ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో పంచాయితీ వ్యవస్థ ప్రాముఖ్యం తెలుస్తుంది. శాంతి భద్రతలు, కొన్ని పన్నుల వసూళ్ళు తప్ప మిగతా పాలనా అభివృద్ధి వ్యవహారాలన్నీ జిల్లాస్థాయిలో వ్యవస్థీకృతమైన ఒక ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ నిర్వర్తించడం సమంజసంగా ఉంటుందని రెండవ ప్రణాళిక పేర్కొంది. కేంద్రీకృత ప్రణాళికా రచనలో సామాజిక, ఆర్థిక వైవిధ్యాలను లేదా తేడాలను విస్మరించే అవకాశం ఉంటుంది. దీనివల్ల స్థానికంగా ఉండే కొన్ని సమస్యలు కేంద్రీకృత ప్రణాళి కల వల్ల సాధించలేం. పంచాయితీ సంస్థలుస్థానిక సమస్యలవల్ల సమగ్రమైన అవగాహన కలిగిఉండి పటిష్ఠ ప్రణాళికారచనకు దోహదం చేస్తాయి. అభివృద్ధి, ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది సమర్థవంతమైన, పటిష్ఠమైన స్థానిక సంస్థల ద్వారా మాత్రమే సాధ్యమవుతుందని ఒక ఆర్థికశాస్త్రజ్ఞురాలి అభిప్రాయం. 'క్రింది స్థాయినుండి అభివృద్ధి'అనే అంశం గూర్చి చర్చిస్తూ ఈమె పై విధంగా అభిప్రాయపడింది. అలాగే బ్లాకుస్థాయి ప్రణాళికా రచన అనేది పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ద్వారా మాత్రమే సాధ్యం అవుతుంది. 1970-80 మధ్యకాలంలో ప్రణాళికా సంఘం బ్లాకు స్థాయి ప్రణాళికా అధ్యయనాలను ప్రారంభించింది.

ప్రజలను రాజకీయ ప్రక్రియలో కలుపుకోవడమే రాజకీకరణ అని చెప్పుకోవచ్చు. ఈ భావన పాశ్చాత్యదేశాల్లో ప్రాచుర్యంలోకి వచ్చింది. అభివృద్ధిలో రాజకీకరణే ప్రథమ స్థానం వహిస్తుందని చెప్పలేం. కాని అది ఒక ముఖ్యమైన పాత్రని పోషిస్తుందని చెప్పవచ్చు. ఈ సందర్భంలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు రాజకీకరణ ప్రక్రియను విస్తరింపజేసి, రాజకీయ కార్యకలాపాల స్థాయిని పెంచుతాయి అని కొందరు భావిస్తారు. ఇవి గ్రామ దేశ రాజకీయాలపై ప్రభావితం కలుగజేస్తాయి. పంచాయితీరాజ్ రాజకీయాలను మనం ఇక్కడ ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చు. సాంప్రదాయ ఆరోపిత విలువలు పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ఎన్నికలలో ఇంకా పూర్తిగా

సమసిపోలేదు. కాని కులతత్వ రాజకీయాలనుంచి ఇప్పుడిప్పుడే పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో వర్గ రాజకీయాలు చోటు చేసుకుంటున్నాయని కొందరు అంటున్నారు. దేశం మొత్తానికి ఈ మార్పు వర్తించకపోవచ్చు. కాని పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలోని రాజకీయాలు ఒక కొత్త పంథాలో పయనిస్తున్నట్లు తోస్తుంది. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు కొంత తోడ్పడ్డాయని చాలామంది అంగీకరిస్తున్నారు. అట్టడుగు ప్రజలకు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో రిజర్వేషన్లు కల్పించడం ద్వారా సమానత్వం సాధ్యమైంది. బడుగువర్గాలకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించడం ద్వారా వారు సమాజంలో కొత్త హోదా పొందారు.

సామాజిక శాస్త్రజ్ఞులు అభివృద్ధి అంటే కేవలం ఆర్థికాభివృద్ధే గాక అనేక ఆర్థికేతర అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుందని అంటారు. ఉత్పత్తి, వినియోగం, పంపిణీని ప్రభావపరిచే సాంఘిక సాంస్కృతిక రాజకీయ కారకాలు ఇక్కడ ఆర్థికేతర అంశాలుగా ప్రస్తావనకు వస్తాయి. అలాగే ముందే చెప్పినట్లు లౌకిక ప్రాపంచిక దృక్పథం, తమిస్న పరిసరాలను మెరుగు పరుచుకోవాలన్న బలమైన కోరిక, సనాతన ఆచారాలను, సంప్రదాయాల నిర్మూలన కోసం కృషి చెయ్యడం, శాస్త్రీయదృక్పథం అలవరచుకోవడం వంటివి దీనిలోకి వస్తాయి. ప్రజలు మార్పుకై కృషిచేస్తేనే అది సాధ్యం అవుతుంది. పంచాయితీరాజ్ వంటి సంస్థలు మార్పుని వేగం చెయ్యడానికి ఆధునికీకరణ సాధనకు ఉపకరిస్తాయి. అధికారం ధనికుల చేతుల్లో కేంద్రీకృతమై ఉందనేది అందరికీ తెలిసిన విషయమే.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 2

1. పంచాయితీరాజ్ సంస్థల రాజకీయ ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. ప్రణాళికారచనలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల పాత్రను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

3. గ్రామీణాభివృద్ధిలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యతను సంక్షిప్తంగా వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

5.3. వ్యవస్థా నిర్మాణం

బల్వంతరాయ్ సంఘం సిఫార్సు చేసిన మూడు అంచెల పంచాయితీ రాజ్య వ్యవస్థను మొట్టమొదటగా రాజస్థాన్, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాలు అమలుపరచాయని తెలుస్తుంది. ఆ తర్వాత పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థల

BRAOU

స్థాపనకై ఉద్దేశించబడిన శాసన చట్టాలు మేఘాలయ నాగాలాండు తప్ప దాదాపు అన్ని రాష్ట్రాలలో వీటిని ప్రవేశపెట్టాయి. అయితే ఈ సంస్థలో వ్యవస్థాస్వరూపంలో మనకు భేదాలు కన్పిస్తాయి. కొన్ని రాష్ట్రాలు మూడు అంచెలు గల పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థను అమలుపరిస్తే కొన్ని నాలుగు అంచెలు, మరికొన్ని రెండే అంచెలున్న వ్యవస్థలను స్థాపించాయి. కొన్ని రాష్ట్రాలలో ఒకే అంచె (గ్రామ పంచాయితి) అమలులో ఉంది. భారతదేశంలాంటి దేశంలో ఇటువంటి భేదాలు సహజమే. అస్సాం, కర్నాటక, ఒరిస్సా రాష్ట్రాలు 1959 లో ఈ సంస్థలను స్థాపిస్తే బీహార్, గుజరాత్, పంజాబ్, హర్యానా, మహారాష్ట్ర, ఉత్తరప్రదేశ్ లు 1961 లోనూ, మధ్యప్రదేశ్, పశ్చిమబెంగాల్, హిమాచల్ ప్రదేశ్ లు వరసగా 1962, 63, 68 లలో స్థాపించాయి. మొత్తం 22 రాష్ట్రాలలో, సుమారు 20 రాష్ట్రాలు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను స్థాపించాయి.

వివిధ రాష్ట్రాలలో ఈ సంస్థల స్వరూపాన్ని మనం పోల్చిచూస్తే కొన్ని ఆసక్తికరమైన విషయాలు తెలుస్తాయి. హెన్రీ మాడిక్ అనే సమాజ శాస్త్రవేత్త పంచాయితీరాజ్ అనేగ్రంథంలో ఈ వ్యవస్థలలో గల భేదాలను పేర్కొన్నాడు. మూడుఅంచెల వ్యవస్థలో జిల్లా స్థాయిలో జిల్లా పరిషత్తు, బ్లాకు స్థాయిలో పంచాయితీ సమితి (కొన్ని గ్రామ పంచాయితీలు కలిపి ఒక బ్లాకు అవుతుంది). గ్రామ స్థాయిలో గ్రామపంచాయితి (కొన్ని గ్రామాలను కలిపి ఒక గ్రామపంచాయితీ) ఉంటుంది. పంచాయితీరాజ్ అమలులో ఉన్న రాష్ట్రాలలో 50 శాతం పైన పేర్కొన్న మూడుఅంచెల వ్యవస్థ ఉంది. ఈ మూడు అంచెల వ్యవస్థలకు సంబంధించిన అధికారాలు, విధులువంటి విషయాలలో కూడా రాష్ట్రానికి, రాష్ట్రానికి మధ్య కొంత భేదం కనపడుతుంది. హెన్రీమాడిక్ పేర్కొన్న వర్గీకరణ ఇక్కడ మనం పేర్కొనాలి.

1. పటిష్టమైన జిల్లా పరిషత్తులు, పంచాయితీ సమితులు ఒక ప్రాంతీయ సంఘాలుగానే పనిచేయడం (ఉదా॥ మహారాష్ట్ర).

2. జిల్లా పరిషత్ ఒక సలహాల నిచ్చే సంస్థగా మాత్రమే పరిగణించబడటం. ఉదా॥ అస్సాం, తమిళనాడు, కర్నాటక, ఒరిస్సా, పంజాబు, హర్యానా రాజస్థాన్.

3. రెండవ వర్గీకరణలో పేర్కొన్న జిల్లా పరిషత్తులకన్నా పటిష్టమైనవి లేదా బలమైనవి, మొదటి తరగతి అంటే మహారాష్ట్ర జిల్లా పరిషత్ లకన్న కొద్దిగా తక్కువ అధికారాలుగల జిల్లా పరిషత్తులు మూడో కోవలోనికి వస్తాయి. (ఉదాహరణకు గుజరాత్, ఆంధ్రప్రదేశ్, ఉత్తరప్రదేశ్).

ఇంక మిగిలిన రాష్ట్రాలలో ఉన్న జిల్లా పరిషత్తులు రెండవ కోవలోకి గాని, మూడవ కోవలోకి గాని వస్తాయి. పై వర్గీకరణ వివిధ రాష్ట్రాలు పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థల స్థాపనకై చేసిన చట్టాలపై ఆధారపడింది. అయితే తర్వాత కొన్ని రాష్ట్రాలు (ఒరిస్సా, హర్యానా)జిల్లా పరిషత్తులను రద్దు చేశాయి. ఇంకొన్ని రద్దు చేయడానికి ఉపక్రమిస్తున్నాయి. (ఉదాహరణ : ఆంధ్రప్రదేశ్)

ఈ క్రింది పటంలో పంచాయితీ సంస్థల వ్యవస్థా స్వరూపాన్ని స్థూలంగా పేర్కొన్నాం.

జిల్లా పరిషత్తు / జిల్లా ప్రజా పరిషత్తు

(జిల్లా స్థాయిల్లో)

పంచాయితీ సమితి / మండల పంచాయితీ / మండల ప్రజా పరిషత్తు

(బ్లాకు స్థాయి, తాలుకా స్థాయి లేదా కొన్ని గ్రామాల సముదాయం)

పంచాయితీలు

(గ్రామం లేదా గ్రామాల సముదాయం)

BRAOU

పై మూడు అంచెలలో నున్న జిల్లా పరిషత్తు, పంచాయితి సమితి, పంచాయితీలు వ్యవస్థాపరంగా ఒక దానితో ఒకటి సంబంధం కలిగి ఉండేట్టుగా స్థాపించబడ్డాయి. కింది స్థాయిలలోని (అ. ఎ పంచాయితీ, పంచాయితీ సమితి) కొందరు సభ్యులు జిల్లా పరిషత్‌లో సభ్యులుగా ఉంటారు. జిల్లా పరిషత్తు, పంచాయితీ సమితి, గ్రామ పంచాయితి రాజ్ వ్యవస్థలో గ్రామ సభ అనే మరొక సంస్థ ఉంది. గ్రామ పంచాయితీ పరిధిలో ఉన్న వోటర్లు అందరు గ్రామ సభ సభ్యులవుతారు. ఆంధ్రప్రదేశ్, అస్సాం, బీహార్, గుజరాత్, హర్యానా, హిమాచల్ ప్రదేశ్, మధ్యప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర, ఒరిస్సా, పంజాబ్, రాజస్థాన్, ఉత్తరప్రదేశ్, పశ్చిమబెంగాల్ రాష్ట్రాలు ఈ గ్రామ సభకు శాసనపరమైన స్థానాన్ని కల్పించాయి. కాని జమ్ము, కాశ్మీర్, కర్నాటక రాష్ట్రాలలో ఇవి శాసనపరమైన సంస్థలు కావు. గ్రామపంచాయితి సంవత్సరిక నివేదిక, బడ్జెటు, రాబోయే సంవత్సరంలో చేపట్టవలసిన కార్యక్రమాల గురించి ఈ గ్రామ సభ చర్చిస్తుంది. ఇది సంవత్సరానికి రెండు సార్లు సమావేశం అవుతుంది.

పంచాయితీ రాజ్ వ్యవస్థా స్వరూపంలో కొన్ని మార్పులు తలపెడుతున్నారు. ఉదాహరణకు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పంచాయితి సమితులను తొలగించి మండల పంచాయితీ వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టారు. ఈ మండల పంచాయితీలు ఎక్కువ విధులను కలిగి ఉంటాయని భావించబడుతుంది. ఇపుడు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కొత్తగా ప్రవేశపెట్టిన పంచాయితీరాజ్ సంస్థల తీరుతెన్నులను పరిశీలిద్దాం.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థల ఏర్పాటు కాలం నుండి ఎన్నో మార్పులకు గురి చేయబడ్డాయి. చివరిగా ఆంధ్రప్రదేశ్ మండల ప్రజాపరిషత్తు, జిల్లా ప్రజాపరిషత్తుల చట్టం 1986 ద్వారా పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను పునర్వ్యవస్థీకరించబడ్డాయి. ఈ చట్టం జనవరి 15, 1987 నుండి అమలులోకి తేబడి, పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు తేబడ్డాయి.

నూతన పద్ధతిలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థ అన్ని పదవులకు ప్రత్యక్ష ఎన్నిక పద్ధతి ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది. అంటే గ్రామ పంచాయితీ సర్పంచ్, మండల ప్రజాపరిషత్ అధ్యక్షుడు, జిల్లా ప్రజా పరిషత్ అధ్యక్షుడు ఈ విధానంలో ప్రత్యక్షంగా ప్రజల చేత ఎన్నిక కావలసి ఉంది. అలాగే మండల ప్రజాపరిషత్ అధ్యక్షుడు, జిల్లా ప్రజాపరిషత్ అధ్యక్షుల ఎంపిక పార్టీ ప్రాతిపదికన జరగడం ఈ నూతన పద్ధతిలోని విశేషణంగా పేర్కొనవచ్చు.

పునర్నిర్మాణం గావించబడిన పంచాయితీరాజ్ సంస్థల మౌలిక స్వరూపం గూర్చి ఇప్పుడు చర్చిద్దాం.

- గ్రామ సభ

కొత్త పద్ధతి ప్రకారం ప్రతి గ్రామానికి ఒక గ్రామ సభ ఉంటుంది. గ్రామ ఎన్నికల జాబితాలో ఓటర్లుగా నమోదైన వ్యక్తులందరు గ్రామసభ సభ్యులుగా ఉంటారు. గ్రామ సభ సమావేశాలన్నింటికి సర్పంచు లేదా ఉపసర్పంచు అధ్యక్షత వహిస్తారు. ఇది సంవత్సరంలో రెండు సార్లు సమావేశమై ఖాతాలు, ఆడిట్ నివేదికల స్టేట్‌మెంట్లను, గత సంవత్సరపు పాలనా నివేదికలను, ప్రస్తుత సంవత్సరానికి చేపట్టే చర్యలు, కొత్త పన్నులు ప్రతిపాదనలను పరిశీలిస్తుంది.

- గ్రామ పంచాయితి

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 29,000 పై చిలుకుగల గ్రామాలకు కలిపి దాదాపు 19,000 గ్రామపంచాయితీలున్నాయి. ప్రతి 3,000 జనాభా గల గ్రామం లేదా ప్రతి రెవిన్యూ గ్రామ (Revenue Village) నికి ఒక గ్రామ పంచాయితీ ఉంటుంది. గ్రామ పంచాయితి ఎన్నికల కొరకు గ్రామాన్నంతా కొన్ని వార్డులుగా విభజింపబడుతుంది. గ్రామ జనాభాను దృష్టిలో ఉంచుకొని గ్రామ పంచాయితీ సభ్యుల సంఖ్య 5 నుండి 9 వరకు ఉంటుంది. గ్రామ ఓటర్లు గ్రామ పంచాయితి సభ్యులను, సర్పంచును ఏకకాలంలోనే ఎన్నుకోవల్సి ఉంటుంది. ప్రతి గ్రామ పంచాయితీకి గ్రామ ఓటర్ల చే ప్రత్యక్షంగా ఎన్నుకోబడిన సర్పంచు ఉంటాడు. గ్రామ పంచాయితి సభ్యులు (Ward members) తమలో నుండి ఒకరిని ఉప సర్పంచుగా ఎన్నుకుంటారు. గ్రామపంచాయితి గ్రామంలోని

BRAOU

రోడ్లు, భవనాల నిర్మాణం, వీధి దీపాలు, వీధులను శుభ్రం చేయించడం, జననమరణాల నమోదులాంటి విధులను నిర్వహిస్తుంది. గ్రామ పంచాయితీకి వచ్చే ఆదాయ మార్గాలు వివనగా పన్నులు,మండల ప్రజాపరిషత్ ఇచ్చే నిధులు, విరాళాలు ముఖ్యమైనవి. ఇండ్లు, వాహనాల మీద పన్నులు వేయడానికి గ్రామ పంచాయితీకి అధికారముంది. ఒక గ్రామ పంచాయితీకి లేదా కొన్ని గ్రామ పంచాయితీల సమూహానికి నియమించబడే కార్యనిర్వహణ అధికారిని పంచాయితిరాజ్ కమీషనర్ నియమిస్తాడు.

- **మండల ప్రజా పరిషత్**

ప్రతి మండలానికి ఒక మండల ప్రజాపరిషత్ ఉంటుంది. (ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ఇంతకుముందున్న మొత్తం 3330 పంచాయితీ సమితులను 1104 మండలాలుగా విభజించారు.),మండల పరిధిలోని గ్రామ పంచాయితీ సర్పంచులందరు పదవిరీత్యా మండల ప్రజాపరిషత్ లో సభ్యులుగా ఉంటారు. అలాగే ఆ ప్రాంతానికి చెందిన శాసన సభ్యులు, పార్లమెంటు సభ్యులు, సభ్యులు గా ఉంటారు. మైనారిటి మతాలు, భాషలకు చెందిన వాళ్ళు ఒక వేళ స్త్రీలు సభ్యులు కానిచో వారిని నామినేషన్ పద్ధతిన ఎంపిక చేసుకోవడం జరుగుతుంది. మండల ప్రజాపరిషత్ అధ్యక్షుని ఎంపిక ప్రత్యక్ష పద్ధతిన పార్టీ ప్రాతిపదికన జరుగుతుంది. హరిజన (15%) గిరిజన కులాలు (6%), స్త్రీలకు (9%) మండల ప్రజాపరిషత్ అధ్యక్షుని పదవులకు రిజర్వేషన్లు ఉంటాయి. మండల ప్రజాపరిషత్ సభ్యులు తమలో నుండి ఒకరిని ఉపాధ్యక్షునిగా (Vice-President) ఎన్నుకుంటారు.

మండల ప్రజాపరిషత్ విస్తృతమైన విధులను నిర్వహిస్తుంది. ఇందులో విద్య, సాంఘిక సంక్షేమం, సమాజాభివృద్ధి, పశుపోషణ, ఆరోగ్యం వంటి విధులు ప్రధానమైనవి. మండల అభివృద్ధి అధికారి (Mandal Development Officer - MDO) పై మండల అధ్యక్షుడు పాలనా నియంత్రణ కలిగి ఉంటాడు.

మండల ప్రజాపరిషత్ కు వచ్చే ఆదాయం దాని నిధికి జమచేయబడుతుంది. దీనికి ప్రభుత్వం బదిలీ చేసిన నిధులు, కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఇచ్చే గ్రాంట్లు, భూమి శిస్తులలో భాగం, ఇతర పన్నుల నుండి ఆదాయం వస్తుంది. అలాగే ప్రభుత్వానుమతితో గ్రామ పంచాయితీలు విధించే పన్నుపై సర్ చార్జీ రూపంలో సుంకం వసూలు చేయడానికి మండల ప్రజాపరిషత్ కు అధికారముంది.

- **జిల్లా ప్రజాపరిషత్**

ప్రతి జిల్లాకు ఒక జిల్లా ప్రజాపరిషత్ ఉంటుంది. మండల ప్రజాపరిషత్ వలనే ఇది కూడా ఒక అధీకృత సంస్థ (body corporate). ఇందులో మూడు రకాల సభ్యులు ఉంటారు. వారు పదవిరీత్యా సభ్యులు (Ex-Office memebrs), ఎంపిక కాబడినవారు,నామనిర్దేశము (Nominated) కాబడిన సభ్యులు, అంటే ఆయా జిల్లాలోని అన్ని మండల ప్రజాపరిషత్ అధ్యక్షులు ఇందులో పదవిరీత్యా సభ్యులు. అలాగే ఆ జిల్లాలోని శాసనసభ్యులు పార్లమెంటు సభ్యులు కూడా జిల్లా ప్రజాపరిషత్ లో సభ్యులుగా ఉంటారు. జిల్లా కలెక్టర్ కూడా పదవిరీత్యా ఇందులో సభ్యులుగా ఉంటారు. జిల్లా ప్రజాపరిషత్తు అధ్యక్షుడు జిల్లాలోని ఓటర్ల చేత ప్రత్యక్షంగా ఎన్నుకోబడుతాడు. జిల్లా ప్రజాపరిషత్తులోని సభ్యులు తమలో ఒకరిని ఉపాధ్యక్షుడి (Vice-Chairman) గా ఎన్నుకుంటారు. జిల్లా ప్రజాపరిషత్ చైర్మన్ పదవులకు కూడా హరిజన, గిరిజన కులాల వారికి రిజర్వేషన్లుంటాయి.

విద్య, సాంఘిక సంక్షేమం, స్త్రీ శిశు సంక్షేమం, విత్తం, ప్రజాపనులు, అభివృద్ధికి సంబంధించి జిల్లా ప్రజాపరిషత్తులో ఆరు (6) స్థాయీ సంఘాలు (Standing committes) ఉంటాయి. జిల్లా ప్రజాపరిషత్ చైర్మన్ అన్ని స్థాయిసంఘాల అధ్యక్షునిగా ఉంటారు.

జిల్లా ప్రజాపరిషత్తు మండల ప్రజాపరిషత్తుల బడ్జెట్ లను పామోదించడం, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కేటాయించిన నిధులు మండలాలకు పంపిణీ చేయడం, మండల ప్రజాపరిషత్తులు తయారు చేసిన ప్రణాళికలను సంఘటిత పరిచి పరిశీలించడం లాంటి విస్తృతమైన అధికారాలను కలిగియుంది.

జిల్లా ప్రజాపరిషత్తుకు వచ్చే ఆదాయ మార్గాలు వివనగా; కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలిచ్చే నిధులు, అఖిల

BRAOU

భారత సంస్థల ద్వారా, వచ్చే గ్రాంటులు, భూమి శిస్తులో కొంత భాగం, రాష్ట్రం నుండి బదలాయించే కొన్ని పనులు, రుసుము దేవదాయ ధర్మాదాయ సంస్థల నుండి లభించే ఆదాయం మొదలగునవి. అలాగే జిల్లా ప్రజాపరిషత్తులకు ప్రభుత్వం నుండి రెండు రూపాయల తలసరి గ్రాంటు (Per Capita grant) కూడా లభిస్తుంది . జిల్లా ప్రజాపరిషత్ చైర్మన్ ఏమైన అవినీతి, అక్రమాలకు పాల్పడిన, కావాలని రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆజ్ఞలను తిరస్కరించిన, అధికార దుర్వినియోగానికి పాల్పడిన పదవినుండి తొలగించబడుతాడు.

5.3.1 నిర్మాణం

పంచాయితి సమితి వంటి క్రింది స్థాయిలో నున్న గ్రామీణ స్థానిక సంస్థలకు, పార్లమెంటు రాష్ట్ర శాసనసభలకు మధ్య జిల్లా పరిషత్తు సంధానకర్తలుగా వ్యవహరిస్తాయి. జిల్లా పరిషత్తులోని సభ్యులను పరిశీలిస్తే మనకిది తెలుస్తుంది. సాధారణంగా జిల్లా పరిషత్తులో క్రింద పేర్కొన్న వారు సభ్యులుగా ఉంటారు.

1. జిల్లాలోని పంచాయితి సమితి అధ్యక్షులు పదవిరీత్యా జిల్లా పరిషత్తులో సభ్యులుగా ఉంటారు.
2. జిల్లా నుంచి ఎన్నికయిన పార్లమెంటు సభ్యులు
3. సహకార సంఘాల ప్రతినిధి
4. షెడ్యూల్డ్ కులాలు, జాతుల, వెనుకబడిన వర్గాల నుండి ఎంపిక చేసుకోబడ్డ (కో-ఆప్టెడ్) సభ్యులు.

ఎక్స్‌అఫిసియో (పదవిరీత్యా) సభ్యులు అనేది పంచాయితీరాజ్‌కు చెందిన మూడు అంచెలకు మధ్య వ్యవస్థాగత సంబంధాన్ని కల్పిస్తుంది. పార్లమెంటు, ఆరాష్ట్ర శాసన సభ్యులకు స్థానం కల్పించడం ద్వారా కేంద్ర, రాష్ట్రాల స్థాయిలలో గల విధాన నిర్ణయీకరణ సంస్థలతో సంబంధం ఏర్పడుతుంది.

మహారాష్ట్ర, గుజరాత్ జిల్లా పరిషత్తులలో ఎక్కువ శాతం సభ్యులు ప్రత్యక్ష పద్ధతిలో ఎన్నికయిన వారుంటారు. పరోక్ష ఎన్నిక పద్ధతి అములలోనున్న రాష్ట్రాలు కూడా ప్రత్యక్ష ఎన్నికలు ప్రవేశపెట్టడానికి ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాయి. ఉదాహరణకు పంచాయితీ సంస్థలను అధ్యయనం చేయడానికి నియమించిన నరసింహం సర్కుం, సమితులను నియోజకవర్గాలుగా విభజించి జిల్లా పరిషత్తుకు ప్రత్యక్ష ఎన్నికలు జరపమని తన నివేదికలో పేర్కొంది.

జిల్లా పరిషత్తు అధినేతను చైర్మన్ అని, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అధ్యక్షుడు, ఇతర పేర్లతో వ్యవహరిస్తారు. మహారాష్ట్ర, గుజారాత్‌లలో జిల్లా పరిషత్తు అధ్యక్షుడు ప్రత్యక్షంగా ఎన్నుకోబడితే మిగతా రాష్ట్రాలలో పరోక్షంగాఎన్నిక కాబడుతున్నాడు. కాని రాష్ట్రాలు మినహాయించి దాదాపు అన్ని రాష్ట్రాలలోను జిల్లా కలెక్టరు ఆ జిల్లా పరిషత్తులో సభ్యుడుగా ఉంటాడు. అయితే అతనికి ఓటు హక్కు ఉండదు. కాని మహారాష్ట్ర, గుజరాత్ జిల్లా పరిషత్తులో కలెక్టరుకు అసలు ఏమి ప్రమేయం ఉండదు. అలాగే తమిళనాడు కర్నాటకలలో జిల్లా అభివృద్ధి మండలికి కలెక్టరు అధ్యక్షుడిగా వ్యవహరిస్తాడు.

ఇపుడు పంచాయితి సమితి సభ్యత్వం గురించి చర్చిద్దాం. దీనిలో సాధారణంగా ఈ క్రింద పేర్కొన్న వర్గాలకు చెందినవారు సభ్యులుగా ఉంటారు.

1. గ్రామ పంచాయితీ సర్పంచులు పదవిరీత్యా సభ్యులు
2. ఆ సమితి పరిధికి చెందిన శాసనసభ, పార్లమెంటు సభ్యులు (ఓటింగ్ హక్కు కలిగి/లేదా లేకుండా)
3. షెడ్యూల్డ్ కులాలు, తెగల, వెనకబడిన తరగతికి చెందిన సభ్యులు, మహిళలు (కోఆప్టెడ్ సభ్యులుగా ఉంటారు.)
4. ఆ ప్రాంతంలో ఉన్న సహకర సంస్థలు, మునిసిపాలిటిల ప్రతినిధులు

గ్రామ పంచాయితీ సభ్యత్వం ఒక్కొక్క రాష్ట్రంలో ఒక విధంగా ఉంది. కొన్ని రాష్ట్రాలలో బదుగురు

DRAOU

మొదలుకొని 19 వరకు సభ్యులు ఉన్నారు.పంచాయితీ సభ్యుడి పదవికి ఎన్నిక జమ్మూ , కాశ్మీర్, తప్ప ఇతర రాష్ట్రాలలో రహస్య వోటింగ్ పద్ధతిలో జరుగుతుంది. షెడ్యూల్డు కులాలు, జాతులు, వెనకబడిన తరగతులకు, మహిళలకు రిజర్వేషన్లు కల్పించబడ్డాయి. గ్రామపంచాయితి సర్పంచు పదవికి, అస్సాం, బీహార్, హర్యానా, ఒరిస్సా, రాజస్థాన్, పంజాబ్, తమిళనాడు, ఉత్తరప్రదేశ్, పశ్చిమబెంగాలులో ప్రత్యక్షగా ఎన్నుకొంటారు. మిగతా రాష్ట్రాలలో గ్రామ పంచాయితి సభ్యులే సర్పంచును ఎన్నుకుంటారు. చాలా రాష్ట్రాలు ప్రత్యేక్ష ఎన్నికపై మొగ్గు చూపుతున్నాయి.

5.3.2 విధులు

ఈ సంస్థల స్వరూపంలో ఉన్న భేదాలను విధులలో కూడా చూస్తాం. మహారాష్ట్ర, గుజరాత్ ల జిల్లాపరిషత్ లు వాటి పరిధిలో ఉండే సమితులపై పర్యవేక్షణ,నియంత్రణాధికారాలుకలిగి ఉన్నాయి. ఇదే కాక ప్రణాళికల తయారీలోను, గ్రాంట్ల విషయంలోనూ, ఎరువుల పంపిణీలోనూ, వ్యవసాయ పాఠశాలల నిర్వహణలోనూ జిల్లా పరిషత్తులు సమితులకు సహాయపడతాయి. ప్రాథమిక, మాధ్యమిక పాఠశాలల స్థాపన, వాటికి సంబంధించిన పాలనా వ్యవహారాలు, ఆరోగ్యం, స్థానిక కళలను ప్రోత్సహించడం, సహకార సంఘాలు, స్థూలంగా చెప్పాలంటే ఆర్థికాభివృద్ధికి సంబంధించిన ఎన్నో అంశాలు మహారాష్ట్రలోని జిల్లా పరిషత్తుల విధుల పరిధిలోనికి వస్తాయి.

అనేక రాష్ట్రాలలో మూడు అంచెల పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలోని మాధ్యమిక అంచెను పంచాయితి సమితి అంటారని ముందే తెలుసుకున్నాం. కొన్ని రాష్ట్రాలలో (ఉదా. మధ్యప్రదేశ్) దీనిని 'జాసపద పంచాయత్' అని, గుజరాత్ లో 'తాలూకా పంచాయత్' అని 'కర్నాటకలో తాలూకాభివృద్ధి బోర్డు' అని కూడా వ్యవహరించబడుతుంది. పంచాయితి సమితి పరిధి తాలూకా కన్నా కొద్దిగా తక్కువగా ఉంటుంది. కొన్ని రాష్ట్రాలలో దీన్నే బ్లాకు అని పిలుస్తారు. పంచాయితి సమితి కాల పరిమితిలో కూడా తేడాలున్నాయి.బీహార్ ఒరిస్సాలలో దీని కాలపరిమితి మూడు ఏళ్ళు, కర్నాటక, అస్సాంలలో నాలుగేళ్ళు మిగతా రాష్ట్రాలలో దీని కాల పరిమితి ఐదేళ్ళు. సంబంధిత జిల్లా పరిషత్తు, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నిర్దేశించిన విదులు నిర్వర్తించడమే కాక, సమితులు వ్యవసాయం, నీటిపారుదల, సహకారం, కుటీరపరిశ్రమలు వంటి అభివృద్ధి కార్యక్రమాల అమలు, ప్రణాళికల అమలు మొదలైన విధులు నిర్వహిస్తాయి. గ్రామ పంచాయితీల నిర్వహణను పంచాయితి సమితులు పర్యవేక్షించే అధికారం కలిగి ఉన్నాయి. పంచాయితి సమితులు తమ విధులను వివిధ శాసన బద్ధ సంఘాల ద్వారా నిర్వహిస్తాయి. ఈ సంఘాలు సంఖ్యలలో ఒక రాష్ట్రానికి మరో రాష్ట్రానికి మధ్య తేడా ఉంది. ఉదాహరణకు పంజాబులో మూడే శాసనబద్ధ సంఘాలున్నాయి. పంజాబులో ఎనిమిది సంఘాలున్నాయి. సమితులు దత్తం చేసిన అధికారాల ద్వారా ఈ సంఘాలు తమ విధులను నిర్వహిస్తాయి. ఇప్పుడు గ్రామ పంచాయితీల విధుల గురించి చర్చిద్దాం.

మేఘాలయ, నాగాలాండ్ తప్ప దాదాపు అన్ని రాష్ట్రాలు గ్రామపంచాయితీలను స్థాపించాయి. పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థలో గ్రామ పంచాయితీలు మొదటి అంచె అనుకోవాలి. ఒక పెద్ద పల్లెకు లేదా గ్రామానికి కాని, కొన్ని చిన్న గ్రామాలకు కలిపి గాని ఒక గ్రామ పంచాయితీని స్థాపిస్తారు. ఈ గ్రామ పంచాయితీల అధికారాలు, విధులు ఇంచుమించు దేశం మొత్తం మీద ఒకేలాగా ఉన్నాయి. మంచినీటి సరఫరా, గ్రామ పారిశుద్ధ్యంతో మొదలుకొని ఈ సంస్థలు కొత్తరోడ్లు వేయడం, మరమ్మత్తు, డ్రెయినేజి, వంతెనలు, ఆసుపత్రులు, డిస్పెన్సరీల స్థాపన, వాటిని నడపడం, వ్యవసాయాన్ని పెంపొందించడం, సహకారం,పాఠశాలల స్థాపన, నిర్వహణ, గ్రంథాలయాలు, మొదలైన విధులను నిర్వహిస్తూ ఉంటాయి. సంబంధిత సమితి, జిల్లా పరిషత్తు నిర్దేశించిన విదులను కూడా ఇవి నిర్వహిస్తుంటాయి.

5.3.3 ఉద్యోగిబృందం

ప్రగతిపాలన అధ్యయనంపై అగ్రగణ్యుడుగా పేరు తెచ్చుకున్న డగ్లస్ ఎన్‌స్మింజర్ (Douglas Ensminger) ప్రజాస్వామ్యవికేంద్రీకరణ: పాలనాశాస్త్ర సరికొత్త సవాళ్ళు (Democratic Decentraliza-

tion; A New Administrative Challenge) అనే ఒక వ్యాసంలో ప్రగతిపాలన ప్రజలలో ఒక నూతన మార్పును లేదా స్పందనను సృష్టించగలగాలి అని పేర్కొన్నాడు. ప్రగతి పాలన చర్చలో ప్రముఖ స్థానాన్ని ఆక్రమించేవి పంచాయితి, సహకార సంస్థ వంటి ప్రజాసంస్థలు. పాలనావ్యవస్థ పటిష్టత, ఎన్‌స్మింజర్ దృష్టిలో క్రింద పేర్కొన్న కోలబద్దల ఆధారంగ అంచనావేయబడుతుంది. అవి (1) గ్రామ ప్రజలు తమ వ్యవహారాలకు సంబంధించి నిర్ణయీకరణలో బాధ్యతగా స్పందిచారా, (2) పంచాయితీలు, సహకార సంస్థలు తమకు కేటాయించిన విధులు నిర్వర్తించిన వారు. కాబట్టి పంచాయితి సంస్థలకు చెందిన అధికారులు దూరదృష్టితో, ఓర్పుతోటి, సమర్థత తోటి తమ విధులను నిర్వర్తించాలి. సాధించిన ఫలితం ఏమైనప్పటికీ, ఉండవలసినవి పైన పేర్కొన్న లక్షణాలు.

పంచాయితి సంస్థల స్థాపనతో పూర్వం సమాజ వికాసాభివృద్ధి బ్లాకులు సమితుల అధీనంలోకి వచ్చాయి. అయితే మహారాష్ట్ర, గుజరాత్‌లలోని జిల్లా పరిషత్తులు తప్పించి, మిగతా రాష్ట్రాలలో పై విధంగా జరుగలేదు. గ్రామ పంచాయితీల విషయానికి వస్తే గ్రామస్థాయిలో పనిచేసే కార్మికులు, గ్రామ సేవికలు పంచాయితి సమితి అధీనంలోనే ఉన్నారు. కాని గ్రామపంచాయితీ అజమాయిషీలోకి ఇప్పటికీ బదిలీ కాబడలేదు.

పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో రెండు రకాల సిబ్బంది ఉన్నారు. మొదటిది రాష్ట్రకాడర్ (state cadre) కు చెందినవారు. వీరు పంచాయితి సంస్థల దైనందిన వ్యవహారాలకు సంబంధిత పాలనాఅధీనంలో ఉంటారు. కాని వారిపై క్రమశిక్షణా చర్యల వంటివి తీసుకునే హక్కు పంచాయితీ సంస్థలకు లేదు. అలాగే వారిని బదిలీ చేసే హక్కు, పదోన్నతి చేయడం వంటి విషయంలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి అధికారం ఉంటుంది. ఒరిస్సా, పంజాబు, మధ్యప్రదేశ్ వంటి రాష్ట్రాలలో ఈ పద్ధతి అమలులో ఉంది.

రెండవ పద్ధతి మహారాష్ట్ర, గుజరాత్, ఆంధ్రప్రదేశ్, రాజస్థాన్ వంటి రాష్ట్రాలలో అమలులో ఉంది. ఈ రాష్ట్రాలలో పంచాయితి సంస్థలకు ప్రత్యేకించి ఒక పంచాయితి సంస్థల సర్వీసును ప్రారంభించారు. ఈ పంచాయితిరాజ్ సర్వీసుకు కొంతమంది గెజిటెడు, నాన్‌గెజిటెడు ఉద్యోగులు బదలాయించారు. వీరు కాక IAS, మొదటి, రెండు, మూడవ తరగతి ఉద్యోగులను డిప్యూటేషన్ పద్ధతిపై పంచాయితిరాజ్ సర్వీసుకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కేటాయిస్తాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో రాష్ట్ర కాడర్ ఉద్యోగులు జిల్లా పరిషత్, సమితులలో పని చేస్తారు. జిల్లా అభివృద్ధి అధికారి, ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్, అసిస్టెంట్ ఇంజనీరు, అకౌంట్స్ అధికారి రాష్ట్ర కాడర్ ఉద్యోగులకు ఉదాహరణలు. వీరు జిల్లా పరిషత్‌లలో నిర్ణీత వ్యవధిలో పనిచేస్తారు. జిల్లా కాడర్‌లో మేనేజరు, సూపరింటెండెంటు మొదలైన వారు వస్తారు. రాష్ట్ర కాడర్ ఉద్యోగులు (జిల్లా అభివృద్ధి అధికారిగా సాధారణంగా ఐ.ఎ.ఎస్., వారిని నియమిస్తారు. జిల్లా కాడర్ వారిని ఆ సంబంధిత జిల్లా పరిషత్ కొన్ని నియమాల అనుగుణంగా ఒక సెలక్షన్ సంఘం నియమిస్తుంది. వివిధ ఎంపిక సంఘాలు లేదా కమీషన్లు అభ్యర్థులను ఎంపిక చేసి, నియమిస్తుండడం వల్ల పంచాయితి వ్యవస్థలలో పని చేసే ఉద్యోగులు వ్యవస్థలో పూర్తిగా ఇమిడి ఉండలేకపోతున్నారని ఒక విమర్శ ఉంది. ఇంతకుముందే పేర్కొన్నట్లుగా రాష్ట్ర కాడర్‌కుచెందిన అధికార్లపై దైనందిన నియంత్రణ తప్ప ఇతర ఏ విధమైన నియంత్రణను పంచాయితి సంస్థలు చేయలేవు. అధికార్లకు, అనధికార్లకు మధ్య సత్సంబంధాలు ఉన్నంతకాలం సమస్యలు ఉత్పన్నం కావు. కాని వీరద్దరి మధ్య బేదాలు వచ్చినపుడు పంచాయితి సంస్థలలో పూర్తిగా పని స్తంభించుకు పోయే ప్రమాదం ఉంది. ఇటువంటి సంఘటనలు మనం అప్పుడప్పుడు వింటూ ఉంటాం కూడా. ఇలాంటి సమస్యలను అధిగమించడానికి ఎన్నో అధ్యయన సంఘాలు, పరిశోధనా నివేదికల, వంటివి ప్రత్యేకమైన పంచాయితిరాజ్ సర్వీసును సృష్టించమని సిఫార్సు చేశాయి. దీని స్థాపనవల్ల అన్ని రకాల (రాష్ట్ర జిల్లా ఇతర కాడర్‌ల ఉద్యోగులు) ఉద్యోగులు ఒకే సర్వీసు నిబంధనలకు లోబడి ఉండడం జరుగుతుందని విధానకర్తల ఉద్దేశం. ఇటువంటి ప్రస్తుతం ఉన్న ఉద్యోగిబృందం సమస్యలకు ప్రత్యేక పంచాయితీరాజ్ సర్వీసు స్థాపించడానికి సన్నాహాలు చేస్తున్నాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్

BRAOU

ప్రభుత్వం 18 వర్గాలకు చెందిన ఉద్యోగస్తుల సర్వీసులను కలిపి1981లో ప్రాంతీయ సర్వీసు (అంటే ప్రత్యేక పంచాయితి రాజ్ సర్వీసు కాకపోయినా, దీనికి మొదటి చర్యగా భావించవద్దు)లుగా ప్రకటించింది.

పంచాయితి సంస్థలో పనిచేసే ఉద్యోగస్తులకు శిక్షణ అవసరం గ్రహించి ఎన్నో రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు వారికి తర్ఫీదు ఏర్పరచాయి. కాని కీలకమైన స్థానాలలో ఉన్న రాష్ట్ర కాడర్ ఉద్యోగులకు పంచాయితి సంస్థల నిర్వహణపై తర్ఫీదు ఇచ్చినా వారికి శిక్షణ ఇవ్వడం వల్ల ఈ సంస్థలకు లాభం కలగడం లేదు. ఎందువల్ల అంటే వారు శిక్షణ పొందిన తర్వాత నిర్దేశించిన (ఉదాహరణకు 5 ఏళ్ళ) కాలం వారి శిక్షణా జ్ఞానాన్ని పంచాయితి సంస్థల నిర్వహణకోసమై ఉపయోగించలేకపోతున్నారు. మరి కొందరు పంచాయితి సంస్థలలో పనిచేసిన కాలాన్ని మరొక మంచి అవకాశానికై వేచి ఉంచడానికై ఉద్దేశించిందిగా పరిగణిస్తున్నారు. పంచాయితిరాజ్ వ్యవస్థలపై ఎన్నో గ్రంథాలు రచించిన ఆచార్య జి. రామిరెడ్డి "భారతదేశం పాలనలో రెండు సంస్కృతులు" అనే వ్యాసంలో మనదేశపాలనలో రెండురకాల సంస్కృతులు గోచరమౌతున్నాయన్నారు. అవి 1. రెవిన్యూ సంస్కృతి రెండోది అభివృద్ధి సంస్కృతి. ఈ రెండింటికీ ఎంత భేదం ఉందంటే, పంచాయితి సంస్థలలో పనిచేసే ఉద్యోగులు చాలా మంది మొదట రెవిన్యూ సంస్కృతికి చెందినవారని, పంచాయితి సంస్థలు అభివృద్ధి ఏజన్సీలుగా పరిగణింపబడుతున్నాయని వీటిలో పనిచేయడానికి నియమించ బడిన రెవిన్యూ అధికారులలో రావలసినంత మార్పు రాలేదని అభిప్రాయపడ్డారు.

పంచాయితి సంస్థలలోని ఉద్యోగస్తుల సర్వీసు పరిస్థితులు వారు వచ్చిన సంస్థలలో ఉన్న వాటిని బట్టి అమలుచేయడబడుతున్నాయి . దానివల్ల రకరకాల సర్వీసు రూల్స్ అమలులో ఉన్నట్లు అనిపిస్తోంది. ఈ పరిస్థితిని కొంతవరకు ప్రత్యేక పంచాయితిరాజ్ కాడర్‌ను సృష్టించడంతో అంతమొందించవచ్చు. ఈ సంస్థలలో పనిచేయడానికై వచ్చిన ఉద్యోగులు భవిష్యత్తులో పదోన్నతి వంటి అవకాశాలు ఉంటాయన్న ఆశతో వస్తారు. ఒకానొక కాలంలో అన్నికీలక పదవులు వివిధ శాఖల నుంచి వచ్చిన ఉద్యోగులతో భర్తీచేయబడ్డాయి. దీనివల్ల పంచాయితి సంస్థలచే నియమించబడిన అభ్యర్థులకు పదోన్నతి అవకాశాలు దెబ్బతిన్నాయి. కాని కాలక్రమేణా చాలా రాష్ట్రాలు ముఖ్యమైన పదవులలో కొంత శాతం పంచాయితిరాజ్ ఉద్యోగులకు కేటాయించబడ్డయి. అంటే ఇవి పూర్తిగా పంచాయితిరాజ్ సంస్థలలో మొదటి నుంచి పనిచేసే వారికి ఉద్దేశించబడ్డాయన్నమాట.

విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలిస్తే పంచాయితి సంస్థలలోని సిబ్బంది నియామక పద్ధతులు ఐక్య సరళిని కలిగిలేవు. సంతృప్తికరమైన సర్వీసు పరిస్థితులు పటిష్టమైన శిక్షణా కార్యక్రమాలు లేకపోవడం దీనికి తోడైనాయి.

5.3.4 ఆర్థిక వనరులు

పంచాయితి సంస్థల ఆర్థిక వనరులను నాలుగు రకాలుగా విభజించవచ్చు. అవి (1) గ్రాంట్లు, (2) పన్నులు, ఫీజులు, (3) లాభదాయక సంస్థల ద్వారా వచ్చే ఆదాయం, (4) ఋణాలు.

గ్రాంట్లు

పంచాయతిరాజ్ సంస్థల వనరులలో ఎక్కువ భాగం రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఇచ్చే గ్రాంట్ల రూపంలో ఉంటుంది. గ్రాంట్లు రకరకాల పేర్లతో వ్యవహరింపబడుతున్నాయి. వీటిలో ముఖ్యమైనవి. (1) నిర్దేశ ప్రయోజనానికై మంజూరు అయిన గ్రాంట్లు, (2) సాధారణ గ్రాంట్లు, (3) సమతుల్య గ్రాంట్లు (equalisation grants), (4) స్థాపిత గ్రాంట్లు (establishment grants), (5) ప్రోత్సాహక గ్రాంట్లు (incentive grants), (6) మాచింగ్ గ్రాంట్లు (maching grants) పంచాయతిరాజ్ సంస్థల మొత్తం ఆదాయంలో 80 శాతం వరకు గ్రాంట్ల ద్వారా లభిస్తుంది.

కొన్ని రాష్ట్రాలు పంచాయితి సమితి, పంచాయితీలకు గ్రాంట్లు ప్రత్యక్షంగా అందించినా, చాలా శాతం గ్రాంట్లు జిల్లా పరిషత్తు ద్వారా మంజూరు చేయబడతాయి. సంబంధిత జిల్లా పరిషత్తు క్రింది స్థాయిలో ఉన్న సమితులకు, పంచాయితీలకు అవసరాలను బట్టి డబ్బు మంజూరు చేస్తాయి. మహారాష్ట్ర, గుజరాత్

పంచాయితీ ... లు ఆర్థికంగా బలంగా ఉన్నాయి. మహారాష్ట్రలోని జిల్లా పరిషత్తులు శాంతిభద్రతలు,న్యాయం, జాతీయ రహదారులు,కళాశాల, విశ్వవిద్యాలయ విద్య తప్ప చాల మటుకు జిల్లా స్థాయి విధులను అవి నిర్వహిస్తున్నాయి. ఈ రాష్ట్రంలో జిల్లా పరిషత్తుల విధులకు వనరులకు మధ్య కొంత సమతౌల్యం ఉందని కొందరి పరిశీలకుల భావన. మహారాష్ట్రలోని జిల్లా పరిషత్తులు వాటి ఆర్థిక వనరులను సమీకరించుకోగల స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగి ఉన్నాయి. అయితే తమిళనాడు రాష్ట్రానికి వస్తే వాటికి పరిమిత పాత్రే ఉంది. తమిళనాడులో జిల్లా పరిషత్తును జిల్లా అభివృద్ధి బోర్డులుగా పిలువబడుతున్నాయి. ఇక్కడ వీటిని సలహా ఇచ్చే వ్యవస్థలుగానే చూస్తారు. వీటికి వనరులను సమీకరించుకొనే అధికారం లేదు. ఆంధ్రప్రదేశ్, అస్సాం, గుజరాత్ రాష్ట్రాలలోని జిల్లా పరిషత్తులు, సలహా ఇచ్చే అధికారాలు. పర్యవేక్షణ, అమలుపరచే అధికారాలు కూడా ఉన్నాయి. అయితే ఆర్థిక వనరుల విషయానికొస్తే పూర్వం జిల్లా బోర్డులకు ఉండే వనరులే (పన్నులు, కొన్ని సీజులు జిల్లా పరిషత్తులకు సంక్రమించుకున్నాయి. ఫెర్రీలు, కాలువలు, భూమి అద్దెకు ఇవ్వడం వల్ల వచ్చిన ఆదాయం, తేపల పెంపకం,కలప అమ్మకం మొదలైన వాటిద్వారా వచ్చేది పరిమిత ఆదాయమే. చెరుకు మీద వచ్చే పన్ను ఎప్పుడో నిర్ణయించబడింది. ఇది కూడా చాలా తక్కువే. ఫలప్రదమైన సంస్థల స్థాపించడం ద్వారాను, మోటారు వాహనాలపై వేస్తే పన్నుపై వచ్చే ఆదాయం వంటి లాభదాయకమైన ఆర్థిక వనరులను జిల్లా పరిషత్తులు పూర్తిగా వినియోగించుకోవడం లేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్, ఒరిస్సా రాష్ట్రాలలో సమితులకు పన్ను విధించే అధికారం లేదు. మిగతా విధుల, అధికారాల విషయాలలో అన్ని రాష్ట్రాలలో పరిస్థితి దాదాపు ఒకే మాదిరిగా ఉంది.పంచాయితి సమితుల ఆదాయంలో చాలా భాగం రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు మంజూరు చేసే గ్రాంట్ల రూపంలో ఉంటుంది.

ఇక గ్రామ పంచాయితి, సమితుల విషయానికి వస్తే, పన్నువేసే అధికారం ఉన్నకూడా వాటి ద్వారా వచ్చే ఆదాయం అంతగాలేదు. గ్రాంట్ల ద్వారా వచ్చే ఆదాయమే ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఇండ్ల పన్ను, వృత్తి పన్ను వంటి పన్నులు మహారాష్ట్ర, ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని పంచాయితీలు విధిస్తున్నాయి. కొన్ని రాష్ట్రాలలోని పంచాయితీలు ఆక్ట్రాయి, మోటారు వాహనాలపై పన్ను, పశువుల విక్రయంపై పన్ను,సంతలపై పన్ను విధిస్తున్నాయి. ముందు చెప్పినట్లు వాటి ద్వారా వచ్చే ఆదాయం తక్కువే, ఆర్థిక వనరుల కోసం ఎక్కువగా ఇవి గ్రాంట్లపై ఆధారపడతాయి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 3

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ స్వరూపాన్ని సంక్షిప్తంగా పరిశీలించండి.

.....

.....

.....

.....

2. పంచాయితీరాజ్ సంస్థల నిర్మాణాన్ని వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

BRAOU

3. పంచాయితీరాజ్ ఉద్యోగుల గూర్చి విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.

.....

.....

.....

.....

5.4 పంచాయితీరాజ్ సంస్థలపై ప్రభుత్వ నియంత్రణ

అభివృద్ధి ప్రక్రియలలో పాల్గొంటున్న స్థానిక వ్యవస్థలు ప్రతిభావంతంగా పనిచేయాలంటే వాటికి కొంత స్వయం ప్రతిపత్తి ఇవ్వాలి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలచే సృష్టించబడ్డ పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల అజమాయిషీ పర్యవేక్షణకు కొంత గురికాక తప్పదు. పంచాయితి సంస్థలు సృష్టించిన కొద్ది కాలంలోనే స్వయం ప్రతిపత్తి ఇవ్వవలసిన అవసరం గురించి, నియంత్రించవలసిన అవసరాన్ని గురించి వివాదం చెలరేగింది. స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు స్థాపించబడిన నుండి, వాటి స్థాపనకు కారణమైన రాష్ట్ర లేదా ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాలు వాటి కార్యవర్తనా పరిధిని,నిర్మాణ సంబంధమైన స్వయం ప్రతిపత్తిని అదుపుచేయడం ఒక హక్కుగా భావించాయి. డా॥ శివయ్య తదితరులు 'పంచాయితీరాజ్ ఒక విమర్శనాత్మక అంచనా' అనే గ్రంథంలో పై విషయాన్ని చర్చిస్తూ రాజకీయ పరిస్థితుల్లో చెప్పుకోదగ్గ మార్పు కనిపించి స్థానిక సంస్థలకు స్వయం ప్రతిపత్తిని కల్పించవలసిన అవసరం ఉన్నా, స్థానిక సంస్థలలో అవినమ్మకం ఇంకా కొనసాగడం దురదృష్టకరమని" పేర్కొన్నారు.

పంచాయితీ సంస్థలపై పర్యవేక్షణ, నియంత్రణ అనేది వివిధ ప్రభుత్వ ఆర్డర్లు, రూల్స్, రెగ్యులేషన్స్ ద్వారా జరుగుతుంది. డా॥ శివయ్య పైన పేర్కొన్న ఒక అధ్యాయనంలోనియంత్రణ నాలుగు విధాలుగా ఉంటుందని పేర్కొన్నాడు. (1) వ్యవస్థాపన లేదా సంస్థాగత, (2) పాలన, (3) సాంకేతి, (4) ఆర్థికపరమైనది ఈ నాలుగు విధాల నియంత్రణ మనం సంక్షిప్తంగా చర్చిద్దాం.

- **వ్యవస్థాపర లేదా సంస్థాగత నియంత్రణ**

పంచాయితీ సంస్థలను సృష్టించిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు, ఏదో విధంగా నియంత్రణ చేస్తూనే ఉంటాయి. వాటిని సృష్టించబడిన శాసనాలలో వాటి విస్తీర్ణం, కూర్పు (ఎవరెవరు సభ్యులు, అర్హతలు మొదలైనవి). ఎన్నిక పద్ధతులు, కలెక్టరు అధికారాలు, పాత్ర; విధులు (వాటిని పెంచడం, తగ్గించడం మొదలగునవి) అన్ని పేర్కొనబడతాయి. ఈ విధంగా సంస్థాగత నియంత్రణ వాటిపై చాలా గట్టిగా కనపడుతుంది. ప్రత్యేకంగా సృష్టించబడ్డ ఈ వ్యవస్థాపర నియంత్రణ వాటిని ప్రభుత్వ ఆధిపత్యంలో ఒక శాఖగా పరిగణింపబడుతున్నాయి.

- **పాలనా నియంత్రణ**

స్థూలంగా చెప్పాలంటే పంచాయితీ సంస్థల దైనందిన కార్యకలాపాలను క్రమబద్ధం చేసే అధికారమే పాలన నియంత్రణ. ఇదికాక పంచాయితీ సంస్థలను రద్దుచేసి, వివిధ చట్టాల క్రింది వాటిని స్వాధీనం లోకి తీసుకోడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు అధికారాలను సూచిస్తాయి. విధుల నిర్వహణలో వైఫల్యం, అధికార దుర్వినియోగం, మొదలైన కారణాలు రద్దు చేయడానికి సాధారణ కారణాలు. పంచాయతి సంస్థలు చేసిన తీర్మానాలను అమలుచేయకుండా నిలుపు చేసే అధికారం కూడా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ఉంది. జిల్లా పరిషత్తు చైర్మను, పంచాయితీ సమితి, గ్రామ పంచాయితి అధ్యక్షులను తొలగించే అధికారం కూడా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ఉంది. ఈ సంస్థలను తనిఖీచేసే అధికారం కూడా ఒక నియంత్రణా సాధనంగా చెప్పవచ్చు.

BRAOU

- **సాంకేతిక నియంత్రణ**

పంచాయితీ సంస్థల వివిధ పథకాలను (నీటిపారుదల సౌకర్యం మెరుగుపరచడానికై ఉద్దేశించిన పథకం ఇక్కడ మనం ఒక ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చు) సంబంధిత రాష్ట్ర శాఖలు పరిశీలించే అధికారం, ఆమోదించే అధికారం కలిగి ఉన్నాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ సంస్థలు సమర్పించిన పథకాలను తిరస్కరించే అవకాశం కూడా ఉంది. అయితే ఇది ఒక్కొక్క రాష్ట్రంలో ఒక్కొక్క మాదిరిగా ఉంటోంది.

- **ఆర్థిక నియంత్రణ**

పంచాయితి సంస్థల ఆదాయవనరుల్లో 80 శాతం వరకు రాష్ట్ర ప్రభు
ఉంటుందని ఇంతకు ముందు పేర్కొన్నాం. ఈ సంస్థల ఆదాయం, బడ్జెట్లు,
పరిశీలించే హక్కు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకే ఉంది. ఇది ప్రత్యక్ష నియంత్రణాధికా
దేశం మొత్తం మీద ఒకేలాగా ఉంది.

ఈ విధంగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు పంచాయితి సంస్థలపై సం
నియంత్రణాధికారాలు కలిగి ఉన్నాయి. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు తమ వి
తగిన స్వయం ప్రతిపత్తిని ఇవ్వాలని ఎన్నో నిపుణుల సంఘాలు సూచ
మార్పు లేదు. నియంత్రణకు స్వయం ప్రతిపత్తికి మధ్య చర్చ ఇంకా కొనస

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 5

1. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలపై చేయు నియంత్రణ పద్ధతులను సంక్షిప్తంగా పరిశీలించండి.

.....

.....

.....

.....

BRAOU

5.5 సారాంశం

సమాజాభివృద్ధి పథకాలు విఫలం చెంది అవి పంచాయతీరాజ్ సంస్థల ఏర్పాటుకు ఎలా దోహదం చేశాయనేది ఈ భాగంలో మనం పరిశీలించాం. బలవంతరాయ్ మెహతా సంఘం సూచించిన సిఫారసులమేరకు దాదాపు అన్ని రాష్ట్రాలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలు పంచాయితీ సంస్థలను స్థాపించాయి. అయితే వాటి నిర్మాణంలో భేదాలున్నాయి. కొన్ని మూడు మరికొన్ని రెండు, ఇంకొన్ని ఒకే అంచెగల వ్యవస్థలను అవలంబించాయి. ఈ సంస్థలుదైనందిన, అభివృద్ధికి సంబంధించిన ఎన్నో విధులను నిర్వర్తిస్తున్నాయి.జిల్లా పరిషత్ శాసనాత్మక సంఘం (deliberative wing) లో చైర్మన్, వివిధ స్టాండింగ్ కమిటీల చైర్మన్లు, సమితి అధ్యక్షులు, ఇతర సభ్యులు మొదలైనవారు ఇందులో ఉంటారు. కార్యవర్గం (జిల్లా అభివృద్ధి అధికారి, సెక్రటరీ ఇతరులు) కూర్పులో వివిధ రాష్ట్రాల మధ్య తేడాఉంది. కొన్ని రాష్ట్రాలలో కలెక్టరుకు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలతో సంబంధం లేదు. మరి కొన్నింటిలో కలెక్టరుకు అత్యధిక అధికారాలు ఇవ్వబడ్డాయి. ఈ సంస్థలలో రెండు రకాల వర్గాల ఉద్యోగుల బృందం ఉన్నారు. ఒకటి రాష్ట్ర కాడరు. రెండోది. జిల్లా కాడరు. ఈ రెండు రకాల ఉద్యోగి బృందం ఉండడంవల్ల, కొన్ని సమస్యలు ఎదురౌతున్నాయి. పంచాయితీరాజ్ సర్వీసు అనే ప్రత్యేక ఉద్యోగ బృందం సృష్టించమని ఈ సంస్థలు కోరుతున్నాయి. దానివల్ల పంచాయితీ సంస్థలలో నిచేసే ఉద్యోగులపై (ఏ కాడరుకు చెందినవారైనా) పటిష్టంగా నియంత్రణచేసే అవకాశం ఉంటుంది. సంబంధిత రాష్ట్ర

ప్రభుత్వాలు ఈ సంస్థలను వివిధ సాధనాల ద్వారా నియంత్రిస్తాయి. రాజకీయ కారణాలు ఒకప్పుడు పంచాయితి సంస్థల రద్దుకు దారి తీస్తున్నాయి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుంచి వచ్చే గ్రాంట్లు వీరికి వచ్చే ఆదాయంలో అధిక భాగం అక్రమిస్తున్నాయి. లాభకరమైన వనరులు (ఉదా॥ వినోదపు పన్ను) రాష్ట్రాల వద్ద ఉన్నాయి. ఎక్కువ ఆదాయం వచ్చే పన్నులు పంచాయితీ సంస్థలకు ఇవ్వబడలేదు. అయితే ఈ సంస్థల ద్వారా నిర్వహించే కార్యక్రమాలు క్రమేపి ఎక్కువ అవుతుతున్నాయి. పెరుగుతున్న విధులకు, తరుగుతున్న వనరులకు మధ్య ఒక సమతౌల్యం ఉండాలి. ఈ సంస్థలను పటిష్టం చేయడం ద్వారా అభివృద్ధిని త్వరితగతిన సాధించవచ్చు.

5.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 5.1 చూడండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 5.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 5.2 చూడండి
3. జవాబు కోసం 5.2 చూడండి

అభ్యాసం – 3

1. జవాబు కోసం 5.3 చూడండి
2. జవాబు కోసం 5.3.1 చూడండి
3. జవాబు కోసం 5.3.3 చూడండి

అభ్యాసం – 4

1. జవాబు కోసం 5.4 చూడండి

BRAOU

5.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. క్రింది వాటికి 30 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. గ్రామీణాభివృద్ధిలో పంచాయితీ రాజ్ ప్రాధన్యతను వివరించండి.
2. పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ నిర్మాణాన్ని, విధులను గూర్చి పరిశీలించండి
3. ఆంధ్రప్రదేశ్ పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ఉద్యోగిబృందంపై ఒక వ్యాసం వ్రాయండి.

II. క్రింది వాటికి 15 పంక్తులో జవాబు రాయండి.

1. పంచాయితీరాజ్ సంస్థల నిర్మాణంపై వ్యాఖ్యానించండి.
2. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలపైప్రభుత్వనియంత్రణను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.
3. పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ఆర్థిక వనరులపై ఒక వ్యాసం రాయండి.

5.8 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1. G. Ram Reddy : Patterns of Panchayati Raj in India.
2. Henry Maddick : Panchayati Raj : A study of Rural local Government in India, Longman, London, 1970.
3. V.S. Prasad : Panchayats and Development

రచయితలు : యస్. ఎచ్. సీతారామశర్మ
ఐ. రామబ్రహ్మం
అనువాదం : ఐ. రామబ్రహ్మం

•••

BRAOU

భాగం – 6 : పంచాయతీరాజ్ : ఒక పరిశీలన

విషయక్రమం

6.0 లక్ష్యాలు
6.1 పరిచయం
6.2 పంచాయతీరాజ్ సంస్థల ప్రభావం
6.2.1 సామాజిక ప్రభావం
6.2.2 రాజకీయ ప్రభావం
6.2.3 ఆర్థిక ప్రభావం
6.2.4 పాలనపై ప్రభావం
6.3 పంచాయతీరాజ్ – ప్రజాస్వామ్యం
6.4 సారాంశం
6.5 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
6.6 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
6.7 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

6.0 లక్ష్యాలు

పంచాయతిరాజ్ సంస్థలు పనిచేయు తీరును విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించడానికి ఈభాగం ఉద్దేశించబడింది. ఇది చదివితే కింది విషయాలు వివరించగలుగుతారు.

- పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థ లాభ నష్టాలు,
- పంచాయతీ రాజ్ వ్యవస్థలు కలుగు చేయు ప్రభావాలు,
- అభివృద్ధి, ప్రజాస్వామ్య సాధనలో వీటి పాత్ర.

BRAOU

6.1 పరిచయం

పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థ సమాజంపై నాలుగు రకాల ప్రభావాన్ని కలిగివుంది. అవి రాజకీయ, పాలనా, ఆర్థిక, సాంఘిక ప్రభావాలు. ఇందులో రాజకీయ ప్రభావానికి సంబందించినంతవరకు నూతననాయకత్వ రకం, పంచాయతీరాజ్ రాజకీయ పర్యావసనాలు, ప్రజాస్వామ్యంపై దాని ప్రభావం అనే అంశాలపై దృష్టి కేంద్రీకరించబడింది. అయితే ఈ మూడు అంశాలు అనేవి పరస్పర సంబంధం కలవి. కాబట్టి పంచాయితీరాజ్ సంస్థల సామార్థ్యాన్ని అంచన వేసేటప్పుడు ఈ మూడు అంశాలను దృష్టిలో ఉంచుకోవలసి ఉంటుంది.

పాలనా పర్యావసానాలనేవి అధికార – అనధికారుల మధ్యగల సంబంధాలు, ఒక అభివృద్ధి యంత్రాంగంగా పంచాయితీరాజ్‌పై చూపే దాని ప్రభావం అనే అంశాలకు సంబంధించినవి. అలాగే ఆర్థిక ప్రభావాలకు సంబంధించిన విశ్లేషణలో క్రింది స్థాయి నుండి ప్రణాళికలు వేయడం, సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాల అమలు వంటి అంశాలు ఇమిడి ఉంటాయి. అదే విధంగా సాంఘిక ప్రభావమనేది "సామాజిక మార్పు" అనే అంశం ద్వారా పరిశీలించబడుతుంది.

6.2 పంచాయతీ రాజ్ సంస్థల ప్రభావం

పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు భారతదేశంలో దాదాపు మూడు దశాబ్దాలకు పైగా అమలులో ఉన్నాయి. 1959లో పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థను ప్రారంభించిన నాటినుండి భారత ప్రజాస్వామికవ్యవస్థలో ఒక నూతన అధ్యయనం మొదలైంది. అయితే అవి ఆశించిన లక్ష్యాలను ఏమేరకు నెరవేర్చినాయనేది వాటి ఆర్థిక, రాజకీయ సామాజిక ప్రభావాలను గూర్చి కింది పేరాలు వివరిస్తాయి.

6.2.1 సామాజిక ప్రభావం

పంచాయతీరాజ్ సంస్థల సామాజిక ప్రభావంలోని ప్రధానాంశాలను ఇపుడు మనం సంక్షిప్తంగా తెలుసుకుందాం.

అనధికార నాయకత్వం అనేది గ్రామీణ భారతదేశం లేదా మన గ్రామాలలో సామాజిక మార్పును తెచ్చే ప్రధానసాధనంగా ఉపయోగపడుతుందని భావించబడింది. కాని ఆచరణలో ఇది జరుగలేదు. అలాగే సాంఘీక సంస్కరణలలో చూసినట్లయితే పంచాయతీ రాజ్ సంస్థలు ఆచరణయోగ్యంగా ఉండే పెద్ద ఘనకార్యన్నేమీ సాధించలేదనే చెప్పాలి. పరోక్షంగా ఇది చూపిన ప్రభావం (ముఖ్యంగా అనధికారుల వైఖరులు, ప్రవర్తనకు సంబంధించి) కూడా చాలావరకు వ్యతిరేకమైనదిగానే ఉంది. గ్రామాలలోని ఉన్నత వర్గాలకు చెందిన అనధికారులు సమాజిక మార్పు శక్తులనుప్రోత్సహించడానికి వెనుకంజ వేశారు. చాలా మేరకు సాంప్రదాయాలకే కట్టుబడి ఉన్నందున వీరు తమలో సామాజిక మార్పు దృక్పథాన్ని అలవరుచుకోలేకపోయారు.

నవ్యసాంప్రదాయనాయకులు తాము సామాజిక మార్పు ఏజెంట్లుగా మారటానికి ఇంకెంతో ఎదగాల్సియుంది. అయితే ఇందుకు నిరాశచెందాల్సి నక్కర లేదు. ఎందుకంటే సామాజిక మార్పు అనేది చాలా కష్టతరమైన ప్రక్రియ. దీనిని ఒక్క రోజులోనే సాధించడం సాధ్యం కాదు. అలాగే ఎంతటి సామర్థ్యం గల సంస్థయైనా దీనిని వెంటనే సాధించజాలదు. నేడు కొత్తగా ఆవిర్భవిస్తున్న నాయకత్వం ఈ పంథాలోనే వస్తుపిస్తుంది.

పంచాయతీ రాజ్ సంస్థల వల్ల గ్రామాలలో ముఠాతత్వం ఏర్పడిందనే ఒక అపవాదు ఉంది. అయితే ఇందులో యదార్థం లేకపోలేదు. ముందువున్నపుడు లేని విధంగా పంచాయితీరాజ్ స్థాపన తర్వాత గ్రామీణ జీవితం పూర్తిగా కక్షలు, ముఠాతత్వాలతో నిండిపోయింది. అయితే గ్రామాలలో ఇదంగా కొత్తదేమీ కాదనేచెప్పాలి. కాకపోతే పంచాయితీ రాజ్ రాజకీయాలు, అధికార కాంక్ష గల రాజకీయాలు దీనిని మరింత విస్తృతపరిచాయని చెప్పాలి. కాని పాత కక్షలకు, ముఠా తత్వానికి కొంత భేదముంది. పంచాయతీరాజ్ స్థాపనకు ముందువున్న కక్షలనేవి వ్యక్తిగత శత్రుత్వంవల్లనో, కుటుంబకలహాలు, కులసంఘర్షణల మూలంగానో ఉంటే, నేడివి ఎక్కువమటుకు అధికారకాంక్ష తోనే అని చెప్పాలి. (అయితే దీని స్థాపనకు ముందు కక్షలను రేకెత్తించే కారణాలు కొంతవరకు నేడు కూడా ఉన్నాయని చెప్పాలి) అయితే పంచాయతీ రాజ్ స్థాపనకు ముందు గల కులం, మతం, కుటుంబ కలహాల నుండి అధికార కాంక్ష గల ముఠాతత్వానికి దారి తీయడం అనేది నేటి రాజకీయ కక్షలలోని ప్రధానాంశం. ఆ విధంగా అధికార కాంక్ష గల కక్షలు చివరకు ఒక నూతన / ఆధునిక శక్తిగా కూడా ఆవిర్భవించవచ్చు.

నేటి అధికార కాంక్షగల రాజకీయాలు పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థకు ముందు కక్షలకు అలవాలమైన కుటుంబ, కుల, మత కక్షల, వైషమ్యాల సాంప్రదాయ బంధాల నుండి పూర్తిగా విరుద్ధమైనవనికాదు. అంటే నేటి ముఠాతత్వాలు, కక్షలనేవి కుల,మత కుటుంబకక్షలు లేదా కలహాలపై గాక కేవలం అధికార వాంఛతో కూడినవే అని కాదు లేదా పంచాయతీరాజ్ రాజకీయాలలో కుల ప్రాతిపదికలేని కక్షలు తక్కువున్నాయని కాదు. ఈ రాజకీయాలలో కుల కక్షలు లేదా కులం అనేది ఇంకా ప్రధాన పాత్ర వహిస్తూనే ఉంది.

BRAOU

గ్రామపంచాయతీ సర్పంచులందరు పదవీరీత్యా పంచాయతీ సమితిలో సభ్యులుగా ఉంటారు కాబట్టి ఏదో ఒక కులం మిగతా కులాల వారిపై ఆధిక్యత కలిగియుండటం అనేది ఈ స్థాయిలో చాలాకష్టం. అలాగే సర్పంచులు కేవలం కుల ప్రాతిపదికపై ఇతరులతో (మిగతా సర్పంచులతో) పొత్తుకుదుర్చుకోవడం కూడా కష్టమే. అందువల్ల కులంతో ప్రసక్తి లేని విధంగా వారందరు ఒక ప్రయోజన వర్గం (Interest group) గా ఏర్పడుతారు. జిల్లా పరిషత్తు స్థాయిలో దీనిని మనం గమనించవచ్చు. ఇవన్ని ప్రస్తుతమున్న దుర్బల పరిస్థితులు. కాని కొంతకాలం తర్వాత ఇది పటిష్టంగా కూడా కావచ్చు.

సామాజికాంశం దృష్ట్యా పరిశీలిస్తే పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు బలహీనవర్గాల వారి పరిస్థితిని మెరుగుపరుచటకు దోహదం చేశాయా? అనేది పరిశీలించాల్సి యుంది. కాని ఈ విషయంలో వీటి పాత్ర నిరుత్సాహంగానే యుంది. బలహీనవర్గాల వారి పరిస్థితి బాగు చేయుటకు అధికారులు నాయకులు అంతా శ్రద్ధ తీసుకోలేదు. పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు ఇందుకు పెద్ద ప్రయత్నమేమీ చేయలేదు. తక్కువి ఋణాలు, ఇతర ఋణాల పిల్ల బలహీనవర్గాల వారికి ప్రయోజనం చేకూరలేదు. ప్రస్తుతం అమలులో ఉన్న నియమనిబంధనలు సడలిస్తే తప్పాబడుగు వర్గాల వారికి ఈ సంస్థల ద్వారా జరిగే సహాయం బహు తక్కువగానే ఉంటుంది. అందువల్ల బలహీన వర్గాల వారిని ఆదుకోవడంలో విఫలమైనందుకు ఒక్క పంచాయతీరాజ్ సంస్థలనే నిందించడం సబబుగా ఉండదు.

బలహీనవర్గాలవారు వారి జనాభా ననుసరించి పంచాయతీ సంస్థలలో ప్రాతినిధ్యం పొందడానికి పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు దోహదం చేశాయి. నేటి పంచాయతీరాజ్ సంస్థలలో ఈ వర్గాల నుండి ఎన్నుకోబడ్డవారు కూడా ఉన్నారు. ఇది వారిలో ఆత్మవిశ్వాసానికి దారితీసి, క్రమగా కుల అంతరాలను తొలగిస్తుందని భావించబడింది.

బలహీనవర్గాల వారి సంఖ్య ఉన్నత వర్గాల వారి సంఖ్య కంటే చాలా ఎక్కువగా ఉన్నప్పటికీ సర్పంచు, సమితి అధ్యక్షుల వంటి ఉన్నత పదవులను పొందలేకపోయారు. కాని తమ సంఖ్యాబలాన్ననుసరించి ప్రాతినిధ్యం ఉండాలని వారిప్పుడిప్పుడే తెలుసుకుంటున్నారు. అయితే తాము పై పదవులకు అర్హులం కామనే సాంప్రదాయ వైఖరిని అట్టిపెట్టుకోవటం వల్లనే ఉన్నత పదవులకు పోటీ చేసే / ఆశించే ధైర్యాన్ని కూడగట్టుకోలేకపోయారు. అందుకు బదులుగా సంఖ్యాపరంగా వారు అధిక సంఖ్యలో ఉన్నప్పటికి అల్పసంఖ్యాకులైన ఉన్నత వర్గాల వారు ఉన్నత పదవులు చేపట్టడానికి సహాయపడ్డారు. కాని నేడు ఉన్నత వర్గాల వారు బలహీన వర్గాల వారిని బలవంతం చేసి తాము ఉన్నత పదవులను ఆశించేస్థితిలో లేరు సామాజిక మార్పులో ఇది ఒక ప్రధానాంశంగా మనం గుర్తించవచ్చు.

6.2.2 రాజకీయ ప్రభావం

రాజకీయంగా పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు ఎంతో ప్రభావాన్ని కలుగజేశాయి. అంటే పంచాయతీరాజ్ సంస్థల ఆర్థిక, సామాజిక మార్పు లేదా ప్రగతి కంటే రాజకీయంగా సాధించిందే ఎక్కువని చెప్పవచ్చు. అయినా దీన్ని గూర్చి మనం ఆశ్చర్యపోనక్కరలేదు. ఎందుకంటే ఏ సంస్థలోనైన మొదటిసారిగా అధికార వికేంద్రీకరణ జరిగినపుడు అధికారులు, అనధికారులు తాము 'అధికారానికి' ఇచ్చే ప్రాధాన్యత ఇతర అంశాలకు ఇవ్వరు. పంచాయితీ రాజ్ సంస్థల విషయంలో కూడా ఇదే జరిగింది. వికేంద్రీకరణ గావించబడిన అధికారం దానికదే అంతరించిపోతుందా లేదా అది అధికసంఖ్యాక ప్రజల ప్రయోజనార్థం మరియు సమాభివృద్ధిగావించే ఉద్దేశం కొరకు ఉపయోగింపబడుతుందా? అనేదాని కొరకు ఇంకా వేచి చూడాల్సివుంది. అయితే చివరకు ఈ అధికార వికేంద్రీకరణ ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలో ఒక అతి ముఖ్యమైన భాగంగా మారినను, అధికారాన్ని హేతుబద్ధంగా ఉపయోగించుకోవడం అనేది ఇంతవరకు జరగలేదనే చెప్పాలి.

నవ్య సాంప్రదాయ (Neo-traditional) నాయకత్వ ఆవిర్భావంలోని ధోరణులను సాంప్రదాయ గ్రామ నాయకుని లక్షణాలతో పోల్చవచ్చు. మొదటిగా సాంప్రదాయ నాయకత్వం అనేది వ్యక్తి హోదాకు ముడివేయబడింది. అంటే ఆనాడు సమాజక్రమానుగతి శ్రేణిలో ఉన్నత వర్గానికి చెంది, ఆర్థికంగా సంపన్నులైన వారు నాయకత్వాన్ని

అనుభవించారు. భూస్వాములు, వడ్డీ వ్యాపారులు, మరేతర విధంగా ప్రభావాన్ని కలిగి యున్న వారు మాత్రమే నాయకులయ్యారు. రెండవది, నాయకత్వం కులానికి ముడివేయబడింది. అంటే నాయకత్వం ఎప్పుడునూ ఉన్నత కులాల వారికే చెందియుండేది. మూడవది, నాయకత్వమనే పాలామీకు సాంప్రదాయబద్ధమై హోదాకు ప్రాముఖ్యమిచ్చేదిగా ఉండేది. కావున అది నిర్వహించు పాత్ర కూడా సాంప్రదాయ ప్రమాణాల ననుసరించి పాత సమాజిక పద్ధతిని పరిరక్షించేదిగా ఉండేది. అందులోను నాయకులందరూ యాభై ఏండ్లకు పైబడ్డవారే. నాల్గవది, నాయకత్వమనేది సంస్థాగతమైనదిగా గాక, వ్యక్తిగత మైనదిగా భావించబడింది. అంటేఎక్కడైనా ఎన్నిక చేసుకోబడ్డ పంచాయితీలుంటే అక్కడ తప్ప నాయకులందరు ఎన్నిక కావడం ద్వారా గాక వ్యక్తిగా అతనికున్న హోదాను బట్టే నాయకునిగా అంగీకరించబడేవారు. ఆ విధంగా నాయకుడుగా తనపై అందరి అంగీకారముందని చెప్పుకోనేవారు. ఐదవది, ఈ నాయకులు నిర్వహించే పాత్ర సామాజికాంశాలకు సంబంధించిందే కాని ఆర్థికాంశాలకు కాదు. అలాగే వారు నిర్వహించే పాత్ర ఒక పూర్తికాల నాయకుడుగా గాక సందర్భానుసారంగానే ఉండేది.

పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ద్వారా ఏర్పడ్డ నాయకత్వ ప్రధానాంశాలు :

- పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు గ్రామాలలో సరియైన నాయకత్వ లక్షణాలు గల వారిని ఆకర్షిస్తున్నాయా లేదా అని చెప్పడం కష్టమే అయినా గ్రామీణ ప్రాంతాల లోని సగటు మానవుడిని దృష్టిలో ఉంచుకుంటే నేడు ఈ సంస్థలలోని నాయకులు కొంతవరకు మెరుగనే చెప్పవచ్చు. కొంతమంది వ్యక్తులకు మంచి నాయకత్వ లక్షణాలు లేదా సామర్థ్యం ఉన్నను రాజకీయాలలో చురుకుగా పాల్గొనకపోవచ్చు. అయితే నాయకత్వాన్ని స్వీకరించడానికి వచ్చిన వారికంటే వీరు ఎలా మంచి వారు అని చెప్పడం కూడా కష్టమే. కాని మంచి శక్తిసామర్థ్యాలున్నవారు నాయకత్వాన్ని చేపట్టుటకు ముందుకు రాకపోతే మనం ఏం చేస్తాం.
- పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ద్వారా సిద్ధిస్తున్న నాయకత్వం నేటికిని సంపన్న వర్గాల వారికి, గ్రామీణ సమాజంలో సాంప్రదాయకంగా ఉన్నత హోదా కలిగిన వారికే చెందుతున్నది. అంటే వారే నాయకులవుతున్నారన్నమాట. బలహీన వర్గాలవారు అధిక సంఖ్యలో యున్నప్పటికి కేవలం 'సర్పంచ్ పదవి' కి చేపట్టడం (సర్పంచుగా ఎన్నిక కావడం) కష్టమై పోయింది. అంటే వీరికి ఎంత బలగం ఉన్నప్పటికి ఏదో ఒక ఉన్నత వర్గం వారి ప్రాతినిధ్యాన్ని బలపరచవలసివస్తుంది. కాని వారి సంఖ్యాబలాన్ని ఉపయోగించుకొని తమంతటతామే ఉన్నత పదవులను లేదా హోదాను చేపట్టటంత ధైర్యాన్ని కూడగట్టుకోలేకపోతున్నారు. ఏది ఏమైనప్పటికి మేము అధిక సంఖ్యలో ఉన్నాం, దాని ఆధారంగానే మాకు ప్రాతినిధ్యముండాలనే చైతన్యం ఇప్పుడిప్పుడే కలుగుతుంది. అలాగే వారి సంఖ్యా బలాన్ని ఉపయోగించుకొని, నాయకత్వాన్ని చేపట్టే రోజులు కూడా ఏమంత దూరంగా లేవేమో, అయితే దీనిని ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలో ఉన్న లోపంగానే చెప్పవచ్చు.
- నేటి నాయకత్వం సాంప్రదాయ దృక్పథం కలిగియున్నప్పటికి అది పూర్తిగా సాంప్రదాయబద్ధమైనదికాదు. క్రింది కారణాల వల్ల దీనిని 'నవ్య - సాంప్రదాయ నాయకత్వం (Neo-tradtional leadership) గా వర్ణించవచ్చు.

మొదటిగా గ్రామీణ సమాజంలో ఉన్నత వర్గాలకు చెందినవారు నేడు వారి కులం లేదా హోదాననుసరించి తమకు అధికారం కావాలనే స్థితిలో లేరు. వారు తమకు అధికారం కావాలనుకుంటే క్రింది వర్గాల వారి అండదండల కోసం వారితో కలసిమెలసి ఉండాల్సి వస్తుంది. అంటే కులాన్నిబట్టి మేమే ఉన్నత వంశీయులం లేదా నాయకులం అని గాక ఇతరులతో సమానంగా నడుచుకోవాల్సి వస్తుంది. కాబట్టి సంస్థాగతమైన నాయకత్వంలో ప్రజాస్వామ్య వైఖరుల నేర్పరచడానికి కావలసిన గొప్ప మార్పుగా దీనిని చెప్పవచ్చు.

రెండవది, నేడు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో వస్తున్న నాయకత్వం భౌతిక ప్రయోజనాల (material benefits) వాంఛించేదిగా ఉన్నట్లు చెప్పవచ్చు. పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ నేర్పరచిన మొదట్లో గ్రామాలలో వ్యక్తి కుటుంబానికి, కులానికి లేదా ఆర్థిక అంతస్తు ననుసరించి నాయకత్వం అంటగట్టబడేది. కాని నేడు గ్రామీణ నాయకత్వంలో ఎంతో మార్పు వచ్చింది. ప్రజలకు వస్తుగత లాభాలు, సేవలను కల్పించేవారే నాయకులుగా

BRAOU

ఎన్నుకోబడుతున్నారు. నేటి నాయకత్వం వస్తుగత ప్రయోజనాల దృక్పథం గలదిగా ఆవిర్భవించడం అనేది గ్రామీణ ప్రజలకు వస్తుగత ప్రయోజనాలను కల్పించే ఆశయంతో చేపట్టే సమాజాభివృద్ధి పథకాలతో పంచాయితీరాజ్‌ను ముడిపెట్టడం వల్లనేనని చెప్పవచ్చు. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు చాలామటుకు సమాజాభివృద్ధి పథకాల లక్ష్యాలనే నిర్వహించవలసిరావడం అందులోను అనధికారుల ద్వారా చేపట్టవలసి రావటంవల్ల ఈ వస్తుగత ప్రయోజనాలు,సేవలను ప్రజలకుఅందించడంలోగ్రామ నాయకుడు మధ్యవర్తిగా పరిగణించబడుతున్నాడు. నాయకత్వంలో వచ్చిన ఈ కొత్త దృక్పథం అనేది క్రమానుగత శ్రేణిలో ఉండే సాంప్రదాయ గ్రామీణ నాయకత్వాన్ని తొలగిస్తుంది. దీనిని గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని ప్రజాస్వామ్య పయన దిశలో ఒక అనుకూలమైన అంశం లేదా గొప్ప మార్పుగా చెప్పవచ్చు.

మూడవది, నేటి గ్రామీణ నాయకత్వం అనేది 'అధికారం', 'అభివృద్ధి' ల సమ్మేళనం (అంటేఅధికారం కావాలి, అభివృద్ధి జరగాలి అనే దృక్పథం కలది). ఈ అంశాన్ని మనం పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థల స్వభావంలోనే చూడవచ్చు. అయితే ఈ సందర్భంలో వివరించదగిన విషయం ఏమంటే ఇంతవరకు వీటి మధ్యన (అధికారం, అభివృద్ధిల మధ్యన) సమతౌల్యం సాధించకపోగా, పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ ద్వారా అభివృద్ధికి గాక, అధికారానికే అర్రులు చాచడం జరుగుతుంది. ఈ అసమతౌల్యం అనేది ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలోని పరివర్తన దశను సూచిస్తుంది. ఏది ఏమైనా, నేడు ఆవిర్భవిస్తున్న నవ్య సాంప్రదాయ నాయకత్వంలో కావలసిన అభివృద్ధిచైతన్య ప్రభావం బాగా ఉందనేది గమనార్హం. ఈ నూతన నాయకత్వం ప్రణాళికా లక్ష్యాలను, కార్యక్రమాలను దాని ప్రాధాన్యతను బాగా ఆకళింపు చేసుకొంటుంది. కావున అభివృద్ధి చైతన్యం అనేది ఈ నాయకుల ద్వారా గ్రామీణ ప్రజలకు కూడా వ్యాపించవచ్చని భావించబడింది.

చివరిగా, సాంప్రదాయ నాయకులతో పోలిస్తే ఈ నాయకులు (నూతన నాయకులు) తక్కువ వయస్సు కలిగియుండటం, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు చేపట్టాలనే తపన కలిగి వుండుట, పరిస్థితిని బాగా అర్థం చేసుకొనే సామర్థ్యం వల్ల వీరు సామాజిక మార్పుకు కూడా పెద్ద ప్రతిబంధకంగా (ఆటంకంగా) ఉండరు. అలాగే సాంప్రదాయ నాయకుల వలెగాక వీరు ఆధునీకరణ జరగాలనే కోరికను అంగీకరిస్తారు. ఏదిఏమైన, సమాజ మార్పు తెచ్చే వారుగా (Change Agent) తమ పాత్రకున్న ప్రాధాన్యాన్ని వీరు ఇంకా పూర్తిగా గుర్తించినట్లు కనబడదు.

పంచాయితీరాజ్ ద్వారా కలిగిన కొన్ని రాజకీయ పర్యవసవాలను మనం ఇపుడు చర్చిద్దాం.

- అట్టడుగు వారిలో అధికార వాంఛ లేదా నాయకత్వం చేపట్టాలనే కోరిక పెరిగింది. స్థానిక నాయకుడు రాష్ట్ర నాయకులతో అంటే మంత్రులతో సంబంధాలేర్పరచు కుంటున్నాడు. అలాగే మంత్రులు కూడా ఎన్నికలలో తమకు ఓట్లు సమకూర్చగలడనే స్వార్థపూరిత ప్రయోజనాలతో వారు స్థానిక నాయకులను ఆశ్రయించడం జరుగుతుంది. ఆ విధంగా రాష్ట్ర స్థానిక నాయకత్వం మధ్య సన్నిహిత సంబంధాలు ఏర్పడే రాజకీయ వ్యవస్థకు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు దోహదం చేశాయి.

ఇక్కడ మనం పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థలో కొన్ని విడదీయరాని సమస్యలను పరిశీలించాల్సివుంది. ఇందులో కొత్తగా ఆవిర్భవిస్తున్న రాష్ట్ర-స్థానిక సంబంధాలలో శాసనసభ్యుని (M.L.A.) పాత్ర ఏమిటి? ఎందుకంటే పంచాయతీ సమితి అధ్యక్షునికే శాసనసభ్యుని కున్నంత పలుకుబడియుంటుంది. కావున శాసనసభ్యునికి ఇతను ఒక సమీప శత్రువుగా పరిగణించబడతాడు. అయితే ఇక్కడ శాసనసభ్యుడికి రెండు రకాల మార్గాలున్నాయి. అవి: (1) ఇతను సమితి అధ్యక్షునితో సన్నిహిత సంబంధాలు ఏర్పరచుకోవడమో లేదా (2) సమితి అధ్యక్షునికి శత్రువుగా వ్యవహరించి అతన్ని పదవినుండి తప్పుకునేట్లు చేయడం, ఏది ఏమైనా ప్రస్తుతం ఈ రెండు రకాల ప్రయత్నాలు ఆచరణలో జరుగుతున్నటువంటివే. అయినప్పటికీ సమితి అధ్యక్షుల పదవులవల్ల తమ పదవికి భంగకరం కలుగుతుందని శాసనసభ్యులు వాదిస్తున్నారు. ఏదేమైనప్పటికీ ఈ రెండు విభిన్న పదవులవల్ల కొంతమేలే జరుగుతుంది. అదేమంటే శాసనసభ్యుడు తన నియోజకవర్గాన్ని ఏ మాత్రం చిన్నచూపు చూచినా లేదా దాని బాగును గూర్చి పట్టించుకోకపోతే సమితి అధ్యక్షుడు ఈ అవకాశాన్ని

ఆసరాగా తీసుకొని శాసనసభ్యుడి స్థానానికి భంగకరం కలిగించే విధంగా ప్రవర్తించవచ్చు గదా!

అతి ప్రాధాన్యతగల రెండవ సమస్య ఏమంటే రాష్ట్ర రాజకీయాలు, గ్రామీణ (స్థానిక) రాజకీయాలను ఎలా ప్రభావితం చేస్తాయనేది. రాష్ట్రస్థాయిలోని మంత్రులు పలుకుబడిగల ఇతర వ్యక్తులు గ్రామస్థాయి రాజకీయాలపై తమ ప్రభావాన్ని కలిగియున్నారు. అయితే స్థానిక రాజకీయాలలో రాష్ట్రం జోక్యం చేసుకోవడం తగదని, సమితి అధ్యక్షునకు అతనికంటూ ఒక వ్యక్తిత్వముంది, కావున పంచాయితీ సమితిని రాష్ట్ర నాయకులు తమ జేబు సంస్థగా (pocket borough) ఎంచకూడదని కొందరి అభిప్రాయం.

మూడవ సమస్య ఏమంటటే, నేటి నూతన రాష్ట్ర స్థానిక సంబంధాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు పార్టీ రహిత సిద్ధాంతంపై పనిచేయాలా? అనే అంశం. అయితే ఈ విషయంలో మనకు సర్వత్రా వ్యతిరేకతనే కనబడుతుంది. అయినప్పటికి రాజకీయ పార్టీలన్నియు పరోక్షంగా ఎన్నికలలో పాల్గొంటున్నాయి. అందులోను మూడవ సాధారణ ఎన్నికలలో ఓటు బాంకులుగా పంచాయితీరాజ్ సంస్థల ప్రాధాన్యతను గుర్తించబడినందున అప్పటి నుండి రాజకీయ పార్టీలన్ని పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో తమ బలాన్ని ఆధిక్యతను పటిష్టపరుచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాయి. అప్పటినుండి గ్రామీణ ప్రాంతాలలో రాజకీయ పార్టీల జోక్యం నివారించలేనంతగా తయారైంది. నేడింకా ఇది కొనసాగుతూనే ఉంది. అంటే జాతీయ లేదా రాష్ట్రస్థాయి సమస్యలు పంచాయితీరాజ్ రాజకీయాలపై ఆధిపత్యం చెలాయిస్తాయని కాదు. కాని ప్రతి రాజకీయపార్టీ ఏదో ఒక గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాన్ని చేపట్టి దానిని సమర్థవంతంగా నిర్వహిస్తే అంటే ఈ విషయంలో వివిధ రాజకీయ పార్టీల మధ్య పోటీ ఉంటే అవి గ్రామీణ ప్రజల విశ్వాసాన్ని చూరగొనడానికి ఆస్కారమేర్పడుతుంది.

చివరి సమస్య ఏమంటే రాష్ట్ర-స్థానిక సంబంధాలు పంచాయితీరాజ్ పాలనను ఎలా ప్రభావితం చేస్తుందనేది. అయితే పంచాయితీ సమితి స్థాయిలో పనిచేసే సిబ్బందిలోఈ సంబంధాల ప్రభావం అస్థిరతను, నిస్పృహలను కలుగజేస్తున్నాయి. డిప్యూటేషన్ మీద పనిచేస్తున్న లేదా పంచాయితీ సమితి లేదా జిల్లా పరిషత్తు ఆధీనంలో పనిచేస్తున్నను, రాష్ట్రస్థాయి నాయకత్వంతో తమకున్న సంబంధాలతో అనధికారులు తమను వేధిస్తుంటారని సిబ్బంది అభిప్రాయం. అలాగే అనధికారులు ఎంత తప్పుచేసినను వారు రాజకీయ నాయకులై పంధున తెల్లుతుందని తాము ఎంత చిన్న పొరపాటుచేసిన నానా రభస చేస్తుంటారని వీరి అభిప్రాయం. అయితే కష్టతరమైన ప్రణాళికాభివృద్ధిని సాధించే లక్ష్యం దృష్ట్యా పంచాయితీ రాజ్ పాలనలో రాష్ట్రస్థాయి నాయకులు అనవసరజోక్యం చేసుకోకుండా, హేతుబద్ధమైన దృక్పథాన్నవలంబించుకుంటే సిబ్బందిలో పైన పేర్కొన్న నిరాశ, నిస్పృహలను, అస్థిరత్వాన్ని తొలిగించవచ్చునని కొందరి అభిప్రాయం.

- పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థలవల్ల ప్రజలలో రాజకీయ చైతన్యం పెరిగిందనే దాన్ని దాదాపు అందరు అంగీకరిస్తారు. గ్రామాలలోని సగటు మానవుడు ఇంతకుపూర్వం వలెగాక నేడు తన హక్కుల గూర్చిన చైతన్యం ఎక్కువగా కలిగియున్నాడు. అలాగే ఇంతకుముందువలె తన బాగుకొరకు అన్ని రకాల ప్రభుత్వమే పాటుపడాలనే దృక్పథం గాక తనకుతానే బాగుపడాలనే ఆత్మ విశ్వాసం అతనిలో (గ్రామస్తుడిలో) పెరిగింది. గ్రామాలలోని సగటు మానవుడికి సంబంధించిన మరికొన్ని అంశాలు క్రింద తెలిపేయబడ్డాయి. అవి :

ఒకటి, గ్రామస్తుడి హక్కుల చైతన్యంతో పాటు 'పౌర చైతన్యం' అంటే సమాజంలో తాను నిర్వహించాల్సిన విధుల చైతన్యం పెరగలేదు. ఇదే విషయాన్ని మనం ఈనాటి నూతన 'నాయకత్వం' విషయంలో కూడా చూడవచ్చు.

రెండవది, గ్రామాలలోని సగటు మానవుడికున్న రాజకియ చైతన్యం పరిపూర్ణ మైనటువంటిదికాదు. అంటే స్థానిక రాజకీయాలుఎలా ఉన్నాయి. అక్కడ ఏం జరుతుదనే విషయంలో అతను స్వతహాగా చొరవ తీసుకొని తెలుసుకోవడం గాక ఎవరో చెప్పినదాన్ని వినేదిగా ఉంటుంది. అయితే గ్రామాలలో నిరక్షరాస్యత ఉన్నంతవరకు ఇది ఇలా కొనసాగుతూనే ఉంటుంది.

మూడవది, గ్రామీణ ప్రజలలోని రాజకీయ చైతన్యమనేది అన్ని రకాల నిర్మాణాత్మక మైనటువంటిది

BRAOU

కాదు. తరచుగా ఇది (రాజకీయ చైతన్యం) అవివేక విమర్శ (un in formed criticism) తోనో, లేదా రాజకీయ కూటముల నేర్పరచడం లేదా అందులో చేరడంవంటి అంశాలకు పరిమితమై ఉంటుంది. లాస్కీ అనే రాజనీతి శాస్త్రవేత్త అన్నట్లు సృజనాత్మకమైన పౌరత్వానికి సమన్యాయ తీర్పు అవసరం, కాని ఈ రాజకీయ చైతన్యమనేది సమన్యాయ తీర్పు అనుసరించి సమాజాభివృద్ధికి తోడ్పడటంలేదు.

గ్రామీణ ప్రజలకు పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు ప్రజాస్వామ్య నాయకత్వాన్ని పెంపొందించుటలో శిక్షణ శాలలుగా వ్యవహరించాయి. అందుకే పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థల స్థాపనను ఒక విప్లవాత్మకమైన దశగా పేర్కొంటారు. అయితే పంచాయితీరాజ్ సంస్థల పని తీరులోను (పనిచేయు విధానం లోను), వాటి నిర్ణయాలలోను నేటి నూతన నాయకులు మరుకుగా పాల్గొనక కేవలం ప్రేక్షకుల మాదిరిగానే వదులుకోవడం జరుగుతుంది. అయితే అధికారమంతా సమిత అధ్యక్షులలోను కొంతవరకు గ్రామ పంచాయితీ సర్పంచుల చేతులలోకేంద్రీకృతమై ఉన్నదనేది వాస్తవమే. కాని సర్పంచులు ఇంకను తమకున్న అధికారాలను పూర్తిగా గుర్తించుట లేరు.

6.2.3 ఆర్థిక ప్రభావం

పంచాయితీరాజ్ యొక్క ఆర్థిక ప్రభావాన్ని రెండు దృక్కోణాల నుండి చూడవచ్చు. ఒకటి, క్రింది స్థాయి నుండి వేసుకొనే ప్రణాళికా ప్రక్రియలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల పాత్ర. రెండు, అభివృద్ధి కార్యక్రమాల అమలుపై వాటి ప్రభావం. ఇందులో మొదటిదాని విషయంలో చూస్తే పంచాయితీరాజ్ సంస్థలుఎంతో ప్రాధాన్యత వహించి నప్పటికి, అది పూర్తిగా విస్మరించబడిందనే చెప్పాలి. దీనికి ప్రధాన కారణం వ్యవస్థలోని బలహీనతలు లేదా వాటికి సామర్థ్యంలేదని కాదు. కాని ఇది ముఖ్యంగా కొన్ని ప్రత్యేక కారణాలవల్లనే అని చెప్పవచ్చు. అందులో ,

I) క్రింది స్థాయి నుండి ప్రణాళిక వేసుకోడాన్ని, కేంద్రీకృత ప్రణాళికతో సంబంధమేర్పరచడంలో అధికారులు విఫలం చెందడం. క్రింది స్థాయిలో రచించుకున్న ప్రణాళికలు అత్యాశ లేదా అధికోత్సాహం(over ambitious) స్వభావం గల వ్యూహాలను కేంద్రీకృత ప్రణాళికా చట్రంలో ఇముడ్చుకోలేక పోవడం. ఒకవేళ అందులో ఇముడ్చుకోవలసి వచ్చిన పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు తమ ప్రణాళికలను తామే రూపొందించుకొని, తగిన వనరులను కేటాయించి, కార్యక్రమాలను అమలు చేయడంలోను, పర్యవేక్షణ, నియంత్రణ జరపడంలోను వాటిపై పరిమితులు విధించవలసిరావడం ఒక కారణంగా చెప్పవచ్చు.

II) క్రింది స్థాయి నుండి ప్రణాళికలు అదరాబాదరాగా రచించుకొని, క్రమరహితంగా అమలు చేయడం, అలాగే ఎంత ఆర్థిక వనరులున్నాయి అనేది తెలుపకపోవడం, అధికారులు తాము ఏమి ఆశిస్తున్నారనే విషయంలో ఒక ఆలోచన కలిగియుండకపోవడం మరో కారణంగా చెప్పవచ్చు.

III) అనధికారులలో ప్రణాళికా చైతన్యం (plan consciousness) లేక పోవడం, ప్రణాళికా ప్రాధాన్యతలను గుర్తించే శక్తి లేకపోవడం వల్ల క్రింది స్థాయి నుండి ప్రణాళికల విషయంలో కుతూహలం చూపించకపోవడం కూడా ఇంకో కారణంగా చెప్పవచ్చు.

IV) చాల సందర్భాలలో గ్రామీణ / స్థానిక స్థాయిలలో రూపొందించిన ప్రణాళికలు ఆచరణ సాధ్యం కావని కూడా తేలింది. ఇది ముఖ్యంగా ఎందుకు జరుగుతోంది అంటే ప్రణాళికలు రూపొందించడంతో లక్ష్యసాధన జరగదు. వనరులు పరిమితంగా ఉండడంవల్ల లక్ష్యానికి-సాధించబోయే దానికి భేదం ఉంటుంది. ఇది క్రమేపీ తేటతెల్లమై, అనధికారులయినటువంటి సమితి అధ్యక్షులు ఇతరులకు కూడా బడ్జెటులను రూపొందించడం, ప్రణాళికీకరణ లోనూ ఉత్సాహం సన్నగిల్లడం ప్రారంభమైంది. అలాగే సమితి అధ్యక్షులు, గ్రామ పంచాయితీ సర్పంచులు కూడా తమ శ్రమంతా వ్యర్థమైనట్లు భావించారు. ఈ విధంగా గ్రామాభివృద్ధికి కావలసిన భాగస్వామ్య భావనను కలుగజేయుటకు క్రింది స్థాయి నుండి ప్రణాళికలు అనేవి అనధికారులను ఏ విధంగాను ఆసక్త కలిగించలేకపోయాయి.

B.R.A.O.U.

ఇంతవరకు మనం క్రింది స్థాయి నుండి ప్రణాళికలు అనే అంశంలో పంచాయితీ రాజ్ పాత్రను గూర్చి చర్చించాం. వ్యవసాయ రంగానికి సంబంధించినంతవరకు వ్యవసాయ పద్ధతులను, పరికరాలను మెరుగుపర్చడం ద్వారా ఉత్పాదకతను పెంపొందించే సమస్యను పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు ఇంకా పరిష్కరించాల్సియుంది. అలాగే తక్కువ ఋణాల పంపిణీలో ఉన్న సంక్లిష్టతల వల్ల పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయలేకపోయాయి.

ఏది ఏమైనప్పటికీ గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ప్రాథమిక విద్యను అందించడంలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు ఎంతోకృషిచేశాయని చెప్పవచ్చు. ప్రాథమిక విద్య నిర్వహణను పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు అప్పగించే విషయంలో వ్యతిరేకత కనబరచినవారు కూడా ప్రాథమిక పాఠశాలలకు హాజరయ్యే బాలబాలికల సంఖ్య గణనీయంగా పెరిగిందని ఒప్పుకున్నారు. అదే విధంగా గ్రామీణ రాజకీయాలలో చురుకుగా పాల్గొంటున్నారని ఏదోకొద్దిమంది ఉపాధ్యాయులపై ఫిర్యాదులు రావడం తప్ప మిగత ఉపాధ్యాయులు ఇంతకు ముందువలెకాక ఇపుడు తమ విధులకు సక్రమంగా హాజరవుతున్నారని, వారిపై పర్యవేక్షణ కూడా సక్రమంగా ఉండిని భావించబడింది. అయినా ఉపాధ్యాయులను అనధికారులు వేధింపుకు గురిచేయడం అనేది అక్కడక్కడ జరుగుతూనేఉంది. స్థానిక రాజకీయ వత్తిడుల నుండి తప్పించుకోవడానికి అమెరికాలో మాదిరిగా "స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల స్కూల్ బోర్డుల పద్ధతిని" అనుసరించడం లాభదాయకమే అయినప్పటికీ మొత్త మీద ఈ విషయం (ప్రాథమిక విద్యను పంచాయతీరాజ్ సంస్థలకు అప్పగించడం విషయంలో నష్టాలకంటే లాభాలే ఎక్కువ అని చెప్పవచ్చు.

అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను సక్రమంగా అమలుపరచుటకు పంచాయితీ సంస్థలు యుక్తమైనవేనని చెప్పుటలో ఎలాంటి సందేహం లేదు. అయితే క్రింద తెలిపిన కొన్ని కారణాలవల్ల అవి ఊహించినంత సమర్థవంతంగా పనిచేయలేకపోయాయి. అవి ఏమంటే :

1) పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు రాజకీయ నాయకుల చెప్పుచేతులలో పనిచేయాల్సి వచ్చినందున క్రియారహితంగా లేక స్తబ్దంగా తయారయ్యాయి. ఎప్పుడైతే అధికార యంత్రాంగానికి (Power Mechanism) (రాజకీయ నాయకులకు) అభివృద్ధి యంత్రాంగానికి (పాలకులకు) (Development Mechanism)) సమతౌల్యం సాధిస్తామో అప్పుడే అవి సక్రమంగా పని చేయడానికి వీలేర్పడుతుంది.

2) అధికారులు, అనధికారుల మధ్యగల సంఘర్షణలు, వైషమ్యాలు అందులో విస్తరణాధికారులను ఇరికించడం అనేవి అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు కుంటుపడేట్లు చేశాయి. బలవంతరాయ్ మెహతా కమిటీ ఆశించినట్లు అభివృద్ధి కార్యక్రమాల అమలులో ప్రజలను సమీకరించడానికి అధికారులు అనధికారుల (ముఖ్యంగా స్థానిక ప్రజా ప్రతినిధుల) సహకారాన్ని పొందలేకపోయారు.

3) ఇంకా ఎన్నో ఇతర విషయాలు కూడా పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను కట్టుదిట్టం లేదా ఇరకాటంలో పడవేశాయి. అందులో (అ) కార్యక్రమానుగుణంగా రూపొందించబడ్డ బడ్జెలు (schematic budget) (ఆ) కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలచే జారీచేయబడుతున్న అసంఖ్యాకమైన, విరుద్ధ స్వభావంగల ఉత్తర్వులు అంటే కొన్ని సార్లు వివిధ శాఖలు, లేదా రాష్ట్రప్రభుత్వం మరియు కలెక్టర్ల నుండి పంచాయితీ సంస్థలకు విభిన్న స్వభావం గల నిర్దేశాలను ఇవ్వడం వల్ల ఈ సంస్థలకు వాటి పనితీరులోఎలాంటి స్వేచ్ఛగాని, తప్పులు చేసి సవరించుకునే వీలుగాని లేకపోవడంవల్ల ఇవి ఏ విధంగా ఉత్సాహాన్ని కనబరచలేకపోయాయి. దీనికంతయు ప్రధాన కారణం ప్రగతికి ప్రతిబంధకంగా నిలిచే దృఢమైన నియ నిబంధనలే గాక, రాష్ట్ర స్థాయి ఉద్యోగిస్వామ్య వైఖరి అనేది ఈ వ్యవస్థలు తమ సమస్యలను తామే పరిష్కరించుకోగలవా అనే సందేహం లేదా అవి పూర్తిగా విఫలమౌతాయా అన్న భయం మధ్యన వూగిసలాడేదిగా ఉందని కొందరి భావన. అందువల్ల వీరు (ఉద్యోగి స్వామ్యం) బాధ్యతలను నిర్వహించే దృక్పథం గాక వారికి రక్షణగా ఉండే దృక్పథాన్నే అవలంభించారు.

4) చివరిగా కార్యక్రమాల అమలుపరిచే విషయంలో చూస్తే ఇందుకోసమై ప్రత్యేకంగా నియమించుకోబడ్డ విస్తరణాధికారులు తాము నిర్వహించాల్సిన పాత్రను సరిగా నిర్వహించలేక పోవడం అనేది అభివృద్ధి కార్యక్రమాల

BRAOU

అమలును దెబ్బతీసింది. దీనికి మనం ఎన్నో కారణాలనుచెప్పవచ్చు. అందులో (1) ఈ విస్తరణాధికారులు అంతంత మాత్రమే క్షేత్ర అనుభవం ఉన్న తక్కువ పరిజ్ఞానంగల వ్యవసాయపట్టభద్రులు కావడం, వ్యవసాయదారులు కూడా నూతన పద్ధతులకు సంబంధించి సలహాలు కోరేవారు గాక సాంప్రదాయకంగా వస్తున్న పాత వ్యవసాయ పద్ధతులపై మొగ్గు చూపేవారుగా ఉండటం. అలాగే విస్తరణాధికారులు ఇంకా స్థానిక పరిస్థితులు, భూసారానికి సంబంధించిన పరిజ్ఞానం లేని వారుగా ఉండటం మొదలగునవి. (2) విస్తరణాధికారులు తాము నిర్వర్తించవలసిన పనిలో ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకోకపోవడం. (3) వీరు ఎక్కువ శాతం కాగితపు పని/వ్రాత పనితోనే కాలం గడపడం వల్ల వారి స్థానాన్ని గుమాస్తా పనివారల స్థానానికి కుదించబడటం (4) విస్తరణాధికారులు తమ విధులకు భంగకరంకలిగించే విధంగా స్థానిక రాజకీయాలలో పాల్గొనడం మున్నగునవి.

6.2.4. పాలనపై ప్రభావం

పంచాయితీరాజ్ లో రాజకీయాలవల్లనే పాలనా సమస్యలు ఉద్భవిస్తాయని, ఈ పాలనా పర్యావసనాలను పేర్కొనకపోతే రాజకీయ ప్రభావాలను అధ్యయనం చేయడం పూర్తికాదని కొందరి భావన. పాలనా పర్యావసనాలలో కొన్ని ప్రధానమైన అంశాలుక్రింద పేర్కొనబడ్డాయి.

- నేడు పంచాయితీరాజ్ ఎదుర్కొంటున్న ప్రధాన సమస్యలలో అధికార, అనధికార సంబంధాలుఅనేది ప్రధానాంశం. ఏ పంచాయితీ సమితులలోనైతే అధికారులు - అనధికారుల మధ్య సౌహార్ద్రపూరితంగా (సత్సంబంధాలు) ఉన్నాయో ఆ పంచాయితీ సమితులు మాత్రమే సక్రమంగా పని చేస్తున్నాయి. అయితేవీరిద్దరి మధ్యనగల సంబంధాలు ఎక్కువ మటుకు సంఘర్షణ పూరితంగాను, ఉద్రిక్తతలకు దోహదం చేసే విధంగా ఉన్నందున పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు పనిచేయడానికి, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు సక్రమంగా అమలు చేయడంలో అంతరాయమేర్పడుతుందని కొందరి భావన.

పంచాయితీ సమితి స్థాయిలో కీలక వ్యక్తులైన వీరిద్దరి మధ్య సత్సంబంధాలు నెలకొల్పడానికి వీరి వ్యక్తిత్వం అడ్డు వస్తుందనేది ఇక్కడ మనం గుర్తుంచుకోవాల్సి ఉంది. (వ్యక్తిత్వం అంటే వీరు ఒకరికంటేఒకరు అధికులమని భావించడం) అయితే పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ పటిష్ఠంగా వేళ్ళూనుకొని ఉంటే ఇటువంటి వైషమ్యాలు లేదా విభేదాలు వాటంతటఅవే సమసిపోతాయని భావించబడింది. అందుకు బి.డి.వో/యం.డి.ఓ. ప్రధాన్ విధేయతగా పనిచేస్తూ, తనతోటి ఉద్యోగులతోను, అనధికారులతో మంచి సంబంధాలు ఏర్పరచుకోవాలని, అందుకు స్థానిక రాజకీయ నాయకుల వత్తిడితో రాష్ట్ర నాయకులు స్థానిక పాలకులను హింసించడం తగదని కొందరి అభిప్రాయం. అదే విధంగా రాష్ట్రస్థాయిలలోని పై అధికారులు వీరికి కష్టాలు కలిగించడానికి ప్రయత్నించకూడదు. ఆ విధంగా అధికారులు, అనధికారుల మధ్యగల సంబంధం అనేది ఒక రకంగా మనవ సంబంధాల సమస్యగా చెప్పవచ్చు. అయితే లక్ష్యాలను సాధించడంలో పాలనా నియమాలు, నిబంధనలు దోహదకారిగా ఉన్నప్పటికి ఇక్కడ బి.డి.వో. వ్యక్తగత ప్రయత్నాలే ఎక్కువ ప్రాధాన్యత వహిస్తాయి.

- గ్రామీణ ప్రాంతాలకు అధికార పంపిణీ జరిగినప్పటికి రాష్ట్ర స్థాయిలోను, బ్లాకు స్థాయిలోను పని భారం తగ్గించబడలేదని అందులోను పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ స్థాపన నుండి కాగితపు పని (వ్రాతపని) ఇంకా ఎక్కువైందనేది గమనించదగ్గ విషయం. అలాగే పంచాయితీ సమితి కార్యాలయం కూడా మరే ఇతర ఉద్యోగి స్వామిక కార్యాలయం మాదిరి గానే పనిచేస్తుందని, బ్లాకుస్థాయి అధికారులు తమకు అప్పగించిన అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను సక్రమంగా అమలుపరచడంగాక, ఎవరైనా అడిగినపుడు నివేదికలను చూపించడం, నమూనా ఫారాలను (ప్రొఫార్మాలను) నింపడం (filling) ప్రశ్నలకు జవాబులు చెప్పడం వరకే వారి విధులు పరిమితమయ్యాయని కొందరి భావన.

అభివృద్ధి పనులకు సంబంధించిన శాఖ లేదా బ్లాకు కార్యాలయం (లేదా సమితి), కలెక్టరు కార్యాలయం లేదా దానికంటే ఎక్కువగా కాగితపు (వ్రాతపని) పనికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడటం జరుగుతుంది. ఎందుకంటే పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ స్థాపనవల్ల పాలనా యంత్రాంగం ప్రమాణాలు పడిపోతుందేమోనని దీనికి సంబంధించిన అధికారులు భయపడటమే. అయితే వీరు ఇలా భయపడటంలో కొంత నిజముండవచ్చు కాని, ఇది అన్ని

BRAOU

సమంగాలలోను కోరదగినది లేదా సమంజసమైనది కారు. ఒకవేళ పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ ప్రజలకు అవిధేయంగా లేదా కీడు కలిగించేదిగా తోచిందంటే ఆ వ్యవస్థ పూర్తిగా కూలిపోయే అవకాశముంది. అందుకు ప్రజలు చురుకుగా పాల్గొనడానికి, వారి ప్రయోజనాలను కాపాడటానికి ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకోవాల్సియుంటుంది. అలాగే ఏ వ్యవస్థలోనైనా ఒకసారి ఉద్యోగి స్వామిక విలువలు గట్టిగా వేళ్ళూనుకొన్నాయంటే వాటిని నిర్మూలించడం కష్టం. కాబట్టి అలా గాకుండా కాగితపు పనిని హేతుబద్ధం గావించి, అనవసర జాప్యాలు రాకుండా జాగ్రత్తపడాల్సి యుంటుంది. పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ విషయంలో ఇది చాలా అవసరం.

- చివరిగా బ్లాకు స్థాయీ పాలనా అనేది కొంతవరకు ప్రజాస్వామికంగా మారుతుంటే అనధికారులు ఉద్యోగిస్వామ్యం లేదా ఉద్యోగుల మాదిరిగా ప్రవర్తించడం అనేది ఇక్కడ శోచనీయమైనటువంటి అంశం. పంచాయితీరాజ్ తొలిదశలో మాదిరి గాక నేడు గ్రామాలలోని సగటు మానవుడు చాలా మటుకు ఉద్యోగులనే ఆశ్రయిస్తున్నాడు కాని అనధికారులను కాదు. అంటే గ్రామస్థుడికి-పాలన/ఉద్యోగులు చేరువౌతుండగా అనధికారులే దూరమౌతున్నారన్నమాట. అయితే పంచాయితీరాజ్ తొలిదశలో గ్రామస్థులు లేదా సగటు మానవుడు ఎక్కువ మటుకు అనధికారులనే ఆశ్రయించేవారు. ఇంతకు ముందువలేగాక గ్రామస్థుడు నేడు తాను బ్లాకు అభివృద్ధి అధికారి (బి.డి.వో.) నుండి తనకు కావలసిన సహాయాన్ని పొందగలననే విశ్వాసంతో వున్నాడు. బి.డి.వో. కూడా గ్రామస్థుడుని తానింకెంతో కాలం అలక్ష్యం చేయలేడు. గ్రామస్థుడి ప్రయోజనాలను పరిరక్షించుటకే తానున్నానని వీరు (బి.డి.వో.లు) గుర్తిస్తున్నారు. పాలన విధానంలోని ఈ ప్రజాస్వామ్య ధోరణి పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ సాధించిన విజయంగా చెప్పవచ్చు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి – అభ్యాసం 1

1. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల సామాజిక ప్రభావాన్ని వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో అధికారులు, అనధికారుల మధ్యగల సంబంధాన్ని నిశితంగా పరిశీలించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

6.3. పంచాయితీరాజ్ – ప్రజాస్వామ్యం

పంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థ స్థాపనవల్ల ఏర్పడిన కొన్ని పర్యావసనాలుక్రింద తెలియజేయబడ్డాయి.

I) గ్రామీణ/స్థానిక స్థాయిలో అధికార పంపిణీ చేయబడింది. అనేక మంది ప్రజలు ఇందులో పాలుపంచుకున్నారు. అంటే అధిక సంఖ్యాక ప్రజల ప్రయోజనాలను రాజకీయ హక్కులను హరించి వేసే నియంతృత్వాన్ని లేదా సైనిక నిరంకుశత్వాన్ని స్థాపించడం చాలా కష్టం అని గుర్తించబడింది. ఆ విధంగా గ్రామీణ ప్రాంతంతో సహా అన్ని స్థాయిలోను ప్రజలు అధికారాన్ని వాంచిస్తారు. కాని తరతరాలుగా ఈ అధికారాన్ని

BRAOU

భాగం – 7 : సహకార సంస్థలు : ప్రాముఖ్యం, వ్యవస్థీకరణ

విషయక్రమం

7.0. లక్ష్యం
7.1 పరిచయం
7.2 సహకార నిర్వచనం
7.3 సహకార భావనలు
7.3.1 ఒక సిద్ధాంతంగా
7.3.2 సమాజాభివృద్ధిలో భాగంగా
7.3.3 వ్యాపార సంస్థలుగా
7.3.4 ఆర్థిక విధాన సాధనాలుగా
7.4 సహకార ప్రాముఖ్యత
7.5 గ్రామీణాభివృద్ధిలో పాత్ర
7.6 సహకార సంఘాల పాలనావ్యవస్థ
7.6.1 కేంద్ర స్థాయిలో
7.6.2 రాష్ట్ర స్థాయిలో
7.6.3 జిల్లా స్థాయిలో
7.7 సారాంశం
7.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
7.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
7.10 చదవదగిన రచనలు

BRAOU

7.0. లక్ష్యం

సహకార సంస్థలను జాతినిర్మాణంలో, ఆర్థిక అభివృద్ధిలో ప్రజల భాగస్వామ్య సాధనాలుగా గుర్తించడం జరిగింది. ఈ ఖండిక సహకార సంస్థల సిద్ధాంతం, సంక్షిప్త చరిత్ర, పాలన, విధులు, సమస్యల గురించి మీకు వివరిస్తుంది. ఈ ఖండిక చదివిన తరువాత మీరు,

- సహకార సంస్థ అనగానేమో అర్థం చేసుకుంటారు,
- సహకారాన్ని నిర్వచించగలుగుతారు,
- సహకార ప్రాముఖ్యతను తెలుసుకుంటారు.
- వ్యవస్థీకరణను వివరించగలుగుతారు.
- సమస్యలను భవిష్యత్తును అర్థం చేసుకుంటారు .

7.1. పరిచయం

ఒక సాధారణ ప్రయోజనాన్నాశించి కొంతమంది వ్యక్తులు సమిష్టిగా లేదా ఉమ్మడిగా చేసే ప్రయత్నాన్ని 'సహకారం' అని అంటారు. ఈ సహకారమనేది స్వచ్ఛందంగానైనా లేదా స్వచ్ఛందం కాని విధంగానైనా ఉండవచ్చు. ప్రత్యక్షంగానైనా లేదా పరోక్షంగానైనా ఉండవచ్చు. అలాగే లాంఛనంగానైనా లేదా లాంఛనప్రాయం కాని

విధంగానైనా ఉండవచ్చు అయితే ఈ ప్రత్యేక లక్ష్యసాధనలో పాల్గొనే వారందరి సమిష్టి ప్రయత్నం అనేది ఇందులో ఏదో ఒక రకంగా ఉంటుందని చెప్పవచ్చు. కనుక సహకారాన్ని ఒక నైతిక విలువ, ఒక సామాజిక ప్రక్రియ లేదా ఒక సంస్థాగత నిర్మాణంగా భావించవచ్చు. అదే విధంగా ఒకసారి మానవ చరిత్రను పరిశీలిస్తే, నైతిక విలువలు, మతాలలోనూ సహకారం అనేది ఒక గొప్ప విలువాశం లేదా విలువ గలదిగా పరిగణించబడిందని చెప్పవచ్చు. వాస్తవానికి కొందరు తత్వవేత్తలు, మత గురువులు సహకారాన్ని ఒక నైతిక సూత్రంగా ప్రాభోధించారు. ప్రపంచంలోని అన్ని మత విధానాలలోను/పద్ధతులలోను సహకారానికి అతి ప్రాధాన్యత నీయబడింది.

మన ప్రాచీన గ్రామ సాంఘిక, ఆర్థిక నిర్మాణాన్ని ఒక మారు పరిశీలిస్తే, ప్రాథమికంగా అది మన ఉమ్మడి కుటుంబ వ్యవస్థ (Hindu Joint Family System) కు తార్కాణంగా చెప్పవచ్చు. అదే విధంగా ప్రస్తుత మన గ్రామాలను అధ్యయనం చేస్తే అన్ని రకాల ఆర్థిక కార్యక్రమాలలోను సహకార భావన ఉన్నట్లు మనకు కనబడుతుంది.

7.2. సహకార నిర్వచనాలు

ప్రపంచ వ్యాప్తంగా సహకార సంఘాలు స్థాపించబడ్డాయి. అయితే సహకారాన్ని గూర్చి వివిధ రచయితలు వివిధ రకాలుగా నిర్వచించారు. ఈ నిర్వచనాలలో ఏ ఒక్కటి పరిపూర్ణమైనటువంటిది కాకపోయిన ప్రతి నిర్వచనం సహకారానికి సంబంధించి ఏదో ఒక భావనను తెలుపుతుంది. వీటిని ఇపుడు చర్చిద్దాం.

- పేద ప్రజలు వ్యాపారం లేదా వ్యవసాయం గాని ఉమ్మడిగా నిర్వహించుటకు ఏర్పడేటటువంటివి సహకార సంస్థలు. ఈ సంస్థలలోని వారందరు స్వప్రయోజనాలకు తావివ్వకుండా సంస్థ సాధించిన ఫలితాలను కార్యక్రమాల నిర్వహణలో పాల్గొన్న వారందరు సమానంగా పంచుకోవలసి యుంటుందని పెరి (Fary) అభిప్రాయపడినాడు.
- జపాన్ దేశ చట్టం ప్రకారం సహకార సంఘం అంటే కొంత మంది తమ ఆర్థిక పరిస్థితులను మెరుగుపర్చుకొనుటలో ఒకరితో ఒకరు స్వచ్ఛందంగా సహకరించుకొనుటకు ఏర్పడ్డ న్యాయబద్ధమైన వ్యవస్థగా నిర్వచించబడింది.
- బ్రిటిష్ కొలంబియా వ్యవసాయ సంస్థ చట్టం 1911 నిర్వచనం ప్రకారం "ఒక సంస్థ సంవిధానంలో (constitution) ఏర్పరచుకొన్న నియమ నిబంధనలు ఆ సంస్థ సభ్యులందరకు భద్రత/రక్షణ కల్పించేదిగా ఉండి, వ్యవస్థ లాభాల పంపణీ అనేది మొత్తం ఉత్పత్తిలో ఎవరెంత తోడ్పడ్డారనే దానిపై ఆధారపడే వ్యవస్థలను సహకార సంస్థలంటారు".
- సహకార సంఘమంటే "అస్థిర మూలధనం, అపరిమిత సభ్యులు కలిగి, సభ్యులు సభ్యులుగా చేయడానికి తమ ఇష్టం వచ్చినప్పుడు సంస్థను వదిలి వెళ్ళడానికి అవకాశముండి, దాని సభ్యుల ఆర్థిక, సాంఘీక ప్రయోజనాలను పెంపొందించడంలో ఒక ఖచ్చితమైన పథకం ప్రకారం ఉమ్మడి కార్యకలాపాలను చేపట్టే లక్ష్యం గల సంస్థ"ను సహకార సంఘమని రుమేనియా చట్టం నిర్వచించింది.
- "సహకార నియమాల ద్వారా వ్యక్తులు తమ పరిస్థితులను మెరుగుపర్చుకొనుటకు కొంతమంది కలిసి పనిచేయడాన్నే సహకార సంఘమని" 1904-1912 భారత సహకార సంఘాల చట్టాలు నిర్వచించాయి.
- హెచ్. కల్వర్ట్ ప్రకారం సహకార సంఘం అంటే "వ్యక్తులు తమ సాంఘిక, ఆర్థిక, నైతిక, ప్రయోజనాలను మెరుగుపరచుకొనుటకు సమానతా ప్రాతిపదికపై స్వచ్ఛందంగా ఒక సంస్థగా ఏర్పడ్డ మానవ సముదాయం. ఇందులోని సభ్యులు తాము ఆర్జించిన లాభాలు లేదా మిగులు అనేది వారి వారి సేవలను బట్టి పంపిణీ చేయబడుతుంది".
- "సాధారణ ఆర్థిక ప్రయోజనాన్ని ఆశించి, ప్రజాస్వామిక పద్ధతుల ద్వారా వ్యవస్థ కార్యకలాపాలను నిర్వహించుకొనుటకు స్వచ్ఛందంగా ఒక సంస్థగా ఏర్పడ్డ వ్యక్తుల సముదాయం. ఇందులోని సభ్యులు

BRAOU

అవసరమైన మూలధనాన్ని సమానంగా సమకూర్చుకొని, సంస్థ లాభనష్టాలను కూడా సమానంగా పంచుకునేదాన్నే సహకార సంఘంగా" అంతర్జాతీయ కార్మిక సంస్థ నిర్వచించింది.

శీఘ్రతరమైన గ్రామీణాభివృద్ధిని సాధించడానికి వ్యవస్థీకృతమైన ప్రయత్నాలు ఎలా దోహదం చేస్తాయనేది క్రిందటి పాఠాలలో నేర్చుకున్నాం. అలాగే సహకారసంఘాలుకూడా అందరి సంక్షేమం కొరకు సభ్యులందరు సమైక్యతగా లేదా కలిసికట్టుగా ఉండాలనే సూత్రాన్నే తెలుపుతుంది.

7.3. సహకార భావనలు

సహకారానికి సంబంధించి వివిధ రకాలభావనలు ఉన్నాయి. ఈ భావనలే వివిధ సహకార వ్యవస్థ నిర్మాణాలకు దోహదం చేశాయి. వీటికి సంబంధించి కొన్నింటిని క్రింద వివరించాం.

7.3.1 ఒక సిద్ధాంతంగా సహకారం

సహకారమనేది లేకుంటే సమిష్టి లేదా సామూహిక ప్రయత్నం సాధ్యంకాదు.అయితే ఈ సహకారం అనే భావన ఈనాటిదే కాదు.గిరిజన లేదా సామూహిక జీవనం ప్రారంభమైనప్పటి నుండి ఏదో ఒక రకంగా ఇది ఉందనే చెప్పాలి. అయితే సామాజిక సాంఘిక, ఆర్థిక జీవన విధానంపై ఇది ఎనలేని ప్రభావం చూపడమనేది ఇది బాగా వ్యవస్థీకృతం కావడం లేదా క్రమబద్ధం చెందిన తరువాతనే అని చెప్పాలి. చారిత్రికంగా చూస్తే 'బ్రిటిష్ సామ్యవాద పితామహుడు' గా ప్రసిద్ధిగాంచిన రాబర్ట్ ఓవెన్ (1771-1858), పారిశ్రామిక విప్లవ ఫలితంగా ఏర్పడ్డ బ్రిటిష్ ఫ్యాక్టరీ వ్యవస్థ చెడు లక్షణాలకు వ్యతిరేకంగా ఒక సామాజిక సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు. ('సోషలిస్టు' 'కమూనిస్టు' అనే పదాలను మొదటిసారిగా ఇతడే ఉపయోగించాడు). ఇతడు తన నివాసస్థలమైన 'న్యూలానార్క్' (New Lanark) లో, పనివారల ఆదర్శ సంఘాన్నొకదానిని (Model Worker Community) స్థాపించాడు. అయితే ఈ ప్రాంతంలోనే అతనికి ఒక బట్టల మిల్లు ఉండేది. ఆ బట్టల మిల్లే అతని సైద్ధాంతిక భావనల పరిశోధనకు ఒక ప్రయోగశాల అయింది. అతని సైద్ధాంతిక దృక్పథం పరిసర నిర్ధారణ వాదం (Environmental Determinism). అంటే ప్రజల నడవడికను వారి చుట్టూ ఉన్న పరిసరాలు ప్రభావితం చేస్తాయని దీని అర్థం. దీని ప్రకారం ఒకవేళ పరిసరాలుపరియైనవిగాఉంటే భూమిపై స్వర్గాన్ని సృష్టించవచ్చాని ఈ దృక్పథం భావిస్తుంది. అందువల్లనే ఇతర తాత్వికులు దీనిని 'ఊహాజనిత' వాదమని (Utopian) పిలిచారు. అదే విధంగా యంత్రాల ద్వారా జరిగే ఉత్పత్తి కేవలం లాభాలు గడించడానికే అయితే అది కడు బీదరికానికి దారితీసి, పనివారలను అధ్వాన్నస్థితికి దిగజార్చుతుందని రాజర్ట్ ఓవెన్ అభిప్రాయం. దీన్ని తొలగించాలంటే సహకారం అవసరమేర్పడుతుందని అంటాడు. అయితే వాస్తవానికి "సహకార గ్రామాలు" (Villages of Cooperation) అనే వాటిని స్థాపించాలని మొదటిసారిగా చెప్పినది ఇతనే. దీని ప్రకారం సాంఘికార్థిక భద్రత, లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రణాళికాబద్ధమైన సమాజాలు సహకార ప్రయత్నాలు చేయాలి. అంటే'జోక్యం చేసుకోకు' (Laissez Faire) అనే భావన లక్షణమైన స్వేచ్ఛా మరియు నిరాపేక్షమైన పోటీ 'సహకారానికి' మార్గం కల్పించాలి.

ఓవెన్ భావాలు పనివారలలో చెరగని ముద్రవేశాయి. వీరిలో కొందరు ఉత్పత్తి దారుల సహకార సంఘాలు, వినిమయదారుల సహకార సంఘాలనేవి స్థాపించారు. (ఉదాహరణకు రాచ్‌డేల్ పైనీర్సు). వీటిలోకొన్ని వస్తు మార్పిడి కేంద్రాలు కూడా(Money Less Exchanges) పనిచేశాయి. అయితే వీటన్నిటిలో ఓవెన్ పాల్గొనలేదు. ఎందుకంటే దాదాపు సగం మిలియన్ (ఐదు లక్షలు) మంది సభ్యులు కలిగి, కాలానుక్రమంగా వర్తక సంఘ ఉద్యమానికి (Trade Union Movement), దోహదంచేసే అతి పెద్ద జాతీయ పనివారల సంఘాన్ని (Grand National Union of Workers) స్థాపించాలనే ఒక గొప్ప సామాజిక ఆశయంవల్ల అతనలా చేయలేదు. సహకారోద్యమ అభివృద్ధిని ఒక సిద్ధాంతంగా చెప్పడానికి పై దానిని ఒక సంక్షిప్త చరిత్రగా చెప్పవచ్చు.

7.3.2 సమాజాభివృద్ధిలో భాగంగా సహకార సంఘాలు

సాధారణ మాటలలో చెప్పాలంటే ఒక లక్ష్య సాధనలో వ్యక్తులు ఎవరితో కలువకుండా తమంతటతామే పనిచేయడంవల్ల సాధించే ఫలితాల కంటే కొందరు వ్యక్తులు కలిసి సమిష్టిగా పనిచేయడంవల్ల ఉత్తమ ఫలితాలను సాధించే పద్ధతిగా సహకారాన్ని చెప్పవచ్చు. అందువల్ల కొంతవరకు దీనిని సమాజాభివృద్ధిలో ఒక భాగంగా చెప్పవచ్చు. ఇందులోని అతి ప్రధానాంశమేదంటే దీనిని ప్రజావసరాలకు సంబంధించిన ఒక వ్యాపార సంస్థగా చెప్పవచ్చు. అన్ని సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలవలనే ఈ భావనలో అంటే ఇందులో నిమగ్నులైనవారు చిత్తశుద్ధితో పనిచేయాలనే అంశం ఇమిడి ఉన్నందున ఇది ఒక భావన లేదా సిద్ధాంతంగా చెప్పవచ్చు. ఈ సంస్థలే కాలానుగతంగా ఒక ఉద్యమానికి దారితీయవచ్చని భావించబడింది.

మన దేశానికి సంబంధించిన అతి ప్రాచీన గ్రంథాలలో కూడా ప్రజలు సహకార సంఘాల వంటి వాటిని ఏర్పాటుచేసుకొని సుఖజీవనాన్ని గడిపారనే సమాచారం లభిస్తుంది.కొన్ని మూడవ ప్రపంచ దేశాలు సమాజాభివృద్ధి పరిధులలోనే సహకార సంఘాలనేర్పరుస్తున్నాయి. దీనిని ప్రపంచంలోని చాలా ప్రాంతాలలో వీటిని మనం చూడవచ్చు.

7.3.3 వ్యాపార సంస్థలుగా సహకార సంఘాలు

కొన్ని వ్యాపార కార్యకలాపాలకు ఉపయుక్తంగా వుండే విధంగా కూడా మనం సహకార సంఘాల నేర్పరచవచ్చు. మాటకు, ప్రయివేటు జాతీయ వ్యాపార సంస్థలు పటిష్ఠంగా లేని కొన్ని సమాజాలలో వాటిని విస్తృత పరచడానికి సహకార సంఘాలు పూనుకోవచ్చు. ఒకవేళ వ్యాపార సంస్థలను బాగా వ్యాపింపజేస్తే సహకార సంఘాల విజయం అనేది అవి ఆర్జించే లాభాలు వాటి పెరుగుదలపైననే ఆధారపడియుంటుంది. వీటి విధులలో ముఖ్యమైనవి వ్యాపార సంస్థలను విస్తృత పరచడం. మూలధన సంచయనాన్ని ఏర్పరచుకోవడం, తరువాత చేపట్టే సంస్థలలో/రంగాలలో పెట్టుబడి పెట్టడం వంటివి. సహకారసంఘాలు విజయవంతంగా నడుస్తున్నంత వరకు అవి ఎటువంటి వ్యాపారాన్ని చేస్తున్నాయనేది ముఖ్యం కాదు. ఎందుకంటే కొన్ని వ్యాపార కార్యకలాపాలు అనుగుణంగా ఉండి మరికొన్ని అనుకూలంగా లేకపోవచ్చు గదా!

అదే విధంగా వ్యవసాయరంగంలో కూడా ఇవి కొన్ని వ్యాపార కార్యకలాపాలను చేపడుతాయి. అయితే ఈ వ్యాపారం అనేది కొన్ని సందర్భాలకు మాత్రమే పరిమితమై ఉంటుంది. కాని మూలధన సంచయనాన్ని ఏర్పరచుకోవటం, దాన్ని పెంపొందించుకొనటం, సభ్యులకు లాభనష్టాలను పంచటం వంటి విషయాలలో సహకార సంఘాలు ఇక్కడ ప్రయివేటు వ్యాపార సంస్థలతో కొంత భేదాన్నికలిగియున్నాయి. అలాగే వీటిపై సభ్యులు ప్రజాస్వామిక నియంత్రణను కలిగియుండే విషయంలో మిగతా వాటితో కొంత భేదాన్ని కలిగియున్నాయి. ఆచరణలో వీటిని కొనసాగించడం అనేది కొంతమంది సభ్యుల ద్వారా మాత్రమే జరుగుతుంది. విజయవంతంగా పనిచేసే అనేక వాణిజ్య సహకార సంఘాలు కూడా ఇదే కోవకు చెందినవే. అంటే ఇక్కడ వీటి కార్యకలాపాల పరిధి అనేది సాంఘిక విషయాలకంటే ఎక్కువగా ఆర్థిక విషయాలకే చెంది ఉంటుంది.

7.3.4 ఆర్థిక విధాన సాధనాలుగా సహకార సంఘాలు

ఈ భావన ఇంతకు ముందు చర్చించిన భావనలకంటే భిన్నంగా ఉంటుంది. ఇందులో సహకార వ్యవస్థ కొందరి సమస్యల పరిష్కార మార్గంలో ఒకటిగా భావించబడుతుంది. ఎందుకంటే ఈ సమస్యలు చాలా జటిలమైనవి లేదా అతి ప్రాధాన్యమైనవికావు. ఉదాహరణకు ఇతర అంశాలతోపాటు వ్యవసాయోత్పత్తిని పెంచడం అనేది అత్యధిక సంఖ్యలో యున్న చిన్నతరహా ఉత్పత్తిదారులకు కావలసిన పరపతిని అందజేసే సంస్థల ఆవశ్యకతను తెలియజేయవచ్చు. ఎందుకంటే వ్యవసాయ రంగానికి పరపతిని అందజేసే సంస్థల ఆవశ్యకతను తెలియజేయవచ్చు. ఎందుకంటే వ్యవసాయ రంగానికి పరపతిని కల్పించడం అనేది వాణిజ్య బాంకులకు చాలా కష్టమైన పనిగా లేక ఖర్చుతో కూడినటువంటిదిగా తోచవచ్చు. అదేవిధంగా అధిక సంఖ్యలోవున్న చిన్న తరహా ఉత్పత్తిదారులకు ప్రత్యక్షంగా పరపతిని అందజేయడం లేదా వారితో నేర్పుగా వ్యవహరించడం అనేది రాష్ట్ర

BRAOU

పరపతి సంస్థకు ఆచరణయోగ్యంగా లేకపోవచ్చు. కావున చిన్నతరహా లేదా సన్నకారు ఉత్పత్తిదారులకు అవసరమైన పరపతిని అందజేయుటకు ఏదో ఒకరకమైన సహకార సంస్థలు అవసరం. అలాగే గ్రామస్తులు కూడా సహకార సంఘాలను కోరకపోవచ్చు లేదా వారు ఏలాంటి పరపతిని కూడా ఆశించకపోవచ్చు. అయితే శీఘ్రతరంగా సహకార పరపతి సహకారసంఘాల అవసరాన్ని వారికి తెలియజేయాలి.

సహకార సంఘాలు ఆర్థిక విధాన సాధనాలుగా పరిగణింపబడే యింకెన్నో ఇతర రంగాలుకూడా ఉన్నాయి. అందులో మార్కెటింగు, పరపతి మరియు సరఫరా సమగ్ర అభివృద్ధి పథకాలు వ్యవసాయ సంస్కరణలు మొదలగునవి.

7.4. సహకారం ప్రాధాన్యత

రెండవ ప్రపంచయుద్ధం భారతదేశ సహకారోద్యమంలో ఎంతో మార్పు తెచ్చింది. అంతవరకు కేవలం పరపతినందించే సంస్థలుగానే వున్న సహకార సంఘాలు ఉత్పత్తి, పంపిణీ వంటి కార్యకలాపాలలోకూడా పాల్గొనడం ప్రారంభించాయి. వలస ప్రభుత్వం యుద్ధానంతరం దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికై రూపొందించుకునే సాధారణ ప్రణాళికలో ఈ సంస్థలను మేళవించడానికి ప్రయత్నించింది. అందుకు వలస ప్రభుత్వం 1944 'వ్యవసాయ విత్త ఉపసంఘాన్నొకదాన్ని నియమించింది. సహకారోద్యమాన్ని బలపరచి, దానిని పెంపొందించడానికి ఈ సంఘం కొన్ని సిఫారసులు చేసింది. ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధికి సహకారోద్యమం చాలా అవసరమని ఈ సంఘం గుర్తించింది. అలాగే ఆర్థిక ప్రణాళికా రచనను ప్రజాస్వామీకరణం చేయడానికి సహకార సంఘం యుక్తమైన సాధనంగా పనిచేయగలదనే విషయాన్ని ఈ సంఘం గుర్తించింది.

భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం పొందిన తరువాత సహకార సంఘాలను అభివృద్ధి (ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధికి) ప్రధాన వ్యూహంగా గుర్తించింది. ముఖ్యంగా సామ్యవాద రీత్య సమాజం (సమసమాజం) తరహాలో ఒక నూతన ఆర్థిక, సాంఘిక నిర్మాణాన్ని గావించడానికి ఈ ఉద్యమం ఒక సమర్థవంతమైన సాధనంగా పరిగణింపబడింది. ప్రణాళికా రచనద్వారా ఏర్పడే అధిక కేంద్రీకరణను, ఉద్యోగిస్వామ్య నియంత్రణలను తొలగించడానికి గాని కేవలం తన ప్రయోజనానికే (స్వంతలాభం కొరకు) పాటుపడే వ్యక్తిగత ఉత్పత్తిదారుడు లేదా వర్తకుడిలో ఏర్పడే పేరాశను (పిసినారితనాన్ని) తొలగించడానికి సహకార సంఘాలకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలని పంచవర్ష ప్రణాళికలు తెలియజేశాయి.

సంక్షిప్తంగా చెప్పాలంటే భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలోనే ఒక అతి ప్రధానమైన రంగంగాను (లేదా సంస్థగాను), దేశ గ్రామీణార్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధికీ, సాంఘిక, ఆర్థిక మార్పుకు ఒక సాధనంగాను సహకారోద్యమం ఆవిర్భవించింది.

7.5. గ్రామీణాభివృద్ధిలో సహకార సంఘాల పాత్ర

ఇంతకు ముందు పాఠాలలో పేర్కొన్నట్లుగా ఉత్పత్తిని పెంచడం, అసమానతలను తొలగించడం, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజల భాగస్వామ్యాన్ని ప్రోత్సహించడం అనేవి గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రధానాశయాలు. అయితే మూడవ ప్రపంచదేశాలు ప్రధానంగా వ్యవసాయ రంగానికి సంబంధించి పనిరులకొరత, తక్కువ మూలధనం వంటి సమస్యలు ఎదుర్కొంటున్నాయి. అందుకు ప్రజలను ప్రోత్సహించి వనరులను సమీకరించడానికి (సేకరించడానికి) సహకార సంఘాలు ఉపయుక్తమైన సాధనాలుగా పనిచేస్తాయి. వ్యవసాయ రంగంలోని ప్రధాన సమస్యలకు న్యాయబద్ధమైన, యుక్తమైన పరిష్కారమార్గం సహకార వ్యవసాయాన్ని, ఇతర సహకార పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టడమేనని ప్రముఖ ఆర్థికవేత్త గాడ్గిల్ అభిప్రాయపడ్డాడు.

వివిధ రంగాలలో మనం సహకార సంస్థలను చూడవచ్చు. అవి వ్యవసాయ పరపతి సంఘాలు, మార్కెటింగ్ సహకార సంఘాలు, పాల సహకార సంఘాలు, పశుగణ సహకార సంఘాలు, వ్యవసాయ సంఘాలు,

నీటిపారుదల సంఘాలు, చక్కెర సహకార కర్మాగారాలు, నేతపనివారల సహకార సంఘాలు, ప్రత్తి జిన్నింగు పనుల సహకారసంఘాలు, పారిశ్రామిక సహకార సంఘాలు, సహకార గిడ్డంగి మరియు మార్కెటింగు, వినియోగదారుల సహకార సంఘాలు మొదలగునవి. పైన తెలిపిన వివిధ రకాల సహకార సంఘాలు సహకారోద్యమం ప్రారంభమైన తరువాత అది ఎన్ని రంగాలకు ప్రాకిపోయిందనేది తెలియజేస్తుంది. ఈ విధంగా సహకారోద్యం లేదా సహకారమనేది మనకు విభిన్న రీతులలో దర్శనమిస్తుంది. ఈ వివిధ రకాల సహకార సంఘాలు వ్యవసాయదారు తన ఆర్థిక స్థితిని మెరుగుపరుచుకోవడానికి ఎన్నో రకాలుగా సహాయపడుతున్నాయి.

7.6. సహకార సంఘాల పాలనా వ్యవస్థ

రాజ్యాంగం లోని ఏడవ షెడ్యూల్ లోని 43 మరియు 44 అంశాల ప్రకారం, ఒక రాష్ట్రానికి పరిమితి కాకుండా వివిధ రాష్ట్రాలలో తమ కార్యకలాపాలను నిర్వహించే సహకార సంఘాలను నియంత్రణ చేయడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వానికి అధికారం ఉంటుంది. అంతే కాకుండా సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించడంలో వివిధ కార్యకలాపాల నిర్వహణతో పాటు సహకార సంస్థల నిర్వహణకు కూడ కేంద్ర ప్రభుత్వమే బాధ్యత వహిస్తుంది. రాజ్యాంగములో పొందుపరచిన నిర్దేశక నియమాల ననుసరించి (42 మరియు 48 ప్రకరణాలు), వివిధ పంచవర్ష ప్రణాళికలను పరిశీలించినట్లయితే సహకార సంస్థలను పెంపొందించే బాధ్యత కేంద్ర/రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలదే అని తేటతెల్లమౌతుంది.

7.6.1 కేంద్ర స్థాయిలో

సహకార సంఘాల కార్యకలాపాలను సక్రమంగా అమలుపరచడానికి ఆహారం, వ్యవసాయ మంత్రిత్వ శాఖలో సహకార విభాగాన్ని 1985 సం.లో స్థాపించబడింది. 1958 సం॥లో సహకార విభాగాన్ని ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటు చేయడమైంది. తర్వాత కాలంలో సహకారశాఖను వివిధ మంత్రిత్వ శాఖలకు అప్పగించడమైనది. దీనివల్ల ఈ శాఖకు సరైన ప్రాధాన్యం లభించలేదు. ప్రస్తుతం వ్యవసాయ శాఖలోని 25 భాగాలలో సహకారం కూడా ఒకటి. స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల జాతీయ సహకార అభివృద్ధి కార్పొరేషన్ (National Cooperative Development Corporatin-NCDC) తప్ప ఏ ఇతర సంబంధ శాఖలు లేదా కార్యాలయాలు లేవు.

ఈ జాతీయ సహకార అభివృద్ధి కార్పొరేషన్ 1963 సం॥లో స్థాపించబడినది. ఆర్థిక వనరులను, సాంకేతికసహాయాన్ని కల్పించి సహకార వ్యవస్థలను అభివృద్ధి చేయడంలో ఈ సంస్థ నిమగ్నమైయుంది. ఈ కార్పొరేషన్ సహకార సంస్థలను పర్యవేక్షణ చేయడం, అవి సాధించిన ప్రగతిని సమీక్షించడం వంటి విధులను కూడ నిర్వహించవలసి ఉంది.

జాతీయ సమాఖ్య : సహకార విభాగముతోపాటు వివిధ సహకార సంస్థలకు సంబంధించి 18 జాతీయ సమాఖ్యలు స్థాపించబడినవి. అవి

1. అఖిల భారత నూలు మిల్లుల సహకార సమాఖ్య, బొంబాయి.
2. అఖిల భారత మత్స్యకారుల సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
3. అఖిల భారత పరిశ్రమల సహకార బాంకుల సమాఖ్య లిమిటెడ్, బెంగుళూరు.
4. అఖిల భారత చేనేత వస్త్రాల మార్కెటింగ్, సహకార సంఘాల సమాఖ్య లిమిటెడ్, బొంబాయి.
5. అఖిల భారత రాష్ట్ర సహకార బ్యాంకుల సమాఖ్య లిమిటెడ్, బొంబాయి.
6. జాతీయ వ్యవసాయదారుల ఎరువుల సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
7. క్రిషక్ భారతి సహకార లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
8. భారత జాతీయ వ్యవసాయ మార్కెటింగ్ సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
9. జాతీయ వినియోగదారుల సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
10. జాతీయ పాల సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.

11. భారత జాతీయ గృహ నిర్మాణ సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
12. జాతీయ సహకార సంఘం, ఢిల్లీ.
13. జాతీయ సహకార వ్యవసాయ అభివృద్ధి బ్యాంకుల సమాఖ్య లిమిటెడ్, బొంబాయి.
14. జాతీయ చక్కెర మిల్లుల సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
15. జాతీయ పరిశ్రమల సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
16. జాతీయ కూలీల సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
17. జాతీయ పట్టణ సహకార బ్యాంకుల, పరపతి సంఘాల సమాఖ్య లిమిటెడ్, ఢిల్లీ.
18 జాతీయ భారీ ఇంజనీరింగ్ సహకార సమాఖ్య లిమిటెడ్, పూనా.

పైన వివరించిన వివిధ జాతీయ సమాఖ్యలు సహకార వ్యవస్థలను మరింత పటిష్టపరచడానికి తోడ్పడతాయని భావించబడింది.ఈ వివిధ జాతీయ సమాఖ్యలువాటికి సంబంధించిన రంగాలలో రాష్ట్ర, జిల్లా క్షేత్ర స్థాయిల సహకార సంస్థలకు నాయకత్వాన్ని పాలన వ్యవస్థ మద్దతు, సాంకేతిక , ఆర్థిక మరియు ఇతర విషయాలలో సహాయపడటానికి తోడ్పడుతాయి.

ప్రభుత్వరంగ సంస్థలు

భారతీయ రిజర్వు బాంక్, భారతీయ స్టేట్ బ్యాంక్, వ్యవసాయ రిఫైనాన్స్ కార్పొరేషన్, గ్రామీణ విద్యుదీకరణ సంస్థ వంటి వివిధ ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలు కూడ సహకార సంస్థల అభివృద్ధికి చేదోడువాదోడుగా ఉన్నాయి. ఈ మధ్యనే స్థాపించబడిన జాతీయ వ్యవసాయ, గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంక్ సహకార సంస్థలను మరింత పటిష్టం చేయడానికి తోడ్పడుతుంది. అధిక వ్యవసాయోత్పత్తి గ్రామీణాభివృద్ధిని సాధించడంలో కావలసిన పరపతిని కల్పించడానికి ఇవి సహాయపడతాయని భావిస్తున్నారు.

7.6.2. రాష్ట్ర స్థాయిలో

అన్ని రాష్ట్రాలలో సహకార సంస్థల పాలనా వ్యవస్థ దాదాపు ఒకేరీతిలో ఉంటుంది. సహకార శాఖ క్యాబినెట్ హోదాగల మంత్రి ఆధీనంలో ఉంటుంది. కొన్ని సందర్భాలలో ఇతనికి రాష్ట్ర /డిప్యూటీ మంత్రి సహాయపడుతారు. ఈ శాఖకు ఒక కార్యదర్శి కూడా ఉంటాడు. అతడే పాలనాధికారిగా వ్యవహరిస్తాడు.

రాష్ట్ర స్థాయి సహకార శాఖ (విభాగం) తోపాటు వివిధ రాష్ట్ర స్థాయి సహకార సంస్థలు కూడ ఉన్నాయి. ఈ సంస్థలు వాటి పరిధిలో ఉన్న జిల్లా లేదా కేంద్ర, సహకార సంస్థల ప్రాథమిక సహకార సంఘాల అభివృద్ధికి పాటు పడుతాయి.

వీటిలో కొన్నింటిని ఇక్కడ పేర్కొన్నాం.

1. పరపతి సహకార సంస్థలు
2. చక్కెర సహకార సంస్థలు
3. పారిశ్రామిక సహకార సంస్థలు
4. కూలీల, నిర్మాణ సహకార సంస్థలు
5. పాల సహకార సంస్థలు
6. గృహనిర్మాణ సహకార సంస్థలు
7. సహకార విద్య మరియు శిక్షణ
8. మార్కెటింగ్ సహకార సంస్థలు
9. చేనేత సహకార సంస్థలు

పైన వివరించినవే కాకుండా ఇతర సంస్థలకు కూడా వాటి అభివృద్ధిలో పాత్ర కల్పించబడ్డాయి.జిల్లా క్షేత్ర స్థాయిలోని సంస్థలకు కావలసిన సాంకేతిక, స్వల్పకాలిక, మాధ్యమిక, దీర్ఘకాలిక పరపతిని ఇవి

BRAOU

అందచేస్తున్నాయి. ఈ సహకార సంస్థలు సాంప్రదాయ మార్కెటింగ్ పద్ధతులకు ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థలుగా వ్యవహరించడమే కాకుండా, ఉత్పత్తిదారులు/వ్యవసాయదారులు తమ ఉత్పత్తులను అమ్ముకోడానికి అనుకూలమైన వాతావారణాన్ని కల్పిస్తాయి. వ్యవసాయదారులకు / ఉత్పత్తి దారులకు కావలసిన గిడ్డంగులను, రవాణాసౌకర్యాల వంటి వివిధ సేవలను కూడా కల్పిస్తాయి. ప్రత్యేకంగా సన్నకారు ఉపాంత రైతులకు కావలసిన పరపతిని, సాంకేతిక సహాయం, ఇతర సేవలను ఈ సంస్థలు కల్పించడమే కాకుండా ప్రైవేటు వ్యాపారుల దోపిడీ నుండి వీరిని కాపాడవలసి ఉంటుంది. ఈ సంస్థల విదానరూపకల్పనలో సర్వసంఘ సభ్యులు, బోర్డ్ ఆఫ్ డైరక్టర్లు వివిధ కమిటీల సభ్యులు ముఖ్యపాత్ర వహిస్తారు.

ఇంతకు ముందు పేర్కొన్నట్లు సహకార ఉన్నత సంస్థలు తమ విధులను ఆయా జిల్లా కేంద్ర సహకార సంఘాల ద్వారా నిర్వహిస్తాయి. 1912 సహకార సంఘాల చట్టం అమలులోకి వచ్చిన నాటినుండి కొన్ని జిల్లా కేంద్ర సంస్థలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. కొన్ని ఇతర సంస్థలు సబంధిత రాష్ట్ర సంస్థలు స్థాపించిన నాటి నుండచే ఉన్నాయి. జిల్లా/ కేంద్ర సహకార సంఘాల ముఖ్య విధులను ।

- ఉత్పత్తిని అధికం చేయడానికి మార్కెటింగ్ వంటి ఇతర వసతులను కల్పించడానికి, కావలసిన పరపతిని ఆప్రాథమిక సహకార సంఘాలకు కల్పించడం.
- ప్రాథమిక సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయడానికి కావలసిన సాంకేతిక, ఇతర సౌకర్యాలను కల్పించడం.
- సంఘాల మధ్యనున్న అంతరాలను తగ్గించడం, పెట్టుబడులను తక్కువగా ఉన్న సంస్థలకు అధికంగా ఉన్న సంస్థల నుండి పెట్టుబడులను కల్పించడం.
- ప్రాథమిక సంఘాలపై పనితీరు పర్యవేక్షణ కాకుండా పెట్టుబడిని సక్రమంగా వినియోగించడంలో అనుసరించవసిన పద్ధతులను సూచించడం.
- ప్రాథమిక సంఘాలతో దగ్గరి సంబంధాలను నెలకొల్పి వాటి అభివృద్ధికి పాటుపడడం.

7.6.3 జిల్లా స్థాయిలో

జిల్లా సంఘాలు బోర్డు ఆఫ్ డైరక్టర్ల కార్యనిర్వాహక కమిటి ద్వారా నిర్వహించబడుతాయి. సాదారణంగా వీరు ఒక సంవత్సరం లేదా మూడు సంవత్సరాల కొకసారి సర్వసభ్యులచే ఎన్నుకోబడుతారు. బోర్డు ఆఫ్ డైరక్టర్ల సంఖ్య 10 నుండి 15 వరకు ఉంటుంది. సహకారోద్యమంలో అనుభవం, అవగాహన ఉన్నవారిని కూడా బోర్డు ఆఫ్ డైరక్టరుగా చేర్చుకుంటారు.

ప్రతి కేంద్ర సహకర సంఘరి రోజు వారి పాలన చూడడానికి ఒక కార్యనిర్వాహణ అధికారి/ మేనేజర్ ఉంటాడు. సాధారణంగా ప్రతి కేంద్ర సహకార సంఘం దానికి సంబంధించిన ప్రాథమిక సంఘాలను పర్యవేక్షణ చేస్తుంది. ఈ సంఘాలను పర్యవేక్షణ చేయడానికి కేంద్ర సంఘంలో కొంతమంది పర్యవేక్షణాధికారులుంటారు. ఒక్కొక్క పర్యవేక్షణాధికారి 10 నుండి 20 ప్రాథమిక సంఘాలు పర్యవేక్షణ చేస్తారు. జిల్లా / కేంద్ర సహకార సంఘాలో అర్థిక వనరులు దాని విధులను, పనిచేయు తీరును బట్టి నిర్ణయించబడుతుంది.

4. ప్రాథమిక సహకార సంఘాల పాలనా వ్యవస్థ

ఈ సంఘాలు వ్యవసాయదారులతో లేదా పేద ప్రజలతో ప్రత్యక్ష సంబంధం కలిగి ఉంటాయి. పరిమిత ప్రాంత ప్రజల అవసారలను తీర్చడానికి ఏర్పాటు చేయబడి, వ్యవసాయదారులచే నిర్మించబడటం, వారి అభివృద్ధి కొరకు సహాయపడడం ఈ ప్రాథమిక సంఘాల ప్రధాన లక్షణాలు. ఈ సంఘాలు 1904 సహకార చట్టం అమలులోకి వచ్చిన నాటి నుండి ఉన్నాయి.

ప్రాథమిక సంఘాల విధులు

అధిక వ్యవసాయ ఉత్పత్తికి కావలసిన విత్తనాలు, ఎరువులు, ఇతర సేవలను సభ్యులకు అందించడం పరపతిని కల్పించడం వంటివి ప్రాథమిక సంఘాల ప్రధాన విదులు. అంతేకాకుండా మార్కెటింగ్, రవాణా,

Dr. BRAOU LIBRARY
Acc. No: T-3481
Class No: 350
BRAOU

గిడ్డంగులు, వాటి సౌకర్యాలను కల్పించే బాధ్యత కూడా ఈ సంఘాలపై ఉంటుంది. ప్రజలకు కావలసిన వినియోగ వస్తువులను కూడ ఈ సంఘాలు కల్పిస్తాయి.

ప్రాథమిక సంఘాల నిర్వహణ

ప్రాథమిక సంఘాలు ప్రజాస్వామ్య పద్ధతుల ద్వారా ఎన్నుకోబడిన వారిచే నిర్వహించబడాలి. ప్రాథమిక సంఘంలో సభ్యత్వం గల వారందరు సర్వసభ్య సమావేశాలలో పాల్గొంటారు. సంఘం బడ్జెట్‌ను ఇతర కార్యక్రమాలు చేపట్టడానికి సర్వసభ్య సమావేశం ప్రతి సంవత్సరం ఆమోదించాలి. అలాగే ఈ సంస్థల పని తీరును కూడ ఇది సమీక్షిస్తుంది. ఈ సభ్యులందరు కలసి వారిలో కొంతమందిని నిర్వహణకమిటీలో 5 నుండి 9 మంది సభ్యులుంటారు. ప్రాథమిక సంఘం అధ్యక్షుడు, కార్యదర్శిని సభ్యులు ఎన్నుకోవాలి. సాధారణంగా అధ్యక్షుడు, కార్యదర్శి కాలపరిమితి ఒక సంవత్సరం, వీరు ప్రాథమిక సంఘాల పాలనకు బాధ్యత వహిస్తారు.

7.7 సారాంశం

సహకార సంస్థలు ఎదుర్కొనే సమస్యల పరిష్కారానికి ఎన్నో కమిటీలు/ కమీషన్‌లు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. ఎంతోమంది ఈ వ్యవస్థల సమస్యలపై కూడా ఎన్నో పరిశోధనలు కూడా జరిపారు. అధ్యయనాలు ఎన్నో జరిగినా, నివేదికలు అందినా సహకార సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయడానికి తీసుకున్న చర్యలు వీటి నిర్వహణ తీరును మెరుగుపరచలేకపోయినాయి. సక్రమమైన ప్రణాళిక పర్యవేక్షణ లేకపోవడము, ఆర్థిక ఇబ్బందులు, లోప భూయిష్టమైన ఉద్యోగిబృంద విధానం, అవినీతి, అసమర్థులైన ఉద్యోగులు, పటిష్టమైన నాయకత్వ లోపం, మార్కెటింగ వసతులు లేకపోవడం, రాజకీయ నాయకుల జోక్యం మొదలైనవి. సాధారణంగా సహకార సంస్థలు తమ దిగువ ఉన్న సంస్థలకు కావలసిన ఆర్థిక వనరులను, సామాగ్రి, యంత్రాలను ఇతర సేవలను అందించే బాధ్యత కలిగి ఉన్నాయి. కాని ఆచరణలో ఉన్నత స్థాయి సహకార సంస్థలు క్రింది సంస్థల పనితీరును సక్రమమైన రీతిలో పర్యవేక్షించడంలేదని కొందరి విమర్శ. ఈ ఉన్నత సంస్థల కార్యక్రమాలను, ఆయా సర్వసభ్య సమావేశాలలో నిర్ణయించాలి. కాని ఈ సమావేశాలు చాలా తక్కువ సార్లు జరుగుతాయి. జరిగినా హాజరయ్యే వారి సంఖ్య చాలా తక్కువ. అనుభవంలేని వ్యక్తులు ఈ సంస్థలలో ఉండడంవల్ల వాటిలోని సమస్యలను క్షుణ్ణంగా చర్చించకపోవడానికి మంచి నిర్ణయాలు తీసుకోలేకపోవడానికి కారణమౌతుంది. దీనికి తోడు చిన్న చిన్న కారణాలపై సహకార సంస్థలను రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రద్దుపరచి ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతాల ఆధారంగా ఆ సంస్థలు స్థాపింపబడ్డయో వాటికనీస సూత్రాలను అపహాస్యంచేస్తున్నాయి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల కొన్ని ఇతర చర్యలు వీటి స్వయం ప్రతిపత్తిని హరిస్తున్నాయి.

సహకార నియమాలను పాటించకపోవడం, సభ్యులు సభ్యత్వాన్ని కోల్పవడం లేదా విరమించుకోవడం ఆర్థిక వనరులు లేకపోవడం, లోప భూయిష్టమైన నిర్వహణ, సభ్యులు రుణాలను సకాలములో చెల్లించకపోవడం వంటి ఇతర సమస్యల వల్ల జిల్లా, ప్రాథమిక సహకార వ్యవస్థలు సక్రమముగా పనిచేయడం లేదని వివిధ కమిటీలు పేర్కొన్నాయి. ఉద్యోగులకు తగిన అర్హతలు, అనుభవము, శిక్షణ లేకపోవడము వల్ల కూడ ఈ వ్యవస్థలు కుంటుపడిపోతున్నాయి. క్రింది స్థాయి ఉద్యోగుల సమస్యలను పై స్థాయి అధికారుల పరిగణలోనికి తీసుకోకుండా నిర్ణయాలను తీసుకోవడమవుతుంది. దీనివల్ల నిర్ణయించిన లక్ష్యాలను పరిగా సాధించబడటంలేదు. జిల్లా సహకారవ్యవస్థలు ప్రాథమిక సహకార సంఘాల అవసరాలు తీర్చడంలో సఫలీకృతులు కాలేదు. కొన్ని సహకార ఫెడరేషన్లు వాటి ప్రాథమిక సంస్థల అభివృద్ధికి నిరోధకులయ్యాయి.

సహకార వ్యవస్థలు సక్రమంగా పనిచేయకపోవడానికి ఇంకొక ప్రధాన కారణం రాజకీయ నాయకుల అనవసర జోక్యం. ఈ సంస్థలను రాజకీయ నాయకులు తమ స్వప్రయోజనాలను వినియోగించుకోవడానికి, ప్రత్యేకంగా తమ పలుకుబడిని పెంచుకోవడానికి ఉపయోగించుకుంటున్నారు. 1977 నుండి 1980 మధ్యకాలంలో హర్యానా, ఉత్తరప్రదేశ్, మధ్యప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్, పశ్చిమబెంగాల్ వంటి రాష్ట్రాలలో అన్ని స్థాయిల సహకార

వ్యవస్థలను రాజకీయ దృష్టితో రద్దుపరచారు. ఇటువంటి చర్యలు ఆర్థికాభివృద్ధి, సామాజిక న్యాయాన్ని సాధించే గొప్ప సంస్థలపైగా పేర్కొనబడ్డ సహకార సంఘాలపై ప్రజలకు నమ్మకం పోవడానికి దోహదపడతాయి.

గ్రామీణప్రాంతపు అన్ని రంగాల అభివృద్ధిలో సహకార సంఘాలకు ప్రత్యేక పాత్ర కల్పించబడింది. కాని ఈ సంస్థలను పెంపొందించుటకు ప్రత్యేకమైన మంత్రిత్వశాఖ లేదు. దీనివల్ల సహకార ఉద్యమం ఆశించిన రీతిలో అభివృద్ధి పొందలేదు. సహకార ఉద్యమపు విధానాలు అనుకున్న సమయంలో ఆశించిన రీతిలో సాధించబడకపోవడానికి ఇన్నో కారణాలున్నప్పటికీ పటిష్టమైన పాలనాయంత్రాంగం లేకపోవడము ప్రధానమైంది. సామాజిక ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించడంలో సహకారవ్యవస్థలు తమ వంతు పాత్రను నిర్వహించాలి. అంటే సహకార వ్యవస్థల నిర్వహణకు ప్రత్యేకమైన మంత్రిత్వశాఖ అత్యవసరమని పాలనా సంస్కరణల సంఘం అభిప్రాయపడింది. దీనికి తోడు సహకార వ్యవస్థల ఆర్థికపరమైన ఇబ్బందులకు లోప భూయిష్టమైన ఉద్యోగిబృంద విధానం సక్రమమైన పర్యవేక్షణ, ప్రణాళిక లేకపోవడం, రాజకీయనాయకుల జోక్యం, మార్కెటింగ్ సౌకర్యాలు లేకపోవడము వంటి సమస్యలను తొలగించడానికి తగిన చర్యలు తీసుకోవాలి. ఈ సమస్యలు పరిష్కరించబడినప్పుడే సహకార వ్యవస్థలు పటిష్టపడుతాయి.

7.9 మీ అవగాహన పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 7.1 చూడండి
2. జవాబు కోసం 7.4.1 చూడండి
3. జవాబు కోసం 7.4.3 చదవండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 7.5 చదవండి

అభ్యాసం – 3

1. జవాబు కోసం 7.6.2 చదవండి.
2. జవాబు కోసం 7.6.3 చదవండి.
3. జవాబు కోసం 7.6.1, 7.6.2, 7.6.3 చదవండి
4. జవాబు కోసం 7.7 చదవండి

7.10. మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి 30 పంక్తులలో సమాధానం వ్రాయండి.

1. కేంద్ర స్థాయిలోని సహకార సంస్థల పాలనా వ్యవస్థ గూర్చి వివరించండి.
2. రాష్ట్ర స్థాయిలోని సహకార సంస్థల పాలనా వ్యవస్థను వర్ణించండి.
3. సహకార పాలనా వ్యవస్థను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.

II. ఈ క్రింది వాటిని 15 పంక్తులలో సమాధానం రాయండి.

1. జాతీయ ఫెడరేషన్
2. ప్రభుత్వరంగ సంస్థలు

BRAOU

3. సహకార ఉన్నత సంస్థలు

7.11. చదవదగిన రచనలు

1.	B.B. Goel	:	Cooperative Management and Administration
2.	S.L. Goel & B.B. Goel	:	Prionciples, Problems and Prospects of Cooperative Administration.
3.	D.R. Prasad	:	Cooperatives and Rural Development.

రచయిత : సి.హెచ్. బలరాములు

అనువాదం : సి.హెచ్ బలరాములు

సి. వెంకటయ్య

●●●

BRAOU

భాగం – 8 : సహకార సంస్థలు – ఒక పరిశీలన

విషయక్రమం

8.0 లక్ష్యం
8.1 పరిచయం
8.2 ప్రణాళికలు : సహకారం,
8.3 సమస్యలు
8.3.1 పాలన పర సమస్యలు
8.3.2 ఉద్యోగిబృంద సమస్యలు
8.3.3 ఆర్థిక సమస్యలు
8.3.4 పరిసర సంబంధ సమస్యలు
8.4 సారాంశం
8.5 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
8.6 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
8.7 చదవదగిన రచనలు

8.0 లక్ష్యాలు

ఈ ఖండికలో సహకార సంస్థల సమస్యల గురించి చర్చించబడింది. ఈ ఖండిక చదివిన తరువాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- సహకార సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న పాలన, ఉద్యోగిబృంద, ఆర్థిక, పరిసర సంబంధమైన సమస్యలు,
- సహకార సంస్థల పనితీరు సంతృప్తికరంగా లేనందుకు కారణాలు.

8.1 పరిచయం

దేశ సామాజిక ఆర్థిక అభివృద్ధి ప్రక్రియలో గ్రామీణ ప్రజలపాత్రను పెంపొందించడానికి వీలు కల్పించే సంస్థలే సహకార సంస్థలని ఇంతకు ముందు పాఠంలో పేర్కొన్నాం. విస్తృత సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ వ్యవస్థలో భాగంగా మనం సహకర సంస్థలను చూడాలి. స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన దగ్గర నుంచి ఈ సంస్థల పనితీరును ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

8.2 ప్రణాళికలు : సహకారం

మొదటి ప్రణాళిక సహకర సంస్థలను అభివృద్ధిలో స్తోమత గల సంభావ్య సంస్థలుగా పేర్కొంది. వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని అధికం చేయడం కోసం అవసరమైన పరపతిని సమకూర్చే వ్యవస్థలుగా సహకార సంస్థలు భావించబడ్డాయి. వివిధ రకాల సహకార సంస్థలు క్రమేపీ స్థాపించబడ్డాయి. మొదటి ప్రణాళిక కాలములో ప్రాథమిక సహకర సంస్థల సంఖ్య 1.15 లక్షల నుండి 2.15 లక్షలకు పెరిగింది. అలాగే సభ్యత్వం కూడా 51.54

BRAOU

నుండి 77.91 లక్షలకు పెరిగింది. సహకార రంగం 10 శాతం నుడి 16 శాతం ప్రజలకు విస్తరించింది. ఈ సంస్థల ద్వారా ఇచ్చే బయానాలు (అడ్వాన్సులు) కూడా చెప్పుకో దగ్గ రీతిలో పెరిగాయి. ఈ రంగంలో పనిచేసే సీనియర్, మధ్యస్థ, జూనియర్ అధికారులకు పటిష్టమైన తర్ఫీదు ఇవ్వడానికి ఒక సహకార శిక్షణ కేంద్రం స్థాపించారు.

రెండవ ప్రణాళికా కాలంలో కూడా సహకార రంగం గణనీయంగా పెరిగింది. ప్రాథమిక సంస్థల స్థాపనలలోనూ, పరపతి, మార్కెటింగు, ఉత్పత్తి కేంద్రాల స్థాపన లోనూ గమనార్హమై ప్రగతిని సాధించాయి. నిర్ణయించిన లక్ష్యాలను అధిగమించాయి కూడా. మూడో ప్రణాళికా కూడా సహకార రంగ సంస్థల అభివృద్ధిని గుర్తించింది. నాల్గవ, ఐదవ, ఆరవ ప్రణాళికా కాలాలలో సహకార రంగ పరిణామం చెప్పుకోదగదిగా పెరిగింది. దేశంలో మొత్తం గ్రామాలలో 95 శాతం గ్రామాల వరకు సహకార సంస్థలు విస్తరించాయి. సుమారు 50 శాతం గ్రామీణ ప్రజలకు ఇది అందుబాటులో ఉన్నాయి. వీరిలో 40 శాతం వరకు వ్యవసాయానికి చెందినవారు. ఎరువుల కర్మాగారాలు,పంచదార మిల్లులు, నూలు వడికే మిల్లులు సహకార రంగంలో స్థాపించబడ్డాయి. సహకార రంగ విజయాలు స్థూలంగా మనం నాలుగు విధాలుగా పేర్కొనవచ్చు. అవి (అ) ఆర్థిక (ఆ) సామాజిక, (ఇ) విద్యా, (ఈ) ఇతర.

- **ఆర్థిక విజయాలు**

గ్రామీణ ప్రజలు తమ అవసరం నిమిత్తము వడ్డీ వ్యాపారులను ఆశ్రయించడాన్ని కొంతమటుకయినా తగ్గించడంలో సహకార సంస్థలు సఫలీకృతులయ్యాయి. ఇవి తక్కువ వడ్డీ రేటుకు పరపతి సౌకర్యాలు కలగ చేయటం ద్వారా దీన్ని సాధించగలిగాయి. ఈసంస్థలు రైతుల నుంచి కొన్న ఉత్పత్తులకు గిట్టుబాటుధరలు ఇస్తున్నాయి. ఉద్యోగఅవకాశాలు, స్వయంఉపాధి కార్యక్రమాలు ఈ సంస్థల ద్వారా పెంపొందించబడ్డాయి. నిత్యావసర వస్తువుల పంపిణీ చేసే పథకాలను ఏజెన్సీలకు ఈసంస్థలు ప్రోత్సహిస్తున్నాయి. ఈ విధంగా సహకార రంగంలవల్ల ఆర్థిక లాభాలు చాలా ఉన్నాయి.

- **సామాజిక విజయాలు**

సహకార సంస్థలు సమిష్టి లక్ష్య సాధనకు నాంది పలికి, గ్రామ ప్రజలలో సంఘీభావాన్ని పెంపొందిస్తాయి. వ్యక్తుల మధ్య చిన్న చిన్న తగాదాలు; విభేదాలు పరిష్కరించడంలో ఈ సంస్థలు ఎంతో తోడ్పడతాయి. పరస్పర సహాయానికి ఇవి దోహదపడతాయి. అనవసరమైన వ్యాజ్యానాకి తావు ఇవ్వవు, సభ్యుల ప్రవర్తనని సడవడికను ఒక బాధ్యత గల పౌరులుగా ఈ సంస్థలు తీర్చి దిద్దుతాయి.

- **విద్యా సంబంధిత విజయాలు**

వ్యాపార సంబంధిత లావాదేవీలను, మెళుకువలను సభ్యులు తెలుసుకోవడానికి సహకార సంస్థలు అవకాశాలు కల్పించాయి. సమర్థవంతంగా నిర్వహించే సంస్థలలో సభ్యులు సంస్థ వ్యవహారాలలో చురుకుగా పాల్గొంటారు. సభ్యులు సంస్థ ఇచ్చిన ఋణాలను వీరు వినియోగించుకుంటున్నారో కూడా పరిశీలిస్తారు. నిరక్షరాస్యులను అక్షరాస్యులుగా చేయడానికి కొంతవరకైనా తొడ్పడతాయని కొందరి భావన.

ప్రజాస్వామ్య సంస్థలను నడిపే నేర్పు సభ్యులలో కలుగజేయడం, స్థానిక నాయకత్వం అభివృద్ధికి ఇవి దోహదపడతాయి. ఇంతకుముందే పేర్కొన్నట్లు, సభ్యులలో భాధ్యతాప్రవృత్తిని,నిజాయితీని ఈ సంస్థలు పెంపొందిస్తాయి.

అయితే పైన చెప్పినవి ప్రాధాన్యత గలవైనా, గత 36 సంవత్సరాల సహకార ఉద్యమాన్ని పెద్ద విజయంగా హర్షించలేం అని కొందరి విమర్శకులు అంటున్నారు. ఈ సంస్థలపై ఎన్నో అధ్యయనాలు జరిపిన కొందరు నిష్ణాతులు కొన్ని కారణాలు పేర్కొన్నారు అవి :

- పేదరికంలో మగ్గుతున్న రైతులకు, చిన్న వ్యాపారస్థులకు సహకార సంస్థలు పెద్దగా ఆదుకోలేకపోయాయని ఇవి ధనిక వర్గీకుల చేతిలో చిక్కుకున్నాయని అంటున్నారు. సంస్థల వల్ల లాభం అధికంగా పొందింది,

BRAOU

కొద్ది మంది బడా వ్యవసాయదారులు మాత్రమే.

- గ్రామీణ పరపతి సంఘం తన నివేదికలో రైతుల పరపతి అవసరాలను ఈ సహకార సంస్థలు పూర్తిగా ఆదుకోలేకపోయాయని పేర్కొంది.
- రాజకీయాలు చోటు చేసుకోవడం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 1

1. గ్రామీణ, ఆర్థిక, సామాజిక, విద్యా సంబంధిత అభివృద్ధిలో సహకార సంస్థల పాత్ర ఎటువంటిది?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. సహకార సంస్థలు సంతృప్తికరంగా పనిచేయకపోవడానికి కారణలేవి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

8.3 సమస్యలు

సహకార సంస్థలను పీడిస్తున్న ముఖ్య సమస్యలను గురించి ఇప్పుడు స్థూలంగా తెలుసుకుందాం. ఇవి (అ) పాలనా, (ఆ) ఉద్యోగ బృంద, (ఇ) ఆర్థిక, (ఈ) పరిసరాల సంబంధమైనవి.

8.3.1 పాలనపర సమస్యలు

పాలనా పర సమస్యలలో ప్రధానమైనవి.

- **కేంద్రీకృత ప్రణాళీకరణ**

కేంద్రీకృత ప్రణాళికా వ్యవస్థలో సహకార సంస్థలుస్వతంత్రంగా క్రియాత్మక పాత్ర నిర్వహించలేవు. ప్రణాళికా రచనలో ప్రమేయపరచి, వీటి మనుగడుకు చర్యలు తీసుకుంటే తప్ప, వీటిని స్థాపించిన ప్రయోజనమే దెబ్బతినే ప్రమాదం ఉంది. ప్రభుత్వ సంస్థలకు వీటి పాత్ర గురించిన అవగాహన లోపం వల్ల ఈ సంస్థలు విఫలం చెందుతున్నాయని కొందరు అంటున్నారు.

- **సమన్వయం**

సమర్థవంతంగా పనిచేయడానికి వ్యవస్థలో ఒక అంగానికి ఇంకొక దానికి మధ్య సంబంధం ఉండాలి. వివిధ భాగాలమధ్య సంబంధాలు పటిష్టంగా ఉండకపోతే వ్యవస్థ పనికి అంతరాయం కలుగుతుంది. గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన పాలనా వ్యవస్థను సమగ్రంగా పరిశీలిస్తే మనకు సమన్వయం లోపం ఎక్కువగా ఉందని అనిపిస్తుంది. సహకార వ్యవస్థలలో ఈ సమస్య ఇంకా ఎక్కువగా ఉంది. ముందు చెప్పినట్లు వ్యవస్థల్లో వివిధ భాగాల మధ్య సరైన సంబంధాలు లేకపోవడం, సమైక్యత లోపం. ఎందుకంటే సహకార రంగం సామర్థ్యం అనేది వ్యవసాయం, పశుపోషణ, చేపలు , పరిశ్రమలు, రెవిన్యూ, పంచాయితీ సంస్థలు మొదలైనశాఖల మధ్యగల

BRAOU

సమన్వయంపై కొంతవరకు ఆధారపడి ఉంటుంది. జిల్లా స్థాయిలో,కలెక్టర్ కార్యాలయం తప్ప సమన్వయం సాధనకు మరే యంత్రాంగం లేదు. కాని కలెక్టరు తన దైనందిన విధులలో తలమునకై ఉన్నందున సహకార సంస్థలపై దృష్టి కేంద్రీకరించలేకపోతున్నారు.

- **ఇబ్బందైన కార్య పద్ధతులు**

సహకార సంస్థల పాలన ఎన్నో పాలనాపర కార్యపద్ధతులతో కూడుకొని ఉంది. పరపతి సౌకర్యం ఉపయోగించుకోవడానికి ఎన్నో రకాల కార్య పద్ధతులు ఉన్నాయి. ఇవి చాలామటుకు నిరక్షరాస్యులైన గ్రామీణ ప్రజలకు అర్థంకావు.కాని కార్య పద్ధతులు సమర్థవంతమైన పాలనా ప్రక్రియకు అడ్డుతగులుతున్నాయి. ఎన్నో నియమాలవల్ల ఒక పనిని సులభతరం చేసేందుకు వీలులేదు. ఉదాహరణకు వ్యవసాయం గురించి ఒక రైతుకు ఋణం కావాలనుకోండి బంధక రహిత పత్రం (non-encumberance certificiate), ఇతర సంస్థలకు చెల్లించవలసిన ఎటువంటి ఋణాలు లేవని ఇంకొక సర్టిఫికెటు ఇంకా ఎన్నో రకాల దరఖాస్తులను దాఖలు చెయ్యాలి. పేద రైతులకు ఇది ఎంతో ఇబ్బంది కలిగిస్తుంది.

- **ఋణాలు జారీచెయ్యడంలో జాప్యం**

ఆర్థికంగా వెనుకబడిన వర్గాలకు ఋణాలను మంజూరు చేయడంలో విపరీతమైన జాప్యం జరుగుతుందని కొన్ని నివేదికలు పేర్కొన్నాయి. కొన్ని చోట్ల ఋణాలుకోరిన నాటికి, మంజూరు అవడానికి మధ్య దాదాపు రెండు సంవత్సరాలు పడుతోంది. ఈ జాప్యం వల్ల సంస్థలు విమర్శకు గురిఅవుతున్నాయి. ఋణాలు పొందినవారు సక్రమంగా చెల్లింపులు చేయకపోవడం వల్ల కొత్తవారికి ఋణాలు మంజూరు చేయలేకపోతున్నారని ఈ సంస్థలు వాదిస్తున్నాయి.

- **అవస్థాపన లోపాలు**

మార్కెట్ సౌకర్యాలు, గిడ్డంగులు, మొదలైన సౌకర్యాలు సహకార సంస్థలు కలుగచేయలేకపోయాయి. కాని అవస్థాపన సౌకర్యాలు వృద్ధి చెందడం చాలా అవసరం.

- **అసమర్థ నిర్వహణ**

శిక్షణ పొందిన, సమర్థవంతులైన ఉద్యోగబృందం లభ్యం కానందువల్ల ఈ సంస్థల సామర్థ్యం పడిపోయిందని కొందరు అంటున్నారు. సంస్థల సమావేశాలు కాలమానం ప్రకారం జరగడం లేదు. జరిగినా సభ్యులు సంస్థావ్యవహారాలలో చురుకుగా పాల్గొరు. పాలకమండలి సభ్యులు సంస్థా వ్యవహారాలలో ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపడం లేదు.

- **పర్యవేక్షణా లోపం**

వీటిపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి పర్యవేక్షణాధికారాలున్నాయి. కానిఆచరణలో మాత్రం ఇవి సమర్థవంతంగా నిర్వహించబడటంలేదు. సంస్థ సంవత్సరాంత ఎక్కౌంట్స్ సరిగా తనిఖీచేయబడటం లేదని ఆడిటింగుకూడా సక్రమంగా జరగడంలేదనే వార్తలు వినవస్తున్నాయి.

8.3.2 ఉద్యోగిబృంద సమస్యలు

ఏ అభివృద్ధి శాఖ విషయంలో అయినా, లక్ష్య సాధనకు పటిష్టమైన ఉద్యోగిబృంద విధానాలుండాలి. బ్యాంకింగ్ కమీషన్ తన నివేదికలో సుమారు 88 శాతం సహకార సంస్థలు పటిష్టమైన ఉద్యోగబృంద విధానాలను అమలుచేయలేకపోతున్నాయని పేర్కొంది. వివిధ ఉద్యోగాల భర్తీకి ఆధునికఎంపిక పద్ధతులు,అంటే ప్రకటన జారీచేయడం దరఖాస్తులు అందకపోవడం, లిఖిత, మౌఖిక పరీక్షలు నిర్వహించడం అవలంభిస్తున్నా మొత్తం పద్ధతి వ్యవస్థీకృతం కాని లాంఛనప్రాయంకాని కాలేదు. భర్తీ విధానాలు హేతు బద్ధం కావలసి ఉంది. తగిన అర్హతలున్న అభ్యర్థులు ఆ సంస్థలలో చేరడంలేదు. నియామకాలలో లొసుగులున్నాయని, లంచగొండితనం వ్యాపించిందని కొందరు అంటున్నారు. ఈ విధంగా ఈ సంస్థలలో తెలివైన అభ్యర్థులు తమ సంస్థలో

BRAOU

ఉద్యోగాల కోసం రప్పించే మార్గాలకు అన్వేషించడం లేదు. దీనివల్లభర్తీలలో కొన్ని ప్రమాణాలు బెబ్బ తిన్నాయి అంటున్నారు. ఉన్న ఉద్యోగులకు శిక్షణా కార్యక్రమాలు కూడా ప్రోత్సాహకరంగా లేవు. చాలా సంవత్సరాలు సర్వీసు ఉన్న సీనియర్ ఉద్యోగులు కూడా తర్ఫీదు పొందడంలేదు. సహకార ఉద్యమ ప్రాథమికాంశాలు,తత్వం ఆకళింపు చేసుకున్న వారు ఈ సంస్థలలో అతి తక్కువ మంది ఉన్నారని అంటున్నారు. పని చేస్తున్న ఉద్యోగులకు పదోన్నతి అవకాశాలు కూడా పరిమితంగానే ఉన్నాయి. రాజకీయ నాయకులు పదోన్నతి విధానాలలో కలుగచేసుకోవడం వల్ల సమర్థవంతులైన ఉద్యోగులకు వ్యవస్థలో వృద్ధి చెందే మార్గాలు కనుమరుగైపోయి, వారి ఉత్సాహాన్ని హరిస్తున్నాయి. కొందరు అధికారులు కూడా తమ అవసరాలకోసం రాజకీయ తటస్థతా సిద్ధాంత సూత్రాలను వదులుకొని, పాలనలో అవినీతికి తావునిస్తున్నారు.

వ్యవస్థా సామర్థ్యానికి ఉద్యోగిస్వామ్య పవితీరు ఒక గీటు రాయి వంటిది. సహకార సంస్థలు తమపై ఆధారపడిన పేద రైతులను ఆదుకోవడానికి రకరకాల ఆర్థిక కార్యక్రమాలను చేపడుతున్నాయి. కాని ఇవి పేద రైతుల సాదక బాధకాలను పూర్తిగా పరిగణలోకి తీసుకోవడం లేదనిపిస్తుంది. పై అధికారులు క్రింది అధికారులను ఫలాన కార్యక్రమం అమలుచేయకపోతే ఫలానా వ్యక్తికి కోపం వస్తుందని బెదిరిస్తారు. ఇటువంటివి క్రింది అధికారులలో బానిసలుగా వ్యవహరింపబడుతున్నాం అనే భావానికి దారితీస్తాయి. కార్యక్రమాలు అమలు చేయవలసిన క్రింది అధికారులు గ్రామీణ పేద ప్రజలను చులకనగా చూస్తారు. సహకార ఉద్యోగిస్వామ్యం అధికారతత్వ ధోరణి కలిగి యుండటం వల్ల సంస్థలలోని వివిధ విధులను నిర్వహించే వారిమధ్య సమస్యలకు దారి తీస్తుంది. పై స్థాయిలో ఉన్న అధికారులు క్రింది స్థాయిలో ఉన్న క్షేత్ర ఉద్యోగులకు తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తపరచడానికి అవకాశాలు ఇవ్వడం లేదు. దీనివల్ల కొన్ని విధానాల అచరణ సాధ్యం కావి వైనా పై అధికారులంటే భయంవల్ల సమస్యలను విపులంగా తెలియపరచలేకపోతున్నారు.

8.3.3 ఆర్థిక సమస్యలు

- పేద రైతులకు వడ్డీ వ్యాపారుస్తుల బెడదనుండి కొంతవరకైన వెలుసుబాటు కల్పించాలనే ఉద్దేశ్యంతో సహకార సంస్థలకు వివిధ రకాల వ్యవసాయ సంబంధిత పరపతి సౌకర్యాలు కలిగించారు. ఇతర సంస్థల వడ్డీ రేట్లతో పోలిస్తే ఈ సంస్థలు తక్కువ వడ్డీ రేటుకు అప్పులు ఇస్తున్నా, పరపతి పొందడానికి ముందు జరగవలసిన వివిధ పాలనా కార్యవిధులకు ఎంతో ధనం ఖర్చుపెట్టవలసి వుంది. తీసుకున్న ఋణం సకాలంలో చెల్లించక పోతే చక్రవడ్డీ విధిస్తారు. ఒకప్పుడు ఋణాలు తిరిగి రాబట్టుకొనడానికి కొన్ని అవాంఛనీయ పద్ధతులు అవలంబిస్తున్నారు.

8.3.3.2 ఆర్థిక వనరుల కొరత

పరపతి సౌకర్యాలను అధికం చేయడానికి ఆర్థిక వనరులు అవసరం ఉంటుంది. ప్రస్తుతం పరిమిత వనరులతో ఎక్కువ మందికి ఋణ సౌకర్యాలు కలుగజేయలేకపోతున్నాయి. సహకార సంఘ సభ్యులే ఎక్కువ సొమ్ము ఆదా చేసి దాని, అవసరమైన వారికి ఋణంగా ఇవ్వాలని భావించారు. కేంద్ర రాష్ట్ర సహకార సంస్థలు ప్రజల దగ్గర నుంచి ఎక్కువ మొత్తంలో డిపాజిట్లను ఆకర్షించలేకపోయాయి. పెరగుతున్న పరపతి అవసరాల నిమిత్తం సహకార సంస్థలకు ఎక్కువ నిధులు అందుబాటులో ఉంచడానికి జాతీయ వ్యసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకు వంటివి ఇప్పుడు ముందుకొస్తున్నాయి.

- వసూలు కాని ఋణాల సమస్య

పరపతి సౌకర్యం కలగచేసే వ్యవస్థ – సహకార సంస్థ లేదా ఇతర సంస్థల సామర్థ్యం వారు మంజూరు చేసిన ఋణాలపైననే గాకుండా, ఇచ్చిన ఋణాలు రాబట్టుకున్నరేటుపైన కూడా ఆధారపడుతుంది. ఇతర సంస్థలలాగే సహకార వ్యవస్థలు కూడా వసూలు కాని ఋణాల సమస్యను ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఒకప్పుడు బాగా నిర్వహించ బడిన సహకార సంఘాలు కూడా ఈనాడు ఈ సమస్యతో సతమతమౌతున్నాయి. బకాయిలను తిరిగి వసూలు చేసుకోలేకపోవడానికి ఎన్నో కారణాలు పేర్కొనవచ్చు. ధరలలో తగ్గుదల, మార్కెట్ మంధ్యం, ప్రకృతి వైపరీత్యాలు మొదలైన వాటివల్ల ఋణగ్రహీతలు కావాలని తాము తీసుకున్న

బూణాలను చెల్లించలేకపోవచ్చు. కాని కొందరు ఋణగ్రహీతలు కావాలని తాము తీసుకున్న ఋణాలను చెల్లించడం లేదు. ఇటువంటి వారిలో ఎక్కువమంది ధనిక వర్గానికి చెందినవారు కావడం ఆశ్చర్యకరం కావచ్చు. సహకార సంస్థల ద్వారా పెద్ద మొత్తంలో బూణాన్ని పొందింది కూడా వీరే.

ఎక్కువ డబ్బు చెల్లించిన బకాయిల జాబితాలో ఉండడంవల్ల ప్రాథమిక సంస్థల పెట్టుబడి ధనం హరించుకుపోతుంది. దీనివల్ల ఋణాలు మంజూరు [illegible]ం ఆగిపోయే ప్రమాదం ఉంది. సంస్థలు తమ విధులను కూడా నిర్వహించలేవు.

- **ఋణాల దుర్వినియోగం**

ఇంతకుముందే చెప్పినట్లు రైతుల మొత్తం పరపతి అవసరాలను తీర్చడం సహకార సంస్థ ద్వారా సాధ్యంకాదు. వ్యవసాయానికి సంబంధించిన ఋణాలనే ఇవి ఎక్కువగా ఇవ్వగలవు. కాని వ్యవసాయదారులు తమ మిగతా అవసరాలకు కూడా ఋణం కొరుకుంటారు. ఈ సంస్థల ద్వారా లభ్యం కానట్లయితే వారు తప్పక వడ్డీ వ్యాపారస్తులను ఆశ్రయిస్తారు. ఉదాహరణకు వివాహాలకు, శుభకార్యలకు ఇతర అవసరాల నిమిత్తం రైతులు/సామాన్యులు అప్పు చేస్తారు. సహకార సంస్థల ద్వారా లభించిన ఋణాలను ఒకప్పుడు ఋణగ్రహీతలు కొన్ని అనవసరమైన, అప్రయోజనమైన వాటిపై ఖర్చు పెడుతున్నారు. సహకార సంస్థలు కూడా ఇచ్చిన ఋణంలో కొంత శాతాన్ని షేర్ల రూపంలో తమ వద్దనే నిల్వఉంచుకుంటున్నాయి. వాణిజ్య బాంకులు ఈ విధమైన పద్ధతిని ఆచరించవు. దీనివల్ల సహకార సంఘం ద్వారా పరపతి పద్ధతి ఆచరించవు. దీనివల్ల సహకార సంఘం ద్వారా పరపతి సౌకర్యం ఉన్న కొంత మంది పూర్తి ఋణాన్ని పొందడానికి హక్కు కావాలంటున్న కొన్ని సహకార సంస్థలు నామ మాత్రం గానే ఉంటున్నాయి. మనదేశంలో ఒక నివేదిక అనుసారం ఒక రాష్ట్రంలో 20,000 సంస్థలలో ఏ ఒక్కటి కూడా ఆర్థికంగా పటిష్టంగా లేదని పేర్కొనడం జరిగింది. ఇంకొక రాష్ట్రంలో 45,000 సంస్థలకి సుమారు 30 వేల సంస్థల ఉనికి అనుమానం అంటున్నారు.

- **పరిసర సంబంధ సమస్యలు**

యూరప్ వంటి దేశాలలో విజయవంతంగా నడపబడిన సహకార సంఘాలు, భారతదేశంలాంటి దేశాలలో అదేమాదిరితో అమలుపరచడంలోకొన్ని సమస్యలున్నాయి. ఒక ప్రఖ్యాత సమాజ శాస్త్రవేత్త ఉద్దేశంలో వివిధ కులాలు,మతాలు, శాఖ, ఆధారంగా నిర్మితమైన సమాజంలో కొందరి లాభం కోసం ప్రారంభించబడిన సహకార సంస్థలు సఫలీకృతం కాలేవని, సాంప్రదాయ వ్యవస్థ పటిష్టతకు వర్గ దోపిడీని నిర్విఘ్నంగా కొనసాగించడానికే దోహదపడతాయని అభిప్రాయపడ్డాడు. పరిమిత స్వేచ్ఛాయుత వ్యాపార వ్యవస్థలో ఈ సంస్థ పరిణతి చెందాలనికొందరు భావిస్తున్నారు. కాని ఆధునికీకరణకు ఇది దారితియ్యబోదు. ఎందుకంటే దీనివల్ల ప్రబల వర్గాలు అంతరించిపోయే అవకాశం ఉంది. కాబట్టి సహకార సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేస్తే అధికార వర్గం తన పలుకుడిని కోల్పోయే ప్రమాదం ఉంది. సహకార సంస్థలు కొనసాగుతున్న వ్యవస్థను పూర్తిగా మార్చలేవు. ఈ సంస్థలు కొన్ని విచ్ఛిన్నకర శక్తుల చేతిలో కీలుబొమ్మలయ్యాయని విమర్శిస్తున్నారు. ఇందులో చాలామటుకు నిజం ఉంది. కాని గ్రామ ప్రాంతాలలో ప్రస్తుతం ఉన్న ఏ సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ వ్యవస్థ కూడా పూర్తిగా మెరుగుగా ఉండడానికి వీలులేదు. ఇతర సంస్థల లాగే సహకార వ్యవస్థలు కూడా కొనసాగుతున్న అధికార వ్యవస్థ లక్షణాలను ప్రతిబింబిస్తాయి. వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే సాధారణ వ్యవస్థలలో లక్షణాలు సహకార సంస్థలలో కనిపిస్తాయి. ఎందుకంటే సహకార సంస్థలు మొత్తం వ్యవస్థలో భాగం కనుకనే ప్రభుత్వ విధానాలైనటువంటి రిజర్వేషన్లు వంటి బడుగువార్గాలకు వివిధ కమిటీలలోప్రాతినిధ్యం కల్పించడానికి ప్రయత్నిస్తోంది. కాని వీటి ప్రభావం అనుకున్నంతగా లేదని కొందరి విమర్శ.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. సహకార స్థల పాలన ఫలమైన సమస్యలను తెలపండి

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. పేదలకు సేవచేయడంలో ఉద్యోగిస్వామ్య సమస్యలు సహకార సంస్థల పనితీరును ఎలా కుంటుపరుస్తున్నవి.?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

3. రైతులు ఋణాలనెందుకు దుర్వినియోగపరుస్తారు? అది అరికట్టడమెలా?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

8.4 సారాంశం

BRAOU

వివిధ గ్రామీణాభివృద్ధి పథకాల అమలులో సహకార వ్యవస్థలకు సముచిత పాత్ర ఇవ్వాలని ప్రభుత్వ నిర్ణయం చాలా రోజుల క్రితమే జరిగింది. ఇప్పటివరకు అన్ని పంచవర్ష ప్రణాళికలు గ్రామీణ అభివృద్ధిలో సహకార సంఘాల పాత్రను వివరించాయి. ప్రజల సాంఘిక, ఆర్థిక అవసరాలను తీర్చే నిమిత్తం కొన్ని కోట్ల రూపాయలు ఈ సంస్థల ద్వారా మళ్ళించడం జరిగింది. వ్యవసాయ రంగంలో సహకార సంస్థలు కృషి చెప్పుకో దగ్గదిగా ఉంది. కాని ఈ సంస్థలు చాలా సమస్యలతో సతమతమౌతున్నాయని ఎన్నో అధ్యయనాలు వెల్లడించాయి. ఈ సమస్యలు ముఖ్యంగా పాలన, ఆర్థిక, ఉద్యోగి బృందానికి సంబంధించినవి. అసమానతలు ఉన్న సమాజంలో సహకార సంఘాల విజయం కష్టతరమైంది. ప్రఖ్యాత ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త, నోబెల్ బహుమతి గ్రహీత గున్నర్ మిర్డాల్ చెప్పినట్లు " అసమానతలున్న సమాజంలో సహకార సంఘాలు ధనికుల ఆర్థిక పటిష్టతకే ఉయోగపడతాయి."

8.5 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 8.2.1, 8.2.2, 8.2.3. చదవండి.
2. జవాబు కోసం 8.2.4 చదవండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 8.3.1 నుండి 8.3.6 వరకు చదవండి
2. జవాబు కోసం 8.3.2 చదవండి
3. జవాబు కోసం 8.3.3 చదవండి

8.6 మాదిరిపరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి సుమారు 30 పంక్తులలో జవాబు రాయండి

1. గ్రామీణాభివృద్ధిలో సహకార సంస్థలపాత్రను విశదీకరించండి
2. భారతదేశంలో సహకార సంస్థ పరిణామాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.

II. ఈ క్రింది వాటికి సుమారు 15 పంక్తుల్లో జవాబు రాయండి.

1. సహకార సంస్థల ఉద్యోగిబృంద సమస్యలు
2. సహకార సంస్థల అభివృద్ధికి ముఖ్య అడ్డంకులు

8.7 చదవదగిన రచనలు

1.	B.B. Goel	:	Cooperative Management and Administration
2.	S.L. Goel & B.B. Goel	:	Principles, Problems and Prospects of Cooperative Administration.
3.	D.R. Prasad	:	Cooperatives and Rural development.

రచన, అనువాదం : సి.హెచ్. బలరాములు

●●●

BRAOU

భాగం – 9 బ్యాంకింగ్ రంగం : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ

విషయ క్రమం

9.0 లక్ష్యాలు
9.1 పరిచయం
9.2 నిర్వచనం
9.3 ఆవిర్భావం
9.4 బ్యాంకుల పాత్ర
9.5 బ్యాంకుల విధులు
9.6 బ్యాంకులు – గ్రామీణాభివృద్ధి : విధులలో మార్పులు
9.7 ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులు
9.8 జాతీయ వ్యవసాయ, గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకు
9.9 బ్యాంకుల నిర్వహణ
9.10 సారాంశం
9.11 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి
9.12 మాదిరిపరీక్షా ప్రశ్నలు
9.13 చదవదగిన రచనలు

9.0 లక్ష్యం

పేదల ఆర్థికాభివృద్ధి, గ్రామీణాభివృద్ధిలో మిగతా సంస్థలతో పాటు బ్యాంకులకు కూడా పాత్ర వుంది. ఈ భాగం చదివిన తరువాత మీరు కింది అంశాలను తెలుసుకోగలుగుతారు.

- 'బ్యాంకు' నిర్వచనం, అభివృద్ధిలో దాని పాత్ర,
- మారుతున్న బ్యాంకుల పాత్ర,
- గ్రామీణ ఆర్థిక అభివృద్ధికై ప్రభుత్వం జరుపుతున్న కృషిని అవగాహన చేసుకుంటారు.

9.1 పరిచయం

ఆధునిక సమాజంలో బ్యాంకుల ఉనికి స్థిరపడింది. బ్యాంకులో ఖాతా వుండటం, ఒక స్థాయికి గుర్తింపుగా మారింది. చెక్ బుక్ కలిగిన ఖాతా గురించి యిక చెప్పక్కరలేదు. బ్యాంకులు ఖాతాదారుల డబ్బుకు కాపాలదారుగా కూడా పాత్రను నిర్వహిస్తున్నవి. మొదటినుంచి బ్యాంకులు పట్టణ ప్రాంత వాసుల అవసరాలు తీరుస్తూ వస్తున్నవి. ఇటీవలి కాలంలో గ్రామీణాభివృద్ధి, ఆర్థికాభివృద్ధి వైపు చూపు సారించిన ప్రభుత్వం గ్రామీణ ప్రజల అభివృద్ధికై పాటుపడాల్సిందిగా పిలుపు నిచ్చింది.

9.2 నిర్వచనం

బ్యాంకు అనే పదం ఫ్రెంచి పదమైన 'బాంకే' లేక ఇటలీ పదమైనా 'బ్యాంకా' నుంచి పుట్టింది. ఇంగ్లీషులో దీన్నే 'బ్యాంక్' (Bank) అంటారు. పూర్వకాలంలో బ్యాంకర్లు మార్కెట్లలో తమ వ్యాపారాన్ని

BRAOU

బెంచ్‌ల సహాయంతో నిర్వహించేవారు. ఆ రోజుల్లో బెంచీలను కౌంటర్లగా కూడా ఉపయోగించేవారు. కొంత మంది రచయితల ప్రకారం బ్యాంక్ అనే పదం జర్మనీ పదమైన 'బ్యాంక్' నుంచి పుట్టింది. దాని అర్థం ఉమ్మడి సంస్థ అంటారు. 'బ్యాంకింగ్' అనే పదం పుట్టుక గురించి ఏకాభిప్రాయం లేదు.

1949 భారతదేశ బ్యాంకింగ్ చట్టం బ్యాంకింగ్‌ను ఈ విధంగా నిర్వచించింది. "ప్రజలనుంచి అప్పులివ్వడానికి లేక తిరిగి పెట్టుబడి పెట్టడానికి, ధనాన్ని స్వీకరించి, అటు వంటి ధనం అడిగినంతనే తిరిగి చెల్లింపబడటం దాన్ని చెక్, డ్రాఫ్ట్, ఆర్డర్ లేక యితర విధముగా ధనరూపానికి మార్చుకోవచ్చు.

ఈ నిర్వచనం ద్వారా డిపాజిట్లు అంగీకరించుట, అప్పు లిచ్చుట లేక తిరిగి పెట్టుబడి పెట్టుట అనేవి బ్యాంకు ముఖ్యమైన రెండు విధులని స్పష్టమవుతుంది. ఏదైన ఒక వ్యాపార సంస్థ ప్రజలనుంచి డబ్బును డిపాజిట్ల రూపేణా అంగీకరించి, అటువంటి డబ్బును తన వ్యాపారంలో పెట్టుబడి పెట్టినట్లయితే ప్రజలకు అప్పుల రూపేణయివ్వనట్లయితే, దాన్ని మనం బ్యాంక్ అనం.

9.3 ఆవిర్భావం

నాణాలు చలామణిలోకి రాకముందే ఒక విధమైన బ్యాకింగ్ కార్యకలాపాలు అమలులో ఉన్నట్లుగా చెప్పబడుతుంది.బాబిలోనియా, అసిరియ నాగరికతలనాడు డిపాజిట్ల నామోదించే బ్యాంకులు ఉన్నట్లుగా చెప్పబడుతుంది. ధనధాన్యాలను , గొర్రెలను, పశువులను, వ్యవసాయ సంబంధమైన ఉత్పత్తులను డిపాజిట్ చేసుకోవడానికి అప్పులుగా పొందడానికి సంబంధించిన ప్రత్యేక సంస్థలుండేవి. మెసపాటేమియాలో బ్యాంకులు పనిచేస్తున్నట్లు తెలిపే ఆధారాలు కూడా ఉన్నాయి. నాల్గవ శతాబ్దంలో, రోమ్‌లో వున్న "డిపార్ట్‌మెంట్ ఆఫ్ స్టేట్" గా పనిచేసేది.

జెరూసలెంలోని ఆలయాల్లో విత్త వ్యవహారాలు జరిగినట్లుగా, మనకు 'న్యూటెస్టమెంట్ ' (క్రొత్త నిభంధన) ద్వారా తెలుస్తుంది. రెండు వేల సంవత్సరాల క్రితం గ్రీస్‌లో యుఫసెస్, డెల్ఫి ఒలంపియా ఆలయాలు, ప్రజల దగ్గర సున్న మిగులు ధనాన్ని దాచుకునే సంస్థలుగా వ్యవహరించేవి.

భారతదేశంలో వేదకాలం నుంచి బ్యాంకింగ్‌కు చెందిన ప్రథమరూపం కనుగోనబడింది. అప్పులిచ్చే పద్ధతి గురించి పురాణాలలో, స్మృతులలో చెప్పబడివుంది. ప్రాచీన భారతదేశం లోని బ్యాంకింగ్ ఆచరణల గురించి మనుస్మృతి, కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రం మనకు తెలియచేస్తాయి. పంచతంత్ర కథల్లో కూడా అప్పులిచ్చే పద్ధతి గురించి చెప్పబడింది.

ఇంగ్లాండ్‌లో, కంసాలులు, నగల వ్యాపారులు బ్యాంకింగ్ వ్యాపారాన్ని నడిపించారు. యూరప్‌లో మొత్తం వడ్డీ వ్యాపారులు యూదుల తెగకు చెందిన వ్యక్తులు; ఇటాలియన్లు, భారతదేశంలోని పార్సీలు, మార్వాడీలు వడ్డీ వ్యాపారంపై జీవించారు.

ఆధునిక బ్యాంకింగ్ ఆవిర్భావం

తమ దగ్గర ప్రజలు భద్రపరుచుకున్న బంగారం ఆధారంగా, ఇంగ్లాండ్‌లోని కంసాలులు వ్యాపారం ఆరంభించినట్లుగా చెప్పబడుతోంది. అప్పులివ్వడం వారే ఆరంభించి నట్లుగా నమ్మబడుతుంది. ధనవంతులైన వర్తకులు యితరులు దాచుకున్న బంగారం కంసాలుల దగ్గర ఉండేది. వారి దగ్గర దాచుకున్న బంగారంతో కొంత భాగం డిపాజిట్ చేసినవారు ఉపసంహరించుకుంటున్నట్లు మిగతాది వృథాగా తమ వద్దపడి ఉంటున్నట్లు ఈ కంసాలులు కనుగొన్నారు. వర్తకులు, వ్యాపారులు తమ వ్యాపారం విస్తరింపచేసుకోవడానికి, బంగారం ఆవశ్యకతను గుర్తించారు. అప్పుగా తీసుకున్న బంగారానికి వడ్డీ చెల్లించడానికి వారు వాగ్దానం చేసారు. ఇది కంసాలులకు క్రమంగా లాభదాయకంగా కనిపించింది. అందుకని, వారు దాచుకోగలవారని కలుపుకొని, డిపాజిట్లపై వడ్డీ కూడా చెల్లించడానికి వాగ్దానం చేసారు. తాము దాచుకున్న లోహాలకు రుసుము చెల్లించమని అడగకుండాతమకే వడ్డీ క్రింద కొంత సొమ్ము చెల్లించడం ఆరంభమయ్యింది. ఇది డిపాజిటర్లను ప్రోత్సహించింది.

BRAOU

ఈ విధంగా యితరుల డబ్బుతో వ్యాపారం చేయడం ఆరంభమైంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం – 1

1. బ్యాంకు ఆవిర్భావం, ఆధునిక బ్యాంకు ఆవిర్భావం మధ్య గల వ్యత్యాసాన్ని తెలపండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

9.4 బ్యాంకుల పాత్ర

ఆధునిక యుగంలో బ్యాంకులు విశిష్ట పాత్రను కలిగిఉన్నాయి.బ్యాంకులిచ్చే ఋణాలు దేశాల ఆర్థిక ప్రగతికి తోడ్పడుతున్నాయి. ఇవి ప్రజల నుంచి ధనాన్ని డిపాజిట్ల రూపేణ వసూలు చేసి, వడ్డీకి ఆ డబ్బును ఋణంగా యిస్తారు. బ్యాంకులు ధనాన్ని సృష్టిస్తాయి కూడా . బ్యాంకులు సృష్టించిన ధనం బ్యాంకు పుస్తకాలలోనే ఉంటుంది. ఇది ప్రజల కొనుగోలు శక్తి పెంచుతుంది. ప్రజల దగ్గరున్న మిగులు ధనం, బ్యాంకులు సృష్టించిన ధనం రెండూ కలిపి పెట్టుబడులను, ఉత్పాదకతను కూడా పెంచుతాయి. గ్రామీణ ప్రజలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యల నుంచి బ్యాంకులు వెసులుబాటు కల్పించగలవు. ఈ విధంగా బ్యాంకులకు సామాజిక బాధ్యతను నిర్వహించవలసి వస్తోంది.

చాలా కాలం వరకు బ్యాంకులు పెద్దపారిశ్రామికవేత్త పెట్టుబడి అవసరాలు తీర్చడానికీ ఉపయోగపడేవి. పట్టణాలలో పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించుటకై ఋణాల నివ్వడం, యితరులనుండి అధిక మొత్తం జమానతు కోరడం జరిగేది. అధిక జనాభా గల గ్రామీణ ప్రజలకు బ్యాంకుల ఉపయోగం లేనట్లే అతి కొద్ది మందికి ఈ విధంగా బ్యాంకింగ్ రంగం సహాయాన్ని అందిస్తూ ఉండేది. బ్యాంకుల ఈ సాంప్రదాయక పాత్రలో మార్పు రావాలని అటు ప్రభుత్వం, ప్రజలు కూడా కోరుకున్నారు. పట్టణాల నుంచి పల్లెలకు , పారిశ్రామిక వేత్తల నుంచి గ్రామీణ ప్రజలకు బ్యాకింగ రంగం మళ్ళాలని తర్వాత నిర్ణయించింది. బ్యాంకుల ఋణ విధానంలోని అసమానతలను సరిచేసే ఉద్దేశంతో ఈ విధంగా చేయబడింది. నిరుద్యోగ నివారణ, అభ్యమైన ముడి పదార్థాలను, ఖనిజ వనరులను వినియోగానికై చిన్న చిన్న కార్మాగారాల స్థాపనకు తదితరములకు ప్రాధాన్యత యివ్వబడింది. దీనివలన స్థానిక వస్తువుల ఉత్పత్తిదారు వ్యవస్థీకృత రంగంతో పోటీ చేయ వీలవుతుంది. దీని ద్వారా గ్రామీణ ఉత్పాదకత పెరుగుతుంది. బ్యాంకులను వ్యవసాయ సంబంధిత, చిన్న తరహా రంగాలలో పాల్గొనేటట్లు చేయడం వలన ఉద్యోగ అవకాశాలు పెరుగుతాయి.

9.5 బ్యాంకుల విధులు

బాంకుల విధులను స్థూలంగా ఐదు రకాలుగా విభజించవచ్చు. అవి.

ఋణ గ్రహీత

ఋణ దాత

విదేశీ మారక ద్రవ్య నిర్వహణ

ఋణ సృష్టి కర్త

BRAOU

వాడకందార్ల ఏజెంట్

(అ) ఋణగ్రహీత

ప్రజలు ఆదాచేసుకున్న ధనం నుండి అప్పులు తీసుకోవడం బ్యాంకుల ప్రాథమిక విధి. ప్రజల నుండి డిపాజిట్ల రూపేణ సేకరించిన ధనం ఆధారంగానే బ్యాంకులు అప్పులిస్తాయి. బ్యాంకులు మూడు రకాలైన డిపాజిట్లు స్వీకరిస్తాయి. అవి.

(i) ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్లు (ii) సేవింగ్స్ బ్యాంక్ డిపాజిట్లు (iii) కరెంట్ డిపాజిట్లు

ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్లు

బ్యాంకులు ప్రజల నుండి తీసుకున్న డిపాజిట్లు, ఒక నిర్ణీత కాలవ్యవధి గడిచిన తరువాత చెల్లించబడడాన్ని ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్లు అంటారు. ఈ కాల వ్యవధి మూడు సంవత్సరాల నుంచి ఐదు సంవత్సరాల వరకు ఉండవచ్చు. ఒక నిర్ణీత కాలవ్యవధి వరకు బ్యాంకుల వద్ద ఉంచుతారు కాబట్టి ఈ రకం డిపాజిట్లను 'టైమ్ డిపాజిట్లని' కూడ పిలుస్తారు.ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్లపై యిచ్చే వడ్డీ రేటు మిగతా వాటిపై యిచ్చే వడ్డీ రేటు కంటే ఎక్కువగా వుంటుంది. ఇది వాడకందార్లకొక ఆకర్షణ. డిపాజిట్ చేసిన వ్యవధి ఆధారంగా వాటిపై యిచ్చే వడ్డీ రేటు మారుతూ ఉంటుంది. ఉదాహరణకు, నిర్ణీత కాలం చెల్లిన తరువాత, డిపాజిటర్లు తమ డిపాజిట్లను ఉపసంహరించుకోవచ్చు లేదా తిరిగి కాలపరిమితిని పెంచుకోవచ్చు.

సేవింగ్ బ్యాంక్ డిపాజిట్లు

తమ చిన్న పొదుపు మొత్తాలను బ్యాంకులలో దాచుకోవాలనుకొనే వారికి ఈ రకం డిపాజిట్ పథకం ఉపయోగపడింది. కాని ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్ల పై చెల్లించే వడ్డీ కంటే, వీటిపై చెల్లించే వడ్డీ తక్కువ ఉంటుంది. ఒక నెలలో తమ వద్ద ఉంచబడిన అతి తక్కువ మొత్తం మీద ఈ వడ్డీని లెక్క కడుతారు. కొన్ని బ్యాంకులు ఈ డిపాజిట్ల మీద ఐదు శాతం వడ్డీని చెల్లిస్తాయి.

తరచుగా డబ్బును తీసుకొనే సౌకర్యం ఉండడం వల్ల సామాన్య ప్రజానీకానికి, సేవింగ్స్ బ్యాంక్ ఖాతాలు ఉపయోగపడతాయి. ఈ ఖాతా క్రింద స్వీకరించబడే డిపాజిట్లు ఎక్కువ సంఖ్యలోనే ఉంటాయి. కొంత నిర్ణీత మొత్తం ఎప్పుడు బ్యాంకు ఖాతాలో ఉండాల్సి ఉంటుంది. అంతేకాదు, కొంత గరిష్ట పరిమితి దాటి ఖాతాలో ఉంచడానికి కూడా వీల్లేదు.

హోమ్‌సేఫ్ అకౌంట్స్

ఇది సేవింగ్స్ బ్యాంక్ ఖాతా లాంటిదే. పిల్లలను, తక్కువ ఆదాయ వర్గాల వ్యక్తులను డబ్బు ఆదాచేయడానికి ప్రోత్సహించడానికి ఈ పతకం పనికొస్తుంది. కిడ్డీ బ్యాంక్ అనే పేరుతో కూడా ఇది వ్యవహరించబడుతొంది.

కరెంట్ డిపాజిట్లు

కరెంట్ డిపాజిట్, డిమాండ్ డిపాజిట్ లేక చెక్కింగ్ డిపాజిట్ అనే పేర్లతో పిలవబడే ఈ రకానికి చెందిన డిపాజిట్స్ డబ్బెప్పుడు వాడే వారికి, ప్రతినిత్యం ఆర్థిక వ్యవహారాలు నడపడానికి, ఎక్కువ మొత్తంలో డబ్బు అవసరమున్నవారికి, వ్యాపారస్తులకు, ఇతరులకు ఉపయోగపడుతుది. ఈ ఖాతాలోని డబ్బు చెక్ ద్వారా రోజులో ఎన్ని సార్లైనా తీసుకోవచ్చు.

రికరింగ్ డిపాజిట్లు

ఒక నిర్ణీత కాలం వరకు ఖాతా క్రింద ఖాతాదారు ప్రతినెల కొంత మొత్తం డిపాజిట్ చేయాల్సి ఉంటుంది. ఆ నిర్ణీత గడువు తీరిన తరువాత ఖాతాదారు ఆ డబ్బును చక్రవడ్డీతో సహా తీసుకోవచ్చు. ఈ రకానికి చెందిన ఖాతా నిర్ణయించుకున్న కొంత మొత్తం తప్పని సరిగా ప్రతినెల ఆదాచేయడానికి ఖాతాదారుని ప్రోత్సహిస్తుంది. సేవింగ్స్ బ్యాంక్ డిపాజిట్స్ కంటె ఈ రకం డిపాజిట్స్ పై యిచ్చే వడ్డీ రేటు కొంచెం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

B R AOU

తమ మిగులును ఆదాయం, ఖర్చులో ఆదా, ప్రస్తుత అవసరాలను భవిష్యత్తుకు వాయిదా వేయడంద్వారా ప్రజలు డబ్బు ఆదాచేస్తుంటారు. వివాహాది శుభ కార్య, ఇండ్ల స్థలాల కొనుగోలు వంటి వాటిపై భవిష్యత్తులలో ఖర్చు చేయాల్సి రావచ్చు . ఈ రకపు భవిష్యత్తు ద్రవ్య అవసరాలు తీర్చుకోవడానికీ, ప్రజలు పైసా, పైసా కూడబెట్టి భద్రత కోసం బ్యాంకుల్లో దాచుకుంటారు. సమాజంలో వివిధ రకాల వ్యక్తులకు అప్పులివ్వడానికి బ్యాంకుల అవసరం ఉంది. బ్యాంకుల్లో డబ్బు దాచుకోవడానికి ఇవి రెండు ముఖ్య కారణాలుగా పేర్కొనవచ్చు.

(అ) ఋణదాతగా బ్యాంక్

ప్రజల నుంచి డిపాజిట్లుగా స్వీకరించిన డబ్బుకు వడ్డీ చెల్లించడానికై బ్యాంకులు ఆ డబ్బును ఎక్కువ వడ్డీ రేటుకు, అవసరమున్న వారికి అప్పుగా యిచ్చి, లాభాలనార్జిస్తాయి. లాభార్జన అనేది బ్యాంకుల సూత్రం అందుకని వాటిని బ్యాంకులు అంటారు.

బ్యాంకులు ఋణాలను యివ్వడం ద్వారా కొన్ని ఉద్దేశ్యాలు నెరవేరుతాయి. తమ మిగులు నిల్వలను కొరువగల, ఉత్సాహవంతులైన వ్యక్తులకు ఋణరూపేణ యివ్వడం వలన, అటువంటి వ్యక్తులు దాని ఫలవంతమైన పనులకు వాడవచ్చు. నిత్యావసర వస్తువులను కొనుగోలు చేయడానికి కూడా బ్యాంకులిచ్చే అప్పులు ప్రజలకు ఉపయోగపడతాయి. అప్పులు పెట్టుబడులను కూడా ప్రోత్సహించవచ్చు. అప్పులివ్వడం ద్వారా ప్రజల్లో డబ్బు దాచుకునే అలవాటు కలిగించవచ్చు. ముందు పేర్కొన్నట్లు ప్రజల్లో దాచుకునే అలవాటు కలిగించడం ద్వారా అప్పులివ్వడానికి బ్యాంకులకు డబ్బు లభిస్తుంది.

బ్యాంకులు ప్రజలకు అప్పులను (ఎ) నగదు రూపంలోనూ, (బి) ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ ద్వారాను, (సి) ఋణరూపంలో సాధరణంగా ఇస్తూ ఉంటాయి.

నగదు రూపంలో ఋణం

బ్యాంకు ఒక నిర్ణీత హద్దు వరకు డబ్బును తీసుకోవడానికి తన ఖాతారును అనుమతించడం ఒక పద్ధతి. మొత్తం డబ్బును ఖాతాదారు ఒకేసారి తీసుకోనవసరం లేదు. తనకవసరమని తోచినప్పుడల్లా ఖాతాదారు కొంత కొంత డబ్బును తీసుకోవచ్చు.

ఓవర్ డ్రాఫ్ట్

ఇది తన ఖాతాదారులకు బ్యాంకులిచ్చే తాత్కాలిక ఋణ సదుపాయం, తన కరెంట్ ఖాతాలో డబ్బు లేకున్నా, ఈ రకపు ఋణ సదుపాయ పద్ధతి క్రింద తమ ఖాతా దారులను అనుమతిస్తాయి. కొంత ధనాన్ని తీసుకోవడానికి అటువంటి డబ్బుపై ఖాతాదారు వడ్డీని చెల్లించాల్సి ఉంటుంది.

ఋణాలు

బ్యాంకులు పెద్ద మొత్తంలో యిచ్చే ధనాన్నేమనం అప్పు అంటాం అని ముందే పేర్కొన్నాం కదా! అటువంటి మొత్తాన్ని పాక్షికంగా గాని, మొత్తం ఒకేసారిగాని చెల్లించవచ్చు.

(ఇ) విదేశీ మారకద్రవ్యంలో బ్యాంకుల పాత్ర

విదేశీ మారకద్రవ్యంతో వ్యాపారం చేసే నిమిత్తం వాణిజ్య బ్యాంకులకు విదేశాలలో శాఖలు, కార్యలయాలు ఉంటాయి. అవి విదేశీ ద్రవ్యాన్ని ఆర్జించి ప్రభుత్వాలకు కూడా అప్పురూపేణా, బయానాలుగానూ ఇస్తూ ఉంటారు. అంతర్జాతీయ ప్రయాణీకుల చెక్కులను కూడ బ్యాంకులు అమ్ముతూ ఉంటవి. దిగుమతి, ఎగుమతి వ్యాపారస్తులకు బ్యాంకర్లుగా కూడా బ్యాంకులు పనిచేస్తాయి.

(ఈ) ఋణ సృష్టికర్తగా బ్యాంకులు

వాణిజ్య బ్యాంకులు నిర్వహించే మరో కీలక విధి అప్పులను సృష్టించడం, డిమాండ్ అప్పులను (Demand Liabilities) డిమాండ్ ఆస్థులు (Demand Assets) గామార్చు చేసి అప్పును సృష్టిస్తాయి.

BRAOU

చెలామణిలో నున్న ద్రవ్య వినియోగానికంటే, ఈ విధంగా సృష్టింపబడిన ఋణం మూడు, నాలుగు రెట్లు ఎక్కువగా ఉంటుంది.

(ఉ) ఆశ్రితుల సేవలో బ్యాంకులు

ఇతర విధులతో బాటు ఖాతారులకు బ్యాంకులు [illegible] క్రింద పేర్కొన్న సేవలను అందిస్తాయి.

ఖాతాదారుని తరపున చెక్కులను, బిల్లులను ప్రామిసరినోట్లను చెల్లింపుకు స్వీకరించడం.

ఖాతాదార్లు తాము చెల్లించాల్సిన భీమా పాలసీల ప్రీమియం, క్లబ్బులకు, సంఘాలకు చెల్లించాల్సిన చందాలను బ్యాంకులను చెల్లిచవలపిందిగా కోరవచ్చు. నిర్ణీత రుసుం తీసుకుని, బ్యాంకులు సేవలను చేసి పెడతాయి.

ఒక ఖాతాదారుకు/లేదా ఖాతాదార్లకు రావలసిన డివిడెండ్లను , వడ్డీ ధనాన్ని యితర సంస్థల నుంచి వారి తరపున వసూలూ చేస్తూ ఉంటాయి.

విలువైన వస్తువులను, ముఖ్యమైన డాక్యుమెంట్లను భద్రపరుచుకోడానికి బ్యాంకులు'సేఫ్‌లాకర్ల' సదుపాయాన్ని కల్పిస్తాయి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 2

1. ఋణదాతగా బాంక్ విధుల గురించి వ్రాయండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. కరెంట్ డిపాజిట్ అనగా నేమి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

9.6 బ్యాంకులు – గ్రామీణాభివృద్ధి : విధులలో మార్పులు

ఇంతవరకు బ్యాంకుల సాంప్రదాయ విధుల గురించి చర్చించాము. వీటి విధులలో మార్పు వచ్చింది.పట్టణాలలోని పెద్ద పెద్ద వాణిజ్య పారిశ్రామికవేత్తలకీ ఇప్పటివరకు ఋణసదుపాయాన్ని కలిగిస్తూ వస్తున్నాయని పేర్కొన్నాం కదా. ఇతర వర్గాలకు చెందిన చిన్న వ్యాపారస్థులు, స్వయం ఉపాధి చేసుకుంటున్న వారిని, రైతులను బ్యాంకులు ఇంచుమించు ఆదుకోలేదని చెప్పాలి. ఒక విధంగా చూస్తే బ్యాంకుల ఋణ విధానంలో మనకు అసమానతలు స్పష్టమౌతాయి. నిర్లక్ష్యం చేయబడ్డ వర్గాలకు చెందిన వారికి ఋణ సదుపాయం లభించక పోవడానికి కొన్ని కారణాలు పేర్కొంటున్నారు.

- బ్యాంకులను పట్టణ ప్రాంతాల్లో ఎక్కువగా ఏర్పాటు చేయబడడం, గ్రామీణ ప్రాంతాలలో తక్కువ సంఖ్యలో శాఖలను తెరవడం.

BRAOU

- తమకు పెద్ద పెద్ద పారిశ్రామిక వేత్తలు, వ్యాపారుల యెడల గల శ్రద్ధ వలన బ్యాంకర్లు డబ్బు అవసరమున్న యితర తరగతులకు చెందిన వారి యెడల శ్రద్ధను కనబరచకపోవడం.
- బ్యాంకులు తాకట్టు పాతిపదికగా ఋణాలను మంజూరు చేయడం వల్ల తక్కువ ఆర్థిక స్థోమత గలవారు చెప్పుకోదగ్గ ఆస్తిని తాకట్టురూపంలో పెట్టలేరు. కాబట్టి వారికి బ్యాంకుల నుంచి ఋణాలను పొందే అవకాశం లేకపోవడం.
- భూమి ధర, భూమి కొనుగోలులో చిక్కులవలన ప్రాధాన్యత గల వ్యవసాయరంగం లాంటి రంగాలకు బ్యాంకులనుంచి ఋణ సదుపాయం పొందే అవకాశాలు తక్కువే. వ్యవసాయరంగంలో అస్థిరత్వం, వ్యవసాయ కార్యకలాపాలకు సంబంధించిన లెక్కలు సరిగా లేకపోవడం, రైతులనుండి ఋణాలను ఇరిగి వసూలులో గల యిబ్బందులు-రైతులకు బ్యాంకులు ఋణ సదుపాయాన్ని కలిగించకపోవడానికి గల యితర కారణాలు, చిన్న చిన్న ఔత్సాహిక పారిశ్రామిక వేత్తలు, స్వయం ఉపాధి చేబట్టిన వ్యక్తులు కూడ, చెప్పుకోదగ్గ ఆస్థిని సెక్యూరిటీ (పూచీ) క్రింద చూపెట్టకపోవడం వల్ల బ్యాంకుల నుంచి ఋణ సదుపాయాన్ని పొందలేకపోయారు.

బ్యాంకులు తమ వ్యాపార దృక్పథంలోను, అనుసరించే పద్ధతుల్లో అతి జాగ్రత్తగా వ్యవహరించి, సాంప్రదాయ సనాతన విధానాలవల్ల ఎక్కువ మంది ప్రజలకు అవి నిరుపయోగాలుగా మిగిలిపోయాయని కొందరు వ్యాఖ్యానించారు. కనుక బ్యాంకుల విధానంలో మార్పు రావాలని డిమాండ్ చేయబడింది.

ఇక్కడ ఇంకో ముఖ్య విషయాన్ని మనం గుర్తుంచుకోవాలి. భారత దేశం వ్యవసాయ ప్రాధాన్యతగల దేశం. తమ జీవనాధారం కోసం సుమారు డెబ్బై శాతం ప్రజలు వ్యవసాయంపైననే ఆధారపడిఉన్నారు. జాతీయ ఆదాయంలో సుమారు ఏభై శాతం వ్యవసాయరంగం నుంచే లభిస్తుంది. కాని, వ్యవసాయరంగానికి వాణిజ్య బ్యాంకుల నుంచి ఆర్థిక సహాయం లభించలేదు. కారణాలు ముందే పేర్కొన్నాం.

ఈ కారణాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా, కేంద్ర ప్రభుత్వం వ్యవసాయ రంగాభి వృద్ధికి వాణిజ్య బ్యాంకులు అర్థవంతమైన పాత్ర నిర్వహించే వీలుగా చర్యలు తీసుకోవాలని నిర్ణయించి కొన్ని కొత్త ఆర్థిక సంస్థలను వ్యవసాయ పరపతి కోసం స్థాపించారు. వీటిలో కొన్నింటిని గురించి మనం తెలుసుకుందాం.

BRAOU

అగ్రికల్చరల్ రీఫైనాన్స్ అండ్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్

1963 లో అగ్రికల్చరల్ రీఫైనాన్స్ అండ్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ (ARDC) అనే సంస్థను మొదట ఏర్పాటుచేశారు. ఆర్థిక వ్యవస్థలు అందించే మధ్యకాల, దీర్ఘకాల ఋణ సదుపాయాలకు రీఫైనాన్స్ సదుపాయాలు కలిగించుట. అటువంటి ఆర్థిక సదుపాయం, ముఖ్యంగా

- భూమిని బాగుచేసుకోడానికి, నేలసారాన్ని కాపాడుకోడానికి, గొట్టపు బావులు (tube wells) చిన్న తరహా నీటి పారుదల ప్రాజెక్టులు నిర్మాణం
- కాఫీ, రబ్బర్, ఏలకులు, కొబ్బరి, ద్రాక్ష తోటల పెంపకానికి,
- ట్రాక్టర్లు, పవర్ టిల్లర్లు వగైరా భారీ యంత్రాల కొనుగోలు,
- పశుగణాభి వృద్ధి, కోళ్ళ పెంపకం, వ్యవసాయం, పాడి పరిశ్రమాభివృద్ధి, చేపల పెంపకం, పండ్ల తోటలకు
- గిడ్డంగుల నిర్మాణానికి అందించడం మొదలైనవి దీని విధులు.

అగ్రికల్చరల్ ఫైనాన్స్ కార్పొరేషన్ (AFC)

ఏ.ఆర్.డి.సి.కి. అదనంగా, 1968 లో అగ్రికల్చరల్ ఫైనాన్స్ కార్పొరేషన్ (AFC) అనే ఒక జాయింట్ స్టాక్ కంపెనీని ఏర్పాటుచేశారు. వ్యవసాయాభివృద్ధికై వాణిజ్య బ్యాంకులు అంతగా ముందుకు రానందున ఇది ఏర్పాటు చేయబడింది. దీని ముఖ్య లక్ష్యాలు.

- గ్రామీణ రంగానికి ఎక్కువ నిధులు, అందించడంతో సహకార సంఘాలు, వాణిజ్య బ్యాంకులు చేస్తున్న కృషికి చేయూత నివ్వడం.
- వ్యవసాయ పనిముట్లు, ఎరువులు, క్రిమిసంహారక మందులు వగైరా అందించి చిన్నకారు రైతులను ఆదుకోవడం.
- పశుగణాభివృద్ధి, సహకార సంస్థల స్థాపనయందు సహాయపడుట.

లీడ్‌బ్యాంకు పద్ధతి

గ్రామీణ ప్రాంతాల అభివృద్ధికి మరింత సంస్థాపూర్వక ప్రయత్నం, శ్రద్ధను కొనసాగించే ఉద్దేశ్యంతో రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా 1969 వ సంవత్సరంలో "లీడ బ్యాంక్" పథకాన్ని స్థాపించింది. నారీమన్ కమిటీ సిఫారసుల ఆధారంగా ఏర్పాటుచేయబడిన ఈ లీడ్ బ్యాంక్‌పథకం బ్యాంకులు లేని ప్రాంతాల్లో తగినన్ని బ్యాంకింగ్ సదుపాయాలు కల్పించే ఉద్దేశ్యంతో ఏర్పాటైంది. ఈ కమిటీ తన నివేదికలో బ్యాంకులకు కొన్ని జిల్లాలను ప్రత్యేకించాలని, ఆ విధంగా కేటాయించబడిన జిల్లాలో బ్యాంకు శాఖలను విస్తరించడానికి, ఋణ సదుపాయాలను అధికం చేయడానికి గల అవకాశాలను ముందుతెలుసుకోవాలి అని పేర్కొంది. ఈ పథకం క్రింద దేశంలోని అన్ని జిల్లాలను 22 ప్రభుత్వరంగ బ్యాంకులకు, మూడు ప్రైవేట్‌రంగ బ్యాంకులకు కేటాయించారు. ఈ పథకం ప్రధాన ఆశయం :

- తమ అజమాయిషీ క్రిందనున్న జిల్లాలో వనరుల సర్వే నిర్వహించి, బ్యాంకింగ్ వృద్ధికి గల అవకాశాల అంచనా.
- పారిశ్రామిక, వాణిజ్య, యితర సంస్థల వ్యవసాయ క్షేత్రాల గురించి విచారించి, వేటికైతేబ్యాంకుల్లో ఖాతాలు లేవో, ఎన్ని వడ్డీ వ్యాపారులపై ప్రాథమికంగా ఆధారపడ్డాయో తెలుసుకోవడం.
- వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు, పారిశ్రామిక ఉత్పత్తులకు మార్కెటింగు సదుపాయాలను, వాటికి నిల్వల గురించి, అవసరమైన స్థలం ఉన్నది, లేనిది – వగైరా గురించిన అంచనా.
- ఎరువులు, యితర ఉత్పత్తుల నిల్వచేయడానికి గల సదుపాయాలను గురించి అధ్యయనం.
- సన్నకారు రైతులకు, చిన్నపాటి ఋణ గ్రహీతలకు సలహా ఇవ్వడం ఋణాల వాడకం గురించి, వాటి ఫలితాల గురించి తనిఖీ సిబ్బందిని భర్తీ చేసి, వారికి అవసరమయ్యే శిక్షణ మొదలైనవి.

పై మూడు పరపతి సంస్థల స్థాపనవల్ల వ్యవసాయ రంగానికి కొంత వెసులుబాటు లభించిన మాట వాస్తవమే. కాని పెరుగుతున్న అవసరాల నిమిత్తం ప్రభుత్వం కొత్త విధానం సూచించాలని చాలామంది భావించారు.

ఆర్థికాభివృద్ధి సత్వర సాధనకు బ్యాంకు విధానాలలో నున్న అసమానతలు సరిదిద్దడానికి వాణిజ్య బ్యాంకులను జాతీయం చేయాలని కోరడం కూడా జరిగింది. జూలై 1969 లో 50 కోట్ల రూపాయల డిపాజిట్లున్న 14 బ్యాంకులను కేంద్ర ప్రభుత్వం జాతీయం చేసింది. తర్వాత ఆ బ్యాంకులను ప్రాధాన్యతగల రంగాలైన వ్యవసాయం, చిన్న పరిశ్రమలు, అశ్రద్ధ చేయబడిన చిన్న చిన్న వ్యాపారులు, స్వయం ఉపాధి కార్యక్రమాన్ని చేపట్టిన వ్యక్తులకు ఋణసదుపాయాన్ని కలిగించమని నిర్దేశించడం జరిగింది. బ్యాంకులు ఆ విధంగా పైనుదహరించిన రంగాలకు చెందిన వ్యక్తులకు ఋణాల మంజూరు చేయడం ఆరంభించాయి. తాకట్టు నిబంధనను సడలించారు. చిన్న మొత్తంలో ఋణాలను తీసుకోవడానికి పథకాలు ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి. ఋణం మంజూరు చేయడానికి అవసరమైన నిబంధనలను సడలించారు. ఎస్.ఎస్. శివాల్కర్ వర్కింగ్ గ్రూప్ చేసిన సిఫారసులు ఆధారంగా, భారత ప్రభుత్వం 1971 సంవత్సరంలో 'క్రెడిట్ గ్యారంటీ కార్పొరేషన్ ఆఫ్ ఇండియా' అనే పేరుతో ఒక వ్యవస్థను స్థాపించింది. ఈ కార్పొరేషన్ ప్రవేశపెట్టిన కాంప్రహెన్సివ్ గ్యారంటీ స్కీమ్' ప్రకారం, బ్యాంకులు ప్రాధాన్యత గల, నిర్లక్ష్యం చేయబడ్డ రంగాల కిచ్చిన ఋణ సదుపాయాలన్నీ కార్పొరేషన్ గ్యారంటీ యిస్తుంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి – అభ్యాసం 3

1. లీడ్‌బ్యాంక్ విధులను తెలపండి .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. వాణిజ్య బ్యాంకులను గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో నిమగ్నం చేయడంలో గల కారణాలను పరిశీలించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

9.7 ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులు

గ్రామీణ ప్రాంతాలకు మరిన్ని పరపతి సౌకర్యాలు కల్పించే ఉద్దేశ్యంతో ఆర్.జి.నరయ్యా అధ్యక్షతన నియమింపబడిన బ్యాంకింగ్ కమిషన్ 1972 లో "గ్రామీణ బ్యాంకుల" ను ప్రారంభించమని సూచన చేసింది. వాణిజ్య బ్యాంకు పరిధి విస్తృతపరచినప్పటికి అవి ఎక్కువ మందికి ఋణాలుకల్పించలేకపోయాయని,ముఖ్యంగా చిన్నకారు, సన్నకారు రైతులకు బ్యాంకుల నుంచి ఎటువంటి ప్రయోజనం పొందలేకపోయాయని తమ నివేదికలో పేర్కొన్నారు. భారత ప్రభుత్వం నరయ్యా బ్యాంకింగు కమీషన్ సమర్పించిన నివేదికను సమగ్రంగా అధ్యయనం చేయడానికి ఎమ్. నరసింహం అధ్యక్షతన ఒక వర్కింగ్ గ్రూప్‌ను నియమించింది. ఈ సంఘం తన నివేదికలో "దేశ వైశాల్యం. ప్రాంతీయ భిన్నత్వం గల ఏ దేశానికి కూడ వాణిజ్య బ్యాంకులు గాని, సహకార బ్యాంకులు గాని, లేక అటువంటి ఏ ఒక్క పద్ధతి, అన్ని ప్రాంతాలలో నుంచి వస్తున్న అన్ని అవసరాలను తీర్చగలదు అనలేం. అందుకని, తదనుగుణంగా, వ్యవస్థాగత ప్రత్యామ్నాయాలను విస్తరించుకుంటూపోవాలి" అని పేర్కొంది. ఈ ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థా నిర్మాణంలో భాగంగా ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులను నాలుగు రాష్ట్రాలను ఏర్పాటు చేయమని, అటువంటి బ్యాంకులను ఐదింటిని స్థాపించమని నరసింహం సంఘం సిఫార్సుచేసింది.

భారత ప్రభుత్వం ఈ నరసింహం కమిటీ సిఫారసులను పరిగణలోనికి తీసుకొని ప్రాంతీయ బ్యాంకుల స్థాపనకు ఒక ఆర్డినెన్స్‌ను, 1975 వ సంవత్సరంలో జారీ చేసింది. అది 1978 లో పార్లమెంట్ చేత చట్టం చేయబడింది. అయితే ఈ గ్రామీణ బ్యాంకుల లక్ష్యాలు ఏంటో తెలుసుకుందాం. అవి :

- గ్రామీణ ఆర్థిక స్థితిని అభివృద్ధిపరచడం.
- వ్యవసాయానికి, తత్సంబంధిత కార్యకలాపాలకు ఋణాన్ని అందించడం.
- గ్రామాలలోని చేతి పని వృత్తుల వారిని, కమ్మరులను, వండ్రంగులను ప్రోత్సహించడం.
- వడ్డీ వ్యాపారుల మీద గ్రామీణ ప్రజలు ఆధారపడటాన్ని తగ్గించడం.
- వడ్డీ వ్యాపారుల మీద ఆంక్షలు విధించడంవల్ల ఉత్పన్నమైన పరిస్థితిని సమీక్షించడం.
- తమ నిత్యావసరముల కోసం బీదవారికి ఆర్థిక సహాయాన్నందించుట.
- దూరంగా ఉన్న వెనుకబడిన, కొండ ప్రాంతాలను చేరి, ఈ ప్రాంతాలను ఆర్థికంగా మెరుగుపరచడం.

9.8 జాతీయ వ్యవసాయ, గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకు (NABARD)

భారతీయ రిజర్వ్ బ్యాంక్ 1979 లో వ్యవసాయానికి, గ్రామీణాభివృద్ధికి వ్యవస్థాగతంగా లభించే ఋణ సదుపాయాలను సమీక్షించడానికి ఒక కమిటీని నియమించింది. శివరామన్ ఆ కమిటీకి అధ్యక్షుడు. గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన అన్ని అంశాలను కలుపుకొని ఒక కేంద్ర సంస్థ ఉండాలని శివరామన్ కమిటీ సిఫారసు చేసింది.

భారత ప్రభుత్వం జూలై, 1982 లో పార్లమెంట్‌లో ఒక చట్టం ద్వారా జాతీయ వ్యవసాయ, గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకు (NABARD) అనే పేరుతో ఒక కేంద్ర ఆర్థిక సంస్థను ఏర్పాటు చేసింది.

దీని లక్ష్యాలు :

- వ్యవసాయం, గ్రామీణాభివృద్ధికి బ్యాంకుల ద్వారా ఆర్థిక సహాయాన్నందించే ఒక కేంద్ర వ్యవస్థగా.
- 'అభివృద్ధి బ్యాంక్'గా చురుకైన పాత్రను నిర్వహించుట.
- పంచవర్ష ప్రణాళికలు ప్రాతిపదికగా గ్రామీణాభివృద్ధికి చెందిన ప్రాజెక్టులను త్వరితపరచడం.
- సంపూర్ణ గ్రామీణాభివృద్ధికి ఋణాలను విస్తృత పరచడం
- తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన, వెనుకబడిన ప్రాంతాలకు ఎక్కువ నిధులు కేటాయించి, వ్యవసాయాభివృద్ధిలో ప్రాంతీయ అసమానతలను తగ్గించడం.
- చిన్నకారు రైతులకు ప్రత్యేకంగా ఎక్కువ సహాయాన్నందించడం.
- వాణిజ్య బ్యాంకులకు ఎక్కువ నిధులను సమకూర్చి, వాటి నిధుల కొరతను తీర్చడం.
- వాణిజ్య బ్యాంకులు వ్యవసాయం, గ్రామీణాభివృద్ధిలో ఎక్కువ పెట్టుబడులు పెట్టేటట్లు ప్రోత్సహించడం.
- వివిధ బ్యాంకులకు చెందిన సిబ్బందికి ప్రాజెక్టులకు ఋణాల నిచ్చే పద్ధతుల్లో శిక్షణ ఇవ్వడం.
- వ్యవసాయ కార్యక్రమాలకు అప్పుల నివ్వడంలో యిమిడి ఉన్న సాంకేతిక విషయాలు బ్యాంకులు స్పష్టంగా అవగాహన చేసుకోవడంలో సహాయపడడం.

9.9 బ్యాంకుల నిర్వహణ

అధ్యయన సౌలభ్యం కోసం బ్యాంకుల నిర్వహణను రెండురకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. (1) జాతీయం చేయబడని (Non - Nationalised), (2) జాతీయం చేయబడిన (Nationalised)

- **జాతీయం చేయబడని బ్యాంకుల నిర్వహణ**

జాతీయం చేయడానికి ముందు బ్యాంకులు ప్రైవేట్ రంగంలో ఉండేవి కదా. వాటినే "పెట్టుబడిదారుల" బ్యాంకులుగా పిలిచేవారు. వాటిని ఒక కేంద్ర బోర్డు, ప్రాంతీయ కేంద్రాలలోని స్థానిక బోర్డుల ద్వారా నిర్వహించబడేవి. జాతీయ స్థాయిలో వీటిపై నియంత్రణ తక్కువగా ఉండేది. సమర్థవంతంగా నిర్వహించబడేవి, సామాజిక బాధ్యత వీటికి ఉండేది కాదు లాభార్జనే ప్రధాన ధ్యేయంగా ఉండేది. కొందరు వ్యక్తుల సమూహం వీటిని నిర్వహించేది.

- **జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకుల నిర్వహణ**

జాతీయం చేసిన తరువాత, వాణిజ్య బ్యాంకులు, పూర్తిగా భారత ప్రభుత్వ ఆధీనంలోకి వచ్చాయి. వాటి నిర్వహణ బాధ్యత కేంద్ర ప్రభుత్వం చేపట్టింది. ఉదాహరణకు, 1955 లో స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాను జాతీయం చేసినపుడు, అంతకు ముందున్న డైరెక్టర్ల నందరిని తొలగించి కొత్త బోర్డులను ఏర్పాటు చేశారు.

వాటాదారులకు నష్టపరిహారం చెల్లించారు.

అత్యున్నత స్థాయిలో ఒక కేంద్ర బోర్డ్ ఉంటుంది. ఆ బోర్డుకు ఒక చైర్మన్, వైస్ చైర్మన్ వుంటారు. వీరిని కేంద్ర ప్రభుత్వం రిజర్వ్ బ్యాంకును సంప్రదించి నియమిస్తుంది. కేంద్ర బోర్డు, కేంద్ర ప్రభుత్వం, రిజర్వ్ బ్యాంకు అనుమతితో, యిద్దరికి మించకుండా మేనేజింగ్ డైరెక్టర్లను నియమించవచ్చు. రిజర్వ్ బ్యాంక్‌ను మినహాయించి, రిజిష్టర్ చేయించుకున్న పెట్టుబడిదార్లు, ఆరుగురు డైరెక్టర్లను ఎన్నుకోవచ్చు. రిజర్వ్ బ్యాంకును సంప్రదించి, కేంద్ర ప్రభుత్వం సహకారం, వాణిజ్యం, బ్యాంకింగ్, ఆర్థిక రంగాలకు చెందిన వారై వుండి, ప్రాంతీయ రంగాలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న ఎనిమిది మంది డైరెక్టర్లను నియమిస్తుంది. వీరుకాక కేంద్ర ప్రభుత్వం, రిజర్వ్ బ్యాంక్ – ఒక్కొక్క డైరెక్టర్‌ను నియమిస్తారు.

కాలపరిమితి

కేంద్ర బోర్డు సభ్యులు, జనరల్ మేనేజర్, మేనేజింగ్ డైరెక్టర్ల కాల పరిమితి ఐదు సంవత్సరాలు, ఎన్నుకోబడిన వారిలో ప్రతి సంవత్సరం ఇద్దరు పదవీ విరమణ చేయాల్సివుంటుంది. ఎవరువిరమణ చేయాలనేది లాటరీ ద్వారా నిర్ణయిస్తారు. అంటే ప్రభుత్వం, రిజర్వ్ బ్యాంకు చేత నామినేట్ చేయబడిన వారు తప్ప, మిగతా డైరెక్టరు లెవరు నాలుగు సంవత్సరాలకంటె ఎక్కువ కాలం పదవిలో ఉండరు.

స్థానిక బోర్డులు

కేంద్ర బోర్డుకాక ప్రతి ప్రాంతానికి స్థానిక బోర్డులను ఏర్పాటు చేస్తారు. (ఉదాహరణకు దక్షిణ ప్రాంతం, ఉత్తర లేదా, (ఆంధ్రప్రాంతం) ప్రతి స్థానిక బోర్డులో, దాని పరిధిలో నున్న కేంద్ర బోర్డు సభ్యులుంటారు, స్థానికంగా ఆ ప్రాంత వాటాదార్లు నలుగురు డైరెక్టర్లను ఎన్నుకుంటారు. ప్రతి స్థానిక బోర్డు ఒక స్థానిక కమిటీని కూడ నియమిస్తుంది.

మేనేజింగ్ డైరెక్టర్లు

వీరు పూర్తి కాలం అధికార్లు. కేంద్ర బోర్డు దత్తం చేసిన, అధికారాలతో దైనందిన కార్యకలాపాలు నిర్వహిస్తారు. 1969 సంవత్సరంలో యాభై కోట్ల కంటె ఎక్కువ డిపాజిట్లున్న 14 బ్యాంకులను ప్రభుత్వం జాతీయం చేసిందని ముందే పేర్కొన్నాం కదా. ఈ జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులేవో తెలుసుకుందాం.

1. అలహాబాద్ బ్యాంక్, 2. బ్యాంక్ ఆఫ్ బరోడ, 3. బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా, 4. బ్యాంక్ ఆఫ్ మహారాష్ట్ర, 5. కెనరాబ్యాంక్, 6. సెంట్రల్ బ్యాంక్, 7. దీనా బ్యాంక్, 8. ఇండియన్ బ్యాంక్, 9. ఇండియన్ ఓవర్ సీస్ బ్యాంక్, 10. పంజాబ్ నేషనల్ బ్యాంక్, 11. సిండికేట్ బ్యాంక్, 12. యూనియన్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా, 13. యునైటెడ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా, 14. యునైటెడ్ కమర్షియల్ బ్యాంక్.

ఇవి కాక కేంద్ర ప్రభుత్వం 1980 లో మరో ఆరు బ్యాంకులను జాతీయం చేసింది. అవి :

1. ఆంధ్రా బ్యాంక్, 2. కార్పొరేషన్ బ్యాంక్ లిమిటెడ్, 3. న్యూ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా లిమిటెడ్, 4. ఓరియంటల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ కామర్స్ లిమిటెడ్, 5. పంజాబ్ అండ్ సింద్ బ్యాంక్ లిమిటెడ్. 6. విజయా బ్యాంక్ లిమిటెడ్.

ఈ బ్యాంకులకు కూడ యింతకు ముందు జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులకు వర్తింపచేసిన పరిపాలన పద్ధతులనే వర్తింప చేశారు. 1969 లో బ్యాంకులను జాతీయం చేసిన తరువాత, పై మేనేజ్‌మెంట్ లో నిర్మాణానికి సంబంధించిన మార్పులు చేపట్టారు. కొత్త మేనేజ్‌మెంట్ పథకం ప్రకారం జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకుల బోర్డ్‌లో ఈ క్రింది తరగతులకు చెందిన 15 మంది సభ్యులుంటారు. వారు :–

1. ఒకరు లేక యిద్దరు పూర్తికాలం డైరెక్టర్లు
2. బ్యాంకు ఉద్యోగుల ప్రతినిధి ఒకరు.
3. ఆఫీసర్ల ప్రతినిధి ఒకరు.
4. బ్యాంకు డిపాజిటర్ల ప్రతినిధి ఒకరు.

BRAOU

5. వ్యవసాయదారుల, శ్రామికుల, వృత్తికళాకారుల అవసరాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించడానికొక డైరెక్టర్.
6. బ్యాంక్ కార్యకలాపాలలో పరిజ్ఞానం ఉన్న లేక అనుభవం కలిగి ఉన్న ఐదుగురు డైరెక్టర్లు (పారిశ్రామిక వేత్తలు, ఆర్థిక శాస్త్రజ్ఞులు, ఆర్థిక విషయాలలో నిపుణులు, మేనేజ్‌మెంట్‌లో నిపుణులు, లాయర్లు, సహకార సంఘాలలో అనుభవం గల వ్యక్తులు కావచ్చు).
7. రిజర్వ్‌బ్యాంక్‌కు చెందిన ఒక అధికారి.
8. భారత ప్రభుత్వ అధికారి ప్రతి జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకుకు వేరువేరుగా ఒక చైర్మన్, చీఫ్ ఎగ్జిక్యూటివ్ ఉంటారు.

ప్రాంతీయ సంప్రదింపుల కమిటీలు

ఐదు ప్రాంతాలకు ఐదు ప్రాంతీయ సంప్రదింపుల కమిటీలను ఏర్పాటు గురించి ముందే ప్రస్తావించాం కదా. ఇవి ఉత్తర, దక్షిణ, తూర్పు, పశ్చిమ మధ్య ప్రాంతాలు. ప్రతికమిటీ తన ప్రాంతంలోని బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాలను సమీక్షించి కేంద్ర ప్రభుత్వం, రిజర్వ్ బ్యాంక్‌కు నివేదికలు పంపిస్తాయి.

రిజర్వ్ బ్యాంకు–వ్యవసాయానికి ఆర్థిక సహాయం.

రిజర్వ్ బ్యాంక్ వ్యవసాయరంగానికి కూడా తన వనరులను కొన్ని పరిమితులకు లోబడి అందిస్తోంది. 'ఎగ్రికల్చరల్ క్రెడిట్ డిపార్ట్‌మెంట్' అనే ప్రత్యేక శాఖను స్థాపించారు. ఆ శాఖ విధులు :

వ్యవసాయ పరపతికి చెందిన అన్ని విషయాలను అధ్యయనం చేయడానికి నిపుణులైన సిబ్బంది నియామకం; కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు అనుగుణంగా పని చేయాల్సి వుంటుంది. చైర్మన్ కాక ఇతర డైరక్టర్లను రెండు సంవత్సరముల వరకు నియమిస్తారు.

ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకుల నిర్వహణ డైరెక్టర్ల బోర్డు ఆధ్వర్యంలోఉంటుంది. ఈ బోర్డులోతొమ్మిదిమంది డైరెక్టరులుంటారు. ఈ తొమ్మిదిమంది డైరెక్టర్లలోముగ్గురిని కేంద్ర ప్రభుత్వం, సంబంధిత రాష్ట్ర ప్రభుత్వం యిద్దరిని స్పాన్సర్ చేస్తున్న బ్యాంకు ముగ్గురిని నాను నిర్దేశం చేస్తుంది. చైర్మన్‌ని కేంద్ర ప్రభుత్వం నామినేట్ చేస్తుంది. ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకు బోర్డుడైరెక్టర్ల సంఖ్యను కేంద్ర ప్రభుత్వ అనుమతితో 15 కు పెంచవచ్చు. పెంచిన సభ్యులకు ఏ విధంగా నామినేట్ చేయాలనే విషయంలో కేంద్ర ప్రభుత్వానికి అధికారాలున్నాయి.

నిర్వహణ

ఈ సంస్థను మిగతా బ్యాంకుల లాగే ఒక డైరెక్టర్ల బోర్డు నిర్వహిస్తుంది. ఆ బోర్డులో ఈ క్రింద పేర్కొన్న సభ్యులుంటారు.

1. చైర్మన్.
2. గ్రామీణ ఆర్థిక విషయాలు, గ్రామీణాభివృద్ధికి చెందిన రంగాల నుంచి నిపుణులైన యిద్దరు డైరెక్టర్లు.
3. సహకార బ్యాంకులలో అనుభవం ఉన్న యిద్దరు, వాణిజ్య బ్యాంకులో అనుభవం వున్న ఇంకొకరు డైరెక్టర్లుగానూ.
4. రిజర్వ్ బ్యాంకు నుంచి ముగ్గురు డైరెక్టర్లు.
5. కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆఫీసర్లలో నుంచి ముగ్గురు డైరెక్టర్లు.
6. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అధికార్ల నుంచి మరోయిద్దరు డైరెక్టర్లు.
7. ఒక మేనేజింగ్ డైరెక్టర్.

BRAOU

8. ఒకరు లేక యిద్దరు భారత ప్రభుత్వంచే నియమించబడిన డైరెక్టర్లు (వీరిని ఎప్పుడైనా నియమించే అధికారం వుంది).

చైర్మన్, మేనేజింగ్ డైరెక్టర్ కాల పరిమితి అయిదు సంవత్సరాలని నిర్ణయించారు. డైరెక్టర్‌గా నియమించబడిన వ్యక్తి కాల పరిమితి మూడు సంవత్సరాలు.

ఈ సంస్థ డైరెక్టర్ల బోర్డు సలహా సంఘాన్ని ఒకదాన్ని ఏర్పాటు చేసుకోవచ్చు. అందులో కొంత మంది డైరెక్టర్లు, యితర వ్యక్తులు సభ్యులుగా ఉండవచ్చు. వారికి వ్యవసాయం, వ్యవసాయ, పరపతి, సహకారం, చిన్న తరహా పరిశ్రమలు, కుటీర పరిశ్రమలు లాంటి వాటిలో ప్రత్యేక పరిజ్ఞానం వుండాలి. ఈ సలహా సంఘం నాబార్డ్ (NABARD) కోరిన విషయాలపై సలహానందిస్తుంది.

ఈ సంస్థ హెడ్ ఆఫీసు బొంబాయిలో వుంది. దేశం అంతట దానికి ప్రాంతీయ కార్యాలయాలున్నవి. ఈ ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు రాష్ట్ర రాజధానులలో లేదా పెద్ద పెద్ద పట్టణాలలో ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. ఈ సంస్థ విధులలో ముఖ్యమైనవి.

- గ్రామీణ పరపతిలో నిమగ్నమై వున్న వివిధ సంస్థల కార్యకలాపాలను సమన్వయపరచడం.
- భారత ప్రభుత్వం లేక రిజర్వ్ బ్యాంకు ఏజెంట్‌గా నడుచుకోవడం.
- పరిశోధనలు చేపట్టడానికి, సమాచారాన్ని అందించడానికి అవసరమయ్యే సదుపాయాలు కల్గించడం.

9.10 సారాంశం

గ్రామీణ జనాభ పెరుగుతున్న పరపతి అవసరాలు తీర్చడానికి వాణిజ్య బ్యాంకులు, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులు, నబార్డ్ (NABARD) లాంటి వివిధ బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. వాణిజ్య బ్యాంకులు ఎప్పటినుంచో రంగంలో వుండి వ్యవసాయదారుల, యితరుల పరపతి అవసరాలు తీరుస్తుండగా, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులు, జాతీయ వ్యవసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థ ఈ మధ్యనే వచ్చాయి. ఈ పైన పేర్కొన్న వ్యవస్థలన్నీ గ్రామీణాభివృద్ధిని చేపట్టే లక్ష్యంతో ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి.

9.11 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

జవాబు కోసం 1. 9.3. చదవండి

అభ్యాసం – 2

జవాబు కోసం 1 – 9.5.8. చదవండి

జవాబు కోసం 2 – 9.5.4. చదవండి

అభ్యాసం – 3

జవాబు కోసం 1 – 9.6 చదవండి

జవాబు కోసం 2 – 9.6 చదవండి.

BRAOU

9.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి సుమారు 30 వంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1) జాతీయ బ్యాంకుల వ్యవస్థ గురించి వివరించండి

2) జాతీయ బ్యాంకుల నిర్వహణలో తెచ్చిన మార్పులను రాయండి.

II. ఈ క్రింది వాటికి సుమారు 15 వంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులపై దంతవాల కమిటీ చేసిన సిఫారసులను వివరించండి.

2. ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకుల కిచ్చిన ప్రత్యేక రాయితీలను పేర్కొనండి.

9.13 చదవదగిన రచనలు

1. SC Gupta : Development Banking for Rural Development
2. SSM Desai : Rural Banking in India

రచన, అనువాదం : పి. వదనయ్య

BRAOU

6.5 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 6.2.1 చూడండి.
2. జవాబు కోసం 6.2.4 చూడండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 6.3. చూడండి.

6.6. మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి 30 పంక్తులలో సమాధానం వ్రాయండి.

1. పంచాయితీరాజ్ రాజకీయ ప్రభావాన్ని పరిశీలించండి.
2. పంచాయితీరాజ్ వల్ల కలిగిన పాలనా పర్యవసనాలు ఎట్టివి.
3. ప్రణాళికల రూపకల్పన, అభివృద్ధిలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థల పాత్రను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.
4. పంచాయితీరాజ్ సామాజిక ప్రభావాన్ని చర్చించండి.

II. ఈ క్రింది వాటికి 15 పంక్తులలో సమాధానం వ్రాయండి.

1. సమాజాభి వృద్ధి కార్యక్రమం
2. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో నాయకత్వం

6.7 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1. G.Ram Reddy (Ed) : Patterns of Panchayati Raj in India,
2. V.S. Prasad : Panchayats and Development,
3. Marcus Franda : Small is Beautiful : Organisational Alternatives in Indias Rural Development
4. Mathur & Jacob George (Ed) : Studies in Panchayati Raj.

రచయిత : యన్.ఎచ్. సీతారామశర్మ

అనువాదం : సి.వెంకటయ్య

• • •

BRAOU

భాగం – 7 : సహకార సంస్థలు : ప్రాముఖ్యం, వ్యవస్థీకరణ

విషయక్రమం

7.0. లక్ష్యం
7.1 పరిచయం
7.2 సహకార నిర్వచనం
7.3 సహకార భావనలు
7.3.1 ఒక సిద్ధాంతంగా
7.3.2 సమాజాభివృద్ధిలో భాగంగా
7.3.3 వ్యాపార సంస్థలుగా
7.3.4 ఆర్థిక విధాన సాధనాలుగా
7.4 సహకార ప్రాముఖ్యత
7.5 గ్రామీణాభివృద్ధిలో పాత్ర
7.6 సహకార సంఘాల పాలనావ్యవస్థ
7.6.1 కేంద్ర స్థాయిలో
7.6.2 రాష్ట్ర స్థాయిలో
7.6.3 జిల్లా స్థాయిలో
7.7 సారాంశం
7.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
7.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
7.10 చదవదగిన రచనలు

7.0. లక్ష్యం

సహకార సంస్థలను జాతినిర్మాణంలో, ఆర్థిక అభివృద్ధిలో ప్రజల భాగస్వామ్య సాధనాలుగా గుర్తించడం జరిగింది. ఈ ఖండిక సహకార సంస్థల సిద్ధాంతం, సంక్షిప్త చరిత్ర, పాలన, విధులు, సమస్యల గురించి మీకు వివరిస్తుంది. ఈ ఖండిక చదివిన తరువాత మీరు,

- సహకార సంస్థ అనగానేమో అర్థం చేసుకుంటారు,
- సహకారాన్ని నిర్వచించగలుగుతారు,
- సహకార ప్రాముఖ్యతను తెలుసుకుంటారు.
- వ్యవస్థీకరణను వివరించగలుగుతారు.
- సమస్యలను భవిష్యత్తును అర్థం చేసుకుంటారు .

7.1. పరిచయం

ఒక సాధారణ ప్రయోజనాన్నాశించి కొంతమంది వ్యక్తులు సమిష్టిగా లేదా ఉమ్మడిగా చేసే ప్రయత్నాన్ని 'సహకారం' అని అంటారు. ఈ సహకారమనేది స్వచ్ఛందంగానైనా లేదా స్వచ్ఛందం కాని విధంగానైనా ఉండవచ్చు. ప్రత్యక్షంగానైనా లేదా పరోక్షంగానైనా ఉండవచ్చు. అలాగే లాంఛనంగానైనా లేదా లాంఛనప్రాయం కాని

BRAOU

భాగం – 10 : బ్యాంకింగ్ రంగం : ఒక పరిశీలన

విషయక్రమం

10.0 లక్ష్యం
10.1 పరిచయం
10.2 అభివృద్ధి
10.3 అంచనా
10.4 ఋణాల వసూలులో స్తబ్ధత
10.5 సారాంశం
10.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
10.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
10.8 చదవదగిన రచనలు

10.0 లక్ష్యం

వివిధ అభివృద్ధి కార్యక్రమాల క్రింద బ్యాంకులు యిచ్చిన ఋణాలు సరిగా వాడుకోకపోవడానికి గల కారణాలు ఈ ఖండికలో వివరించబడినవి. ఈ ఖండిక చదివిన తరువాత మీరు, కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- పాలన సంబంధిత కారణాలు,
- ప్రవర్తనా సంబంధిత కారణాలు,
- ప్రకృతిపరమైన కారణాలు.

10.1. పరిచయం

జాతీయాభివృద్ధిలో బ్యాంకింగ్ సంస్థలు చెప్పుకోదగ్గ పాత్రను నిర్వహించాయి. కాని ఈ సంస్థలు జన సామాన్యం వరకు చేరలేదని కొంత మంది విమర్శిస్తున్నారు. వాటిని కొన్ని పెద్ద పెద్ద పట్టణాలలో, మహా నగరాలలో ఏర్పాటు చేశారు. ఈ మధ్య కాలంలో గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో కొన్ని శాఖలు ఏర్పాటు చేసినా, చాల గ్రామీణ ప్రాంతాలను వదిలేసినట్టుగా కనిపిస్తుంది. జాతీయం చేయడానికి ముందు బ్యాంకింగ్ రంగం పరిశ్రమ, వ్యాపార రంగాల అవసరాలు తీర్చేది. వ్యవసాయం, చిన్నతరహా పరిశ్రమలు, గ్రామీణ వృత్తి కళాకారుల అవసరాల గురించి అంతగా శ్రద్ధ వహించలేదు. బ్యాంకింగ్ సదుపాయాలు అర్థవంతం చేయడానికి, న్యాయమైన రీతిలో అందించడానికి, అభివృద్ధి కవసరమైన సామాజిక, ఆర్థిక అవసరాలు తీర్చడానికి 1969 లో పధ్నాలుగు వాణిజ్య బ్యాంకులను జాతీయం చేశారు. జాతీయం చేయడంలో గల లక్ష్యాలు యివి :

- అవసరంగ – వారికిచ్చే సహాయాన్ని పెంచడం.
- బ్యాంకులు లేని, తక్కువ బ్యాంకులున్న గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో బ్యాంకింగ్ సదుపాయాలు విస్తరింపచేయడం.

జాతీయం చేయబడిన తరువాత వాణిజ్య బ్యాంకులను ప్రాధాన్యత గల రంగాలు, ఆశ్రద్ధ చేయబడిన రంగాలైన చిన్న వ్యాపారస్థులకు, స్వయం ఉపాధి చేసుకుంటున్న వృత్తుల వారికి, విద్యార్థులకు ఋణ సదుపాయం కలిగించమని ఆదేశాలు జారీచేయబడినవి. ఇప్పుడు, బ్యాంకులు రైతులకు ఎక్కువ ఉత్పత్తినిచ్చే

విత్తనాలు, ఎరువులు, క్రిమిసంహారక మందులు, పాడి పశువులు, వ్యవసాయానికి పనికొచ్చే పశువులు, ట్రాక్టర్లు, పంప్‌సెట్లు కొనుక్కోవడానికి ఋణాలనందిస్తున్నవి. వ్యవసాయానికి సంబంధించిన అనేక కార్యక్రమాలకు ఇపుడు ఈ సంస్థలు పరపతి సౌకర్యాలను కలగచేస్తున్నాయి.

వ్యవసాయ రంగమే కాకుండా వృత్తి కళాకారులు, స్వయం ఉపాధి చేపట్టిన వ్యక్తులు తమ కవసరమయ్యే యంత్రాలను, ముడి సరుకులను కొనుక్కోవడానికి కూడా ఋణాలివ్వబడుతున్నవి. వస్తువుల తయ్యారీకి అర్హత ఉన్నసాహసవంతులు, చేతి వృత్తులవారు తయారుచేసిన ప్రాజెక్టులకు కూడ బ్యాంకులు ఋణాలందిస్తున్నవి. గ్రామీణ ఆర్థిక రంగంలో బ్యాంకులు తమ వంతు పాత్రను ఎంతవరకు సమర్థవంతంగా నిర్వహిస్తున్నాయో చర్చించడం ఈ పాఠ ముఖ్య ఉద్దేశం.

10.2. అభివృద్ధి

(ఎ) శాఖల విస్తరణ

ప్రజలకు బ్యాంకింగ్ సదుపాయాలు సులభంగా అందుబాటులోకి తేవడానికి శాఖల విస్తరణ, ముఖ్యంగా, గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జరగాలని భావించబడింది. 1969 లో 1,134 ఉన్న బ్యాంకింగ్ శాఖలు 1981 కి 16,734 కు పెరిగినవి. జూలై 1969 లో 686 గ్రామీణ, పట్టణ శాఖలుండగా, 1981 చివరికల్లా గ్రామీణ శాఖలు 7,552 కి పెరిగినవి. పధ్నాలుగు జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకుల శాఖలు గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాలలో పదకొండు రెట్లు పెరిగాయి. ఇదిలా ఉండగా, ఈ జాతీయ బ్యాంకుల మొత్తం శాఖల పెరుగుదల నాలుగు రెట్లే ఉంది. ఈ బ్యాంకు శాఖలు ఈ కాలంలో అందించిన సేవలు 6,500 నుంచి 18,000 కి పెరిగింది. రోజుకు సరాసరిన ఆరు శాఖలు తెరుస్తున్నారు. జాతీయం చేయబడిన తరువాత తెరచిన ప్రతి రెండవ శాఖ బ్యాంకులులేని కేంద్రాల్లో తెరవబడింది.

(బి) డిపాజిట్ల సేకరణలో అభివృద్ధి

డిపాజిట్లు (ఫిక్స్‌డ్, రికరింగ్ సేవింగులు, ఇతర డిపాజిట్లు) 1969 లో రూ 2,632 కోట్లుండగా, 1981 కి రూ.24,094 కోట్లకు పెరిగాయి.

(సి) ప్రాధాన్యత గల రంగాలకు ఆర్థిక సహాయం

వ్యవసాయం, చిన్నతరహా పరిశ్రమలు, కుటీర, గ్రామీణ పరిశ్రమలు, కళాకారులు, నేత పనివారు, స్వయం ఉపాధి చేపట్టినవారు వృత్తి కళాకారులు, రవాణా ఆపరేటర్లు మొదలైనవారు ప్రధాన్యతగల రంగానికి ఇచ్చిన ఋణ సదుపాయం క్రిందికి వస్తారు. 1980 అంతానికి మొత్తం ఋణాలలో 35.2 శాతం వీరికి కేటాయించారు.

(డి) బలహీన వర్గాలవారికి ప్రత్యేక పథకాలు

బడుగు వర్గాలకు 14 శాతం వడ్డీకి ఋణాలు మంజూరు చేసి వారి అభివృద్ధికి కొంతమేరకైనా సహాయం చేస్తున్నారు. ఇతర వ్యక్తులకు ఈ వడ్డీరేటు 18 శాతం. ఈ పథకం 1972 సంవత్సరంలో అమలులోకి వచ్చింది. 1972 సంవత్సరం డిసెంబర్‌లో 55.2 కోట్లు ఈ పథకంక్రింద పంపిణీ చేయగా అది డిసెంబర్ 1982 లో 10,625.2 కోట్లకుపెరిగింది.

10.3. అంచనా

జాతీయం చేయబడిన తరువాత గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో బ్యాంకుల సంఖ్య పెరిగింది. కాని జాతీయం చేసిన మొదట్లో ఈ బ్యాంకుల పనితీరు సంతృప్తికరంగా ఉన్నా, తర్వాత కాలంలో ఈ సంస్థల పనితీరు ఆశించినంతగాలేదని

BRAOU

కొందరు పేర్కొన్నారు. కొత్త బ్రాంచీలు విపరీతంగా తెరవడంవల్ల కొన్ని వ్యవస్థా పూరిత సమస్యలు ఎదురయ్యేయి.కొత్త శాఖల స్థాపన మారుమూల ప్రాంతాలలో జరగలేదని అంటున్నారు. గ్రామీణ ప్రాంతాలకు కావల్సిన ఋణ సదుపాయానికి, యిచ్చిన ఋణాలకు మధ్య పోల్చి చూసినట్లయితే, వాటి శాతం తక్కువగా ఉంది. మొత్తం డిపాజిట్లను తీసుకున్నట్లయితే, గ్రామీణ శాఖలుసేకరించిన డిపాజిట్లు మొత్తం డిపాజిట్లలో, డిసెంబర్ 1979 నాటికి కేవలం 10.4 శాతం మాత్రమే ఉన్నవి. జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులు భవనాల నిర్మాణానికి, వాటి అలంకరణకు అధిక ఖర్చు చేశాయని ఒక ఆరోపణ ఉంది. చాల కార్యాలయాల్లో, ముఖ్యంగా, గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో పెద్ద సంఖ్యలోఉద్యోగుల నియామకం కూడా జరిగింది. ఈ ఖర్చు కూడా చాలా ఎక్కువగానే ఉంటుంది.

భూమికి సంబంధించిన రికార్డులుసక్రమంగా లేకపోవడంవల్ల సహాయం కావాల్సిన, అత్యంత అవసరమున్న వర్గాల వారిని ఋణాల పంపిణీకై గుర్తించుటలో సమస్యలు ఎదురయ్యాయి. భూమి లేని శ్రామికులు పెద్ద రైతులనుంచి భూమిని కొంటారు. కాని అటువంటి భూములకు సంబంధించిన పట్టా వారి దగ్గరుండదు. బ్యాంకుల నుంచి ఋణాలు పొందడానికి ఈ పట్టా పత్రాలుఅవసరమౌతాయి. ఇవి లేకపోవడంవల్ల ఋణం పొందడంలోజాప్యం జరుగుతోంది. బ్యాంకులకు భూమి ఎక్కడున్నది, బాకీ లేనట్టుగా సర్టిఫికేట్టు భూగర్భ నీటి సర్వే సమాచారం, యితర ఫారములు కావాలి. ఇవ్వన్నీ ఋణగ్రహీత భూమికి హక్కుదారని తెలపాలి. మిగతా బ్యాంకులకు బాకీలేనట్టు, భూమి మరొకరికి క్రయపరచనట్టుగా కూడా తెలిపే పత్రాలు కావాలి. భూమిని మరో ఏజెన్సీకి తాకట్టు పెట్టింది. లేనిది తెలుసుకోవడానికి యీ పత్రాలన్నీ అవసరమవుతాయి. గ్రామాధికారుల నుంచి, యితర ప్రభుత్వ ఉద్యోగుల నుంచి ఈ రకానికి చెందిన పత్రాలు సంపాదించడం అతి కష్టమౌతోంది. తత్ఫలితంగా, రైతులు గాని లేక గుర్తించబడిన వర్గానికి చెందిన వ్యక్తులుగాని అప్పుకోసం తాము పెట్టుకున్న దరఖాస్తును ఉపసంహరించకోవడమో, లేక అప్పంటే అశ్రద్ధ కనబరచడమో జరుగుతుంది. వాణిజ్య బ్యాంకులకు తమ యిబ్బందికర ప్రోసీజర్లు ఉండనే ఉన్నవి. వాళ్ళది వాణిజ్య దృక్పథమే కాని సేవా దృక్పథం కాదు.

- భద్రతకు చెందిన సమస్య

మరో సమస్య జమానతు (security) కు చెందింది. బ్యాంకులు రైతులను జమానతు ఇమ్మని అడుగుతారు. రైతులకు ఇది కష్టమైన పని.భూములనుతనఖా పెట్టడానికి సాధారణంగా రైతులు వ్యతిరేకిస్తారు. కొన్ని సందర్భాలలో భూమిని తనఖా పెట్టడానికి స్టాంపులకయ్యే ఖర్చుకూడా పెట్టుకోలేని రైతులున్నారు. ఆదివాసులు నివసించే ప్రాంతాలలో భూమంతా ఆదివాసులందరికి చెందుతుంది. అందరు సమ్మతించనిదే అటువంటి భూమిని తనఖా పెట్టడం వీలుపడదు.

- కార్యక్రమాల గురించిన అజ్ఞానం

తమకు లభించే ఋణ సదుపాయాల గురించి ఎక్కువ మంది రైతులకు, గ్రామీణ కళాకారులకు, యితరులకు తెలియదని చాల పరిశోధనలవల్ల తేలింది. తత్ఫలితంగా, వారి బాగోగులను కోరి చేపట్టబడిన సంక్షేమ కార్యక్రమాలు కాగితాలమీదే ఉండిపోవలసివస్తోంది. దేశ వైశాల్యం, నిరక్షరాస్యత, సరైన ప్రచారం లేకపోవడం లాంటి కొన్ని కారణాలవల్ల గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాల గురించి గుర్తింపబడిన వర్గానికి చెందిన ప్రజలు వాటిని తెలుసుకోలేకపోతున్నారు.

- పైరవీకార్ల బెడద

పైరవీకార్లు లేక మధ్య దళారులు, ఉద్యోగుల స్వప్రయోజనకర చర్యలు కొన్నిసార్లు సమస్యగా పరిణమిస్తున్నాయి. గ్రామీణ పేద ప్రజలకుద్దేశించిన సంక్షేమ కార్యక్రమాలు అసలు ఉపయోగపడటంలేదని కాదు. గుర్తింపబడిన వర్గానికి చెందిన ప్రజల దృష్టికి ఈ కార్యక్రమాలు పైరవీకార్లు లేక మధ్యవర్తులు ద్వారా తెలుస్తున్నాయి. వీరు గ్రామీణ పేదవారికి, బ్యాంకు ఉద్యోగులకు మధ్య మధ్యవర్తిత్వం జరుపుతారు. ఈ పైరవీకారులదొక తెగ. కొందరికది పూర్తి కాల వృత్తి అయితే, మరి కొందరికి పాక్షిక వృత్తి. ప్రభుత్వ ఉద్యోగులతో దగ్గరి సంబంధం పెట్టుకోవడంవల్ల పేద ప్రజానికానికి సంబంధించిన కార్యక్రమాల గురించి వారు

BRAOU

ముందే తెలుసుకుంటారు. ఎవరికైతే ఇవి ఉద్దేశించబడ్డాయో వారిని గుర్తించి ముందే తెలుసుకొని ప్రభుత్వ అనధికార ప్రజా సంబంధాల ఉద్యోగులుగా వ్యవహరిస్తారు.

ఈ పైరవీకారుల బెడదకు కొన్ని ముఖ్య కారణాలున్నాయి. ప్రజలలో నిరక్షరాస్యత, కార్యక్రమాల గురించి తెలియకపోవుట,ఉద్యోగుల నిర్లక్షధోరణి, బీదతనం ముఖ్యమైనవి. వీటి వల్ల ఇక్కడినుంచి అక్కడికి, అక్కడినుంచి యిక్కడికి పేద ప్రజలు తిరుగలేకపోతున్నారు. బ్యాంకుఉద్యోగులు పార్టీలనిచ్చే పైరవీకారులంటే యిష్టపడుతున్నారు. కాని చదువురాని, తెలియని పేదవారితో లావాదేవీలు జరపడానికి ఇష్టపడడంలేదు. బ్యాంకు ఉద్యోగులు పైరవీకారులకు పనిచేసిపెడుతున్నట్టు, కార్యక్రమాలు ఏ పేద ప్రజానికైతే ఉద్దేశింపబడినవో వారికి మాత్రంచేయ యిష్టపడటం లేనట్లు కొన్ని అధ్యయనాలు వెల్లడించాయి. ఈ విధంగా గ్రామీణ పేదలు పైరవీకారుల దోపిడీకి గురికాబడుతున్నారు.

- **బ్యాంకు ఉద్యోగుల ప్రవర్తన**

బ్యాంకులు సరిగా పనిచేయకపోవడానికి, బ్యాంకు ఉద్యోగుల దృక్పథాలు, వారి పూర్వ రంగం మరో కారణం. బ్యాంకు ఉద్యోగులు పట్టణ ప్రాంతాలకు, ఉన్నత కులాలకు చెందిన విద్యావంతులని, మధ్య వరగతి కుటుంబాలకు చెందినవారని, వారి సామాజిక పూర్వ రంగానికి సంబంధించి నిర్వహించిన అధ్యయనాలవల్ల తెలుస్తోంది. గ్రామీణ పేదలకు రూపం, భాషా, దృక్పథంలోనే భేదం తప్పనిసరిగా ఉంటుంది. ఈ పై తరగతికి చెందిన పూర్వ రంగం వారిని గ్రామీణ పేదలనుంచి వేరుపరుస్తుంది. వారి పూర్వరంగం దృష్యా బ్యాంకు ఉద్యోగులు గ్రామీణ అభివృద్ధి కార్యక్రమాల్లో హృదయపూర్వకంగా పాల్గొనడంలేదని కొందరు అంటున్నారు. అంతే కాకుండా, పేదలు అంటే వారికి సానుభూతి లేదని, వారి సంక్షేమం కోసం చిత్తశుద్ధితో పనిచేయడంలేదని కూడ కొన్ని అధ్యయనాలు వెల్లడించాయి.

- **బ్యాంకు ఉద్యోగుల దృక్పథం**

బ్యాంకు ఉద్యోగులుచేస్తున్న పనిలో సాంఘిక లక్ష్యం లోపించిందని కొందరు సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు పేర్కొంటున్నారు. ఆచార్య జి. రాంరెడ్డి, ఆచార్య జి. హరగోపాల్ "భారత దేశంలోగ్రామీణ పేదలు-ప్రభుత్వ విధానం" అనే గ్రంథంలో "ఎక్కువ మంది గ్రామాలలో పనిచేస్తున్న ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు పేదలకు ప్రభుత్వం అందించే ప్రయోజనాలు దానధర్మంగా వ్యవహరించ బడుతున్నాయని.....ఈ ప్రయోజనాలు వారికి అనవసరంగా విస్తరింప చేయబడినవిగా భావిస్తారని" పేర్కొన్నారు. ఈ అభివృద్ధి పథకాలను మధ్య తరగతికి చెంది,, ధనవంతులైన రైతులకు ఇస్తే వారు వాటిని సద్వినియోగం చేయడమే గాక, ఉత్పత్తిని కూడ పెంచుతారని కొందరు ఉద్యోగులు పేర్కొంటున్నారు. పేదవారు తమ బ్రతుకులను బాగుచేసుకోలేరనేది వారి భావన. అంతేగాక, ప్రభుత్వం ఈ పేదవారి కందించే సహాయం వారి మీద ఎటువంటి ప్రభావం చూపదని అంటారు. గ్రామాలలో పని చేస్తున్న ప్రభుత్వ ఉద్యోగులందరు శిష్ట వర్గాలపట్ల పక్షపాతం ధోరణి కలవారని కాదు. కాని, పేదల యెడల రావాల్సినంత మార్పు వారిలో రావడం లేదనే చెప్పాలి.

- **ఇబ్బందికర కార్యాలయ పద్ధతులు**

బ్యాంకింగ్ సంస్థలు గ్రామీణ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు సమర్థవంతంగా అమలుపరచడంలో ఎదుర్కొంటున్న మరో సమస్య ఇబ్బందికర కార్యాలయ పద్ధతులు. నిడివి ఎక్కువగల, బహు రకాల ఫారాలు, యితర, పాలనా సంబంధమైన లాంఛనాలు ఋణ గ్రహీతల ఓపికను పరీక్షించడమే కాకుండా ఋణాలు మంజూరు చేయడంలో ఆలస్యానికి కూడా దారితీస్తుంది. విసిగి వేసారిన ఋణ గ్రహీతలు ఎక్కువ వడ్డీ వసూలు చేసే వడ్డీ వ్యాపారస్తులను ఆశ్రయించక తప్పడంలేదు. లేదా, తీసుకున్న అప్పును బట్టి కొంత కమీషన్ చెల్లించి, పైరవీకారులని ఆశ్రయిస్తున్నారు.

- **అప్పులు ఇవ్వడంలోగల ఉద్దేశం తెలియక పోవడం**

గ్రామ పేదల నిరక్షరాస్యతను, అమాయకత్వాన్ని పైరవీకారులు, ఉద్యోగులు ఆసరాగా తీసుకుంటున్నారని

BRAOU

ముందే పేర్కొన్నాం. ఇది ఋణగ్రహీతలకు శాపం కాగా, మధ్యవర్తులకు వరంగా మారింది. తాము తీసుకున్న ఋణం ఎవరో వారికి దానంగా యిచ్చిందని, దాన్ని వారు తిరిగి చెల్లించవలసిన అవసరంలేదని వారికి చెప్పి నమ్మిస్తున్నారు. అప్పులిస్తున్న బ్యాంకులు, అప్పులు తీసుకున్న పేదలకు, వారికి అప్పు ఎందుకోసం యివ్వబడిందో తెలియపరచడానికి కృషి చేయడంలేదు. పేదలకు అప్పు ఉద్దేశ్యం తెలియపరచడానికి పూర్తిగా ప్రయత్నం జరగడంలేదని అనలేం. కాని, పరిస్థితిని మెరుగుపరచడానికి వెంటనే చర్యలు తీసుకోవాల్సి ఉంటుంది.

- **అప్పులను పూర్తిగా వాడుకోకపోవుట**

గ్రామీణ అభివృద్ధికై బ్యాంకింగ్ రంగం చేస్తున్న కృషిని పరిశీలించడంలోమనం ఇచ్చిన ఋణాలను సద్వినియోగ పరచారా లేదా అన్నది కూడా గమనించాలి. ఋణాలువివిధ ప్రయోజనాలకై యివ్వబడుతున్నవి. వ్యవసాయానికి ఉపయోగపడే బావుల తవ్వకం, వివిధ చిన్నతరహా నీటిపారుదల సౌకర్యాల కోసం ఋణాలిస్తున్నారు. ఋణాలు పశుపోషణ, కొనుగోలుకు కూడా ఇస్తున్నారు. కాని దేనికైతే ఋణం యివ్వబడిందో, దానికోసం ఖర్చు చేయబడడం లేదని కొన్ని అధ్యయనాలు పేర్కొంటున్నాయి. గేదెను కొనుక్కోడానికని మంజూరు చేయబడిన అప్పు ఇంటి ఖర్చుల క్రింద ఖర్చుకు లేక యితర ఆర్థిక సంస్థల నుంచి తీసుకున్న అప్పును తీర్చడానికైవాడబడుతుంది. అజ్ఞానం, నిరక్షరాస్యత మూలంగా దేనికైతే యివ్వబడిందో, దానికి కాక మరోపనికి విచ్చలవిడిగా కూడా ఖర్చుచేయబడుతుంది.

- **ఋణాల వాడకం గురించిన అంచనా లేకపోవడం**

ఋణాలు సక్రమంగా వాడకపోవడానికి ఇంకొక కారణం మంజూరు చేసిన సంస్థలు అంచనాలు సరిగా వేయకపోవడం అంటున్నారు. ఋణాలను దుర్వినియోగ పరచడం, సరిగా ఉపయోగ పరచకపోవడం ముఖ్యంగా ఋణాల వాడకం గురించిన మదింపు లోపాన్నే చూపుతుంది. వివిధ పథకాల క్రింద ఋణాలు మంజూరు చేయడంలోనే బ్యాంకింగ్ సంస్థలకు శ్రద్ధ వున్నట్టుగా తోస్తుంది. అందుకని వాటికి సూచనలుకూడా యివ్వబడుతున్నవి. ఋణాల వాడకం గురించి సరైన నియంత్రణలు లేదు. అంటే, అప్పులు మంజూరు చేయబడవచ్చు. డబ్బు ఖర్చు కూడా కావచ్చు. కాని, దాని ఉపయోగం,నిరుపయోగం, అసలే ఉపయోగించక పోవడం గురించి సరైన పరిశీలన లేదు. నేరస్థులు శిక్షింపబడడం లేదు.ఫలితమేమంటే, పేదరికం మనను వెంటాడుతూనే ఉంటుంది. గ్రామీణాభివృద్ధి కేవలమొక నినాదంగానే మిగిలిపోయి, దాని అభివృద్ధి కాగితం మీదేఉండి పోయే ప్రమాదం వుంది.

- **ఋణాల వసూలులో స్తబ్దత**

ఋణాల వసూలు మందకొడిగా సాగడానికి రెండుకారణాలు కనబడుతున్నాయి. ఒకటి ప్రకృతి వైపరీత్యాలు, రెండు మానవుల లోపం. మరో దృక్పథంతో చూసినట్లయితే, ఋణదాతలు, ఋణగ్రహీతలు - యిద్దరిని కూడా ఋణాల వసూలులో స్తబ్దతకు కారకులుగా భావించాలి. ఈ క్రిందివి ఋణాల వసూలులోగల స్తబ్దతకుకారణాలుగా గుర్తించబడినవి. అవి :

(ఎ) కరువుకాటకాలు,వరదల లాంటి ప్రకృతి వైపరీత్యాలు

(బి) ఋణాల దుర్వినియోగం

(సి) తిరిగి చెల్లించే శక్తిని తప్పుగా అంచనా వేయడం

(డి) కావాలని చెల్లించకపోవడం

(ఇ) రాజకీయ జోక్యం

B.R.A.O.U

10.4 ఋణాల వసూలులో స్తబ్ధత

(ఎ) ప్రకృతి వైపరీత్యాలు

రైతులు తీసుకున్న అప్పు లనుబ్యాంకులకు తిరిగి చెల్లించడం అనేది పంటల దిగుబడిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. మనదేశంలో చాలా మటుకు పంటలకు ఆధారం వర్షపునీరే. భారతీయ రైతు ఋతుపవనాలపై ఆధారపడి ఉన్నాడు. చాలా సందర్భాలలో ప్రకృతి కోపానికి, క్రౌర్యానికి రైతులు గురౌతున్నారు. పంటలు బ్రహ్మాండంగా ఉన్నపుడు ఋణాల వసూలు కూడా బాగానేఉంటుంది. కాని వర్షాలు లేనపుడు రైతు ఋణాలను తిరిగి చెల్లించలేకపోతున్నాడు.

(బి) ఋణ సదుపాయ దుర్వినియోగం

వివిధ పథకాల క్రింద రైతులు వివిధ ఋణాలను పొందడానికి అర్హులు. దురదృష్టవశాత్తు ఋణ గ్రహీతలు తాము తీసుకున్న అప్పు సొమ్మును వివాహాలు, పండుగలు వగైరా లాంటి పనికిరాని పనులకు ఖర్చుచేస్తున్నారు. అటువంటి ఖర్చువలన తిరిగి డబ్బు రాదు కాబట్టి రైతు అప్పు తిరిగి చెల్లించలేక పోతున్నాడు. ఇంతకు ముందేచెప్పుకున్నట్లు తీసుకున్న ఋణం ఖర్చు చేసే విధానం గురించి గట్టిగా పట్టించుకున్నట్టయితే, పనికిరాని పనులకు డబ్బును మళ్ళించడాన్ని అరికట్టవచ్చు.

(సి) పంట దిగుబడిని అధిక అంచనా వేయడం

అప్పులు పొందే ఉద్దేశ్యంతో ఋణగ్రహీతలు, పంటల దిగుబడి గురించి యిచ్చిన సమాచార నిజానిజాలు తెలుసుకోవడానికి సిబ్బంది కొరత ఒక కారణం. అసలు దిగుబడికి రైతు ఋణ దరఖాస్తులలో పేర్కొన్న సమాచారానికి వ్యత్యాసం కనిపిస్తోంది. అప్పు పొందడానికి తన అవకాశాలు మెరుగుపరచడానికి ఒకప్పుడు రైతుకూడా ఎక్కువ దిగుబడిని చూపుతున్నారు.

(డి) భూమి విస్తీర్ణత

కొంతమంది నిపుణుల అభిప్రాయం ప్రకారం భూమి విస్తీర్ణత చిన్నదవడం వల్ల ఆధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని వ్యవసాయదారుడు ఉపయోగించుకోలేక పోతున్నాడని అంటున్నారు. కాని ఈ మధ్యకాలంలో నిర్వహించిన కొన్ని అధ్యయనాలు భూమి విస్తీర్ణతకు, ఉత్పత్తికి మధ్యగల సంబంధాన్ని ప్రశ్నించాయి. మిగతా కారణాలు, అంటే భూమి నిర్వహణ, పశువుల నిర్వహణ, నాణ్యతలేని పనిముట్ల వినియోగం. ఉత్పత్తి ఖర్చును, మానవ శ్రమకు వెచ్చించే ఖర్చును పెంచాయి. ఈ కారకాలు వ్యవసాయపు ఖర్చును అధికం చేస్తాయి. వ్యవసాయ ఉత్పత్తికి చెందిన ఖర్చు లాభం విశ్లేషణ తీసుకున్నట్టయితే, అది రైతులకు వ్యతిరేకంగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది.

(ఇ) అవసరాల ప్రాధాన్యత

తమకు వెంటనే అవసరం ఉన్న వాటిని గురించి ప్రణాళిక తయారు చేసుకోవడం రైతులలో సర్వ సాధారణంగా కనిపించే లక్షణం. అతని ప్రాధాన్యత జాబితాలో అన్ని అవసరాలు తీర్చుకున్న తరువాత, బ్యాంకుకు చెల్లించాల్సిన అప్పుకు స్థానం లభిస్తోంది. అప్పులు ఒక కాలమాన ప్రకారం చెల్లించక పోవడంవల్ల అవి పెరిగిపోయాయి. పండుగలు, మత సంబంధ ఉత్సవాలు, ఆచారాలు, పెండ్లిళ్లు వగైరా కుటుంబ అవసరాలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వడంవల్ల సమస్య ఇంకా జటిలం అవుతుంది.

(ఎఫ్) రాజకీయ జోక్యం

రాజకీయ నాయకుల జోక్యం వల్ల మామూలుగా పాటించే పరిపాలనా పద్ధతులను పక్కకు నెట్టి బ్యాంకులు రైతులకు ఋణాలు పంపిణీ చేయవలసి వస్తోంది. ఋణాలు యిప్పించేప్పుడు రాజకీయనాయకులు చూపెట్టే ఆత్రుత, వాటిని వసూలు చేసేటప్పుడు చూపెట్టడం లేదు.

BRAOU

(జి) బహురకాల ఋణాలు

రైతులు వ్యవస్థాగత సంస్థలైన బ్యాంకులనుంచే కాక, వ్యవస్థాగతం కాని వడ్డీ వ్యాపారస్థుల నుంచి కూడా అప్పులు తీసుకుంటారు. రైతులు ఎవరికెంత ఋణపడి ఉన్నారనే విషయం అంచనా వేయడానికి సరైన యంత్రాంగమేది లేదు. అందుకని, రైతులు ఋణాలు తీర్చే విషయానికొచ్చినపుడు, మిగతా అప్పులు తీర్చడంలో శ్రద్ధ కనబరుస్తారు. బ్యాంకులకు మాత్రం అంతటి ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం లేదు. బ్యాంకుల నుంచి పొందిన ధన సహాయం 'బహుమతి' కాబట్టి దాన్ని నెమ్మదిగా తీర్చవచ్చనే భావన కొంతవరకు దీనికి కారణం కావచ్చు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. గ్రామీణ అభివృద్ధి పాలసీలోపైరవీకారు' పాత్ర లోని మంచి, చెడులను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. ఋణాలను సరిగా వాడుకోక పోవడానికి గల కారణలేవి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

3. " పేదల దారిద్ర్య నిర్మూలనకు కారణం వారి అభివృద్ధికి సంబంధించిన కార్యక్రమాలు లేకకాదు వారికిచ్చే ఋణాలు సరిగా వాడుకోకపోవడం." వ్యాఖ్యానించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

10.5 సారాంశం

వివిధ గ్రామీణాభివృద్ధి పథకాల క్రింద బ్యాంకులురైతులకు ఋణాలనందిస్తున్నాయి. ఈ ఋణాలను అందించడంలో ప్రభుత్వ ఉద్దేశ్యం బడుగువర్గాల వారికి ఆర్థిక సహాయాన్నందించి, వారిని దారిద్ర్యరేఖకు పైకి తీసుకురావటం. గ్రామీణ పేదల అవసరాలు తీర్చడానికి వాణిజ్య బ్యాంకులు, సహకార బ్యాంకులతో పాటు కొత్తగా ఏర్పాటు చేయబడిన గ్రామీణ బ్యాంకులు కూడా కృషి చేస్తున్నాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో బ్యాంకుల కార్యక్రమాలను క్రమబద్ధం చేయడానికి, సమన్వయ పరచడానికి జాతీయ వ్యవసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకు (NABARD) అనే ఉన్నతస్థాయి వ్యవస్థ ఏర్పాటు చేయబడింది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో బ్యాంకింగ్ సంస్థలు పటిష్టంగా పనిచేయడంలో కొన్ని యిబ్బందులను ఎదుర్కొంటున్నాయి. గ్రామీణాభివృద్ధిలో బ్యాంకుల పాత్రను విస్తరింప చేసినప్పటి నుంచి ఎక్కువ సంఖ్యలో ప్రజలు ప్రయోజనం పొందినప్పటికి, పరిస్థితిని

BRAOU

మెరుగుపరుచుటకై చేయాల్సింది యింకాఎంతోఉంది. 'సామాజిక బాధ్యత' అనే కొత్త బాధ్యతను బ్యాంకులకున్న విధులకు చేర్చిన తరువాత, ఆ విధిని బ్యాంకులు సరైన విధంగానే స్వీకరించినట్లుగా తెలుస్తుంది. చాలమంది నిరక్షరాస్యులైన రైతులకు తమకై ఉద్దేశింపబడిన సదుపాయాల గురించి తెలియనందున, వారు మధ్యవర్తుల వలలో చిక్కుకుంటున్నారు. ఋణాలనిచ్చింది ఒక పనికైతే, కొంతమంది వాటిని మరో కార్యానికి బదలాయిస్తున్నారు. అందుకని యికముందు ఋణాలకై దరఖాస్తు చేసుకునే ఋణగ్రహీతలకు ఋణాలు మంజూరు చేయడంలోని ఉద్దేశ్యాలు, లక్ష్యాలు, వాటిని ఉపయోగించాల్సిన బాధ్యత వగైరాల గురించి తెలియచెప్పాలి.

10.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1 జవాబు కోసం 10.3.9 చదవండి

2 జవాబు కోసం 10.3.8, 10.3.13 చదవండి

3 జవాబు కోసం 10.3.8 నుండి 10.3.15 వరకు చదవండి.

10.7 మాదిరి ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి 30 పంక్తులలో సమాధానం రాయండి

1. బ్యాంకుల జాతీయకరణలక్ష్యాలను పేర్కొని, జాతీయం చేయబడినప్పటి నుంచి అవి సాధించిన అభివృద్ధిని పేర్కొనండి.

II. ఈ క్రింది వాటికి 15 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. గ్రామీణాభివృద్ధిలో బ్యాంకుల పాత్రను పరిశీలించండి.
2. క్లిష్టమైన ప్రొసీజర్లు బ్యాంకులందించే సేవలనెట్లా అడ్డగిస్తున్నాయి ?

BRAOU

10.8 చదవదగిన రచనలు

1.	G.Ram Reddy (Ed)	:	Patterns of Panchayati Raj in India
2.	S.K. Goel and B.B. Goel	:	Principles, Problems and Prospects of Cooperative Administratin
3.	National Institute of Rural Development	:	Rural Development in India: Some Facets.
4.	M.A. Muttalib and Md. Akbar Ali Khan	:	Theory of Local Government

–రచన, అనువాదం : పి. నరసయ్య

•••

భాగం – 11 : గ్రామీణాభివృద్ధి – ప్రత్యేక సంస్థలు

విషయక్రమం

11.0. లక్ష్యాలు
11.1 పరిచయం
11.2 ప్రాధాన్యత
11.3 ప్రత్యేక సంస్థల లక్షణాలు
11.4 కొన్ని ప్రత్యేక సంస్థలు
11.4.1. క్షామపీడిత ప్రాంత అభివృద్ధి సంస్థ
11.4.2 నీటిపారుదల అభివృద్ధి సంస్థ
11.5 సారాంశం
11.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
11.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
11.8 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

11.0 లక్ష్యాలు

గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రక్రియలో ప్రాధాన్యత గల అంశాలను/సమస్యలను ప్రత్యేక దృష్టితో పరిశీలించాల్సిన దృష్ట్యా ప్రత్యేక సంస్థల ఏర్పాటు అవసరమైంది. గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించి ఏర్పాటు చేసిన ప్రత్యేక సంస్థల గూర్చి ఈ భాగంలో పరిశీలించాం. ఇది చదివితే మీరు క్రింది అంశాలు తెలుసుకోగలుగుతారు.

- ప్రత్యేక సంస్థల లక్షణాలు,
- ప్రధానమైన ప్రత్యేక సంస్థలు,
- ప్రత్యేక సంస్థలు పనిచేయుచున్న తీరుతెన్నులు.

BRAOU

1.1 పరిచయం

గ్రామీణాభివృద్ధికై ఉద్దేశించబడిన ప్రణాళికలు, విధానాలు, పథకాలు, సంస్థలు గురించి నాలుగో భాగం (గ్రామీణాభివృద్ధి-వ్యూహాలు)లో స్థూలంగా పేర్కొన్నాం. ఆ తర్వాతి భాగాలలో అభివృద్ధిలో, ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధిలో వివిధ ఏజన్సీల పాత్ర గురించి చర్చించాం. అయితే ఇక్కడ మనం గుర్తుంచుకోవలసిన విషయం ఏమిటంటే ప్రజాస్వామ్య దేశాలలో అభివృద్ధి ప్రక్రియ అతి మందకొడిగా సాగుతుంది. కొన్ని వ్యూహాలు లేదా ప్రణాళికలు వాటిని అమలు చేయడానికి కొన్ని సంస్థలు స్థాపించడం ద్వారా అభివృద్ధిని తక్కువ వ్యవధిలో తీసుకురాలేవు. గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన ప్రతి అంశం అభివృద్ధికి మానవ వనరులు, భౌతిక వనరులు అపరిమితంగా అవసరమైతాయి. ఉదాహరణకి గ్రామీణ ప్రాంతాలలో నిరుద్యోగ సమస్యని తీసుకోండి. ప్రతి సంవత్సరం కొన్ని లక్షల మంది నిరుద్యోగ జనాభాకు అదనంగా చేరుతున్నారు. ప్రభుత్వం చేస్తున్న ప్రయత్నాలు ఎన్నో ఉన్నా ఈ నిరుద్యోగుల సంఖ్య ఒక పక్క పెరిగిపోతూ ఉంది. ఒక్కొక్కసారి మన అభివృద్ధి వ్యూహాల విజయాలపట్ల నిరాశా కూడా కలుగుతుంది. క్రిందటి భాగాలలో గ్రామీణ ప్రాంతాలలో పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు, సహకార సంస్థలు, బ్యాంకులు, స్వచ్ఛంద సంస్థలు మొదలైన వాటి పాత్ర గురించి

విపులంగా చర్చించాం. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో అభివృద్ధికి నియోగించబడిన సంస్థలు, వ్యూహాల సంఖ్యని గమనిస్తున్నప్పుడు మనం తికమక చెందుతాం. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ సంస్థలు ఒకే లేదా అవే లక్ష్యాల గురించి పనిచేస్తున్నాయని అనిపిస్తుంది. ఇటువంటి సంస్థల పెరుగుదలకు తగిన కారణం కూడా మనకు కనిపించదు. కొన్ని కొన్ని పాత సంస్థల కొనసాగింపుకు కొత్త వాటి స్థాపనకు తగిన కారణాలు లేకపోలేదు. ఇంతకు ముందు భాగాలలో పేర్కొన్నట్లు 1950 లలో సమాజ అభివృద్ధి పథకం ప్రారంభించిన కొద్ది సంవత్సరాలకే, ప్రజలకు వాటిలో తగిన పాత్ర లేదని పంచాయితీ సంస్థలు స్థాపించబడ్డాయి. ఆర్థిక, రాజకీయ, సామాజిక, సాంస్కృతిక అభివృద్ధిని త్వరితపరచేవిగా వీటిని పేర్కొనడం జరిగింది. కాని స్థాపించిన దశాబ్దం లోపలే నిర్ణయించిన లక్ష్యాల సాధనలో పంచాయితీ సంస్థలు అనుకున్నంతగా సఫలీకృతం కాలేదని భావించారు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఉదాశీనవైఖరి వల్లా, కేంద్ర ప్రభుత్వం రాజ్యాంగపరంగా రక్షణ ఇవ్వలేక పోయినందువల్ల గ్రామీణ బుగ్గతలకు ఔషధంగా పనిచేస్తాయనే ఆశాభావాన్ని కలిగించిన పంచాయితీ సంస్థలు నిష్ఫలమయ్యాయి.

కాని దేశ అభివృద్ధి ప్రక్రియలోపంచాయతీ సంస్థలకు సముచిత స్థానం కల్పించలేదని కొందరు విమర్శకులు అభిప్రాయ పడుతున్నారు. సహకార సంస్థలు, పంచాయితీల కన్నా భిన్నంగా ఉన్నా కూడా, గ్రామీణాభివృద్ధిలో పంచాయితీ సంస్థలవలె వీటికి కూడా పాత్ర ఉన్నమాట వాస్తవమే. కాని ఇవి కూడా అనుకున్నంతగా సఫలీకృతం కాలేదు. బ్యాంకింగ్ రంగం అభివృద్ధి సాధనలో కొన్ని ఆశలను కల్పించింది. కాని వీటి పాత్ర కొన్ని ధన సంబంధిత ఉత్పాదకాలకే పరిమితమైంది. స్వచ్ఛంద సంస్థల విషయానికొస్తే, అభివృద్ధిలో వీటి పాత్ర ఉండాలన్నది సూత్రప్రాయంగా అంగీకరించినా, అభివృద్ధి పథంలో వాటి ఉనికి ఇంకా పూర్తిగా గుర్తించబడలేదు. పైగా వీటి కార్యరంగం కూడా పరిమితం.

విభిన్న విధులతో కూడుకున్నటువంటి సంస్థలు (పంచాయితీరాజ్, సహకార సంస్థలు) వాటికి అప్పగించిన అభివృద్ధి కార్యక్రమాలన్నింటిని సమర్థవంతంగా అమలుపరచలేవు అని కొందరు అంటున్నారు. కాబట్టి ప్రత్యేక విధులకై ప్రత్యేక సంస్థలను స్థాపించాలని కొందరి అభిప్రాయం. సన్నకారు, చిన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థలు ప్రత్యేక సంస్థల జాబితా క్రిందకు వస్తాయి. నాలుగో భాగంలో మనం గ్రామీణాభివృద్ధి వ్యూహాలను స్థూలంగా చర్చించాం. ఈ భాగంలో ప్రత్యేక సంస్థల పాలనా నిర్మాణం, లక్షణాలు గ్రామీణాభివృద్ధిలో వీటి పాత్ర గురించి చర్చిస్తాం.

ప్రత్యేక సంస్థలంటే ఏవో ముందుతెలుసుకుందాం. ఇవి చాలా ఉన్నాయి. సమీకృత గిరిజనాభివృద్ధి ఏజన్సీ, జిల్లా గ్రామీణాభివృద్ధి ఏజన్సీ, సమీకృత శిశు, మహిళాఅభివృద్ధి ఏజన్సీ, షెడ్యూల్డు తరగతి, వెనకబడిన వర్గాల ఆర్థిక కార్పోరేషన్, దుర్భిక్ష నివారణ ఏజన్సీ, నీటి పారుదల సౌకర్యం అభివృద్ధి ఏజన్సీ మొదలైనవి ముఖ్యమైనవి. ప్రతిఒక్క సంస్థ కొన్ని ప్రత్యేక విధులు కలిగి వుంది. ఈ సంస్థల నిర్మాణం, కార్యక్రమాలు, విధుల గురించి విపులంగా చర్చించలేం. ఈ భాగంలో మనం క్షామ లేదా కరువు నివారణ కార్యక్రమాలు అమలుజరిపే సంస్థ (Drought Prone Area Programme), నీటి పారుదల క్రింద గల భూముల అభివృద్ధి పరిచే సంస్థ (Command Area Development Authority) గురించి తెలుసుకుందాం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. ప్రత్యేక సంస్థల ఏర్పాటుకు గల కారణాలను పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

11.2 ప్రాధాన్యత

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో పాలనా వ్యవస్థలు ఇంతకు ముందెన్నడు నిర్వహించని విధులను ఇప్పుడు చేపట్టవలసివస్తోంది. ఉదాహరణకు వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని అధికం చేయడం తీసుకుందాం. వ్యవసాయోత్పత్తిని అధికం చేయడం పెరుగుతున్న జనాభా అవసరాల నిమిత్తం కోసమేకాకుండా, ఆహార ధాన్యాల దిగుమతిని పరిమితం చేస్తుంది. కొత్త వ్యవసాయాభివృద్ధి కార్యక్రమాల ద్వారా కొంత మందికి ఉపాధి అవకాశాలు కూడా పెరుగుతాయి. మన దేశంలోఎక్కువ భాగం వ్యవసాయం వర్షాధారమైనదే, పెరుగుతున్న ఆహార అవసరాలను తీర్చడానికి ఉద్దేశించబడిన సంస్థాగత ప్రయత్నాలు, నిరుద్యోగులకు ఉపాధి కల్పించవలసిన బాధ్యత రాజ్యం ఏ విధంగా నిర్వర్తిస్తోందో, పాలనా శాస్త్ర విద్యార్థి తెలుసుకోవాలి.

అభివృద్ధిప్రక్రియలో ప్రత్యేకసంస్థల పాత్రల గురించిన అవగాహనకు రెండుమార్గాల ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. ఈ సంస్థ వ్యస్థా నిర్మాణం, లక్ష్యాలు, అధికారాలు విధులు, వీట వల్ల కలిగిన లాభం మొదలైన వాటి గురించిన చర్చ సాంప్రదాయ మార్గం అనవచ్చు. ఇక రెండో మార్గం కొద్దిగా భిన్నంగా ఉంటుంది. ఒక వ్యవస్థ/సంస్థ స్థాపనకు గల పూర్వపరాలు (ఆ సమస్య గురించిన ఒకస్థూల అవగాహన), కొత్త సంస్థల లక్ష్యం, ఆలక్ష్య సాధన కోసం సృష్టించబడ్డ వ్యవస్థ అధ్యయనం వంటివి రెండో వర్గంలోకి వస్తాయి.

11.3 లక్షణాలు

ప్రత్యేక సంస్థలకున్న కొన్ని లక్షణాలవల్ల మిగతా సంస్థల కంటే ఇవి ఎలా విభిన్నంగా ఉన్నాయో తెలుస్తుంది. చాలా ప్రత్యేక సంస్థలు సొసైటీల రిజిస్ట్రేషన్ చట్టం క్రింద నమోదు కాబడ్డాయి. దీనివల్ల విధుల నిర్వహణలోనూ, నిర్ణయీకరణలో, అమలులో కొంత స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగి ఉన్నాయి. కాని విధుల నిర్వహణలో స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగి ఉండడంవల్ల ఇవి ఎవరికీ జవాబుదారులు కాదని భావించడానికి వీలులేదు. కాని నియంత్రణను సడలించడంవల్ల ఈ సంస్థలు వాటి కార్యక్రమాలను రూపొందించడంలో వీటిని అమలు చేయడంలోనూ కొంత స్వతంత్ర కలిగి ఉన్నాయి.

ఆర్థిక కార్యక్రమాల నిర్వహణ: ప్రత్యేక సంస్థలు నిర్వహించే అనేక విధులలో చెప్పుకోతగ్గది సన్నకారు అభివృద్ధి సంస్థనే తీసుకోండి. అవసరం ఉన్న ఆర్తులైన వ్యక్తులకు కోళ్ళ ఫారం స్థాపనకు, బర్రెలు ఇవ్వడం వంటి సహాయాలు అందించే స్వయంపోషక కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తోంది. సమగ్ర గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం క్రింది ఒక ప్రాంతం, సమగ్ర అభివృద్ధికి వ్యూహం తయారుచేయబడుతుంది. ఈ విధంగా ఒక ప్రాంతం అభివృద్ధికి కూడా ప్రత్యేక సంస్థలు అభివృద్ధి ప్రక్రియను త్వరితం చేయడానికి దోహదపడతాయని భావించబడింది. ఇదేకాక ఆధునిక సాంకేతిక విజ్ఞాన రంగంలో వచ్చిన అనేక నూతన పద్ధతులను ఇవి ఆచరణలోకి తీసుకువస్తాయని భావించబడింది. కరువు నివారణ కోసం స్థాపించబడిన క్షామ పీడిత ప్రాంత అభివృద్ధి సంస్థ (Drought Prone Area Programme) గురించి తెలుసుకుందాం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. గ్రామీణాభివృద్ధికై ఏర్పాటుచేసిన ప్రత్యేక సంస్థల లక్షణాలను పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

11.4 కొన్ని ప్రత్యేక సంస్థలు

గ్రామీణాభివృద్ధి కొరకై ఏర్పాటు చేసిన ప్రత్యేక సంస్థలలో ప్రధానమైనవి : సమగ్ర గిరిజనాభివృద్ధి సంస్థ (ITDA), జిల్లా గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థ (DRDA), సమగ్ర స్త్రీ, శిశు సంక్షేమాభివృద్ధి సంస్థ (IWCDA), హరిజన, వెనుకబడిన తరగతుల ఆర్థిక సంఘాలు (SC, BC Finance Corporations), క్షామ పీడిత ప్రాంతాల అభివృద్ధి సంస్థ (DPAP), నీటిపారుదల అభివృద్ధి సంస్థ (CADA), స్వయం ఉపాధికోసం గ్రామీణ యువకులకు శిక్షణ యిచ్చే సంస్థ (TRYSEM) మొదలగునవి. ఇందులో ప్రతిసంస్థ సమగ్ర గ్రామీణాభివృద్ధిలో ఏదో ఒక సమస్య పరిష్కార నిమిత్తమై ఏర్పాటుచేయబడినట్టిది. అయితే వివిధ రకాల ప్రత్యేక సంస్థలను గూర్చి ఈ భాగంలో చర్చించడం సాధ్యపడనందున నీటిపారుదల అభివృద్ధి సంస్థ, క్షామపీడిత ప్రాంతాల అభివృద్ధి సంస్థలను మాత్రమే చర్చించబడింది.

11.4.1 క్షామ పీడిత ప్రాంత అభివృద్ధి సంస్థ

(Drought Prone Area Programme)

కరువు అంటేవర్షం లేదా నీరు లేకపోవడం లేదా ఎండి పోవడం (Dryness). కరువు నిరంతరం కొనసాగితే దుర్భిక్ష (Famines) పరిస్థితులు ఏర్పడతాయి. వీటివల్ల ఆహారం ఇతర వస్తువుల కొరత ఏర్పడుతుంది. క్షామ పీడిత ప్రజలకు సహాయం చెయ్యవలసిన బాధ్యత ప్రభుత్వంపై ఉందని ఇంతకుముందే పేర్కొన్నాం. ఒక అంచనా ప్రకారం దేశంలో 19 శాతం భూభాగం నిరంతరం క్షామానికి గురౌతోంది. కరువు నుంచి వెసులుబాటుకు ప్రభుత్వం ఎంతో ధనం వెచ్చిస్తోంది. అయితే ఈ సహాయ కార్యక్రమాలు వ్యవస్థీకృతం చెయ్యాలని కేంద్ర ప్రభుత్వం నిశ్చయించింది. క్షామ నివారణ ప్రాంత అభివృద్ధి సంస్థలను స్థాపించింది. ఈ ప్రత్యేక సంస్థ ముఖ్య ఉద్దేశ్యాలు.

- కరువు తీవ్రతని తగ్గించడం.
- కరువు ప్రాంతాల ప్రజల ఆదాయాన్ని స్థిరీకరణకు కార్యక్రమాలు.
- జీవావరణ సమతాస్థితి (Sociological Balanace) కొరకు కృషి చేయడం.

తరచుగా సంభవిస్తున్న ప్రకృతి వైపరీత్యాలలో క్షామం ఒకటి. క్షామ పీడిత ప్రాంతాలను అంచనా వేయడానికి 1970 లో ఒక సర్వే జరిగింది. ఒక నిర్ణీత కాలంలో వర్షపాతం, సాగు క్రిందకు వచ్చే భూమి, మొదలైన అంశాలు ఒక ప్రాంతం క్షామ పరిస్థితిని అంచనా వేయడానికి సూచికలుగా తీసుకోబడ్డాయి. పైన పేర్కొన్న సర్వేలో దేశంలో పదమూడు రాష్ట్రాలలో ఉన్న 74 జిల్లాలు దుర్భిక్ష ప్రాంతాలుగా ప్రకటించింది. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో రాయలసీమ మొత్తం, తెలంగాణాలో మహబూబ్ నగర్, నల్గొండ జిల్లాలు, కోస్తా ప్రాంతంలో ప్రకాశం జిల్లా క్షామ ప్రాంతాలుగా గుర్తించబడ్డాయి.

వర్షపాతం ఒక ఆధార సూచికగా తీసుకొని 74 జిల్లాలను నాలుగు వర్గాలుగా విభజించారు. ఇవి (1) మెట్ట లేదా (పుష్కి) జిల్లాలు (Arid Districts), (2) పాక్షిక మెట్ట జిల్లాలు (Semi Arid Districts), (3) తేమ జిల్లాలు (Humid Districts), (4) పాక్షిక తేమ జిల్లాలు (Sub-Humid Disticts).

1). సుమారు 80 శాతం వర్షాలు నైరుతి ఋతుపవనాల ద్వారా వస్తాయి. అయితేనిర్ణీతకాలంలో వర్షాలు పడనందువల్ల,

2) నీటి పారుదల సౌకర్యాల ఎక్కువగా లేకపోవడంవల్ల, సాధారణంగా కొన్ని ప్రాంతాలలో క్షామం సంభవిస్తోంది.

దేశ స్వాతంత్ర వచ్చినప్పటినుంచి నీటి పారుదల సౌకర్యాలు వంద శాతం పెరిగినా,దేశంలో చాలా ప్రాంతాలు దుర్భిక్ష ప్రాంతాలుగా ఇంకా ఉన్నాయి. తీవ్ర క్షామం వ్యవసాయోత్పత్తి పడిపోవడానికి, కొరత పరిస్థితులు ఏర్పడడానికి, పౌష్టికాహార లోపానికి, పశు మరణాలకు దారి తీస్తుంది.

BRAOU

ఇదే కాకుండా, ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తి స్వయం సమృద్ధిని సాధించడానికి క్షామాలు అడ్డు రావడమే కాకుండా, దీర్ఘకాలిక క్షామాలు జీవావరణ అసమతౌల్యానికి దారితీస్తాయి.

క్షామ నివారణ పథకం క్రింద పేర్కొన్న కార్యక్రమాలని చేపట్టడానికి ఉద్దేశించబడింది.

1. నీటి పారుదల సౌకర్యాలు అభివృద్ధి పరచడం
2. భూ సంరక్షణ, అటవీ సంపద
3. పంటల మార్పిడి
4. నవీన వ్యవసాయ పద్ధతుల ప్రయోగం
5. పశుగణాభివృద్ధి
6. సన్నకారు, చిన్నకారు రైతుల అభివృద్ధికి పథకాలు

వృక్ష సంపద ఎక్కువగా కనిపించకపోవడం క్షామ ప్రాంతాల ముఖ్య లక్షణం. వృక్ష సంపద లోపం జీవావరణ అసమతౌల్యానికి వర్షాలు సకాలంలో రాకపోవడానికి దారి తీస్తుందని ఆవరణ శాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయం. పారిశ్రామికీకరణవల్ల జీవావరణ వ్యవస్థ (Ecological System) లో కొంత అసమతౌల్యత తప్పదు. కాని ఈ మధ్య కాలంలో పారిశ్రామికీకరణ జీవావరణ సమతౌల్యం దెబ్బతినేట్టుగా చేపట్టకూడదని గ్రహిస్తున్నారు. అందువల్ల జీవావరణ సమతౌల్యం (Ecological Balance) క్షామ నివారణ పథకం ప్రథమ లక్ష్యంగా పేర్కొనడం జరిగింది. ఈ లక్ష్య సాధనకు వాటర్ షెడ్ పద్ధతిని అవలంభిస్తున్నారు. ఈ పద్ధతి ప్రకారం లభ్యమయ్యే నీటిని ఒక ఎత్తుగా ఉండే చోటికి చేర్చుతారు. అక్కడనుంచి అవసరమైన ప్రాంతాలకు సరఫరా చేస్తారు. మెట్ట ప్రాంతాలలో ఈ పద్ధతి పాటిస్తారు. దీనివల్ల లభ్యమవుతున్న నీటి వనరులను హేతుబద్ధంగా ఉపయోగించడానికి వీలుపడుతుంది. క్షామ నివారణ పథకం ద్వారా చేపట్టే ఇతర కార్యక్రమాలను పైన పేర్కొన్నాం.

పాలనా వ్యవస్థ

కేంద్ర వ్యవసాయ, గ్రామీణాభివృద్ధి శాఖలో ఒక విభాగం క్షామ నివారణా ఉన్నతస్థాయి కార్యాలయం. ఈ విభాగం దేశం మొత్తం మీద క్షామ నివారణ కార్యక్రమాలకు సంబంధించిన ప్రణాళికలు అమలు మొదలైన వాటిని సమీక్షిస్తుంది. వివిధ రాష్ట్రాలలో క్షామ నివారణ విభాగాలున్నాయి. క్షామ నివారణ వ్యవస్థ ఒక నూతన కల్పన. ఈ వ్యవస్థకు జిల్లా కలెక్టరు కాని, జిల్లా అభివృద్ధి అధికారిగాని ఎక్స్ అఫిషియో చైర్మన్‌గా వ్యవహరిస్తాడు. కరువుకు సంబంధించిన వివిధ అంశాల సమన్వయపరచడానికి కొంత మంది అనధికారులు కూడా ఈ సంస్థలో సభ్యత్వం కల్పించబడింది. ప్రతి ఒక్క క్షామ నివారణ సంస్థలకు జాయింట్ కలెక్టరు హోదాలో ఒక ప్రాజెక్టు పాలనాధికారి ఉంటాడు. ఇతడు సంస్థ మెంబరు సెక్రటరీగా వ్యవహరిస్తాడు. ప్రాజెక్టు ఆర్థిక శాఖ నిపుణుడు, అకౌంట్స్ అధికారి తదితర ఉద్యోగులు ఉంటారు.

శిక్షణ, పరిశోధన

కొత్త లక్ష్యాల సాధనకు ప్రాజెక్టు అధికారులకు ప్రత్యేకించి దేశంలో పేరు ప్రసిద్ధి చెందిన శిక్షణ సంస్థల ద్వారా తర్ఫీదు ఇవ్వబడుతుంది. క్షామ నివారణా పథకాల ప్రభావాన్ని అధ్యయనం చెయ్యడానికి కొన్ని పరిశోధనా సంస్థలు ఎంపిక చెయ్యడం జరిగింది.

ఆర్థిక వనరులు

ఒక జిల్లాలో క్షామ పీడిత ప్రాంతం 75 శాతానికి మించి ఉంటే రూ.3 కోట్లు, 50-70 శాతం మధ్య వుంటే రూ.2.5 కోట్లు, 50 శాతానికి తక్కువగా వుంటే రూ.2 కోట్లు కేంద్ర ప్రభుత్వం మంజూరు చేస్తుంది. పై కేటాయింపులకు సమాన గ్రాంట్లు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సమకూర్చాలి. ఏజన్సీలు కొన్ని కార్యక్రమాలకు ఇతర పరపతి సంస్థల ఆర్థిక సహాయం కూడా తీసుకోవచ్చు. కొన్ని క్షామ నివారణ ఏజన్సీలు అంతర్జాతీయ సంస్థల సహాయం కూడా పొందుతున్నాయి.

BRAOU

11.4.2 నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థ (Command Area Development Authority)

క్షామ పీడిత ప్రాంతాలలో వ్యవసాయ కార్యక్రమాలకుఉన్న నీటి వనరులను సంరక్షించుకొని ఉపయోగించడానికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. కాని నీటి పారుదల సౌకర్యం ఉన్న ప్రాంతాలలో కూడా నీటి వినియోగం సక్రమంగా హేతుబద్ధంగా జరగడం లేదని ఇటీవల కాలంలో భావించడం జరిగింది. అధిక దిగుబడినిచ్చే వంగడాల వినియోగం వల్ల, నీటని సమర్థవంతంగా, ఉపయోగించవలసి ఉంటుంది. భారత కేంద్ర ప్రభుత్వం 1970లలో నీటి పారుదల కమీషన్‌ను, జాతీయ వ్యవసాయ కమీషన్‌ను నియమించింది. ప్రస్తుతం ఉన్న భారీ నీటి పారుదల ప్రాజెక్టుల వల్ల లభ్యమవుతున్న నీటి వనరుల పూర్తి వినియోగానికై నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థలను స్థాపించమని పై రెండు కమీషన్లు సిఫార్సు చేశాయి. నీటివల్ల వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని అధికం చేయవచ్చని భావించారు. నీటి పారుదల సౌకర్యం అసంతృప్తికరంగా ఉండడంవల్ల వ్యవసాయరంగంలో వచ్చిన నవీన పద్ధతులన రైతులు వినియోగించుకోలేకపోతున్నారు. కాలువలు లేకపోవడంవల్ల, చదును చేయకపోవడంవల్ల, సరైన డ్రైనేజీ సౌకర్యం లేకపోవడం వల్ల లభ్యమవుతున్న నీటి వనరులను సరిగా వినియోగించుకోలేకపోవడం జరుగుతుంది. ఒక చోట నుంచి మరోచోటికి తరలించడంలో కొంత నీరు ఇంకిపోవడం జరుగుతూ ఉండడం మొదలైన ఎన్నో సమస్యలు వున్నాయి. పై లోపాలను సరిదిద్దడానికి వున్న నీటిని సద్వినియోగ పరచి, శాస్త్రీయ వ్యవసాయ పద్ధతుల ఆచరణకు వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని అధికం చేయ్యడానికి ఒక పటిష్ఠ నీటి పారుదల విధానం అవసరాన్ని గుర్తించడం జరిగింది. దైనందిన పాలనా బాధ్యతలతో ఇప్పుడు ఉన్న నీటి పారుదల విభాగాలు పైన పేర్కొన్న సమస్యలను పరిష్కరించలేవు. అందువల్ల పైన పేర్కొన్న కార్యాలను నిర్వహించడానికి ఒక ప్రత్యేక సంస్థ స్థాపన అవసరమైంది.

1981 నాటికి దేశంలో సుమారు 39 నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థలు ఉన్నాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో నాగార్జునసాగర్ ప్రాజెక్టుకు అనుబంధంగా రెండు, పోచంపాడుకు అనుబంధంగా ఒకటి, తుంగభద్ర ప్రాజెక్టుకు అనుబంధంగా ఒకటి, మొత్తం నాలుగు ఉన్నాయి.

ఈ నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థల ముఖ్య విధులు :

- నీటి పారుదల ప్రాజెక్టుల సమర్థవంతమైన నిర్వహణ, ఆధునీకరణ చర్యలు,
- క్షేత్ర కాలువల అభివృద్ధి,
- పంటల తీరును బట్టి కాలువల లెవలింగ్,
- పంట మార్పులకు కొత్త వ్యవసాయ పద్ధతుల ప్రయోగంలో సహాయం,
- అవసరమైన ఉత్పాదకాలు (Inputs) సేవలు అందజేయడం.

పైన పేర్కొన్న విస్తృతమైన కార్యభారాలు నీటి పారుదలకు సంబంధించిన రమారమి అన్ని' అంశాలతో కూడుకుని వుంది.

పాలనా వ్యవస్థ

ఈ సంస్థ రాష్ట్రాలలో సొసైటీ చట్టం క్రింద స్థాపించబడుతాయి. ప్రతి నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థ ఒక బోర్డును కలిగి ఉంటుంది. వివిధ కార్యక్రమాల రూపకల్పన అమలుపరచే బాధ్యత బోర్డు కలిగి ఉంటుంది. కమాండ్ ఏరియా కమీషనరు ఈ బోర్డుకు అధ్యక్షుడిగా ఉంటాడు. వ్యవసాయం, భూసంరక్షణ, సహకారం వంటి విభాగ అధిపతులు ఇందులో సభ్యులు. వీరుకాక, సంబంధిత జిల్లా పరిషత్తు చైర్మన్, సహకార బ్యాంకు, వ్యాపార బ్యాంకుల ప్రతినిధులు ఇందులో సభ్యులుగా ఉంటారు. కొన్ని రాష్ట్రాలు కొందరు అనధికారులను కూడా సభ్యులుగా నియమించాయి.

ఉద్యోగ బృందం, ఆర్థిక వనరులు

ఈ సంస్థ అధిపతిని అడ్మినిస్ట్రేటర్ లేదా పాలనాధికారి అంటారు. మిగతా ఇతర సిబ్బందిని, నీటి పారుదల, వ్యవసాయం, సహకారం, రెవిన్యూ వంటి శాఖల నుంచి తీసుకోబడతారు. ఇంకా అవసరమైన

B RAO U

ఉద్యోగులను మిగతా శాఖల నుంచి ఎప్పటికప్పుడు తీసుకోడానికి అధికారాలున్నాయి. ప్రభుత్వం ఇచ్చే గ్రాంట్లు, ఋణాలు ఈ సంస్థల ముఖ్య ఆర్థిక వనరులు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి – అభ్యాసం – 3

1. క్షామ పీడిత ప్రాంత అభివృద్ధి సంస్థ ఆశయాలను సంక్షిప్తంగా పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. నీటి పారుదల అభివృద్ధి సంస్థ (CADA) ఏర్పాటుకు గల కారణాలను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

11.5 సారాంశం

కొన్ని నిర్దిష్ట లక్ష్యాల సాధనకు క్షామ నివారణ సంస్థ/ఏజన్సీ (Drought Prone Area Programme), నీటి పారుదల సౌకర్య అభివృద్ధి ఏజన్సీ (Command Area Development Authority) అనే రెండు ప్రత్యేక సంస్థలు స్థాపించబడినాయి. ఈ రెండు సంస్థల పనితీరు ఆశాజనకంగా లేదు. జాతీయ గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థ ఒక అధ్యయనంలో ఆశించిన లక్ష్యాలకు సాధించిన వాటికి క్షామ నివారణ సంస్థ విషయంలో కొంత భేదం ఉందని పేర్కొంది. ప్రాంతీయ అభివృద్ధి లక్ష్యంగా స్థాపించినప్పటికీ, ఆ తర్వాత కాలంలో మొదటి నిర్దేశించిన విధులలో లేనికొన్ని పేదరిక నిర్మూలన పథకాల కార్యక్రమాలు జోడించడం జరిగింది. దీనివల్ల దీర్ఘకాలిక లక్ష్యం అయిన జీవావరణ సమతౌల్యం సాధనలోకొంత జాప్యం జరుగుతుంది. దీర్ఘకాలిక లక్ష్యాలు స్వల్పకాలిక లక్ష్యం అయిన ఉద్యోగ అవకాశాల కల్పనలను సమీకృతం చేసి, గ్రామీణాభివృద్ధి వ్యూహంలో భాగంగా అమలు చేయాలి. నీటి వనరుల పూర్తి వినియోగనికై నీటి పారుదల సౌకర్యాభి వృద్ధి సంస్థ స్థాపన మంచిదే అయినా, ఆ వ్యవస్థ విధులకు తగిన విదంగా లేదు. నీటి పారుదల సౌకర్య అభివృద్ధి సంస్థ పనితీరు అధ్యయనం చేసిన వివిధ సంఘాలు తమ నివేదికలో కొన్ని నీటి పారుదల ప్రాజెక్టుల వ్యయం పెరుగుతొందని, ప్రాజెక్టుల స్థాపన కోసం జరిగే సర్వే లోప భూయిష్ఠమైందని, నిర్ణయీకరణలో జాప్యం, భూమిని స్వాధీనం తీసుకోవడంలో సమస్యలు మొదలైన అంశాలను పేర్కొంది. ప్రత్యేక సంస్థలు తమ విధులను సక్రమంగా నిర్వహించాలంటే వాటి పాలనా వ్యవస్థలను పటిష్టం చేయవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

11.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం –1

1. జవాబుకోసం 11.1 చూడండి.

అభ్యాసం –2

2. జవాబుకోసం 11.3 చూడండి.

అభ్యాసం –3

1. జవాబు కోసం 11.4.1 చూడండి.

2. జవాబుకోసం 11.4.2 చూడండి.

11.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింద వాటికి 30 పంక్తులలో సమాధానం రాయండి.

1. గ్రామీణాభివృద్ధిలో ప్రత్యేక సంస్థల విశిష్టతను పేర్కొనండి.
2. క్షామ నివారణ సంస్థల వ్యవస్థ తీరు, వాటి విధులను చర్చించండి.
3. ప్రత్యేక సంస్థల లక్షణాలను పేర్కొనండి
4. నీటిపారుదల సౌకర్య అభివృద్ధి సంస్థ విధులేవి?

II. ఈ క్రింది వాటికి 15 పంక్తులలో సమాధానం రాయండి

1. ప్రత్యేక సంస్థల ప్రాధాన్యతను వివరించండి
2. ప్రత్యేక సంస్థలు పటిష్ఠంగా పనిచేయడానికున్న అడ్డంకులు పేర్కొనండి

11.8 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1. Rakesh Hooja : Administrtive Interventions in Rural Development, Rawat Publications, Jaipur, 1987.

2. Chand Mal Vijay : Rural Development Administration in India, Akasdeep Publishing House, Delhi, 1989.

3. Shiv R. Mehta : Rural Development Policies and Programmes : A Sociological Perspective, Sage Publications, New Delhi, 1984.

4. Kishore Chandra : Rural Development in Modern India, B.R. Publishing Padhy Corporatin, New Delhi, 1986.

5. K.N. Singh & D.N. Singh : Rural Development in India : Problems, Strategies and Approaches, NGSI, Banaras Hindu University, Varnasi, 1985.

6. M.Yhaha & Om Prakash : Integrated Rural Development in India (State of the Art series), CIRDAP, Sterling Publishing, Pvt. Ltd., New Delhi, 1984.

రచన, అనువాదం : సి.హెచ్. బలరాములు

BRAOU

భాగం – 12 : స్వచ్ఛంద సంస్థలు – గ్రామీణాభివృద్ధి

విషయక్రమం

12.0 లక్ష్యాలు
12.1 పరిచయం
12.2 గ్రామీణాభివృద్ధి సమస్యలు
12.3 అర్థం, నిర్వచనం
12.4 ప్రాధాన్యత, పాత్ర
12.5 వ్యూహాలు
12.6 వ్యవస్థా నిర్మాణం
12.7 ఆర్థిక వనరులు
12.8 ప్రభుత్వ, ఇతర సంస్థలతో సంబంధం
12.9 సమస్యలు
12.9.1 బహిర్గత సమస్యలు
12.9.2 అంతర్గత సమస్యలు
12.10 సారాంశం
12.11 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
12.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
12.13 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

12.0 లక్ష్యాలు

గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థలకు గల ప్రాధాన్యతను వివరించడమే ఈ భాగం ప్రధానాశయం. ఇది చదివితే మీరు ఈ క్రింది అంశాలు తెలుసుకోగలుగుతారు.

- స్వచ్ఛంద సంస్థలంటే అర్థం,
- స్వచ్ఛంద సంస్థల నిర్మాణం, విధులు,
- గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థల పాత్ర,
- స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఎదుర్కొనే సమస్యలు.

12.1 పరిచయం

గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థలకు ఒక ప్రత్యేకమైనస్థానం ఉంది. అయితే గ్రామీణాభివృద్ధి సాధించడమనేది ఒక సంక్లిష్ట ప్రక్రియ కాబట్టి దాని సాధనకు ప్రభుత్వ, ప్రభుత్వేతర సంస్థల నిరంతర కృషి అవసరమని భావించబడుతుంది. కాని గత నాలుగు సంవత్సరాల అభివృద్ధి అనుభవాన్ని పరిశీలిస్తే అభివృద్ధి సాధించడమనేది కేవలం ఒక్క ప్రభుత్వ ప్రయత్నాల వల్ల మాత్రమే సాధ్యం కాదనేది విశదమవుతుంది. కాబట్టి దీని సాధనకోసం స్వచ్ఛంద సంస్థల్లాంటి ప్రభుత్వేతర సంస్థల సహకారం కూడా అవసరమనేది తెలుస్తుంది. గ్రామీణాభివృద్ధి లక్ష్యాలను సాధించడంలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు ప్రభుత్వ సంస్థలకు చేదోడువాదోడుగా ఉండాలని భావించబడుతుంది. ఈ భాగంలో స్వచ్ఛంద సంస్థలకు సంబంధించి కొన్ని అంశాలు ముఖ్యంగా

BRAOU

గ్రామీణాభివృద్ధిలో అవి నిర్వహించే పాత్ర, ప్రభుత్వ సంస్థలతో వాటి సంబంధం, వాటికి లభించే ఆర్థిక వనరులు వంటి అంశాలు చర్చించబడుతాయి.

12.2 గ్రామీణాభివృద్ధి సమస్యలు

ప్రపంచంలోని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో అధిక శాతం వ్యవసాయిక దేశాలు లేదా అధిక శాతం ప్రజలు గ్రామాలలోనే జీవిస్తుంటారనేది క్రిందటి పాఠాలలో నేర్చుకున్నాం. ప్రపంచ బ్యాంకు అంచనాలనుబట్టి ప్రపంచంలో 60 శాతం ప్రజలు గ్రామీణ ప్రాంతాలలోనే ఉన్నారని తెలుస్తుంది. అలాగే ఆసియా, ఆఫ్రికా, లాటిన్ అమెరికాలలోని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో దాదాపు 80 శాతం ప్రజలు గ్రామాలలోనే జీవిస్తున్నారు. దీన్నిబట్టి అధిక సంఖ్యలో నివసిస్తున్న గ్రామ ప్రాంతాల అభ్యున్నతికి ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపాలని తెలుస్తుంది.

స్వాతంత్ర్యానంతరం భారత దేశంలో అభివృద్ధికై ఏర్పరచుకొన్న వ్యూహాలలో గ్రామీణాభివృద్ధికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. అలాగే పేదరికాన్ని నిర్మూలించడానికి, గ్రామీణ ప్రజలకు కనీసావసరాలను కల్పించడానికి భారత ప్రభుత్వం ఎన్నో కార్యక్రమాలను చేపట్టడం జరిగింది. శీఘ్రతరంగా అభివృద్ధిని సాధించడానికై సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలతో మొదలుకొని (1952), నేడు మనం ఎన్నో వ్యూహాలను రచించుకొన్నాం. మనం ఏర్పరచుకున్న వివిధ వ్యూహాలకు సంబంధించిన వివరాలు 4 వ భాగంలో కూలంకషంగా చర్చించాం.)

మూడు దశాబ్దాలకు పైబడి ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థికాభివృద్ధికి కృషి జరిగినప్పటికి, పేదరికరేఖ దిగువన ఉన్న ప్రజల శాతం ఏమాత్రం తగ్గలేదు. పంచవర్ష ప్రణాళికలు, అభివృద్ధి నమూనాలు, పెరిగిన ఉత్పాదకత గ్రామీణ సమాజంలోని బడుగు వర్గాల ప్రజల జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరుచుటలో అంతంత మాత్రం ప్రభావాన్నే కనబరచాయి. ప్రభుత్వం ఎంతో ప్రయత్నం చేసిన, ప్రణాళికాబద్ధమైన కృషి జరిపినప్పటికి ఆరవ పంచవర్ష ప్రణాళికా ప్రారంభదశలో దేశంలో 48 శాతం ప్రజలు(316.84 మిలియన్లు) పేదరిక రేఖ దిగువన ఉన్నట్లు అంచనా వేయబడింది. అలాగే మనం గ్రామీణ ప్రాంతాలను పరిశీలించినట్లయితే 80 శాతం కటిక పేదరికంలో నివసిస్తున్నారు.

గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉన్న బీద ప్రజలు ఎలాంటి ఆస్తులు కలిగియుండకపోవడం లేదా తక్కువ ఉత్పాదకత గల ఆస్తులుకలిగి ఉండటంవల్ల వారి ఆదాయం కూడా చాలా తక్కువగా ఉంది. దానివల్ల గ్రామీణ బీద ప్రజల జీవన పరిస్థితులు కడుదయనీయంగాను, వారికి అవసరమైన గృహ వసతి, ప్రాథమిక విద్య, ఆరోగ్య సౌకర్యాలవంటి ప్రాథమిక వసతులు కూడా సరిగాలేవు. గ్రామీణ ప్రజల ఆదాయ మార్గాలను పెంపొందించుటకు, ఉద్యోగితను కల్పించుటకు ఏర్పాటు గావించిన పథకాలు సరిగా అమలు కావడంలేదు. అదే విధంగా నిరుపయోగమవుతున్న మానవ వనరులు సరిగా సద్వినియోగపరుచుకోబడటంలేదు. అలాగే పెరిగిన వ్యవసాయోత్పాదకత పేద ప్రజల జీవన విధానంపై ఎలాంటి ప్రభావాన్ని కనబరచలేకపోయాయి. ఆహార ధాన్యాలలో స్వయం సమృద్ధిని కల్పించుటకు ఏర్పాటు గావించుకున్న హరిత విప్లవం (సస్య విప్లవం) చిన్న, సన్నకారు రైతులు, కౌలుదార్లు కేవలం వ్యవసాయ కూలీలుగా మారటానికి మాత్రమే దోహదం చేసింది. అంటే అభివృద్ధి ప్రక్రియ అనేది ధనికుడు మరింత ధనికుడుగా, బీదవాడు మరింత బీదవాడుగా మారటానికి దోహదం చేసింది. అభివృద్ధి కార్యక్రమాలన్నియు సంపన్న వర్గాల వారికే లాభాన్ని చేకూర్చాయి. ఇందువల్ల భారత ప్రణాళికలనేవి ధనవంతులను దృష్టిలో యుంచుకొని చూస్తే మాత్రమే విజయవంతమయ్యాయి కాని పేదవారిని దృష్టిలో యుంచుకొని ఆలోచిస్తే అవి పూర్తిగా విఫలమైనట్లు చెప్పవచ్చని కొందరు విమర్శకుల భావన. స్వర్గీయ జయప్రకాశ్ నారాయణ గారి మాటల్లో చెప్పాలంటే "ఇంతకు ముందుకంటే ప్రణాళికా నమూనాలు ఎక్కువ మంది ప్రజలను పేదరిక రేఖ దిగువకు తోసివేశాయి."

BRAOU

అభివృద్ధి కొరకు ప్రభుత్వం చేసే కృషిలో ప్రజలు పాల్గొనక పోవడం వల్లనే అభివృద్ధి ఫలితాలు వారికి అందలేదు. కాబట్టి గ్రామీణాభివృద్ధికి ప్రజల భాగస్వామ్యం అనేది అత్యంతావశ్యకమని గుర్తించబడింది. అయితే ప్రజల భాగస్వామ్యం అంటే ఏమిటి? ఎందుకు? అనే విషయంలో టాంజానియా మాజీ అధ్యక్షుడైన జూలియస్ నైరేరీ మాటలను పరిశీలిద్దాం. అతని ప్రకారం ప్రజల భాగస్వామ్యం అంటే ప్రజలు కేవలం ప్రభుత్వ విధానాల ఎంపిక/నిర్ణయీకరణ లేదా వాటి అమలులో మరియు రాజకీయ నాయకులను ఎంపిక చేసుకోవడంలో పాల్గొనడమే కాక వారి (ప్రజల) సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ కార్యకలాపాలకు సంబంధించిన నిర్ణయాలను చేయడం; వాటిని అమలు చేయడంలో ప్రజలు ప్రత్యక్షంగా పాల్గొనాలని, ఈ భాగస్వామ్యమనేది దానికదే ఒక విలువ గలదిగా, సమాజంలోని అధిక సంఖ్యాక ప్రజానీకానికి లాభం చేకూర్చడానికి దేశంలోని మానవ, భౌతిక వనరులను గరిష్ఠపరచుకొనే మార్గంగా ఉండాలని పేర్కొన్నాడు. అదేవిధంగా మిల్టన్, జె.ఉప్మన్ జాతి నిర్మాణం, అభివృద్ధి ఒకానొక ఆశయం జాతీయ సమాజంలోని సభ్యులను ఒక సంస్థగా, ఒక దగ్గరికి లేదా సన్నిహిత సంబంధమున్న వారుగా చేయాలని, ఇలా చేయడం మూలంగా వారి వ్యక్తిగత, సామూహిక సంక్షేమానికి దోహదంచేసే నిర్ణయాలలో వారిని పాల్గొనేటట్లు చేయగలవని భావించాడు.

కొన్ని సాంఘిక, ఆర్థిక, అడ్డంకులవల్ల సంస్థాగతమైన ప్రయత్నాలు, ప్రత్యేకంగా రచించిన కార్యక్రమాలు ప్రజలు ప్రణాళికా రచన, దాని అమలులో చురుకుగా పాల్గొనేటట్లు చేయడంలో విఫలమయ్యాయి. అదే విధంగా రాజకీయ, పాలనా వ్యవస్థలు కూడా ప్రజలు పాల్గొనడానికి ప్రోత్సాహకరంగా లేవని గుర్తించబడింది.

సమన్వయ పంపిణీకై చేపట్టిన కార్యక్రమాల ఫలితాలు బీదవారు దక్కించుకోవడం, వారు తమ జీవన ప్రమాణాన్ని మెరుగుపరచుకోవడం అనేది వారి సమీకృత వత్తిడి (organised pressure) మీద ఆధారపడి యుంటుంది. కాబట్టి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో పేదవారికి సంబంధించిన ప్రతిభావంతమైన సంఘాలు లేకపోవడం వల్లనే వారు తమ సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులను మెరుగుపరచుకోలేక పోతున్నారని, ఇటువంటి సంఘాలు లేకపోవడంవల్లనే ఆర్థికాభివృద్ధి నుండి ప్రయోజనం పొందలేకపోయారని భావించబడింది. ఈ సందర్భంగా అంతర్జాతీయ కార్మిక సంస్థ (International Labour Organisation) కూడా ఈ సంఘాల ప్రాధాన్యతను గుర్తించి, సాంఘిక, ఆర్థిక జీవన విధానంలో వారిని (గ్రామీణ పేదలను) భాగస్వాములుగా చేయడం ద్వారా వారి జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచాలని అభిప్రాయబడింది. అలాగే 1978, 83 పంచవర్ష ప్రణాళికా ముసాయిదా, బ్లాకుస్థాయి ప్రణాళికా విషయంలో నియమించిన దంత్‌వాలా కమిటీ, అంతర్జాతీయ కార్మిక సంస్థ సమావేశం ఇవన్నీ గ్రామీణ పేదవారిని సమీకృతం చెయ్యాల్సిన అవసరాన్ని గుర్తించాయి. అదేవిధంగా వ్యవసాయ సంస్కరణలు, గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించి ఏర్పరచబడ్డ ప్రపంచ సమావేశం (The World Conference on Agrarian Reforms and Rural Development) కూడా అభివృద్ధి ద్వారా కలిగే ఫలితాలు పేదవారికి దక్కాలంటే వారినందరిని సమీకృతం చేయడం ఎంతో అవసరమని పేర్కొంది.

మనదేశంలోని స్వచ్ఛంద సంస్థలకు సుదీర్ఘమైన చరిత్ర ఉంది. మొదటి దశలోని సాంప్రదాయ బద్ధమైన స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యక్రమాలు జనహితమై (Philanthrophic) యుండేవి. అయితే వీటి కార్యక్రమాలు మత సంబంధమైనవో, జాతి సంబంధమైనవో, కుల సంబంధమైనవో లేదా ఒక వ్యక్తి పరమైనవో అయినందున వాటి పరిధి సంకుచితమైనవిగా యుండేది. 19వ శాతాబ్దం రెండవ అర్ధ భాగంలో క్రైస్తవ మత సంస్థలు స్వచ్ఛంద సేవాకార్యక్రమాలను చేపట్టి హరిజన, గిరిజనులకు, ఇతర బలహీనవర్గాల ప్రజలకు విద్యా ఆరోగ్య కార్యక్రమాలను చేపట్టాయి. క్రైస్తవ మతానికి చెందిన కాథలిక్కు, ప్రొటెస్టెంట్ మత సంస్థలు వారి వారి మతాలను స్వీకరించే వారికి లేదా క్రైస్తవ మతాన్ని ఆదరించే వారికి కొన్ని సేవా కార్యక్రమాలను చేపట్టారు.

అయితే గత కొద్ది సంవత్సరాలుగా కొన్ని క్రైస్తవేతర సంస్థలు కూడా సమాజంలో అణచివేతకు గురైన ప్రజల సంక్షేమం కోసం, వారి ప్రగతి కోసం కొన్ని సేవా కార్యక్రమాలు చేపట్టడం జరిగింది. ముఖ్యంగా స్వాతంత్ర్యానంతరం దేశీయ, విదేశీ సంస్థల సహాయంతో పనిచేసే ఎన్నో స్వచ్ఛంద సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధికి కృషిచేస్తున్నాయి. ఇందులో చాలామటుకు గ్రామీణ పేదలకు పౌష్టికాహారం, ఆరోగ్యం, విద్యవంటి

కనీసావసరాలను కల్పిస్తూ వారికి పునర్వాసాన్ని కల్పించే కార్యక్రమాలనే చేపడుతున్నాయి. ఇప్పుడిప్పుడే కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలు వాటి సంక్షేమ కార్యకలాపాలతోపాటు గ్రామీణ పేదలను సమీకృతం చేయుటకు దృష్టి కేంద్రీకరిస్తున్నాయి.

12.3 అర్థం, నిర్వచనం

ఒక సమిష్టి ప్రయోజనం కోసం కొంత మంది వ్యక్తులు స్వతహాగా ముందుకు వచ్చి చేయు సేవే స్వచ్ఛంద సేవ. ఈ సేవ కోసం వ్యవస్థీకృతమైన సమూహమే స్వచ్ఛంద సంస్థ. ఈ సంస్థలో నిర్ణయాలు చేయడం, వాటిని అమలుపరచడం లాంటి సందర్భాలలో బయటివారి ప్రమేయం ఉండదు. అయితే అంతమాత్రాన ఈ సంస్థల పనితీరుపై సామాజిక పరిసరాల ప్రభావం ఉండకపోవడంగాని, రాజ్యాంగ పరిధికి అతీతమైనవిగాని, ప్రభుత్వ విధానాల ప్రభావం గాని వీటిపై పూర్తిగా ఉండదని కాదు. అయితే వీటి కార్యక్రమాలు లాభరహిత స్వభావంతో కూడుకొన్నవై, కరువు కాటకాలు, దుర్భిక్షం, వరదలు వంటి ఆటుపోటుకు గురైన వాటి పునరావాసం, ఉపశమనం కల్పించే కార్యక్రమాలతో కూడుకొన్నవై విద్యా, ఆరోగ్య కార్యక్రమాలు, సమాజ కళ్యాణం, సమాజన్యాయం,ఉత్పత్తి పెంపుదల, ఆదాయమార్గాల పెంపుదల, ప్రజాచైతన్యం వంటి అంశాలకు సంబంధించినవై ఉంటాయి. ప్రతి స్వచ్ఛంద సంస్థ సాధారణంగా పైన పేర్కొన్న ఏదో ఒక కార్యకలాపానికి గాని లేదాకొన్ని కార్యకలాపాల సమ్మేళనంతో తమ కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తాయి. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే స్వచ్ఛంద సంస్థ అంటే దాని కార్యకర్తలు జీతాలు తీసుకునేవారు కావచ్చు, కాకపోవచ్చు. ఇవి ఎలాంటి బహిర్గత నియంత్రణకు గురికాక, దాని సభ్యుల ద్వారా మాత్రమే చొరవతీసుకొని నడపబడే సంస్థ. సహజంగానే స్వచ్ఛంద కార్యం స్థానికమైనటువంటిది. స్వచ్ఛంద సేవను "సామాజిక ప్రగతికి ప్రయివేటు వ్యక్తులుచేసే పనిగా అభివర్ణింపవచ్చని" నిర్వచింపబడింది. గ్రామీణ పునర్నిర్మాణానికి, అభివృద్ధికి స్పెన్సార్ హట్చ్ (మార్తండం), రవీంద్రనాథ్ టాగూర్ (శ్రీనికేతన్), మహాత్మాగాంధి (సేవాగ్రాం) లు చేసిన సేవలు హరిజన్ సేవక్ సంఘ్, కస్తూరిబా గాంధి జాతీయ స్మారక సంస్థ (Kasthurba Gandhi National Memorial Trust), టాగూర్ సొసైటీ ఫర్ రూరల్ డెవలప్‌మెంట్ (పశ్చిమబెంగాల్), మిరేడ్ (Myrade) , (కర్ణాటక), రామకృష్ణ ఆశ్రమ్ (నింపత్, హుగ్లీ), ఆంధ్రమహిళాసభ (హైదరాబాద్), రెడ్‌క్రాస్ (అఖిలభారతసంస్థ), వై.యం.సి.ఏ. ,వై.డబ్లు.సి.ఏ (అఖిల భారత స్థాయిలో), ఆవేర్ (ఆంధ్ర ప్రదేశ్) లు స్వచ్ఛంద సేవా లేదా సంస్థలకు మచ్చుతునకలుగా చెప్పవచ్చు.

BRAOU

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. గ్రామీణాభివృద్ధి సాధనకు ఏది అత్యంతావసరమని మీరు భావిస్తారు?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. స్వచ్ఛంద సంస్థ అంటే ఏమిటి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

12.4 ప్రాధాన్యత, పాత్ర

దేశ పునర్నిర్మాణ కార్యక్రమాలలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు అతి ప్రధాన స్థానాన్ని కలిగియున్నాయి. ముఖ్యంగా బలహీన, బడుగు వర్గాల వారి జీవన పరిస్థితులను మెరుగు పరుచుటలో వీటి పాత్ర కొనియాడదగినటువంటిది. ఇతర సంస్థల (ముఖ్యంగా ప్రభుత్వ సంస్థలు) కంటే వీటి ద్వారా గల ప్రయోజనాలు ఏవంటే ఇవి ప్రజలతో సన్నిహిత సంబంధాలు కలిగియుంటాయి. సమాజంలో మార్పు ఎలా తేగలం లేదా అభివృద్ధి ఎలా సాధించగలం అనే విషయంలో కొంతమంది పరిశీలకులు కొన్ని అభిప్రాయాలు వ్యక్త పరిచారు. వారి ప్రకారం సమస్యల యెడ స్పందించే గుణం, దయాదాక్షిణ్యాలు, అపదల యందు సహాయపడే గుణం, స్థానిక సమస్యలను బాగా అర్థం చేసుకొనే వ్యక్తులు లేదా సంస్థల ద్వారా మాత్రమే మార్పు లేదా అభివృద్ధి అనేది సాధ్యపడుతుందని వీరి అభిప్రాయం. అయితే స్వచ్ఛంద సంస్థలు, దాని కార్యకర్తలు గ్రామీణ ప్రజలతో సన్నిహిత సంబంధాలేర్పరచుకొని, వారి సమస్యలను బాగా అర్థం చేసుకొని, వాటిని పరిష్కరించడానికి ప్రయత్నిస్తారు.

గ్రామీణాభివృద్ధికి స్వచ్ఛంద సేవా లేదా కార్యక్రమాలను ప్రధాన సాధనంగా ఎంచబడింది. ఎందుకంటే దేశ పునర్నిర్మాణాన్ని గావించి, అభివృద్ధి ప్రక్రియను ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధిని త్వరిత్వం చేయడంలో ప్రభుత్వంచే ప్రతిపాదించబడిన కార్యక్రమాలలోకొన్ని పరిమితులున్నాయి. ఇందులో ముఖ్యంగా స్థానిక ఉద్యోగిస్వామ్యంలో (ఉద్యోగులలో) కార్యక్రమాలను సక్రమంగా అమలు చేయాలనే పట్టుదల లేకపోవడం, జాప్యానికి దారితేసే విధంగా నియమనిబంధనలకు కట్టుబడి ఉండటం, విధులలో అతివ్యాప్తి, కఠినమైన నియమాలు కలిగియుండటం అనేవి. దీని మూలంగానే 'ఉద్యోగిస్వామ్యం మార్పును ప్రతిఘటించేదిగా ఉందని' కొందరు పరిశీలకులు వ్యాఖ్యానించారు. అదే విధంగా గ్రామీణ పేదల యెడ స్థానిక ఉద్యోగుల వైఖరి అనేది వీరుగార్చేదిగా అంటే కఠినమైనదిగాను, అడ్డంకులు కలిగించేదిగా ఉంటుంది. అలాగే ప్రభుత్వోద్యోగుల పూర్వాపరాలను పరిశీలిస్తే వీరిలో అధిక శాతం సమాజంలోని ఉన్నత వర్గాలకు చెందినవారై, కేవలం ధనికులకు మాత్రమే ప్రాతినిధ్యం వహించే వారుగానే ఉంటారు. ఫలితంగా గ్రామీణ పేద ప్రజల జీవన స్థితిగతులను పెంపొందించే కార్యక్రమాలు అశ్రద్ధ చూపబడుతున్నాయి. ఇదే విషయాన్ని సామాజిక శాస్త్రవేత్త మల్కం ఆదిశేషయ్య కూడా ప్రస్తావించాడు. అతని ప్రకారం "ప్రపంచంలోని ఏ ప్రభుత్వం కూడా దాన్ని (ప్రభుత్వాన్ని) బలపరిచే వర్గం (అంటే బలహీన వర్గాల వారిని పీడించే కొంత మంది సంపన్న వర్గం) ప్రయోజనాలకు భంగకరంగా ఉండే ఎటువంటి కార్యక్రమాలను చేపట్టదు" అని అభిప్రాయపడ్డాడు: అందువల్ల పేదరిక నిర్మూలన, ఉద్యోగితావకాశాలు కల్పించడం, గ్రామీణార్థిక వ్యవస్థను పటిష్ఠపరచడం మొదలగు వాటిని ఉద్దేశించి చేపట్టిన కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల కార్యక్రమాలు అనుకున్న లక్ష్యాలను సాధించలేవనుటలో ఆశ్చర్యపోనక్కరలేదు.

అదే విధంగా సత్వర గ్రామీణాభివృద్ధి సాధించడం లేదా పేదరికాన్ని నిర్మూలించడం వంటి సమస్యలు ఎంత జటిలమైన వంటే వీటికి కేవలం ప్రభుత్వ కృషి మాత్రమే సరిపోదు. అందుకు ప్రభుత్వేతర సంస్థల తోడ్పాటు కూడా ఎంతో అవసరమైతుంది. ముఖ్యంగా ఇక్కడ అభివృద్ధి ప్రక్రియలో భాగస్వాములుగా ఉండి, ప్రభుత్వ సంస్థలతో చేదోడు వాదోడుగా ఉండే స్వచ్ఛంద సంస్థల పాత్ర ఎంతో గణనీయమైనటువంటిది.

వాస్తవానికి ప్రజలతో అతి సన్నిహితంగా ఉండే స్వచ్ఛంద సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధిలో ప్రశంసనీయమైన పాత్ర కలిగియుండాలని భావించబడింది. ఎందుకంటే ప్రజల ప్రయోజనాలను పరిరక్షిస్తూ, ప్రభుత్వ సంస్థల తోడ్పాటు, సహకారంతో ప్రభుత్వం అభివృద్ధికై చేసే కృషిలో ఇవి చేదోడు వాదోడుగా నడచుకోగలవు. అలాగేస్వచ్ఛంద సంస్థలు ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని సక్రమంగా పనిచేసేటట్లు చేయడమే గాక, అది ప్రజా

BRAOU

సమస్యలకు, అవసరాలకు స్పందించేటట్లు చేస్తుంది. ఈ స్వచ్ఛందసంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధికై గ్రామీణ ప్రజలను సమీకరించడమే గాక, వారిలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని, స్వయం సహాయతను పెంపొందించి, ప్రభుత్వం ప్రజలకు కల్పించే సేవలను, దాని విధులను మెరుగుపరిచేటట్లు దానిపై వత్తిడి చేస్తుంది.

గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు నిర్వహించే పాత్రను సంక్షిప్తంగా తెలుసుకుందాం. ముఖ్యంగా స్వచ్ఛంద సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధిలో కలిగియున్న పాత్రను ఏడవ పంచవర్ష ప్రణాళికా (1985 – 1990) క్రింది విధంగా తెలియపరిచింది. అవి :

- గ్రామీణ పేదలకు కొన్ని సదుపాయాలను, అవకాశాలను కల్పించి వారి జీవన విధానాన్ని మెరుగుపరచుకోవడంలో ప్రభుత్వానికి చేదోడు వాదోడుగా నడుచుకోవడం.
- గ్రామీణ పేదల కళ్ళు చెవులుగా మసలుకోవడం.
- అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజలు పాలుపంచుకునేటట్లు చేయుటకు, అతి సామాన్యమైన, సులువైన వ్యూహాలను రూపకల్పన చెయ్యడం,
- పేదవారి అవసరాలను తీర్చడానికి, వారిని ఆదుకోవడానికి ఏర్పాటైన ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని పేదవారి అవసరాల యెడ ప్రతిస్పందించి, సత్వర సహాయం చేయడానికి కార్యక్రమ ప్రక్రియను వేగిరపరచడం,
- ప్రభుత్వ ప్రస్తుత, ప్రతిపాదిత సంక్షేమ కార్యక్రమాలకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని అందచేయడం,
- స్థానిక ప్రజలకు స్వయం ఆధారిత (self - reliant) వైఖరుల నేర్పరచడం,
- స్థానికంగా లభించే వనరులు సమర్థవంతంగా ఉపయోగించుకొనేలా ప్రజలకు తెలియజేయడం,
- ప్రజలలో సాంకేతిక పరిజ్ఞానంపై గల అపోహలను తొలగించి, సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని సులభతరం చేసి ప్రజల అందుబాటులోకి తేవడం,
- స్వయం ఆధారిత ప్రగతికోసం స్థానిక వనరులను సమీకరించడానికి ప్రజలను సమాయత్తం చేయడం,
- ప్రజలకు ప్రభుత్వ సంస్థల నుండి అందే సేవలు సత్వరంగానూ, సకాలంలోనూ అందేటందుకు సంబంధించి వారికి సామాజిక స్పృహను కల్పించడం, ప్రభుత్వ సంస్థలు ప్రజలకు బాధ్యత వహించేటట్లు చేయడం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – ఆభ్యాసం 2

1. గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థల పాత్రను సంక్షిప్తంగా వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

12.4 వ్యూహాలు

నాలుగవ పాఠంలో గ్రామీణాభివృద్ధిని సాధించుటకు ప్రభుత్వం ఏర్పరచుకొన్న వివిధ వ్యూహాలను గూర్చి, అనుకున్న లక్ష్యాలను సాధించుటలో అవి ఎలా విఫలమయ్యాయనే దాన్ని మనం పరిశీలించాం. అయితే

గ్రామీణాభివృద్ధిని సాధించుటకు ఇంతవరకు మనం ఏర్పరచుకున్న వివిధ వ్యూహాల సాంకేతిక, భౌతిక ప్రయోజనాలన్ని కూడా సంపన్న వర్గాల వారికే దక్కాయనే ఒక అభిప్రాయముంది.

ప్రభుత్వం అనుసరించిన వ్యూహాలవలెగాక, స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యూహలనేవి సాధారణంగా మార్పును కోరే పద్ధతులతో కూడి వుంటాయి. ఎందుకంటే చైతన్యవంతమైన ప్రజల భాగస్వామ్యంతో పేదరికానికి దారితీసే సమస్యలను ఎదుర్కోవడమనేది స్వచ్ఛంద సంస్థల ప్రధానాశయం. విద్యనేర్పడం (వయోజన విద్య), సంక్షేమ కార్యక్రమాలనేవి స్వచ్ఛంద సంస్థల ప్రధాన కార్యకలాపాలు లేదా వ్యూహం. ఈ వ్యూహాన్ని ఆచరణలో పెట్టడం అనేది స్థానిక ప్రజల జీవన పరిస్థితులకు అనుగుణంగా ఉండే వివిధ కార్యక్రమాలను రచించుకోవడం లేదా చేపట్టడం ద్వారా జరుగుతుంది. సాధారణంగా స్వచ్ఛంద సంస్థలు చేపట్టే కార్యకలాపాలేవంటే, (1) వయోజన విద్య, (2) ఆరోగ్య కార్యకలాపాలు, (3) స్త్రీ సంక్షేమ కార్యకలాపాలు, (4) నిపుణతలు పెంపొందించడం, (5) ప్రకృతి విపత్తులు జరిగినప్పుడు కొన్ని పునరావాస కార్యక్రమాలు చేపట్టడం, (6) సాంఘికోద్యమాలు లేదా సామాజిక చైతన్యం కల్గించడం, (7) న్యాయ సహాయం, లేదా సలహా పూర్వక సేవలు, (8) సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు మొదలగునవి. కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలు అభివృద్ధికి లేదా సమస్యల నెదుర్కోవడానికి ప్రజలను సమీకరించే ప్రయత్నాలు కూడా చేస్తున్నాయి.

పై కార్యక్రమాలు క్రమబద్ధంగా చేపట్టబడటమేగాక, వీటి సభ్యుల (స్వచ్ఛంద సంస్థల సభ్యుల) ఆలోచనలకు పదునుపెట్టే వారు సరియైన నిర్ణయం గైకొనేటట్లు రూపొందించబడుతాయి. అలాగే ప్రతి కార్యక్రమం ఆమోదించబడి, దానికొక కార్య రూపం ఇచ్చేవరకు అది వ్యవస్థలోని ఎన్నో స్థాయిలను దాటవలసియుంటుంది. ఈ విధంగా కార్యక్రమాలకొక కార్యరూపం ఇచ్చే ఈ ప్రక్రియలోను, వాటి అమలులోను స్వచ్ఛంద సంస్థ సభ్యులందరు పాల్గొని తమ శక్తిమేరకు వాటిపై తమ తమ అభిప్రాయాలు వ్యక్తపరుస్తూ, అందులో పాల్గొంటారు. అదే విధంగా స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యవస్థా నిర్మాణం అనేది ఈ సంస్థల సభ్యులు తమ నిజ జీవితంలోని సమస్యలను పరిష్కరించుకోవడానికి తీసుకొనే నిర్ణయాలలో వారు చురుకుగా పాల్గొనేటట్లు చేస్తుంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి – అభ్యాసం –3

1. గ్రామీణాభివృద్ధికై స్వచ్ఛంద సంస్థలు అనుసరించే వ్యూహాలు ప్రభుత్వ సంస్థల కంటే ఎలా భిన్నమైనవి?

.....

.....

.....

.....

12.6 వ్యవస్థా నిర్మాణం

అన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యవస్థా నిర్మాణం ఒకే మాదిరిగా లేదు. అదే విధంగా నిర్ణయీకరణ విషయంలో ప్రజలు ఏ ఏ స్థాయీలలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొంటారు, ఈ సంస్థలలోని కార్యకర్తల/ఉద్యోగులకు ఎవరెవరికి ఎలాంటా పేర్లు లేదా హోదాలుంటాయనే విషయంలో కూడా ఒక స్వచ్ఛంద సంస్థకు, మరో స్వచ్ఛందసంస్థకు బేధముంటుంది. అంటే వ్యవస్థా నిర్మాణమనేది ఎన్నో అంశాల మీద ఆధారపడి రూపొందించుకోబడుతుందన్న మాట. ఉదాహరణకు కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలు వాటికి వున్న సాధన సంపత్తి, లభ్యమయ్యే వనరులు, ఇతర

వ్యవస్థా అవసరాలను దృష్టిలోయుంచుకొని మూడు అంచెల వ్యవస్థా నిర్మాణాన్ని గావించుకుంటే మరికొన్ని రెండు అంచెలు, నాలుగు అంచెల వ్యవస్థా నిర్మాణాలతో పని చేస్తున్నాయి. అయితే మనమీ సందర్భంలో దృష్టి యందుంచుకోవలసిన విషయమేమంటే ఎక్కువ లాభార్జనాలతో కూడుకున్న ప్రభుత్వ సంస్థల మాదిరిగా గాక స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యవస్థా నిర్మాణ ప్రక్రియలు, నియమనిబంధనలన్నీ ప్రజలకు సులభంగా అర్థమయ్యే రీతిలో, సరళంగా ఉంటాయి. అలాగేవీవోకొద్దిపాటి స్వచ్ఛంద సంస్థలలోతప్ప మిగతా వాటి వ్యవస్థా నిర్మాణంలో సాధారణంగా ఒక సాధారణ సభ (General Body), కార్య నిర్వాహక వర్గం (Excutive Body), పాలనా సిబ్బంది (Administrative Staff) అనేవి ఉంటాయి.

ఇపుడు మనం వీటిని గూర్చి తెలుసుకుందాం.

- **సాధారణ సభ :** స్వచ్ఛంద సంస్థలో సభ్యత్వం తీసుకున్న సభ్యులందరు కలిసి "సాధారణ సభ" గా పిలవబడుతారు. సంస్థ కార్యకలాపాలన్నీ కూడా దీని నిర్ణయం మేరకే జరుపబడుతాయి. తన కార్యకలాపాలు సాఫీగా కొనసాగించడానికిది ఒక కార్యనిర్వాహక వర్గాన్ని ఎన్నుకొంటుంది.
- **కార్య నిర్వాహక వర్గం :** ఇది ప్రధానమైన వ్యక్తులుండే ఒక చిన్న సంస్థ లాంటిది. ఇందులో సాధారణంగా ఒక 'అధ్యక్షుడు','ఉపాధ్యక్షుడు', 'కార్యదర్శి', 'కోశాధికారి', ఇంకా ఇతర సభ్యులుంటారు. అయితే ఒక స్వచ్ఛంద సంస్థకు మరోదానికి ఈ పేర్లలో తేడాలున్నాయి. కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలలో అధ్యక్షున్ని (ప్రెసిడెంట్) చైర్మన్ అని కూడా అంటారు. ప్రణాళికలను రూపొందించడం, సంవత్సరిక ఖాతాల నిర్వహణ మొదలగునవి దీని విధులలోకొన్ని, ఇతర కార్యాలయ సిబ్బందితోపాటు ఈ కార్యనిర్వాహక వర్గమనేది నిర్ణయాలు చేయడానికి, కార్యక్రమాల అమలుకు, తనిఖీ, పర్యవేక్షణ, సలహాలవంటి పనులకు బాధ్యత వహిస్తుంది.
- **నిర్ణయీకరణ స్థాయిలు :** స్వచ్ఛంద సంస్థలు తమ నిర్ణయీకరణ ప్రక్రియలో (నిర్ణయాలు తీసుకోవడంలో) వాటికి క్షేత్ర స్థాయీ కమిటీలు, (ఒక ప్రాంతానికి చెందినది). క్లస్టర్ కమిటీలు (కొన్ని గ్రామాల సముదాయం) వంటి ప్రాంతీయ కమిటీలు, అట్టడుగున ఉండే గ్రామ సంఘాలు తోడ్పడుతాయి. అయితేకొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యవస్థా నిర్మాణంలో గ్రామ సంఘాలు లేదా గ్రామ స్థాయి సంస్థలనేవి అత్యంత ప్రాధాన్యాన్ని కలిగివున్నాయి.
- **గ్రామ సంఘం :** స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యవస్థా నిర్మాణంలో అట్టడుగున ఉండే సంస్థ గ్రామ సంఘమే . దీని ద్వారానే ప్రజలను సమీకృతం చేయడం, వివిధ కార్యకలాపాలను అమలుచేయడం జరుగుతుంది. కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలలో దీనిని 'సామాజిక విద్యా కేంద్రాలు' (Community Educatin Centre) గా పిలువబడుతాయి. ఇది ప్రజలను ఇబ్బందులకు గురిచేసే సాంఘీకార్థిక, రాజకీయ సమస్యలను ఎదుర్కొనే సంస్థగా పరిగణించబడుతుంది.

  గ్రామసంఘం అనేది కార్యనిర్వాహక వర్గం, క్లస్టర్ కమిటీల ఆమోదంతో కార్యక్రమాలను రచించుకొని, అమలుపరుస్తుంది. అంటే గ్రామస్థాయి సంఘం అవసరాలు, గ్రామావసరాలను గుర్తించి వాటికి సంబంధించిన నిర్ణయాలను క్లస్టర్ కమిటీల ద్వారా కార్య నిర్వాహక కమిటీకి తెలియజేస్తుంది.
- **ఉద్యోగి బృందం :** డైరెక్టర్ లేదా అధ్యక్షుడు మొత్తం అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు, సంస్థ నిర్వాహణకు బాధ్యుడుగా ఉంటాడు. స్వచ్ఛంద సంస్థ అధిపతిని కొన్ని సంస్థలలో డైరెక్టర్లని మరికొన్ని సంస్థలలో చైర్మన్ అని అంటారు.

  స్వచ్ఛంద సంస్థ శాశ్వత ఉద్యోగులలో 'డైరెక్టరు', 'విషయ సమన్వయకర్తలు' (ఒక్క కార్యకలాపానికి ఒక సమన్వయకర్త అని అర్థం), కొన్ని గ్రామాల సముదానికి ఒక సమన్వయకర్త (Cluster Coordinator), బహుల విధులనిర్వహించే కార్యకర్తలు (Multipurpose Workers) - వీరిని సంక్షిప్తంగా కార్యకర్త అని పిలుస్తారు-ఇంకా ఇతర సిబ్బంది ఉంటారు. మరికొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలు వైద్యబృందాన్ని కూడా కలిగియుంటాయి. ఇందులో ఒకరిద్దరు డాక్టర్లు, ముగ్గురు నుండి ఐదుగురు

వరకు నర్సులు (Nurses) ఇంకా ఇతర ఆరోగ్య పరిరక్షకులు (Health Promotors) ఉంటారు.

ఒక ప్రత్యేక కార్యకలాపాన్ని లేదా కార్యక్రమాన్ని అమలు చేయువాడిని 'విషయ సమన్వయకర్త' అంటారు. మాటకి విద్యా సమన్వయకర్త, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాల సమన్వయకర్తను చెప్పుకోవచ్చు. అంటేగ్రామస్థాయిలో అమలుచేసే ఒకప్రత్యేక కార్యక్రమానికి అతనే బాధ్యత వహిస్తాడన్నమాట. అదే విధంగా కొన్ని గ్రామాల సముదాయానికి సమన్వయకర్తగా ఉండే 'క్లస్టర్ సమన్వయకర్త' అనేవాడు ఆయా క్లస్టర్ గ్రామాలలో అమలుపరుచబడే మొత్తం కార్యక్రమాలను సమన్వయపరుస్తాడు, లేదా సమన్వయకర్తగా ఉంటాడు. ఇతడు గ్రామస్థాయి సంస్థలకు (సంఘాలు), పై స్థాయీ సంస్థలకు మధ్య సంధానకర్తగా వ్యవహరిస్తాడు. స్వచ్ఛంద సంస్థ కార్యక్రమాలను ప్రజలకు తెలియజేయడం, గ్రామస్థాయి సమావేశాల నేర్పరచడం, గ్రామ సంఘాలు ఎదుర్కొనే సమస్యలను గుర్తించి పరిష్కార మార్గాల నన్వేషించడం అనేవి ఇతను నిర్వహించే కొన్ని విధులు.

పైన పేర్కొన్న వ్యక్తులతో పాటు బహుళ విధులు నిర్వహించే కార్యకర్తలు ఉంటారని కూడా తెలుసుకున్నాం కదా! ఈ కార్యకర్తలను 'కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థలలో ఉపాధ్యాయులు' లేదా పంతుళ్లు (Teachers), ప్రవర్ధకులు (Promotors) అని కూడా పిలుస్తారు. వీరు సంబంధిత గ్రామంలోని విద్యావంతులు, మంచి సమాజ పరిజ్ఞానం కలవారి నుండి ఎంపిక కాబడుతారు. సాధారణంగా గ్రామస్థాయి కార్యకర్తలని పిలువబడే వీరు సత్ప్రవర్తన, మంచి సామాజిక అవగాహన కలిగినవారై యుంటారు. వీరు గ్రామ సంఘంతో స్నేహితుడుగా, సలహాదారుగా నడుచుకుంటాడు. ఇతను నిర్వహించే విధులలో ముఖ్యమైన వివంటే :

1. సంఘ సభ్యులకు రాత్రి పాఠశాలలను నిర్వహించడం (వయోజన విద్యా కేంద్రాలను నడపడం).
2. కార్యక్రమాలను అమలు చేయడం.
3. సభ్యుల మధ్య తలయెత్తే తగాదాలను పరిష్కరించడం, సభ్యుల ఆర్థిక అవసరాలను తెలుసుకొని వాటిని తీర్చడానికి వారి తరపున బ్యాంకుల వంటి విత్త సంస్థల సహాయాన్ని ఆశ్రయించడం.
4. సామాజిక సమస్యలపై చర్చాగోష్ఠులను నిర్వహించడం.
5. సభ్యుల సమస్యలను (ప్రజా సమస్యలను) సంబంధిత అధికారుల దృష్టికి తీసుకుపోవడం.
6. సభ్యుల ప్రయోజనార్థం ఆరోగ్య శిబిరాలను ఏర్పాటు చేయించడం.
7. గ్రామ సంఘం తీసుకున్న నిర్ణయాలను సంస్థా నిర్మాణంలోని పై అంతస్థుకు లేదా ప్రధాన కార్యాలయానికి తెలియజేయడం, ప్రధాన కార్యాలయం తీసుకొన్న నిర్ణయాలను గ్రామ సంఘానికి తెలియజేయడం మొదలగునవి.

ఆ విధంగా స్వచ్ఛంద సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయడమనేది చాలా వరకు 'గ్రామస్థాయి కార్యకర్తల' పై ఆధారపడి వుంటుంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 4

1. ప్రభుత్వ సంస్థల వ్యవస్థీకరణ కంటే స్వచ్ఛంద సంస్థల వ్యవస్థీకరణ చాలా సరళమైనదని నీవు ఎలా భావిస్తావు?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

12.7 ఆర్థిక వనరులు

స్వచ్ఛంద సంస్థలకు లభ్యమయ్యే ఆర్థిక వనరులను రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి. (1) అంతర్గత ఆర్థిక వనరులు, (2) బహిర్గత లేక విదేశీ ఆర్థిక వనరులు. మొదటిగా మనం అంతర్గత ఆర్థిక వనరుల గూర్చి తెలుసుకుందాం.

స్వచ్ఛంద సంస్థల అంతర్గత వనరులలో ముఖ్యమైనవి. సభ్యత్వరుసుం, సభ్యులిచ్చే సంవత్సరిక చందాలు, ప్రజల నుండి వచ్చే విరాళాలు, స్వచ్ఛంద సంస్థలకు ప్రభుత్వ మిచ్చే సహాయక గ్రాంట్లు మొదలగునవి ఈ సంస్థలకు ఉన్న అంతర్గత ఆర్థిక వనరులుగా చెప్పవచ్చు. అయితే చాల సందర్భాలలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఆర్థిక సహాయార్థం ప్రభుత్వ సంస్థలపైన ఆధారపడాల్సి వస్తుంది. అభివృద్ధి ప్రక్రియలో, ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు నిర్వహించాల్సిన పాత్ర పెరుగుతూ ఉండడంవల్ల ప్రభుత్వం నుండి స్వచ్ఛంద సంస్థలకు రావాల్సిన ఆర్థిక వనరుల విషయంలో ఒక నిర్దిష్టమైన మార్గాన్ని అనుసరించవలెనని అంటే అందుకు వాటికి సంస్థాగతమైన విత్తాన్ని కల్పించాలని వాదించబడింది.

స్వచ్ఛంద సంస్థలను ఎలా పటిష్టపరచాలనే విషయంపై నిర్వహించిన సమావేశం "ఈ సంస్థలు విదేశీ నిధులపై ఆధారపడకుండా ఉండేందుకు, ప్రభుత్వమే వీటికి పెద్ద మొత్తంలో ఆర్థిక సహాయం చేయాలని" సిఫారసు చేసింది.

విదేశీ సంస్థల ద్వారా స్వచ్ఛంద సంస్థలకు లభించే నిధులు దుర్వినియోగపరచడం జరుగుతున్నదనే విమర్శ రావడం మూలంగా ఈ నిధులను క్రమబద్ధం చేయు నిమిత్తం ప్రభుత్వం విదేశీ విరాళాల క్రమబద్ధీకరణ చట్టా (1976 చట్టం) న్ని రూపొందించింది. దీని ప్రకారం విదేశీ నిధులు పొందే స్వచ్ఛంద సంస్థలు విధిగా తాము పొందే ఋణ మొత్తాన్ని, ఉద్దేశాన్ని, మార్గాన్ని (నిధులిచ్చే సంస్థ/దేశం పేరు) ప్రభుత్వానికి తెలియజేయాల్సి వుంటుంది. అలాగే హోంమంత్రిత్వ శాఖలో తమ పేరు నమోదు చేసుకున్న స్వచ్ఛంద సంస్థ మాత్రమే విదేశీ నిధులు పొందడానికి అర్హత సంపాదిస్తుంది. భారత దేశంలోని స్వచ్ఛంద సంస్థలకు సహాయాన్ని అందిస్తున్న విదేశీ సంస్థలలో ప్రధానమైనవి : ఆక్స్‌ఫామ్ (Oxpham), క్రిస్టియన్ ఎయిడ్, కారిటాస్ (Caritas), కాథలిక్ రిలీఫ్ సర్వీసెస్ (Catholic Relief Services), కేర్ (CARE), బి.యఫ్. డబ్ల్యు (Bread For the World), E Z E (GERMANY), NOVIB (Holland) మున్నగునవి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 5

1. స్వచ్ఛంద సంస్థలకు లభించే ఆర్థిక వనరుల గూర్చి వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

12.8. ప్రభుత్వ, ఇతర సంస్థలతో సంబంధం

సంక్షేమరాజ్య భావన అనేది ప్రభుత్వం నిర్వహించే విధులు బాగా పెరగడానికి దోహదం చేసింది. అయితే ఎన్నో ఇబ్బందులు, సమస్యల దృష్ట్యా ఆ విధులన్నీ కేవలం ప్రభుత్వం మాత్రమే నెరవేర్చజాలదు. అందువల్ల ప్రభుత్వ సంస్థలతో పాటు ప్రభుత్వేతర సంస్థలైన స్వచ్ఛంద సంస్థల పాత్ర కూడా ఈ సందర్భంలో

B.R.A.O.U

గమనించదగి నటువంటిది. ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలు సక్రమంగా రూపొందించి, అమలు పరచుటలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు ప్రజాసహకారాన్ని, తోడ్పాటును సమీకరించుటలో వాటిని ప్రోత్సహించాలని భావించబడింది. అంటే గ్రామీణ ప్రజల కొరకు ఏర్పరచుకున్న కార్యక్రమాలను అమలుచేసే ప్రభుత్వ సిబ్బంది, ప్రజాభిప్రాయానికి ప్రాతినిధ్యం వహించే స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యకర్తల మధ్య అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను కొనసాగించడానికి సహకారముండాలని భావించబడింది. అయితే చాలా దశాబ్దాల పాటు భారత ప్రభుత్వం స్వచ్ఛంద సంస్థల యెడ నిర్లక్ష్య వైఖరితోవ్యవహరించింది. ప్రభుత్వ యంత్రాంగంలోని ఉన్నతస్థాయి అధికారులు స్వచ్ఛంద సంస్థల విస్తరణ, పెరుగుదల యెడల విముఖత చూపారు. అయితే ఇటీవలనే ప్రభుత్వం స్వచ్ఛంద సంస్థలు నిర్వహించాల్సిన పాత్రను గుర్తించి, జాతి పునర్నిర్మాణం, అభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు సాధ్యమైనంత ఎక్కువగా పాల్గొనాలని కోరింది. ఇది ప్రభుత్వ వైఖరిలో వచ్చిన గొప్ప మార్పుగా మనం చెప్పుకోవాలి.

స్వచ్ఛంద సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయాంటే తమ ఉనికిస్వభావాన్ని ఏ మాత్రం కోల్పోకుండా ప్రభుత్వ, ప్రభుత్వేతర సంస్థలతో సత్సంబంధాలు ఏర్పరచుకోవాలి. అయితే ఇవి తమ స్వాధీనతను, స్వాతంత్ర్యాన్ని కోల్పోకుండా ఇతర సంస్థలతో ఎలా సంబంధాలు పెట్టుకోగలవన్నదే సమస్య. కాని ఈ సంస్థలు (ప్రభుత్వ, ప్రభుత్వేతర, స్వచ్ఛంద సంస్థలు) తమ, తమ అంతిమ లక్ష్యాన్ని చేరడానికి లేదా సాధించడానికి వివిధ వ్యూహాలను రచించుకొని, పనిచేస్తున్నప్పటికి కొన్ని ప్రభుత్వ విధానాలు సక్రమంగా అమలు జరగాలంటే వీటన్నిటి మధ్య సముచితమైన, పోటీ (healthy competition) ఉంటే సత్ఫలితాలను సాధించవచ్చని భావించబడింది.

గ్రామీణ అభివృద్ధికి ప్రభుత్వం చేసే ప్రయత్నాలలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు ప్రభుత్వానికి చేదోడు వాదోడుగా ఉండాలని సూచించబడింది. ప్రభుత్వం, స్వచ్ఛంద సంస్థల మధ్య స్నేహపూర్వక సంబంధాలుండాలని కొంతమంది సూచించారు. అయితే ఈ రంగంలో నిష్ణాతులైన కొంతమంది వీటి మధ్య సంబంధాలు ఉండాలనే విషయంలో అనుమానాన్ని వ్యక్తపరిచారు. వీరి ప్రకారం 'స్వచ్ఛంద సంస్థలు తమ స్వాతంత్ర్యం లేదా స్వేచ్ఛ ఉండాలని కోరుకోడానికి, ప్రభుత్వం తాను నియంత్రణ కలిగియుండాలని కోరుకోడానికి మధ్య సంఘర్షణ తప్పదని' వీరు అంటారు. మరి కొంతమంది విమర్శకుల అభిప్రాయంలో మంచి పేరుండి, నిజాయితీగా నడచుకునే స్వచ్ఛంద సంస్థలు అంతంత మాత్రమే కాబట్టి అభివృద్ధికి సంబంధించిన విధానాలను ఇవి సక్రమంగా అమలుచేయజాలవని, ఒకవేళ మంచి పేరు, కీర్తి ప్రతిష్టలున్న స్వచ్ఛంద సంస్థలనేవి ఉంటే అవి ప్రభుత్వం లేదా ప్రభుత్వ సంస్థలతో సన్నిహితంగా మెలగడానికి ఇష్టపడవని అంటారు. కొంతకాలం పాటు ప్రణాళికా సంఘంలో సభ్యుడిగా కొనసాగిన ఆచార్య రాజ్ కృష్ణగారు "స్వచ్ఛంద సంస్థలు తమకు కావాల్సిన డబ్బుకోసం ప్రభుత్వంపై ఆధారపడితే ఉన్నతాధికారి అధీనుడి (Superior-subordinate relations) సంబంధాలకు దారితీస్తుందని" పేర్కొన్నారు. ఇక్కడ 'ఉన్నతాధికారి' అంటే ప్రభుత్వం, కాగా 'అధీనుడు' అంటే స్వచ్ఛంద సంస్థలు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 6

1. స్వచ్ఛంద సంస్థలకు ప్రభుత్వ, ఇతర సంస్థలకు మధ్యగల సంబంధాన్ని వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

12.9 సమస్యలు

స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను రెండు తరగతులుగా విభజింపవచ్చు. అందులో

BRAOU

ఒకటి 'బహిర్గత సమస్యలు' అయితే రెండవది 'అంతర్గత సమస్యలు'. మనం ఇప్పుడు బహిర్గత సమస్యల గూర్చి తెలుసుకుందాం.

12.9.1 బహిర్గత సమస్యలు

బహిర్గత సమస్యలంటే స్వచ్ఛంద సంస్థలు పనిచేస్తున్నటువంటి పరిసరాలకు సంబంధించినవి. అంటే సమాజంలో గల సాంఘీకార్థిక వ్యత్యాసాలు, పాలనా, రాజకీయ ప్రభావాలనేవి స్వచ్ఛంద సంస్థల పనితీరును ప్రభావితం చేసే అంశాలు. మనమిపుడు బహిర్గత సమస్యలంటే ఏమిటో తెలుసుకుందాం.

1. **స్వచ్ఛంద కార్యాన్ని అడ్డుకోవడం :** గ్రామీణ పేద ప్రజలు తమ ప్రయోజనాలను పరిరక్షించుకొని, వాటిని పెంపొందించుకోవడంలో తమంతట తామే సమీకృతమయ్యేటట్లు చేయడానికి చాలా మేరకు స్వచ్ఛంద సంస్థలు పనిచేస్తున్నాయని ఇంతకు ముందే తెలుసుకున్నాం కదా ! అయితే ఈ కార్యంలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు సమాజంలోని సంపన్న వర్గాల నుండి, భూస్వాములు, వడ్డీ వ్యాపారస్తుల నుండి, స్థానిక గుండాల నుండి ఎంతో వ్యతిరేకతను ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఎందుకంటే పేదవారు సంఘాలుగా ఏర్పడితే లేదా ఐక్యమైతే తమ హోదా, అంతస్థులకు భంగం కలుగుతుందని వీరు భయపడడమే. అందువల్ల స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యక్రమాలను భగ్నం చేయడానికి వీరు ప్రభుత్వ యంత్రాంగంతోపాటు అన్ని రకాల మార్గాలను ఉపయోగిస్తున్నారు. ఆ విధంగా స్వచ్ఛంద సంస్థల యెడ కనబరిచే వ్యతిరేక దృక్పథం అవి సక్రమంగా పనిచేయడాన్ని అడ్డుకుంటుంది.

2. **ప్రభుత్వ యంత్రాంగం :** ముఖ్యంగా పోలీసు శాఖ శాంతి భద్రతలను పరిరక్షించే నెపంతో స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యక్రమాలను అడ్డుకోవడానికి సమాజంలోని పలుకుబడి గల వర్గంతో చేతులు కలుపుతుందని కొందరు పరిశీలకుల అభిప్రాయం. ఆ విధంగా న్యాయ సమ్మతమైన కోర్కెలను సాధించుటకు ప్రజలను సమీకృతం చేసే స్వచ్ఛంద కార్యకర్తలను పోలీసు శాఖ విద్రోహ శక్తులగా చిత్రించి, తప్పుడు కేసులలో ఇరికించడం జరుగుతుందని మరికొందరి భావన.

3. **రాజకీయ పాలనా విధానం :** రాజకీయ, పాలనా విధానం కూడా స్వచ్ఛంద సంస్థలు పనిచేయడానికి ప్రోత్సాహకరంగా లేదు. అధికార దర్పం, నాయకత్వ లక్షణాలతో కూడిన పాలనా యంత్రాంగం స్వచ్ఛంద సంస్థలతో సంఘీభావంగా లేవని కొందరి అభిప్రాయం.

   "స్థానిక ఉద్యోగిస్వామ్యం స్వచ్ఛంద సంస్థలవంటి స్వాధీన లేక స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి గల సంస్థ పెరుగుదలను ఇష్టపడవని, ఎందుకంటే ఈ సంస్థలవల్ల తమ అధికారం, పలుకుబడి కోల్పోతాయేమోనని వారు (ఉద్యోగిస్వామ్యం) బయపడటమేనని" రాజ్ కృష్ణ పేర్కొన్నాడు. "అందువల్లనే ఉద్యోగిస్వామ్యం స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యక్రమాలను అడ్డుకోవడం లేదా తనకున్న రెగ్యులేటరీ అధికారాన్ని ఉపయోగించడం ద్వారా లేదా స్వచ్ఛంద సంస్థలకిచ్చే ప్రభుత్వ విత్తానికున్న నియమాల ద్వారా వాటిని (స్వచ్ఛంద సంస్థను) తమ కఠినమైన నియంత్రణకు గురిచేస్తాయని" పేర్కొన్నాడు. అయితే అనధికార మార్గాల ద్వారా ఆర్థిక వనరులను సంపాదించుకోగల సత్తా ఉండి, గతంలో తాము చేసిన మంచి పనులవల్ల ప్రజా బలాన్ని, అండదండలను కూడగట్టుకొన్న స్వచ్ఛంద సంస్థలు మాత్రమే ఎవరి జోక్యం లేకుండా స్వాతంత్రంగా ఉండగలుగుతున్నాయని మరి కొందరి వాదన.

4. **రాజకీయ సమస్యలు :** స్వచ్ఛంద సంస్థలపై స్థానిక నాయకులు ప్రభావం చూపడం వల్ల కూడా అవి సక్రమంగా పనిచేయలేకపోతున్నాయి. ఎన్నికల సమయంలో స్వచ్ఛంద సంస్థలను తమ స్వార్థపూరిత ప్రయోజనాలకు వాడుకోవడానికి కొందరు రాజకీయ నాయకులు ప్రయత్నిస్తున్నారని, వీరుకేవలం స్వచ్ఛంద సంస్థల యంత్రాంగాన్ని దురియోగం చేయడమేగాక, డబ్బు కూడా వసూలు చేస్తుంటారని కొందరి విమర్శకుల భావన. అదే విధంగా చాలా సందర్భాలలో క్రింది స్థాయిలో (గ్రామ స్థాయిలో) తమకంటూ ఒక బలమైన వ్యవస్థా ప్రాతిపదికను ఇంకా ఏర్పరచుకోవాల్సిన స్వచ్ఛంద సంస్థలు వాటి

BRAOU

మనుగడకై స్థానిక నాయకుల అండదండలపై ఆధారపడాల్సి వస్తుంది. ఈ సంస్థలు స్థానిక దాదాల ఏజెంట్లుగా మారాయని వీటి పనితీరుపై ఇటీవల కాలంలో నిర్వహించిన ఒక అధ్యయనంవల్ల తేలింది. అలాగే తమ అనుచరులకు స్వచ్ఛంద సంస్థలలో ఉద్యోగాలు ఇవ్వాల్సిందని రాజకీయ నాయకులు సిఫారసు చేస్తుంటారని కూడాతేలింది.

5. ప్రజల సాంఘిక, ఆర్థిక స్థితి : ప్రజలలో గల సాంఘిక, ఆర్థిక అసమానతలనేవి కూడా స్వచ్ఛంద సంస్థలకు పెద్ద అడ్డంకుగానే మారింది. అంటే పేదరికానికి గురికాబడ్డ అన్ని వర్గాల ప్రజలను ఏకం చేయడానికిది ఏ మాత్రం దోహదం చేయదన్న మాట. ఎందుకంటే కొంతమంది స్వార్థపూరిత శక్తులు పేదవర్గాల వారిని కులాలు, మతాలు, ప్రాంతీయ తత్వాల కుచ్చితాలను, వైషమ్యాలను రగిల్చి వారు ఐక్యం కాకుండా చేస్తున్నారు.

12.9.2 అంతర్గత సమస్యలు

ఇపుడు మనం స్వచ్ఛంద సంస్థలకున్న అంతర్గత సమస్యల గూర్చి తెలుసుకుందాం. అయితే బహిర్గత సమస్యలే చాలా మటుకు అంతర్గత సమస్యలకు దోహదం చేస్తాయని ఇక్కడ మనం గుర్తుంచుకోవాలి. మాటకు మనం బహిర్గత సమస్య అయినా రాజకీయ నాయకుల ప్రభావాన్నే తీసుకుంటే రాకీయ నాయకుల పలుకుబడి వల్ల ఈ సంస్థలలోఉద్యోగం సంపాదించుకున్న వ్యక్తులు (స్వచ్ఛంద కార్యకర్తలు) సంస్థకు భంగకరమయ్యే రీతిలో అంతర్గతంగా కొన్ని సమస్యలను సృష్టించవచ్చు కదా!

స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యక్రమాలకు ఎక్కువగా ప్రతిబంధకం కలిగించే విషయం 'నిధులు తక్కువగా ఉండటం లేదా నిధుల కొరతగా చెప్పుకోవచ్చు. ఎందుకంటే స్వచ్ఛంద సంస్థలకు తమకంటూవీలాంటి స్వంత నిధులు కాని లేదా నిరంతరం వచ్చే ఆదాయం కాని ఉండదు. కాబట్టి ఇవి తమ నిధుల కొరకు స్థానికంగా లభించే విరాళాలు, ప్రభుత్వం నుండి లభించే సహాయక గ్రాంట్లు, విదేశాల నుండి లభించే ఆర్థిక సహాయం, కొన్ని ధాతృత్వ సంస్థలిచ్చే విరాళాలపై ఆధారపడాల్సి వస్తుంది. ఒక వేళ పైన పేర్కొన్న మార్గాల నుండి ఇవి వనరులను రాబట్టినా అవి అంతంత మాత్రమే ఉండి వాటి అవసరాలకు సరిపడేంతగా లేవు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 7

1. స్వచ్ఛంద సంస్థల సమస్యలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

12.10 సారాంశం.

అభివృద్ధి ప్రక్రియలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఎంతో ప్రాధాన్యతను కలిగియున్నాయి. స్థానికంగా లభ్యమయ్యే వనరులను ఉపయోగిస్తూ, నిరుపయోగంగా ఉన్న మానవశక్తిని ఉత్పాదకత సాధించడానికి ఉపయోగిస్తాయి. స్వచ్ఛంద సంస్థలు స్థానిక అవసరాలు, సమస్యలను తెలియజేసి వాటిని ప్రభుత్వం చేపట్టే అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో చేర్చేటట్లు కృషిచేస్తాయి. అలాగే గ్రామీణ పేదరికాన్ని అసమానతలను నిర్మూలించడానికి ఈ సంస్థలు సమస్య దృక్పథం గల, అవసరాలపై ఆధారపడే పద్ధతులను అవలంభిస్తాయి. వివిధ అభివృద్ధికార్యక్రమాలు ఎవరి కొరకైతే ఉద్దేశించి చేపట్టబడ్డాయో వారిని గుర్తించి, ప్రభుత్వ యంత్రాంగం

BRAOU

వారికి అందుబాటులోఉండేటట్లు చేసి అది సమర్థవంతంగా పనిచేయుటకు ఈ సంస్థలు తోడ్పడుతాయి. అదేవిధంగా ఏ ఏ వర్గాల వారి ప్రయోజనాన్ని ఆశించి వివిధ కార్యక్రమాలు చేపట్టబడ్డాయో ఆయా కార్యక్రమాలు గూర్చి వారికి (ప్రజలకు) తెలియజేసేటట్లు చేయుటకు స్వచ్ఛంద సంస్థలు కృషి చేస్తాయి. ప్రజలలో స్వయం సహాయం, పరస్పర స్వచ్ఛంద సహకారాన్నేర్పరచడం ద్వారా స్వచ్ఛంద సంస్థలు జాతీయ సమైక్యత సాధనలో తమ వంతు పాత్రను నిర్వహిస్తాయి. ప్రకృతి విపత్తులు సంభవించినపుడు ప్రజలకు పునరావాసం కల్పించడం వంటివి ఈ సంస్థల వల్ల కలిగే తాత్కాలిక/స్వల్పకాల ప్రయోజనాలు. అభివృద్ధికి ప్రజలందరిని సమీకృతం చేయడం అనేది ఈ సంస్థల వల్ల కలిగే దీర్ఘకాలిక ప్రయోజనంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఈ సంస్థల సంఖ్య అంత ఎక్కువగా లేనప్పటికి అభివృద్ధి ప్రక్రియలో ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధితో ఈ సంస్థలు చేసిన కృషి గణనీయమైనదని చెప్పాలి.

12.11 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 12.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 12.3 చూడండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబుకోసం 12.4 చూడండి.

అభ్యాసం – 3

1. జవాబుకోసం 12.4 చూడండి.

అభ్యాసం – 4

1. జవాబుకోసం 12.6 చూడండి.

అభ్యాసం – 5

1. జవాబు కోసం 12.7 చూడండి

అభ్యాసం – 6

1. జవాబు కోసం 12.8 చూడండి

అభ్యాసం – 7

1. జవాబు కోసం 12.9 చూడండి.

12.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. క్రింది ప్రశ్నలకు 30 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి.

1. ప్రభుత్వ సంస్థల కంటే స్వచ్ఛంద సంస్థల వల్ల గల ప్రయోజనాలను చర్చించండి.

BRAOU

2. ప్రభుత్వ, ప్రభుత్వేతర సంస్థలతో స్వచ్ఛంద సంస్థలకున్న సంబంధాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలింపుము.
3. స్వచ్ఛంద సంస్థలు అనుసరించే వ్యూహాలను సంక్షిప్తంగా వివరించండి.
4. స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను పరిశీలించండి.

II. క్రింది ప్రశ్నలకు 15 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి.

1. స్వచ్ఛంద సంస్థల ఆర్థిక వనరుల గూర్చి వ్రాయండి.
2. స్వచ్ఛంద సంస్థల కార్యకలాపాలు
3. గ్రామస్థాయి కార్యకర్త (multipurpose worker) విధులు.

12.3. సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1. Chowdhry D. Paul : "Social Welfare Administration through Voluntary Agencies, Atma Ram & Sons, New Delhi, 1962.
2. Satya I. Sundaram : Voluntary Agencies and Rural Development, B.R. Publishing Corporation, Delhi, 1986.
3. E.A. Narayana : Voluntary Agencies and Rural Development, Uppal Publishers, New Delhi, 1990.

BRAOU

రచన, అనువాదం : సి.వెంకటయ్య

•••

భాగం –13 : ప్రజా సంఘాలు

విషయక్రమం

13.0 లక్ష్యాలు
13.1 పరిచయం
13.2 ప్రజా సంఘాల ఆవశ్యకత
13.3 వ్యవసాయ కార్మికోద్యమం : సంక్షిప్తచరిత్ర
13.4 ప్రజా సంఘాల వ్యవస్థా నిర్మాణం
13.5 ప్రజా సంఘాల కోర్కెలు, సాధించిన ప్రగతి
13.6 ప్రజా సంఘాలు లేకపోవడానికి కారణాలు
13.7 సారాంశం
13.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు
13.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
13.10 సంప్రదించిన రచనలు

13.4 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరవాత మీరు కింది విషయాలు తెలుసుకోగలుగుతారు;

- ప్రజా సంఘాల ఆవశ్యకతను,
- సమర్థవంతమైన ప్రజాసంఘాలు లేకపోవడానికి గల కారణాలు,
- వ్యవసాయ సంఘాల స్థితి.

13.1 పరిచయం

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ వలస ప్రభుత్వం కేవలం పన్నులు వసూలుచేసి, శాంతి భద్రతలు కాపాడటంతోనే సరిపుచ్చుకొని వుండేది. ఇలాంటి పరిపాలనను రెగ్యులేటరీ పాలనంటారు. స్వాతంత్ర్యానంతరం పాలనా ప్రత్యేకత అనేది క్రమేపి రెగ్యులేటరీ పాలన నుండి అభివృద్ధి పాలనకు ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధికి మార్పు చెందింది. ఇంతకు ముందు వివరించినట్లు గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది, బీదవారి జీవన సరళిని పెంపొందించటానికి ఉద్దేశింపబడింది. 1970 దశాబ్దం నుంచి గ్రామీణాభివృద్ధి వ్యూహంలో క్రొత్త మలుపు వచ్చింది. నేడు గ్రామీణాభివృద్ధి అంటే సాంఘిక న్యాయంతో కూడిన అభివృద్ధికి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యత నివ్వడం జరుగుతుంది.

ఈ భాగంలో గ్రామీణాభివృద్ధిలో ప్రజా సంఘాల పాత్రను గురించి చర్చించాం. ప్రాధాన్యత దృష్ట్యా ప్రజా సంఘాలను గురించిన చర్చ వ్యవసాయ, కార్మిక సంఘాలకు మాత్రమే పరిమితం చేయబడింది.

13.2 ప్రజా సంఘాల ఆవశ్యకత

సమాజంలోని అట్టడుగున ఉన్నవారి జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచడానికి ప్రయత్నించాలని లేదా వ్యవస్థపై వత్తిడి తేవాలని సమాజపు శాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయం. వ్యక్తులు బృందంగానూ, బృందాలు సముదాయంగానూ, కొన్ని సముదాయాలు కలసి ఒక సమాజంగా ఏర్పడుతాయి. పేద ప్రజలు సంఘటితమై తమపై జరిగే

BRAOU

అక్రమాలకు, దోపిడీకి వ్యతిరేకంగా పోరాడనంతవరకూ సమాజం అభివృద్ధి చెందదని కొందరి అభిప్రాయం. మాటకు ఉద్యోగులు, విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు ఇంకా ఇతర వృత్తులకు సంబంధించిన వారు తమ కోర్కెల సాధన కోసం సమ్మెలు, హర్తాళ్ళు, నిరసన ప్రదర్శనలు మొదలగునవి చేపట్టడం మనం వింటూ వుంటాం కదా! అయితే ఈ వర్గాల వారిని సమీకృతం లేదా సంఘటితం లేదా/వ్యవస్థీకృతం (Organised Sector) కాబడిన రంగం అంటాం. ఎందుకంటే ఉద్యోగులకు విద్యార్థులకు కార్మిక సంఘాలు, ఇతర సంఘాలున్నాయి. ఈ సంఘాలు సభ్యుల సంక్షేమం కోసమే పనిచేస్తాయి. మంచి జీతాలు, పనిలో సౌకర్యాలు మొదలైన వాటి పెంపుకోసం కార్మి సంఘాలు సమ్మెలు మొదలైన వాటిని చేపడుతుంటాయి.

ఈ సంఘటిత రంగం (Organised Sector)జీతం స్కేళ్ళలో మార్పులను, పనిలో సౌకర్యాలను, ఇతర సౌకర్యాలను కోరుతూ వుంటుంది. అలాగే సంఘటితమైన కార్మికవర్గ ప్రయోజనాలను పరిరక్షించడానికి అనేక శాసనాలు, చట్టాలు ఉన్నాయి. (కార్మిక సంఘాల చట్టాలు ఇక్కడ ఒక ఉదాహరణ) సమాజంలో ఒక విధంగా ఇవి చాలా పరుపతి కలిగివున్నాయని చెప్పవచ్చు. ఈ సంఘటిత రంగ కార్యకలాపాలు కేవలం తమ సభ్యులవరకే పరిమితమై వుంటాయి. అయితే మన దేశంలో లక్షల మంది సంఘటితం కాని (Unorganised Sector) రంగానికి చెందినవారు వున్నారు. ఈ కోవకు చెందినవారిలో గ్రామీణ వ్యవసాయ కూలీలు, చేతివనివారలు, సన్నకారు రైతులు ఇంకా అనేక చిన్న చిన్న వృత్తుల వారు దీని క్రిందకు వస్తారు. సంఘటితం కాని రంగానికి చెందిన వ్యక్తుల అవసరాలకు ఈనాటి వ్యవస్థ ప్రతిస్పందించలేదనే విషయాన్ని దాదాపు అందరూ ఒప్పుకుంటారు. కాకపోతే వ్యవస్థీకృతం కాని లేదా సంఘటితం కాని వ్యవసాయ కూలీల జీవన స్థితిగతులను రాజకీయ పార్టీలు చేపట్టడం మనం తరచుగా చూస్తూంటాం. వ్యవసాయ కూలీల వేతనాల్ని పెంచటం, పేదరిక నిర్మూలనా పథకాలను విస్తృతపరచటం మొదలైన విషయాలలో శాసనసభ సభ్యులు, పార్లమెంటు సభ్యులు కృషి చేయటం అనేది తరచుగా మనం వార్తా పత్రికలు, ఇతర ప్రచార సాధనాలద్వారా గమనిస్తుంటాం. ఈ ప్రయత్నాలు అభిలషించతగ్గవయినప్పటికీ, మొత్తం మీద ఇంకా చెయ్యవలసింది ఎంతో ఉంది. మూగజీవులైన పేద ప్రజల జీవన సరళిని పెంపొందించే సమస్యకు పరిష్కార మార్గం మరెక్కడో వుంది. అయితే వీరి సమస్యలకు వ్యవస్థను ఎలా స్పందింపచేయాలనేదే ప్రశ్న. సమాజంలోని కొన్ని అణగారిన వర్గాలను జాతీయ స్రవంతిలోకి తేవటానికి స్వాతంత్ర్యం రాకముందే గాంధీజీ లాటి నాయకులు ఎంతో కృషి చేశారు. ఆ తర్వాత స్వతంత్ర భారత దేశంలో కొంతమంది మినహా దీనికి ఎక్కువ కృషిచేయలేదని చెప్పవచ్చు. ఉదాహరణకు వినోబా భావే అసమానంగా ఉన్న భూమి పంపిణీ సమస్యను గుర్తించి దానిని సరిదిద్దటానికి కృషిచేశాడు. అలాగే ఈ మధ్య కాలంలో శ్రీ శరద్ జోషి సన్నకారు రైతులను సంఘటితపరచి వ్యవసాయోత్పత్తులకు గిట్టుబాటు ధరలు ఇవ్వాలని కృషిచేశాడు. శ్రీ నారాయణస్వామి తమిళనాడులో వ్యవసాయోత్పత్తులకు సరైన ధరకోసం పోరాడాడు. కానీ, ఇవన్నీ పెద్ద మొత్తంలో జరగలేదు.

భారతదేశం లాంటి దేశాల్లో వర్గప్రయోజనమనేది సామాజిక న్యాయ లక్ష్యాలతో ఘర్షణ పడుతూ వుంటుంది. అర్హులైన వారికి అభివృద్ధి కార్యక్రమాల ఫలితాలు అందడం లేదని అనేక నివేదికలు సూచించాయి. దీనికి పరిష్కార మార్గం అనేది వ్యవస్థీకృతం కాని వారిని సుసంఘటితం పరచడంలోనే ఉంది. ఇంతకు ముందు పేర్కొన్నట్లు ప్రజలను సంఘటిత పరిస్తే అది తమ సభ్యులకు సేవచేయటానికి పూనుకుంటుంది. ఇలాంటి సంఘటిత లేదా వ్యవస్థీకృతమైన సంస్థలు సభ్యులకు ఆర్థిక స్వయం శక్తిని కల్పించడమే గాక అభివృద్ధి ఫలితాలలో తమకు రావలసిన వాటాను పొందడానికి వీలు కల్పిస్తాయి.ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రజలలో తామందరు సంఘటితం కావాలనే చైతన్యం వచ్చినపుడు వారు ఎలాంటి కోర్కెలనైనా సాధించుకోగలరు ఎందుకంటే సమాజంలోని అడ్డంకులను లేదా ప్రగతిని నిరోధించే అడ్డంకులను ఒకే వక్తి వ్యక్తిగతంగా ఎదుర్కోలేడు. కొంతమంది వ్యక్తులు లేదా ప్రజలందరు సంఘటితమైతే ఎలాంటి సమస్యనైన ఎదుర్కోగలరు. కావున ప్రజాసంఘాల అవసరం తప్పనిసరి.

సభ్యులు తమ అవసరాలను గుర్తించి అభివృద్ధి సవాళ్ళనెదుర్కొనడంలో కొంత నిగ్రహం చూపించినపుడు ప్రజా సంఘాలు జయప్రదమౌతాయి. మరో మాటలో చెప్పాలంటే తమ ధ్యేయాన్ని సాధించడానికి

"సామూహిక స్పృహ' అనేది చాలా అవసరం. వ్యక్తులు కేవలం వ్యక్తుల గూర్చిన చైతన్యం లేదా స్పృహ ఉన్నంత మాత్రాన సామూహిక కార్యక్రమానికి దోహదం చేయదు. సామాజిక స్పృహ లేదా చైతన్యాన్ని కార్యరూపంలో పెట్టడానికి సరైన నాయకత్వం వుండాలి. ఆయా సముదాయాల్లోనే సరియైన నాయకుడు లేదా నాయకత్వమనేది దొరకక పోవచ్చు. అలాంటప్పుడు సామూహిక చర్యలను లేదా కార్యకలాపాలను ప్రేరేపించడానికి బయటి సంపదల లేదా వ్యక్తుల అవసరమేర్పడవచ్చు.

గ్రామ ప్రాంతాల రైతులు లేదా కర్షకుడు చిన్న చిన్న చేతి పనివారలతో కూడివుంటాయి. కర్షకుడు లేదా రైతు అంటే గ్రామాలలోఉంటూ చిన్న రైతుగా తన పొలాన్ని సాగుచేసేవాడుగానో లేక వ్యవసాయ కూలీగానో ఉండేవాడని అర్థం. సామాజిక శాస్త్రాల విజ్ఞాన సర్వస్వం (Encylopaedia of Britannina) ప్రకారం "కర్షకుడంటే పల్లెవాసుడై ఇతరుల కోసం పనిచేసేవాడుగానోలేక చిన్న కమతాన్ని కల్గివుండో లేక కౌలుకు తీసుకొని తన సొంత కృషితో కొద్ది పొలంలో వ్యవసాయంచేసేవాడు" అని నిర్వచించింది. భారతదేశ పరిస్థితులనుబట్టి చూస్తే కర్షకుడంటే వ్యవసాయం ప్రధాన వృత్తి కలిగి, తన జీవన భృతిని వ్యవసాయం ద్వారానే సంపాదించుకొనేవాడని చెప్పవచ్చు. రైతులు లేదా వ్యవసాయ కార్మికుడు ఎక్కువగా భూస్వామి పైనే ఆధారపడివుంటాడు. కాబట్టి పల్లె జనాభాలో ఈ వర్గాలు (వ్యవసాయ కార్మికులు) ఎక్కువగావుంటాయి. అయితే ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేసినప్పటికి వ్యవసాయ కార్మికులనేవారు అసంఘటితంగానే వున్నారు. ఇందుకోసం చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ నిరుపయోగమయ్యాయి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకొండి – అభ్యాసం 1

1. ప్రజా సంఘాల ప్రయోజనాలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. ప్రజా సంఘాలు సామాజికన్యాయం కోసం ఏ విధంగా పనిచేస్తాయి?

.....

.....

.....

.....

13.3 వ్యవసాయ కార్మికోద్యమం–సంక్షిప్త చరిత్ర

1914 నుంచే భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ వ్యవసాయ కార్మిక సమస్యలపై ఆసక్తి చూపటమనేది గమనించదగ్గ విషయం. నీలిమందు పంటల భూస్వాములకు వ్యతిరేకంగా మహాత్మాగాంధీ 1927 లో ఉత్తర బీహారులోని చంపారాం గ్రామంలో ఒక ఉద్యమాన్ని చేపట్టాడు. ఇలాంటిదే 1918లో గుజరాత్‌లో మరో ఉద్యమాన్ని చేపట్టారు. దీన్నే "బంద్" వుద్యమం అంటారు. ఈ వుద్యమం భూమి శిస్తు రద్దు కొరకు ఉద్దేశించబడింది. 1920–21 మలబార్ (కేరళ) వ్యవసాయ కార్మికోద్యమం బలపడి హింసాత్మకంగా మలుపు తీసుకోవటంతో వ్యవసాయ కార్మికులు సామూహిక చర్యలను చేపట్టి తమ ప్రయోజనాల్ని సమర్థించుకోవటం

BRAOU

మొదలెట్టారు. కాంగ్రెస్ నాయకత్వంలో కొన్ని ప్రాంతీయ కార్మిక సంఘాలేర్పడ్డాయి. ఉదాహరణకు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో 1923 లో "కిసాన్ సభ" స్థాపింపబడింది. ఇలాంటి వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలే 1926-27 మధ్య కాలంలో బీహారు, పంజాబ్, బెంగాల్, ఉత్తర ప్రదేశ్ లల్లో స్థాపించబడ్డాయి. జాతీయస్థాయిలో తమకంటూ ఎలాంటి ఉన్నతస్థాయీ సంస్థ లేకుండా ఒక దశాబ్దం పాటు ఈ సంఘాలు స్వతంత్రంగా పనిచేశాయి.

కాంగ్రెస్‌లోని ప్రగతిశీల వ్యక్తుల ప్రోత్సాహంతో పండిత్ నెహ్రూ 1936 జనవరిలో "అఖిల భారత కిసాన్‌సభ' నొకదాన్ని స్థాపించారు. శ్రీ జయప్రకాష్ నారాయణ్, ఆచార్య యన్.జి.రంగా కూడా ఈ సంస్థలో పనిచేశారు. అయితే ఈ కార్మికోద్యమాల ఫలితంగానే 'అఖిల భారత కిసాన్ సంస్థ' ఏర్పడిందని చెప్పవచ్చు.

ప్రాంతీయ స్థాయిల్లోనూ, జిల్లా స్థాయిల్లోనూ కూడా కిసాన్ సభ శాఖల నేర్పరిచారు. జమీందారీ వ్యవస్థలో వ్యవసాయ కార్మికుల పని పరిస్థితులను మెరుగుపరచడమే ఈ సంస్థల ప్రధానోద్దేశం.

భారత జాతీయ కాంగ్రెస్‌లోని ప్రగతిశీల శక్తులు ఇంతకుముందు చెప్పినట్లు అఖిల భారత కిసాన్ సభలో మొట్టమొదటి నుంచి ప్రాబల్యం కలిగివున్నాయి. అఖిల భారత కిసాన్ సభలో విప్లవాత్మకమైన భావాలున్నవారు చేరటంతో అది బలమైందిగా మారింది.

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ కేంద్ర నాయకత్వంలో సిద్ధాంతపరమైన విభేదాల వల్ల చీలిక రావటంతో 1960 దశకంలో అఖిల భారత కిసాన్ సంఘ్ కూడా రెండు ముఠాలుగా చీలిపోయింది. ఆ కిసాన్ సభ ఇప్పుడు రెండు ప్రత్యేక సభలుగా పనిచేస్తున్నది. ఒకటి భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ నాయకత్వంలోనూ, మరొకటి భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ (మార్క్సిస్ట్) నాయకత్వం కింద పనిచేస్తుంది. ఇటీవల వ్యవసాయ కార్మికుల కోసం ప్రత్యేకంగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ "భారతీయ ఖేత్ మజ్దూర్ యూనియన్" ను ఏర్పాటు చేసింది. 1969 తర్వాత మార్క్సిస్ట్-లెనినిస్ట్ వర్గం దేశంలోని అనేక ప్రాంతాల్లో "రైతుకూలీ సంఘాలను" ఏర్పాటు చేసింది. భారత జాతీయ కార్మిక సంఘం కాంగ్రెస్ (Indian National Trade Union Congress) వ్యవసాయ కార్మికుల కోసం "భారత జాతీయ కార్మిక సమాఖ్యను" ఏర్పాటు చేసింది.

13.4 ప్రజాసంఘాల వ్యవస్థ నిర్మాణం

- ప్రజా సంఘాల లక్ష్యాలు

  సహజంగా వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలకు ఈ క్రింది లక్ష్యాలుంటాయి.

  1. వ్యవసాయ కార్మికుల హక్కులను పరిరక్షించడం.
  2. సరైన వేతనాలనూ, సరైన పని పరిస్థితులనూ సమకూర్చటం.
  3. హక్కులు, బాధ్యతలపై కార్మికులలో సరైన అవగాహనేర్పరచడం.
  4. కార్మికులకు సమిష్టి బేరం (Collective Bargaining) లో శిక్షణివ్వడం.

- సభ్యత్వం

  దేశంలోని వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాల సభ్యత్వం టూకీగా మూడు మిలియన్ల (30 లక్షలు) కు దగ్గరగా వుంటుంది. వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలలో సభ్యత్వం అనేది పశ్చిమ బెంగాల్, కేరళ, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లోకొన్ని భాగాల్లో, బీహార్, మహారాష్ట్ర, పంజాబ్ తమిళనాడు, ఉత్తరప్రదేశ్ లలోఎక్కువగా వుంది. కాబట్టి ఈ సంఘాలలో సభ్యత్వమనేది సమానంగా పంపిణీ కాబడలేదు. పైన చెప్పిన రాష్ట్రాల్లో సభ్యత్వమనేది వాటిని స్థాపించిన రాజకీయ పార్టీల బలాబలాలను బట్టి వుంది. దేశంలోని అన్ని జిల్లా స్థాయిల్లోనూ, తాలూకా స్థాయిల్లోనూ వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలులేవని తెలుస్తుంది.

- నాయకత్వం

  నాయకత్వమనేది ఎక్కువ సందర్భాలలో ఆ సంఘ సభ్యుల లోనో లేక ఆ సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేసిన

BRAOU

రాజకీయ పార్టీ చేతుల్లోనో వుంటుంది. కొన్నిసార్లు బయటి వ్యక్తుల సంఘాలకూ, నాయకత్వం వహించటాన్ని మనం గమనిస్తూ వుంటాం.

- వివిధ వ్యవసాయ కార్మిక సంస్థల మధ్య పొత్తు

ఒకటి కన్నా ఎక్కువగా వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలు గ్రామ స్థాయిల్లో పనిచేస్తూ వుండటంవల్ల వాటి మధ్యగల సంబంధం లేదా పొత్తును గూర్చి తెలుసుకోవలసి వుంటుంది. అప్పుడే వ్యవసాయ కార్మికుల సాధారణ అభివృద్ధి కోసం ఈ సంఘాలు ఎలా పాటుపడతాయో తెలుస్తుంది.

ఒకే లక్ష్యంతోనూ, ఒకే అధికార పార్టీతోనూ, ఒకే సమూహానికి సేవచేయటానికేర్పడ్డ సంఘాల మధ్య పొంతననేది పరస్పర సహకారంపై ఆధారపడివుంటుంది. వివిధ రాజకీయ పార్టీలు శ్రామిక సంఘాలనేర్పాటు చేసినపుడు సహకారం పొందడం కష్టమైన విషయం. విభిన్న అవసరాల కోసం పనిచేస్తున్న సంస్థలు లేదా సంఘాలు కూడా కోకొల్లలుగా ఉన్నాయి.

13.5 ప్రజాసంఘాల కోర్కెలు, సాధించిన ప్రగతి

వ్యవసాయ కూలీలు తమ కోర్కెల సాధన కోసం అవలంభించే సామాన్య వ్యూహాల్ని గూర్చి తెలుసుకుందాం

కూలీ పెంపు, క్రమబద్ధమైన పని వేళలు, ఉద్యోగ భద్రత, భవిష్య నిధి, భూపంపిణీ కమిటీలలో శ్రామిక ప్రాతినిధ్యం మొదలైనవి ఈ సంఘాల సహజమైన కోర్కెలు. పారిశ్రామిక శాఖల్లో కార్మిక సంఘాలు అనుసరించే సమ్మెలు, సత్యాగ్రహాలు, ప్రదర్శనలు మొదలైన వాటిని కమతాల్లో అంటే వ్యవసాయ రంగంలో కూడా తమకోర్కెల సాధన కోసం వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలు చేపట్టడం మనం వింటూనే ఉంటాం.

వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలు చురుకుగా పనిచేస్తున్న కేరళ రాష్ట్రంలో ఈ సంఘాల ప్రభావం ఎలా వుందో అక్కడక్కడా జరిగిన కొన్ని సంఘటనలతో పోల్చి చూద్దాం.

కూలీ రేటు రెండు రెట్లు పెంచమని 1952 వ్యవసాయ కార్మిక సంఘం కోరింది. దీని ఫలితంగా కోత పనిలో 12 భాగాలలో ఒక భాగానికి బదులు 11 భాగాలలో ఒక భాగం కూలీగా నిర్ణయించడం జరిగింది. రోజూ వారి కూలీని పెంచమని 1957 లో సంఘం కోరింది. ధాన్యంలో తొమ్మిదోవంతును కూలీగా కోత పనులప్పుడు ఇవ్వాలని సంఘం కోరింది. 1958 లో మరోసారి మగవారి రోజు కూలీ 2.50 రు. గానూ, ఆడవారి కూలీ ఒక రూపాయిగానూ వుండాలని యూనియన్ కోరింది. 8 గంటల నుంచి 6 గంటలకు పని వేళలను తగ్గించాలని కూడా యూనియన్ కోరింది.

రోజువారీ కూలీని పెంచడమనేది 1952 లోనే ఒప్పుకున్నప్పటికీ కొంత మంది పెద్ద భూస్వాముల నిర్లక్ష్యం వల్ల ఆ నిర్ణయాన్ని అమలు జరుపలేదు. ఈ రైతుల కమతాలపై సంఘం సమ్మె పిలుపు నిచ్చింది. అనేక మంది శ్రామికులూ, వారి నాయకులు సమ్మె కాలంలో బంధింపబడ్డారు. తమకోర్కెల సాధన కోసం 1957 లో వ్యవసాయ కార్మిక సంఘం సమ్మె పిలుపు నిచ్చింది. వ్యవసాయదారులు ఈ కోర్కెలకు వ్యతిరేకంగా తమ విధేయులైన కూలీల సహాయంతోనూ, తోడు వ్యవసాయదారుల సహాయంతోనూ తమ కుటుంబ సభ్యులతోనూ పంటకోత పనులను స్వయంగా చేపట్టారు. శ్రామికులు దీన్ని వ్యతిరేకించడంతో సమ్మె హింసాత్మకంగా మారింది. తదనంతరం రోజువారి కూలీని పెంచడానికి ఒప్పుకున్నారు. పని వేళలను తగ్గించడనికి మాత్రం ఒప్పుకోలేదు. వివిధ ప్రాంతాల్లో పని వేళలను నిర్ణయించడానికి యూనియన్ తన ప్రతినిధులను ఏర్పాటు చేసింది.

ప్రభుత్వ యంత్రాంగంపై వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాల ప్రభావాన్ని గూర్చి తెలుసుకోవటం కోసం ఉదాహరణగా కేరళ రాష్ట్రాన్ని చూద్దాం. ప్రభుత్వం కేరళ వ్యవసాయ కార్మిక సాంఘిక భద్రతకు సంబంధించి

ఎన్నో సంవత్సరాలుగా తీర్చలేని సమస్యకు ప్రతిస్పందించిన కేరళ ప్రభుత్వం 1974లో వ్యవసాయ కార్మికుల చట్టాన్ని ఏర్పాటు చేసింది. ఈ చట్టంలో వ్యవసాయ కార్మికులకు ఉద్యోగభద్రత, సరైన పనివేళలు, భవిష్యనిధి, కార్మికునికి వ్యవసాయదారునికి మధ్య ఏర్పడే విభేదాలను పరిష్కరించే యంత్రాంగం వంటి అంశాలు ఈ చట్టంలో చేర్చబడ్డాయి. జిల్లావారీగా రాజీ అధికారులను, ట్రిబ్యునల్స్‌లను ఏర్పాటుచేసి తగాదాలను పరిష్కరించటానికి కృషి జరిగింది. ఈ చట్టంద్వారా వ్యవసాయ దారులు పనివారల వివరాలనూ, కూలీ వివరాలను, ఒక రిజిష్టరులో నమోదు చేయవలసివుంటుంది. ఈ చట్టాన్ని అమలు పరచడంలో జిల్లా కలెక్టరులందరూ ప్రత్యేక శ్రద్ధతీసుకోవాలని కోరబడింది.

తమిళనాడు రాష్ట్రంలో కూడా కూలీ రేటును పెంచటం విషయంలో ఆందోళనలు తరచుగా జరుగుతూ ఉన్నాయి. కూలీ రేటు కూడా చెప్పుకోతగ్గట్టుగా పెరుగుతూనే ఉంది. తమిళనాడు ప్రభుత్వం 1969లో "వ్యవసాయ కార్మికుల సముచిత లేదా కనీస వేతనాల చట్టాన్ని" తయారుచేసింది. కార్మికులకూ భూస్వాములకు మధ్యనున్న తగాదాలను పరిష్కరించడమే ఈ చట్టాల ప్రధానోద్దేశ్యం. దీనివల్లనే ఏన్నియల్ అనే వెట్టిచాకిరి పద్ధతికి స్వస్తి చెప్పి కంట్రాక్టు వ్యవస్థను ఏర్పాటుచేయడం జరిగింది. కార్మికుడు తన వేతనం విషయంలో బేరమాడే హక్కుందని భూస్వాములు గుర్తించారు. త్రైపాక్షికంగా వేతన సంబంధమైన అనేక తగాదాలను పరిష్కరించటం జరిగింది.

మహారాష్ట్రలో ఉద్యోగ హామీ పథకం అమలులో వుంది. దీనిద్వారా సన్నకారు,, చిన్నకారు రైతులకు, భూమిలేని వ్యవసాయ కూలీలకు సంవత్సరాంతం పనిని చూపటం జరుగుతుంది. కొద్దో, గొప్పో ప్రాథమిక అవసరాలకు తగ్గట్టుగా కూలీ ఇవ్వటం జరుగుతుంది. ఒక గ్రామం లేక కొన్ని గ్రామాలు కలిసి 50 లేక అంతకన్న ఎక్కువ మంది కార్మికులు పనిని చూపమన్నప్పుడు ప్రభుత్వం 15 రోజుల లోపు ఆ గ్రామాలకు 5 కి.మీ. లోపుగా పనిని చూపవలసుంటుంది. జిల్లా స్థాయిలో ఈ పథకం మొత్తం మీద కలెక్టరు బాధ్యత వహిస్తాడు. ఈ పథకాన్ని అమలుపరచే సంస్థలపైననూ, వాటికి పన్నులు అప్పగించే విషయంలో కలెక్టరు బాధ్యత కల్గి ఉంటాడు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 2

1. కేరళలో వ్యవసాయ కార్మిక సంఘాలు సాధించిన విజయాలను పేర్కొనండి.

.....

.....

.....

.....

2. ప్రజాసంఘాల సాధారణ కోర్కెలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

13.6 ప్రజాసంఘాలు లేకపోవడానికి కారణాలు

మనం ఇప్పుడు అసంఘటిత వాతవరణానికి లేదా వ్యవస్థీకృతం కాకపోవడానిక గల కారణాలను పరిశీలిద్దాం. అందులో కొన్ని కారణాలు :

BRAOU

- ప్రేరణ లేకపోవటం
- గ్రామాల్లోని సంపన్న వర్గాల వారంటే భయం
- ప్రభుత్వ చొరవ, ప్రోత్సాహం లేకపోవటం

పైకారణాలను కొంత విపులంగా చర్చించాలి.

ఎ) అసంఘటితంగా వున్న వ్యవసాయ కార్మికులు సంఘాలుగా ఏర్పాటు చేసుకోలేకపోవటానికి ముఖ్యకారణం ప్రేరణ లేకపోవడం. తమ సమస్యలను పరిష్కరించుకోగల సంఘాలనేర్పరుచుకోవడమనేది ఒక పగటి కల వంటిదని, అలా కోరుకోవటమనేది. కీకారణ్యంలో ఒక పులికేక వంటిందని వ్యవసాయకార్మికులు భావించడం వల్ల వారికి సరిఅయిన ప్రేరణ లేకుండాపోయింది. ఏ రోజు భృతి ఆ రోజు సంపాదించుకోవటమే పల్లెలలో ప్రధాన విషయమైనపుడు సామూహిక చర్య అసాధ్యమైన విషయమని వారికి తెలుసు. పీడిత ప్రజలను ప్రేరణనిచ్చే ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నప్పటికీ వాటి ఫలితాలు అంత ఆశాజనకంగా లేవు.

బి) సంఘటితమయినప్పుడు ఏర్పడే పరిణామాలవల్ల కలిగే భయమనేది రెండో కారణంగా చెప్పుకోవచ్చు. గ్రామాల్లో అధిక శాతం భూమి అనేది కొందరి చేతుల్లోనే వుండటంతో ఎక్కువమంది ఈ కొద్ది మందిపై ఆధారపడవలసి ఉంటుంది. తమ పెత్తందార్ల ఉనికికే భంగం కలిగించే సంఘాల్లో చేరటానికి పెత్తందార్లపై ఆధారపడి జీవించే ప్రజలు ఇష్టపడరు. ఎందుకంటే ఒక వేళ వాళ్ళు అటువంటి సంఘాలలో పాల్గొంటే తమకు లభించే కొద్దిపాటి జీవనాధారాన్ని కూడా పొగొట్టుకుంటామని వాళ్ళకు (అధారిత ప్రజలకు) తెలుసు.

సి) ప్రభుత్వం కూడా ప్రజాసంఘాలను ప్రోత్సహించడానికి ఎక్కువ కృషి చేయలేదు. అందులోను సంపన్న వర్గాలవారు, భూస్వాములు రాజకీయపలుకుబడిని ఉపయోగించి పేద ప్రజలు సంఘటితం కాకుండా వారి కార్యక్రమాలను భంగం కలిగించేటట్లు ప్రయత్నిస్తారు.

మనం ఇపుడు ప్రజాసంఘాల చరిత్రను చర్చించాం. వ్యవస్థీకృతం కాని లేదా అసంఘటిత ప్రజానీకంలో ఎక్కువగా, వ్యసాయ కార్మికులుండటం వల్ల ఈ వ్యవసాయ కూలీ సంఘాలకే ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది.

13.7 సారాంశం

భారతదేశ గ్రామాలలో మూడు ముఖ్య వర్గాల వారుంటారు. అందులో : (1) గ్రామ నాయకులు, అంటే భూస్వాములు, వడ్డీ వ్యాపారస్తులు మొదలైనవారు. (2) కుటుంబ సభ్యులుతో తమ భూమిని స్వయంగా సేద్యం చేసుకునే వ్యవసాయదారులు, (3) గ్రామీణ పేద పనులు లేక వ్యవసాయకూలీలు. వీరిలో ఎక్కువ మంది భూస్వాముల కమతాల్లో పని చేస్తూ ఉంటారు.

గ్రామీణ జనాభాలో ఎక్కువ శాతం పేదవారే ఉంటారు. పేదలకోసం ఏర్పాటు చేసిన పథకాలను అమలుచేయడంలో అల్ప సంఖ్యాకులుగా ఉన్న భూస్వాములు, ఇతర సంపన్న వార్గల వారు తమ వర్గ ప్రయోజనాలు దెబ్బతింటాయనే సాకుతో పేదల కోసం చేపట్టే కార్యక్రమాలకు అడ్డుపడుతుంటారు. ఈ పరిస్థితిని ఎదుర్కోవాలంటే గ్రామీణ పేదలు సంఘటితమై తమ వర్గ ప్రయోజనాల్ని కాపాడుకోవటం కోసం క్రింది స్థాయి నుంచే ఒత్తిడి తేవాలి. యాజమానులతో బేరమాడే శక్తి దీని ద్వారా పెరుగుతుంది. కలసిఉంటే బలం చేకూరుస్తుందనే విషయం సమాజంలోని ఇతర వర్గాలకు కూడా వర్తిస్తుంది.

వ్యవసాయ కార్మికోద్యమాలు అభివృద్ధిచెందటంలో కొన్ని అడ్డంకులున్నాయిని గుర్తించటం జరిగింది. వెనుకబడినతనం, ఆర్థికంగా ఇతరులపై ఆధారపడటం, ఒకే యాజమాని లేకపోవటం, పేదవారంత కుల ప్రాతిపదికగా విడిపోవటం, నాయకత్వలోపం, స్థానిక పాలకులనుండి సరైన సహకారం లేకపోవటం మొదలైన అవరోధాలున్నాయి.

BRAOU

ఇన్ని అవరోధాలున్నప్పటికీ, కేరళ, తమిళనాడు, మహారాష్ట్ర ఇంకా కొన్ని ఇతర రాష్ట్రాల్లో రాజకీయపార్టీల మద్దతుతో వ్యవసాయకూలీల సంఘాలు ఏర్పడ్డాయి. సరైన వేతనాలూ, బలమైన బేరమాడేశక్తి, సామాజికోద్ధరణ మొదలైన విషయాలను యూనియన్లు సాధించగలిగాయి. వీరి హక్కుల పరిరక్షణ కోసం అనేక చట్టాలు కూడా చేయబడ్డాయి.

13.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 13.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 13.2 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 13.5 చూడండి
2. జవాబు కోసం 13.5 చూడండి

13.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. అభివృద్ధిలో ప్రజా సంఘాల పాత్రను వివరించండి.
2. సమర్థవంతమైన ప్రజా సంఘాలు లేకపోవడానికి గల కారణాలేమిటి?

II. ఈ క్రింది ప్రతి ప్రశ్నకు సుమారు 15 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. వ్యవసాయదారుల సంఘాల సాధారణ కార్యక్రమాలు ఏమిటి?
2. ప్రజా సంఘాలు ఏమి సాధించాయి?

13.10 సంప్రదించిన రచనలు

1. A.R. Desai : Rural Sociology in India, Popular Prakasan, Bombay, 1961.
2. S.K. Dey : Power to the People, Orient Longman, New Delhi, 1969.
3. Alexandar K.C. : Peasant Organisations in South India, Indian Social Institute, New Delhi, 1981.

రచయిత : పి. నరసయ్య

అనువాదం : ఐ. రామ బ్రహ్మం

BRAOU

BRAOU

ఖండం – 3 : పట్టణాభివృద్ధి – స్థానిక సంస్థలు

ఈ ఖండంలో 4 భాగాలు (భాగం 14 నుండి 17 వరకు)న్నాయి. ఇందులోని 14వ భాగం పట్టణీకరణ లక్షణాలను, పర్యవసానాలను, క్రమబద్ధమైన పట్టణాభివృద్ధికై ఆచరించబడిన వ్యూహాలను గూర్చి వివరిస్తుంది. 15 వ భాగంలో నగరపాలక సంఘాల వ్యవస్థీకరణ (ఆంధ్రప్రదేశ్ కు సంబంధించి) ను గూర్చి వివరిస్తుంది. పురపాలక సంఘాల నిర్మాణం, విధులు, అవి నిర్వహించే పాత్ర, ఎదుర్కొనే సమస్యలను 16వ భాగంలో చర్చిబడింది. ఈ ఖండం లోని చివరిభాగం (భాగం 17 లో) క్రమబద్ధమైన పట్టణాభివృద్ధికోసం స్థాపించబడిన ప్రత్యేక సంస్థల ఏర్పాటు, విధులు, వాటి వ్యవస్థా స్వరూపాన్ని పరిశీలించడానికి ఉద్దేశించబడింది.

B.R.A.O.U

BRAOU

భాగం – 14 : పట్టణాభివృద్ధి వ్యూహాలు

విషయక్రమం

14.0 లక్ష్యాలు
14.1 పరిచయం
14.2 పట్టణీకరణ – అర్థం
14.3 లక్షణాలు
14.4 పట్టణీకరణ – భావన
14.5 కొన్ని వ్యూహాలు
  14.5.1 కొత్తపట్టణాల అభివృద్ధి
  14.5.2 గృహనిర్మాణ సంస్థలు
  14.5.3 మహానగర ప్రణాళిక
  14.5.4 చిన్న మధ్య తరహా నగరాలు
14.6 అంచనా, సలహాలు
14.7 సారాంశం
14.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
14.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
14.10 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

14.0 లక్ష్యాలు

పట్టణాభివృద్ధి, అందుకు సంబంధించి అనుసరించిన వివిధ వ్యూహాలను గూర్చి వివరించడమే ఈ భాగం ప్రధానాశయం. ఇది చదివితే మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు:

- పట్టణీకరణ నిర్వచనం,
- పట్టణీకరణ లక్ష్యాలు,
- పట్టణాభివృద్ధికి అనుసరించిన వ్యూహాలు,
- పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల సామర్థ్యం అంచనా.

14.1 పరిచయం

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో పట్టణీకరణ లేదా పట్టణాల సంఖ్య పెరగడం అనేది గమనించదగినటువంటి విషయం. శీఘ్రగతిన అభివృద్ధి చెందాలి అనే తపన పారిశ్రామీకీకరణ వైపుకు మొగ్గు చూపగా ఇది పట్టణీకరణకు దోహదం చేస్తుంది. అలాగే గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉద్యోగావకాశాలు, ఇతర వసతులు సరిగా లేకపోవడం అనేవి గ్రామీణ ప్రజలు ఉద్యోగాన్వేషణలో పట్టణాలకు వలస రావడం జరుగుతుంది.

ఇంతకు ముందు దశాబ్దాలతో పోలిస్తే 1951 తర్వాత భారతదేశంలో పట్టణీకరణ వేగంగా పెరిగింది. 1951లో 61.6 మిలియన్లు గల పట్టణ జనాభా 1981కల్లా 156.2 మిలియన్లకు పెరిగింది. మూడు దశాబ్దాలకు పూర్వం 17.6 శాతం వున్న పట్టణ జనాభా 1981 కల్లా 23.7 శాతం పెరిగింది. జనాభా శాస్త్రకారుల ప్రకారం

BRAOU

భారత పట్టణ జనాభా 1991కల్లా ప్రపంచం మొత్తంలో చైనా తర్వాత రెండవదిగా వుంటుందని అంచనా వేశారు. అయితే గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ప్రజలు అధిక శాతం వలస వెళ్ళడం వల్ల అది పట్టణ ప్రాంతాలలో అనేక సమస్యలకు దోహదం చేస్తుంది. కాబట్టి ఈ సమస్యల నరికట్టి క్రమబద్ధమైన పట్టణాభివృద్ధికై ఎన్నో వ్యూహాలను అనుసరించడం జరిగింది. వాటిని గూర్చి ఈ భాగంలో చర్చించబడింది.

4.2 పట్టణీకరణ అర్థం

పట్టణీకరణ అన్న పదాన్ని నిర్వచించడం కష్టం. నిజానికి నిత్యజీవితంలో గమనిస్తున్న పట్టణ-పల్లె జీవితాల తేడాను సంక్షిప్తంగా చిత్రీకరించడం చాలా కష్టం. పట్టణీకరణ అనేది జనాభా కేంద్రీకరణతోను, దాని ప్రకియతోను చూడవచ్చని కార్టర్ (Carter) భావించాడు. ఒక ప్రాంతం పట్టణమా లేక పల్లె అనేదాన్ని దాని జనాభా ఆధారంగా నిర్ణయిస్తారు. ఒక ప్రాంతం పట్టణమా అనేదాన్ని గుర్తించుటకు 1961 జనాభా లెక్కలు తీసుకున్న 'జనాభా' ప్రాతిపదిక అనేది దాని (జనాభా) ప్రాముఖ్యతను తెలియచేస్తుంది.

పురపాలక సంస్థ ఆధ్వర్యంలో లేని ప్రదేశం పట్టణంగా గుర్తింపు పొందటానికి ఈ క్రింది లక్షణాలు కలిగి ఉండాలి.

- చదరపు మైలుకు 1000 మందికి తగ్గని జనసాంద్ర కలిగి ఉండాలి.
- 5000 లేదా అంతకంటే ఎక్కువ జనాభా యుండటం.
- శ్రామిక జనాభాలో నాలిగింటిలో మూడో వంతు వ్యవసాయేతర రంగానికి చెందినవారై ఉండడం.

పట్టణీకరణను ఒక ప్రక్రియగా భావించడమే పట్టణీకరణను అర్థం చేసుకోవటానికుపయోగించే ముఖ్యమైన మౌళిక విధానం. లాంపార్డ్ (Lampard) నిర్వచనం ప్రకారం "పట్టణీకరణనే ప్రక్రియను మూడు కోణాల నుండి చూడవలసి ఉంటుంది. అవి (1) ప్రవర్తన రీతులు, (2) నిర్మాణ స్వరూప రీతులు, (3) జనాభా సంబంధ విషయాలు. ఇపుడు ఈ మూడు దృక్పథాలను గురించి కొంచెం వివరంగా తెలుసుకుందాం.

- పట్టణీకరణమనేది ప్రవర్తనారీతుల ననుసరించి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు కల్గి యుంటుంది. యల్. విర్త్ (L. Wirth) ప్రకారం "గడియారం, ట్రాఫిక్ గుర్తులు పట్టణ ప్రపంచపు సామాజిక వ్యవస్థకు గుర్తుగా వుంటాయి." వివిధమైన పూర్వ రంగాల నుంచి, మూలాల నుండి వచ్చిన వ్యక్తులతో రక్తసంబంధం, ఇరుగుపొరుగు స్వభావం, ఎన్నో తరాలనుంచి సాంప్రదాయక రీతుల్లో కలసిమెలసి పోవటమో లేక వున్నప్పుడు వుండే భావానుబంధాలు పూర్తిగా లేక కొంత తక్కువగా వుండటమో పట్టణీకరణ లక్షణాలు. జనసాంద్రత కూడా కొంత వైవిధ్యానికి దారితీస్తుంది. ఎలాంటి భావానుబంధం లేకుండా ఒక చోటనే ఉంటూ కలసి పనిచేస్తున్న వ్యక్తుల మధ్య పోటీ, తమకు తాము పెరిగిపోయే లక్షణం, పరస్పర దోపిడీ మొదలైన లక్షణాలుంటాయి. పొరుగువాని ఇబ్బందుల విషయంలో పల్లెలలో చూపే శ్రద్ధ పట్టణాలలో కన్పించదు.
- పట్టణీకరణ నిర్మాణ స్వరూపం అర్థికాభివృద్ధికి సంబంధించినది. అలాగే ఇది వ్యవసాయవర్గాలకు సంబంధించిన ప్రజలు వ్యవసాయంతో సంబంధంలేని పెద్ద సమాజాల వైపు తరలివెళ్ళటానికి సంబంధించినది. ప్రధమంగా ఈ భావన అక్కడి ఒక నిర్ణీత ప్రదేశం, వివిధ వృత్తులు కల్గి వుండటాన్ని గుర్తిస్తుంది. బొంబాయి లాంటి మహానగరాలలో వ్యాపారస్తులు, నిపుణులైనకార్మికులు, నిపుణత లేని కార్మికులు, ఉపాధ్యాయులు, తాపీ పని వారు, వ్యాపారంలో సహాయకులుగా ఉండేవారు. ఇంకా ఎందరో వుంటారు. పట్టణీకరణనేది పెరుగుతున్న ఆర్థిక ప్రత్యేకీకరణకూ, సాంకేతికాభివృద్ధికి సంబంధించినదిగా మనం చూస్తున్నాం. పట్టణీకరణ వల్లనే మధ్య తరగతి వుద్భవిస్తుందనే విషయాన్ని కూడా మనం గమనిస్తున్నాం.
- పట్టణీకరణ మరో భావన జనాభా దృక్పథానికి సంబంధించినది. లంపార్డ్ ప్రకారము పట్టణీకరణను అనుసరణకు జనాభా సాధిత సామర్థ్యంలో వ్యవస్థాగత అంశంగా చెప్పవచ్చని భావించాడు. నిర్దేశిత పరిసరాలలో జనాభాను క్రమబద్ధం చేసి వారికి భృతిని, రక్షణను కల్పించడానికి చక్కటి మార్గం. జనాభా సంబంధ ముఖ్య

BRAOU

లక్షణంగా శ్రామిక సమూహం అనుసరణీయంగా వున్నప్పుడు పట్టణీకరణను అర్థం చేసుకోవచ్చు. వివిధ వృత్తులకు పట్టణంలో అవకాశాలుంటాయి. ఏదోఒకపని దొరుకుతుందనే నమ్మకంతోనే వాస్తవానికి ఎక్కువ మంది పట్టణాలకొస్తారు.

పైన చర్చించిన దాన్ని బట్టి పట్టణీకరణకు కావలసిన లక్షణాలేవనేది కొంత విశదమౌతుంది. ఏదేమైనప్పటికీ మూడవ ప్రపంచదేశాల అనుభవాలతో అభివృద్ధి చెందిన దేశాలను పోల్చితే పట్టణీకరణ విషయంలో వీటి మధ్య కొంత భేదమున్నట్లు కనబడుతుంది. ఈ విషయాన్ని దృష్టి యందుంచుకొనే భారతదేశంలోని పట్టణీకరణ ప్రక్రియ గూర్చి వివరించబడుతుంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 1

1. పట్టణీకరణ అంటే ఏమిటి?

.....

.....

.....

.....

14.3 లక్షణాలు

భారతదేశానికి సంబంధించినంతవరకు పట్టణీకరణకు కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలున్నాయి. మొట్టమొదటిగా వివిధ రాష్ట్రాల మధ్య పట్టణ జనాభా వ్యాప్తి విషయంలో ఎంతో వ్యత్యాసం వుంది. ఉదాహరణకు తమిళనాడు, మహారాష్ట్ర, గుజరాత్ రాష్ట్రాల్లో పట్టణాల్లోనే ఎక్కువ శాతం జనాభా ఉంది. (30 శాతానికి పైగా), కర్నాటక, పశ్చిమ బెంగాల్లో సుమారుగా 26 శాతం పట్టణాల్లో వుంది. అస్సాం, హిమాచల్ ప్రదేశ్, ఒరిస్సా రాష్ట్రాల్లో 10 శాతం జనాభా మాత్రమే పట్టణాల్లో ఉంది.

మొదటి తరగతి పట్టణాల్లో (ఒక కోటి అంతకన్న పై బడ్డ పట్టణాలు – బొంబాయి, కలకత్తా, మద్రాస్, ఢిల్లీ) అధిక జనాభా కేంద్రీకృతమై వుండటం పట్టణీకరణ మరో ముఖ్యాంశం. పట్టణజనాభాలో 52 శాతం ఈ మొదటి తరగతి పట్టణాల్లోనే వుంటున్నారని అంచనా, ఏదేమైనప్పటికీ, పట్టణాలకు వలసపోతున్న పల్లె ప్రజలసంఖ్య అందరు అనుకునేటంత ఎక్కువగా లేదు.

దేశజనాభాలో నాల్గోవంతు పట్టణాల్లో వుంటున్నారనే విషయం స్పష్టమౌతుంది. దీని పర్యవసానాల్ని క్రింది మాటల్లో సంక్షిప్తంగా చెప్పబడ్డాయి. శ్రీ కె.వి. సుందరం అభిప్రాయంలో "పట్టణ జనాభా అధికభాగం పెద్ద పెద్ద పట్టణాల్లో పెరుగుతుందనీ, నగరాలనే అద్భుతమే నగరాలను పెంచుతుందనే భవితవ్య సూచికను బట్టి తెలుస్తుంది. పట్టణ జనాభా పెరుగుదలలోని 68 శాతం ప్రజల మొదటి, రెండవ తరగతి నగరాలలోనే ఉన్నారు. ప్రాంతాలను దృష్టిలో యుంచుకొని చేస్తే, దేశంలోని ప్రధాన కేంద్రాల మధ్య గల నగర కేంద్రాల పంపిణీలో నున్న అసమానతలను నొక్కి చెప్పటానికుపయోగపడుతుంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 2

1. పట్టణీకరణ లక్షణాలను సంక్షిప్తంగా వివరించండి.

.....

.....

. . . . . .

. . . . . .

14.4 పట్టణీకరణ భావన

పట్టణాభివృద్ధి, పట్టణీకరణలను గూర్చి అనేక అధ్యయనాలు జరిగినప్పటికి జాతీయ పట్టణీకరణ విధానాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి ఏ మాత్రం కృషి జరుగలేదని చెప్పవచ్చు. పట్టణీకరణను ప్రాతిపదిక ప్రాధాన్యత గల ఇంజనీరింగ్ ప్రతిపాదనగానే చూడబడింది గాని జాతీయాభివృద్ధిలో ఒక సమగ్రమైన భాగంగా ఎంచబడ లేదు. ఇప్పుడు మనముందున్న కార్యం ఏమంటే జాతీయ, ప్రాంతీయ, స్థానిక అవసరాలను మేళవించగల ఒక సమగ్రమైన దృక్పథాన్ని ఏర్పరచుకోవడం. ఇటువంటి కార్యక్రమాన్ని రచించుకునే ముందు భారతదేశంలో వివిధ ప్రణాళికల కాలంలో పట్టణాభి వృద్ధి సమస్యలు ఎలా పరిష్కరించబడ్డాయనేది తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం.

- **గృహ వసతి సమస్యగా :**

పల్లె ప్రాంతాల నుంచి ప్రజలు పట్టణాలకు అధిక సంఖ్యలో వలస రావటంతో పట్టణీకరణ సమస్యను మొదటి రెండో ప్రణాళికలు కేవలం గృహ వసతి సమస్యగానే పరిగణించాయి. ఇందుకు పరిష్కారంగా ప్రణాళికా రచయితలు భూమి రేట్లను క్రమబద్ధం చేయడం, సత్తా వ్యాపారాన్ని అరికట్టడానికి కొన్ని చట్టాలు చేయాలని సలహా యిచ్చారు.

- **ఆర్థిక, సామాజికాభివృద్ధి ప్రధానాంశంగా :**

మూడో పంచవర్ష ప్రణాళిక పట్టణీకరణ యెడల అంతకుముందున్న ఆలోచనలతో కొంత భేదాన్ని కలిగియుంది. ఇది పట్టణీకరణను ఆర్థిక సామాజికాభివృద్ధి ప్రక్రియలో ఒక ముఖ్యమైన అంశంగా గుర్తించింది. దీని పట్టణీకరణకు సంబంధించిన విధానం ప్రధానంశాలలో...

అ) పెద్ద నగరాలకూ, ఇరుకుగా ఉన్న పట్టణాలకు దూరంగా కొత్త పరిశ్రమలను నెలకొల్పటం.

ఆ) పరిశ్రమల ఏర్పాటుకు సంబంధించిన ప్రణాళికలో ప్రాంతీయ భావనను అవలంబించటం.

ఇ) అభివృద్ధి ప్రక్రియలో గ్రామ పట్టణ సమాజాల ప్రజానీకాన్ని ఒక దగ్గరికి తీసుకురావటం.

- **ఒక ప్రాదేశిక ప్రతిపాదనగా**

నాలుగో ప్రణాళికా కాలంలో అభివృద్ధికి సంబంధించి స్థూల ప్రభావం లేదా స్థూలానికి సంబంధించిన సమస్యల గురించి ప్రణాళిక రచయితలు దృష్టి కేంద్రీకరించారు. బొంబాయి, కలకత్తా వంటి మహానగరాలలో రద్దీని, తొక్కిసలాటను తగ్గించేందుకు చిన్న చిన్న నగరాలను ఏర్పాటు చేసి రద్దీని ఆ నగరాలకు తరలించాలని ఈ ప్రణాళిక గుర్తించింది. ఈ విధానాన్ననుసరించి మహానగరాలనూ, జాతీయ ప్రాధాన్యత గల కేంద్రాల చిన్న, మధ్యతరగతి పట్టణాల సమీకృతాభివృద్ధి జరగాలని భావించబడింది.

ఆ విధంగా అభివృద్ధి భావనకు సంబంధించిన ప్రణాళికావేత్తలలో విభిన్న భావనలున్నట్లు మనం గమనిస్తాం. పట్టణాభివృద్ధనేది గృహవసతి కొరతనే చిన్న సమస్య నుండి స్థూల ఆర్థిక, సామాజిక, జనాభా సంబంధమైన విషయాలపై ఆధారపడే విభిన్న సమస్యలకు రూపాంతరం చెందిందన్నమాట. యదార్థానికి ఆధునిక కాలంలో పట్టణీకరనేది వివిధ సమస్యలతో కూడుకోవటంతో పలు విధాల వ్యూహాలనేర్పాటు చేయవలసి ఉంటుంది. కాలక్రమేణ వచ్చే మార్పులను, అవసరాలను దృష్టిలో వుంచుకుని ఈ వ్యూహాలనేర్పాటు చేయవలసి ఉంటుంది. గత మూడు దశాబ్దాల్లో భారతదేశం అవలంబించిన వ్యూహాల గురించి కొంత పరిజ్ఞానం సంపాదించినపుడు పట్టణీకరణనే విషయం మనకు బాగా బోధపడుతుంది.

BRAOU

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 3

1. పట్టణీకరణ వివిధ కోణాల నుండి పరిశీలించండి.

.....

.....

.....

.....

14.5 కొన్ని వ్యూహాలు

పట్టణాల పెరుగుదల, పట్టణాభివృద్ధి సమస్యల నెదుర్కొనటానికి కాలానుగుణంగా ఎన్నో వ్యూహాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. అయితే ఈ పాఠంలో మన చర్చను కేవలం కొన్ని ముఖ్యమైన వ్యూహాలకు మాత్రమే పరిమితం చేయబడింది. ఇపుడు వాటిలో కొన్నింటిని గూర్చి తెలుసుకుందాం.

14.5.1 క్రొత్త పట్టణాల అభివృద్ధి

ప్రణాళికాబద్ధంగా క్రొత్త నగరాల నిర్మాణాన్ని చేపట్టడమనేది స్వాతంత్ర్యానంతరం మొట్ట మొదటిగా చేపట్టిన వ్యూహం. ఈ వ్యూహానికి సంబంధించి కట్టిన నగరాలే రూర్‌కెలా, బిలాయి, దుర్గాపూర్, హైద్రాబాద్ నగర సమీపాన రామచంద్రాపురంలో నిర్మించిన భారత్ హెవీ ఎలక్ట్రికల్ టౌన్ షిప్. ఈ ఉపనగరాల్లో జీవితం సుఖమయంగా సాగుతున్నప్పటికీ భౌతిక ప్రణాళికకూ, ఆర్థిక నిర్మాణానికి మధ్య సరైన సమన్వయం లేకపోవటంతో మురికివాడలు, దుకాణాలు మొదలైనవి ప్రత్యక్షమవుతున్నాయి.

14.5.2 గృహ నిర్మాణ సంస్థలు

గృహ సంబంధ సమస్యలు ఎక్కువగా ఉండటం, దాన్ని తీర్చడానికి గృహ నిర్మాణ సంస్థలనేర్పాటు చేయాలని రాష్ట్రాలకు కేంద్రం సలహానిచ్చింది. పట్టణాలలో పెద్దయెత్తున గృహ నిర్మాణం చేపట్టినపుడు కొంతవరకైనా వసతికి సంబంధించిన సమస్య తీరుతుంది. ఉదాహరణకు రాష్ట్రం మొత్తంలో గృహ నిర్మాణాన్ని చేపట్టటానికి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 1956లో గృహ నిర్మాణ సంస్థను స్థాపించారు. ఐనప్పటికీ మూడు దశాబ్దాల అనుభవాన్ని బట్టి చూచినపుడు ఈ విషయంలో రాష్ట్ర పరిస్థితి అంత తృప్తికరంగా లేదు. రాజధానైన హైదరాబాద్‌లో తప్ప ఈ గృహ నిర్మాణ సంస్థ ఏ ఇతర నగరాల్లో పెద్ద ఎత్తున గృహ నిర్మాణాన్ని చేపట్టలేదు. గృహ నిర్మాణ సంస్థ కట్టడాలలో నాణ్యత లేదని, లంచగొండితనం ఎక్కువగావుందని, పెరుగుతున్న గృహ సంబంధ అవసరాలను ఇది తీర్చలేకపోతుందనే విమర్శలు జంట నగరాలలో ఎక్కువగా వినిపిస్తుంటాయి.

14.5.3 పట్టణ, మునిసిపల్ పరిపాలనలను పటిష్టం చేయటం

పట్టణ నగరపరిపాలనలను పటిష్ట పరచటమనేది 1960వ దశాబ్దంలో చేపట్టిన మరొ కొత్త వ్యూహం. ఋణాలు, గ్రాంట్సు ఉదారంగా మంజూరు చేయడంవలన వీటి పరిస్థితులను మెరుగుపరచటం జరిగింది. అంటువ్యాధుల నివారణ, కుటుంబ నియంత్రణకు ప్రోత్సాహం, స్త్రీ - శిశుసంక్షేమం మొదలైన ప్రత్యేక అవసరాలకు, మాములు అవసరాలకూ వీలుగా కేంద్రరాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఎక్కువ నిధులివ్వటం కూడా ఇందులో భాగమే. మంచినీటి పథకాలను, మురుగు నీటి పారుదల పథకాల పనులు చేయటానికోసం జీవిత భీమాలాంటి సంస్థలు ఋణాలివ్వటానికి ముందుకొచ్చాయి. ఉదాహరణకు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని కొన్ని నగరపాలక సంస్థలకు పైన పేర్కొన్న పథకాల అమలుకోసం జీవిత భీమా సంస్థ సుమారు 140 లక్షలు అరువుగా ఇచ్చింది. బహిరంగ విపణి (Open Market) నుంచి అరువు తీసుకోవటానికి వీలుగా బొంబాయి, మద్రాసు నగరాలకు

BRAOU

ప్రభుత్వం అనుమతినిచ్చింది. ఏదేమైనప్పటికి పౌరసేవలలో ఈ పథకాల ద్వారా అంతగా అభివృద్ధి రాలేదు. జనాభా పెరుగుదల వల్ల పౌరులు ఇబ్బంది పడుతూనే వున్నారు.

15.5.4 మహానగర ప్రణాళికాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటు

నగరాల్లో రద్దీని తగ్గించటానికి జనాభాను తగలించడానికి 1960వ దశాబ్దంలో మహానగర ప్రణాళిక మెట్రోపాలిటన్ వ్యూహాన్ని చేపట్టడం జరిగింది. ఢిల్లీ చుట్టూ వలయాకారంగా చిన్న చిన్న పట్టణాలను నిర్మించి ఢిల్లీలో జనాభా పెరుగుదలను అరికట్టడంలో ఢిల్లీ బృహత్ ప్రణాళిక (Delhi Master Plan) కొంతవరకు ప్రయత్నించింది. ఢిల్లీ చుట్టూ పెరిగిన నగరాలు ఆర్థిక కార్యకలాపాలు విపరీతంగా పెరగటాన్ని గమనిస్తే ఈ పథకం విఫలమైందనే చెప్పవచ్చు.ఇదే పరిస్థితి క్రొత్త బొంబాయికి కూడా వర్తిస్తుంది.

మద్రాసు, బెంగుళూరు, హైదరాబాద్ నగరాల్లో అస్తవ్యస్తమైన పెరుగుదలను అరికట్టడానికి పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను స్థాపించారు. ఈ సంస్థలు క్రమబద్ధీకరణనూ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలనూ చూడవలసి ఉంటుంది. క్రమబద్ధం చేసే విషయంలో ఈ సంస్థలు బృహత్ ప్రణాళికలను, మండల ప్రణాళికలను (Zonal Plan) భూమిని సక్రమంగా వాడుకోవటం కోసం తయారుచేయవలసి ఉంటుంది. అభివృద్ధిపరంగా గృహనిర్మాణాన్ని పెద్ద యెత్తున చేపట్టవలసి వుంటుంది. ఖాళీ ప్రదేశాలను అన్ని వసతులతో అభివృద్ధిపరచి స్థలాల అమ్మకాన్ని కూడా చేపట్టవలసి ఉంటుంది. ఈ సంస్థల పనితీరును ఇంకా సమీక్షించవలసి ఉంది. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు ఆర్థికంగా స్వయం శక్తిపై ఆధారపడివున్నప్పటికీ పట్టణ నగర పాలనా యంత్రాంగంతో సహృద్భావన కల్గి ఉండాలి. పరస్పర సమన్వయం, ఇతర సంస్థల ప్రాదేశికతలో జోక్యం చేసుకోవటం లాంటి సమస్యలను ముందు అధిరోహించినపుడే ఈ సంస్థలు పట్టణాభివృద్ధిని సాధించగల్గుతాయి.

14.5.5 చిన్న, మధ్య తరహా నగరాల వ్యూహం

మహా నగరాల అభివృద్ధికి ఎక్కువ పెట్టుబడుల అవసరాన్ని పల్లె, ప్రజల్ని అభివృద్ధి పథంలో దగ్గరకు చేర్చవలసిన అవసరాన్ని ఆరవ పంచవర్ష ప్రణాళిక గుర్తించి చిన్న, మధ్య తరహా నగరాలను అభివృద్ధి చేయాలని నిర్ణయించింది. పల్లె ప్రజలకు ఆర్థిక సామాజిక సేవలందించటానికి ఈ పథకం ఉపయోగిస్తుందని భావించారు.

పల్లె పట్టణ లక్షణాలన్నీ చిన్న పట్టణాలకుంటాయి. పౌర సౌకర్యాలుండిన చిన్న నగరంలో జనాభా 5 వేల నుంచి 20 వేల మధ్యలో వుంటుంది. మధ్యతరహా నగరంలో జనాభా 20 వేల నుంచి 99 వేల వరకుండి సముచితమైన పౌర సౌకర్యాలుంటాయి. మితమైన వనరులవల్లనే బహుళ, చిన్న, మధ్య తరహా పట్టణాలనే నిర్ణయానికి రావటం జరిగిందేమో! వనరుల నిర్బంధం వల్లనే నగరాల్లో వున్న సౌకర్యాలు వసతులను అభివృద్ధిచేయటమే మేలనేవ్యూహాన్ని ప్రణాళికావేత్తలు చేపట్టి వుండవచ్చు. అంతేకాకుండా, మధ్యతరహా పట్టణాల స్థల పూర్తిగా కాకపోయినా కొంతవరకు మొదటి తరగతి నగరాలకు వలస వెళ్లటాన్ని అరికట్టవచ్చు.

మీ అవగాహనను పరిక్షించుకోండి : అభ్యాసం 4

1. పట్టణాభివృద్ధికి సంబంధించిన వివిధ వ్యూహాలను సంక్షిప్తంగా పరిశీలించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

2. గృహ నిర్మాణ సంస్థల ఏర్పాటు పట్టణాభివృద్ధి వ్యూహంగా ఎలా భావిస్తావు?

.....

.....

.....

.....

14.6 అంచనా, సలహాలు

పట్టణాభివృద్ధిలో అవలంబిస్తున్న వ్యూహాలను గమనించినపుడు ఇవన్నీ పెరుగుతున్న సమస్యలకు తాత్కాలిక పరిష్కారాలనే అభిప్రాయం కల్గుతుంది. ఇంతకుముందు పేర్కొన్నట్లు పట్టణాభివృద్ధినీ ఆర్థిక, సామాజికాభివృద్ధికి చెందిన ప్రధాన సమస్యగా కాకుండా కేవలం ప్రాదేశిక అంటే స్థలానికి సంబంధించిన సమస్యగా పరిగణిస్తున్నారు. దేశ ఆర్థిక పురోగతిలో పట్టణీకరణ అనేది ముఖ్య భాగమనే విషయాన్ని గమనించవలసిన సమయం ఆసన్నమైంది. పల్లె, పట్టణ వాసులను కలుపే ప్రాంతం అనే భావనను తీవ్రంగా ఆలోచించవలసి ఉంటుంది.

పట్టణీకరణ విధానాన్ని రాబోయే దశాబ్దాలలో రెండు ముఖ్య దృక్పథాలతో చూడవలసి ఉంటుంది. పట్టణ స్థాయి; దాని ఆర్థిక సామాజిక దృక్పథం, ప్రాంతం యొక్క పూర్వ రంగాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని జాతీయాభివృద్ధి ప్రాధాన్యతలను తయారుచేయటం.

పట్టణీకరణ విషయంలో ఈ క్రింది విషయాలను దృష్టిలో వుంచుకొని జాతీయ విధాన ప్రకటనను చేయవలసి ఉంటుంది.

- పట్టణాల ఆదర్శవంతమైన పరిమాణం
- పట్టణాల స్థల నిర్ణయం, పరిమాణం, పెరుగుదల
- పట్టణీకరణ, పారిశ్రామీకీకరణ ఒక దానితో ఒకటి ఎలా సంబంధం కలిగి వుంటుందనేది.
- పల్లె ప్రజలు పట్టణాలకు వలస వెళ్ళటంలో మార్గదర్శక సూత్రాలు

ఈ వ్యూహం అంతా రెండు దృక్పథాలపై ఆధారపడి ఉంది.

మొత్తం దేశంలో గుర్తించిన కొన్ని ప్రదేశాలకు పెరుగుదలను నిర్దేశించటం, తరలించడం.

పట్టణాభివృద్ధిని సంఘటిత పర్చేటప్పుడు దాని చుట్టూ వున్న గ్రామ ప్రాంతాలను, పరస్పరం ఆధారపడే విషయాలను దృష్టిలో వుంచుకోవాలి. పట్టణీకరణలో నిష్ణాతులైన సుందరం పట్టణీకరణలోని ప్రధానాంశలను సూక్ష్మంగా ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం ద్వారా వివరించారు.

BRAOU

జాతీయ పట్టణీకరణ విధానం – అభివృద్ధి సందర్భాలు

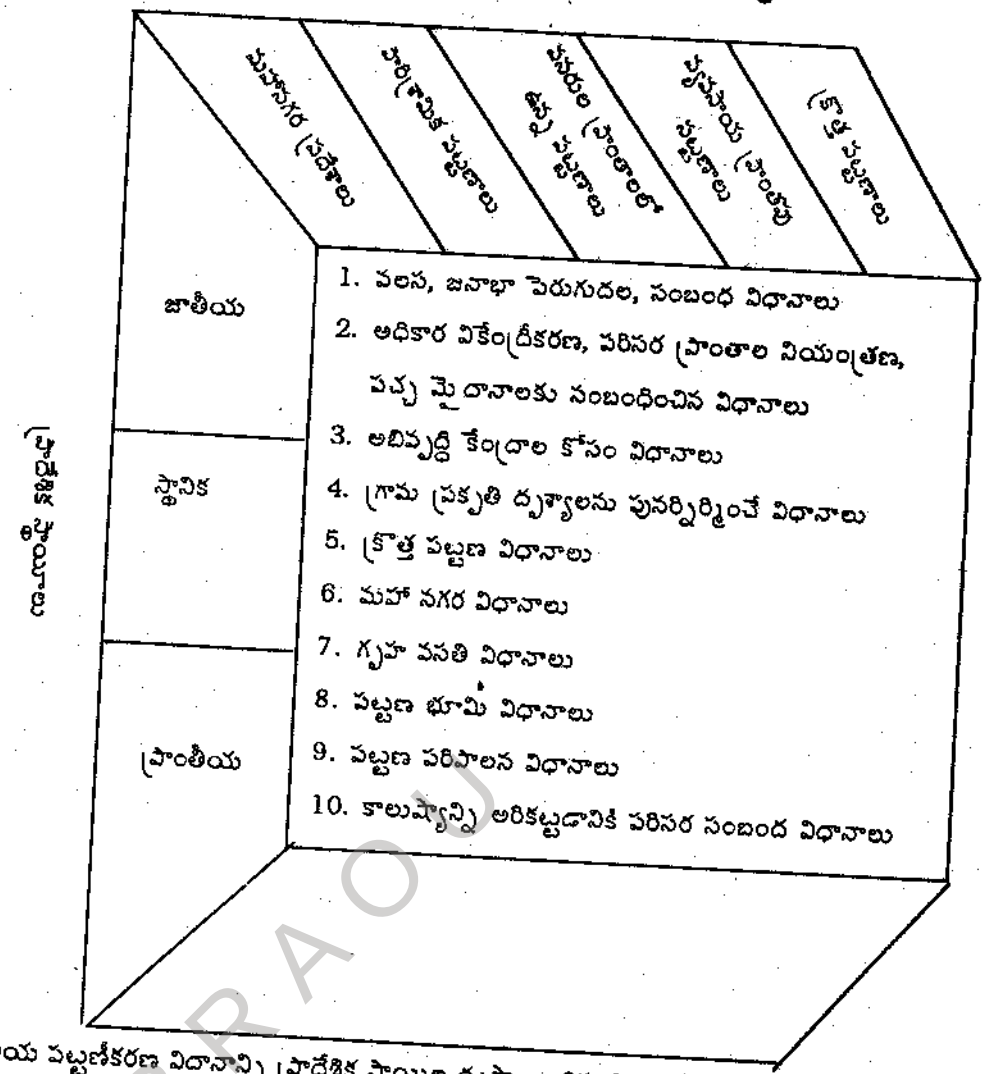

BRAOU

జాతీయ పట్టణీకరణ విధానాన్ని ప్రాదేశిక స్థాయిల దృష్ట్యా, అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిస్థితుల దృష్ట్యా రూపొందించటం జరిగింది. ఈ విధానంలో అంతర్లీనంగా వున్న విషయాలను ఐదు రకాలుగా గల పట్టణ కేంద్రాలననుసరించి వివరించటం జరిగింది. అవి:

- **మహానగర సందర్భాలు :** అభిలషణీయమైన పట్టణ పరిమాణాన్ని ఈ విధానం నిర్వచించవలసి ఉంటుంది. ప్రోత్సాహాలు లేకుండా చేసి క్రొత్త కార్యకలాపాలను పూర్తిగా పరిమితం చేయవలసి ఉంటుంది. పెద్ద నగరాల్లోనూ, వాటి చుట్టుపట్ల ప్రాంతాల్లో క్రొత్త పరిశ్రమలను నిషేధించవలసి ఉంటుంది. ప్రజలకు రవాణా సౌకర్యాలు, మురికివాడలలోని ప్రజలకు పునరావాసం మొదలైన కార్యక్రమాలు ఈ మహానగరాల్లో చేపట్టవలసి ఉంటుంది. బొంబాయి, కలకత్తాలో జరిగిన కృషిని ఇక్కడ ఉదాహరణగా చెప్పుకోవచ్చు.
- **పారిశ్రామిక పట్టణాలు :** పెద్ద, మధ్య తరహా పరిశ్రమలను స్థాపించేటప్పుడు సదుపాయాలు, ఖర్చులను దృష్టిలో వుంచుకొని ఆయా ప్రాంతాలకుండవలసిన ప్రమాణాలను కూడా ఈ విధానం వివరించవలసి ఉంటుంది. హైదరబాద్ సమీపంలోని పఠాన్‌చెర్వు, విశాఖపట్టణం దీనికి ఉదాహరణలు.
- **వనరుల ప్రాంతాలలో ఉన్న పట్టణాలు :** బయటనుంచి వచ్చే ప్రోత్సాహమే పట్టణాల అభివృద్ధికి ముఖ్యకారణం. వనరుల అభివృద్ధి, ప్రజా పెట్టుబడుల కుపయోగించే ప్రదేశమే పట్టణం. అభివృద్ధిని పెంపొందించుకోవటానికి ప్రోత్సాహక పెట్టుబడుల అవసరం వుంది. అందుకే ఈ విషయానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వవలసి ఉంటుంది. దీనికి ఉదాహరణ విజయవాడ.

- **పల్లె లేక వ్యవసాయ ప్రాంతాలకుపయోగించే పట్టణాలు :** అట్టడుగు భాగాన ఉన్న పల్లెలకు ఈ పట్టణాలు మార్కెట్ కేంద్రాలుగా ఉపకరిస్తాయి. పట్టణాభివృద్ధితో బాటు ఇక్కడ ప్రాముఖ్యత పరిసర గ్రామ ప్రాంతాల్లో వ్యవసాయిక ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో అనుబంధమై ఉండాలి. దీనికి ఉదాహరణ వరంగల్, గుంటూరు పట్టణాలు.
- **క్రొత్త పట్టణాలు :** మహానగరాలకూ, పారిశ్రామిక పట్టణాలకు చెందిన ఉపపట్టణాలుగా వీటిని నిర్మించవలసి ఉంటుంది. అవసరం ఉండి తప్పనిసరి పరిస్థితులలోనే ఇలాంటి పట్టణాలను నిర్మించవలసి ఉంటుంది.

పట్టణాల పెరుగుదలలో ఆవిర్భవించే సన్నివేశాలు, సందర్భాలను బట్టి పట్టణాభివృద్ధి సంబంధం వ్యూహాలను మార్చుకోవలసి వస్తుంది. అన్ని రంగాల్లో దేశంలో పురోగతి సాధించటానికి, పట్టణవాసులను సంతోషంగా ఉంచటానికుపయోగపడే వ్యూహాలను ఎల్లప్పుడు సమీక్షించవలసిన అవసరం ఉంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 5

1. పట్టణ ప్రాంతాల అభివృద్ధికై సూచించిన సలహాలు ఎట్టివి?

.....

.....

.....

.....

14.7 సారాంశం

పట్టణీకరణకు సంబంధించిన సమస్యలను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొనడానికి అనుసరించిన వివిధ వ్యూహాలను ఈ భాగంలో పరిశీలించాం. ఈ భాగాన్ని పరిశీలిస్తే మనకు బోధపడేదేమంటే పట్టణాల పెరగుదలలో ఆవిర్భవించే సన్నివేశాలు, సందర్భాలను బట్టి పట్టణాభివృద్ధి సంబంధ వ్యూహాలను మార్చుకోవలసి వస్తుంది. అన్ని రంగాల్లో దేశంలో పురోగతి సాధించటానికి, పట్టణ వాసులను సంతోషంగా ఉంచటానికుపయోడపడే వ్యూహాలను ఎల్లప్పుడు సమీక్షించవలసిన అవసరం ఉంది.

BRAOU

14.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 14.2 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 14.3 చూడండి

అభ్యాసం – 3

1. జవాబు కోసం 14.4 చూడండి

అభ్యాసం – 4

1. జవాబు కోసం 14.5 చూడండి
2. జవాబు కోసం 14.5.2 చూడండి

అభ్యాసం – 5

1. జవాబు కోసం 14.26 చూడండి

14.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు 30 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి

1. పట్టణీకరణను నిర్వచించి దాని లక్షణాలను వివరించండి.
2. పట్టణాభివృద్ధికై అనుసరిస్తున్న వివిధ వ్యూహాలను చర్చించండి.
3. ఆర్థిక, సామాజిక, అభివృద్ధిలో పట్టణీకరణ ఒక ప్రాధాన్యత గల అంశంగా ఎలా పరిగణిస్తారో పేర్కొండి.
4. చిన్న, మధ్యతరహా పట్టణ వ్యూహాన్ని వివరించండి.

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు 15 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి

1. పట్టణీకరణ సమస్యలను వివరించండి.
2. పట్టణ ప్రాంతం నిర్వచనం
3. మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు అంటే ఏమిటో పరిశీలించండి.

14.10 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1. Sudha Kaldate & BL Joshi : Slums and Housing Problems, Print Well Publihsers, Jaipur, 1989.
2. Dotson, Arch, : Administrative Problems of Metropolitan Growth, New Delhi, I.I.P.A., 1957.
3. Green, Leslie & Abhijit Datta : Special Agencies in Metropolitan Calcutta, A Comparative Survery, Asia Publishing House for IIPA, New York, 1976.
4. IIPA : Improving City Government, New Delhi, IIPA, 1958.

రచన : కె.వి. శ్రీనివాసన్

అనువాదం : బి. రాఘవరావు

•••

BRAOU

భాగం – 15 : నగరపాలక సంస్థ : వ్యవస్థా అధ్యయనం

విషయక్రమం

15.0 లక్ష్యం
15.1 పరిచయం
15.2 నగరపాలన : ప్రాధాన్యత
15.3 పరిణామం
15.4 కౌన్సిల్ : అధికారాలు, విధులు
15.4.1 శాసన సంబంధమైన విధులు
15.4.2 ఆర్థిక విధులు
15.4.3 పరిపాలన, పర్యవేక్షక విధులు
15.5 కమిటీ పద్ధతి
15.5.1 స్థాయీ సంఘం
15.6 కమిషనర్
15.6.1 విధులు
15.6.2 ఆర్థిక విధులు
15.6.3 ఎన్నికల విధులు
15.6.4 సలహా సంబంధమైన విధులు
15.7 మేయర్
15.8 పరిపాలన వ్యవస్థ
15.9 ఆర్థిక వనరులు
15.10 ఉద్యోగి బృందం
15.11 నగర పాలన సమస్యలు
15.12 సారాంశం
15.13 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు
15.14 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
15.15 చదవదగిన రచనలు

15.0 లక్ష్యం

ఈ భాగం నగరపాలనలో మున్సిపల్ కార్పోరేషన్ స్థానాన్ని గురించి తెలుపుతుంది. ఈ భాగం చదివిన తరువాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- పట్టణ ప్రభుత్వ అవసరం, ప్రాముఖ్యత,
- వ్యవస్థా నిర్మాణం
- పట్టణ స్థానిక సంస్థల సమస్యలు, భవిష్యత్తు.

BRAOU

15.1 పరిచయం

భారతదేశంలో పట్టణ స్థానిక పరిపాలన వ్యవస్థలలో పురపాలక నిర్మాణ రూపంలో నగరపాలక సంస్థ అత్యంత ప్రధానపాత్రను కలిగివున్నది. సాధారణంగా నగరపాలక సంస్థ రూపంలో పట్టణ పరిపాలనా వ్యవస్థ బొంబాయి, ఢిల్లీ, కలకత్తా, మద్రాసు, హైదరాబాదు, బెంగుళూరు వంటి నగరాలలో కనిపిస్తుంది. ఒక నగరంలో పౌర వ్యవహారాల పరిపాలన అతిక్లిష్టమై, అనేక సవాళ్ళతో కూడి వుంటుంది. ఒక పరిమిత ప్రదేశంలో అధిక సంఖ్యలో ప్రజలు కేంద్రీకృతమై వుండడం ఒక నగరం యొక్క విశిష్ట లక్షణం. ఈ పరిస్థితులలో పౌర వ్యవహారాలను నిర్వహించడానికి సమర్థవంతమైన పరిపాలనా వ్యవస్థ, తగినన్ని ఆర్థిక వనరులు, సమర్థత కలిగిన ఉద్యోగులు అవసరమౌతారు.

గత 100 సంవత్సరాలుగా పెరుగుతున్న సవాళ్ళను ఎదర్కోవడానికి పట్టణ ప్రాంత ప్రభుత్వాలు రూపొందాయి. భారతదేశంలో ఇతర పట్టణ ప్రాంత ప్రభుత్వాలకు బొంబాయి నగరపాలక సంస్థ మార్గదర్శకంగా ఉంది. పట్టణ ప్రాంత ప్రభుత్వాలలో అధిక భాగం కౌన్సిల్, స్థాయీ సంఘం, ఇతర విషయ పరిశీలక సంఘాలు, కమీషనర్ కలిగిన నగరపాలక సంస్థ వ్యవస్థను కలిగివున్నాయి. నగరపాలక సంస్థ రెండు ముఖ్య లక్షణాలను కలిగి వుంటుంది. అవి : పరిపాలన నుండి రాజకీయాలను వేరు చేయడం, పురపాలనను సమర్థతతో నిర్వహించడం; విషయ సంబంధమైన, ప్రాంతీయ సంబందమైన ప్రత్యేకతలకు పురపాలన, వీలు కలిగిస్తుంది. ఈ విషయాల దృష్ట్యా స్థానిక ప్రభుత్వాల విషయాన్ని అధ్యయనం చేసే విద్యార్థికి నగరపాలన అధ్యయనం గణనీయమైన ప్రాధాన్యతను కలిగివుంటుంది. ఈ పరిశీలన కోసం హైదరాబాదు పురపాలనను ఎంచుకోవడం జరిగింది.

15.2 నగరపాలన – ప్రాధాన్యత

సాధారణంగా నగరాలు నాగరికతకు, అధికారానికి కేంద్రాలుగా వుండేవి. అవి ఆధునీకరణకు అర్థికాభివృద్ధికి చెప్పుకోదగినంతగా దోహదం చేస్తాయి. నగరాలు సాంకేతిక పరిజ్ఞానానికి, విజ్ఞానానికి, అధికారానికి కేంద్రాలుగా వుంటాయి. వాణిజ్యానికి, పనూత్పత్తికి, రాజకీయాధికారానికి, సంస్కృతికి నగరాలు కేంద్రాలుగా వుంటాయి. ఈ విధంగా పరిశ్రమలు, వాణిజ్యం, లలితకళలు, సంస్కృతి మొదలైన అనేక రంగాలలో ప్రముఖమైన పరిణామాలకు నగరాలు దోహదం చేశాయి.

స్థానిక స్వపరిపాలన అధ్యయనం చేసే విద్యార్థికి నగరపాలన అధ్యయనం చేయడం అనేక కారణాల వల్ల ప్రాధాన్యతను కలిగి వుంటుంది.

ఒక ఆధునిక నగరం ప్రముఖ లక్షణాలలో అక్కడి పరిపాలన వ్యవస్థ సంశ్లిష్టమై వుండడం, కేంద్రీకృతమైన పరిపాలన వుండడం చేరి వుంటాయి. ఆధునిక నగర ప్రభుత్వాలతో మూడు ప్రముఖ లక్షణాలు కనిపిస్తాయి. అవి సంశ్లిష్టమైన పరిపాలనా వ్యవస్థ, సాంకేతికమైన క్రమబద్ధత, విస్తారమైన సేవా బాధ్యతలు. నగరపాలక సంస్థ పౌరులకు నీటి సరఫరా, మురుగు నీటిపారుదల, వీధి దీపాలు, రోడ్డు చెత్తచెదారం తొలగించడం మొదలైన అనేక సేవలను అందించే బాధ్యత కలిగి వుంటుంది. ఈ సేవల కొరకు పౌరులు పూర్తిగా పురపాలక అధికారులపై ఆధారపడతారు. దీని వల్ల నగర పాలన సేవలను అందించే బాధ్యతను ఎంత విస్తారంగా కలిగివుంటుందో, పరిమిత ప్రాంతంలో పరిపాలనా వ్యవస్థ ఎన్ని సమస్యలను ఎదుర్కొంటుందో స్పష్టమవుతోంది.

నగరంలో నిరంతరంగా పెరుగుతున్న జనాభా కారణంగా, పెరుగుతున్న జనాభా కొరకు సేవలను, సౌకర్యాలను విస్తరించడంలో ఎదురయ్యే సమస్యల దృష్ట్యా నగరపాలక సంస్థలు అనుక్షణం అనేక ఒత్తిడిలకు గురౌతుంటాయని నగర పాలనను అధ్యయనం చేసే ప్రతివ్యక్తి గుర్తిస్తాడు. విస్తరిస్తున్న నగరం కలిగించే ఆధికారిక ఒత్తిడి, లభిస్తున్న వ్యవస్థాగత సౌకర్యాల అసమగ్రత, ఆర్థిక వనరులు పెరడగానికి అవకాశం లేకపోవడం, కనీస పౌర సౌకర్యాలను కల్పించడంలో నగరపాలక సంస్థ వైఫల్యం పట్ల పౌరులలో పెరుగుతున్న విరసనల వల్ల నగర

BRAOU

పరిపాలన వ్యవస్థ అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొవలసి వుంటుంది. అనేక నగరపాలక సంస్థలు తాము అందిస్తున్న సేవలను అతి కష్టంతో లభింపజేయకల్గుతున్నాయి. ఈ పరిస్థితుల దృష్ట్యా ప్రస్తుతం నెలకొనివున్న నగర పరిపాలన వ్యవస్థను, దాని నిర్వహణ సామర్థ్యాన్ని, నిధుల ఏర్పాటును, ఉద్యోగుల సంఖ్యను పరిశీలించవలసిన అవసరమున్నది. పెరుగుతున్న సవాళ్ళను ఎదుర్కొనడానికి యిటువంటి పరిశీలన తొడ్పడుతుంది. కాని నగరపాలనకు నూతన వ్యవస్థను సూచించే ముందు నగరపాలనకు సంబంధించిన ప్రస్తుత వ్యవస్థను, అధికారాలను, విధులను పరిశీలించడం అవసరం. ఇందుకోసం హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థను ఎంచుకోవడం జరిగింది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 1

1. నగర పాలన ప్రాధాన్యత గురించి సంక్షిప్తంగా తెలపండి.

.....

.....

.....

.....

.....

15.3 హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ పరిణామం

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజధాని నగరమైన హైదరాబాదు సుదీర్ఘ చరిత్ర కలిగివున్నది. ఈ నగరాన్ని 1589లో మహమ్మద్ కులీ కుతుబ్ షా స్థాపించాడు. 1869 సంవత్సరం వరకు హైదరాబాదు నగర పోలీస్ కమీషనర్ నగరంలో శాంతిబద్రతలను కాపాడే బాధ్యతతోపాటు నగరపాలనకు చెందిన చట్టబద్ధమైన విధులను కూడా నిర్వహిస్తూ వుండడం హైదరాబాదు నగర పాలనలో ఒక ప్రముఖ లక్షణం.

పురపాలన వ్యవహారాలు రహదార్ల నిర్వహణకోసం 1869లో ఒక ప్రత్యేక శాఖను ఏర్పాటు చేసారు. పరిపాలనలో స్థానిక స్వపరిపాలన ఒక నిర్దిష్టమైన శాఖగా ఏర్పడడానికి ఈ చర్యను ప్రారంభంగా భావించవచ్చు. హైదరాబాదు నగరానికి ఒకటి, సికిందరాబాదుకు మరొకటి చొప్పున రెండు ప్రత్యేక మున్సిపల్ బోర్డులను ఏర్పాటు చేసారు. పోలీసుకమీషనర్ పురపాలక బాధ్యతలు తొలగించి పురపాలన వ్యవహారాలను పర్యవేక్షించడానికి ఒక మున్సిపల్ కమీషనర్‌ను నియమించారు. కాని మున్సిపల్ బోర్డులకు స్వయంగా ఆదాయం లేదు.వాటి ఖర్చు మొత్తాన్ని ప్రభుత్వ గ్రాంటుల ద్వారా భరించేవారు. హైదరాబాదు పురపాలనను రాష్ట్ర ప్రభుత్వంలో ఒక చిన్న శాఖగా భావించేవారు. ఈ ఏర్పాటు 1933 వరకు కొనసాగింది.

హైదరాబాదు నగరపాలన పరిణామంలో 1933వ సంవత్సరం ఒక ముఖ్యమైన మైలురాయి వంటిది. ఆ సంవత్సరంలో నగరపాలనా వ్యవస్థకు చట్టబద్ధమైన ప్రతిపత్తిని, హైదరాబాదు మున్సిపల్ చట్టం (1932) ద్వారా కలిగించారు. యిచ్చట పురపాలన వ్యవస్థకు నగరపాలక సంస్థ స్థాయిని యిచ్చారు. ఈ చట్ట ప్రకారం నగరపాలకసంస్థకుకౌన్సిల్ స్థాయి సంఘం, కమీషనర్ అనే పురపాలక అధికారులు ఏర్పడ్డారు. నగరపాలక సంస్థ కౌన్సిల్‌కు పౌరులు తమ ప్రతినిధులను ఎన్నుకునే హక్కు పొందారు. పన్నులను విధించే అధికారాన్ని నగరపాలక సంస్థకు యిచ్చారు. మొదటిసారిగా 1934లో నగరపాలక సంస్థకు ఎన్నికలు నిర్వహించారు.

కాని నగరపాలక సంస్థకు, ప్రభుత్వానికి మధ్య ఏర్పడిన తీవ్రమైన వివాదం వల్ల 1942లో నగరపాలక సంస్థను రద్దుచేసి దాని స్థానంలో పరిపాలకుడిని నియమించారు. ఈ ఏర్పాటు 1951 వరకు కొనసాగింది. ఆ సంవత్సంలో హైదరాబాదు కార్పోరేషన్ చట్టం (1950) క్రింద నగరపాలన సంస్థను తిరిగి ఏర్పాటు చేశారు. పైన పేర్కొన్న ముగ్గురు అధికారులతోబాటు ఈ చట్టం వల్ల మేయర్ పదవి కూడా ఏర్పాటైంది. మేయర్‌ను

BRAOU

సంవత్సరానికి ఒక సారి నగరపాలక సంస్థ సభ్యులు ఎన్నుకుంటారు.

1950 చట్టం క్రింద నగరపాలక సంస్థ నిర్వహణలో అనేక లోపాలు కనిపించాయి. అందువల్ల 1955లో హైదరాబాద్ మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ చట్టాన్ని చేశారు. ఈ చట్టం యిప్పటికీ అమలులో వుంది.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 1960లో హైదరాబాదు , సికింద్రాబాదు నగరాలకు కలిపి ఒకే నగరపాలక సంస్థను ఏర్పాటు చేసింది. నగరపాలనలో సామర్థ్యాన్ని, అదుపును పెంపొందింపజేయడానికి ఈ చర్య తీసుకున్నారు.

హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థను 1970-71 సంవత్సరంలో రద్దుచేసి ఒక ప్రత్యేక అధికారిని దాని స్థానంలో నియమించారు. ఈ ఏర్పాటు 1986వ సంవత్సరం ఫిబ్రవరి నెలవరకు కొనసాగింది. ఈ సంవత్సరం ఫిబ్రవరి నెలలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం హైదారబాదు నగరపాలక సంస్థకు ఎన్నికలు నిర్వహించింది. దీనితో ప్రత్యేక అధికారి పాలన అంతమై నగరపాలక సంస్థ అధికారం ప్రారంభమైంది.

- **హైదరాబాదు మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ చట్టం (1955) క్రింద నగరపాలక వ్యవస్థ**

హైదరాబాదు మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ చట్టం (1955) బొంబాయి మున్సిపల్ కార్పొరేషన్‌లోని సంస్థాగత పద్ధతిని అనుసరించింది. దీనిలో ప్రముఖ లక్షణాలు చర్చా సంబంధమైన, పరిపాలన సంబంధమైన విషయాలు వేరుపర్చడం, వివిధ అధికారుల అధికారాలను, విధులను నిర్వచించడం, కమిటీ పద్ధతి ఫీల్డు ఆఫీసులను ఏర్పాటు చేయడం.

ఈ చట్టం ప్రకారం నగరపాలక సంస్థలో కార్పొరేషన్, స్థాయీ సంఘం, మున్సిపల్ కమీషనర్ అనే ముగ్గురు అధికారులు ఉంటారు.

నగరపాలనలో విధాన రూపకల్పనకు, విధాన ఆచరణకు వీలు కలిగిస్తూ వివిధ అధికార వ్యవస్థలను ఏర్పాటు చేశారు. కార్పొరేషన్ (కౌన్సిల్) స్థాయీ సంఘం విధాన రూపకల్పనపై దృష్టి కేంద్రీకరిస్తాయి. కౌన్సిల్ నిర్ణయాలను మున్సిపల్ కమీషనరు అమలు పరచవలసి వుంటుంది. కాని వాస్తవంలో ఈ రెండు విధుల నిర్వహణ కలిసిపోయే అవకాశం ఉంది. హైదరాబాదు నగరపాలనలో ఈ వివిధ పరిపాలనా వ్యవస్థలు నిర్వహించే పాత్రను అర్థం చేసుకొనడానికి వాటి విధులను, అధికారాలను పరిశీలించడం ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది.

- **హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ నిర్మాణం**

ప్రజాప్రాతినిధ్యం కలిగిన ప్రభుత్వంలో ప్రముఖ లక్షణం శాసనసభకు, లేక కౌన్సిల్‌కు అత్యధిక ప్రాధాన్యత కలిగించడం, అందువల్లనే ప్రజలచే ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిధులు కల్గిన ఈ ప్రాతినిధ్య సంస్థలు ప్రజల కష్ట నిష్టూరాలను వెలుగులోనికి తెచ్చే వేదికలు గానూ, అధికారులు ప్రజలకు బాధ్యత వహించేటట్లు చూసే సాధనాలుగానూ పనిచేస్తాయి. స్థానిక ప్రభుత్వంలో కౌన్సిల్‌కు అత్యంత ప్రాధాన్యత వుంటుంది. ఎందుకనగా ఈ సంస్థలు అందించే సౌకర్యాలు పౌరుల జీవితం, ఆరోగ్యం, సుఖ సంతోషాలపై ప్రత్యక్ష ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. అంతేగాక పౌరులకు, స్థానిక సంస్థలకు అతి సాన్నిహిత్య సంబంధాలు వుండడంవల్ల పురపాలనలో కనిపించే లోటుపాట్లను కౌన్సిల్ దృష్టికి తేవడం జరుగుతుంది. దీని దృష్ట్యా స్థానిక సంస్థలలో చర్చలు జరిపే శాఖ ప్రాధాన్యత పొందుతుంది.

కౌన్సిల్ పరిణామం నగర నగరానికి వేరువేరుగా వుంటుంది. హైదరాబాదు నగరం విషయంలో హైదరాబాదు మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ చట్టం (1955) కౌన్సిల్‌లో మొత్తం 100 సభ్యులుండాలని నిర్ణయించింది. దీనిలో 66 మంది సభ్యులను హైదరాబాదు నగర పౌరులు, 28 మంది సభ్యులను సికింద్రాబాదు నగర పౌరులు ఎన్నుకుంటారు.

BRAOU

నగరపాలక సంస్థ సభ్యులను పౌరులు ఎన్నుకుంటారు. ఇందుకోసం నగరాన్ని వివిధ వార్డులుగా విభజించారు. ప్రతి వార్డు నుండి ఒక సభ్యుడు ఎన్నుకోబడుతాడు. ఎన్నుకోబడిన నగరపాలక సంస్థ (కౌన్సిల్) ఐదుగు సంవత్సరాలు అధికారంలో వుంటుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ కాల పరిమితిని ఒక సంవత్సరం పాటు పెంచవచ్చును.

నగరపాలనకు చెందిన సమస్యలను చర్చించడానికి ప్రజాప్రాతినిధ్య భాధ్యత కలిగిన కౌన్సిల్ తరచుగా సమావేశం కావాలి. చట్టం ప్రకారం కౌన్సిల్ మేయర్ సూచించిన సమయంలో, ప్రదేశంలో నెలకు రెండు సార్లు సమావేశం జరపాలి. సాధారణంగా ఈ సమావేశాలకు మేయర్ అధ్యక్షత వహిస్తాడు. ఆయన హాజరుకాని పక్షంలో ఆయన స్థానంలో డిప్యూటి మేయర్ గానీ, లేక స్థాయీ సంఘం అధ్యక్షుడుగానీ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహిస్తారు. కార్పోరేషన్ ప్రతి సంవత్సరం తన సభ్యులలో ఒకరిని మేయర్‌గానూ, మరొకరిని డిప్యూటీ మేయర్‌గాను ఎన్నుకుంటుంది. షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలు, స్త్రీల కొరకు కొన్ని సీట్లను ప్రత్యేకంగా కేటాయిస్తారు.

15.4 కౌన్సిల్ అధికారాలు, విధులు :

నగర పాలన నిర్వహణలో కౌన్సిల్ అత్యంత కీలకమైన స్థానాన్ని కలిగి వుంటుంది. కౌన్సిల్ అధికారాలను శాసన సంబంధమైన, పర్యవేక్షణకు చెందిన, ఆర్థికమైన, పరిపాలనా సంబంధమైన అధికారాలుగా విభజింపవచ్చును.

సమర్థవంతమైన పటిష్టమైన నగరపాలనను అందించడంకోసం విధాన నిర్ణయం చేసే సంస్థగా కౌన్సిల్ ప్రముఖ బాధ్యతను కలిగివుంటుంది. చట్టసంబంధమైన విధులలో నగర సరిహద్దులను సూచించే సంకేతాలను నెలకొల్పడం, పౌరుల జీవనంలో ప్రత్యక్ష సంబంధంగల రహదారుల నిర్వహణ, ప్రజారోగ్యం, పారిశుధ్యం మొదలైన విషయాలపట్ల శ్రద్ధవహించడం చేరివుంటాయి. విచక్షణా సంబంధమైన విధులలో వికలాంగుల, శిశువుల, శ్రామికుల సంక్షేమానికి సంబంధించిన విషయాలు చేరివుంటాయి.

15.4.1 శాసన సంబంధమైన విధులు

ఇంతకు ముందు తెల్పినట్లుగా చట్ట సంబంధమైన, విచక్షణా సంబంధమైన విధులనునిర్వహించడానికి అవసరమైన విధానాలనుకౌన్సిల్ రూపొందించవలసి వుటుంది. సాధారణంగా విధాన సంబంధమైన ప్రతిపాదనలను కమీషనర్ కౌన్సిల్ ముందు ఉంచుతాడు. వివిధ వర్గాల అభిప్రాయాలను తెలుసుకొనడానికి వీలుగా ఈ ప్రతిపాదనలను స్థాయీ సంఘం, విద్యకు సంబంధించిన సంఘం, ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన సంఘం మొదలైన విషయ సంబంధ సంఘాలకు కౌన్సిల్ నివేదిస్తుంది. ఈ సంఘాలు తమ సూచనలను కౌన్సిల్‌కు సమర్పిస్తాయి. ఆ సూచనలపై చర్చలు జరుగుతాయి. సాధారణంగా కౌన్సిల్‌లోని అధిక సంఖ్యాకుల ఆమోదం పొందిన మీదట కౌన్సిల్ విధాన ప్రతిపాదనలను ఆమోధిస్తుంది.

ఏ సభ్యుడైన తన దృష్టికి తెచ్చిన సత్వర పరిశీలన జరనవలసిన విషయాన్ని కూడా కౌన్సిల్ చర్చింపవచ్చును. నగరపాలనకు అవసరమైన బైలాస్‌ను, ఇతర నియమ నిబంధనలను ఆమోదించే అధికారం కూడా కౌన్సిల్‌కు వున్నది.

15.4.2 ఆర్థిక విధులు :

ఇతర ప్రజాప్రాతినిధ్య సంస్థలవలెనే కార్పోరేషన్ కౌన్సిల్ కూడా హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థలకు చెందినంతవరకూ పన్నులను విధించడం, ఖర్చుకు నిధులను జారీ చేయడం అనే అధికారాలు కలిగివున్నది. ప్రతి సంవత్సరం ఆదాయం, ఖర్చులకు చెందిన బడ్జెట్ ప్రతిపాదలను కౌన్సిల్ ఆమోదం కోసం కమీషనర్ స్థాయీ సంఘం ముందు ఉంచుతాడు.

కౌన్సిల్ తన చర్చలలో, నిధుల సేకరణ విషయంలోనూ, వివిధ పౌరసౌకర్యాల కొరకు నిధుల

BRAOU

కేటాయింపు విషయంలోనూ కార్యనిర్వాహక శాఖ పనిని సమీక్షిస్తుంది. మొత్తం మీద నగరంలోని పన్ను చెల్లింపుదారుల ప్రయోజనాలను కాపాడే బాధ్యత కలిగిన కౌన్సిల్ నగరపాలక సంస్థకు చెందిన ఆర్థిక వనరులపై శ్రద్ధ వహిస్తుంది. అప్పుడప్పుడు ఈ విషయంలో కార్యనిర్వాహక శాఖకు అవసరమైన ఉత్తర్వులను జారీచేస్తుంది.

15.4.3. పరిపాలక, పర్యవేక్షక విధులు

ప్రజాప్రాతినిధ్య ప్రభుత్వంలో కార్యనిర్వాహక శాఖ, ప్రజాప్రతినిధులకు బాధ్యత వహించడం ఒక ప్రముఖ లక్షణంగా కనిపిస్తుంది. కార్పోరేషన్ కౌన్సిల్ వివిధ విషయాలపై పర్యవేక్షణ జరపడం, కార్యనిర్వాహక శాఖల అదుపు, వివిధ కమిటీల పనితీరును పర్యవేక్షించడం అనే బాధ్యతను కలిగివుంటుంది. క్రమబద్ధం చేయడం, అవసరమైన సమాచారాన్ని లభింపజేయమని కోరడం, కొన్ని సందర్భాలలో కమిటీల నిర్ణయాలను పునఃపరిశీలన చేయడం మొదలైన పద్ధతులలో కౌన్సిల్ వివిధ కమిటీలపై తన పర్యవేక్షణాధికారాన్ని అమలుచేస్తుంది.

కార్యనిర్వాహక శాఖపై పర్యవేక్షణ విషయంలో కౌన్సిల్‌కు అనేక మార్గాలు వున్నాయి. కమీషనర్ (అతడు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి డిప్యూటేషన్ మీద వచ్చిన అధికారి అయినప్పటికీ) కార్పోరేషన్‌లో పూర్తి సమయం పనిచేసే అధికారిగా వుంటాడు. కమీషనర్ నగరపాలక సంస్థకు చెందిన పత్రాలను, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను, ప్రణాళికను లేక నివేదికలను కౌన్సిల్ ముందు ఉంచుతాడు. నగరపాలక సంస్థ కార్యనిర్వాహక అధిపతిగా, అతడు కౌన్సిల్‌లో లేవనెత్తిన ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పవలసి వుంటుంది. ఏదైనా అత్యవసర పరిస్థితిలో తాను తీసుకొన్న చర్యలను గూర్చి అతడు కౌన్సిల్‌కు తెలియపరిచి దాని ఆమోదాన్ని పొందాలి. క్రింది కారణాలవల్ల కమీషనర్‌ను తొలగించవలసిందని కౌన్సిల్ కోరవచ్చు.

- మున్సిపల్ చట్టం క్రింద కలిగివున్న విధులను నిర్వహించడంలో వైఫల్యం చెందిన లేక అధికారాలను అతిక్రమించినా;
- కార్పోరేషన్ లేక స్థాయీ సంఘం, కార్పోరేషన్‌కు చెందిన ఏ యితర కమిటీ నిర్ణయాలనైనా అమలుచేయడానికి నిరాకరించినప్పుడు;
- కార్పోరేషన్ నిర్ణయాలకు భంగం కలిగించే విధంగా ప్రవర్తించినప్పుడు.

కమీషనర్‌ను తొలగించవలసిందని కౌన్సిల్ ఒక తీర్మానాన్ని ఆమోదించి, తదుపరి చర్యకై ఆ తీర్మానాన్ని ప్రభుత్వానికి పంపించవచ్చు. పైన తెలిపిన విషయాలవల్ల కౌన్సిల్ అధికారాలను గూర్చి కొంతవరకు తెలుసుకోగలిగాము. కాని కౌన్సిల్ నిరంతరం సమావేశం జరపడం దానిలోని సభ్యుల సంఖ్య దృష్ట్యా వీలుకాకపోవచ్చు. అందువల్ల చాలా నగరాలలో కౌన్సిళ్ళు నగరపాలనలో పరిపాలనా బాధ్యతను వహించడానికి వివిధ కమిటీలను నియమిస్తాయి.

15.5 కమిటీ పద్ధతి

ప్రపంచమంతటా స్థానిక ప్రభుత్వాలు, కమిటీ పద్ధతిని ఏర్పాటు చేయడానికి కౌన్సిల్ పరిమాణం, పురపాలక వ్యవహారాలను నిర్వహించడానికి అవి సమావేశమయ్యే అతి తక్కువ కాలపరిధి, వివిధ విషయాలపై నైపుణ్యత లోపించడం కారణాలుగా చెబుతారు. పట్టణ జనాభాలో వివిధ వర్గాలకు చెందిన ప్రజల ప్రయోజనాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించే సభ్యులు చర్చలలో పాల్గొనడానికి కమిటీలు వీలు కలిగిస్తాయి.

కమిటీలను చట్టబద్ధమైనవి, చట్టం పరిధిలోకి రానివి, విషయపరిశీలక, అడహాక్, ప్రాంతీయ కమిటీలుగా విభజించవచ్చును. హైదరాబాదు మున్సిపల్ కార్పోరేషన్ చట్టం ఒక చట్టబద్ధమైన కమిటీని మాత్రమే ఏర్పాటు చేసింది (స్థాయీ సంఘం). హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ 1966 లో నాలుగు ప్రత్యేక కమిటీలను ఏర్పాటు చేసింది. అవి 1) నిర్మాణాల సంఘం, 2) ఆరోగ్య విషయాల సంఘం, 3) లైసెన్సులు, మార్కెట్లు, రెవెన్యూ సంఘం, 4) చట్టం, శ్రామికులు, విద్యా సంబంధమైన సంఘం, ప్రణాళికా రచన, అభివృద్ధి, సహాయక విషయాలకు సంబంధించిన అడహాక్ కమిటీలను కూడా ఏర్పాటు చేసింది.

BRAOU

15.5.1 స్థాయీసంఘం

కమిటీలన్నింటిలో స్థాయీ సంఘం ప్రముఖ స్థానాన్ని కలిగివుంటుంది. కార్పోరేషన్ చట్టంలో పేర్కొన్న మూడు అధికార వ్యవస్థలలో ఇది ఒకటి. స్పష్టంగా నిర్వచించిన అధికారాలు, చట్టబద్ధమైన ఏర్పాటు, నిర్ణీత కాలపరిమితి, పరిపాలనా వ్యవస్థపై చూపగలిగిన స్వభావం కారణంగా స్థాయీ సంఘ పురపాలనలో గణనీయమైన ప్రాధాన్యతను పొందింది. చర్చలకు సంబంధించిన కౌన్సిల్‌కు, పరిపాలనకు సంబంధించిన కమీషనర్‌కు మధ్య స్థాయీ సంఘం వారధివలే పని చేస్తుంది.

హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థలకు చెందిన స్థాయీ సంఘంలో 16 మంది సభ్యులు వున్నారు. ఎన్నికల తర్వాత నగరపాలక సభ్యులు జరిపే మొదటి సమావేశంలో వారు తమనుండి స్థాయీ సంఘం సభ్యులను ఎన్నుకుంటారు. స్థాయీ సంఘం శాశ్వతమైన సంఘంగా వుంటుంది. దీనిలో సగం మంది సభ్యులు నగర పాలక సంస్థ మొదటి సమావేశం జరిపిన రోజు నుండి మరుసటి సంవత్సరం అదే నెల మొదటి తేదీన పదవీ విరమణ చేస్తారు.

స్థాయీ సంఘం తన మొదటి సమావేశంలో తన సభ్యులలో ఒకరిని అధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకుంటుంది. అతడు మరియొక వ్యక్తి అధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకోనబడేవరకు పదవిలో వుంటాడు.

పైన తెల్పిన విధంగా పురపాలనలో స్థాయీ సంఘం అత్యంత అధికారాలు కలిగిన వ్యవస్థగా రూపొందింది. ఈ సంఘం వారానికొకసారి సమావేశమై వివిధ విషయాలను చర్చిస్తుంది. ఈ సంఘం అధ్యక్షుడు ప్రత్యేక సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేయవచ్చు.

స్థాయీ సంఘం అధికారాలను ఈ క్రింది విధంగా వర్గీకరింపవచ్చును.

- నియమ నిబంధనలను చేసే అధికారం,
- ఉత్తర్వులు యివ్వడానికి, పర్యవేక్షించడానికి, అదుపుచేయడానికి అధికారం,
- ఆర్థిక సంబంధమైన అధికారాలు,
- అప్పిల్లేట్ అధికారాలు,
- సలహా సంబంధమైన పాత్ర,

వీటిని గూర్చి కొంత వివరంగా తెలుసుకుందాం.

1. నియమ నిబంధనలను చేసే అధికారం

వివిధ విషయాల నిర్వహణకు, పరిపాలన సమర్థవంతంగా జరగడానికి అవసరమైన నియమనిబంధనలను చేసే అధికారం స్థాయీ సంఘానికి వుంది. నగరపాలక సంస్థ జమాఖర్చులను పరిశీలించే విధానాన్ని, మున్సిపల్ కమీషనర్ ఇతర అధికారులకు అధికారాలను ధారాదత్తంచేసే విధానాన్ని స్థాయీ సంఘం క్రమబద్ధం చేస్తుంది.

2. పర్యవేక్షణ విధులు

కార్పోరేషన్ రూపంలో పురపాలన కలిగివున్న ప్రముఖ లక్షణాలలో చర్చలకు సంబంధించిన విభాగం పరిపాలనా విధులను కూడా నిర్వహించడం. ఒకటి ఈ విధంగా రాజకీయ పరిపాలనా సంబంధమైన సమన్వయం కన్పిస్తుంది. హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థకు చెందిన స్థాయీ సంఘానికి యివ్వబడిన పరిపాలన సంబంధమైన విధులు కొన్ని ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

నగరపాలనకు ముఖ్య కార్యనిర్వాహణాధికారి అయిన కమీషనర్ స్థాయీ సంఘం ప్రత్యక్ష పర్యవేక్షణలో పనిచేస్తాడు. కొన్ని రకాలైన మున్సిపల్ ఉద్యోగులను తాత్కాలికంగానూ, శాశ్వత పద్ధతిపైనా నియమించే అధికారం కూడా స్థాయీ సంఘానికి వున్నది. కొన్ని రకాల మున్సిపల్ ఉద్యోగుల విషయంలో క్రమశిక్షణా చర్యలను తీసుకొనే అధికారం కూడా ఈ సంఘం కలిగివున్నది. వార్షిక పరిపాలన నివేదికను, జమా ఖర్చులను కౌన్సిల్ ముందు ఉంచడానికి ముందుగా స్థాయీ సంఘం వాటిని పరిశీలిస్తుంది.

వాస్తవంలో నగరపాలనలోని వివిధ శాఖల పనితీరును పర్యవేక్షించే సంఘంగా స్థాయీ సంఘం రూపొందింది.

BRAOU

3. ఆర్థిక అధికారాలు

స్థాయీ సంఘం కలిగివున్న అధికారాలలో అతి ముఖ్యమైనది ఆర్థిక విషయాలకు సంబంధించినది. కమీషనర్ అందజేసిన జమా ఖర్చులను, ప్రతిపాదనలను స్థాయీ సంఘం పరిశీలిస్తుంది. ఈ ప్రతిపాదనలను సవరించడానికి సంఘానికి అధికారం వుంది. స్థాయీ సంఘం అధ్యక్షుడు బడ్జెట్లను కార్పోరేషన్ కౌన్సిల్‌కు నివేదిస్తాడు. మున్సిపల్ జమా ఖర్చుల పర్యవేక్షణాధికారి స్థాయీ సంఘం ఆధ్వర్యంలో పనిచేస్తాడు. అతడు తన నివేదికలను ఈ సంఘానికి నివేదిస్తాడు. కొన్ని రకాలైన ఆస్తులను పొందడానికి, అమ్మివేయడానికి స్థాయీ సంఘం ఆమోదం అవసరం.

4. అప్పిల్లేట్ అధికారాలు

కమీషనర్‌చే శిక్షకు గురైన వ్యక్తుల విషయంలో స్థాయీ సంఘం అప్పీలుచేసుకొనే న్యాయస్థానంగా పనిచేస్తుంది.

5. సలహాలనిచ్చే విధులు

అనేక ముఖ్య విషయాలలో కార్పోరేషన్ కౌన్సిల్ స్థాయీ సంఘం సలహాలను కోరుతుంది. తుది నిర్ణయాలను చేయడంలో స్థాయీ సంఘం కౌన్సిల్‌కు మార్గదర్శకత్వంగా వుంటుంది.

స్థాయీ సంఘం నగరపాలనలో కలిగివున్న స్థానాన్ని అతి ప్రముఖమైనదిగా చెప్పవచ్చును. నగరపాలనలో ఈ సంఘం క్యాబినేట్‌వలే రూపొందింది. దీనికి కలిగి వున్న అతి గౌరవ స్థానం దృష్ట్యా నగరపాలనలో అతి ప్రముఖపాత్ర వహించగలిగిన సభ్యులు ఈ సంఘంలో సభ్యులు కావడానికి ప్రయత్నిస్తారు. కౌన్సిల్ చర్చలలో సమర్థన కోసం కమీషనర్ స్థాయీ సంఘం సహాయం కోరతాడు. స్థాయీ సంఘం సహాయ సహకారాలు లేకుండా మున్సిపల్ కమీషనర్ తన బాధ్యతలను సక్రమంగా నిర్వర్తించజాలడని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును.

విషయ సంబంధమైన ఇతర సంఘాలు ఇంతకంటే తక్కువ ప్రాధాన్యత కలిగిన పాత్రను వహిస్తాయి. తమకు నివేదించిన విషయాలను పరిశీలించి వాటిపై కౌన్సిల్‌కు ఈ సంఘాలు సలహాలనిస్తాయి. తమకు సంబంధించిన విషయాలపై పర్యవేక్షణాధికారం కలిగి వుంటాయి.

స్థాయీ సంఘం, వివిధ విషయాలకు సంబంధించిన ఇతర సంఘాలు కౌన్సిల్‌కు, తమ సహాయ సహకారాలను అందజేస్తాయి. కాని పరిపాలనా సంబంధమైన విధులను మున్సిపల్ కమీషనర్ నిర్వహిస్తాడు. ఈ సందర్భంగా మున్సిపల్ కమీషనర్ అధికారాలను విధులను, పాత్రను గూర్చి తెలుసుకోవడం అవసరం.

BRAOU

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. కార్పోరేషన్ ఆర్థిక, శాసన నిర్మాణ సంబంధిత అధికారాల గురించి లఘుటీక రాయండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. కమీటీలను పేర్కొని, చట్టబద్ధమైన, చట్టం పరిధిలోనికి రాని కమిటీల మధ్యగల వ్యత్యాసాన్ని తెలపండి.

. . . . . .

. . . . . .

15.6 మున్సిపల్ కమీషనర్

ఇంతకుముందు తెల్పినట్లుగా నగరపాలక సంస్థ, పురపాలక సంస్థలకు కమీషనర్ అధిపతిగా వుంటాడు. భారతదేశంలో మున్సిపల్ కమీషనర్‌ను అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలలో సిటీ మేనేజర్‌తోనూ, ఇంగ్లండులోని టౌన్ క్లర్క్‌తోను పోల్చవచ్చు. ఆ నగరపాలక సంస్థలో లేక పురపాలక సంస్థలో మేయర్ లేక ఛైర్మన్ రాజకీయ నాయకత్వం వహిస్తే, కమీషనర్ కార్యనిర్వాహక శాఖ నాయకుడుగా వుంటాడు. నగర, పట్టణ పాలనలో రాజకీయాలను పరిపాలనా వ్యవస్థ నుండి వేరుచేయడం ప్రముఖ లక్షణంగా కనిపిస్తుంది. అందువల్ల పరిపాలనా విభాగాన్ని రాజకీయ విభాగపు ఒత్తిడులు, ప్రభావాల నుండి రక్షించడానికి సంస్థాగతమైన ఏర్పాటు చేశారు.

భారతదేశపు నగరాలలో నగరపాలక సంస్థల కమీషనరుగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి డిప్యూటేషన్‌పై వచ్చిన అధికార్లు వున్నారు. బొంబాయి, ఢిల్లీ, మద్రాస్, కలకత్తా, హైదరాబాదు వంటి ప్రధాన నగరాలలోకమీషనర్లు అఖిల భారత సర్వీసులకు చెంది వుంటారు. వాస్తవానికి బొంబాయి మున్సిపల్ కమీషనర్ అక్కడి రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ప్రాధాన కార్యదర్శికి సమాన హోదాను కలిగివున్నాడు. ఈ అధికారి తన విధులను నిర్భయంగా నిర్వర్తించడానికి వీలుగా అతని సర్వీసు విషయాలను, జీత భత్యాలను, కాలపరిమితిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వమే నిర్ణయిస్తుంది. రాజకీయ సంక్షోభాలకు దూరంగా వుండడానికి, వాటినుండి ఈ అధికారులను రక్షించడానికి అవసరమైన చట్టబద్ధమైన ఏర్పాట్లు వున్నాయి. అదే సమయంలో ఎన్నుకోబడిన కౌన్సిల్‌కు ఈ అధికారులు జవాబుదారీ వహించే విధంగా కూడా చట్టబద్ధమైన ఏర్పాట్లు వున్నాయి. ఈ అధికారిని తొలగించమని కౌన్సిల్ కోరవచ్చును. అధికారిని తొలగించమని కోరే తీర్మానాన్ని కౌన్సిల్ సమావేశంలో అధిక సంఖ్యాబలంతో ఆమోదించాలి. ఈ అధిక సంఖ్యాబలాన్ని వివిధ నగరపాలక సంస్థలలో 50 శాతం పైబడి ఉంది. అసమర్థత, విధుల నిర్వహణలో వైఫల్యం కారణంగా కమీషనర్‌ను తొలగించవలసిందని కౌన్సిల్ కోరవచ్చు.

15.6.1 విధులు

హైదరాబాదు కార్పోరేషన్ చట్టం ప్రకారం, చట్టంలోని ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, "ఈ చట్టంలోని నిబంధనలు, ఇతర చట్టాలలోని నిబంధనల ప్రకారం అధికారం నిర్వర్తించడానికి కమీషనర్‌కు పూర్తి కార్యనిర్వాహక అధికారం యివ్వబడింది". ఈ చట్టం కమీషనర్‌ను నగరపాలక సంస్థ అధికారులలో ఒకరుగా ఏర్పాటు చేసింది. మున్సిపల్ కమీషనర్ విస్తృతమైన అధికారాలు కలిగివుంటాడు. అతడి అధికారాలను పరిపాలనా సంబంధమైన ఆర్థిక సంబంధమైన, ఎన్నికలకు చెందిన, సలహా పూర్వకమైనవిగా విభజించవచ్చును. అతడి అధికారాలను గూర్చి సంగ్రహంగా తెలుసుకోవడంవల్ల నగరపాలనలో అతని స్థానాన్ని అర్థం చేసుకోగలుగుతాము.

నగరపాలనలో కార్యనిర్వాహక శాఖ అధిపతిగా కౌన్సిల్ ఆమోదించిన విధానాలను అమలుచేయడానికి కమీషనర్ బాధ్యత వహిస్తాడు. నగరపాలన వ్యవస్థలో వివిధ బాధ్యతలను కలిగివున్న అధికారులు, ఉద్యోగులు అతని ఆధ్వర్యంలో పనిచేస్తారు. నగరపాలన సమర్థవంతంగా జరగడానికి అతడు కార్యనిర్వాహక విభాగానికి బాధ్యత వహిస్తాడు. అతడు కౌన్సిల్‌కు, దాని సంఘాలకు సలహాలనిస్తాడు. ఆధునిక నగరపాలన అతి సంక్లిష్టమైనదిగా వివిధ రకాల బాధ్యతలను వహించడానికి అధిక సంఖ్యలో సాధారణ ఉద్యోగులు, నిపుణులు, నగరపాలక సంస్థలో పని చేస్తుంటారు. అన్ని నగరాలు, ముఖ్య పట్టణాలు డిప్యూటీ కమీషనర్, మున్సిపల్ కార్యదర్శి, ముఖ్య ఆర్థిక, అకౌంట్స్ అధికారి, ముఖ్య ఆడిటర్ అనే సాధారణ అధికారులను, ముఖ్య ఇంజనీర్, ప్రధాన వైద్య ఆరోగ్య అధికారి, ప్రధాన సిటీ ప్లానర్, ప్రధాన మెకానికల్ ఇంజనీరు అనే అధికారులను, నిపుణులైన అధికారులను కలిగివున్నాయి. నగరపాలనలో వివిధ విభాగాల కార్యక్రమాలను సమన్వయ పర్చడం మున్సిపల్ కమీషనర్ విధులలో ప్రధానమైనది. ఈ విధంగా మున్సిపల్ కమీషనర్ నగరపాలన సమర్థవంతంగా జరగడానికి

BRAOU

మరుకైన నాయకత్వాన్ని లభింపజేయాలి.

15.6.2 ఆర్థిక విధులు

నగరపాలక సంస్థలకు చెందిన బడ్జెట్ ప్రతిపాదనలను రూపొందించడానికి, కౌన్సిల్‌కు సమర్పించడానికి కమీషనర్ బాధ్యత వహిస్తాడు.మొదట బడ్జెటును స్థాయీ సంఘానికి నివేదిస్తారు. తర్వాత స్థాయీ సంఘం సూచనలతోబాటు దానిని కౌన్సిల్ ఆమోదానికి సమర్పిస్తారు. స్థాయీ సంఘం, కౌన్సిల్ బడ్జెట్‌పై జరిపే చర్చలలో కమీషనర్ సహాయపడతారు. నగరపాలక సంస్థ నిధులను సవ్యమైన విధంగా ఉపయోగించడంలో కమీషనర్ ప్రముఖపాత్ర వహిస్తాడు. భారత దేశంలోని నగరపాలక సంస్థలూ, పురపాలక సంస్థలూ తగినన్ని నిధులు లేక తమ విధి నిర్వహణలో ఇబ్బందులను ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఈ విషయం దృష్ట్యా, బడ్జెటును అమలుచేయడంలో సాధ్యమైనంత పొదుపును, సామర్థ్యాన్ని సాధించడానికి మున్సిపల్ కమీషనర్ ప్రయత్నిస్తాడు.

అనేక నగరాలలో నగరపాలక సంస్థ, ఆమోదంలేని ఖర్చు ద్వారా ఆదాయం నష్టపోకుండా చూడడానికి ప్రధాన ఆడిటర్ అనే ఉద్యోగి వుంటాడు. నగరపాలక సంస్థ ప్రధాన కార్యనిర్వహణాధికారిగా కమీషనర్ నగరపాలన తీరును సమర్థించవలసి వుంటుంది.

15.6.3 ఎన్నికల విధులు

నగరపాలక సంస్థ ఎన్నికలు 5 సంవత్సరాలకు ఒకసారి నిర్వహించవలసి వుంటుంది. ప్రధాన కార్యనిర్వహణాధికారి హోదాలో మున్సిపల్ కమీషనర్ ఎన్నికల నిర్వహణ కొరకు అవసరమైన ఏర్పాట్లన్నీ చేసే బాధ్యత కలిగివుంటాడు.

15.6.4 సలహా సంబంధమైన విధులు

నగరపాలన సవాళ్ళతో కూడి వుంటుంది. శాసన సంబంధమైన విషయాలకు చెందిన విభాగం, కార్యనిర్వహణ విభాగం ప్రదర్శించే సహకారం, సమన్వయాలపై ఆధారపడి నగరపాలన తీరుతెన్నులు వుంటాయి. ఎన్నుకోబడిన కౌన్సిల్‌కు, వివిధ సంఘాలకు అవసరమైన సమాచారాన్ని అందించడానికి సలహాలనివ్వడానికి కమీషనర్ బాధ్యత వహిస్తాడు. ఏ విషయంపైనైనా సరియైన అవగాహన కొరకు ఒకప్పుడు ఎన్నుకోబడిన సభ్యులు కమీషనర్ సహాయాన్ని కోరతారు.

పై అధికారాలు, విధులతో బాటు కమీషనర్ తన నగరానికి చెందిన అత్యుత్తమ రూపాన్ని ప్రదర్శింపజేయాలి. ఇందుకొరకు అతడు మంచి ప్రజా సంబంధ అధికారిగానూ, ప్రజల కష్టనిష్ఠురాలను తొలగించే సమర్థత కలిగిన అధికారిగానూ పనిచేయవలసి వుంటుంది. నగరపాలన సక్రమంగా జరగడానికి, అభివృద్ధిని సాధించడానికి అధికార్ల బృందానికి కమీషనర్ దూరదృష్టి, అంకిత భావం కలిగిన మేనేజర్‌గా పనిచేయవలసి వుంటుంది. పరిపాలనా వ్యవహారాలలో డిప్యూటీ కమీషనర్లు, అసిస్టెంట్ కమీషనర్లు, ఇతర అధికార్లు మున్సిపల్ కమీషనర్‌కు తోడ్పడతారు. సాంకేతిక నిపుణులుగా వైద్య ఆరోగ్య అధికారి, ప్రధాన ఇంజనీరు, సిటీ ప్లానర్ ప్రధాన పాత్ర వహిస్తారు. పౌర సౌకర్యాలలో అధిక భాగం సాంకేతిక నిపుణుల సామర్థ్యంపై ఆధారపడివుంటాయి. నీటి సరఫరా ఆగిపోవడం, మురుగునీటి నిర్వహణలో లోపం కలగడం, వాతావరణ, జలకాలుష్యం అధికంగా పెరగడం, పారిశుద్ధ్యంలో లోపాలు జరగడం మొదలైన వాటన్నిటినీ నివారించడానికి సాంకేతిక నిపుణులైన అధికారుల సేవలు అత్యావశ్యకమౌతాయి. కమీషనర్ సాధారణంగా ఈ నిపుణులైన అధికారుల సహాయ సహకారాలతోనే నగరపాలన సక్రమంగా సమర్థవంతంగా, వృధా ఖర్చులు లేకుండా జరిగేట్లు చూడగల్గుతాడు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 3

1. కార్పొరేషన్ పాలనలో కమీషనర్ పాత్ర ఎట్టిది?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

15.7 మేయరు

నగరపాలనలో మేయరు పదవి లాంఛనమైన ప్రాధాన్యతను కలిగివుంటుంది. నగరం ప్రథమ పౌరుడుగా మేయర్ కొంత గౌరవాన్ని, అంతస్థును కలిగివుంటాడు.

హైదరాబాదు మున్సిపల్ కార్పోరేషన్ చట్టం (1955) ప్రకారం ఎన్నుకోబడిన నగరపాలక సంస్థ సభ్యుల నుండి మేయర్ ఒక సంవత్సర కాలం పదవిలో వుండే విధంగా ఎన్నుకోబడతాడు. మేయర్‌ను పదవి నుంచి తొలగించే విషయంలో చట్టం ఎటువంటి ఏర్పాటు చేయలేదు. కాని నగరపాలక సంస్థకు లిఖిత పూర్వకంగా తెలియపర్చడం ద్వారా మేయర్ తన పదవికి రాజీనామా చేయవచ్చు.

కౌన్సిల్ సమావేశాలకు మేయర్ అధ్యక్షత వహిస్తాడు. నగరాన్ని సందర్శించే ప్రముఖులకు, విదేశీ ప్రముఖులతోసహా ఏర్పాటుచేసే పౌర సన్మాన కార్యక్రమాలకు మేయర్ అధ్యక్షత వహించడం సంప్రదాయంగా వున్నది. ఆయన పౌరులను కలుసుకొని వారినుండి మహజర్లను స్వీకరించడం, అమలు జరుగుతున్న నిర్మాణాలను పర్యవేక్షించడం చేస్తాడు. మొత్తం మీద నగరపాలనలో మేయర్ పాత్ర పరిమితమైనది.

15.8 హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ పరిపాలనా వ్యవస్థ

నగరపాలన క్రమక్రమంగా సంక్లిష్టమౌతున్నది. కార్యనిర్వాహక శాఖ అధిపతిగా కమీషనర్ సాధారణ, నిపుణులైన సీనియర్ అధికార్ల సహాయంతో పరిపాలనను నిర్వహిస్తాడు. కమీషనర్‌కు పౌర సౌకర్యాలను అందించడంలో తోడ్పడే ఉద్యోగుల బృందాన్ని ఈ క్రింది పట్టికలో చూపడం జరిగింది.

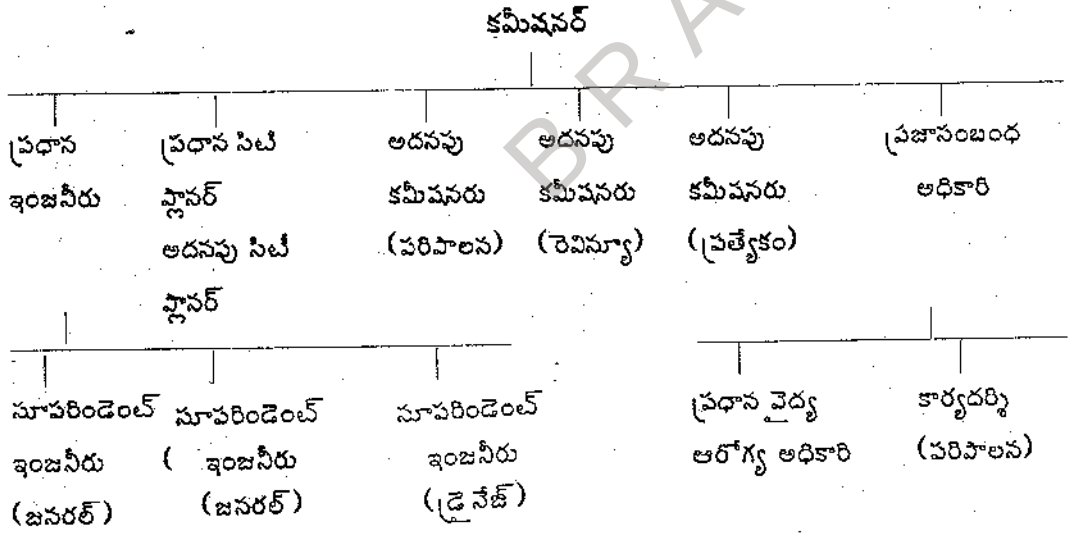

ఇంతకు ముందు చెప్పినట్లుగా నగరపాలక సంస్థ, పౌరుల ఆరోగ్యానికి, పౌర సౌకర్యాలకు, రహదారుల నిర్వహణకు, క్రమబద్ధమైన నగరం అభివృద్ధికి బాధ్యత వహిస్తుంది. నగరంలో నిర్మాణపు పనులకు లైసెన్సులు మంజూరుచేసే అధికారం కలిగి వుంటుంది. చట్టబద్ధమైన బాధ్యతలను నిర్వహించడానికి హైదరాబాదు నగర పాలక సంస్థ సీనియర్ అధికారులను ఉపయోగిస్తుంది. ఉదాహరణకు ప్రధాన ఇంజనీరు, అతని సహాయకులు నగరంలోమురికినీటిపారుదల, రహదార్ల నిర్మాణం, నిర్వహణ మొదలైన విషయాలకు సంబంధించిన ప్రణాళికలను, ప్రాజెక్టులను రూపకల్పన చేసే బాధ్యత వహిస్తారు. అదేవిధంగా ప్రజారోగ్యం సంరక్షించడానికి అవసరమైన

BRAOU

నివారక చర్యలను, వైద్య సహాయక చర్యలను నిర్వర్తించే బాధ్యతను ప్రధాన వైద్య ఆరోగ్య అధికారి, అతనిక్రింద పనిచేసే ఉద్యోగుల బృందం కలిగివుంటారు. ప్రధాన సిటీప్లానర్ జంటనగరాలలో ఖాళీస్థలాల ఉపయోగం, భవనాల నిర్మాణానికి సంబంధించిన వివిధ విషయాలను క్రమబద్ధం చేస్తాడు. నగరపాలనకు వనరులను సమకూర్చుకోవడం అత్యంత ప్రాధాన్యమైన విషయం కావడంవల్ల ఈ ప్రముఖమైన కార్యక్రమాన్ని అదనపు కమీషనర్ (రెవిన్యూ) అనే సీనియర్ అధికారి నిర్వహిస్తాడు. దీనికి తోడు కమీషనర్‌కు పరిపాలన, ప్రత్యేక సహాయం అందజేసే మరి యిద్దరు అదనపు కమీషనర్లు వున్నారు. నగరపాలక సంస్థ కార్యదర్శి ప్రధానంగా కౌన్సిల్, స్థాయీ సంఘాలకు సంబంధించిన కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తాడు. అతడు మేయర్‌కు, నగర పాలక సంస్థ సభ్యులకు, స్థాయీ సంఘం అధ్యక్షునికి పరిపాలనా సంబంధమైన సహాయాన్ని అందజేస్తాడు.

పై అధికార్లతోబాటు హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థకు జమాఖర్చులు తనిఖీచేసే ఒక ప్రత్యేక అధికారి వున్నాడు. అయితే అతడు స్థాయీ సంఘం, కౌన్సిల్ అదుపులో పనిచేస్తాడు. గత కొద్ది సంవత్సరాలుగా నగరపాలక సంస్థ నగర పాలనలో అధికమౌతున్న సవాళ్ళను ఎదుర్కొనడానికి సాధారణ, నిపుణులైన అనేకమంది అధికారులను నియమించడం ద్వారా పరిపాలనా వ్యవస్థను పటిష్టం చేసుకున్నది.

పరిపాలన కేంద్ర కార్యాలయంలోనే గాక క్షేత్ర ప్రాంతాలలో గూడా పనిచేస్తుందనే విషయం అందరికీ తెలిసిందే. విధానాలను అమలుపరిచే క్షేత్రాలలో పనిచేసే ఉద్యోగుల మధ్య, పౌరులమధ్య ప్రత్యక్ష సంబంధాలు వుంటాయి. క్షేత్రంలో పనిచేసే ఉద్యోగులు పౌరుల కోర్కెలను సంతృప్తిపరచడంలో ముఖ్యమైన పాత్ర వహిస్తారు. నగరపాలనలో క్షేత్రీయ పరిపాలన అత్యంత ప్రాధాన్యత వహిస్తుంది. ఎందుకనగా ప్రజలు ఎదుర్కొనే సమస్యలను వెంటనే పరిష్కరించడానికి చర్యలు తీసుకొనకపోతే పౌరులకు ఇబ్బందులు కలుగుతాయి. మురుగునీటిపారుదల గొట్టాలలో అవరోధాలు ఏర్పడడం, చెత్తా చెదారం తొలగించడంలో ఆలస్యం నీటి సరఫరాలో వైఫల్యం మొదలైనటువంటి సమస్యలకు వెంటనే పరిష్కారం కనుగొనాలి. లేనిచో ఆ ప్రాంతంలోని పౌరుల ఆరోగ్యం దెబ్బతినే ప్రమాదం వుంటుంది. పరిపాలన సమర్థవంతంగా జరపడానికి హైదరాబాదు నగరాన్ని ఆరు విభాగాలుగా విభజించారు. ఒక్కొక్క విభాగంలోని కార్యాలయం ఆ ప్రాంతంలోని ప్రజల అవసరాలను తీర్చడానికి తోడ్పడుతుంది.

- **క్షేత్రీయ వ్యవస్థ (Field Office)**

హైదరాబాదు నగరంలో క్షేత్రీయ పరిపాలనా వ్యవస్థలో సర్కిల్ ప్రధానమైన విభాగం. హైదరాబాదు నగరంలోఇటువంటి ఆరు సర్కిళ్ళు ప్రస్తుతం వున్నాయి. ప్రతి సర్కిల్‌ను వార్డులుగా విభజించారు. ప్రతి వార్డులో ఒక చిన్న కార్యాలయం వుంటుంది. కేంద్ర కార్యస్థానంలో వలెనే పరిపాలనా వ్యవస్థలో కూడా అనేకమంది సాంకేతిక, పరిపాలనా సంబంధిత అధికారులు వున్నారు. సర్కిల్ స్థాయిలో అధికార వ్యవస్థను ఈ క్రింది పట్టికలో చూడవచ్చు.

డిప్యూటీ కమీషనర్

సహాయ సిటీ ప్లానర్	ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీరు	సహాయ వైద్య అధికారి	మేనేజర్	రెవిన్యూ అధికారి

సర్కిల్ స్థాయిలో పరిపాలనా వ్యవస్థకు అధిపతి అయిన డిప్యూటీ కమీషనర్ వివిధ కార్యక్రమాలను పర్యవేక్షించడం, సమన్వయపరచడం చేస్తాడు. వాస్తవానికి సర్కిల్ స్థాయిలో అతని చొరవవల్లనే వివిధ కార్యక్రమాలు, ప్రణాళికలు అమలు జరుగుతాయి. తన అధికారానికి లోబడి పనిచేస్తున్న వివిధ అధికారుల పనిని పర్యవేక్షించడం, పౌరుల సమస్యలకు పరిష్కారాలు కనుగొనడం అతని బాధ్యతలు. సర్కిల్ స్థాయికి దిగువన కొద్దిమంది ఉద్యోగులు గల వార్డు కార్యాలయాలు పౌరుల అత్యవసర కోరికలను తీర్చడానికి కృషిచేస్తాయి.

నగరపాలక సంస్థ పరిపాలన వ్యవస్థ విస్తారమైన, గణనీయమైన రీతిలో ఏర్పాటు చేశారు. ఈ వ్యవస్థతో

పాటు ఉద్యోగుల బృందం, ఆర్థిక వనరులు పరిపాలనలో కీలకమైన స్థానాన్ని కలిగివుంటాయి. నగరపాలక సంస్థ సమర్థవంతంగా పనిచేయడానికి తగినన్ని నిధులు లభించాలి. దీనికితోడు అధిక సంఖ్యంలో పనివారు కూడా అవసరమౌతారు. ఎందుకనగా నగరపాలక సంస్థ విధులలో అధిక భాగం శ్రమ సాంద్రతలో కూడివున్నాయి. అందువల్ల హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ ఆర్థిక వనరులను, ఉద్యోగుల తీరుతెన్నులను క్లుప్తంగా చర్చించడం అవసరం.

15.9 హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ ఆర్థిక వనరులు

హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ తన ఆదాయాన్ని పన్నులు, గ్రాంట్లు రుణాలు, లాభసాటియైన కార్యకలాపాల నుండి పొందుతున్నది. హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ ఆర్థిక పరిస్థితి సంతృప్తికరంగా లేదనే విషయం సర్వవిదితమే. దీనికి లభించే ఆదాయంలో దాదాపు 44 శాతం వరకు జీతాల చెల్లింపుకే వుపయోగిస్తున్నట్లు తెలుస్తున్నది. మిగతా వివిధ కార్యక్రమాలను నగర పాలక సంస్థ పరిమితమైన నిధులతో నిర్వహించవలసివున్నది. అందువలన పౌరులకు అత్యవసరమైనసేవలను అందించడం క్రమక్రమంగా కష్టసాధ్యమౌతున్నది. అభివృద్ధి చెందిన సౌకర్యాలను కలిగించే అవకాశమేలేదు. నగరపాలక సంస్థ పన్నుల నుండి తన ఆదాయాన్ని క్రమబద్ధమైన పన్ను విధానం ద్వారా, పన్ను వసూళ్లలో అభివృద్ధి ద్వారా పెంచుకోవలసిన అవసరమున్నది. అంతేగాక ప్రభుత్వం కూడా గ్రాంట్ల మొత్తాన్ని పెంచవలసిన అవసరమున్నది. పౌరులు కూడా అధికమౌతున్న నగరపాలక సంస్థ ఖర్చులో కొంత భాగాన్ని భరించడానికి స్వచ్ఛందంగా ముందుకు రావాలి.

15.10 నగరపాలక సంస్థ ఉద్యోగులు

విస్తరిస్తున్న హైదరాబాదు నగరం పరిపాలన సమర్థవంతంగా జరగడానికి సామర్థ్యం కలిగిన ఉద్యోగులు అవసరం. సాధారణంగా నగరపాలక సంస్థ అనేకమంది అధికారులను, నేర్పు కలిగిన, నేర్పులేని కార్మికులను ఉపయోగిస్తుంది. హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థలో పనిచేస్తున్న ఉద్యోగులలో నాల్గు వర్గాలను గుర్తించవచ్చును. మొత్తం మీద ఈ ఉద్యోగులను డిప్యూటెడ్ ఉద్యోగులు, సొంత ఉద్యోగులు అని రెండు వర్గాలుగావిభజించ వచ్చును. ఉద్యోగుల వివరాలను ఈ క్రింది పట్టిక నుండి తెలుసుకోవచ్చును.

హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ ఉద్యోగులు

- డిప్యూటెడ్ అధికారులు
  - అఖిల భారత సర్వీసులు
    - కమీషనర్
  - రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అధికారులు
    - డిప్యూటీ కమీషనర్
    - ప్రధాన రెవిన్యూ అధికారి
    - సాంకేతిక అధికార్లు
- సొంత ఉద్యోగులు
  - 1.విభాగపు అధికారులు, సీనియర్ సాంకేతిక ఉద్యాగులు
  - 2.వైద్యాఖలకు చెందిన జూనియర్ సాంకేతిక ఉద్యోగులు.
  - 3.సాంకేతిక, సాధారణ నాల్గవ తరగతి ఉద్యోగులు

నగరపాలక సంస్థ సంక్లిష్ట స్వభావం దృష్ట్యా ప్రధాన కార్యనిర్వాహక అధికారి విస్తారమైన పరిపాలన అనుభవం కలిగినవాడై, నగరపాలనలోని సవాళ్ళను ఎదుర్కొగలిగిన వ్యక్తియై వుండాలి. సాధారణంగా హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ కమీషనర్‌గా అఖిల భారత సర్వీసులకు చెందిన సీనియర్ ఉద్యోగిని నియమిస్తున్నారు. తగిన

BRAOU

అధికారం, ప్రభుత్వంతో సత్సంబంధాలు కలిగిన ఈ అధికారి ఉత్సాహవంతమైన నాయకత్వాన్ని ఉద్యోగులకు లభింపజేయగల్గుతాడు.

డిప్యూటెడ్ అధికార్లలో రెండవ వర్గం రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సర్వీసులకు చెందినవారు. నగరపాలనలో సాధారణ, సాంకేతిక విభాగాలలో పనిచేస్తున్న అధికార్లందరూ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి డిప్యుటేషన్ మీద వచ్చినవారే. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి ఈ విధంగా డిప్యుటేషన్ మీద వచ్చిన అధికార్లలో డిప్యూటీ కమీషనర్, ప్రధాన ఇంజనీరు, ప్రధాన వైద్య ఆరోగ్య అధికారి, సిటీ ప్లానర్, ప్రధాన రెవిన్యూ అధికారి ముఖ్యమైనవారు. వీరి సర్వీసు విషయాలు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నిబంధనలకు లోబడివుంటాయి.

నగరపాలక సంస్థ తన సొంత ఉద్యోగులను నియమించుకొనే అధికారం కలిగి వున్నది. నగరపాలక సంస్థ సర్వీసుకు చెందిన ఈ ఉద్యోగులలో మూడు విభాగాలు కనిపిస్తాయి.

మొదటి విభాగంలో కౌన్సిల్ నియమించిన అధికార్లు, సీనియర్ సాంకేతిక ఉద్యోగులు ఉంటారు. రెండవ విభాగంలో గుమాస్తాలు, జూనియర్ సాంకేతిక ఉద్యోగులు వుంటారు. వీరిని స్థాయీ సంఘం నియమిస్తుంది. మూడవ విభాగంలో కమీషనర్ చే నియమించబడిన సాధారణ, సాంకేతిక, నాల్గవ తరగతి ఉద్యోగులు వుంటారు.

నగరపాలక సంస్థ చెల్లించే జీతభత్యాల నుండి ఈ సంస్థలో ఎక్కువ సంఖ్యలో అధికార్లు వున్నట్లు తెలుస్తున్నది. కాని పౌర అధికార్ల నిర్వహణా సామర్థ్యం సంతృప్తికరంగా లేదు. ఉద్యో గులలో రెండు వర్గాలకు చెందిన వ్యక్తులు వుండటం వల్ల పరిపాలనా సామర్థ్యం సంతృప్తికరంగా లేదు. పరిమిత కాలానికి మాత్రమే పనిచేసే డిప్యూటెడ్ అధికార్లు నగరపాలక సంస్థ కార్యకలాపాలపట్ల తగినంత శ్రద్ధ చూపడంలేదు. అంతేగాక వారు నగరపాలక సంస్థ సొంత ఉద్యోగులపై తగిన క్రమశిక్షణను అమలు చేయలేక పోతున్నారు. ఈ ఉద్యోగులకు ఎన్నికైన సభ్యుల మద్దతు వుండడమే దీనికి కారణం. దీనికితోడు వివిధ రకాల కార్మిక సంఘాలు యాజమాన్యంపై ఒత్తిడి కలిగించి అనేక సౌకర్యాలను పొందగలుగుతున్నాయి. ఈ అన్ని కారణాలవల్ల వివిధ వర్గాల ఉద్యోగుల పనితీరు సంతృప్తికరంగా లేదు. ఈ విషయంలో పరిస్థితిని మెరుగుపర్చడానికి రెండు మార్గాలను సూచింపవచ్చును. మొదటిదాని ప్రకారం పురపాలక సంస్థలలోని ఉద్యోగులందరికీ ప్రాంతీయకరణ చేస్తే, అధికారులందరూ రాష్ట్ర సర్వీసులకే చెందుతారు. రెండవ సూచన ప్రకారం కమీషనర్ తప్ప మిగతా మున్సిపల్ ఉద్యోగులందరినీ నగరపాలక సంస్థ ఉద్యోగులుగా పరిగణించాలి. దీనివల్ల పరిస్థితులు మెరుగుపడే అవకాశం వున్నది.

15.11 నగర పాలన సమస్యలు

- **ప్రాధాన్యత కోల్పోవుట :** హైదరాబాదు నగరంతో సహా భారతదేశంలో నగరపాలన వ్యవస్థలను పరిశీలిస్తే నగరపాలన సంస్థలు స్వయం ప్రతిపాలన సంస్థలుగా తమ ప్రాధాన్యతను కోల్పోయాయని తెలుస్తుంది. హైదరాబాదుతో సహా అనేక నగరపాలక సంస్థలను ప్రభుత్వాలు రద్దుచేయడం, వాటిని స్పెషల్ ఆఫీసర్ల అజమాయిషీ క్రింద ఉంచడం రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు స్థానిక స్థాయిలో ప్రజాస్వామికంగా ఏర్పాటైన సంస్థల పనిపట్ల విశ్వాసం సడలిందని స్పష్టమౌతున్నది. ఈ సంస్థలకు ఎన్నికలు జరపడం, జరపకపోవడం అనే నిర్ణయం ప్రభుత్వమే చేయాలి. పౌరులకు ఇందులో ఏ మాత్రం భాగస్వామ్యం లేదు.

- **వైశాల్యం :** మరొక ఆందోళనను కలిగించే విషయం ప్రభుత్వం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను ఏర్పాటుచేయడం. పట్టణాల పెరుగుదలను, అభివృద్ధిని క్రమబద్ధం చేయడానికి ఈ సంస్థలను ఏర్పాటుచేస్తున్నారు. హైదరాబాదు విషయంలో హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థకు; కులీ కుతుబ్ షాహీ సంస్థకు మధ్య అధికార పరిధికి సంబంధించిన సమస్యలు తల ఎత్తుతున్నాయి. అంతేగాక ఈ సంస్థలు సంతృప్తికరమైన ఆర్థిక వనరులను కలిగివుండి, నిర్మాణపు పనులను చేపట్టగలిగిన స్థితిలో వున్నాయి. వీటితో పోల్చినప్పుడు

B R AOU

నగరపాలక సంస్థలు తమకు లభిస్తున్న పరిమిత ఆర్థిక వనరుల సహాయంతో పౌర సౌకర్యాలను సంతృప్తికరంగా కలిగించలేకపోతున్నాయి. పౌర సౌకర్యాలను కలిగించడానికి అనేక రకాలైన సంస్థలు ఏర్పడడం వల్ల పౌరులు ఈ సంస్థలపై తమ సౌకర్యాల పరికల్పన కొరకు ఆధారపడడం జరుగుతున్నది. తద్వారా నగర పాలక సంస్థ స్థాయి క్షీణిస్తున్నది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 4

1. పట్టణ ప్రభుత్వ సమస్యలను పేర్కొనండి.

.....

.....

.....

.....

15.12 సారాంశం

నగరపాలక సంస్థలకు ఎన్నికలు జరపడం, ఈ సంస్థలకు, పట్టణాభివృద్ధి సంస్థకూ మధ్య అధికార విభజన ఖచ్చితంగా జరపడం, నగరపాలక సంస్థల వనరులను పెంచడం అనే విషయంపై నగరపాలక సంస్థల భవిష్యత్తు ఆధారపడివున్నది. స్పెషల్ ఆఫీసర్ల పరిపాలనను అంతంచేసి ప్రజాస్వామిక పద్ధతిలో నగరపాలక సంస్థలను ఏర్పాటు చేయడానికి పౌరులు ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తేవాలి. ఇది జరగకపోతే నగరపాలక సంస్థలు రాష్ట్ర ప్రభుత్వపు శాఖలుగా మాత్రమే కొనసాగుతాయి.

15.13 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి– జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 15.4.2., 15.4.1. చదవండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 15.4.2, 15.4.1 చదవండి.
2. జవాబు కోసం 15.5 చదవండి.

అభ్యాసం – 3

1. జవాబు కోసం 15.6 చదవండి.

అభ్యాసం – 4

1. జవాబు కోసం 15.11 చదవండి.

BRAOU

15.14 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి 30 వంక్షులలో సమాధానం రాయండి.

1. హైదరాబాద్ మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ పరిణామాన్ని వివరించండి.
2. నగర ప్రభుత్వ ప్రాముఖ్యతని వివరించండి.

II. ఈ క్రింది వాటికి సుమారు 15 వంక్షులలో సమాధానం రాయండి.

1. మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ కౌన్సిల్ అధికారాలను, విధులను పేర్కొనండి.
2. మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌ల ఆర్థిక వనరులపై వ్యాఖ్యానించండి.

15.18 సంప్రదించిన రచనలు

1.	M.A. Mutlalib & Md. Akbar Ali Khan	:	Theory of Local Government
2.	Radha Kumud Mukherjee	:	Local Government in India
3.	Harold F.Alderfer	:	Local Government in Developing Countries.
4.	Darke and Walker	:	Local Government and the Public.

BRAOU

రచనః కె.వి. శ్రీనివాసన్
అనువాదం : ఎ. సోమసుందరరావు

•••

ఖండిక –16: పురపాలక సంఘాలు : వ్యవస్థా అధ్యయనం

విషయక్రమం

16.0 లక్ష్యం
16.1 పరిచయం
16.2 పరిణామం
16.3 ఆంధ్రప్రదేశ్ పురపాలక సంఘాల చట్టం
16.4 ఏర్పాటుకవసరమైన పరిస్థితులు, వాటి వర్గీకరణ
16.5 విధులు
16.6 వ్యవస్థా నిర్మాణం
16.6.1 కౌన్సిల్
16.6.2 ఛైర్మన్
16.6.3 కమీషనర్
16.7 ఆర్థిక వనరులు
16.8 ఉద్యోగులు
16.9 నియంత్రణ
16.10 కొత్త పోకడలు
16.11 సారాంశం
16.12 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి - జవాబులు
16.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
16.14 చదవదగిన రచనలు

16.0 లక్ష్యం

ఈ భాగంలో పురపాలక సంఘాల నిర్మాణం, విధుల గూర్చి పరిశీలించబడింది. ఇది చదివితే మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- పురపాలక సంఘాల వ్యవస్థా నిర్మాణం, ఉద్యోగులు,
- వాటికి లభించే ఆర్థిక వనరులు,
- వాటిపై ప్రభుత్వ నియంత్రణ.

16.1 పరిచయం

మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో అభివృద్ధి అనేపదం తరచుగా వాడుతుంటారు. అభివృద్ధి అనగా సమాజంలో సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిపాలనా సంబంధమైన విభాగాలలో ప్రభుత్వం సమిష్టి తోడ్పాటుతో సమగ్రమైన మార్పును కలగజేయడానికి కృషి అని చెప్పవచ్చును. వాస్తవానికి ఇది పెద్ద సవాలు వంటిది. ఈ లక్ష్యాల సాధన కోసం కేంద్ర, రాష్ట్ర, స్థానిక స్థాయిలలో వివిధ రకాల ప్రభుత్వాలు ప్రముఖమైన పాత్ర వహించాలి. ఈ విధంగా ఈ ప్రభుత్వాలు అభివృద్ధి కృషిలో భాగస్వాములుగా వుంటాయి.

సాధించిన అభివృద్ధి ఎంత విస్తారంగా వున్నదో, ఎటువంటి లక్షణాలను కలిగి వున్నదో అనే విషయాలు

BRAOU

ప్రభుత్వం లభింపజేసే వివిధ రకాల వనరుల మీదనేగాక ప్రజలు ఆ కృషిలో చురుకుగా పాల్గొనడం మీద గూడ ఆధారపడివుంటుంది. సాంఘిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలలో పౌరులు పాల్గొనడం అత్యావశ్యకం. ఈ సందర్భంగా పట్టణ, గ్రామీణ స్వపరిపాలనా సంస్థలు ప్రాధాన్యత పొందుతాయి. పురపాలక, పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలు సామాన్య మానవునికి అత్యంత సన్నిహితంగా వుండడమేగాక అతనికి పుట్టుకనుండి మరణం వరకు అనేక రకాలైన సేవలను లభింపజేస్తాయి. ఆ కారణంగా సామాన్య మానవుడు ఈ స్థానిక సంస్థలతో అతి తరచుగా సన్నిహితమౌతూ వుంటాడు.

ఫిషర్, బిషప్ అనే రచయితలు స్థానిక ప్రభుత్వ ప్రాధాన్యత ఈ క్రింది మాటలలో స్పష్టంగా వివరించారు. " మన ప్రయోజనాల జాతీయకరణ, అంతర్జాతీయకరణ జరిగినప్పటికీ పౌరుల జీవితాలలో స్థానిక ప్రభుత్వం యిప్పటికీ ప్రధానమైన పాత్రను కలిగి వున్నదని స్పష్టమౌతుంది. అన్ని రకాల ప్రభుత్వ సేవలలో స్థానిక ప్రభుత్వం లభింప జేసే సేవలు వ్యక్తుల దైనిక జీవితంపై ప్రత్యక్షమైన ప్రభావం చూపుతాయి. ఒక ప్రభుత్వం ఎంతవరకు ప్రజలకు సేవలను అందజేస్తున్నదనే విషయాన్నిబట్టిగాక, అది ఎంత విస్తీర్ణంలో అధికారం కలిగివున్నదీ అనే విషయం దృష్టిలో వుంచుకొని ప్రభుత్వాన్ని పరిశీలించడం జరుగుతున్నది. స్థానిక ప్రభుత్వం చాలాకాలం పాటు ఈ పారపాటు భావన వల్ల తగిన గుర్తింపు పొందలేదు. అయితే జాతీయ, రాష్ట్ర స్థానిక స్థాయిలలో వున్న ప్రభుత్వాలలో ఏ ప్రభుత్వం ప్రజలతో అనేక విషయాలలో సన్నిహితంగా ఉంటుంది? ప్రజల దైనిక జీవితానికి అవసరమైన సేవలను, వారి ఆస్తులకు రక్షణను ఏ ప్రభుత్వం కలిగిస్తుంది? నగరంలోనూ, పట్టణంలోనూ, దేశంలోనూ ప్రజలు స్వేచ్ఛగా తిరుగాడడానికి వీలు కలిగించే రహదార్లను ఏ ప్రభుత్వం సక్రమంగా నిర్మించి సక్రమంగా నిర్వహిస్తుంది? మానవుని ఆరోగ్యాన్ని అతని పుట్టుక నుండి మరణంవరకు ఏ ప్రభుత్వం కనిపెట్టి వుంటుంది? లేక ఏ ప్రభుత్వం ప్రజల విద్యా విధానాన్ని నిర్వహిస్తుంది? స్థానిక ప్రభుత్వం లభింపజేసే సేవలలో యివి కొన్ని మాత్రమే. ఈ సేవలను అందించడంతో పాటు స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలు, ఉన్నత స్థాయిలోని ప్రభుత్వాలు లభింపజేసే అనేక సంక్షేమ రాజ్య ప్రయోజనాలను ప్రజలకు అందించే సాధనాలుగా కూడ రూపొందుకున్నాయి. ఈ సంస్థలు తమ ప్రస్తుత స్థాయిని పొందడానికి 125 సంవత్సరాలు పట్టింది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంస్థల పరిణామంలో వివిధ ప్రధాన ఘట్టాలను క్లుప్తంగా పరిశీలించడం ద్వారా రాష్ట్రంలో పురపాలక సంస్థలు పనిచేస్తున్న తీరును అర్థం చేసుకోగల్గుతాము.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. స్థానిక సంస్థల ప్రాముఖ్యతను తెలపండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

16.2 పరిణామం

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో నేడు పనిచేస్తున్న పురపాలక సంఘాలు రెండు స్పష్టమైన పరిపాలనా ధోరణులను కనపరుస్తున్నాయి. కోస్తా, రాయలసీమ జిల్లాలలోని పురపాలక సంఘాలు బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం ప్రత్యక్ష ఆధీనంలో వున్న మద్రాసు ప్రభుత్వ విధానంవల్ల ప్రభావితమయినాయి. తెలంగాణా ప్రాంతంలోని పురపాలక సంఘాలు అక్కడి పూర్వపు పాలకుడు నైజాం విధానాల ఫలితంగా ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. ఈ చారిత్రక వాస్తవాలు ఆంధ్ర, తెలంగాణా ప్రాంతాలలో పురపాలక సంఘాల నిర్మాణం, అధికారాలు, పాత్ర అవి

BRAOU

కలిగివున్న స్వేచ్ఛలపై ప్రభావం చూపాయి.

16.2.1 కోస్తా, రాయలసీమ ప్రాంతాలు

ఆంధ్ర ప్రాంతంలో పురపాలక సంస్థల పరిణామంలో ఐదు ప్రధాన ఘట్టాలను గుర్తించగల్గుతాము. మొదటి దశలో 1860 ప్రాంతాలలో బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం అమలుచేసిన ఆర్థిక వికేంద్రీకరణ ప్రక్రియ ఫలితంగా పురపాలక సంస్థలు ఏర్పాటు అయ్యాయి. అధికమౌతున్న ఆర్థిక భారంవల్ల బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం స్థానిక భద్రత పారిశుద్ధ్యానికి సంబంధించిన ఖర్చును స్థానిక సంస్థలకు బదలాయించవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. దీని ఫలితంగా బ్రిటీష్ ఇండియాలో 1860 ప్రాంతంలో పురపాలక సంస్థలు ఏర్పడ్డాయి. పన్నులు విధించే అధికారాన్ని, స్థానికంగా పారిశుద్ధ్యాన్ని, భద్రతను నిర్వహించే బాధ్యతను ఈ పురపాలక సంస్థలకు అప్పగించారు.

రెండవ దశలో స్థానిక సంస్థలలో ప్రజాస్వామీకీకరణ ప్రవేశపెట్టారు. స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలను రాజకీయ, సాధారణ విద్యకు పాఠశాలలుగా లార్డ్ రిప్పన్ (1882) భావించాడు. అతను అనుసరించిన విధానంవల్ల పురపాలక సంస్థలను ప్రజాస్వామ్య పద్ధతులు ప్రవేశపెట్టారు. మొదటిసారిగా అనధికార సభ్యులను ఎన్నుకొనే పద్ధతి ప్రవేశ పెట్టారు. పురపాలక సంస్థలోని కౌన్సిల్ అనధికార సభ్యుల మెజారిటీతోనూ, పురపాలక సంస్థ అధ్యక్షుడు కౌన్సిల్‌సభ్యులచే ఎన్నుకోబడి, వారికి బాధ్యత వహించే పద్ధతిని ఏర్పాటు చేశారు.

ప్రజాస్వామీకరణ మూడవదశలో 1920 సంవత్సరం నుండి అత్యున్నతదశకు చేరుకున్నది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం భారతదేశంలో ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వాన్ని క్రమక్రమంగా ప్రవేశపెట్టడం తన ఆశయమని 1919లో ప్రకటించింది. దీనికి అనుగుణంగా పురపాలక సంస్థలలో సమగ్రమైన మార్పులను ప్రవేశపెట్టాలని నిర్ణయించారు. ఈ కాలంలో ప్రెసిడెన్సీ ప్రభుత్వాలు స్థానిక సంస్థలలో ప్రజాస్వామ్య పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టడానికి వీలుకలిగించే చట్టాలను చేశాయి. మద్రాస్ జిల్లా మున్సిపాలిటీల చట్టం (1920) పురపాలక వ్యవస్థలో అనేక ప్రముఖమైన మార్పులను ప్రవేశపెట్టింది. ఓటుహక్కును పన్ను చెల్లించే వారందరికీ విస్తరింపజేశారు. కౌన్సిల్‌లో అనధికార సభ్యులకు మెజారిటీ లభింపజేశారు. ఇంతకంటే ప్రధానమైన పరిణామం పురపాలక నిర్వహణను పురపాలక సంస్థ అధ్యక్షునికి అప్పగించడం ఎన్నిక ద్వారా పదవిలోకి వచ్చిన పురపాలక సంస్థ అధ్యక్షుడు ఉద్యోగ నియామకాలు, కాంట్రాక్టులు, పన్నుల విషయంలో అప్పీళ్ళను నిర్ణయించడం, పురపాలక సంస్థ దైనిక పరిపాలనను పర్యవేక్షించడం వంటి కార్య నిర్వాహక అధికారాలను అమలు చేయడం ప్రారంభించాడు. కాని ఈ ప్రయోగం కొద్దికాలం మాత్రమే కొనసాగింది. ఎన్నుకోబడిన పురపాలక సంఘాల అధ్యక్షులు జాతీయ ఉద్యమానికి మద్దతునిస్తున్నారని ప్రభుత్వం భావించింది.వాస్తవానికి అనేక పురపాలక సంఘాలు బ్రిటీష్ పరిపాలపట్ల నిరసనకు కేంద్రాలయ్యాయి. అంతేగాక ఎన్నుకోబడిన పురపాలక సంఘ అధ్యక్షులు దైనిక పరిపాలన పట్ల పూర్తికాలం శ్రద్ధను వహించలేకపోతున్నారని తెలుసుకొన్నారు. బహుశా ఈ కారణం వల్లనే వివిధ విషయాల పరిష్కారంలో ఆలస్యం జరుగుతుండేది. ఈ విషయాలన్నీ దృష్టిలో వుంచుకొని 1933 లో మున్సిపాలిటీల చట్టంలో మార్పులు చేశారు.

1933 నుండి ప్రాంభమైన నాల్గవదశలో పురపాలనలో చర్చకు సంబంధించిన, కార్యనిర్వాహక వార్గానికి సంబంధించిన విభాగాలమధ్య వైరుధ్యం స్పష్టం కావడం జరిగింది. పురపాలనలో అధ్యక్షుడు రాజకీయ విభాగానికి అధిపతిగా రూపొందించడం, ఈ విభాగం విధానాలను రూపొందించడం, పురపాలక సంఘ పనిని పర్యవేక్షించడం జరిగింది. కార్యనిర్వాహక అధికారం రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఉద్యోగి అయిన మున్సిపల్ కమీషనర్‌కు అప్పగించడం జరిగింది. స్థానిక రాజకీయలనుండి కార్యనిర్వాహక శాఖను వేరుచేయడానికి తగిన శ్రద్ధ వహించారు. స్థానికసంస్థలపై ప్రభుత్వ అజమాయిషీ విషయంలో మరొక ముఖ్యమైన మార్పు జరిగింది. పురపాలక సంఘం చేసిన తీర్మానాన్ని తాత్కాలికంగా నిలిపివేయడం వంటి చర్యల ద్వారా పురపాలక సంఘాలు చేసిన పొరపాట్లను సరిదిద్దడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అధికారం పొందింది. ఈ దశ 1947 లో స్వాతంత్ర్యం పొందేవరకు కొనసాగింది.

భారతదేశం 1950 లో సర్వసత్తాక ప్రజాస్వామిక రిపబ్లిక్ గా మారినపుడు అనేక రాష్ట్రాలు మున్సిపల్

BRAOU

ఎన్నికలకు జనాభాను ప్రాతిపదికగా ఈ చట్టం ఆమోదించింది.

కార్యనిర్వహణ అధికారం

మున్సిపాలిటీలకు, టౌన్ కమిటీలకు అధికార్లను అధ్యక్షుడుగా ఏర్పాటు చేశారు. అధ్యక్షుడు కౌన్సిల్ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహించి, పర్యవేక్షణ అగుపు వంటి అధికారాలను కలిగి వుంటాడు. అతని అధికారం ఉద్యోగులు, ఆదాయం, సాధారణ పరిపాలనకు విస్తరించి వుంటుంది. మున్సిపల్ కమిటీ కార్యనిర్వహణ అధికారి నియామకం, స్థానం, అధికారాలను గూర్చి ఆ చట్టం వివరించలేదు.

ఆర్థిక వనరులు, సేవలు

మున్సిపాలిటీలు విధించదగిన పన్నులను చట్టం పేర్కొన్నది. భూములు, భవనాలపై పన్నుతోబాటు ఈ చట్టం వృత్తిపన్ను, నీటి పన్ను వసూలును కూడా ఏర్పాటు చేసింది. అంతే గాక ప్రభుత్వం పన్నులను రద్దు చేయడానికిగానీ, లేక మార్చడానికిగానీ ఈ చట్టం వీలు కలగజేసింది. పన్నుల అత్యధిక రేట్లను నిర్ణయించడానికి, విధించడానికి, సంబంధించి, నియమ నిబంధనలను తయారుచేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి వుంటుంది. అమలులో వున్న నియమనిబంధనలను తయారుచేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి వుంటుంది. అమలులో వున్న నియమనిబంధనలకు లోబడి మున్సిపాలిటీలు తమ పనులకు అవసరమైన వ్యక్తులను నియమించే అధికారం పొందాయి. ఈ ఉద్యోగులకు హైదరాబాదు సివిల్ సర్వీస్ నిబంధనలు వర్తింపజేశారు.

- అదుపు

పురపాలక సంఘాలపై ప్రభుత్వ అదుపుకొరకు ఈ చట్టం గట్టి ఏర్పాట్లు చేసింది. రాష్ట్ర కేంద్ర కార్యాలయ స్థాయిలో పురపాలక సంఘాలపై సీనియర్ రెవిన్యూ అధికారి అదుపు కలిగి ఉంటాడు. పురపాలక సంఘాలను అదుపుచేయడంలో సుబేదారుకు సంపూర్ణ అధికారాలు యివ్వడం జరిగింది. ఈ అధికారి మున్సిపల్ కమిటీకి చెందిన కార్యకలాపాలను పరిశీలించడానికి లేక దానికి సంబంధించిన ఏ పత్రాన్నైనా పరిశీలించడానికి అధికారం కలిగి వున్నాడు. అతడు కౌన్సిల్ తీర్మానాన్ని తాత్కాలికంగా రద్దు చేయవచ్చు. అధికార దుర్వినియోగం లేక సక్రమ విధి నిర్వహణలో వైఫల్యం కారణంగా ఒక మున్సిపాలిటీని రద్దు చేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి వున్నది. ప్రభుత్వం తరపున సుబేదారు, తాలుక్‌దార్ అనే రెవిన్యూ అధికార్లు ఈ అధికారాలను చెలాయిస్తారు.

హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో పురపాలక సంఘాల పరిణామంలో మరొక ప్రధాన ఘట్టం 1941లో చేసిన హైద్రాబాద పారిశుద్ధ్యం అధికారాల చట్టం, ఈ చట్టం ఆరోగ్యం, పారిశుద్ధ్యం, టౌన్ ప్లానింగ్ విషయాలలో మున్సిపాలిటీల కార్యనిర్వాహక చర్యలకు చట్టబద్ధమైన ప్రాతిపదికను కలగజేసింది. ఈ విధంగా మొట్టమొదటి సారి పురపాలక సంఘాలకు ప్రాధాన్యత కలిగిన భవనాల నిర్మాణం, టౌన్ ప్లానింగ్, ఆరోగ్యం, టీకాలు వేయం, హానికరమైన వృత్తులను అదుపుచేయడం, దోమల నివారణ, మొదలైన విషయాలపై సమగ్ర మైన శాసనం ప్రవేశపెట్టబడింది. ఈ చట్టం 1950లో ప్రజాప్రభుత్వం మరొక శాసనం చేసే వరకు అమలులో వున్నది.

ఆఖరి నైజాం పరిపాలన నగర పురపాలన విషయాన్ని అధ్యయనం చేసే విద్యార్థికి చెప్పుకోదగిన ప్రాధాన్యత కలిగి వుంటుంది. నిజాం పరిపాలనలో సంస్కరణలు ప్రారంభించడం, అనేక చట్టాలు చేయడం, పురపాలక సంఘాల పనితీరులను పరీక్షించడం, వాటిలో లోపాలను అంతం చేయడం జరిగింది. ఈ విధంగా హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో ఆకరి నిజాం పరిపాలన, నగర, పురపాలన రంగాలలో గణనీయమైన అభివృద్ధి సాధనకు తోడ్పడింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడిన సమయంలో ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని పురపాలక సంఘాలు ఆంధ్రప్రదేశ్ (ఆంధ్రప్రాంతం) జిల్లా మున్సిపాలిటీల చట్టం (1920) ప్రకారం తెలంగాణాలోని పురపాలక సంఘాలు, ఆంధ్రప్రదేశ్ (తెలంగాణా ప్రాంతం) జిల్లా మున్సిపాలిటీల చట్టం (1956) ప్రకారం పనిచేస్తున్నాయి. కాలం గడిచేకొద్దీ మొత్తం రాష్ట్రంలోని పురపాలక సంఘాలన్నీ ఒకే సమగ్ర చట్టం పరిధిలోకి తేవడం మంచిదని

BRAOU

భావించడం జరిగింది. దీని కారణంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం (1965) చేయబడింది. ఈ చట్టం ఇప్పటికీ అమలులో వున్నది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. స్థానిక సంస్థల ప్రజాస్వామికీకరణలో మూడవ దశ 'ఉచ్చస్థాయి' కి చెందినదని ఎందుకంటారు?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

16.3 ఆంధ్రప్రదేశ్ పురపాలక సంఘాల చట్టం

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలనకు ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం (1965) చట్టబద్ధ ప్రాతిపదికగా వున్నది. ఆ చట్టం యొక్క లక్ష్యాలను చట్టం స్పష్టంగా పేర్కొన్నారు. రెండు ప్రాంతాలలోనూ అమలులో వున్నచట్టాలలో ఐక్యతను సాధించడానికి, మున్సిపల్ కౌన్సిళ్ళలో ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిదులకు ఎక్కువ అవకాశాన్ని, ఆజమాయిషీని కలిగించడానికి, మున్సిపల్ కౌన్సిళ్ళపై ప్రభుత్వ అదుపును సాధ్యమైనంత తక్కువగా తగ్గించడానికి అంతకుముందు అమలులో వున్న రెండు చట్టాలను రద్దుచేసి ఆ చట్టాన్ని 1965 ఏప్రిల్ 2వ తేదీ నుండి అమలులోకి తెచ్చారు.

ఈ చట్టం 7 విభాగాలు, 391 సెక్షన్లు కలిగిన సమగ్రమైన శాసనం. పురపాలక సంస్థలకు చెందిన వివిధ అధికార్లు, వారి అధికార పరిమితులు ఈ సంస్థల ఆదాయ మార్గాలు, నిధులు, మొదలైన విషయాలకు చెందిన నిబంధనలు చట్టంలో వున్నాయి.

16.4 పురపాలక సంఘాల ఏర్పాటుకవసరమగు పరిస్థితులు, వాటి వర్గీకరణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టంలోని మూడవ సెక్షన్ ప్రకారం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 25,000 జనాభాకు తగ్గని ఒక ప్రదేశాన్ని పురపాలక సంఘంగా ప్రకటించే అధికారం కలిగి వుంటుంది. ఈ విధంగా ఒక స్థానిక ప్రాంతాన్ని పురపాలక సంఘంగా ప్రకటించడానికి జనాభా ప్రాతిపదికగా వుంటుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పురపాలక సంఘాల వార్షిక ఆదాయం ప్రకారం వాటిని ఐదు రకాలుగా విభజించింది. క్రింది పట్టికలో 'ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో వివిధ రకాల పురపాలక సంఘాల ఏర్పాటుకు ప్రాతిపదికను, ఆయా వర్గాలలో వున్న పురపాలక సంఘాల సంఖ్యను చూపడం జరిగింది.

పట్టిక – 1

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంఘాల వర్గీకరణ

వ.సం.	గ్రేడు	ఆదాయ పరిమితి	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంఘాల సంఖ్య
1.	మూడవ గ్రేడ్ పురపాలక సంఘం	వార్షిక ఆదాయం రూ.15 లక్షలకు లోపు	30
2.	రెండవ గ్రేడ్	వార్షిక ఆదాయం రూ.15 లక్షలకు	31

BRAOU

	పురపాలక సంఘం	మించి, రూ.30 లక్షలకు లోపు	
3.	మొదటి గ్రేడ్ పురపాలక సంఘం	వార్షిక ఆదాయం రూ.30 లక్షలకు మించి, రూ.50 లక్షలకు లోపు	14
4.	ప్రత్యేక గ్రేడ్ పురపాలక సంఘం	వార్షిక ఆదాయం రూ.50 లక్షలకు మించి, 80 లక్షలకు లోపు	11
5.	సెలక్షన్ గ్రేడ్ పురపాలక సంఘం	వార్షిక ఆదాయం రూ.80 లక్షలకు మించినవి.	7
		మొత్తం	93

పురపాలక సంఘాల వర్గీకరణ వాటికి నిపుణులైన అధికారులను లభింపజేసే ఉద్దేశ్యంతో జరిగినట్లు అనిపిస్తుంది. ఉదా॥ సెలక్షన్, ప్రత్యేక గ్రేడ్ మొదటిగ్రేడు పురపాలక సంఘాలలో మాత్రమే రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చెందిన ప్రజారోగ్య అధికారి, మున్సిపల్ ఇంజనీరు, టౌన్ ప్లానింగ్ అధికార్లు, రెవిన్యూ అధికార్లవంటి నైపుణ్యంగల అధికార్లను నియమిస్తారు. చిన్న పురపాలక సంఘాలలో స్థానికంగా నియమించిన సానిటరీ ఇన్స్పెక్టర్, మున్సిపల్ సూపర్‌వైజర్లు, ఇతర ఉద్యోగులు అక్కడి పనులను నిర్వహిస్తారు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 3

1. మున్సిపాలిటీల వర్గీకరణకు అధారమేమిటి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

16.5 పురపాలక సంఘాల విధులు

పురపాలక సంఘాలు నిర్వహించవలసిన విధులను ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం పేర్కొన్నది. ఈ విధులను ప్రజారోగ్యం, ప్రజాసౌకర్యాలు, విద్యాబోధన, ప్రజాభద్రత అనేనాల్గు వర్గాలుగా విభజించవచ్చును. వీటిని క్రింది పట్టికలో చూపడం జరిగింది.

పురపాలక సంఘాల విధులు

ప్రజారోగ్యం	ప్రజాసౌకర్యాలు	విద్యాబోధన	ప్రజాభద్రత
నీటిసరఫరా	రహదార్లు	ప్రాథమిక, సెకండరీ విద్యాబోధన	భవననిర్మాణ క్రమబద్ధత, ప్రమాదకరమైన భవనాల విషయంలో ప్రత్యేక చర్యలు, ప్రజలకు అసౌకర్యం కలిగించే వారిపై చట్టబద్ధమైన చర్యలు, ప్రమాదకరమైన వృత్తులకు లైసెన్సులు మంజూరు చేయకపోవడం, మాంస, పాల
మురుగునీటిపారుదల	వీధి దీపాలు		
చెత్తచెదారం తొలగించడం	జననమరణాల నమోదు		
అంటువ్యాధుల అదుపు	మార్కెట్లు		
మృతదేహాల దహన సంస్కారం	కబేళాలు		

పైన తెల్పిన వివరాలను బట్టి పురపాలక సంఘాలు ఎంత కీలకమైన సేవలను అందజేస్తున్నాయో స్పష్టమౌతున్నది. ఈ సేవలు మానవుని పుట్టుక నుండి మరణం వరకు విస్తరించి వున్నాయి. పైన పేర్కొన్న విధులలో వేటినైనా అమలు చేయడంలో స్థానిక సంస్థలు వైఫల్యం పొందితే దాని వల్ల పౌరుల ఆరోగ్యం ప్రమాదాలను ఎదుర్కొంటుంది. అభివృద్ధి చెందుతున్న ఏ దేశంలో నైనా ప్రజల ఆరోగ్య ప్రమాణాలను మెరుగుపర్చడం అత్యవసరమైన కార్యక్రమమని వేరుగా చెప్పక్కరలేదు. కాని పట్టణాల పెరగుదుల వల్ల గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి ప్రజలు పట్టణ ప్రాంతాలకు వలసరావడం జరుగుతుంది. దీని ఫలితంగా అనేక నగరాలు, పట్టణాలు జనాభా వత్తిడిని ఎదుర్కొవలసి వస్తున్నది. పురపాలక సంఘ అధికార్లు పెరుగుతున్న జనాభా వల్ల, తగిన నిధులు లేనందువల్ల ప్రజలకు కనీస ఆరోగ్య సంబంధమైన నివారక చర్యలను కూడా అమలుచేయ లేకపోతున్నారు. భారతదేశంలో పట్టణ, పురపాలక సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న అతిక్లిష్టమైన సమస్యలలో ఇది ఒకటి.

పురపాలక సంఘాలు తమ విధులను సక్రమంగా నిర్వర్తించడం కోసం ఆంధ్ర ప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం కొందరు పురపాలక అధికారులను ఏర్పాటుచేసింది. వీరిలో కౌన్సిల్, అధ్యక్షుడు, కమీషనర్ ప్రముఖులు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 4

1. మున్సిపాలిటీల విధులేవి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

16.6 వ్యవస్థా నిర్మాణం

16.6.1 కౌన్సిల్

ఏ ప్రభుత్వంలో నైనా ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిదులు కలిగిన, విధాన నిర్ణయ బాధ్యత కలిగిన చర్చా సంబంధమైన విభాగం ముఖ్యమైనది. ప్రతి పురపాలక సంఘానికి ఎన్నుకోబడిన సభ్యులు,ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులు కలిగిన మున్సిపల్ కౌన్సిల్ ఒకటుంది. జనాభాప్రాతిపదికపై ఎన్నుకోబడిన సభ్యుల సంఖ్య ఈ క్రింది పట్టికలో చూపడం జరిగింది.

గత జనాభా లెక్కల ప్రకారం పురపాలక సంఘాలు కలిగి ఉన్న జనాభా	సభ్యుల సంఖ్య
25,000 తగ్గకుండా, 30,000 మించకుండా జనాభా	20
30,000 లకు మించి 40,000 మించని జనాభా	24
40,000 లకు మించి, 50,000 లకు మించని జనాభా	28
50,000 లకు మించి, 1,00,000 మించని జనాభా	32
ఒక లక్షకు మించి, 2 లక్షలకు మించని జనాభా	36

BRAOU

రెండు లక్షలకు మించి, 3 లక్షలకు మించని జనాభా	44
మూడు లక్షలకు మించిన జనాభా	50

కౌన్సిల్‌కు ఎన్నికల కోసం పురపాలక సంఘాన్ని వార్డులుగా విభజిస్తారు. ప్రతి వార్డులోని ప్రజలు ఒక సభ్యుని ఎన్నుకొంటారు. షెడ్యూల్డు కులాలు, షెడ్యూల్డు తెగలు, మహిళల కోసం కొన్ని సీట్లు కేటాయించడానికి వీలున్నది. మొత్తం జనాభాలో షెడ్యూల్డు కులాలు, షెడ్యూల్డు తెగల జనాభా ప్రాతిపదికగా వారికి కేటాయించే సీట్ల సంఖ్య వుంటుంది. కాని ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం ప్రకారం ప్రతి పురపాలక సంఘంలో మహిళలకు రెండుకు తక్కువకాకుండా స్థానాలు కేటాయించాలి.

- ఎక్స్ అఫిషియో సభ్యులు

ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం (1965) ప్రకారం మున్సిపల్ కౌన్సిళ్ళ ఏర్పాటు జరిగినప్పుడు వాటిలో ఎక్స్ అఫిషియో సభ్యుల ప్రాతినిధ్యానికి చట్టబద్ధమైన ఏర్పాటు లేదు. అల్డర్‌మెన్ ప్రాతినిధ్యానికి మాత్రం వీలున్నది. ఈ చట్టాన్ని 1971లో సవరించినప్పుడు అల్డర్‌మెన్ పదవులను రద్దుచేశారు. వాటికి బదులుగా ఒక పురపాలక సంఘం ఏ నియోజకవర్గంలో భాగంగా వున్నదో ఆ నియోజక వర్గానికి చెందిన విధాన సభ సభ్యుడిని, విధాన పరిషత్ సభ్యుడిని ఎక్స్ అఫిషియో సభ్యుడిగా చేశారు. తిరిగి 1981లో పురపాలక సంఘం ఏ నియోజక వర్గంలో భాగంగా వున్నదో ఆ నియోజక వర్గానికి చెందిన లోక్‌సభ సభ్యుడిని కూడా ఎక్స్ అఫిషియో సభ్యుడిగా చేశారు. ఎక్స్‌అఫిషియో సభ్యులను పురపాలక సంఘాలలో చేర్చడం యొక్క ప్రాముఖ్యతను తర్వాత పరిశీలిస్తాము. సాధారణంగా కౌన్సిల్ కాల పరిమితి 5 సంవత్సరాలు.

- మున్సిల్ కౌన్సిల్ అధికారాలు

పురపాలక సంఘానికి యివ్వబడిన విధులను అమలుచేసే బాధ్యతను మున్సిపల్ కౌన్సిల్‌కు అప్పగించారు. పురపాలనను కౌన్సిల్ నిర్వహిస్తుంది. పురపాలక సంఘాన్ని ఏ లక్ష్యాలతో ఏర్పాటు చేశారో వాటిని అమలుచేయడానికి అవసరమైన విధానాలను, ప్రాజెక్టులను, ఇతర పథకాలను ఆమోదించే బాధ్యత కౌన్సిల్ వహిస్తుంది. వార్షిక బడ్జెటుకు తన ఆమోదాన్ని తెలుపుతుంది. సామాన్య మానవుని ప్రయోజనాలకు ధర్మకర్తగా వుండే కౌన్సిల్ పురపాలక సంఘం అధికార్ల పనిని పర్యవేక్షించి, అదుపుచేస్తుంది. వార్షిక పరిపాలన నివేదిక చర్చించిన సమయంలో పురపాలక సంఘం వివిధ శాఖల పనితీరును సమీక్షిస్తుంది. కౌన్సిల్ అధికార్ల నుండి పత్రాలను గానీ, లేక సమాచారాన్ని గానీ కోరవచ్చును. నిధుల నిర్వహణలో తీవ్రమైన లోపం జరిగినప్పుడు ఆ విషయంపై విచారణ జరపడానికి, తగిన సూచనలు చేయడానికి కౌన్సిల్ ఒక కమిటీని నియమించవచ్చు. ఇతర శాసనసభల వలెనే కౌన్సిల్ కూడా అధ్యక్షునిపై అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ఆమోదించే అధికారం కలిగివుంటుంది. శాశ్వత ఉద్యోగుల విషయంలో వారిని పురపాలక సంఘం నుండి బదిలీ చేయవలసిందని ప్రభుత్వాన్ని కోరుతూ తీర్మానాన్ని ఆమోదించే అధికారం కౌన్సిల్‌కు వున్నది.

నేటి కాలంలో కౌన్సిల్ అధిక సభ్యులను కలిగివుండడం వల్ల వివిధ ప్రణాళికలు కార్యక్రమాల వివరాలను పరిశీలించే స్థితిలో లేదు. అంతేగాక కౌన్సిల్‌కు తరచుగా సమావేశం జరపడం సాధ్యం కాకపోవచ్చు. ఈ కారణాల వల్ల కమిటీలను ఏర్పాటు చేసే ఆచారం అమలులోకి వచ్చింది. స్థానిక స్వపరిపాలనలో కమిటీ విధానం ఒక ప్రముఖ లక్షణంగా కనిపిస్తున్నది. చిన్న సైజులో వుండే కమిటీలు తరచుగా సమావేశమై విషయాలను వివరంగా పరిశీలించ గలవు. సాంకేతిక విషయాలపై సలహాలను పొందడానికి నిపుణుల సేవలను కమిటీకు పొందగల్గుతాయి. ఒక విషయంపై ప్రజాభిప్రాయం తెలుసుకొనగోరితే, కమిటీ ఆ విషయంపై తమ అభిప్రాయాలను తెలుపవలసిందని ప్రజలను కోరవచ్చును. ఈ విధంగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంఘాలు కూడా కమిటీ విధానాన్ని అమలుచేస్తున్నాయి.

- కమిటీల పద్ధతి

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కమిటీ విధానం పనిచేసే తీరు కొన్ని ఆసక్తికరమైన విషయాలను వెల్లడిస్తున్నది.

BRAOU

ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీలచట్టం చేయడానికి ముందు అనేక కమిటీలు అమలులో వుండేవి. వీటిలో నియామకాల కమిటీ, కాంట్రాక్టుల కమిటీ, పన్నులపై అప్పీళ్ళ కమిటీ, ముఖ్యమైనవి. కాని 1965 మున్సిపాలిటీల చట్టం ఈ వివిధ కమిటీల పద్ధతిని తొలగించి వాటి స్థానంలో ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ అనే అధికారయుతమైన ఒకే కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది. ఈ కమిటీలో ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిధులకు ప్రాముఖ్యత నిచ్చారు. ఈ కమిటీ పురపాలక సంఘానికి చెందిన కార్యనిర్వాహక అధికారాలను చెలాయిస్తుంది.

పురపాలక సంఘ వ్యవస్థలో ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ కౌన్సిల్‌కు కమీషనర్‌కు మధ్య వారధిగా పనిచేస్తుంది. ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీలో సభ్యుల సంఖ్య పురపాలక సంఘం గ్రేడును బట్టి మారుతుంది.

మూడవ, రెండవ గ్రేడుల పురపాలక సంఘాలలో ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీలో ముగ్గురు సభ్యులుంటారు. మొదటిగ్రేడు పురపాలక సంఘంలో 5 మంది సభ్యులు, ప్రత్యేక, సెలక్షన్ గ్రేడు పురపాలక సంఘాల్లో 7 మంది సభ్యులు వుంటారు. వీరు ఒక సంవత్సర కాలం కొరకు ఎన్నికవుతారు. వీరితో బాటు పురపాలక సంఘం అధ్యక్షుడు, ఉపాధ్యక్షుడు, ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యుడిగా ఉంటారు.

కౌన్సిల్ చేసిన తీర్మానాలను అమలుచేసే బాధ్యత ఈ కమిటీకి వుంటుంది. దీనితోబాటు నియామకాలు చేయడం, భవనాల నిర్మాణానికి అనుమతినివ్వడం, అధికార్ల పనిని అజమాయిషీ చేయడం అనే అధికారాలు కలిగివుంటుంది.

అనుభవంలో ఒకే కమిటీ పనిచేయడం అనే ప్రయోగం వైఫల్యం చెందింది. ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ విధానం వల్ల నిర్ణయాలు చేయడంలో జాప్యం జరగడం, ముఠాతత్వం పెరగడం, లంచగొండితనం అధికంకావడం, భవనాల నిర్మాణానికి లైసెన్సులను మంజూరు చేసే విధానాలలో నిబంధనలకు వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తించడం జరిగిందని కనుగొన్నారు. ఈ పరిస్థితుల దృష్ట్యా 1971లో ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టానికి చేసిన సవరణ ద్వారా ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ పద్ధతిని రద్దు చేశారు.

ప్రస్తుతం పురపాలక సంఘాలలో కాంట్రాక్టుల కమిటీ, ఫేనల్ కమిటీ అనే రెండు కమిటీలు పనిచేస్తున్నాయి.

- కాంట్రాక్టుల కమిటీ

పురపాలక సంఘంలో కాంట్రాక్టులను మంజూరు చేయడానికి కాంట్రాక్టుల కమిటీని ఏర్పాటు చేశారు. ఈ కమిటీ అధికార పరిధులు ఈ క్రింది పట్టికలో చూపబడ్డాయి.

పట్టిక

పురపాలక సంఘం	ద్రవ్య పరిమితి	మంజూరు చేసే అధికారి
రెండవ లేక మూడవ గ్రేడు పురపాలక సంఘం	ఎ) రూ.3,000 మించినవి	అధ్యక్షుడు
	బి) రూ.3,000 లకు మించి, రూ.10,000లకు మించినవి	అధ్యక్షుడు, కమీషనర్ ముగ్గురుకు తక్కువ కాకుండా 7 మందికి మించకుండా కౌన్సిల్ చే ఎన్నుకోబడిన సభ్యులు గల కమిటీ
ఇతర పురపాలక సంఘాలు	ఎ) రూ.5,000లకు మించినవి	అధ్యక్షుడు
	బి) రూ.5,000లకు మించి, రూ. 20,000లకు మించనవి	అధ్యక్షుడు, కమీషనర్ ముగ్గురుకు తక్కువ కాకుండా కౌన్సిల్ చే ఎన్నుకోబడిన సభ్యులు గల కమిటీ.

ప్రతి పురపాలక సంఘంలో వస్తువులను సప్లయి చేయడానికి, పనులను నిర్వహించడానికి కాంట్రాక్టును చేసుకోవలసి వుంటుంది. కాబట్టి ఈ కమిటీ పురపాలనలో చెప్పుకోదగిన ప్రాబల్యాన్ని కలిగి వుంటుంది.

BRAOU

పేనల్ కమిటీ

ప్రతిపురపాలక సంఘం అనేక రకాల ఉద్యోగులను కలిగి వుంటుంది. వీరిలో కొందరిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నియమిస్తుంది. ఇతరులను పురపాలక సంఘం అధ్యక్షుడు పేనల్ లేక నియామకాల కమిటీ సూచనల మేరకు నియమిస్తాడు.

పురపాలక సంఘాలలో రూ.100లకు మించిన జీతభత్యాలు కలిగిన ఉద్యోగాలకు వ్యక్తులను పురపాలక సంఘం అధ్యక్షుడు, కమీషనర్, ఇందు కోసం కౌన్సిల్ ఎన్నుకొన్న ముగ్గురుకు తక్కువగాని, 7 మందికి మించని సభ్యులు కలిగిన కమిటీ తయారుచేసిన పట్టిక నుండి నియమించాలని ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం నిర్ణయించింది. ఈ చట్టానికి 1982లో చేసిన సవరణ ప్రకారం ఎక్స్‌అఫిషియో సభ్యులు కూడా ఈ కమిటీలో సభ్యులు కావచ్చును. తనకు కలిగి వున్న అధికారాల వల్ల ఈ కమిటీ పురపాలనలో చెప్పుకోదగిన ప్రాబల్యాన్ని కలిగి వుంటుంది.

16.6.2 చైర్మన్ అధ్యక్షుడు

పురపాలక సంఘంలో అధ్యక్షుని పదవి గణనీయమైన ప్రాముఖ్యతకు కలిగివుంటుంది. ఈ పదవి ప్రాముఖ్యత పై స్థాయి ప్రభుత్వ విధాన నిర్ణయాల ప్రకారం, పెరగడమో, తరగడమో జరుగుతంది. ప్రారంభదశలో 19 వశాతాబ్దం రెండవ భాగంలో అధ్యక్షుడు మున్సిపల్ కౌన్సిల్ అధికారిగా ఉండేవాడు. 1920 ప్రాంతంలో పురపాలక సంఘంలో అతడిని ప్రధాన కార్యనిర్వాహక అధికారిగా చేయడం వల్ల అతని పదవికి ప్రాధాన్యత పెరిగింది. కాని, 1933లో ఈ పదవీ అధికారాలను తగ్గించి, కార్యనిర్వాహణ అధికారాన్ని ప్రభుత్వ అధికారి అయిన కమీషనర్‌కు బదలాయించడం జరిగింది. స్వాతంత్ర్యానంతరం పురపాలక సంఘం అధ్యక్షుని అధికారాలు పునరుద్ధరించబడ్డాయి. పురపాలనలో కౌన్సిల్‌కు, ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిధులకు ఉన్నతస్థానం కలిగించాలనే ప్రభుత్వం విధానానికి అనుగుణంగా ఈచర్య తీసుకోబడింది.

మున్సిపాలిటీల చట్టం నిబంధనల ప్రకారం అధ్యక్షుడు కౌన్సిల్ చేత ఎన్నుకోబడతాడు. ఎక్స్‌అఫిషియో సభ్యులు అధ్యక్షపదవికి పోటీ చేయడానికి వీలున్నది. ఒక ఎక్స్‌అఫిషియో సభ్యుడు అధ్యక్షునిగా ఎన్నుకోబడిన అతడు ఆరునెలల కాలం తన సభ్యత్వాన్ని కోల్పోతాడు. 1981 నుండి పురపాలక సంఘం అధ్యక్ష పదవులలో 14 శాతం షెడ్యూల్డ్ కులాల వారికీ, 5 వాతం షెడ్యూల్డ్ తెగలవారికీ ప్రత్యేకంగా కేటాయించారు.

అధ్యక్షునికి వ్యతిరేకంగా కౌన్సిల్ సాధారణ మెజారిటీతో అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ఆమోదిస్తే అతడు పదవినుంచి వైదొలగుతాడు.

- అధికారాలు

ఇటీవలి కాలంలో పురపాలక సంఘ అధ్యక్షుడు ప్రముఖమైన స్థానాన్ని పొందడం చెప్పుకోదగ్గ పరిణామం. అధ్యక్షుని అధికారాలను శాసనపరమైన, కార్యనిర్వాహకపరమైన, ఆర్థిక పరమైన, అత్యవసర అధికారాలుగా విభజించవచ్చు.

(1) శాసనపరమైన అధికారాలు

పురపాలక సంఘంలో రాజకీయ కార్యనిర్వాహక అధిపతి హోదాలో అధ్యక్షుడు కౌన్సిల్ లో కార్యకలాపాలను నిర్వహించడంలో కొన్ని ముఖ్యమైన అధికారాలను కలిగి వుంటాడు. అతడు కౌన్సిల్ సమావేశాలను ఏర్పాటుచేయడం, ఉపాధ్యక్షుని ఎన్నికకు ఏర్పాట్లు చేయడం చేస్తాడు. కౌన్సిల్ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహిస్తాడు.

(2) కార్యనిర్వాహక అధికారాలు

పురపాలక సంఘం పరిపాలన అధ్యక్షుని పేరుతో జరుగుతుంది. చట్టరీత్యా కౌన్సిల్‌కు, ప్రభుత్వానికి, మధ్య లేక కౌన్సిల్‌కు శాఖాధిపతుల మధ్య జరిగే అధికార ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలన్నీ అధ్యక్షుని పేరుతో జరుగుతాయి. మున్సిపల్ పరిపాలనపై సాధారణ అజమాయిషీతో బాటు అధ్యక్షునికి పురపాలక సంఘానికి

BRAOU

చెందిన సంస్థలపై కొన్ని ప్రముఖ అధికారాలు వున్నాయి. కమీషనర్ అతని ఆధ్వర్యంలో పనిచేస్తాడు. అధ్యక్షుడు లభింప జేసిన సమాచారం ఆధారంగా పురపాలక శాఖ కమీషనర్‌కు చెందిన వార్షిక వ్యక్తిగత రహస్యనివేదికను తయారుచేస్తుంది. పేనల్ కమిటీ అధ్యక్షుని హోదాలో పురపాలక సంఘం నియమించిన అధికారులను సస్పెండు చేయడానికి శిక్షార్హులను చేయడానికి లేక తొలగించడానికి అధ్యక్షునికి అధికారం ఉన్నది.

(3) ఆర్థిక అధికారాలు

ఆయా పురపాలక సంఘాలకు నిర్ణయించిన ఆర్థిక పరిమితికి లోబడి పురపాలక సంఘం నిర్వహణ కోసం అవసరమయ్యే ఖర్చును చేసే అధికారం అధ్యక్షునికి వున్నది. రెండవ లేక మూడవ గ్రేడ్ పురపాలక సంఘాల విషయంలో ఖర్చు పెట్టే పరిమితి సంవత్సరానికి రూ.1500 మించకూడదు. మొదటి గ్రేడు, ప్రత్యేక గ్రేడు, సెలక్షన్ గ్రేడు పురపాక సంఘాల విషయంలో ఈ ఖర్చు సంవత్సరానికి రూ.3,000లకు మించకూడదు. మూడవ, రెండవ గ్రేడు పురపాలక సంఘాల అధ్యక్షులు రూ.3,000లకు మించని కాంట్రాక్టులను యిచ్చే అధికారం కలిగివుంటారు. ఇతర పురపాలక సంఘాల విషయంలో కాంట్రాక్టుల పరిమితి రూ.5,000లకు మించకూడదు.

(4) అత్యవసర అధికారలు

అత్యవసర పరిస్థితులలో కౌన్సిల్ అనుమతి అవసరమైన ఏ నిర్మాణపు పనినైనా నిర్వహించవలసిందని లేక తరువాత కౌన్సిల్ అమోదం పొందే పద్ధతిలో ఏ ఖర్చు నైనా పెట్టవలసిందని ఉత్తర్వులిచ్చే అధికారం అధ్యక్షునికి వున్నది.

ఇటీవల పరిణామాలను బట్టి పట్టణ ప్రాంత ప్రభుత్వాలలో పురపాలక సంఘ అధ్యక్షుని పదవి చాలా శక్తివంతంగా రూపొందింది. 1965లో చేసిన ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం, తర్వాతి సవరణలు అధ్యక్షుని పదవిని బలపరిచాయి. ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ రద్దు, కమీషనర్ చైర్మన్ అజమాయిషీకి లోబడి పనిచేయాలనే ఏర్పాటు, అధ్యక్షుని పదవికి పూర్వంకన్న ఎక్కువ గౌరవాన్ని, హోదాను కలిగించాయి. అధ్యక్షుడు ప్రత్యక్షంగా ప్రజలచే ఎన్నుకోబడే ఏర్పాటు అమలులోకి వస్తే అతని పదవి మరింత బలపడుతుంది. ప్రజల మద్దతు లభించడం వల్ల అతని అధికారాలకు కౌన్సిల్ ప్రతిబంధకం కాలేకపోతుంది.

16.6.3 కమీషనర్

మున్సిపల్ కమీషనర్ పురపాలనకు కార్యనిర్వాహక అధిపతి. ఇంతకు ముందు తెల్పినట్లుగా 1933లో కమీషనర్ పదవి ఎన్నుకోబడిన అధ్యక్షుని పదవికి సరిసమానమైన స్థాయికి తీసుకుపోబడింది. 1965లో ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం అమలులోకి వచ్చినపుడు, పురపాలన కార్యనిర్వాహక అధిపతిని కార్యదర్శి పేరుతో, పరిమితమైన అధికారాలతో ఏర్పాటు చేశారు. కాని 1971లో ఈ పదవికి తిరిగి కమీషనర్ అనే పేరును పునరుద్ధరించి, పూర్వపు అధికారాలను ఆ పదవికి లభింపచేశారు. దీని ఫలితంగా అధ్యక్షుని పదవి తర్వాత ప్రముఖమైన అధికారిగా కమీషనర్ పదవి రూపొందింది.

క్రింది పట్టికలో కమీషనర్ ఆధ్వర్యంలో పనిచేసే ఉద్యోగుల వివరాలు యివ్వబడ్డాయి.

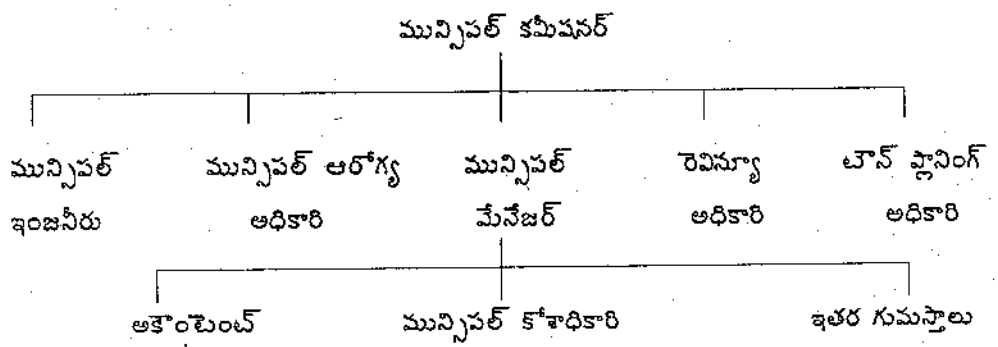

BRAOU

కమీషనర్ పురపాలక సంఘం లో పనిచేయడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం డిప్యూట్ చేసిన అధికారి. అతడు రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చెందిన ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపల్ కమీషనర్స్ సర్వీస్, ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపల్ కమీషనర్స్ సబార్డినేట్ సర్వీస్ అనే శాఖకు చెంది వుంటారు. పురపాలక సంఘం కార్యనిర్వాహక శాఖకు అధిపతి హోదాలో తన బాధ్యతలను నిర్వర్తించడానికి తగిన అధికారాలను కమీషనర్‌కు ఇవ్వడం జరిగింది.

కమీషనర్‌కు యిచ్చిన అధికారాలను జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తే అతని బాధ్యతలు అనేక రకాలుగా వున్నాయని తెలుస్తుంది. కౌన్సిల్ ఆమోదించిన తీర్మానాలను అతడు అమలుచేస్తాడు. కార్యనిర్వాహక శాఖ అధిపతిగా పురపాలక సంఘం అధికారులపై అజమాయిషి చేస్తూ, వారిపై అదుపు కలిగివుంటాడు. ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం 1965లో అమలులోకి వచ్చినపుడు మున్సిపల్ ఇంజనీర్లు, ఆరోగ్యఅధికారి, టౌన్ ప్లానింగ్ అధికారి వంటి మున్సిపల్ అధికార్లు అతని ఆధీనంలో లేకుండా, పురపాలక సంఘం అధ్యక్షునితో ప్రత్యక్ష సంబంధం కలిగి వుండేవారు. దీని ఫలితంగా పురపాలక సంఘ వ్యవహారాలలో కమీషనర్ అదుపు పరిమితంగా వుండేది. కాని 1971లో చేసిన సవరణల ప్రకారం ఈ అధికార్లను కమీషనర్ పర్యవేక్షణలోకి తెచ్చారు. పురపాక సంఘానికి చెందిన బడ్జెటును తయారుచేయడం, ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చడం, జమాఖర్చులను నిర్వహించడం అనే బాధ్యతలు కమీషనర్‌కు వున్నాయి. అందువల్ల పురపాలక సంఘ స్థాయిలో ఆర్థిక వనరులను సమర్థవంతంగా నిర్వహించడానికి అతడు జవాబుదారీగా వుంటాడు. ఇతడు పురపాలక సంఘ కార్యాలయం, పత్రాలకు బాధ్యత వహిస్తాడు. పురపాలక సంఘ కార్యకలాపాలను నిర్వహించడంలో అధ్యక్షుడికి సహాయ సహకారాలను అందజేస్తాడు.

కమీషనర్ ప్రస్తుతం కలిగివున్న హోదాను పరిశీలిస్తే, ఇతడు 1933 తర్వాత వున్నంత శక్తివంతంగా గాని, 1965–1971 మధ్య కాలంలో వున్నట్లుగా అధికారాలు లేని హోదాలోగాని లేడని తెలుస్తుంది. 1971లో చేసిన సవరణలు అనేక కార్యనిర్వాహక అధికారాలను కమీషనర్‌కు పునరుద్ధరించాయి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 5

1. ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యుల వలన గల లాభాలెట్టివి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. పట్టణ ప్రాంత పరిపాలనలో మున్సిపల్ చైర్మన్ శక్తివంతమైన వాడని ఎందుకంటారు. ?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

3. బలహీనమైన అధ్యక్షుడు కమీషనర్‌ను బలవంతుడిగా తయారుచేస్తాడు. బలమైన అధ్యక్షుడు కమీషనర్‌ను బలహీనున్నిగా చేస్తాడు. వ్యాఖ్యానించండి.

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

స్థలాల యజమానులు	....	2
అనధికారులు	....	2
విద్య, వైద్య, ప్రజాపనుల శాఖలకు చెందిన అధికారులు	....	3
మొత్తం		13

టౌన్ కమిటీ ప్రాతినిధ్యం		
అధ్యక్షునితో సహా అధికారులు	.....	5
నామినేట్ చేయబడిన అనధికారులు	.....	2
ఎన్నుకోబడినవారు		
మున్సిపల్ పరిధిలో భూములు, స్థలాల యజమానులు	.....	1
పరిశ్రమలు, వృత్తులు, వాణిజ్యం	.....	1
కార్మికులు, నిమ్నజాతులు	.....	1
మొత్తం	.....	10

కౌన్సిల్ కాలపరిమితి మూడు సంవత్సరాలు, జిల్లా కేంద్ర కార్యస్థానంలో మున్సిపాలిటీ లేక టౌన్ కమిటీ అధ్యక్షుడుగా కలెక్టరు పనిచేస్తాడు. ఇతర పట్టణాలలో సీనియర్ రెవిన్యూ అధికారి అధ్యక్షుడుగా వుంటాడు.

విధులు, ఆర్థిక వనరులు

పురపాలక సంఘాలకు అప్పగించవలసిన విధులను గూర్చి పై కమిటీ సమగ్రమైన జాబితాను తయారుచేసింది. ఈ విధులలో అతి ముఖ్యమైనవి ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

1. రహదార్ల నిర్మాణం, నిర్వహణ ;
2. ప్రజారోగ్యం, పారిశుద్ధ్యం, మురుగునీటిపారుదల, నీటి సరఫరా నిర్వహణ , అంటువ్యాధులకు వ్యతిరేకంగా చర్యలు;
3. ప్రజారోగ్యం, భద్రత, ప్రజల సౌకర్యాలు పెంపొందడానికి ఇతర చర్యలు.

పురపాలక సంఘాల ఆదాయ వనరులకు ఈ క్రింది మార్గాలను కమిటీ సూచించింది.

1. భూములు, భవనాలపై ఆస్థి పన్ను
2. వృత్తులు, వ్యాపారాలపై పన్ను
3. వాహనాలు, జంతువులపై పన్ను
4. అందించిన సేవలకు, జారీచేసిన లైసెన్సులకు చెల్లించవలసిన రుసుములు
5. ప్రభుత్వం ఆమోదించిన ఇతర ప్రత్యేక, పూర్తిగా స్థానికమైన పన్నులు
6. ప్రభుత్వం నుండి సహాయక గ్రాంట్లు

పురపాలక సంఘాలపై అదుపుకొరకు వీటి తీర్మానాలను రద్దుచేయడం, ఈ సంస్థలను తాత్కాలికంగా లేక పూర్తిగా రద్దుచేయడం వంటి సాంప్రదాయబద్ధమైన పద్ధతులను పై కమిటీ సూచించింది.

- **హైదరాబాదు మున్సిపల్, టౌన్ కమిటీ చట్టం (1941)**

హైదరాబాదు, మున్సిపల్, టౌన్ కమిటీల చట్టం (1941) మున్సిపాలిటీలకు, టౌన్ కమిటీలకు చట్టబద్ధమైన ప్రాతిపదికను కలగజేసింది. మున్సిపాలిటీలు లేక టౌన్ కమిటీల ఏర్పాటుకు, వాటికి నిర్వహించే

BRAOU

ఎన్నికలకు జనాభాను ప్రాతిపదికగా ఈ చట్టం ఆమోదించింది.

కార్యనిర్వహణ అధికారం

మున్సిపాలిటీలకు, టౌన్ కమిటీలకు అధికార్లను అధ్యక్షుడుగా ఏర్పాటు చేశారు. అధ్యక్షుడు కౌన్సిల్ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహించి, పర్యవేక్షణ అగుపు వంటి అధికారాలను కలిగి వుంటాడు. అతని అధికారం ఉద్యోగులు, ఆదాయం, సాధారణ పరిపాలనకు విస్తరించి వుంటుంది. మున్సిపల్ కమిటీ కార్యనిర్వహణ అధికారి నియామకం, స్థానం, అధికారాలను గూర్చి ఆ చట్టం వివరించలేదు.

ఆర్థిక వనరులు, సేవలు

మున్సిపాలిటీలు విధించదగిన పన్నులను చట్టం పేర్కొన్నది. భూములు, భవనాలపై పన్నుతోబాటు ఈ చట్టం వృత్తిపన్ను, నీటి పన్ను వసూలును కూడా ఏర్పాటు చేసింది. అంతే గాక ప్రభుత్వం పన్నులను రద్దు చేయడానికిగానీ, లేక మార్చడానికిగానీ ఈ చట్టం వీలు కలగజేసింది. పన్నుల అత్యధిక రేట్లను నిర్ణయించడానికి, విధించడానికి, సంబంధించి, నియమనిబంధనలను తయారుచేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి వుంటుంది. అమలులో వున్న నియమనిబంధనలను తయారుచేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి వుంటుంది. అములులో వున్న నియమనిబంధనలకు లోబడి మున్సిపాలిటీలు తమ పనులకు అవసరమైన వ్యక్తులను నియమించే అధికారం పొందాయి. ఈ ఉద్యోగులకు హైదరాబాదు సివిల్ సర్వీస్ నిబందనలు వర్తింపజేశారు.

- అదుపు

పురపాలక సంఘాలపై ప్రభుత్వ అదుపుకొరకు ఈ చట్టం గట్టి ఏర్పాట్లు చేసింది. రాష్ట్ర కేంద్ర కార్యాలయ స్థాయిలో పురపాలక సంఘాలపై సీనియర్ రెవిన్యూ అధికారి అదుపు కలిగి ఉంటాడు. పురపాలక సంఘాలను అదుపుచేయడంలో సుబేదారుకు సంపూర్ణ అధికారాలు యివ్వడం జరిగింది. ఈ అధికారి మున్సిపల్ కమిటీకి చెందిన కార్యకలాపాలను పరిశీలించడానికి లేక దానికి సంబంధించిన ఏ పత్రాన్నైనా పరిశీలించడానికి అధికారం కలిగి వున్నాడు. అతడు కౌన్సిల్ తీర్మానాన్ని తాత్కాలికంగా రద్దు చేయవచ్చు. అధికార దుర్వినియోగం లేక సక్రమ విధి నిర్వహణలో వైఫల్యం కారణంగా ఒక మున్సిపాలిటీని రద్దు చేసే అధికారం ప్రభుత్వానికి వున్నది. ప్రభుత్వం తరపున సుబేదారు, తాలుక్‌దార్ అనే రెవిన్యూ అధికార్లు ఈ అధికారాలను చెలాయిస్తారు.

హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో పురపాలక సంఘాల పరిణామంలో మరొక ప్రధాన ఘట్టం 1941లో చేసిన హైద్రాబాద పారిశుద్ధ్యం అధికారాల చట్టం, ఈ చట్టం ఆరోగ్యం, పారిశుద్ధ్యం, టౌన్ ప్లానింగ్ విషయాలలో మున్సిపాలిటీల కార్యనిర్వాహక చర్యలకు చట్టబద్ధమైన ప్రాతిపదికను కలగజేసింది. ఈ విధంగా మొట్టమొదటి సారి పురపాలక సంఘాలకు ప్రాధాన్యత కలిగిన భవనాల నిర్మాణం, టౌన్ ప్లానింగ్, ఆరోగ్యం, టీకాలు వేయం, హానికరమైన వృత్తులను అదుపుచేయడం, దోమల నివారణ, మొదలైన విషయాలపై సమగ్రమైన శాసనం ప్రవేశపెట్టబడింది. ఈ చట్టం 1950లో ప్రజాప్రభుత్వం మరొక శాసనం చేసే వరకు అమలులో వున్నది.

ఆఖరి నైజాం పరిపాలన నగర పురపాలన విషయాన్ని అధ్యయనం చేసే విద్యార్థికి చెప్పుకోదగిన ప్రాధాన్యత కలిగి వుంటుంది. నిజాం పరిపాలనలో సంస్కరణలు ప్రారంభించడం, అనేక చట్టాలు చేయడం, పురపాలక సంఘాల పనితీరులను సమీక్షించడం, వాటిలో లోపాలను అంతం చేయడం జరిగింది. ఈ విధంగా హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో ఆకరి నిజాం పరిపాలన, నగర, పురపాలన రంగాలలో గణనీయమైన అభివృద్ధి సాధనకు తోడ్పడింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడిన సమయంలో ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని పురపాలక సంఘాలు ఆంధ్రప్రదేశ్ (ఆంధ్రప్రాంతం) జిల్లా మున్సిపాలిటీల చట్టం (1920) ప్రకారం తెలంగాణాలోని పురపాలక సంఘాలు, ఆంధ్రప్రదేశ్ (తెలంగాణా ప్రాంతం) జిల్లా మున్సిపాలిటీల చట్టం (1956) ప్రకారం పనిచేస్తున్నాయి. కాలం గడిచేకొద్దీ మొత్తం రాష్ట్రంలోని పురపాలక సంఘాలన్నీ ఒకే సమగ్ర చట్టం పరిధిలోకి తేవడం మంచిదని

. . . . . .

. . . . . .

16.7 పురపాలక సంఘాల ఆర్థిక వనరులు

19వ శతాబ్దం మధ్య భాగంలో భారతదేశంలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ ఆదాయాలకు వెసలుబాటు కల్పించడానికి వీలుగా పురపాలక సంస్థలను ఏర్పాటు చేశారు. వాటికి పన్నులను విధించే అధికారాలను యిచ్చారు. పన్నులతోబాటు వున్నతస్థాయి ప్రభుత్వం నుండి పురపాలక సంఘాలకు గ్రాంట్లు, రుణాల రూపంలో ఆర్థిక సహాయం లభిస్తుంది.

పురపాలక సంఘ ఆర్థిక వనరులు

- కౌన్సిల్ విధించే పన్నులు
- ఆస్థి బదలాయింపుపై పన్ను
- గ్రాంట్లు
  1. చట్టబద్ధమైన గ్రాంట్లు
  2. చట్టబద్ధంకాని గ్రాంట్లు
- రుణాలు
  కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల నుండి, ఇతర ఆర్థిక సంస్థల నుండి నిర్మాణపు పనుల కొరకు రుణాలు

ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం (1965) పురపాలక సంఘాలు విధించగలిగిన పన్నులను పేర్కొన్నది. పురపాలక సంఘాలు ఆస్థి పన్నును, వాహనాలు, బండ్లపై పన్నును, జంతువులపై పన్నును విధిగా వసూలు చేయాలి. ప్రకటనలపై పన్ను విధించడం పురపాలక సంఘం విచక్షణకు వదిలారు. పురపాలక సంఘం విధించే పన్నులలో ఆస్థి పన్ను అతి ముఖ్యమైనది. నివాసిత గృహాల విషయంలో ఆస్తి పన్ను వార్షిక అద్దె విలువపై 25 శాతం మించరాదని, నివాసం కొరకు ఉపయోగించని భవనాలపై 30 శాతం మించరాదని చట్టం నిర్దేశించింది. మొత్తం మీద పురపాలక సంఘాలు ఈ పన్ను పైననే తమ ఆదాయం కోసం ఆధారపడతాయి.

వృత్తి పన్ను మరొక ముఖ్యమైన పన్ను, వ్యక్తుల ఆదాయం ఆధారంగా ఈ పన్నును విధించడం, వసూలు చేయడం జరుగుతుంది. కాని అత్యధిక వృత్తిపన్ను సంవత్సరానికి రూ.250 మించకూడదు.

పట్టణ ప్రాంతాలలో రవాణా యాంత్రిక వాహనాల ద్వారా జరుగుతున్న కారణాన వాహనాలపై, బండ్లపై విధించే పన్ను ప్రాధాన్యత తగ్గిపోతున్నది. అంతేగాక నగరాలలో, పట్టణాలలో అధిక సంఖ్యలో జంతువులు లేనందున జంతువులపై పన్ను ప్రాధాన్యత కూడా తగ్గుతున్నది.

ప్రకటనలపై పన్ను తగినంత ఆదాయాన్ని సమకూర్చగలదు. పురపాలక సంఘ పరిధిలో పట్టణ నాగరిక స్థాయిని బట్టి ఈ పన్ను నుండి లభించే ఆదాయం ఆధారపడి వుంటుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 70 శాతం పురపాలక సంఘాలు రెండవ, మూడవ గ్రేడుకు చెందివున్నాయి. అందువల్ల వీటిలో ప్రకటనల పన్ను నుండి ఆదాయం అంత ప్రాధాన్యత కలిగివుండలేదు.

ఆస్థి బదలాయింపుపై, బదలాయింపు పత్రంలో పేర్కొన్న మొత్తంపై 5 శాతానికి మించకుండా పన్ను వసూలుచేసే అధికారం పురపాలక సంఘాలకు వున్నది.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి లభించే ఆర్థిక సహాయంలో వినోదపు పన్నునుండి జరిగే కేటాయింపు ప్రముఖమైనది. ఈ పన్నును ఆంధ్రప్రదేశ్ వినోదపు పన్నుచట్టం (1939) ప్రకారం విధిస్తారు. దీనిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చెందిన వాణిజ్య పన్నుల శాఖ మదింపు,వసూలు చేస్తుంది. ఈ పన్ను నుండి లభించే ఆదాయంలో 95 శాతం గ్రాంటు రూపంలో పురపాలక సంఘాలు పొందుతాయి.

పై పన్నులకు అదనంగా పురపాలక సంఘాలు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి రికరింగ్ గ్రాంట్లను

BRAOU

పొందుతాయి. ఈ గ్రాంట్లను మాతా, శిశు సంక్షేమం, విద్య, ఫైలేరియా, మలేరియా నివారణ చర్యలు, కుటుంబ సంక్షేమం, కార్యక్రమాల కోరకు, ఉద్యోగుల జీతాలు, కరువు భత్యాలు సవరించడం వల్ల అదనపు ఖర్చు కొరకు పురపాలక సంఘాలు పొందుతాయి. దుకాణాల సముదాయాలు, మార్కెట్లు, కబేళాలు, నీటి సరఫరా పథకాలు, మురుగునీటి పారుదల పథకాలు మొదలైనవాటి నిర్మాణం కొరకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం రుణాలనిస్తుంది.

పురపాలక సంఘాలు లాభదాయకమైన సంస్థల నుండి లైసెన్సు ఫీజులు అద్దెలు రూపంలో కూడా ఆదాయం పొందుతాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పురపాలక సంఘాలు పెరుగుతున్న తమ ఖర్చుకు సమానంగా ఆర్థిక వనరులు లేక ఇబ్బందులను ఎదుర్కొంటున్నాయి. దాదాపు 60 శాతం పురపాలక సంఘాల ఆదాయం ఉద్యోగుల జీతాల చెల్లింపుకు ఉపయోగిస్తున్నారు. 5 నుండి 10 శాతం ఆదాయాన్ని రుణాల తిరిగి చెల్లింపుకు, వడ్డీ చెల్లింపుకు కేటాయిస్తున్నారు. మిగిలిన మొత్తం పురపాలక సంఘం అందించే సేవల నిర్వహణకు సరిపోవడంలేదు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పురపాలక సంఘాలకు మరిన్ని నిధులు కేటాయించాలని ఆ విధంగా అతి కీలకమైన సేవలను అవి అందించేందుకు తోడ్పడాలని సూచనలు చేయడం జరిగింది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 6

1. మున్సిపాలిటీలకు అనేకమైన విధులున్నవి, కాని సరిపోను నిధులు లేవు. వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

16.8 ఉద్యోగులు

ఏ సంస్థకైన సమర్థవంతులైన ఉద్యోగుల సేవలు అత్యవసరం. పురపాలక సంఘాలు ప్రజలకు అందించే సేవలు చాలావరకు శ్రమసాంద్రమైనవి కావడంవల్ల వాటి నిర్వహణలో ఉద్యోగుల పాత్ర అధికంగా వుంటుంది.

మున్సిపల్ ఉద్యోగులలో రెండు విభాగాలను గుర్తించవచ్చు. కమీషనర్, ఇంజనీరు, ఆరోగ్య అధికారి, టౌన్ ప్లానింగ్ అధికారి, రెవిన్యూ అధికారి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఉద్యోగులై, పురపాలక సంఘానికి డిప్యూట్ చేయబడతారు. శానిటరీ ఇన్‌స్పెక్టర్, టాక్స్ ఇన్‌స్పెక్టర్, బిల్ కలెక్టరు, శానిటరీ ప్యూన్, గుమాస్తాలు పురపాలక సంఘంచే నియమించబడి దానికి చెందిన ఉద్యోగులై వుంటారు.

స్థానిక రాజకీయ నాయకత్వానికి, పురపాలక సంఘానికి చెందిన ఉద్యోగులకు మధ్య దగ్గిర సంబంధం వున్నదని పరిశోధనల వల్ల తేలింది. ఈ కారణాల వల్ల రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చెంది, పురపాలక సంఘంలో పనిచేస్తున్న అధికారులు ఆ సంస్థకు చెందిన స్వంత సిబ్బందిపై క్రమశిక్షణను అమలుచేయడం కష్టంగా వుంటుంది. ఉద్యోగుల నియామకంలో పురపాలక సంఘం అధ్యక్షుడు, సభ్యులు ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తారు. గనుక క్రమశిక్షణను అమలుపరిచే అధికారం అధ్యక్షునికి ఉండడం వల్ల, దిగువ స్థాయి ఉద్యోగులు ఉన్నత అధికార్లకు తమ సహకారాన్ని ఇష్టపూర్వకంగా లభింపజేయరు. పురపాలక సంఘాలు లభింపజేసే సౌకర్యాల ప్రమాణాలు తక్కువగా వుండడానికి యిది ఒక కారణం కావచ్చు.

16.9 రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నియంత్రణ

స్థానిక సంస్థల స్వయం ప్రతిపత్తిని, అవసరమైనంత మేరకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అదుపుకు సమన్వయపరచడం

BRAOU

అవసరమని స్థానిక స్వపరిపాలనా విషయం పరిశీలించేవారు గుర్తిస్తారు. స్థానిక ప్రభుత్వాలు అందజేసే సేవలలో కనీసస్థాయి ప్రమాణాలు నిర్వహించడం అవసరం. ఆ విధంగా జరిగేట్లు పై స్థాయి ప్రభుత్వం చూడాలి. దీనికి తోడు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం గ్రాంట్లు, రుణాల రూపంలో చెప్పుకోదగినంత ఆర్థిక సహాయాన్ని స్థానిక సంస్థలకు లభింపజేస్తుంది. గనుక ఈ విధులను ఏ ప్రయోజనాల కొరకు ఉద్దేశించారో అందుకొరకే ఖర్చు అయ్యేటట్లు చూడవలసిన బాధ్యత కూడా రాష్ట్ర ప్రభుత్వంపై వున్నది. అంతేగాక ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిధులు, శాశ్వత అధికార దుర్వినియోగం చేసే అవకాశం కూడా వుంది. ఈ విషయాలన్నింటి దృష్ట్యా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం స్థానిక సంస్థలపై అదుపు కలిగివుండడం అవసరమౌతున్నది.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని పురపాలక సంఘాలపై నాలుగు రకాలైన అదుపుచేసే పద్ధతులను కలిగివున్నది. అవి :

చట్టంలోని నిబంధనలను తరచుగా ఉల్లంఘిస్తే, సంజాయిషీ ఇవ్వడానికి అవకాశం కలగజేసిన తర్వాత, ఆ పురపాలక సంఘాన్ని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం రద్దుచేయవచ్చును.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పురపాలక సంఘాలపై కలిగివున్న అదుపు అధికంగా వున్నదని అనిపిస్తుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అధికారాలకు, పురపాలక సంఘాల స్వయం ప్రతిపత్తికి మధ్య సంతులిత పరిస్థితి కలగజేయడం అత్యవసరం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 7

1. స్థానిక సంస్థలపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అదుపు గురించి తెలపండి.

.....

.....

.....

.....

16.10 ఆంధ్రప్రదేశ్ పురపాలనలో కనిపిస్తున్న ధోరణులు

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంఘాలు రెండు దశాబ్దాలపాటు 1965 ఆంధ్ర ప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం నిబంధనల ప్రకారం పనిచేశాయి. ఈ 20 సంవత్సరాల కాలంలో పురపాలక సంఘాలు చట్టంలోని లక్ష్యాలకు అనుగుణంగా పనిచేసే అనుభవాన్ని పొంది వుండాలి. అంతేగాక వివిధ విధులను నిర్వర్తించడానికి నియోగించిన అధికార్లు తమ బాధ్యతలను సక్రమంగా నిర్వర్తించే స్థాయికి చేరికొని వుండాలి. చట్టంలోని లక్ష్యాలను వాటితో పోల్చినపుడు వాస్తవంగా జరిగిన పనిని సమీక్షిస్తే ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంస్థలలో గోచరమౌతున్న ధోరణులను తెలుసుకోవచ్చు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీల చట్టం పురపాలక సంఘాల స్థాయిలో ప్రజాస్వామిక పునాదులను పటిష్టం చేయడానికి ఈ క్రింది వ్యూహాలను గుర్తించింది.

1. అధికార వికేంద్రీకరణ పూర్వం కంటే అధికంగా జరగాలి. దీని ఫలితంగా పురపాలక సంఘం విధులు, నిర్వహణలో ఎన్నుకోబడిన సభ్యులకు అధిక ప్రాధాన్యత లభిస్తుంది. పురపాలక సంఘాలపై ప్రభుత్వ అదుపు కూడా దీనివల్ల తగ్గుతుంది. కాని గత రెండు దశాబ్దాలుగా పురపాలక సంఘాల పనితీరు పరిశీలిస్తే, చట్టం ఆశించిన లక్ష్యాలకు అనుగుణంగా పని జరగలేదని తెలుస్తుంది. ప్రస్తుతం పురపాలక అధ్యక్షుని అధికారాలు, పురపాలక సంస్థలపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అదుపు పెరిగినట్లు కనిపిస్తున్నది.

ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిధుల ఆధారంగా పురపాలక సంస్థల నిర్మాణంలో భాగంగా ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ

BRAOU

ఏర్పాటుచేయడం జరిగింది. ఈ కమిటీ ఒకవైపు కౌన్సిల్‌కు, మరొక వైపు కమీషనర్‌కు మధ్య వారధిగా ఏర్పడింది. కౌన్సిల్‌లో ప్రాతినిధ్యం పొందడమేగాక, కార్యనిర్వాహక శాఖపై అజమాయిషీ చేయడం కూడా ఈ కమిటీ చేసింది. అతి ముఖ్యమైన విషయాలలోకౌన్సిల్ తీర్మానాలను అమలుచేసే బాధ్యతను పొందింది. కనుక కార్యనిర్వాహక అధికారాలను కూడా ఈ కమిటీ కలిగివున్నది. కాని ఈ ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ ఆరు సంవత్సరాలుకూడా కొనసాగలేకపోయింది. 1971 లో ఈ కమిటీ రద్దుతో దానికి చెందిన అధికారాలను అధ్యక్షుడు, కమీషనర్ చెలాయించడం ప్రారంభించారు. దీని ఫలితంగా పురపాలక సంస్థలో అధ్యక్షుని పదవి ప్రాముఖ్యతను పొందింది. అధ్యక్షుడు ఆర్థిక, కార్యనిర్వాహక, అత్యవసర అధికాలను కలిగివుండడమే గాక మరికొన్ని ఇతర అధికారాలను కూడా పొందాడు. మొదటిసారిగా మున్సిపల్ కమీషనర్‌కు చెందిన వ్యక్తిగత రహస్య నివేదికను తయారుచేసే అధికారం అధ్యక్షునికి లభించింది. కమీషనర్, అతని ఆధ్వర్యంలోని ఇతర అధికార్లు అధ్యక్షుని అజమాయిషీ, అదుపుకు లోబడి పనిచేయవలసి వచ్చింది. అంతేగాక కాంట్రాక్టుల కమిటీ, పేనల్ కమిటీలలో ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యుని హోదాలో అధ్యక్షుడు ఈ కమిటీల నిర్ణయాలలో చెప్పుకోదగిన ప్రభావం చూపగల్గుతాడు. వీటన్నింటితో బాటు అధ్యక్షుని పదవికి ప్రత్యక్ష ఎన్నికలను జరిపే ఏర్పాటును ప్రభుత్వం అమలుచేస్తే అధ్యక్షుడు పురపాలక సంస్థలో అతి కీలక వ్యక్తిగా రూపొంది, ఎన్నుకోబడిన కౌన్సిల్ ప్రాధాన్యత తగ్గిపోతుంది. ఇటీవల జరిగిన పురపాలక సంఘాధ్యక్షుల సమావేశంలో ప్రస్తుతం వున్న సాధారణ మెజారిటీ బదులుగా కౌన్సిల్‌సభ్యులలో 2/3 వంతుల మెజారిటీతో మాత్రమే అధ్యక్షునిపై అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ఆమోదించాలని ప్రభుత్వాన్ని కోరుతూ తీర్మానం చేశారు. మన పురపాలక సంఘంలో అధ్యక్షుడు-కమీషనర్ వ్యవస్థ అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలలోని పట్టణ ప్రభుత్వంలో మేయర్ – మేనేజర్ వ్యవస్థను పోలి వున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. నగరపాలనలో రాజకీయ కార్యనిర్వాహక శాఖ వహిస్తున్న పాత్ర ప్రధానమై నదిగా రూపొందుతున్నది. ఈ పరిస్థితుల దృష్ట్యా నగరపాలనలో కూడా ఉన్నత స్థాయి ప్రభుత్వంలోని మంత్రి – సివిల్ ఉద్యోగి మధ్య సంబంధాలకు చెందిన సంప్రదాయాలు అభివృద్ధి చెందే అవకాశం వున్నది. పురపాలనలో పరిశీలింపదగిన మరొక విషయం పురపాలక సంఘాలపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆధిపత్యం. ఆంధ్రప్రదేశ్ మున్సిపాలిటీ చట్టంలో పేర్కొన్న లక్ష్యానికి భిన్నంగా పురపాలక సంఘాలపై ప్రభుత్వ ఆధిపత్యం అధికమౌతున్నది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆధిపత్యం, స్థానికసంస్థల స్వయం ప్రతిపత్తి విషయంలో కనిపిస్తున్న పరుష వైఖరి బదులు ఈ రెండు వ్యవస్థలలో సహకార భావం పెంపొందవలసిన అవసరం వున్నది. ఆర్థిక విషయాలలో పూర్వంకంటే రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆధిపత్యం అధికమైంది. కేంద్ర మదింపు అధికార్లు, రాష్ట్ర అప్పీళ్ల కమీషన్ నియామకం ద్వారా కేటాయించిన నిధుల ఉపయోగంపై పరిమితులు విధించడం ద్వారా, ఆర్థిక విషయంలో అసమర్థత కారణంగా పురపాలక సంఘాలను రద్దు చేయడం ద్వారా ఈ ధోరణి స్పష్టమై తున్నది. మారుతున్న నేటి సమాజంలో స్థానిక ప్రభుత్వ స్థాయిలో రాజకీయ నాయకత్వం సుస్థిరమైన, లక్ష్యపూరితమైన నాయకత్వాన్ని లభింపజేసే వరకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అదుపు ఉదారంగా వుండవలసిన అవసరం ఎంతైనా వున్నది. ఇది జరిగితే రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అదుపు తగ్గిపోయే అవకాశం వున్నది. మొత్తం మీద పురపాలక వ్యవస్థను సమర్థవంతంగా పనిచేయడం అధ్యక్షుడు – కమీషనర్ బృందం లభింపజేసే నాయకత్వం పైనా, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అనుసరించే ఉదార విధానాల మీద ఆధారపడి వుంటుంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 8

1. మున్సిపల్ పాలనలో కనిపిస్తున్న పోకడలను పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

BRAOU

16.11 సారాంశం

స్థానిక ప్రభుత్వాలు రెండు రకాలుగా ఉన్నవి. మొదటిది గ్రామీణ పాలనకు చెందినది – దీని గ్రామీణ స్థానిక ప్రభుత్వమంటారు. రెండవది పట్టణ పాలనకు సంబంధించినది. దీని పట్టణ ప్రాంత స్థానిక ప్రభుత్వమంటారు. మున్సిపల్ పాలన పట్టణ ప్రాంత ప్రజల అవసరాలను తీర్చడానికై వుద్దేశింపబడింది. మున్సిపాలిటీలు ప్రజలకు సంతృప్తికరమైన సేవలనందిస్తే, అవి ప్రజల మెప్పును ఎక్కువగా పొందే అవకాశముంది. మంచి సేవలదించాలంటే సరిపోను ఆర్థిక వనరులుండాలి.

16.12 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 16.1 చదవండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 16.2. చదవండి

అభ్యాసం – 3

1. జవాబు కోసం 16.4 చదవండి

అభ్యాసం – 4

1. జవాబు కోసం 16.5 చదవండి

అభ్యాసం – 5

1. జవాబు కోసం 16.6 చదవండి
2. జవాబు కోసం 16.6.2 చదవండి
3. జవాబు కోసం 16.6.3 చదవండి

అభ్యాసం – 6

1. జవాబు కోసం 16.7 చదవండి

అభ్యాసం – 7

1. జవాబు కోసం 16.9 చదవండి

అభ్యాసం – 8

1. జవాబు కోసం 16.10 చదవండి

BRAOU

16.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. క్రింది ప్రశ్నలకు 30 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి.

1. రాయలసీమ, కోస్తా ఆంధ్ర ప్రాంతాలలో పురపాలక సంఘాల పరిణామాన్ని వివరింపుము.
2. హైదరాబాదు పాలకుడు నైజాం పాలనలో పురపాలక సంస్థల పరిపాలనలో ప్రవేశపెట్టదలచిన సంస్కరణలను క్లుప్తముగా వివరింపుము.
3. పురపాలక సంఘాలలో వివిధ అధికార్ల అధికారాలను,విధులను చర్చింపుము.
4. పురపాలనలో కనిపిస్తున్న ధోరణులను పరిశీలించుము.

II. క్రింది ప్రశ్నలకు 15 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి.

1. అభివృద్ధి చెందుతున్న ఒక దేశంలో పురపాలన ప్రాధాన్యతను వివరింపుము.
2. పురపాలక సంఘాల ఆదాయాలకు మార్గాలను తెలుపుము.
3. పురపాలక సంఘాలపై ప్రభుత్వ అదుపు ఏ విధంగా వాటి సామర్థ్యంపై ప్రభావం చూపుతుందో వివరింపుము.

16.15 చదవదగిన రచనలు

1. M.A. Muttalib, Md. Akbar Alikhan : Theory of Local Government
2. Radha Kumud Mukherjee : Local Government in Ancient India
3. Harold F. Alderfer : Local Government in Developing Countries

BRAOU

రచయిత : కె.వి. శ్రీనివాసన్
అనువాదం : ఎ. సోమసుందర రావు

•••

భాగం : 17 – పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు

విషయక్రమం

17.0 లక్ష్యం
17.1 పరిచయం
17.2 పరిణామం
17.3 చట్టబద్ధ నిర్మాణం
17.4 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు
17.5 నిర్మాణం, పరిపాలన వ్యవస్థ
17.6 విధులు
17.6.1 క్రమబద్ధమైన విధులు
17.6.2 అభివృద్ధి, ప్రవర్తన విధులు
17.6 ఉద్యోగులు, ఆర్థిక వనరులు
17.8 అదుపు
17.9 సమస్యలు
17.10 సారాంశం
17.11 మీ అవగాహన పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
17.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
17.13 చదవదగిన రచనలు

17.0 లక్ష్యం

ఆధునీకరణ ఫలితంగా గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ప్రజల వలస కొనసాగుతుంది. దీని ఫలితంగా నగరాల, పట్టణాల విస్తరణ తప్పనిసరి అవుతున్నది. ఈ పోకడను అరికట్టడానికి పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల నేర్పాటు చేసి, ప్రణాళికలు తయారు చేసి, దీన్ని అదుపుచేసి, సమన్వయ పరచడం అవసరమైంది. ఈ భాగర చదివిన తరువాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల పరిణామం,
- దాని చట్టబద్ధ నిర్మాణం,
- ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లోని పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు,
- వాటి సమస్యలు, భవిష్యత్తు.

17.1 పరిచయం

అభివృద్ధి చెందుతున్న, అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో కూడా అభివృద్ధిని, పట్టణాభి వృద్ధిగా విడివిడిగా పరిశీలించడం జరుగుతున్నది. ఈ విధంగా మానవ సమాజపు పురోగతిలో గ్రామీణ, పట్టణాభివృద్ధి రెండు ప్రముఖ భాగాలుగా వుంటాయి. గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య పరస్పర ఆధారస్థితి కనిపిస్తుంది. ఉత్పత్తిదారులు, వినియోగదార్లమధ్య సంబంధం రూపంలో యిది వుంటుంది. ఆధునికీకరణ ఫలితంగా గ్రామీణ

BRAOU

ప్రాంతాల నుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ప్రజల వలస కొనసాగుతున్నది. దీని ఫలితంగా నగరాల, పట్టణాల విస్తరణ తప్పనిసరి అవుతున్నది. ఈ ప్రక్రియ కలిగిస్తున్న విష పరిణామాలలో నగరాలలో, పట్టణాలలో మితిమీరిన జనసమ్మర్దం, అసంతృప్తికరమైన పౌర సౌకర్యాలు, మురికివాడల పెరుగుదల ముఖ్యమైనవి. ఈ సవాళ్ళను ఎదుర్కొనడంలో వైఫల్యం కలిగితే దాని ఫలితంగా పట్టణ ప్రాంతాలలో అశాంతి కలుగుతుంది. భారతదేశంలో ముఖ్యంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పట్టణ జనాభా పెరుగుదలలోని ధోరణులను అర్థం చేసుకొంటే ఈ సమస్య ఎంత జటిలమైందో తెలుసుకోగల్గుతాము.

భారతదేశంలో 1951 నుండి పట్టణాల పెరుగుదలలో తీవ్రత అంతకు ముందు దశాబ్దాల కంటే ఇతోధికంగా వున్నది. భారతదేశపు పట్టణ ప్రాంతాల జనాభా 1951 లో 66.6 మిలియన్లు వుండగా, 1981 నాటికి అది 156.2 మిలియన్లకు పెరిగింది. 1981 లో 23.7 శాతం దేశ జనాభా పట్టణ ప్రాంతాలలో నివసిస్తున్నది. మూడు దశాబ్దాల క్రితం 17.6 శాతం ప్రజలు మాత్రమే పట్టణ ప్రాంతాలలో నివసిస్తున్నారు. 1981 లో పట్టణ ప్రాంతాలలోని ఈ పెరుగుదల ధోరణులను పరిశీలిస్తే అవి చైనా తర్వాత రెండవస్థానంలో వున్నాయని తెలుస్తుంది.

పట్టణ ప్రాంతాల జనాభా వేగంగా పెరగడం విషయంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ కూడా ఇతర రాష్ట్రాలవలే ప్రముఖస్థానంలో వున్నది. రాష్ట్రంలో పట్టణ ప్రాంతాలలో 1951 లో 5.42 మిలియన్ల ప్రజలు వుండగా, 1981 లో వీరి సంఖ్య 12.46 మిలియన్లకు పెరిగింది. రాష్ట్రం మొత్తం జనాభాలో 17.34 శాతం ప్రజలు 1951 లో పట్టణ ప్రాంతాలలో వుండగా, 1981 లో ఈ సంఖ్య 23.25 శాతానికి పెరిగింది. ప్రధాన పట్టణాలు, నగరాల అధిక భాగంలో జనాభా గణనీయంగా పెరిగింది. ఈ పెరుగుదల ధోరణులను క్రింది పట్టికలో గమనింపవచ్చును.

పట్టిక – 1

నగరం/పట్టణం	1951 లో జనాభా	1981 లో జనాభా	వార్షిక పెరుగుదల రేటు
హైదరాబాదు	1,127,581	2,528,198	2.73
విశాఖపట్టణం	108,042	594,259	5.85
విజయవాడ	161,198	544,958	4.15
వరంగల్లు	133,130	336,018	3.14
తిరుపతి	25,207	115,244	5.20

పట్టణ ప్రాంతాలలో జనాభాల పెరుగుదల వల్ల కలిగిన ఫలితాలను ఇంతకు ముందే తెలుసు కున్నాము. ఈ సమస్యలను సంతృప్తికరంగా పరిష్కరించడానికి నూతన వ్యూహాలను, పద్ధతులను పెంపొందించవలసిన అవసరం వున్నది. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటు ఇటువంటి ప్రయత్నాలలో ఒకటి.

17.2 భారతదేశంలో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల పరిణామం

మనదేశంలో మూడు పంచవర్ష ప్రణాళికలు గ్రామీణాభివృద్ధికి ప్రాధాన్యతనిచ్చాయి. భారతదేశంలోని గ్రామీణ ప్రాంతాలలో అభివృద్ధిని సాధించడానికి సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాన్ని పంచాయితీరాజ్ కార్యక్రమాలను ప్రవేశపెట్టారని ఇంతకు ముందు పాఠాలలో తెలుసుకున్నాము. అయితే పట్టణాల పెరుగుదలవల్ల కలుగుతున్న సమస్య తీవ్రతను ప్రణాళికా రచయితలు ఐదవ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో గ్రహించారు. ఈ ప్రణాళికలో పెద్దనగరాలు, జాతీయ ప్రాధాన్యత కలిగిన ప్రాంతాల సమీకృత అభివృద్ధికి ప్రాధాన్యత నిచ్చారు. ఆరవ ప్రణాళికలో చిన్న, మధ్యతరహా పట్టణాల సమీకృతాభివృద్ధికి ప్రాధాన్యత నివ్వడం జరిగింది.

BRAOU

ఐదవ లోక్‌సభకు చెందిన అంచనాల సంఘం 37 వ నివేదిక ఫలితంగా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటు జరిగింది. పెద్ద నగరాలలో, వాటి చుట్టుప్రక్కల అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను రూపొందించడానికి, అదుపు చేయడానికి, సమన్వయ పరచడానికి పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను ఏర్పాటు చేయాలని ఈ సంఘం సూచించింది. ఆ సూచనల మేరకు భారతదేశంలోని అనేక రాష్ట్రాలలో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను ఏర్పాటుచేశారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ విషయంలో హైదరాబాదు నగరంలో జనాభా పెరుగుదల, నగరపు వేగవంతమైన విస్తరణ రాష్ట్ర ప్రభుత్వపు దృష్టిని 1960 ప్రాంతంలో ఆకర్షించాయి. రాష్ట్ర ప్రణాళికా శాఖ ఈ సమస్యలను పరిష్కరించడానికి, మార్గదర్శిక సూత్రాలను సూచించడానికి ఒక సంఘాన్ని నియమించింది. ప్రప్రథమంగా పురపాలక సంఘాలకు గ్రాంట్లు, రుణాల రూపంలో అధికంగా నిధులను కేటాయించి, ఈ సమస్యలను పరిష్కరించాలని ప్రయత్నించారు. కాని దీనివల్ల చెప్పుకోదగిన ఫలితం కలగలేదు. పట్టణాలలో అస్తవ్యస్త పెరుగుదల సమస్యను పరిష్కరించడానికి ప్రత్యేక చట్టబద్ధ ఏజెన్సీలను ఏర్పాటు చేయాలని నిర్ణయించారు. దీని ఫలితంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ పట్టణ ప్రాంతాల అభివృద్ధి చట్టాన్ని 1972 లో చేశారు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను తక్షణమే ఏర్పాటు చేయడానికి దారితీసిన పరిస్థితులేవి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

17.3 చట్టబద్ధ నిర్మాణం

ఆంధ్రప్రదేశ్ పట్టణ ప్రాంతాల అభివృద్ధి చట్టం (1975) రాష్ట్రంలో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటుకు చట్టబద్ధమైన నిర్మాణ క్రమాన్ని సూచించింది. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలకు కార్పొరేషన్ స్థాయిని కలగజేశారు. ఈ చట్టంలోని 13 (1) సెక్షన్ ప్రకారం, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఒక ప్రకటన ద్వారా ఒక ప్రాంతం సరిహద్దులను స్పష్టీకరిస్తూ ఆ ప్రాంతాన్ని అభివృద్ధి ప్రాంతంగా ప్రకటించే అధికారం పొందుతుంది. ఆ విధంగా అభివృద్ధి ప్రాంతంగా ప్రకటించిన ప్రాంతానికి ఒక పట్టణాభివృద్ధి సంస్థను ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

పై చట్టం క్రింద తెల్పిన లక్ష్యాలను పేర్కొన్నది.

- శ్రద్ధతో నిర్వహించిన సర్వే తర్వాత అభివృద్ధి ప్రాంతానికి బృహత్ ప్రణాళికను తయారుచేయుట.
- అభివృద్ధి ప్రాంతాన్ని జోన్లుగా విభజించి జోనల్ అభివృద్ధి ప్రణాళికలను తయారుచేయుట.
- బృహత్ ప్రణాళికలను అమలుపరచుట.
- భూమి ఉపయోగాన్ని వివిధ ప్రయోజనాల కోసం అదుపు చేయుట.
- నిధులు లభించినంతమేరకు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను అమలుచేయుట, మూలాధార సౌకర్యాలను కలిగించుట

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు క్రమబద్ధమైన ప్రణాళికను రూపొందించడం, అభివృద్ధి ప్రాంతాన్ని అన్ని విధాలా మెరుగుపరచడం, దీనితో సంబంధమున్న ఇతర సంస్థలతో కలిసి పనిచేయడం అనే విధులను కలిగి వుంటాయి.

BRAOU

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల లక్ష్యాలను పేర్కొనండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

17.4 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు

పైన పేర్కొన్న చట్టం అమలులోకి వచ్చిన తర్వాత రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆరు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను నెలకొల్పింది. క్రింది పట్టికలో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటు జరిగిన సంవత్సరం, వాటి ఆధీనంలో వున్న ప్రాంతాలు, ఆ ప్రాంతాల విస్తీర్ణత మొదలైన వివరాలు వున్నాయి.

క్రమ సంఖ్య	అభివృద్ధి సంస్థ పేరు	ఏర్పాటైన తేదీ	అభివృద్ధి ప్రాంతం విస్తీర్ణం చ.కిమీ.	అభివృద్ధి ప్రాంతంలో చేరే ప్రదేశాలు
1.	హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ	2-10-1975	1554	హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థ ప్రాంతం, హైదరాబాదు, రంగారెడ్డి, మెదక్, జిల్లాలలో 307 గ్రామాలు.
2.	విశాఖపట్నం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ	17-6-1978	1315	విశాఖపట్నం నగరపాలక సంస్థ, అనకాపల్లి, భీమునిపట్నం, విజయనగరం పురపాలక సంఘాల ప్రాంతాలు, విశాఖపట్నం, విజయనగరం జిల్లాలలో 240 గ్రామాలు
3.	విజయవాడ, గుంటూరు, పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ	6-12-1978	1696	విజయవాడ నగరపాలక సంస్థ, గుంటూరు తెనాలి, మంగళగిరి పురపాలక సంఘ ప్రాంతాలు, కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాల్లో 154 గ్రామాలు.
4.	కాకతీయ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ	1-2-1982	850	వరంగల్లు పురపాలక సంఘ ప్రాంతం, వరంగల్లు జిల్లాలో 144 గ్రామాలు కరీంనగర్ జిల్లాలో 27 గ్రామాలు.
5.	తిరుపతి పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ	3-2-1982	290.5	తిరుపతి పురపాలక సంఘం ప్రాంతం, చంద్రగిరి తాలూకాలో 89 గ్రామాలు.
6.	కులీకుతుబ్ షా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ	1-8-1981	64	హైదరాబాదు నగరంలోని 23 వార్డులలో 12 వార్డులు.

BRAOU

పైన పేర్కొన్న పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటు కొన్ని కారణాలవల్ల అవసరమైంది. హైదరాబాదు, సికింద్రాబాదు జంటనగరాల చుట్టూ పరిశ్రమలు వేగంగా వృద్ధి చెందడంవల్ల వాటిని క్రమబద్ధం చేయడం, అదుపుచేయడం అవసరమై దీని ఫలితంగా హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ ఏర్పాటు జరిగింది. విశాఖపట్నం, అనకాపల్లి, విజయనగరం పట్టణ ప్రాంతాలలో పారిశ్రామికీకరణ అతి వేగంగా జరగడంవల్ల ఆ ప్రాంతంలో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థను ఏర్పాటుచేశారు.విజయవాడ నుండి గుంటూరు వరకు వున్న ప్రాంతానికి చెందిన సారవంతమైన పృష్ఠభూమి కారణంగా, పరిశ్రమల పెరుగుదలవల్ల అక్కడ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థను నెలకొల్పారు. వరంగల్లు నగరం చుట్టుప్రక్కలా, కరీంనగర్ - హైదరాబాదు రహదారి వెంబడి పరిశ్రమలు అభివృద్ధి చెందడంవల్ల ప్రభుత్వం కాకతీయ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థను ఏర్పాటుచేసింది. పుణ్యక్షేత్రమైన తిరుపతి నగరం విస్తారమైన యాత్రికులను ఆకర్షించడంవల్ల, రేణిగుంట - తిరుపతి ప్రాంతంలో పరిశ్రమలు నెలకొల్పడంవల్ల, పారిశ్రామికవేత్తలు ఆసక్తి కనపర్చడంవల్ల ఆ ప్రాంతంలో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థను నెలకొల్పారు. హైదరాబాదు నగరం పాతబస్తీని వేగంగా అభివృద్ధి పర్చడానికి ప్రత్యేకంగా కులీకుతుబ్ షా అభివృద్ధి సంస్థను ఏర్పాటుచేశారు. ఈ విధంగా ప్రధాన నగరాల శివారు ప్రాంతాలలో పరిశ్రమాభివృద్ధి వేగంగా జరగడం, సారవంతమైన వ్యవసాయ భూముల ప్రభావం, హైదరాబాదు పాతబస్తీ అభివృద్ధి కారణంగా రాష్ట్రంలో వివిధ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటు జరిగింది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 3

1. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటుకు దారితీసిన పరిస్థితులను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

17.5 కార్యనిర్వాహక వ్యవస్థ

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల వ్యవస్థలో రెండు ముఖ్య విభాగాలను గుర్తింపవచ్చును. మొదటి విభాగం విధాన రూపకల్పన, సాధారణ పర్యవేక్షణ, అదుపును కలిగివుంటుంది. సాధారణంగా ఒక అనధికార వ్యక్తిని సంస్థ అధ్యక్షునిగాను, ఒక అధికారిని ఉపాధ్యక్షునిగాను నియమిస్తారు. ఉపాధ్యక్షుడే సంస్థ కార్యనిర్వాహక అధిపతిగా వుంటాడు. అతడు సాధారణ పరిపాలన, పర్యవేక్షణ, నియంత్రణలకు బాధ్యుడుగా వుంటాడు. అతడు వివిధ విషయాలకు సంబంధించిన విధానాలను, కార్యక్రమాలను పట్టణాభివృద్ధి సంస్థకు నివేదించి, దాని ఆమోదంతో వాటిని అమలు చేస్తాడు. అభివృద్ధి సంస్థ వివిధ కార్యక్రమాలను సమన్వయపరచడం అతని విధులలో ముఖ్యమైనవి. కార్యనిర్వాహక అధిపతి హోదాలో అతడుసంస్థకు నిధులు సేకరించడానికి జాతీయ, అంతర్జాతీయ, ఇతర ఆర్థిక సంస్థలతో సంప్రదింపులు జరుపుతాడు. సంస్థలోని ఉద్యోగుల సర్వీసు విషయాలను పరిష్కరిస్తాడు. సంస్థ ఉపాధ్యక్షుడు లభింపచేసే చురుకైన, సమర్థవంతమైన నాయకత్వం పైననే పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ పనితీరు సామర్థ్యం ఆధారపడివుంటుంది. సంస్థ నిర్వహించే పనిని బట్టి ఇతర సభ్యులను నియమిస్తారు.

ఈ నియామకాలను సంస్థ చేస్తుంది.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలో రెండవ విభాగం సంస్థ లక్ష్యాలను సాధించడానికి ఏర్పాటు చేసిన కార్యనిర్వాహక వర్గం ఉద్యోగులతో కూడి వుంటుంది. దీనికి సంబంధించిన వివరాలను క్రింది పట్టికలో చూడవచ్చును.

BRAOU

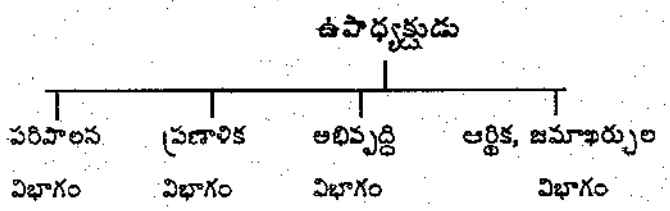

పరిపాలన విభాగం

కార్యదర్శి అధిపతిగా వుండే పరిపాలన విభాగం సాధారణ పరిపాలన, ప్రజాసంబంధాలు, ఉద్యోగుల విషయాలు నిర్వహిస్తుంది. వివిధ శాఖల మధ్య, శాఖలలోనూ సమన్వయం సాధించడంలో ప్రధాన పాత్ర వహిస్తుంది.

ప్రణాళికా విభాగం

ఈ విభాగం బృహత్ ప్రణాళికను, జోనల్ ప్రణాళికలను తయారుచేసే బాధ్యతను కలిగివుంటుంది. పరిపాలనా సౌలభ్యం కొరకు ఈ విభాగాల్ని రెండు ఉప విభాగాలుగా విభజించారు. వాటిలో ఒకటి పురపాలక ప్రాంతాల పరిధిలో బృహత్ ప్రణాళికను, జోనల్ ప్రణాళికలు తయారుచేసే పనిని, రెండవది పురపాలక సంఘం ప్రాంతానికి వెలపలనున్న ప్రదేశాలకు ప్రణాళికలను రూపొందించే పనిని చేస్తాయి. ఈ విభాగానికి అనేకమంది నిపుణులైన అధికార్లు సహాయకులుగా గల ప్రధాన ప్లానింగ్ అధికారి అధిపతిగా వుంటాడు.

అభివృద్ధి విభాగం

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ నిర్వహించే కార్యకలాపాలలో నిర్మాణపు పని ముఖ్యమైనది. చీఫ్ ఇంజనీరు అధిపతిగా ఉండే ఈ విభాగం అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను, గృహ నిర్మాణ పథకాలను, పట్టణ ప్రాంత నవీనీకరణ మొదలైన కార్యక్రమాలను అమలు చేస్తుంది.

ఆర్థిక విభాగం

ఇతర సంస్థలలోవలెనే పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలో కూడా నిధుల సక్రమ నిర్వహణ ప్రధానమైన కార్యక్రమం. ప్రధాన ఎకౌంట్స్ అధికారి వార్షిక బడ్జెటును తయారుచేయడం, ఖర్చును అదుపులో వుంచడం, జమాఖర్చులను నిర్వహించడం, అడిట్ వారికి సహాయం అందించడం మొదలైన కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తాడు.

17.6 నిధులు

నగరాలు, పట్టణాలు అస్తవ్యస్థంగా పెరగడాన్ని నిరోధించి, వాటి పెరుగుదలను క్రమబద్ధం చేయడానికి, భూమిని క్రమమైన పద్ధతిలో ప్రణాళికాబద్ధంగా ఉపయోగించడానికి, దీని కోసం బృహత్ ప్రణాళికలను, జోనల్ ప్రణాళికలను రూపొందించడానికి పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను ఏర్పాటు చేశారు. ప్రస్తుతం అమలులోవున్న పురపాలక సంఘాలు, నగర పాలక సంస్థలు, తమ శివారు ప్రాంతాలలో నిర్వహిస్తున్న అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు తోడ్పడతాయి.

పైన తెల్పిన విధంగా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల నిధులను క్రమబద్ధమైనవి, అభివృద్ధి సంబంధమైనవి, ప్రవర్తనకు సంబంధించినవిగా విభజింపవచ్చును.

17.6.1 క్రమబద్ధమైన నిధులు

నగర, పురపాలక సరిహద్దుల వెంబడి విస్తరిస్తున్న ప్రాంతంలో భూమిని పౌరుల ఆరోగ్యం, భద్రతలను పరిరక్షించే విధంగా సక్రమ వినియోగానికి తేవడం, పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల లక్ష్యాలలో ప్రధానమైనది. పారిశ్రామికీకరణ అతి వేగంగా జరగడంవల్ల వాతావరణ కాలుష్యం అధికమై ప్రజల ఆరోగ్యానికి ముప్పుగా పరిణమిస్తున్నది. అంతేగాక పట్టణ ప్రాంతాలలోని పరిసరాలలో పెరుగుతున్న భూముల ధరలను దృష్టిలోవుంచుకొని కొందరు

వ్యక్తులుభూముల అమ్మకాలలో ప్రజలను మోసగిస్తారు. ప్రమాదకరమైన ఈ ధోరణుల దృష్ట్యా క్రమబద్ధం చేసే, పరిమితులను విధించే చర్యలు అవసరమౌతాయి. భూముల అభివృద్ధిని, ఉపయోగాన్ని క్రమబద్ధచేసే ఉద్దేశ్యంతోనే పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను ఏర్పాటుచేయడం జరిగింది. ఇందుకు సంబంధించిన చట్టం ప్రకారం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు భూమి, ఇతర ఆస్తులను పొందడానికి, కలిగివుండడానికి, అభివృద్ధి పరచడానికి, అమ్మడానికి, తనఖా పెట్టడానికి అధికారం పొందాయి.

బృహత్ ప్రణాళిక రూపొందించి, దాని ప్రకారం భూమి ఉపయోగాన్ని క్రమబద్ధం చేయడం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ విధులలో ముఖ్యమైనది. బృహత్ ప్రణాళికను తయారు చేసే అధికారం ఈ సంస్థలకు వున్నది. ఈసంస్థల ఆధీనంలోవున్న భూములను బృహత్ ప్రణాళిక ప్రకారం జోన్లుగా విభజిస్తారు. ప్రతి జోనులో భూమిని ఏ విధంగా ఉపయోగించాలో, అక్కడ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ఏ విధంగా జరగాలో సంస్థ నిర్ణయిస్తుంది.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల మరొక క్రమబద్ధమైన విధి జోనల్ ప్రణాళికలను తయారు చేయడం. ఈ ప్రణాళికలు భూమిని ఉపయోగించే విధానాలను వివరిస్తాయి. ఉదాహరణకు జోనల్ ప్రణాళికకు స్కూళ్ళు, ఆసుపత్రులు, మార్కెట్లు, పరిశ్రమలు, భవనాలు, ఉద్యానవనాలు మొదలైనవాటి కొరకు ప్రత్యేక స్థలాలను కేటాయిస్తాయి. దీనికి తోడు ఆ జోన్‌లో ఎంత జనాభా ఎన్ని భవనాలు వుండాలో కూడ నిర్దేశిస్తాయి.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అనుమతి పొందిన తర్వాత బృహత్ ప్రణాళికలు, జోనల్ అభివృద్ధి ప్రణాళికలు అమలులోకి వస్తాయి.

పట్టణ ప్రాంతాన్ని బృహత్ ప్రణాళిక, జోనల్ అభివృద్ధి ప్రణాళిక ఏ విధంగా క్రమబద్ధం చేస్తాయో తెలుసుకోవడం ఉపయోగకరంగా వుంటుంది. ఉదాహరణకు ఏ అభివృద్ధి కార్యక్రమమైనా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ నుండి అనుమతి పొందిన తర్వాతనే అమలుచేయాలి. ఏ జోన్‌లో కూడా ఒక సంస్థ అక్కడి ప్రణాళికకు అనుగుణంగా లేని విధంగా భూమిని ఉపయోగించడంగానీ, లేక భవనాలను నిర్మించడం గానీ చేయకూడదు. అభివృద్ధి ప్రణాళికకు వ్యతిరేకంగా జరిగే ఏ కార్యక్రమమైనా శిక్షార్హమౌతుంది. అభివృద్ధి ప్రణాళికకు అనుగుణంగా నిర్మించని భవనాలను పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ కూల్చివేయవచ్చును.

బృహత్ ప్రణాళిక క్రింద అభివృద్ధి ప్రయోజనాల కోసం అవసరమని భావించిన ఏ భూమినైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అనుమతితో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ వశం చేసుకోవచ్చును.

భవనాల నిర్మాణంలో అనుసరింపవలసిన సూత్రాలనుజోన్లకు చెందిన నియమాలు, అనేక అంతస్థులు కలిగిన భవనాల నిర్మాణానికి చెందిన నిబంధనల ప్రకారం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ నిర్ణయిస్తుంది. పట్టణ ప్రాంతాల గరిష్ట పరిమితి చట్టం (1976) అమలులో వున్న ప్రాంతాలలో ఈ చట్టం క్రింద మినహాయింపులనుకూడా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ ఇస్తుంది.

17.6.2 అభివృద్ధి, ప్రవర్తన విధులు

ప్రారంభంలో పట్టణాభివృద్ధిసంస్థలు ముఖ్యంగా పట్టణ ప్రాంతాలలో భూముల వినియోగం విషయాలకు మాత్రమే పరిమితమై వుండేవి. కాని కొన్ని సంవత్సరాల తర్వాత వాటి కార్యక్రమాలు బహుముఖంగా విస్తరించాయి. ఈ సంస్థలు వివిధరకాల ఉపయోగాల కోసం భూములను అమ్మటం ప్రారంభించినప్పుడు ఆయా ప్రాంతాలలో నీటి సరఫరా, రహదార్లు, విద్యుచ్ఛక్తి, ఇతర సంబంధిత సేవలను సమకూర్చవలసిన అవసరం కలిగింది. ఈ సేవలను అందించే బాధ్యతను పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలలో అధిక భాగం నిర్వర్తిస్తున్నాయి.

నగరాలలోనూ, ప్రధాన పట్టణాలలోనూ గృహాల కొరత అధికంగా వుండడం వల్ల పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు వివిధ రకాల గృహాల నిర్మాణాన్ని కూడా చేపట్టాయి. అంతేగాక కులీకుతుబ్ షా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థవలె కొన్ని సంస్థలు పట్టణ నవీనీకరణ బాధ్యతను కూడా వహిస్తున్నాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అనేక పట్టణ సముదాయాలలో వాహనాల సంఖ్య పెరగడంవల్ల, రహదార్లు ఇరుకుగా వుండడంవల్ల ట్రాఫిక్ సంబంధమైన అవరోధాలు కలుగుతున్నాయి. హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ,

ఆంధ్రప్రదేశ్ రోడ్డు రవాణా సంస్థ సహకారంతో హైదరాబాదు మెట్రోపాలిటన్ ప్రాంతంలో సమగ్రమైన ట్రాఫిక్ సర్వేను నిర్వహించడానికి ప్రణాళికలను రూపొందించడం జరిగింది. వీటి ఆధారంగా రహదార్లను వెడల్పు చేయడం, ట్రాఫిక్ ఏర్పాట్లలో మెరుగుదలను సాధించడానికి కృషి ప్రారంభమైంది. హైదరాబాదు, విశాఖపట్నం నగరాలలో రింగ్ రోడ్లను ఏర్పాటుచేసే పథకాలు అమలులో వున్నాయి.

ఈ విధులతో బాటు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు చారిత్రక కట్టడాలు, భవనాల సంరక్షణ, వినోద సౌకర్యాల అభివృద్ధి వంటి ఇతర విధులను కూడా చేపట్టాయి. హైదరాబాదు నగరంలో చారిత్రాత్మక కట్టడాలు, భవనాల సంరక్షణకు హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ సమగ్రమైన పరిశీలనను ప్రారంభించింది.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు చేపట్టిన ఇతర కార్యక్రమాలలో హైదరాబాదు నగరంలోని బుద్ధపూర్ణిమ పథకం, విశాఖపట్టణం, భీమునిపట్టణం, సముద్రతీరప్రాంత అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను పేర్కొనవచ్చును. బుద్ధపూర్ణిమ పథకం క్రింద హైదరాబాదు నగరంలో హుస్సేన్‌సాగర్ తటాకం చుట్టుప్రక్కలో అందమైన పరిసరాలను నెలకొల్పడం జరుగుతుంది. దీనిలో అనేక ఉద్యానవనాలను ఏర్పాటుచేస్తారు. దీనివల్ల ట్రాఫిక్ రద్దీ కూడా తగ్గుతుంది. విశాఖపట్నం-భీమునిపట్నం మధ్య సముద్ర తీర అభివృద్ధితోబాటు పరిసరాల పరిరక్షణ కూడా అమలు చేస్తారు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 4

1. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల క్రమబద్ధమైన విధుల గురించి సంక్షిప్తంగా తెలపండి.

.....

.....

.....

.....

2. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల అభివృద్ధి విధుల గురించి ఒక లఘుటీక రాయండి.

.....

.....

.....

.....

17.7 ఉద్యోగులు – ఆర్థిక వనరులు

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు విజయవంతంగా పనిచేయడానికి తగినన్ని నిధులు అవసరమౌతాయి. నిధులతో బాటు ఈ సంస్థలు సాధారణ, నైపుణ్యంగల ఉద్యోగుల సేవలను కూడా కలిగివుండాలి. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఆర్థిక వనరులు ఉద్యోగులను గూర్చి తెలుసుకుందాం.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు తమ ప్రణాళికలను అమలుచేయడానికి నిధులను కలిగి వుండలేదు. ఈ సంస్థలకు ఆదాయం ఈ క్రింది విధాలుగా లభిస్తుంది.

1. రాష్ట్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాల నుండి రుణాలు, గ్రాంట్లు, అడ్వాన్సులు,
2. ఈ సంస్థలు ప్రభుత్వంకాక, ఇతర సంస్థల నుండి చేసే రుణాలు.

BRAOU

3. ఈ సంస్థలు వసూలుచేసే ఫీజులు,
4. అద్దెలు, లాభాలు,
5. ఆస్తులను, భూమిని అమ్మడంవల్ల వచ్చే ఆదాయం.,
6. జరిమానాలు విధించడం ద్వారా లభించే ఆదాయం,
7. అభివృద్ధి రుసుము విధింపు ద్వారా లభించే ఆధాయం

ప్రభుత్వం నుండి లభించే గ్రాంట్లు ఉద్యోగుల జీతాల చెల్లింపు, ఇతర పరిపాలనా ఖర్చులకు సరిపోతాయి. సాధారణంగా భూములు ఖరీదు చేయడానికి, రహదార్లను వెడల్పు చేయడానికి నిధులు గ్రాంట్ల రూపంలో లభిస్తాయి. గృహనిర్మాణ పథకాల కొరకు నిధులు ఆర్థిక సంస్థలు లభింపజేసే ధనంవల్ల, కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు లభింపజేసే రుణాలు, గ్రాంట్ల వల్ల లభిస్తాయి. ఈ విధంగా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు తమ ఆదాయం కొరకు ఇతర ఏజెన్సీలపై పూర్తిగా ఆధారపడుతున్నాయి. కాని తమ వశంలో వున్న భూములు, భవనాలు మొదలైన ఆస్తులను సమర్థవంతంగా నిర్వహించడం ద్వారానూ, అభివృద్ధి రుసుములను వసూలు చేయడం ద్వారానూ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ తమ ఆదాయాన్ని పెంచుకునే అవకాశం వున్నది. ఈ సంస్థలు బహిరంగ మార్కెట్‌లో రుణాలను వసూలు చేయడానికి లేక బేరర్ బాండ్లను అమ్మడానికి అనుమతి నివ్వవచ్చును.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఉద్యోగులపురపాలక సంఘ ఉద్యోగుల వలెనే ఉంటారు. కార్యనిర్వాహక శాఖలో సాధారణ నైపుణ్యం గల అధికార్లు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి డిప్యూటేషన్ మీద వచ్చినవారై వుంటారు. తక్కువ స్థాయిలోని ఇతర ఉద్యోగులను ఈ సంస్థలే నియమించుకుంటాయి. ఈ విధంగా ఉద్యోగి వర్గంలో రెండు రకాలు వుండడం అనేక సమస్యలకు దారితీస్తున్నది. ఈ సంస్థల ఉద్యోగులలో సాంకేతిక నైపుణ్యం గల ఉద్యోగుల సంఖ్య తక్కువగా వుంటున్నది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 5

1. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలకు ఆర్థిక వనరులు ఎక్కడినుంచి లభించును?

.....

.....

.....

.....

17.8 అదుపు

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలను రాష్ట్ర శాసనసభ చట్టం ద్వారా ఏర్పాటుచేశారు. ఈ సంస్థలు చట్టం ద్వారానే తమ అధికారాలను పొందుతాయి. అనేక పద్ధతులలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలపై అదుపును కలిగివుంటుంది.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం జారీచేసే ఉత్తర్వులన్నింటినీ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు అమలుచేయాలి.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థకు చెందిన ఏ పత్రాన్నైనా సమర్పించవలసిందని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కోరవచ్చును. అంతేగాక సంస్థ చేపట్టిన ఏ నిర్మాణపు కార్యక్రమాన్నైనా ప్రభుత్వం తనిఖీ చేయవచ్చును.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ ప్రభుత్వం మధ్య వివాదం ఏర్పడితే, ప్రభుత్వ నిర్ణయమే తుది నిర్ణయమౌతుంది. ఈ అధికారాలతో బాటు, ప్రభుత్వం పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలో ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులుగా వున్న తన

BRAOU

అధికార్ల ద్వారా గానీ, లేక సంస్థ సీనియర్ అధికార్ల ద్వారా గానీ పర్యవేక్షణంగా అదుపు కలిగివుంటుంది.

ప్రభుత్వం ఈ సంస్థలపై అదుపు కలిగి వుండడానికి అతి ముఖ్యమైన సాధనం ఆర్థిక సహాయం. ఇంతకు ముందు తెల్పినట్లుగా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు దాదాపు పూర్తిగా తమ ఆర్థిక వనరుల కోసం ప్రభుత్వంపై ఆధారపడి వుంటాయి.

17.9 సమస్యలు

రాష్ట్రంలోని వివిధ పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు వేర్వేరు కాలాలపాటు అమలులో వుండి, వేర్వేరు దశలలో అభివృద్ధిని సాధించాయి. రాష్ట్రంలోని ఆరు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలలో హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ పది సంవత్సరాల నుండి అమలులో వున్నది. ఈ సంస్థ పనితీరును మదింపు చేయడానికి, దాని సమస్యలను వెలుగులోనికి తేవడానికి ఒక ప్రయత్నం జరిగింది.

హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ అనేక ఘన విజయాలను సాధించింది. వీటికి ఉదాహరణలుగా రహదార్లను వెడల్పుచేసే కార్యక్రమం, ట్రాఫిక్ విధులను అభివృద్ధిపర్చడం, రింగ్‌రోడ్డు నిర్మాణం పేర్కొనవచ్చును. కులీకుతుబ్ షా అభివృద్ధి సంస్థ కూడా పట్టణ నవీనీకరణ కార్యక్రమాన్ని ముమ్మరంగా అమలు జరుపుతున్నది. హైదరాబాదు పట్టణాభివృద్ధి సంస్థ తన కార్యాలయంలో పౌరుల సమావేశాలను ఏర్పాటుచేసి వారికి భూముల వినియోగం విషయాలను, బృహత్ ప్రణాళిక ప్రయోజనాలను తెలియజేస్తున్నది.

ఈ సంస్థ ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలలో హైదరాబాదు నగరపాలక సంస్థలో సమన్వయం లోపించడం ప్రధానమైనది. ప్రారంభ దశలో భవన నిర్మాణాన్ని క్రమబద్ధం చేసే విషయంలో ఈ రెండు సంస్థలకు అధికార పరిధి సంబంధమై కొంత వివాదం ఏర్పడింది. ఆ తర్వాత ఈ రెండు సంస్థల అధికారాలను ఖచ్చితంగా నిర్వచించడం జరిగింది.

17.10 సారాంశం

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు తగిన నిధులు లేక, అవసరమైనంత మేరకు ఉద్యోగులు, ముఖ్యంగా సాంకేతిక ఉద్యోగులు లోపించడంవల్ల ఇబ్బందులను ఎదుర్కొంటున్నాయి. పట్టణాభివృద్ధి పథకాలను విజయవంతంగా అమలుచేయడం ద్వారా ఈ సంస్థలు తమ ఆర్థిక వనరులను మెరుగుపరచుకోగలవని ఆశింపవచ్చు. తమ ఆర్థిక పరిస్థితి మెరుగుపడనప్పుడు ఈ సంస్థలు నిపుణులైన ఉద్యోగులను నియమించుకోగల స్థాయికి చేరుకోగల్గుతాయి.

పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల భవిష్యత్తు ఆశాజనకంగా వున్నది. పట్టణ సమూహాలలో మనుగడకు హానికరమైన అస్థవ్యస్థ పెరుగుదలను నిరోధించడానికి ప్రయత్నించడం ద్వారా ఈ సంస్థలు పౌరులకు గొప్ప సేవను అందజేస్తున్నాయి.

17.11 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 17.2 చదవండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 17.3 చదవండి

BRAOU

అభ్యాసం – 3

1. జవాబు కోసం 17.4 చదవండి

అభ్యాసం – 4

1. జవాబు కోసం 17.6.1 చదవండి
2. జవాబు కోసం 17.6.2 చదవండి

అభ్యాసం – 5

1. జవాబు కోస 17.7 చదవండి

17.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది వాటికి 30 వంక్తులలో సమాధానం రాయండి

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఏర్పాటుకు కారణాలను క్లుప్తముగా పరిశీలించుము.
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ప్రధాన విధులేవి?
3. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల సమస్యలు, వాటి భవిష్యత్తులో అవకాశాలేవి?

II. ఈ క్రింది వాటికి 15 వంక్తులలో సమాధానం రాయండి

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పట్టణ ప్రాంతాల అభివృద్ధి చట్టం (1975) గూర్చి క్లుప్తముగా వ్రాయుము.
2. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలపై వివిధ రకాలైన ప్రభుత్వ అదుపులు ఏవి?
3. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల ఉద్యోగి బృందం, ఆర్థిక వనరులను క్లుప్తముగా వివరింపుము.

17.13 చదవదగిన రచనలు

1. M.A. Aleem & Shameem Aleem (Ed) : State Administration in Andhra Pradesh, : Allied Publishers Pvt. Ltd., Hyderabad, 1988.

రచయిత : కె.వి. శ్రీనివాసన్

అనువాదం : ఎ. సోమసుందర రావు

BRAOU

BRAOU

ఖండం – 4 స్థానికాభివృద్ధి సమస్యలు

స్థానికాభివృద్ధికి సంబంధించిన (గ్రామీణ, పట్టణ) ప్రధాన సమస్యలను ఈ భాగంలో వివరించబడింది. ఇందులోని ప్రతి భాగం ఒక సమస్యను వివరించడానికి ఉద్దేశించబడింది. 18 వ భాగం గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రక్రియలో ప్రజలు పాల్గొనాల్సిన ఆవశ్యకతను, అందులో గల సమస్యలను పరిశీలిస్తుంది. భారత దేశంలో గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల మధ్యగల సంబంధాలను, 19వ భాగంలో పరిశీలించాం. 20వ భాగంలో వివిధ స్థానిక సంస్థల మధ్య గల సంబంధాలను, గ్రామీణాభివృద్ధిపై వాటి ప్రభావాలను గూర్చి చర్చించబడింది. ఈ ఖండంలోని 21, 22 భాగాలు గ్రామీణ, పట్టణ అశాంతికి కారణాలను, వాటి నివారణోపాయాలను గూర్చి వివరిస్తాయి.స్థానిక సంస్థలు ఎన్నో నిర్వహణ సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఇట్టి సమస్యలను 23 వ బాగంలో వివరంచబడింది. చివరి భాగంలో (భాగం 24) దేశాభివృద్ధిలో స్థానిక సంస్థలు ముందుముందు నిర్వహించాల్సిన పాత్రను గూర్చి వివరించబడుతుంది.

BRAOU

BRAOU

భాగం : 18 – ప్రజల భాగస్వామ్యం

విషయక్రమం

18.0 లక్ష్యాలు
18.1 పరిచయం
18.2 భాగస్వామ్యం ప్రాముఖ్యత
18.3 భాగస్వామ్యం అర్థం
18.4 నిర్ణయాలు చేయడంలో భాగస్వామ్యం
18.5 అమలుచేయడంలో భాగస్వామ్యం
18.6 పర్యవేక్షణ, పర్యాలోచనలలో భాగస్వామ్యం
18.7 సారాంశం
18.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి - జవాబులు
18.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
18.10 సంప్రదించిన రచనలు

18.0 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరవాత మీరు, కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- భాగస్వామ్యం అర్థం, ప్రాధాన్యత,
- వివిధ భాగస్వామ్య పద్ధతులు.

18.1 పరిచయం

చైతన్యవంతంగా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రజలు పాల్గొనడాన్ని ప్రజలభాగస్వామ్యంగా గుర్తిస్తున్నారు. ప్రజాసంస్థలు, సామాజిక లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రజల భాగస్వామ్యం తప్పనిసరి. ఈ భాగంలో ప్రజల భాగస్వామ్యం అర్థాన్ని, ప్రాధాన్యతను, మార్గాలను గురించి చర్చించడం జరిగింది.

18.2 భాగస్వామ్యం ప్రాముఖ్యం

భారతదేశం లాంటి వ్యవసాయిక దేశాల్లో సాంఘిక ఆర్థిక పరిస్థితులలో మౌలికమైన మార్పులు చేసే ప్రయత్నం గ్రామీణ జనావళిపై క్రేంద్రీకరించవలసి ఉంటుంది.పల్లె జీవనంలో ప్రతి విషయం ఒకదానిపై నొకటి ఆధారపడి వుంటాయి. వ్యవసాయదారుని జీవనాన్ని విడిగా తరచి చూస్తే మనకు ఎలాంటి ఫలితం దొరకదు. బహు ముఖ్యమైన గ్రామీణాభివృద్ధిని తేవాలనే ప్రధాన లక్ష్యంతో, ఇంతకుముందు చర్చించినట్లుగా సమాజ వికాస కార్యక్రమాలను 1952లో ఆరంభించడం జరిగింది. సంఘటిత విధానాలతో గ్రామీణ జీవనావసరాలను తీర్చటం కోసం"గ్రామ సేవకుడ"నే బహుళార్థసాధక క్యాడర్ ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. పశు సంపద, సహకార రంగం, పంచాయతీరాజ్, సాంఘిక విద్య,ప్రజారోగ్యం,స్త్రీ శిశు సంక్షేమ కార్యక్రమాలలో నిపుణులైన వారిని సమితి స్థాయిలో ఇతనికి మద్దతుగా ఏర్పాటుచేయటం జరిగింది. వ్యవసాయం, విద్య, ఆరోగ్యం, కుటీర పరిశ్రమలు, వార్తా రవాణా సౌకర్యాలు మొదలైనవి గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ప్రముఖమైన భాగాలు.

BRAOU

ఒకే రంగానికి చెందిన గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు గ్రామీణ సమస్యలను పూర్తిగా నివారించలేవనే విషయం భారతదేశం, ఇతర అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల గతానుభావాన్ని బట్టి తెలుస్తుంది. గ్రామీణ జీవన సరళిలోమెరుగు తేవటం కోసం సంఘటిత గ్రామీణాభివృద్ధికే క్రొత్త ఆలోచనకు ఎక్కువప్రాధాన్యం ఈనాడు ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ఈ ప్రక్రియలో స్వయం సహాయానికి, సమాజ భాగస్వామ్యానికి అధిక ప్రాముఖ్యత వుంటుంది. ఈ అభివృద్ధి రంగంలో ప్రధానంగా గ్రామీణ పేదవారిపైననూ, తగు స్థాయిలో లేని ఇతర వ్యక్తులపైననూ దృష్టినుంచటం జరుగుతుంది.

పేదరికాన్ని, సాంఘీకఅసమానతలను, నిరుద్యోగాన్ని నివారించడమే ఈ కార్యక్రమాల ప్రధాన లక్ష్యం. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు ఇవే జాతీయ ధ్యేయాలుగా వున్నాయి. ఈ ధ్యేయాలను సాధించటానికి వేసిన వ్యూహం ఆర్థికాభివృద్ధిపై కేంద్రీకరింపబడి వుంది. అట్టడుగునున్న పేదవాని వరకు పెరిగేస్థూల జాతీయోత్పత్తి చేరి పేదరికాన్ని అసమానతలను, నిరుద్యోగాన్ని దేశం నుంచి ప్రారదోలడమే ఈ కార్యక్రమాల ఉద్దేశ్యం. పాశ్చాత్య దేశాల్లో ప్రణాళికారంగం అద్భుతాలను సృష్టించడంతో కేంద్రీయ ప్రణాళికా విధానాన్ని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు ఆదర్శంగా పెట్టుకున్నాయి. శతాబ్దంలో నాల్గోవంతు అనుభవాలు, ఆచరణలతో గడచినప్పటికీ, పెరుగుదల నమూనాలు మాత్రం "విఫలమైన విధాత"గా నిలిచిపోయాయి. దారిద్ర్యానికి వ్యతిరేకంగా అభివృద్ధి రేటులో పెరుగుదల లేకుండా వుంది. దారిద్ర్య విషయాన్ని దృష్టినుంచుకొనే స్థూల జాతీయోత్పత్తిపై శ్రద్ధ చూపాలని మనం నేర్చుకున్నాం. స్థూల జాతీయోత్పత్తనేది కేవలం అనుకూలంగా వుండే అంకెల గారడీయె కాని మానవ కృషికి ప్రేరణనిచ్చేదిగా మాత్రం వుండదని శ్రీ మహబూబుల్ హక్ అభిప్రాయపడ్డాడు.

అభివృద్ధినేది ఆర్థిక పెరుగుదల కన్నా మించిన విషయంగా పరిగణించటం మొదలైంది. బీద భాగ్యవంతుల మధ్య పెరుగుతున్న తేడాలను అభివృద్ధి యొక్క అన్యాక్రాంతానికి తగని కొలతగా గుర్తించడమే సామ్యం. జీవనోపాధి కంటే తక్కువ స్థాయిలో వున్న అనేక మంది గ్రామీణ బీదవారి జీవనసరళిలో మార్పు రానపుడు సరైన అర్థంలో అభివృద్ధికి చోటుండదు. మౌలిక, కనీసావసరాలనేవి అభివృద్ధి దృక్పథంలో ప్రత్యేకంగా చూపబడుతుంటాయి. మొత్తానికి ఇటీవలి కాలంలో సంఘటిత గ్రామీణాభివృద్ధనేది ప్రత్యామ్నాయ వ్యూహంగా అన్ని దేశాలూ ఒక అంగీకారానికొచ్చాయి.

సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థికాభివృద్ధిని సామాజిక న్యాయంతోసాధించటమే మూడో ప్రపంచ దేశాల ముందున్న సవాళ్ళలో ముఖ్యమైనది. సామాజిక రాజకీయాభివృద్ధిని చురుకైన భాగస్వామ్యంతో, ప్రమేయంతో అభివృద్ధి ప్రక్రియలో ముఖ్య చర్యల గూర్చి మనం చర్చిద్దాం. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో సామాజిక రాజకీయ రంగం ఎక్కువ అనువుగా వుండి సామాజిక న్యాయం కూడిన ఆర్థికాభివృద్ధుంటుందనే భావనుంది. అభివృద్ధి ప్రక్రియలో అంటే విధానాలేర్పాటుచేయడం, అమలుపరచటం, పర్యవేక్షణ, పర్యాలోచనం ఫలితాల్ని పొందడం మొదలమైన విషయాల్లో ప్రజా భాగస్వామ్యం వున్నపుడు అభివృద్ధి వ్యూహం లక్ష్యాలు సఫలమవుతాయి. ఉదాహరణకు, అభివృద్ధి ప్రణాళికలు తయారు చేయడం వాటిని అమలు పరచడంలో ప్రజా భాగస్వామ్యం వున్నపుడు ప్రజలకు ప్రత్యక్షంగా వుపయోగపడేవి. ఉద్యోగావకాశాలు పెంచే ప్రాజెక్టులను ఎన్నుకోవటం జరుగుతుంది. ఇదే సమయంలో క్రమబద్ధం కాని కృషిని సరిగా వాడుకోవటంతో ఉత్పత్తి బాగా పెంపొందే అవకాశం వుంటుంది. స్థానికంగా దొరికే శ్రామిక శక్తిని, ముడి సరుకును, సాంకేతిక విజ్ఞానాన్ని వాడుకున్నప్పుడు అభివృద్ధి ప్రక్రియ స్వావలంబనంగా వుంటుంది.

సంఘటిత గ్రామాణాభివృద్ధిలో ముఖ్యమైన ప్రజా భాగస్వామ్యం అభివృద్ధి పథకాల ఫలితాల్ని పొందడం. అభివృద్ధిలో సామ్యమనే విషయానికి దీనితో దగ్గర సంబంధం వుంది. అదే విధంగా ప్రజా భాగస్వామ్యం వల్ల భౌతిక వనరులైన భూమి, నీరు, అడవులు మొదలైన వాటిని అభివృద్ధి పరచవచ్చు. ప్రజలు పాల్గొనే ప్రజాస్వామ్యాల్లో భౌతిక వనరులను వాడుకోవడం కోసం సామూహికంగా తీసుకొనే నిర్ణయాలు ముఖ్యంగా వుపయోగపడతాయి. సమాజ నీటి పారుదల పథకాలు, సామాజిక అడవులు లేక భూమి వినియోగ పథకాలు

జయప్రదమవటంతో ఈ నిర్ణయానికి రావటం జరిగింది. కాబట్టి, సంఘటిత గ్రామీణాభివృద్ధి ఇతర లక్ష్యాలన్నీ కూడా ప్రముఖమైన ప్రజాభాగస్వామ్యంపైనే ఆధారపడివుంటాయి.

18.3 భాగస్వామ్యం అర్థం

భాగస్వామ్యమనేదాన్ని పైనుంచి ప్రజలపై అపాదించలేము. ఇది కేవలం ఐచ్ఛికంగానూ, పాల్గొనాలనే కోరికపైననూ ఆధారపడి వుంటుంది. భాగస్వామ్యమనేది ప్రతినిధుల ద్వారా పరోక్షమైన ప్రమేయం కాకుండా ప్రత్యక్ష ప్రమేయంగా వుంటుంది. ఈనాడు సామాజిక ఆర్థిక రాజకీయ వ్యవస్థలో "ప్రతినిధుల" నే వారు సామాన్యంగా వున్నత వర్గం యొక్క బాగు చూసేవారే కాని అధికంగా నున్న బీద ప్రజానీకంపై శ్రద్ధ చూపేవారు ఎ ము. కనుక ఈ విషయాన్ని చాలా శ్రద్ధగా చూడవలసుంటుంది. ఏమైనప్పటికీ, భారతదేశం లాంటి అతి పెద్ద జనాభా గల దేశాల్లో ప్రత్యక్ష భాగస్వామ్యమనేది స్థానిక ప్రాంతాల్లోనే వీలవుతుంది. గనుక మన చర్చను స్థానిక ప్రాంతాల వరకే పరిమితం చేద్దాం. అభివృద్ధి ప్రక్రియలో సముచితమైన అభివృద్ధి వాటా సముచితమైన భాగస్వామ్యంపై ఆధారపడి వుంటుందనే భావన కూడా పై ఆలోచనకు తగ్గట్టుగా వుంది. ఇలా చేయడం వల్ల ప్రజలు పై స్థాయిలో తీసుకునే నిర్ణయాలపై ఐక్యంగా తమ ప్రభావం చూపగల్గుతారు. దీనినే మనం సంఘటిత గ్రామీణాభివృద్ధి "అట్టడుగు స్థాయి" పద్ధతి అనవచ్చు (Grass-root approach).

ఏదేమైనప్పటికీ, ఈనాటి సాంఘికవ్యవస్థలో బీదవారి భాగస్వామ్యమనేది క్రమానుగుణంగా వుంటుంది. ఈ ప్రక్రియ కొంత వేగం పుంజుకోవాలంటే బీద ప్రజానీకం తమ హక్కులు, విశేషావకాశాలపై జాగ్రత్తపడి ఆత్మ విశ్వాసాన్ని పెంచుకొని సంఘటితమై అభివృద్ధిలో తమ వాటాను పొంది న్యాయాన్ని సాధించవలసుంటుంది.

ఇంతవరకు మనం భాగస్వామ్యం అర్థాన్ని, ప్రాధాన్యతను గురించి చర్చించాం. ముందుపేరాలలో వివిధ భాగస్వామ్య పద్ధతులను గురించి చర్చిద్దాం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. భాగస్వామ్య ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. భాగస్వామ్య అర్థాన్ని వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

18.4 నిర్ణయాలు చేయడంలో భాగస్వామ్యం

ప్రాంత, రాష్ట్ర దేశ స్థాయిలో రాజకీయ ప్రక్రియలలో ముఖ్యమైనది నిర్ణయాలు చేయడం. అయినప్పటికి రాష్ట్ర దేశ స్థాయిలలో నిర్ణయాలు చేయడానికి చాలా వ్యత్యాసం వుంది. పౌరుల బాధ్యతలపై

BRAOU

ప్రభావం వుండే విషయాలపై వారి ప్రతినిధుల పలుకుబడిని వుపయోగించడమే ఒక విధమైన స్థానిక రాజకీయ ప్రక్రియ, నిష్ణాతులైన అధికారులకు ఇంతకుముందు ఈ విషయాలలో అధికారాలుండేవి. క్రొత్త రాజకీయ ప్రక్రియలో ప్రధాన నిర్ణయాలు ప్రజామోదంతో బాటు చివరిదశలో ప్రత్యేకీకరణను మేళవించి జరుగుతుంటాయి. అయినప్పటికీ ఈ ప్రజామోదమనే అంశానికి నిర్వహణ అనే సమస్య లేకపోలేదు. ఈ విరుద్ధమైన భావనలను బైటికి తెచ్చి,సంఘటిత పరచి,వుపయోగించే విధంగా ఒప్పందం చేయవలసుంటుంది. నిపుణులను మంచి సలహా పొందటానికి ఆహ్వానించి ఆనాటి రాజకీయ పరిస్థితులకు తర్వాత అన్వయించవలసుంటుంది. నిర్ణయాలపై దృష్టి పెట్టుకొనవలసుంటుంది. ఈ కొత్త పరిస్థితులలో విధానాలేర్పాటు చేయటమనేది ఎక్కువ బాధ్యతగల విషయం,ఈ బాధ్యతను గుర్తించకుండా ప్రజాప్రతినిధులు అలసత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తే వారు తీసుకునే నిర్ణయాలలో తప్పనిసరిగా నాణ్యత వుండదు. అంతే కాకుండా నిర్వహణ ప్రమాణాలుకూడా బాగా పడిపోతాయి.

గ్రామీణాభివృద్ధి పరంగా గ్రామీణ ప్రజా భాగస్వామ్యం ఈనాడు గ్రామ, జిల్లా, రాష్ట్ర, దేశ స్థాయిల్లో యదార్థంగా విధానాలు తీసుకోవటంలో ఏ స్థాయిలోనూ కూడా లేదు. ప్రణాళికా రచనే లోప భూయిష్టంగా వుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వమే వివిధ రంగాలకూ ప్రాంతాలకూ కార్యక్రమాలకు బడ్జెట్‌ను కేటాయిస్తుంది. ఈనాడు రాజకీయ వ్యవస్థ కేవలం శిష్టజనావసరాలు తీర్చేదిగానే వుంది. కార్యక్రమాలను రాజకీయ సలహాలను బట్టి రూపొందించినపుడూ శాసనసభల ద్వారా వివిధ స్థాయిలలో బడ్జెట్ కేటాయింపులు జరిగినపుడు అధికంగా వున్న బీద ప్రజానీక అవసరాలకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం అంతగా జరగదు. ఈనాడున్న సామాజిక,రాజకీయ వ్యవస్థలో ముఖ్యంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో తమ ప్రతినిధుల ద్వారా బీద ప్రజా భాగస్వామ్యమనేది అంత అనుకూలంగా వుండదు. కాబట్టి బీద ప్రజల భాగస్వామ్యం ప్రత్యక్షంగా వున్నపుడే వుపయోగకరంగా వుంటుంది.

బీద ప్రజల భాగస్వామ్యమనేది ఏమైనప్పటికీ నిర్ణయాలేర్పాటు చేయడంలో గ్రామ స్థాయివరకే విలువగా వుంటుంది. ఇక్కడ కూడా గ్రామాల్లో వుండే శిష్టజన ప్రభావం మంచి నీటి పథకాలు, పాఠశాలల నిర్మాణం మొదలైన పథకాలు తయారు చేయడంలో ఎక్కువగా వుంటుంది. ఇలాంటి పథకాలను బీదవారికి కూడా అవకాశం వుండేలా బాహాటంగా ప్రజాసదస్సులలో చర్చించినపుడు విధాన రచన అమలు విషయంలో బీదవారికి అవకాశం వుంటుంది. అతి ముఖ్యమైన పథకాల నిర్ణయంలోనూ, అమలువరచే ప్రదేశాల విషయంలోనూ మొదటినుంచి సంపన్నుల ప్రభావం వుంటుంది. కానీ, బీద జనావళి రాజకీయంగా, సాంఘీకంగా మేల్కొన్నపుడు సామూహికంగా వారంతా నిర్ణయాలు తీసుకునే ప్రక్రియలో భాగస్వాములు కావచ్చు. ఈ ప్రక్రియలో ప్రవేశం వున్నపుడు బీద ప్రజావసరాలకు విరుద్ధంగా నిర్ణయాలు తీసుకునే అవకాశం ఉండదు. జనాభాలో ఎక్కువ మందికి లాభం చేకూరేలా విధాన నిర్ణయాలేర్పాటు చేయటంలో కొద్దికాలంలోనే బీద ప్రజానీకం ప్రభావం చూపగల్గుతారు

బీద ప్రజానీకానికి గ్రామ బహిరంగ వేదికలపై వెలుగెత్తి మాట్లాడే అవకాశం వుంటుంది. రోడ్ల నిర్మాణంలాంటి ముఖ్య విషయాలు ఇక్కడ చర్చించగల్గుతారు. వాటే ఈ రోడ్ల వరుసక్రమాన్ని గూర్చి చివరిగా నిర్ణయించవలసిందెవరు? వరుసక్రమాన్ని గూర్చి ఇంజనీర్లు సాంకేతిక పరంగా సలహాలివ్వవలసిన పనిలేదా? ప్రజా జవాబుదారీగా సలహాలివ్వమని న్యాయోచితాన్ని తెల్పమని అడగవలసిన పనిలేదా? ఆ రోడ్డు నిర్మాణంవల్ల భూమికలవారికి అనుకోకుండా ఇవ్వవలసిన నష్టపరిహార వివరాల గూర్చి సామూహిక చర్చ జరగవలసిన పనిలేదా? గ్రామ స్థాయిలో బహిరంగంగా ఇలాంటి చర్చ జరిగినపుడు వర్గవిభేదాలు దాటి అధిక జనాభా తమ ప్రయోజనాల దృష్ట్యా విధాన నిర్ణయంలో పాల్గొనే అవకాశం వుంటుంది. అంతేకాకుండా తమ వుద్దేశాలను నాయకులు బహిరంగంగా చెప్పుకోవలసొస్తుందనే జాగ్రత్తతో వుంటారు.

అధిక జనాభా బీద ప్రజానీకం విధాన నిర్ణయాల్లో పాల్గొనటానికి గ్రామస్థాయిలో అవకాశం వుండేవాటిలో బహిరంగ సమావేశం ఒకటి. కానీ ఇది అంత ప్రయోజనకారిగా వుండకపోవచ్చు. తమ ప్రయోజనాల కనుగుణంగా స్వార్థపరశక్తులు అధికార వ్యవస్థకు తగ్గట్టుగా చాకచక్యంగా మార్చు ప్రమాదం కూడావుంది. కాబట్టి ఈ

విషయాలలోఇంకా ఎక్కువగా తరచిచూచి తెలుసుకోవలసినవెన్నో వున్నాయి. ప్రజా ప్రాతినిధ్యంతో విధాన నిర్ణయాలలో ఇంకా ఎక్కువ ప్రయోజనాలిచ్చే ఇతరత్రా విధానాలున్నాయా? క్రొత్త విధానాలు కనుగొని అమలు పరచడం ద్వారా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవాలెలా వున్నాయి?

18.5 అమలు చేయటంలో భాగస్వామ్యం

గ్రామీణ బీద ప్రజానీకం ఉచితంగా లేక ఐచ్ఛిక శ్రమను లేక మరో విధానాలతో సమాజ పథకాల అమలులో తప్పనిసరిగా పాల్గొంటుంది. శ్రమను బీదవారు తమ స్థిరాస్తిగా భావిస్తారు. అదే స్థిరాస్తిని ఎలాంటి నష్టపరిహారం లేకుండా ఇవ్వమని కోరుతారు. సమాజ పథకాల ద్వారా ధనికులు ప్రయోజనం పొందినప్పటికీ దానికి తగ్గట్టుగా వారు త్యాగం చేయరు. కాబట్టి బీద ప్రజల శ్రమదానమనేది అసమానంగానూ దోపిడీ విధానంగానూ వుంటుంది.

న్యాయోచితమైన విధానం శ్రమ విషయంతో ఉండాలంటే గ్రామంలో వున్న ప్రతివ్యక్తీ ఐచ్ఛిక శ్రమనైనా లేదా దానికి తగ్గట్టుగా డబ్బునైనా వారికంధే ప్రయోజనానికి సమానంగా తోడ్పడినప్పుడు ఆ ఫలితం పూర్తయినపుడు ఫలితాన్ని పొందగల్గుతారు.

మరో ముఖ్యమైన విషయమేమంటే సమాజ పథకాలు పూర్తయిన తర్వాత కూడా వాటి నిత్య నిర్వహణలో కూడా ప్రజా భాగస్వామ్యం ఉండడం. సమాజపరంగా పథకాల నిర్వహణనేది ప్రజా భాగస్వామ్యంలో ముఖ్యమైంది. సమాజ పథకాలను న్యాయోచితంగా ఎలా నిర్వహించాలనేది ముఖ్యంగా ఇంకా ఎక్కువగా చర్చించి పరిశీలించవలసిన విషయం.

అమలు చేయటంలో సమాజ సభ్యులుగా బీదవారి భాగస్వామ్యాన్ని గురించి ఆలోచించేటపుడు ముఖ్యంగా వారికి న్యాయోచితంగా కృషికి తగ్గట్టుగా ప్రతిఫలం చూపడం లేక సమానంగాలాభాలలోవాటాలివ్వడమనేది దృష్టిలో నుంచుకోవడం, శ్రమకు నష్ట పరిహారం ఇచ్చేటపుడు వనరుల అవసరాలను అధికంగా చూపటమే కాకుండా వాటి విషయంలో కొన్ని ఇబ్బందులను కూడా ఎదుర్కొనవలసి వస్తుంది. ఇలాంటి సవాళ్ళ నెదుర్కొనటానికి శ్రీ రామ్. సి. మల్హోత్ర కొన్ని పద్ధతులను సూచించాడు. ఈ క్రొత్త పద్ధతులను ఎక్కడైనా అమలు పరచినపుడు వాటి ఫలితాల్ని గూర్చి అధ్యయనం చేయడం చాలా అవసరం.

18.6 పర్యవేక్షణ, పర్యాలోచనలో భాగస్వామ్యం

ప్రధానంగా రూపకల్పనలు ఉత్పాదకాలుగా వుంటే ప్రణాళిక అమలనేది ఉత్పత్తి గానూ, పర్యవేక్షణ పర్యాలోచనం భవిష్యత్తు ప్రణాళికారూపకల్పనకూఅమలు పరచడానికి పునర్భరణంగానూ లేదా సమాచారంగానూ వుపయోగిస్తాయి. అభివృద్ధి ప్రక్రియలో పథకాలను గుర్తించడం, రూపకల్పన చేయడం, వెలకట్టడం, ఎన్నిక చేయడం మొదలైన దృక్పథాలన్నీ "నిర్ణయాలు చేయటంలో భాగస్వామ్యం" సందర్భంగా చర్చించడం జరిగింది. నిర్ణయాలు చేయటంలో బీద ప్రజలు అంతగా వుత్సాహం, చొరవ చూపటం లేదు గనుక జనాభాలో అధిక శాతానికి భాగస్వామ్యం లేదు. అందుకే పర్యవేక్షణ పర్యాలోచనలలో కూడా బీదవారి ప్రమేయం లేదు.

పథకాల సంబంధంగా ఉత్పాదకాలు, లక్ష్యాలు, పథకాలు విజయవంతమవటానికి కావలసిన ఇతర పరిస్థితులు, కార్యక్రమాల గూర్చి వివరాలను అవిచ్ఛిన్నంగా సేకరించటమే పర్యవేక్షణ అభివృద్ధిపై పథకాల ఉత్పాదకాలు, ఉత్పత్తుల ప్రభావం తప్పనిసరిగా వుంటుంది. పథకం పూర్తయిన తర్వాత చేసే పర్యాలోచనం ఉత్పత్తి ప్రభావాలను మదింపు చేస్తుంది.

పథకాల అమలులో ఎదుర్కొనే సమస్యలను, ఇబ్బందులనూ, పురోగతినీ తెలుసుకోవటానిక ప్రజా భాగస్వామ్యం చాలా అవసరం. కేవలం ఎంతమంది లాభాన్ని పొందుతున్నారనే విషయమేకాక లాభం పొందేవర్గ

BRAOU

వివరాలను తెలుసుకోవాలంటే పర్యవేక్షణ పర్యాలోచనంలో ప్రజా భాగస్వామ్యం తప్పనిసరిగా వుండాలి. పర్యవేక్షణలో పర్యాలోచనంలో ప్రజలు ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్నప్పుడు వనరుల వినియోగంలో వుండే అక్రమ నిర్వహణ కొంతవరకు తగ్గుతుంది. ప్రజా భాగస్వామ్యంతో, స్థానిక పథకాలలో పాల్గొన్న ప్రభుత్వోద్యోగుల పనిని పర్యవేక్షించవచ్చు.దీనివల్ల ప్రభుత్వోద్యోగులలో జవాబుదారీ వుండే లక్షణం పెరుగుతుంది.

పర్యవేక్షణ, పర్యాలోచనాలలో ప్రజాభాగస్వామ్యం వుండటంతో వాటికి దగ్గర సంబంధం వున్న విధాన నిర్ణయాలు చేయడంలాంటి విషయాలు కూడా సక్రమంగా నిర్వర్తించవచ్చు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం – 2

1. ప్రత్యక్ష పరోక్ష భాగస్వామ్యాన్ని వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. నిర్ణయీకరణతో భాగస్వామ్యాన్ని వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

.....

18.7 సారాంశం

అభివృద్ధికి అవసరమైన అంశాలలో భాగస్వామ్యం ప్రధానమైనది. సంక్లిష్టమైన, భిన్నత్వం కలిగిన సామాజిక పరిస్థితులలో ప్రజల భాగస్వామ్యం వలన అభివృద్ధి స్థానిక అవసరాలకు అనుగుణంగా జరగడానికి అవకాశం వుంది. భాగస్వామ్యం వలన ప్రజలు అభివృద్ధి కృషిలో పాలుపంచుకొని, అభివృద్ధి ఫలితాలను పొందగలుగుతారు. ఈ భాగంలో భాగస్వామ్యాన్ని గురించిన వివిధ అంశాలను గురించి చర్చించాం.

18.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 18.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 18.3 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 18.4, 18.5 చూడండి.
2. జవాబు కోసం 18.4 చూడండి

BRAOU

18.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 వంక్లులో సమాధానాలు వ్రాయండి.

1. అభివృద్ధిలో ప్రజల భాగస్వామ్యం ప్రాధాన్యతను వివరించండి.
2. కార్యక్రమాల అమలులో ప్రజల భాగస్వామ్యం పాత్రను వివరించండి.

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 15 వంక్లులలో సమాధానాలు వ్రాయండి.

1. భాగస్వామ్యం అగాన్ని వివరించండి.
2. పర్యవేక్షణ పర్యాలోచనలో భాగస్వామ్యం ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

18.10 సంప్రదించిన రచనలు

1. Amit Bhaduri & Anisur Rahman (Ed.) : Studies in Rural Participation, Oxford IBH Publishing Co., New Delhi, 1982.
2. Aziz Abdul : Organising Agricultural Labourers in India, A Proposal, ISER, Bangalore, Minerva Associates Publications, 1980.
3. Dey S.K. : Power to the People, Orient Longman, New Delhi, 1950

రచన : యన్.హెచ్ సీతారామశర్మ

అనువాదం : బి. రాఘవరావు

BRAOU

•••

భాగం – 19 : గ్రామీణ, పట్టణ సంబంధాలు

విషయక్రమం

19.0 లక్ష్యాలు
19.1 పరిచయం
19.2 గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల ముఖ చిత్రం
19.3 గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల సంబంధాలకు దోహదం చేసే అంశాలు
19.3.1 పట్టణ కేంద్రాలు
19.3.2 ప్రజల వలస
19.3.3 ఉమ్మడి విధులు
19.3.4 సామాజిక క్రమశిక్షణ
19.3.5 ప్రాంత నిర్వహణ ప్రక్రియ
19.4 సారాంశం
19.5 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
19.6 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
19.7 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

19.0 లక్ష్యాలు

గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల మధ్యగల సంబంధాన్ని వివరించడానికి ఈ భాగం ఉద్దేశించబడింది. ఇది చదివితే మీరు క్రింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల మధ్యగల బేధాలు,
- గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల లక్షణాలు,
- గ్రామీణ, – పట్టణ ప్రాంతాల సంబంధాల ప్రక్రియకు దోహదం చేసే అంశాలు.

19.1 పరిచయం

మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో అధికభాగం తమ అభివృద్ధిలో మొదటి దశను పూర్తిచేసుకున్నాయి. అవి సాధించిన విజయాలు వేర్వేరుగా వున్నాయి. భారతదేశం తన అభివృద్ధి ప్రక్రియలో ప్రారంభంలో అనేక సవాళ్ళను ఎదుర్కొగల్గింది. ఉపయోగకరమైన అనేక గుణపాఠాలను నేర్చుకొన్నదని చెప్పవచ్చును. వీటిలో విధాన నిర్ణయంలో పరిమితులు, సమగ్రాభివృద్ధి ధోరణి లోపించడం, ఎదురైన సమస్యలకు పరిష్కారం కోసం తాత్కాలిక ఏర్పాట్లు, విషయ ప్రాధాన్యతలో అవగాహన లోపించడం, మారుతున్న కాలానికి అనుగుణంగా ఉద్యోగిబృందం మారలేకపోవడం, చేరివున్నాయి. ప్రారంభంలో కనిపించిన ఉత్సాహం క్రమక్రమంగా తగ్గిపోయింది. ఎదుర్కొన్న అపజయాలకు కారణాలను గ్రహించడానికి ప్రయత్నం, తద్వారా భవిష్యత్తులో పొరపాట్లు జరగకుండా చూచుకోవడం విధాన నిర్ణాయకులకు, ప్రణాళికా రచయితలకు ప్రాధాన్యత కలిగిన విషయాలయ్యాయి. విషయ ప్రాధాన్యతలను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించడం, అవసరాలకు అనుగుణంగా మార్చుకోవడానికి వీలైన వ్యూహాన్ని రూపొందించుకోవడం, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో పాల్గొంటున్న వివిధ సంస్థలు, వివిధ ప్రాంతాల మధ్య సమన్వయం సాధించాలనే విషయంపై అవగాహన పెరిగింది.

BRAOU

ఆధునికీకరణ అభివృద్ధి ప్రక్రియను అంటిపెట్టుకొని వుంటుంది. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో సస్యవిప్లవం, పట్టణ ప్రాంతాలలో శీఘ్రమైన పారిశ్రామికీకరణ సంభవించాయి. కోట్లాది ప్రజల సౌభాగ్యాన్ని సాధించే లక్ష్యం వ్యవసాయాభివృద్ధి, పరిశ్రమల అభివృద్ధి ఒకదానికొకటి విడదీయరాని సంబంధం కలిగివుంటాయనేది మన అనుభవం. దురదృష్టవశాత్తు మనదేశంలో 1960 దశాబ్దం చివరి వరకు గ్రామీణాభివృద్ధి పట్ల అధిక శ్రద్ధ వహించడం వల్ల పట్టణ ప్రాంతాలు నిర్లక్ష్యానికి గురి అయ్యాయి. గ్రామీణ-పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య సంబంధాల విషయంలో ఏర్పడే సమస్యలు, కలిగే అవకాశాలను గూర్చి సరియైన అవగాహన పెంపొందలేదు. గ్రామీణ-పట్టణ ప్రాంతాలు రెంటినీ అభివృద్ధి చేసే సమగ్ర ప్రణాళికా రచన అవసరమని ఈ రెండు ప్రాంతాల విషయాలను వేర్వేరుగా ఆలోచించడం లోప భూయిష్టమైన విధానం కాగలదని స్పష్టమౌతున్నది.

వ్యవసాయోత్పత్తులకు నిలయమైన గ్రామీణ ప్రాంతం, పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య సంబంధ బాంధవ్యాలు సరైన పద్ధతిలో పెంపొందించాలనే విషయం సర్వవిదితమే. పట్టణ, గ్రామీణ ప్రాంతాల మధ్య కృత్రిమమైన తేడాలను గుర్తించడం నిరుపయోగమని విద్యాధికులు, పాలనాశాస్త్రకోవిదులు గ్రహించారు. గ్రామీణ-పట్టణ సంబంధాలపై నియమించిన సంఘం మాటలలో "ప్రాథమికంగా మానవుడు ప్రాధాన్యతను పొందాలి. వ్యక్తులు నివసించే ప్రదేశాలనుబట్టి వారిలో వర్గీకరణ చేయడం సరికాదు" గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల ప్రజాసమూహాల మధ్య క్రియ ప్రతిక్రియ ప్రతిస్పందనలను సాంఘిక, ఆర్థిక, పరిపాలనా స్థాయిలలో గుర్తింపవచ్చును. వనరులను వినియోగంనుడి అత్యధిక లాభం పొందడానికి ఒక ప్రాంతంలోగాని గ్రామీణ, పట్టణ స్థానిక సంస్థలు సమగ్ర పద్ధతిలో పనిచేయవలసిన అవసరాన్ని ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు, సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు, భూగోళ శాస్త్రజ్ఞులు, పరిపాలకులు గ్రహించారు. విధాన నిర్ణయస్థాయిలో ఈ రకమైన ఆలోచనా ధోరణులు కలుగుతున్నాయనడానికి ఇంగ్లండులో మాడ్ కమిటీ నివేదికను, భారతదేశంలో గ్రామీణ, పట్టణ సంబంధాలపై ఏర్పరచిన కమిటీ నివేదికను పేర్కొనవచ్చును.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. గ్రామీణ - పట్టణ ప్రాంతాల సంబంధాల అవసరాన్ని పరిశీలించండి.

.....

.....

.....

.....

19.2 గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల ముఖచిత్రం

అభివృద్ధి చెందుతున్న భారతదేశం వంటి దేశాలలో పట్టణ, గ్రామీణ ప్రాంతాల మధ్య తేడాలు మాత్రమే గాక, ఈ రెండు ప్రాంతాల మధ్య సారూప్యత కూడా కనిపిస్తుంది. వివిధ ప్రాంతాలలో సాంఘిక, ఆర్థిక అభివృద్ధి స్థాయిలలోనూ, పట్టణ వ్యవస్థలోనూ, వనరుల పెట్టుబడిలోనూ, జనసాంద్రతలోనూ, తేడాలు తీవ్రమైనవిగా కనిపిస్తున్నాయి. ప్రకాశరావు ఉద్దేశ్యంలో "పట్టణ గ్రామీణ ముఖచిత్రంలో నగర ప్రాంతాలు, అభివృద్ధి చెందని గ్రామీణ ప్రాంతాలు ఉత్తర, దక్షిణ ధ్రువాలవలె-కనిపిస్తాయి." అత్యధిక జనసమ్మర్దంలోనూ అతి తక్కువ స్థాయిలో వున్న నిరుద్యోగంతోనూ మహానగరాలు పర్వతాగ్రాలవలె కనిపిస్తాయి. వాటి తరువాత అత్యధిక సంఖ్యాకులు పారిశ్రామిక వ్యవసాయేతర కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే జనాభా కలిగిన పట్టణ ప్రాంతాలు వుంటాయి. గ్రామీణ-పట్టణ సంబంధాల పైగల కమిటీ అభిప్రాయంలో "ఒక పట్టణ ప్రాంతం తన పరిమాణం, జనాభావృత్తులకు సంబంధించిన లక్షణాలతోపాటు అక్కడ రవాణా సౌకర్యాలు, బ్యాంకులు వాణిజ్య సాంకేతికసేవలు,

BRAOU

ఇతర సౌకర్యాలు వుంటాయి. అంతేగాక జీవితం, సాంఘిక సంబంధాల పట్ల పట్టణవాసుల ధోరణులు గ్రామీణ వాసుల ధోరణుల కంటె భిన్నంగా ఉంటాయి. పట్టణ ప్రాంతాలకు భిన్నంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలు వ్యవసాయ కార్యక్రమాల్లో పాల్గొంటూ స్వయంపోషక యూనిట్లుగా రూపొందుతాయి. ఆ ప్రాంతాలలో పారిశ్రామిక పెట్టుబడిగానీ, వాణిజ్యంగానీ కనిపించవు. పౌరుల సౌకర్యాలకు, సేవలకు గ్రామీణ ప్రాంతాలు ఏ పౌర సంస్థపైనా ఆధారపడవు.

గ్రామీణ, పట్టణ ముఖచిత్రంలో ఇటీవలి కాలంలో మార్పులు సంభవిస్తున్నాయి. పట్టణ, గ్రామీణ ప్రాంతాల మధ్య సంపర్కాలు అధికమవుతున్నాయి. ఈ పరిణామాలకు అనేక విషయాలు దోహదం చేశాయి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. గ్రామీణ, పట్టణ నిరంతరత లక్షణాలను సంక్షిప్తంగా పరిశీలించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

19.3 గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల సంబంధాలకు దోహదం చేసే అంశాలు.

పట్టణ, గ్రామీణ ప్రాంతాల మధ్య సంబంధాలు, సంపర్కాలు అధికమౌతున్నాయి. సాంకేతిక పరిజ్ఞానం రవాణా సౌకర్యాలలో అద్భుతమైన ప్రగతి అనేది పట్టణ, గ్రామీణ ప్రాంతాలమధ్య దూరాన్ని తగ్గిస్తున్నాయి.

పట్టణ ప్రాంతాల నుండి గ్రామీణ ప్రాంతాలకు, గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు, ప్రజలు, వస్తువులు, సేవల మార్పిడి జరుగుతున్నది. ప్రజలు ఒకచోట నుండి మరొక చోటుకి ప్రయాణం చేయడం, హోల్‌సేల్, చిల్లర వాణిజ్యం విషయాలలో ఈ సంబంధాలు ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తున్నాయి. రేడియో, టెలివిజన్, వార్తాపత్రికలు వంటి ప్రచార సాధనాల ద్వారా సమాచారం విస్తరించడం పరోక్షంగా ఈ సంబంధాలను పెంచుతున్నాయి.

ప్రణాళికలు, కార్యక్రమాల అమలువల్ల గ్రామీణ సామాజిక వ్యవస్థలో అనేక ఆర్థిక సాంఘిక మార్పులు జరుగుతున్నాయి. "జాతీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలు, విద్యావ్యాప్తిపై పెరుగుతున్న ప్రాధాన్యత, ప్రజారోగ్యం, విద్యుత్ సరఫరా, ప్రచార సాధనాలవల్ల గ్రామీణ ప్రజల అవగాహన అధికమౌతున్నది" (గ్రామీణ – పట్టణ సంబంధాలపై కమిటీ నివేదిక). సామాజికాభివృద్ధి కార్యక్రమం గ్రామీణ ప్రాంతాలకు నూతన వ్యవసాయ పద్ధతులను, ఎరువులను, విద్యుచ్ఛక్తిని, పెరుగైన పనిముట్లను, నాణ్యమైన వంగడాలను అభింపజేసి వ్యవసాయోత్పత్తి అభివృద్ధి పరచడానికి, గ్రామీణ స్థాయిలో ప్రజల జీవన ప్రమాణాన్ని పెంపొందించడానికి తోడ్పడుతుంది.

వాస్తవానికి సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు, ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు పట్టణీకరణను గ్రామీణ ప్రాంతాలు పట్టణ ప్రాంతాలుగా మారే ప్రక్రియలో ఒక భాగంగా పరిగణిస్తున్నారు. ఈ రెండు ప్రాంతాల మధ్య ప్రస్తుతం కనిపిస్తున్న భేదాలు, తాత్కాలికమైనవని వారి అభిప్రాయం గ్రామీణ. పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య అనేక రకాలైన సంపర్కాలు కనిపిస్తాయి. వీటిలో కొన్నింటిని ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

19.3.1 పట్టణ కేంద్రాలు

కొన్ని అత్యవసరమైన విధులను నిర్వర్తించడానికి గ్రామీణ ప్రాంతాల ఫలితంగా ఏర్పడిన కేంద్రాలుగా పట్టణాలను భావించవచ్చును. ఒక నగరం ఒక ప్రాంతంలో అభివృద్ధికి చిహ్నంగా వుంటుంది. ఆ నగరం ఆ

BRAOU

ప్రాంతానికి సేవలను అందిస్తూ, ఆ ప్రాంతపు అభివృద్ధికి తోడ్పడుతుంది. మార్కెట్ కేంద్రంగా గల గ్రామీణ సమాఖ్యలో మార్కెట్ కలిగివున్న పట్టణంలోని ఆర్థిక వ్యవస్థ పరిసర ప్రాంతాలపై ప్రధానం చూపుతుంది. అక్కడ గ్రామీణ పట్టణ సంబంధాలు సన్నిహితమై పరస్పర పోషకమై వుంటాయి.

19.3.2 ప్రజల వలస

గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య ప్రతి క్రియకు దోహదం చేసే మరొక విషయం గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ప్రజలు వలసపోవడం. ఇంతకుముందు ఒక పాఠంలో పేర్కొన్నట్లు గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని బీద ప్రజలు ఉపాధికోసం పట్టణ ప్రాంతాలకు వలసపోతారు. అంతేగాక గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని ప్రముఖులు పెట్టుబడి, ఉపాధి విషయంలో మంచి అవకాశాల కోసమై పట్టణ ప్రాంతాలకు ఆకర్షింపబడతారు. గ్రామీణ - పట్టణ సంబంధాలపై గల కమిటీ అభిప్రాయంలో "వలసపోయిన తర్వాత కూడా ఈ ప్రజలు గ్రామాలలోనే తమ మనుగడను కలిగివుంటారు. పట్టణాలలో పట్టణవాసులవలే జీవితం గడపడానికి చాలా కాలం పడుతుంది. ఎంతోకాలంపాటు వారు గ్రామాలలోనే తమ కుటుంబాలను ఉంచుతూ, తరచుగా ఆ గ్రామాలను సందర్శిస్తారు. వారు తమ వెంట పట్టణ జీవితానికి చెందిన భావాలను కొనిపోతారు. ఆ విధంగా వారు గ్రామీణ సమాజంలో సాంఘిక మార్పులను త్వరితం చేయడానికి తోడ్పడతారు."

19.3.3 ఉమ్మడి విధులు

పౌర విధుల స్వభావాన్ని బట్టి పట్టణ, గ్రామీణ ప్రాంతాలలో పౌర విధులను ఖచ్చితంగా వేరుచేయడానికి వీలుపడదు. ఈ విషయం నీటి సరఫరా, మురుగునీటి పారుదల సౌకర్యం మొదలైన విషయాలలో స్పష్టమౌతుంది. అంతేగాక కొన్ని మున్సిపల్ చట్టాలు పట్టణ ప్రాంతాలకు చెందిన స్థానిక సంస్థలు పూర్తిగా గ్రామీణ సంబంధమైన విధులను నిర్వర్తించడానికి అనుమతిస్తున్నాయి. ఉదా: గుజరాత్ మున్సిపల్ చట్టం (1964) పురపాలక సంస్థలు తమ పరిధిలోని గ్రామీణ ప్రాంతాలలో వ్యవసాయం, పరిశ్రమలు, సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలను చేపట్టడాన్ని అనుమతిస్తున్నది. అంతేగాక మున్సిపాలిటీ సరిహద్దులలో గ్రామపంచాయతీ పరిధిలోకి వచ్చే ప్రాంతాలలో క్రమబద్ధంకాని పెరుగుదలకు, అభివృద్ధికి సంబంధించిన అనేక సమస్యలను ఈ రెండు స్థానిక సంస్థల మధ్య సమన్వయం ద్వారా పరిష్కరించవచ్చును. ఈ రెండు స్థానిక సంస్థల భవనాల నిర్మాణంలో, వాణిజ్య క్రమబద్ధం చేయడంలో పారిశ్రామిక సంస్థల ఏర్పాటులో ఒక దానితో ఒకటి సహకరించుకొని వీటికి సంబంధించిన సమస్యలను పరిష్కారం చేసుకోవచ్చును.

ఈ సమస్య పరిష్కరించడానికి పంచాయతీరాజ్ సంస్థలో పట్టణ ప్రాంతాల స్థానిక సంస్థలకు ప్రాధాన్యతను కలిగించడం ద్వారా కొంతవరకు కృషి జరిగింది. కాని దీనివల్ల ఆశించినంత ప్రయోజనం కలగలేదు గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల సంబంధాల పై గల కమిటీ అభిప్రాయంలో జాతీయాభివృద్ధికి అతి కీలకమైన, సంక్లిష్టమైన విధానాలు, కార్యక్రమాలను అర్థం చేసుకోవడానికి, వాటిని అమలు చేయడానికి ఈ రకమైన ప్రాతినిధ్యం, ఉమ్మడి సంఘాలు ఎక్కువ తోడ్పడవని స్పష్టమౌతున్నది.

గ్రామీణ, పట్టణాభివృద్ధి అవసరాలను సమైక్య పరుస్తూ వ్యూహాలను రూపొందించాలి. అప్పుడే జాతీయాభివృద్ధి కృషి విజయవంతం కావడానికి గట్టి పునాది ఏర్పడుతుంది. ఇందుకు అనేక ఇతర పద్ధతులను సూచించారు. వీటిలో ముఖ్యమైన వాటిని పరిశీలించడం అవసరం.

19.3.4 సామాజిక క్రమ శ్రేణులు

గ్రామీణ, పట్టణ, ప్రాంతాలు పరస్పరం ఆధారభూతమౌతున్నాయనే విషయం విదితమైంది. ఏ ప్రజా సమూహం కూడా తనంతటతానే స్వయంపోషకం కాజాలదు. తన అవసరాలను తీర్చుకోవడానికి ఇతర ప్రజా సమూహంతో పరస్పర చర్య అవసరమౌతుంది. ఉమ్మడి అవసరాలు, ప్రయోజనాలు సాధించడంకోసం చిన్న ప్రజా సమూహాల మధ్య కలిగే ప్రతిక్రియ పరస్పరం ఆధారపడే స్వభావంవల్ల ప్రాంతీయ ప్రజా సమూహం ఏర్పడుతుంది. దీనిలో ఒక కేంద్ర పట్టణ ప్రాంతం, దానిచుట్టూ గ్రామీణ ప్రాంతాలు వుంటాయి. ఒక పట్టణ

BRAOU

ప్రాంతం పెద్దది, సంక్లిష్టమైంది, అయినప్పుడు దానికి సంబంధించిన గ్రామీణ, పట్టణ ప్రజా సమూహాలు కలిగిన ప్రాంతం కూడా పెద్దదిగా వుంటుంది. వీటన్నింటిలో పరస్పర సంబంధం గల వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక, వాణిజ్యపరమైన ఇతర కార్యక్రమాలు కనిపిస్తాయి. వీటన్నింటిని ఉమ్మడిగా ఆరోగ్యం, విద్య, వీటిసరఫరా, మురుగునీటి సౌకర్యాలు, రవాణా వంటి సేవలు అవసరమౌతాయి.

ఇటువంటి ప్రాంతంలో పరస్పర సంబంధంగల ఆవాసాల క్రమశ్రేణి వుంటుంది. వృత్తిరీత్యా దగ్గర సంబంధం కలిగి పరస్పర ఆధారభూతమైన యూనిట్లు అందులో చేరి వుంటాయి. ఈ విధంగా అతి చిన్న గ్రామం నుండి మహానగరం వరకు వివిధ రకాలైన ప్రజల సమూహాలు అందులో వుంటాయి. అందువల్ల గ్రామీణ పరిస్థితి నుండి పట్టణీకరణ సంభవించే ప్రక్రియలో వివిధ స్థాయిలలో ప్రజా సమూహాల పెరుగుతున్న అవసరాలను దృష్టిలో వుంచుకొని గ్రామీణ పట్టణ సంబంధాల సమస్యను పరిశీలించాలి.

19.3.5 ప్రాంత నిర్వహణ ప్రక్రియ

గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల సమైక్యతను సాధించడం కోసం గ్రామీణ, పట్టణ సంబంధాలపై ఏర్పడ్డ కమిటీ ఒక ముఖ్యమైన సూచనను చేసింది. ప్రాంత నిర్వహణ అనే ప్రక్రియను కమిటీ సూచించింది. పరిపాలన విషయంలో మొత్తం ప్రాంతాన్ని ఒక యూనిట్‌గా పరిగణించాలి. దానిలోవున్న గ్రామీణ పట్టణ, ప్రాంతాలను ఆ ప్రాంతంలో అంతర్భాగాలుగా గుర్తించి, తదనుగుణంగా ప్రణాళికారచన, అభివృద్ధి కార్యక్రమాల అమలు జరపాలి. దీని ఫలితంగా రాజకీయ, మానసిక సమైక్యత ప్రోత్సహించబడతాయి. ఇది ఒక సమైక్య సమాజ నిర్మాణానికి దోహదం చేస్తుంది.

పై విషయాలనుబట్టి జాతీయ పట్టణాభివృద్ధి విధానం ఒక ప్రాంతపు అవసరాలను పరిగణనలోనికి తీసుకోవాలని స్పష్టమౌతున్నది. ప్రాంత నిర్వహణ, సమీకృత ప్రాంతీయ ప్రణాళికా రచన భవిష్యత్తుకు మార్గదర్శకాలు కావాలి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 3

1. గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య సంబంధాలకు దోహదం చేసే అంశాలను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. గ్రామీణ – పట్టణ నిరంతర సంబంధాలకు వలస ఎలా దోహదం చేస్తుంది?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

19.4 సారాంశం

ఈ భాగంలో మనం గ్రామీణ – పట్టణ సంబంధాలను గూర్చి తెలుసుకున్నాం. ఈ ప్రాంతాల అభివృద్ధి సమస్యలను విడదీసి పరిశీలించడం కృత్రిమమైనదేగాక అలా చేయడం ఈ రెండు ప్రాంతాల ప్రగతికి

BRAOU

ప్రతిబంధకంగానూ ఉంటుంది. గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల ప్రత్యేక సమస్యలు ఒకదానిపై ఒకటి ప్రభావితం కలిగియుండటమే గాక అభివృద్ధి విషయంలోనూ ఒక ప్రాంతం అభివృద్ధి మరో ప్రాంతం అభివృద్ధికి దోహదం చేస్తాయి. కాబట్టి ఒక ప్రాంతం ద్వారా మరో ప్రాంతం పరస్పరం లాభం పొందేటట్లు నడుచుకోవాలని ఎన్నో కమీషన్లు, కమిటీలు సూచన చేశాయి. గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతాల నిరంతరతకు సంబంధించిన సమస్యలను కూడా ఈ భాగంలో మనం పరిశీలించాం.

19.5 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబుకోసం 19.1 చూడండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబుకోసం 19.2 చూడండి.

అభ్యాసం – 3

1. జవాబుకోసం 19.3 చూడండి.
2. జవాబుకోసం 19.3.2 చూడండి.

19.6 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

1. క్రింది వాటికి 30 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి
   1. గ్రామీణ పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య సంబంధాలకు దోహదం చేసే అంశాలను పరిశీలించండి.
   2. గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ప్రజలు వలస వెళ్ళడానికి కారణాలను, పరిష్కార మార్గాలను సూచించండి.
   3. ప్రాంతీయ నిర్వహణ భావనను చర్చించండి.
   4. గ్రామీణ – పట్టణ ప్రాంతీయ ముఖ చిత్రం వర్ణించండి.

11. క్రింది వాటికి 15 పంక్తులలో జవాబు వ్రాయండి.
   1. గ్రామీణ – పట్టణ నిరంతరత అంటే ఏమిటి?
   2. వలసపోవడం అంటే ఏమిటి?
   3. పట్టణీకరణ అంటే ఏమిటి?

19.7 సంప్రదించిన గ్రంథాలు

1.	S.M. Shaha	:	Growth Centre for Rural and Urban Development, Abhinav Publications, New Delhi, 1985
2.	Misra R.P.	:	Growth Centres and the Rural Urban Continuum in A.P. Meddie, Approaches to Rural Development, Bombay, 1976
3.	Rendinelli, D.A. & Ruddle, K.	:	Urbanisation and Rural Development : A Special Policy for Equitable growth, New York, 1978.

రచయిత : కె.వి. శ్రీనివాసన్

అనువాదం : ఎ. సోమసుందర రావు

•••

BRAOU

భాగం – 20 : స్థానిక సంస్థలు : సంబంధాల సమస్యలు

విషయక్రమం

20.0 లక్ష్యాలు
20.1 పరిచయం
20.2 సంబంధాల అవసరం
20.3 క్షితి సమాంతర సంబంధాలు
20.4 నిలువు సంబంధాలు
20.5 రాజకీయ సంబంధాలు
20.6 విమర్శ
20.7 సారాంశం
20.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు
20.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
20.10 సంప్రదించిన రచనలు

20.0 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరవాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- అభివృద్ధి కృషిలో పాల్గొనే సంస్థల మధ్య సంబంధాలు,
- అభివృద్ధి సంస్థల మధ్యగల సంబంధాల స్వరూపం.

20.1 పరిచయం

వివిధ సంస్థల ద్వారా భారతదేశంలో గ్రామీణాభివృద్ధికై జరుగుతున్న ప్రయత్నాలను వివరించాం. జాతీయ అభివృద్ధికై గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రామాణికంగా ఎంచుకోబడింది. అభివృద్ధి వివిధ పార్శ్వాలు కల చర్య కాబట్టి ఈ బృహత్ కార్యక్రమంలో ఎన్నో వ్యవస్థలకృషితో కూడుకుని వుంటుంది. అభివృద్ధిలో ప్రజలు చురుకుగా పాల్గొనడానికి పంచాయితీ సంస్థలు, మునిసిపాలిటీలు, కార్పొరేషన్‌లు సృష్టించబడ్డాయి. అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు సఫలీకృతం కావడానికి ప్రజల పాత్ర కీలకమైందిగా గుర్తించబడింది. ఆర్థిక అభివృద్ధిని త్వరితం చేయడానికి సహకార సంస్థలు, వ్యాపార బ్యాంకులు, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులేకాక, స్వచ్ఛంద సంస్థలు, ప్రజా సంఘాలు, రాజకీయ వ్యవస్థలను మనం చూస్తూ ఉంటాం. ఈ భాగంలో ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థల మధ్యగల సంబంధాలను గురించి చర్చించాం.

20.2 సంబంధాల అవసరం

ఎన్నో సంస్థలు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో నిమగ్నం అవడంవల్ల సమన్వయం సాధించడంలో సమస్యలు ఎదురవుతున్నట్లుకొన్ని నివేదికలు పేర్కొంటున్నాయి. సమన్వయ లోపం అభివృద్ధి లక్ష్యాన్ని దెబ్బతీసే ప్రమాదం ఉంది. ఈ సంస్థల మధ్య అవసరమైన పోటీని కూడా చూస్తాం. కొన్ని సంస్థలు ఒకే చోట ఉన్న ప్రజలను, లేదా వ్యక్తులను ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు సహాయపడవచ్చు. ఆధునిక రాజ్య

BRAOU

స్వభావంలోమార్పును మనం ఇక్కడ గుర్తుతెచ్చుకోవాలి. ప్రస్తుత రాజ్యాలుసేవా రాజ్యాలుగా లేదా సంక్షేమ రాజ్యాలుగా పేర్కొనబడుతున్నాయి. ఏ ప్రభుత్వ పరిపాలనా యూనిట్ కూడా స్వతంత్రంగా వ్యవహరించలేదు. అందువల్ల సంస్థల మధ్య క్షితి సమాంతర (Horizontal), నిలువు (Vertical) సంబంధాలను పెంపొందించాలి. ఒకే స్థాయిలో వివిధ సంస్థల మధ్యగల సంబంధాలను క్షితి సమాంతర సంబంధాలుగానూ పై స్థాయిలో గల వ్యవస్థలతో గల సంబంధాలను నిలువు సంబంధాలుగాను వ్యవహరిస్తారు. ఒక పాలనా యూనిట్ మొత్తం వ్యవస్థతో సమైక్యం చేయడానికి ఈ సంబంధాలు ముఖ్యంగా దోహదపడతాయి. అభివృద్ధిలో నిమగ్నం కాబడిన వివిధ సంస్థల మధ్య సమన్వయానికి కూడా ఇది దారితీస్తుంది. ఈ సంబంధాల గురించి ఇప్పుడు కొంత స్థూలంగా చర్చిద్దాం.

20.3 క్షితి సమాంతర సంబంధాలు

భారత దేశంలో పంచాయితీ సంస్థలు గత 27 సంవత్సరాలుగా పనిచేస్తున్నాయి. బల్వంతరాయ్ మెహత సంఘం సమర్పించిన నివేదిక ఆధారంగా ఇవి స్థాపించపబడ్డాయి. రాజస్థాన్ లో మొదటిగా ఇవి నెలకొల్పబడ్డాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో మూడు అంచెలుగల పంచాయితీ సంస్థలున్నాయి-జిల్లా స్థాయిలో జిల్లా పరిషత్తులు మధ్యలో సమితులు, అట్టడుగున పంచాయితీలు. ఇవి గ్రామ ప్రాంతాలలో వ్యవసాయం, పరిశ్రమలు విద్య మొదలైనవి అభివృద్ధి పరచవలసిన బాధ్యత కలిగి వున్నాయి. జిల్లా స్థాయిలో మంచినీటి సౌకర్యం, రోడ్డు వేయడం, పరిశుభ్రత వంటి బాధ్యతలకు మునిసిపాలిటీలున్నాయి. పంచాయితీ సంస్థలు, మునిసిపాలిటీలు దాదాపు ఒకే రకమైన విధులు కలిగినా వాటి మధ్యక్షితి సమాంతర సంబంధాలు (Horizontal Linkages) లేవు. ముఖ్యంగా ప్రణాళికీకరణ, పథకాలు అమలులో ఈ రెండు స్వతంత్రసంస్థలుగా పనిచేస్తున్నాయి. పట్టణ-గ్రామీణ నగర-పల్లెల మధ్య బేధం ఇంకా కొనసాగుతోంది. పంచాయితీ సంస్థలు గ్రామాభివృద్ధికీ, మునిసిపాలిటీలు నగరాభివృద్ధికి అన్న భేదాన్ని ఇటీవల కాలంలో కొందరు ప్రశ్నిస్తున్నారు. గ్రామ ప్రాంతాల సామాజిక-ఆర్థికాభివృద్ధికై రూపొందించవలసిన ప్రణాళికలు సమీప పట్టణ ప్రాంతాలను కూడా దృష్టిలో ఉంచుకోవలసిన ఆవశ్యకతను పేర్కొంటూ, అటు గ్రామీణాభివృద్ధికి ఇటు పట్టణాభివృద్ధికి ప్రత్యేక స్వతంత్ర ప్రణాళికలను రూపొందించడంలో గల ఔచిత్యాన్ని కూడా ప్రశ్నిస్తున్నారు. కేంద్ర ప్రభుత్వం నియమించిన గ్రామీణ – పట్టణ – సంబంధాల కమిటీ 1966 లో ఈ విషయం అధ్యయనం చేసి 'ప్రాంతీయ నిర్వహణను' (Area Management) ప్రతిపాదించింది. అభివృద్ధి పథకాలకు, ప్రణాళికీకరణకు, అమలుకు ఒక ప్రాంతాన్ని ఒకే యూనిట్ గా పరిగణించి, అందులో ఉన్న గ్రామ పట్టణ ప్రాంతాలను ఒక సమైక్య పరిధిలోని భాగాలుగా భావించడాన్ని ప్రాంతీయ నిర్వహణ అంటారు.

పంచాయితీలు, మునిసిపాలిటీలేకాక గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్వచ్ఛంద సంస్థలకు పాత్ర ఉంది. విధులలో వీటికి పైన పేర్కొన్న సంస్థలకు పెద్దగా భేదం లేకపోయినా, గ్రామీణాభివృద్ధిలో ఉన్న ఇతర సంస్థలతో స్వచ్ఛంద సంస్థలకు ఏ సంబంధాలు లేనట్టే అనిపిస్తుంది. వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే స్వచ్ఛంద సంస్థలు స్వతంత్రంగా పనిచేస్తున్నాయి.

వడ్డీ వ్యాపారస్తుల కబంద హస్తాల నుంచి గ్రామీణ ప్రజలకు విముక్తి కల్గించే ఉద్దేశ్యంతోను, త్వరితగతిన ఆర్థికాభివృద్ధికి గ్రామ ప్రాంతాలలో సహకార బ్యాంకులు, వ్యవసాయ బ్యాంకులు, గ్రామీణ బ్యాంకులు స్థాపించబడ్డాయి. అయితే ఇవి ఒకటితో ఒకటి సంబంధం లేకుండా వ్యవహరిస్తున్నాయి. దీనివల్ల ఒకే వ్యక్తి లేదా సమూహం నాలుగు రకాల ఆర్థిక సంస్థల నుంచి సహాయం పొందకుండా చేయలేం అని ఒక సందేహం వస్తుంది. దీనివల్ల కొందరు, మూడు నాలుగు సంస్థల నుంచి ఆర్థిక సహాయం పొందితే ఒకప్పుడు అవసరంలో ఉన్న వ్యక్తికి అసలు సహాయమే అందకపోవచ్చు. ఋణాన్ని తిరిగి రాబట్టుకొనేటప్పుడు కూడా కొన్ని సమస్యలుఎదురౌతాయి. అనేక సంస్థల నుంచి ఋణం పొందిన వ్యక్తి ఒక కాల పరిమితిలో తీసుకున్న ఋణాన్ని చెల్లించకపోవచ్చు. ఎందుకంటే ఆ వ్యక్తి తిరిగి చెల్లించే స్తోమత లేక పోవడం వల్ల లేదా సన్నగిల్లడం వల్ల ఇది ఋణభారాన్ని తిరిగి

BRAOU

పెంచుతూ పోతుంది. అయితే ఈ పరిస్థితి సంస్థల మధ్య సంబంధాలు లేక పోవడంవల్ల సంభవమైంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ పంచాయితీ సమితులు, జిల్లా పరిషత్తుల చట్టం 1959 ప్రకారం ఒక పంచాయితీ సమితిలో సహకార వ్యవసాయ అభివృద్ధి బ్యాంకు అధ్యక్షుడు, జిల్లా సహకార బ్యాంకు డైరెక్టరు, సహకార మార్కెటింగు సొసైటీ అధ్యక్షుడు ఎక్స్ అఫీషియో మెంబర్లు. అలాగే జిల్లా స్థాయిలో కూడా సహకార వ్యవసాయ అభివృద్ధి బ్యాంకు జిల్లా డైరెక్టరు, జిల్లా కేంద్ర సహకార బ్యాంకు అధ్యక్షుడు, జిల్లా సహకార మార్కెటింగు సొసైటీ అధ్యక్షుడు మొదలగువారు జిల్లా పరిషత్తులో ఎక్స్ - అఫీషియో సభ్యులు. పంచాయితీ సంస్థలపై నియమించబడిన నరసింహం సంఘం 1981 లో తమ నివేదికలో పంచాయితీ సమితి అధ్యక్షుడిని, జిల్లా పరిషత్తు అధ్యక్షుడిని కూడా సహకార సంస్థలలో ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులుగా చేస్తే గ్రామీణాభివృద్ధికై స్థాపించబడిన వివిధ సంస్థల మధ్య సంబంధాలు మెరుగు పడతాయని అభిప్రాయపడింది.

ముఖ్య కార్యనిర్వాహణాధికారి (జిల్లాపరిషత్తు) ని కూడా గ్రామీణ బ్యాంకుల నిర్వహణా బోర్డులో సభ్యునిగా చేర్చుకోవాలని హీర్సు చేసింది. ఋణ విధానంలోని లోటుపాట్లను సరిదిద్దడానికి 1982 లో కేంద్ర ప్రభుత్వం అత్యున్నత స్థాయిలో జాతీయ వ్యవసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకును స్థాపించింది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. అభివృద్ధి సాధించుటకు వివిధ సంస్థల మధ్య సంబంధాల ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. జిల్లా స్థాయిలోని వివిధ సంస్థల మధ్య గల క్షితి సమాంతర సంబంధాల ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

20.4 నిలువు సంబంధాలు

పై స్థాయిలో ఉన్న వ్యవస్థలతో గల సంబంధాలను నిలువు సంబంధాలుగా పేర్కొంటారు. ప్రస్తుతం స్థానిక సంస్థల మధ్య ఉన్న సంబంధాలు పటిష్ఠమైనవా, కాదా అన్నది ఇప్పుడు మనం పరిశీలిద్దాం.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో నున్న మూడు అంచెలుగల పంచాయితీ వ్యవస్థలో అట్టడుగు స్థాయిలో ఉన్నది గ్రామపంచాయితీ. పంచాయితీ సర్పంచు సంబంధిత సమితిలో ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యుడు. 1981 కి ముందు సమితి అధ్యక్ష పదవికి ప్రత్యక్ష ఎన్నిక లేనప్పుడు ఆ ఎన్నికలో ఓటుహక్కు గల సభ్యుడు కూడా. జిల్లా పరిషత్తులో పంచాయితీ సమితి అధ్యక్షులు అందరు అందులో ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులు. వీరు పరిషత్ చైర్మన్ ఎన్నుకొనే ఓటుహక్కు కలవారే. వివిధ స్టాండింగ్‌కమిటీల ద్వారా జిల్లా పరిషత్తు, సమితులు పని చేస్తాయి. కనుక వీటితో సమితి అధ్యక్షులు, సర్పంచులకు సంబంధాలు ఉంటాయి. ప్రతి పంచాయితీ వ్యవస్థ బడ్జెట్ దానిపైనున్న వ్యవస్థచే ఆమోదించబడుతుంది. అంటే ఒక పంచాయితీ బడ్జెట్, సమితిచేత, సమితి

BRAOU

బడ్జెట్ జిల్లా పరిషత్తు చేత ఆమోదించబడుతుంది. పూర్వం జిల్లా కలెక్టర్లు తత్సంబంధిత జిల్లా పరిషత్తుకు సంబంధించిన అన్ని స్టాండింగ్ కమిటీలకు అధ్యక్షుడిగా ఉండేవారు. పంచాయితీ వ్యవస్థలు ఆమోదించిన అన్ని తీర్మానాలు జిల్లా కలెక్టరు ద్వారా రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చేరతాయి. ఈ విధంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పంచాయితీరాజ్ ఏజన్సీలకు మిగతా వాటికి వ్యవస్థా పూరిత సంబంధం ఉండేది. కాని వీటికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వంతో ప్రత్యక్ష సంబంధం పటిష్టంగా లేదని అనిపిస్తుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వంతో గల సంబంధాలకి వస్తే ఇవి మరింత బలహీనంగా ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.

పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు, బ్యాంకులకు వ్యవస్థా పరమైన సంబంధాలు చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి. అదే విధంగా గ్రామీణాభివృద్ధి కొరకు ఏర్పాటు చేయబడ్డ ప్రత్యేక సంస్థకు, పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు మధ్య సమర్థవంతమైన సంబంధాలు లేవు. వీటన్నిటివల్ల గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థల కృషిలో సమన్వయం లోపిస్తుంది.

20.5 రాజకీయ సంబంధాలు.

గ్రామస్థాయిలో పనిచేసే సంస్థలకు సంబంధించిన అధ్యయనాలు ఎన్నో రాజకీయ సంబంధాల విషయాన్ని పరిశీలించాయి. రాజకీయ నాయకులతోటి, పార్టీలతోటి, ప్రముఖుల తోటి ఈ సంస్థలకు ఉన్న సంబంధాలు వాటి పని తీరును ప్రభావితం చేస్తుంది అని కొందరు అంగీకరిస్తున్నారు. అట్టడుగు స్థాయిలో ఉన్న పంచాయితీ సంస్థలనే తీసుకుంటే వీటి నాయకులు ప్రజలతో ప్రత్యక్ష సంబంధం కలిగి ఉంటారు. ప్రజలతో నాయకుల ప్రత్యక్ష సంబంధం రాజకీయ సంబంధాల ప్రాముఖ్యతని స్పష్టపరుస్తుంది. పై స్థాయిలో ఉన్న నాయకులు క్రింది స్థాయిలో ఉన్న నాయకులు ఒకరిపై ఒకరు ఆధారపడి ఉంటారు. పంచాయితీ స్థాయిలో ఉన్న నాయకులు పై స్థాయిలో ఉన్న నాయకులతో (జిల్లా లేదా రాష్ట్ర) వారి రాజకీయ మద్దతును ఆధారపడితే, క్రింది స్థాయి,నాయకులపై పైస్థాయి నాయకులు వారి ప్రకాశవంతమైన రాజకీయ పదోన్నతికి ఆధారపడతారు. తాలూకా జిల్లా రాజకీయ నాయకులు సర్పంచ్ గ్రామాలలో తనకున్న ప్రాముఖ్యత దృష్ట్యా ఆ తీరులో సత్సంబంధాలకై ప్రయత్నిస్తారు. రాజకీయ సంబంధాలు ఒక సర్పంచ్‌కు,ఆ పంచాయితీకి చెందిన సమితి అధ్యక్షునకు, ఒక సమితి అధ్యక్షునకు సంబంధిత జిల్లా పరిషత్ ఛైర్మన్‌కు మధ్యన గల రాజకీయ సంబంధాల గురించి మనం వింటూనే వుంటాం. అలాగే ఎమ్.ఎల్.ఎ. లకు, మంత్రులకు మధ్యన, జిల్లా పరిషత్ నాయకుల మధ్యన కూడా సంబంధాలు ఉంటాయి. ఈ సంబంధాలు బంధుత్వం వల్ల కాని, పరిచయం వలనకాని, మైత్రివలనకాని పై వారిలో ఏర్పడవచ్చు. ముందు చెప్పినట్లుగా చాలా అధ్యయనాలు ఈ రాజకీయ సంబంధాలు గ్రామ ప్రాంతాలకు మేలు చేస్తాయని పేర్కొంటున్నాయి. ఉదాహరణకు ఆచార్య కె. శేషాద్రి అనే రాజనీతి శాస్త్రవేత్త "రాజకీయ సంబంధాలు గ్రామీణ అభివృద్ధి" అనే గ్రంథంలో ఈ విషయాన్ని పేర్కొంటూ ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పంచాయితీరాజ్ నాయకులు రాష్ట్రస్థాయి నాయకులతో తమ పరిచయాన్ని, బంధుత్వాన్ని, రాజకీయ పార్టీ సంబంధాన్ని వారి వారి పంచాయితీలలో, విద్యుత్ దీపాలకు, మంచినీటి సరఫరాకు, రోడ్లు,వైద్య సదుపాయాలకు స్కూలు భవనాలు కట్టించడానికి మొదలైన వాటికి ఉపయోగించుకున్నారని పేర్కొన్నారు. మరి కొంతమంది నాయకులు వారి నియోజకవర్గాలలో పశుగణాభివృద్ధి సముదాయాన్ని, బేకన్ ఫ్యాక్టరీని ఎరువుల కర్మాగారం వంటివి స్థాపించడానికి కూడ ఉపయోగించుకున్నారని వెల్లడించారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పట్టణాభివృద్ధి మున్సిపాలటీలకే వదిలివేయబడింది. ఇవి ఐదు గ్రేడులుగా విభజింప బడ్డాయి. అవి (1) స్పెషల్ గ్రేడ్, (2) సెలక్షన్ గ్రేడ్, (3) గ్రేడ్ -1, (4) గ్రేడ్-11, (5) గ్రేడ్-111. ఒక జిల్లాలో అన్ని గ్రేడ్ లకు సంబంధించిన మునిసిపాలిటీలు ఉండవచ్చు. ఉండకపోవచ్చు కూడా. పంచాయితీ సంస్థలవలె మునిసిపాలిటీల విషయంలో కూడా స్థానిక సంస్థల మధ్యగల సంబంధం పటిష్టంగా ఉన్నట్లు మనకు అనిపించదు. గ్రేడుతో నిమిత్తం లేకుండా ప్రతి మున్సిపాలిటీ స్వతంత్రంగా పనిచేస్తోంది. అలాగే రాష్ట్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాలతో కూడా మున్సిపాలిటీలకు సంబంధం అంతగా కనబడదు. స్వచ్ఛంద సంస్థలమధ్య సంబంధాలు కూడా వ్యవస్థాపూరిత సంబంధాలు అంటే అటు క్షితి సమాంతర సంబంధాల విషయంలో కాని, నిలువు

సంబంధాల విషయంలో కాని బలహీనంగా ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.

మొదట సహకార బ్యాంకుల పరిస్థితిని పరిశీలిద్దాం. గ్రామస్థాయిలో ప్రథమిక సహకార బ్యాంకులు, జిల్లా స్థాయిలోనూ, రాష్ట్రస్థాయిలోనూ జిల్లా సహకార బ్యాంకులు, కేంద్ర సహకార బ్యాంకులు ఉన్నాయి. స్వల్పకాలిక ఋణాలిచ్చే రాష్ట్ర సహకార బ్యాంకులకు సంబందించిన సమాచారం పైన పేర్కొన్నాం. ఇవి సొసైటీల ప్రాథమిక సభ్యులచే ఎన్నుకోబడి వారి నేతృత్వంలో నడుస్తాయి. ప్రాథమిక సహకార బ్యాంకు సంఘాల అధ్యక్షులు, జిల్లా కేంద్ర సహకార బ్యాంకులో సభ్యులుగా వుంటారు. బోర్డు ఆఫ్ డైరెక్టర్లుగా వారిలోనే ఒకరిని ఎన్నుకుంటారు. రాష్ట్రస్థాయి సహకార బ్యాంకులలో సభ్యులుగా జిల్లా సహకార బ్యాంకుల అధ్యక్షులు సభ్యులుగా వుంటారు. రాష్ట్రస్థాయిలో అధ్యక్షుడిని, ఉపాధ్యక్షుడిని, నిర్వహణా కమిటీ సభ్యులను వారే ఎన్నుకుంటారు. అటు విధాన రూపకల్పనలో కాని, ఇటు అమలులో కాని ఉన్నతస్థాయి రాష్ట్ర సహకార బ్యాంకుకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వంతో కాని, కేంద్ర ప్రభుత్వంతో కాని సంబంధం ఉన్నట్లు కనిపించదు.

వ్యవసాయ అభివృద్ధి బ్యాంకుల విషయంలో కూడా (వీటినే భూమి తనఖా బ్యాంకులు అనేవారు) ఇదే పరిస్థితి గోచరిస్తుంది. వ్యాపార గ్రామీణ బ్యాంకుల శాఖలు దాదాపు అన్ని జిల్లాలకి విస్తరించాయి. భారతీయ స్టేట్ బ్యాంకు, స్టేట్ బ్యాంకు ఆఫ్ హైదరాబాదు వంటి జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులు ఈ శాఖలను స్థాపించాయి. రాష్ట్ర స్థాయిలో శాఖనుంచి ప్రాంతీయ కార్యాలయానికి, ప్రాంతీయ కార్యాలయం నుంచి రాష్ట్ర స్థాయి వ్యవస్థకు మనకు నిలువు సంబంధాలు వున్నట్లు తెలుస్తుంది. భారత ప్రభుత్వ నియంత్రణలో ఈ జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులు పనిచేస్తాయని మనకు అవగతం అవుతుంది. వీటికి ఆర్థిక సహాయం అటు కేంద్ర ప్రభుత్వం నుంచి, రిజర్వు బ్యాంకునుంచి, డిపాజిటర్ల నుంచి కూడా లభిస్తుంది. ఉదా: గ్రామ స్థాయిలో ఉన్న సహకార సంఘాన్నే తీసుకోండి. ఈ సంస్థకి అటుజిల్లా స్థాయిలోని సహకార బ్యాంకులు, రాష్ట్రస్థాయిలోని సహకార బ్యాంకే కాక రిజర్వు బ్యాంకులో ఉన్న సహకార రంగానికి సంబంధించిన యూనిట్ కూడా ధన నిధులను అందిస్తుంది.

ఇక పంచాయితీ సంస్థల విషయానికి వస్తే రాష్ట్ర ప్రభుత్వం జిల్లా పరిషత్తులకు,జిల్లా పరిషత్తులు వాటి పరిధిలో ఉన్న పంచాయితీ సమితులకు, సమితులు తిరిగి వాటి పరిధిలో వున్న గ్రామ పంచాయితీలకు నిధులను అందిస్తాయి. గ్రామ పంచాయితీలు అటు పంచాయితీ సమితి నుంచి లభించిన నిధులే కాకుండా పన్నుల ద్వారా కూడా కొంత నిధులను సేకరించే అవకాశం కలిగి ఉన్నాయి.

ఈ మధ్య కాలంలో గ్రామీణాభివృద్ధిలో బ్యాంకులు ప్రధానపాత్ర వహిస్తున్నాయి. కాని బ్యాంకులకు, గ్రామీణాభివృద్ధి ఇతర సంస్థలకు మధ్య సంబంధాలు చాలా బలహీనంగా ఉన్నాయి.

ఆచార్య వి.ఎస్. ప్రసాద్ "పంచాయితీలు-అభివృద్ధి" అనే తన గ్రంథంలో ఒక గ్రామ సర్పంచ్ తన రాజకీయ సంబంధాలనుపయోగించి తన గ్రామానికి చేపల పెంపక కేంద్రము, మహిళా మండలి భవనం, పంచాయితీ కార్యాలయ భవనం ఏ విధంగా తెచ్చుకున్నాడో పేర్కొన్నారు.

అదే విధంగా పై స్థాయిలోఉన్న నాయకులతో సంబంధం లేని పక్షంలో కొన్ని ప్రాంతాలు ఏ విధంగా అభివృద్ధి చెందలేదో కొన్ని అధ్యయనాలు పేర్కొన్నాయి. పై స్థాయిలో నాయకులుకూడ ఎన్నికలప్పుడు క్రింది స్థాయి నాయకులతో సంబంధాలు లేకపోవడంతో ఎదుర్కోవలసిన సాధక బాధకాలు ఎన్నో ఉంటాయి అనేది కూడా వాస్తవమే.

ఐతే మునిసిపాలిటీలకి వస్తే రాజకీయ సంబంధాలు మునిసిపల్ నాయకులకు, సంబంధిత ఎమ్.ఎల్.ఎ. ద్వారా మున్సిపల్ వ్యవహారాలు చూస్తున్న మంత్రితో ఏర్పరచుకుంటారు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. పంచాయితీరాజ్ సంస్థల మధ్యగల సంబంధాలను వివరించండి.

. . . . . .

BRAOU

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

2. అభివృద్ధిలో రాజకీయ సంబంధాల ప్రాధాన్యతను వివరించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

20.6 విమర్శ

వ్యవస్థాపూరిత, రాజకీయ, ఉద్యోగస్వామ్య సంబంధాల అవసరాన్ని,వాటివల్ల లాభాలను మనం పైన చర్చించాం. కాని వికేంద్రీకరణ సూత్రాలకు ఈ 'సంబంధాలు' విరుద్ధంగా ఉన్నాయని భావించబడుతోంది. స్థానిక సంస్థలకు పూర్తి స్వయం ప్రతిపత్తి ఇవ్వాలని కొందరు కోరితే మరికొందరు అవి స్వతంత్రంగా పనిచేయవలెనని అంటున్నారు. పూర్తి స్వయం ప్రతిపత్తి ఇవ్వాలని కోరేవారు 'సంబంధాల' విషయానికి ప్రాముఖ్యత నిస్తున్నారు. వారి ఉద్దేశ్యంలో స్థానిక సంస్థలు పై స్థాయి ప్రభుత్వాలతో సంబంధం లేకపోతే అవి నిరుపయోగ మవుతాయని వారి భావన, స్థానిక అభివృద్ధి ముఖ్యం కాని స్థానిక స్వయం ప్రతిపత్తి కాదు అని మరికొందరి వాదన.

20.7 సారాంశం

క్షితి సమాంతర (Horizontal), నిలువు (Vertical) సంబంధాలు గ్రామీణాభివృద్ధిపై వాటిపాత్ర మనం ఈ పాఠంలో స్థూలంగా పరిశీలించాం. పంచాయితీ సంస్థలు, మున్సిపాలిటీలు, సహకార బ్యాంకులు, వ్యాపార బ్యాంకులు మధ్యగల క్షితి సమాంతర సంబంధాల విషయంలోకి వస్తే వ్యవస్థా పూరిత, రాజకీయ ఉద్యోగి స్వామ్య సంబంధాలు అంతగా లేవని తెలుస్తుంది. త్వరితగతిన గ్రామీణాభివృద్ధిని సాధించడానికి ఇవి దోహదపడతాయన్న విషయం నిర్దిష్టంగా చెప్పవచ్చు. క్షితి సమాంతర స్థాయిలో సమాంతర వ్యవస్థలు ఉండటం సమైక్య దృక్పథ ఆవశ్యకతను నొక్కి చెబుతుంది. బలహీనమైన నిలువు సంబంధాలు అభివృద్ధి ప్రక్రియను మందకొడిగా సాగేట్లు చేస్తుంది.

20.8 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 20.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 20.3 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 20.4 చూడండి

BRAOU

2. జవాబు కోసం 20.5 చూడండి

20.9 మాదిరిపరీక్షా ప్రశ్నలు

1. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 పంక్తులలో సమాధానాలు వ్రాయండి

   1. గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థల మధ్య సంబంధాలలోని సమస్యలను వివరించండి.
   2. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని పంచాయితీరాజ్ సంస్థల మధ్యగల సంబంధాలను వివరించండి.

1. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 15 పంక్తులలో సమాధానాలు వ్రాయండి.

   1. గ్రామీణాభివృద్ధి సంస్థల మధ్య సంబంధాల ప్రధాన్యతను వివరించండి.
   2. బ్యాంకులకు, పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు మధ్య గల సంబంధాలను వివరించండి.

20.10 సంప్రదింపు రచనలు

1. A.R. Desai (Ed.) : Rural Sociology in India, Popular Prakasan, Bombay, 1961.
2. D.C. Dube : India's Challenging Villages, Human Factors in Community Development.
3. Alexandar K.C : Agrarian Tensions in Thanjavur, National Institute of Community Development, Hyderabad, 1975.

BRAOU

రచయిత : పి.నరసయ్య
అనువాదం : ఐ.రామబ్రహ్మం

•••

భాగం : 21 – గ్రామీణ అశాంతి : సమస్యలు, స్పందనలు

విషయక్రమం

21.0 లక్ష్యాలు
21.1 పరిచయం
21.2 వ్యవసాయిక సమస్యలు
21.3 ఆర్థిక సమస్యలు
21.4 సామాజిక సమస్యలు
21.5 గ్రామీణ సమస్యల పరిష్కార చర్యలు
21.6 సారాంశం
21.7 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు
21.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
21.9 చదవదగిన రచనలు

21.0 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరవాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- గ్రామీణ సమస్యలకు కారణాలు,
- గ్రామీణ సమస్యల పరిష్కారానికి తీసుకోవాల్సిన చర్యలు.

21.1 పరిచయం

గ్రామీణ ప్రాంతాలలో అశాంతి పరిస్థితులు నెలకొని ఉన్నాయి. అనేక సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ మార్పులు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో పరిస్థితులను ప్రభావితం చేస్తున్నాయి. ముఖ్యంగా వ్యవసాయ రంగంలోని సమస్యలు గ్రామీణ జీవితాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. ఈ భాగంలో గ్రామీణ జీవితంపై ప్రభావితం కలిగి ఉండే వ్యవసాయ, ఆర్థిక, సామాజిక పరిస్థితులను గురించి వివరించాం. ఈ సమస్యల పరిష్కారానికి తీసుకోవాల్సిన కొన్ని చర్యలను గురించి కూడా ఈ భాగంలో వివరించాం.

21.2 వ్యవసాయిక, సమస్యలు

వ్యవసాయ రంగంలోని కొన్ని ముఖ్యమైన సమస్యలు

- **పురాతన, నైపుణ్య రహిత పద్ధతి :** భారత దేశంలో ఇప్పటికి ఇంకా అభివృద్ధికరమైన పద్ధతులు ప్రచారంలోకి రాలేదు. వ్యవసాయదారులు ఇంకా పాత పద్ధతుల్లోనే కొనసాగుతున్నారు. దున్నడం, విత్తడం, పంటకోత, అనుబంధ కార్యక్రమాలన్నీ ఇప్పటికీ పాతపద్ధతులోనే కొనసాగుతున్నాయి. పర్యవసానంగా ఎక్కువ శ్రమ తక్కువ దిగుబడి లభ్యమవుతున్నాయి.
- **పాత పనిముట్లు :** భారతదేశంలో ప్రాచీన సాగు పద్ధతులే కాకుండ దాని కుపయోగించే పనిముట్లు కూడా అతి పురాతనమైనవి. ఆధునిక పనిముట్లు అయినటువంటి ట్రాక్టర్లు, విత్తడాని కుపయోగించే యంత్రాలు,

BRAOU

పంటకోత యంత్రాలు, గుంటకలు మొదలగునవి ఇంతవరకు మన వ్యవసాయరంగంలో ప్రవేశ పెట్టబడలేదు. దీనికి కారణం ప్రజల వెనుకబడిన తనానికి తోడుగా కమతాల విభజన విఘటన. అంతేకాకుండ ఆధునిక పనిముట్ల గూర్చి సరైన పరిజ్ఞానం లేకపోవుట, వాటిని కొనుగోలు చేసే స్థోమత లేకపోవుట.

- **సాంప్రదాయక విత్తనాలు :** క్రొత్త వంగడాలను కనుగొనడానికి భారత దేశంలో చెప్పుకోదగ్గ ప్రయత్నాలేమీ జరుగలేదు.ఏ కొద్ది మాత్రం జరిగినా అవి అన్నీ గ్రామ ప్రాంతాలకు అందలేదు. చాలా వరకు రైతులు ఇప్పటికి సాంప్రదాయక విత్తనాలనే వాడుతున్నారు. అందువల్ల పంట దిగుబడి చాలా తక్కువ.

- **చిన్న కమతాలు :** మనదేశంలోని భూకమతాలు చాలావరకు చిన్న చిన్న ముక్కలుగా విభజింపబడి ఉన్నాయి. భూస్వామి మరణించగానే ఆస్తి అంతా అతని వారసుల మధ్య విభజింపబడుతుంది. ఈ విధంగా తరాల వారి మధ్య భూమి పునర్విభజింపబడి కమతాలు మరీ చిన్నవిగా తయారై అవసరానికి తగు ఆహారధాన్యాలను పండించలేక పోతున్నారు.

- **సరైన నీటిపారుదల వసతులు లేక పోవుట :** భారతదేశంలో నీటి పారుదల వసతి కొరత తీవ్రంగా ఉంది. పంటలు సరిగా పండకపోవడానికి కారణం సరైన సమయంలో కావాల్సినంత నీరు లభించక పోవడమే. చాలా వరకు మన దేశ వ్యవసాయము వర్షాలపై ఆధారపడివుంది. కావున వ్యవసాయం పూర్తిగా ఋతుపవనాలపై ఆధారమైంది. సరైన సమయంలో తగు మోతాదులో వర్షాలు పడినట్టయితే పంటలు బాగా పండుతాయి. లేనిచో ఫలితం శూన్యం.

- **ఎరువుల కొరత :** నేటికి మనదేశంలో గ్రామీణ రైతులకు మంచిరసాయనిక ఎరువులు లభించడం లేదు. అందుకే ఇతర దేశాలలో పండించినన్ని పంటలు మనం పండించలేకపోతున్నాం. రైతులకు ఎరువులు వేయడం తెలియదు. రసాయనిక ఎరువుల వాడకం కూడా అంతగా తెలియదు. ఒక వేళ వాడినా వారి అవసరాలకు సరిపోను లభించడం లేదని చెప్పవచ్చు.

- **క్రిమికీటకాలచే పంటలు నష్టం :** ఇదివరకు చెప్పుకున్నట్లుగా మన రైతులకు నూతన పద్ధతులనవలంభించి పంటలకు రోగాలు సోకకుండ ముందుజాగ్రత్త చర్యలు తీసుకోవడం తెలియదు. చిన్న చిన్న క్రిములేపంటలకుఒక్కొక్కసారి పెద్ద నష్టాన్ని కల్గిస్తుంటాయి. క్రిములు కీటకాలే కాకుండ, కోతులు, నక్కలు మొదలగు జంతువులు, కొన్ని పక్షులు కూడా పంటలకు హాని కలిగిస్తుంటాయి.

ఈ విధంగా భారతదేశ రైతు వ్యవసాయ రంగంలోని శాస్త్రీయ పరిశోధనా ఫలితాలకు ఎంతో దూరంగా వున్నాడు.

21.3 ఆర్థిక సమస్యలు

భారతదేశ గ్రామ ప్రాంతాలలో ఆర్థిక సమస్యలు చాలా భయంకరంగా వున్నాయి. వాటికి ఈ క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

- **సరైన విక్రయకేంద్రాలు లేకపోవడం :** రైతులు పండించిన పంటను, కుటీర పరిశ్రమల్లో తయారుచేసిన వస్తువులను అమ్ముకోడానికి సరైన అమ్మకపు కేంద్రాలు లేవు. అందువల్ల వారు శ్రమకు తగ్గఫలితాన్ని పొందలేక పోతున్నారు. వారు చేస్తున్న పనికి తగిన ప్రోత్సాహం కూడా లభించడం లేదు.

- **ఋణగ్రస్తత ; అధిక వడ్డీ రేట్లు :** భారత దేశంలో గ్రామీణ ఋణగ్రస్తత తీవ్రస్థాయిలోఉంది. అత్యధిక వడ్డీరేట్ల వల్ల గ్రామీణ ప్రజలు ఋణగ్రస్తత నుండి విముక్తి పొందలేకపోతున్నారు. కొన్ని సందర్భాలలో వడ్డీ వ్యాపారులు అప్పుక్రింద బీదరైతుల పశువులను చివరకు వారి భూములను కూడ తీసుకున్న ఉదాహరణలు లేకపోలేదు. అఖిలభారత గ్రామీణ పరపతి పరిశీలన (1951-52) ననుసరించి వడ్డీరేటు 20% నుండి 40% వరకుంది. గ్రామీణ ప్రజలు 900 కోట్ల రూపాయల ఋణగ్రస్తతలో నున్నారని ఒక అంచనా.

BRAOU

- **సరైన రవాణా, సమాచార సౌకర్యాల కొరత :** గ్రామాలలో రవాణా సౌకర్యాలు సరిగా లేవు. వస్తువుల రవాణాకు కావలసిన సరైన మోటారు వాహనాలు కూడ అందుబాటులో లేవు. కొన్ని ప్రాంతాలలో సరైన తపాల సౌకర్యాల లేనందున ఉత్తరాలు అందడానికి వారం రోజులు కూడ పట్టవచ్చు. సరైన రవాణా, సమాచార సౌకర్యాలు లేనందున వ్యాపార కార్యక్రమాలు అభివృద్ధి చెందలేదు.
- **చిన్న తరహా, కుటీర పరిశ్రమల పరిస్థితి :** భారత దేశంలోని చిన్నతరహా, కుటీర పరిశ్రమలునిస్సహాయ స్థితిలో నున్నాయి. వీరికి ఆధునిక యంత్రాల నుపయోగించి ఉత్పత్తిని పెంచే పరిజ్ఞానం లేదు, అవి వారికి అందుబాటులో కూడా లేవు. ఒకవేళ అవి దొరికినా వాటిని కొనుగోలుచేసే శక్తి ఉత్పత్తి దారునికి లేదు. ఈ విధంగా ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్తువులు కర్మాగారాల్లో ఉత్పత్తి అయిన వస్తువులతో పోటీపడలేక పోతున్నాయి. కావున మన దగ్గర గ్రామీణ పరిశ్రమలు పూర్తిగా నిర్లక్ష్యం చేయబడుతున్నాయి. గ్రామీణ పరిశ్రమలకు చేయూత నిచ్చి వాటి సమస్యలను తీర్చిననాడే గ్రామాల ఆర్థిక పరిస్థితి మెరుగు పడుతుందని చెప్పవచ్చు.
- **భూమి లేని వ్యవసాయ కూలీల సమస్య :** వ్యవసాయ రంగంలో భూమిలేని వ్యవసాయ కూలీల పరిస్థితి చాలా దయనీయంగా ఉంది. వీరి సగటు కుటుంబ ఆదాయం 487 రూపాయలు, సంవత్సరానికి 318 రోజులు మాత్రమే వీరికి పని లభిస్తుంది. అందులో 6 శాతం కూలీలు మాత్రమే పూర్తి సంవత్సర కాలం పని కల్గివున్నారు. భారతదేశంలో మొత్తం వ్యవసాయ కూలీల సంఖ్య ఒక అంచనా ప్రకారం 490 లక్షలు. ఈ సంఖ్య క్రమంగా పెరుగుతూనే ఉంది. అందుకే ప్రణాళిక సంఘం వారు ఈ సమస్యను అతి క్లిష్టమైందిగా గుర్తించి రాబోయే 15 నుండి 20 సంవత్సరాలలో దీని ప్రభావం యావత్ దేశ ఆర్థిక సామాజిక అభివృద్ధిపై ఉండగలదని పేర్కొన్నారు.
- **పశువుల సమస్య :** భారతదేశంలో పశుగణాభివృద్ధి సమస్యకూడ తీవ్రమైందే. ఎందుకనగా వాటికి సరియగు మేత లభించకపోవడం. సంకర జాతి పశువుల కొరతయే కాకుండ వాటి అభివృద్ధికి తగిన చర్యలు కూడ గైకొనడంలేదు. పూర్తిగా పనికి రాని పశువులను కూడ మేపడం మనం గమనించవచ్చు. వాటిని తీసివేయడం పాపమని భావిస్తుంటారు.
- **అభివృద్ధి చెందని చెట్ల పెంపకం :** మరొక ముఖ్యమైన సమస్య ఏమనగా అడవులను సరిగా వాడుకోకపోవడం. ఇటు అడవుల అభివృద్ధికి గాని అటు అడవుల రక్షణకు, వాటిని సక్రమంగా ఉపయోగించుకోడానికి ఎటువంటి చర్యలు తీసుకోబడటంలేదు.

ఇంతవరకు చెప్పబడినార్థిక సమస్యలే కాకుండ గ్రామీణ ప్రాంతాలు కరువు కాటకాలు, వరదలు, వర్షాభావం మొదలైన ప్రకృతి బీభత్సాలకు కూడ గురి అవుతున్నాయి.

21.4 సామాజిక సమస్యలు

భారత దేశంలోని గ్రామాలు అనేక సాంఘిక ఇబ్బందులకు కూడ లోనవుతున్నాయి. కొన్ని ముఖ్యమైన వాటిని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

- **నిరక్షరాస్యత :** భారతదేశాన్ని పట్టి పీడిస్తున్న ప్రధాన సమస్యల్లో ఒకటి నిరక్షరాస్యత. నేటికి అత్యధిక ప్రజలు మనదేశంలో నిరక్షరాస్యులుగా నున్నారు. ఇక సాంకేతిక వ్యవసాయ రంగాలలో వీరికి గల శిక్షణ శూన్యమని చెప్పవచ్చు. ఈ విధంగా నిరక్షరాస్యత భారతదేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి ఆటంకంగా నిలిచి ఉంది.
- **పేదరికము, నిరుద్యోగిత :** పల్లెసీమల్లో పేదరికం నిరుద్యోగిత విలయతాండవం చేస్తున్నాయి. ఇప్పటికీ చాలా మంది కనీసం రెండు పూటలు తినడానికి తిండిలేని దుర్భర పరిస్థితిలోనున్నారు. అనేక మందికి కట్టుకోడానికి సరైన గుడ్డలు కూడ లేవు. వీరు నివసిస్తున్న ఇండ్లు చాలా వరకు పూరి గుడిసెలే. పూర్తి సంవత్సర కాలం పని లభించే వారు చాలా తక్కువ మంది. చివరకు రైతులు కూడ సంవత్సరకాలంలోకొన్ని నెలలపాటు

B R A O U

ఏమి పని లేకుండ ఉంటున్నారు. ఈ దారిద్ర్యం, నిరుద్యోగిత రెండు అవినీతిని ప్రోత్సహించి పల్లెసీమలను కలుషితం చేస్తున్నాయి.

- ఆరోగ్య పరిస్థితి : పల్లె ప్రాంతాల ప్రధాన సమస్యల్లో ఒకటి దుర్భరమైన ఆరోగ్య పరిస్థితి. ఇతర దేశాలతో పోల్చి చూచినట్లయితే భారతదేశంలో జనన మరణాల రేటు హెచ్చుగా ఉండి మానవ జీవిత కాలం చాలా పరిమితంగా ఉన్నట్లు గోచరిస్తుంది. పోషకాహారలోపం వల్ల ఎంతో మంది పిల్లలు మరణిస్తున్నారు. ప్రజలు మురికి కూపాల్లో నివసిస్తు అనేక రోగాలకు గురి అవుతున్నారు. వీటి నివారణకు తీసుకోబడ్డ చర్యలు అతంత మాత్రమే.

ఇవే కాకుండా ప్రజలలో నాటుకుపోయిన మూఢ నమ్మకాలు, కులతత్వం, అంటరాని తనం, భిన్నత్వం, అనైక్యత మొదలైన సమస్యలను మనం గ్రామాలలో చూడవచ్చు. రాజకీయ చైతన్యం, సరైన సమాచార సౌకర్యాలు లేనందున ప్రజలు జాతీయ, అంతర్జాతీయ సమస్యలను అర్థం చేసుకోలేక పోతున్నారు. పై కారణాలన్నిటి వల్ల చివరకు గ్రామ పంచాయితీలు కూడా సంతృప్తికరంగా పనిచేయడంలేదు.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. నీటి పారుదల సౌకర్యాలు లేకపోవడం అభివృద్ధిని ఏ విధంగా ప్రభావితం చేస్తుంది?

.....

.....

.....

.....

2. నిరుద్యోగ సమస్య గ్రామీణ అశాంతికి ఏ విధంగా దోహదం చేస్తుంది?

.....

.....

.....

.....

21.5 గ్రామీణ సమస్యల పరిష్కార చర్యలు

గ్రామీణ అశాంతికి గల వివిధ కారణాలను తొలగించడానికి ఈ క్రింది చర్యలు గైకొనవలెను.

1. వ్యవసాయాభి వృద్ధి : గ్రామీణ పునర్నిర్మాణానికి ముందు వ్యవసాయ రంగాన్ని పటిష్టం చేయవలె. దానికి ఈ క్రింది అంశాలను గుర్తించవలెను.

- నూతన వ్యవసాయక పద్ధతులను బహుళ ప్రచారంలోకి తేవలెను.
- ప్రాచీన పనిముట్ల వాడకం వల్ల కలిగే నష్టాన్ని వివరిస్తూ అధునాతన పనిముట్ల ఉపయోగం గూర్చి సరైన అవగాహన పెంపొందించవలె. ఆధునిక పనిముట్లు ప్రజలందరికి సరసమైన ధరలకు లభించేటట్లు చూడాలి.
- ప్రభుత్వమే మేలురకం విత్తనాలనుపండించి, తక్కువ ధరలకు అవి రైతులందరికి అందేటట్లు చూడవలెను.
- కమతాల విభజనను నివారించడానికి ప్రభుత్వమే కనిష్ఠ భూపరిమాణాన్ని రూపొందిస్తూ ఒక చట్టాన్ని

BRAOU

తయారు చేసి లాభదాయకమైన కమతాలలో ఏర్పాటు చేయవలెను.

- సరైన నీటిపారుదలకై కాలువలు, బావులు, గొట్టపుబావులు మొ॥ వాటిని త్రవ్వించవలె.
- రైతులందరు రసాయనిక ఎరువుల వల్ల లాభాన్ని గ్రహించేటట్లు ప్రచారం చేసి అవి అందరకి తక్కువ ధరలకు లభ్యమయ్యేటట్లు ప్రచారం చేసి తక్కువ ధరలకు లభ్యమయ్యేటట్లు చూడాలి. పశువుల పేడతో కంపోస్టు ఎరువును ఎలా తయారుచేయలో రైతులకు తెలియజేయాలి. దీనికి ప్రభుత్వ సహాయం ఎంతైనా అవసరం.
- రైతులు తమ పంటలను క్రిమి కీటకాల బారి నుండి రక్షించుకోవడానికి ఎలాంటి చర్యలు తీసుకోవాలో తెలియజేయవలెను. క్రిమిసంహారక మందులు గ్రామ ప్రాంతాల లోని ప్రజలందరికి అందుబాటులో ఉండేటట్లు చూడవలెను.
- అవసరమైనప్పుడు రైతులకు తమ పంటలను వివిధ రోగాలనుండి కాపాడుకోవడానికి కావలసిన క్రిమిసంహారక మందులను ప్రభుత్వం ఉచితంగా పంచవలెను.

(2). **ఆర్థిక పునర్నిర్మాణం :** ఆర్థిక పునర్నిర్మాణానికై ఈ క్రింది సలహాలను పాటించవలెను.

- రైతులు తాము పండించిన పంటకు గిట్టుబాటు ధర లభించడానికి సహకార సంఘాలు తోడ్పడవలెను.
- వ్యవసాయదారులకు, చిన్న వ్యాపారులకు, చిన్న తరహా పరిశ్రమల్లో నిమగ్నమై ఉన్న ప్రజానీకానికి సహకార బ్యాంకుల ద్వారా తక్కువ వడ్డీరేటుపై కావల్సిన ఋణ సహాయాన్ని అందించవలెను.
- గ్రామీణులందరికి భీమా, వివిధ పొదుపు పథకాల గూర్చి వివరించవలెను.
- గ్రామాలలో రవాణా సౌకర్యాలను సమకూర్చడానికి రోడ్లను నిర్మించి భారీ వాహనాలు తిరగడానికి యోగ్యంగా చేయవలె.
- కుటీర, చిన్న తరహా పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ప్రభుత్వం ప్రత్యేక చొరవ తీసుకొని వాటికవసరమయ్యే యంత్ర సామగ్రి, మూలధనాన్ని తక్కువ వడ్డీ రేటుకు అందించి వారు చేసే ఉత్పత్తికి తగిన ధర లభించేటట్లు చూడాలి.
- క్రమంగా గ్రామాలలో వ్యాపార ప్రదర్శనలునిర్వహించి ప్రజలందరికి వ్యాపార పారిశ్రామిక పరిజ్ఞానాన్ని కల్గించవలెను.
- రైతులకు – వ్యవసాయ కూలీలకు,ఉత్పత్తిదారునికి – వినియోగదారునికి మధ్య సత్సంబంధాలు నెలకొల్పి, మధ్యవర్తులైనటువంటి భూస్వాములు, వడ్డీ వ్యాపారులను తొలగించడానికి అన్ని చర్యలు తీసుకోవలెను.
- ప్రభుత్వం పశుపోషణకై గైకొనవలసిన నూతన పద్ధతులను ప్రజలకు తెలియజేయాలి. వ్యవసాయానుబంధ కార్యక్రమాలైనటువంటి కోళ్ళ పెంపకం, చేపల పెంపకం మొ॥ వాటిలో రైతులకు శిక్షణ నివ్వాలి.
- భూదానోద్యమాన్ని నిర్వహించి భూమిలేని పేదలకు భూవసతి కల్పించి, వ్యవసాయ కూలీలను ఆదుకోవడానికి కనీస వేతనాల చట్టాన్ని తయారుచేసి అమలుపరచవలెను.
- వరదల నివారణకు వాటి బారినుండి ప్రజలను కాపాడడానికి ఆనకట్టలు, కాలువలు నిర్మించవలెను. వరదలు, కరువు కాటకాలు మొ॥ ప్రకృతి భీభత్సాలు సంభవించినప్పుడు, తక్కువ వడ్డీకి ఋణాలను పంపిణీ చేసి, భూమి శిస్తును రద్దు చేయవలెను.

(3). **సామాజిక పునర్నిర్మాణం. :** సామాజిక పునర్నిర్మాణానికి పూనుకోందే గ్రామీణ సమస్యలు తీరవు. దానికి ఈ క్రింది సలహాలను పాటించాలి.

- మారుమూల గ్రామాల్లో సైతం సామాజిక విద్యా కేంద్రాలు, వయోజన విద్యా కేంద్రాలు ఏర్పాటుచేసి నిరక్షరాస్యతను నిర్మూలించవలెను. అంతేగాకుండా అందరికి ఉచిత నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యావకాశాలు కల్పించవలెను.

BRAOU

- పేదరిక నిర్మూలనలో భాగంగా నిరుద్యోగులుగా నున్న వారికి ఉద్యోగావకాశాలు కల్పించవలె.
- ప్రాథమిక ఆరోగ్య సూత్రాలను ప్రజలకు తెలియజేసి ఆహార ధాన్యాలలో కల్తీని నివారించవలె.
- అంటు వ్యాధులు రాకుండా ముందు జాగ్రత్త చర్యలన్నీ తీసుకోవలె. అవసరమైనన్ని వైద్యశాలలు, ప్రసూతి గృహాలను ఏర్పాటుచేసి పేదలకు ఉచిత వైద్య సౌకర్యాన్ని కల్పించవలె.
- అంటువ్యాధులు ప్రభలకుండా చూడాలంటే గ్రామంలో పారిశుద్ధ్యానికి ప్రాధాన్యత నివ్వాలి. సక్రమమైన మురికినీటి పారుదల సౌకర్యాన్ని ఏర్పాటుచేసి పరిసరాలను శుభ్రంగా ఉంచవలె. ఈ పారిశుద్ధ్య కార్యక్రమాలను ప్రజల శ్రమదానంతో గాని, దాతల ఆర్థిక సహాయంతోగాని చేపట్టవలెను.
- సాంఘిక దురాచారాలైనటువంటి, మూఢ నమ్మకాలను, అంటరానితనాన్ని మొదలైన వాటిని పూర్తిగా రూపుమాపాలి.
- ఈ సమస్యలను పరిష్కరించడానికి గ్రామ పంచాయితీలకు చట్టబద్ధమైన అధికారాలు కల్పించవలెను.
- గ్రామీణాభివృద్ధి సమస్య పరిష్కారం అంత సులభమైన పనికాదు - దీనికి ప్రభుత్వాలే పరిష్కార మార్గాన్ని వెతకలేవు. కావున ప్రజలలో కూడా రాజకీయ చైతన్యం రావలసిన అవసరం ఎంతయినా ఉంది.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : అభ్యాసం 2

1. వ్యవసాయాభివృద్ధికి అవసరమైన చర్యలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. ఆర్థిక పునర్నిర్మాణానికి అవసరమైన చర్యలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

21.6 సారాంశం

ఈ భాగంలో గ్రామీణ ప్రజలు ఎదుర్కొంటున్న కొన్ని సమస్యలను గురించి చర్చించాం. పెరుగుతున్న ప్రజల చైతన్యం, ప్రజల సమస్యలను తీర్చడంలో ప్రభుత్వ వైఫల్యం గ్రామీణ అశాంతికి దారితీస్తుంది. గ్రామీణ సామాజిక వ్యవస్థను మారుతున్న అవసరాలకు అనుగుణంగా పునర్నిర్మాణం చేయలేక పోవడం కూడా అశాంతికి దారితీస్తుంది. ఈ భాగంలో గ్రామీణ సమస్యలను గురించి చర్చించిన విషయాలను బట్టి, అభివృద్ధి సాధించాలంటే గ్రామీణ వ్యవస్థను ప్రజాస్వామ్య యుతంగా పునర్నిర్మించాల్సిన అవసరం ఉందని స్పష్టమవుతుంది.

BRAOU

21.7 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 21.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 21.3 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 21.5 చూడండి
2. జవాబు కోసం 21.5 చూడండి.

21.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 వంక్షులో సమాధానాలు వ్రాయండి

1. గ్రామీణ అశాంతికి ప్రధాన కారణాలు ఏమిటి?
2. గ్రామ ప్రజలు ఎదుర్కొంటున్న ప్రధాన ఆర్థిక సమస్యలు ఏమిటి?

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 15 వంక్షులో సమాధానాలు వ్రాయండి

1. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో అశాంతి నివారణకు తీసుకోవాల్సిన చర్యలను వివరించండి.
2. వ్యవసాయ ఉత్పత్తి తక్కువగా ఉండటానికి కారణాలు ఏమిటి?

21.9 చదవదగిన రచనలు

1.	A.R. Desai	:	Rural Sociology in India
2.	L. Nelson	:	Rural Sociology
3.	D.C. Dube	:	Indias Challenging Villages: Human Factors in Community Development

రచయిత : ఎన్ ఎచ్. సీతారామశర్మ

అనువాదం : షేక్ హుస్సేన్

•••

BRAOU

భాగం – 22 : పట్టణ అశాంతి : సమస్యలు, స్పందనలు

విషయ క్రమం

22.0 లక్ష్యాలు
22.1 పరిచయం
22.2 పట్టణ అశాంతి : కొన్ని దృష్టాంతాలు
22.3 పట్టణ అశాంతికి దోహదం చేసే విషయాలు
  22.3.1 ప్రజల వలస
  22.3.2 మురికి వాడల పెరుగుదల
  22.3.3 అసమగ్రమైన సేవలు
  22.3.4 రాజకీయపాలన కారణాలు
22.4 పట్టణ అశాంతిని అంతం చేయడానికి వ్యూహాలు
22.5 సారాంశం
22.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు
22.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
22.8 చదవదగిన రచనలు

22.0 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరవాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- పట్టణ అశాంతి స్వభావం,
- పట్టణ అశాంతికి గల కారణాలు,
- పట్టణ అశాంతిని తొలగించడానికి వ్యూహాలు.

22.1 పరిచయం

ప్రభుత్వం సాంఘిక, ఆర్థిక మార్పులను సాధించడంలో చేస్తున్న కృషి పట్ల ప్రజలు బహిరంగంగా తమ నిరాశ నిస్పృహలను ప్రకటించడం అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో కనిపిస్తున్న పరిణామం. ప్రజలు పెద్ద ఎత్తులో మార్పులను ఆశిస్తారు. కొన్ని మార్పులు జరిగినప్పటికీ, ప్రజల విశ్వాసాన్ని చూరగొనగలిగినంత వేగంగా మార్పులు జరగడం లేదు. ప్రజలలో పెరుగుతున్న నిరాశ నిస్పృహలు గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాలు రెంటి లోనూ అశాంతి రూపంలో గోచరిస్తున్నాయి. సమ్మెలు, శాంతి భద్రతలలో వైఫల్యం, పెరగుతున్న నేరాల సంఖ్య, మతకలహాలు, ధనవంతులు, బీదవారి మధ్యకలహాలు దేశం, సమాజం ఎదుర్కొంటున్న తీవ్రమైన సమస్యలకు బాహ్య లక్షణాలుగా కనిపిస్తున్నాయి. ఈ అశాంతి సర్వ విదితమే అయినప్పటికీ, దానికి దోహదం చేస్తున్న విషయాలను గుర్తించవలసిన అవసరం వున్నది. ఈ విషయాలు సమాజానికి చెందిన జనాభా సంబంధమైన, ఆర్థిక, రాజకీయ, సాంఘిక, సాంస్కృతిక రంగాలకు చెంది వుంటాయి.

గ్రామీణ పట్టణ ప్రాంతాలు రెండింటోనూ అశాంతి గోచరిస్తున్నప్పటికీ, ఈ రెండు ప్రాంతాలలో దాని లక్షణాలు వేర్వేరుగా వుండవచ్చును. ఉదాహరణకు పట్టణ ప్రాంతలలో మురికి వాడల కారణంగా సాంఘిక

BRAOU

అశాంతి కలగవచ్చు. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో వ్యవసాయ కార్మికుల ఆందోళన వల్ల అశాంతి చెలరేగవచ్చు. స్థానిక సంస్థల గూర్చి తెలుసుకోవలసిన విద్యార్థి ఈ అశాంతి స్వభావాన్ని గూర్చి, దాని రకాలను గూర్చి, ముఖ్యంగా పట్టణ ప్రాంతాలలో అశాంతిని గూర్చి స్పష్టమైన అవగాహన కలిగి వుండాలి. ఈ అశాంతికి కారణాలను తెలుసుకొని, దాని తగ్గించడానికి అవసరమైన వ్యూహాలను రూపొందించాలి. ఈ పాఠంలో వివిధ రకాల పట్టణ అశాంతి దానిని దోహదం చేస్తున్న విషయాలు, దానిని రూపుమాపడానికి తీసుకొనే చర్యలను గూర్చి తెలుసుకుంటాం.

అభివృద్ధి చెందిన సమాజాల అతి ప్రధాన లక్షణాలలో పరిశ్రమకు, వాణిజ్యానికి గొప్ప ప్రాధాన్యత నివ్వడం ప్రముఖంగా కనిపిస్తుంది. దీని ఫలితంగా గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ఉపాధికొరకై భారీ వలసలు సంభవిస్తాయి. అత్యధిక సంఖ్యలో నగరాలకు, పట్టణాలకు ప్రజలు వలస రావడం వల్ల పట్టణ ప్రాంతాలలో జన సమ్మర్థం అధికమౌతుంది. ఒక పరిమిత ప్రాంతంలో జనసమ్మర్థం అధికమైనప్పుడు సామాన్య మానవునికి అనేక అసౌకర్యాలు కలుగుతాయి. పట్టణ ప్రాంతాలలోని పౌరులు కాలుష్యంతో నిండిన వాతావరణంలోనూ, రక్షిత నీటి సరఫరా లభించకపోవడం వల్లనూ, పరిశుభ్రమైన పరిసరాలు లోపించడం వల్లనూ, తగిన వైద్య ఆరోగ్య సౌకర్యాలు లేనందువల్లనూ అసౌకర్యానికి గురౌతారు. దీనికి తోడు తగినంత రవాణ సౌకర్యాలు లేనందువల్ల సామాన్య పౌరుడు తన గృహంనుండి పనిచేసే స్థలానికి, తిరిగి తన ఇంటికి ప్రయాణం చేయడంలో చాలా కాలాన్ని వృధా చేసుకోవలసి వస్తుంది. ఈ విధంగా పౌరులు, నగర పాలకులు కఠిన సమస్యలను ఎదుర్కొంటారు.

22.2 పట్టణ అశాంతి – కొన్ని దృష్టాంతాలు

హింసాకాండ చెలరేగడం, శాంతి భద్రతల నిర్వహణ కోసం బలాన్ని ఉపయోగించడం పట్టణ అశాంతికి ఒక ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చు. క్రింద యిచ్చిన గణాంక వివరాలు మనదేశంలో 1985వ సంవత్సరంలో సంభవించిన వివిధ రకాల కొట్లాటల స్వభావాన్ని గూర్చి తెలియజేస్తాయి. ఆ సంవత్సరంలో అహ్మదాబాదు, హైదరాబాదు, కలకత్తా నగరాలలో తీవ్రమైన హింసాకాండ చెలరేగింది. అహ్మదాబాదు నగరంలో 831 కొట్లాటలు సంభవించాయి. వీటిలో కుల సంబంధమైనవి అధికంగా వున్నాయి. దాని తర్వాత స్థానం హైదరాబాదు నగరానికి లభించింది. ఆ నగరంలో అనేక మత కలహాలతో కూడిన 763 కొట్లాటలు జరిగాయి. కలకత్తా నగరంలో సంఘ వ్యతిరేక శక్తులు పాల్గొన్న 604 కొట్లాటలు సంభవించాయి. వీటిలో రాజకీయ సంబంధమైనవి అధికంగా ఉన్నాయి. ఇటువంటి కొట్లాటలే మహారాష్ట్రలోని భివాండీ అస్సాంలోని ఒక పట్టణంలో కూడా జరిగాయి. మొత్తం మీద ఈ కలహాలను సాంఘీక్యమత సంబంధమైనవిగా వర్గీకరింపవచ్చును.

మరొక రకమైన అశాంతి రాజకీయ కారణాల వల్ల ఏర్పడుతుంది. అధికారంలో వున్న రాజకీయ పక్షానికి వ్యతిరేకంగా వివిధ రాజకీయ పక్షాలు తమ ఉద్యమాలను రాజధాని నగరంలోగాని, ఇతర ప్రధాన పట్టణాలలో గాని ప్రారంభిస్తాయి. సాధారణంగా ఈ అందోళనలు ప్రభుత్వ విధానాలకు వ్యతిరేకంగా నిర్వహిస్తారు. రాజకీయ పక్షాలు తమ స్వార్థం కోసం వీటిని ప్రారంభిస్తాయి.

నగరాలలోని మురికివాడలలో నివసించే పౌరులు తమకు భద్రత లోపించిందనే భావం కలిగి ఉన్నప్పుడు మరొకమైన పట్టణ అశాంతి సంభవిస్తుంది. మురికివాడలలో కనిపించే అమానుషమైన పరిస్థితులకారణంగా, ప్రాథమిక సౌకర్యాలు లభించనందువల్ల అక్కడ నివసించే ప్రజలు అనారోగ్యానికి గురికావడమే గాక, వారిలో నేరాలు చేసే ప్రవృత్తి అధికమౌతుంది.

పట్టణాలలోనూ, నగరాలలోనూ నివసించే ప్రజలు అసమర్థతతో, అవినీతితో కూడిన పరిపాలనను కలిగి వుంటారు. పెరుగుతున్న ఖర్చు, పెరగడానికి వీలులేని ఆదాయం కారణంగా పౌర అధికార్లు కనీస సేవలను కూడా అందించగల స్థితిలో వుండరు. దీని ఫలితంగా బహిర్గతం కాని అశాంతి ప్రజలలో కలుగుతుంది.

BRAOU

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. పట్టణ అశాంతి దృష్టాంతాలను పేర్కొనండి.

.....

.....

.....

.....

2. పట్టణ అశాంతి రాజకీయ దృష్టాంతాలను పేర్కొనండి.

.....

.....

.....

.....

22.3 పట్టణ అశాంతికి దోహదం చేసే విషయాలు

పైన తెల్పిన వివరణ వల్ల వివిధ రకాలైన పట్టణ అశాంతిని గూర్చి ఒక అభిప్రాయం కలుగుతుంది. పట్టణ ప్రాంతాలలోనూ అశాంతికి దారితీసే కారణాలను తెలుసుకోవడం కూడా అవసరం. ఆ కారణాలను క్రింది విధంగా వర్గీకరింపవచ్చును.

- ప్రజల వలస.
- మురికి వాడల పెరుగుదల.
- పట్టణ అశాంతికి దోహదం చేసే రాజకీయ కారణాలు.
- సక్రమమైన సేవలు లోపించడం, అసమర్థతమైన పరిపాలన.

22.3.1 ప్రజల వలస

పట్టణీకరణ ప్రక్రియలో ప్రజల వలస ఒక ప్రాథమిక విషయంగా పరిగణిస్తారు. పట్టణ ప్రాంతాల పెరగుదలకు తోడ్పడే విషయాలలో ప్రధానమైన వాటిలో ఇది ఒకటి. 1951–61 దశాబ్దంలో ఆ దశాబ్దపు పట్టణాభివృద్ధిలో 40.6 శాతం గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి పట్టణ ప్రాంతలకు ప్రజల వలసలు వెళ్ళారు. అదే సమయంలో గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి 11.62 మిలియను ప్రజలు పట్టణ ప్రాంతాలకు వలస పోయారు. 1961–71 దశాబ్దంలో 110.98 మిలియన్ల ప్రజలు గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు వలసపోయారు. ఈ సంఖ్యా వివరాలను బట్టి ప్రజల పనులను గూర్చి ఒక అవగాహన ఏర్పడుతుంది. అయితే వలసపోయిన ప్రజలు ఏ ప్రాంతంలో స్థిరనివాసం ఏర్పరుచుకుంటారో, ఈ వలసలు ఏ రకమైనవో గుర్తించడం కూడా అవసరం. ఈ రకమైన వలసల వల్ల స్థానిక ప్రజల సాంఘిక,ఆర్థిక జీవనంపై ఎటువంటి ప్రభావం కలుగుతుందో గుర్తించడం కూడా అవసరమే. ఈ రకమైన పరిశీలనల వల్ల పట్టణ అశాంతికి మూల కారణం తెలియవచ్చు.

ప్రజల వలసలపై నిపుణులు నాల్గు కారణాలను వలసలకు ప్రధానమైనవిగా గుర్తించారు. అవి : 1. ఏ రకమైన ప్రాథమిక సౌకర్యాలు లేని, అనేక ఇబ్బందులకు గురౌతున్న చిన్న గ్రామాలు, 2. పరిమితమైన ప్రాథమిక సౌకర్యాలు కలిగి, కొంత అభివృద్ధిని సాధించి వనరులను కలిగివున్న పెద్ద గ్రామాలు, 3. తక్కువ

BRAOU

ప్రాథమిక సౌకర్యాలు కలిగి అభివృద్ధిని సాధించిన చిన్న పట్టణాలు, 4. అత్యున్నత ప్రాథమిక సౌకర్యాలు అధికంగా అభివృద్ధి సాధించిన ధనిక ప్రాంతాలు, బాగా అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాలు ఇతర అన్ని ప్రాంతాలనుండి ప్రజలను ఆకర్షిస్తాయి. ప్రజల వలసలలో వలస పోయే ప్రాంతపు దూరం పరిగణలోనికి రాదు. పైన పేర్కొన్న ప్రాంతాలలో రెండవ, మూడవ ప్రాంతాలను అభివృద్ధి చేస్తే అవి కూడా ఇతర ప్రాంతాల ప్రజలను ఆకర్షించగలవు. ఈ విధంగా పారిశ్రామికంగా అభివృద్ధి చెందిన కేంద్రాలు, ఖనిజాల ఆధారంపై నడిచే పరిశ్రమలు, భూములను ఉపయోగంలోకి తెచ్చే పథకాలు, నీటిపారుదల ప్రాజెక్టులు కలిగిన ప్రాంతాలు ప్రజలు వలస రావడానికి అయస్కాంతాలవలె ఆకర్షిస్తాయి. ఇటువంటి పరిస్థితులలో నగర పట్టణ ప్రాంతాలలో ఉపాధికల్పించే శక్తికి మించి నిరుద్యోగులైన కార్మికులు వలసరావటం జరుగుతుంది. అందువల్ల పట్టణ ప్రాంతాలలో నిరుద్యోగాన్ని లేక తగిన ఉపాధి దొరకని పరిస్థితుల స్థాయిని పెంపొందించడంలో వలసలు ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తాయి. వలస ఫలితాలలో దీనిని ఒకటిగా భావించవచ్చును. ఈ పరిణామం కూడా పట్టణ అశాంతికి దోహదం చేస్తుందని చెప్పవచ్చును.

కాలానుగుణంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలనుండి ఇతర గ్రామీణ ప్రాంతాలకు ప్రజలు వలసపోవడం ఎటువంటి సమస్యలను సృష్టించదు. కాని మరొక రకమైన ప్రజల వలస అసంతులిత స్థితిని కలుగజేస్తుంది. ప్రకాశరావు అభిప్రాయంలో "గ్రామ ప్రాంతాలనుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు ప్రజలు వలస రావడం వివిధ రకాలుగా కనిపిస్తుంది. ఈ విధంగా వలస వచ్చే ప్రజలలో ఒక పెద్ద వర్గం జీవనోపాధి కోసం వలసపోయే నిరక్షరాస్యులైన బీద ప్రజలతో కూడి ఉంటుంది. మరొక వర్గంలో ధనవంతులు, విద్యావంతులు, ప్రముఖులైన వ్యక్తులు మంచి అవకాశాల కోసం వలస పోతారు. ఒక నగరానికి గానీ, ఒక ప్రధాన రోడ్డుకు గానీ సామీప్యత ప్రజలు వలస పోవడానికి దోహదం చేస్తుంది. బీద ప్రజలు గ్రామంనుండి పట్టణం వైపు గెంటబడితే, ధనికులు పట్టణం వైపు ఆకర్షింపబడతారు. అ విధంగా ఒక నగరంలో గాని లేక పెద్ద పట్టణాలలోగానీ వలస వచ్చిన ప్రజలతో కూడిన పారిశ్రామిక ప్రాంతాలు సౌభాగ్యవంతమైన పరిసరాలలో దరిద్ర్యాన్ని ఇముడ్చుకొన్న కేంద్రాలుగా ఉంటాయి. వీటికి తోడు నగరంలో సాధారణ నివాసులుగా ఉంటున్న వ్యక్తుల భావాలను కూడా దృష్టిలోనికి తీసుకోవాలి. నగరానికి వలస వచ్చే ప్రజలు తమను నగరంల నుండి తరమి వేస్తున్నట్లుగా వారికి భావన కలుగుతుంది. "మనము", "వారు" అనే భావాలు రూపొందుతాయి. 1969 -71 సంవత్సరాలలో హైదరాబాదు నగరంలో ఏర్పడిన భారీ అశాంతిని దీనికి ఉదాహరణగా చెప్పవచ్చును.

క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే వలస అనే ప్రక్రియ క్రింది వాటికి దారి తీస్తుంది. : 1. పట్టణ ప్రాంతాలలో నిరుద్యోగం,తగిన పని లభించకపోవడం, 2. ధనికులు, బీదల మధ్య సాంఘిక, ఆర్థిక వ్యత్యాసాలు , 3. నగరంలో సాధారణంగా నివసిస్తున్నవారికి, వలస వచ్చిన వారికి మధ్య దూరాన్ని,భేదాభిప్రాయాలు కలిగించే పరిస్థితి, 4. తాము ఆశించిన ప్రయోజనాలను పొందకపోవడం వల్ల నగరాలలో, పట్టణాలలోని ప్రజలలో నిస్పృహ కలగడం. ఈ విషయాలు ఆర్థిక అసమానత్వాలకు దోహదం చేసి అశాంతికి దారి తీస్తాయని చెప్పవచ్చును.

22.3.2 మురికివాడల పెరుగుదల, తత్ఫలితంగా సామాజిక ఉద్రిక్తతలు

ఒక మనిషి అతని నీడవలే నగరాన్ని, మురికివాడను వేరు చేయడానికి వీలు కుదరదు. 1955 సంవత్సరంలో చేసిన మురికివాడల చట్టం ప్రకారం అతి హీన పద్ధతిలో నిర్మించిన గృహాలు, ఎక్కువ జనసమ్మర్దం, మృగ్యమైన పారిశుద్ధ సౌకర్యాలు కలిగిన ప్రదేశాన్ని మురికివాడ అని నిర్వచించవచ్చును. ఈ పరిస్థితులన్నీ కలిసి మురికి వాడలలో జీవితాన్ని అనారోగ్యంతోనో, అవినీతి తోనో నింపుతాయి. కొన్ననగరాల బృహత్ ప్రణాళికలు మురికివాడలు, 20 కంటే ఎక్కువ గుడిసెలు కలిగిన ప్రాంతంగా నిర్వచించినాయి. సాధారణంగా ఒక మురికివాడలో అతి జనసమ్మర్దం, అపరిశుభ్రత, అతి హీనంగా నిర్మించిన గృహాలు, త్రాగుబోతుతనం, దౌర్జన్యం, బీదరికం, మొదలైన లక్షణాలు కనిపిస్తాయి. మురికివాడను నగరం అభివృద్ధిలో ఒక భాగంగా మార్పు చెందుతున్న జనవాసంగా గుర్తించి, మురికివాడలలో నివసించే ప్రజలు తక్కువ వేతనాలు పొందే కార్మికులుగా నగరంలో ఉత్పత్తికితోడ్పడుతున్న విషయాన్ని దృష్టిలో వుంచుకోవడం అవసరం. ఈ విదంగా

BRAOU

మురికివాడలు బీదరికాన్ని మానవులు భౌతికంగా సర్దుకుపోయే లక్షణానికి చిహ్నాలుగా వుంటాయి.

పెద్ద పట్టణాలలోనూ,. నగరాలలోనూ, మురికివాడల సంఖ్య పెరుగుతున్నది. హైదరాబాదు - సికిందరాబాదు నగరాలలో మురికివాడల సంఖ్య 1962లో 106 నుండి 1972లో 203కు, 1976లో 357కు పెరిగింది. ఈ నగరాల జనాభా 1961-71 మధ్య 44 శాతం పెరగగా, మురికివాడల జనాభా 1962-72 మధ్యకాలంలో 132 శాతం పెరిగింది.

మురికివాడలలో అతి తక్కువ నివాసిత గృహాలు వుండడం, అనారోగ్యకర పరిస్థితులు నెలకొని వుండడం కనిపిస్తుంది. హైదరాబాదు, సికింద్రాబాదు,జంటనగరాల మురికివాడల జనాభా సమ్మర్థం ఎకరానికి 49 మంది వ్యక్తుల నుంచి ఎకరానికి 3,571 మంది వ్యక్తుల వరకు వున్నది. ఒక్కొక్క గదిలో నివసించే వ్యక్తుల సంఖ్య ఇద్దరు నుండి 21 మంది వ్యక్తుల వరకు వున్నది. గృహాల సంఖ్య ఎకరానికి 10 నుండి 595 వరకు వున్నది.

మురికివాడలలో నెలకొని వున్న భౌతిక పరిస్థితులు శాంతి భద్రతల నిర్వహణకు దోహదం చెయ్యవు. శాంతి భద్రతలకు సంబంధించిన సమస్యలను కలిగించడంతో ఆటు మురికివాడలు అధికారికంగా రాజకీయరంగంలోకి కూడా ప్రవేశిస్తున్నాయి. శ్రీ ప్రకాశరావు అభిప్రాయంలో "మురికివాడల్లోని ప్రజలు కలిగివున్న ఓటుహక్కు వారికి రాజకీయ కుతంత్రాలకు లోబడేటట్లు చేస్తున్నది. మురికివాడల నివాసి ఒక వైపు రాజకీయ నాయకుడు, మరొక వైపు మురికివాడలో ఆధిపత్యం చెలాయించే వ్యక్తి మధ్య నలిగిపోతున్నాడు".

మురికివాడలు చట్ట సంరక్షకులకు కూడా పెద్ద సమస్యగా తయారయ్యాయి. మాదకద్రవ్యాల వ్యాపారులు, దొంగలు, నేరస్తులు, తార్పుడుగాళ్ళు, వేశ్యలు, మురికివాడలతోనూ, వాటిపై ఆధిపత్యం చెలాయించేవారితోనూ ప్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానో సంబంధాలు కలిగి వుంటారు. మురికివాడ లోపల మహిళలు,బాలికలు, వృద్ధులు, సుఖమయమైన జీవితాన్ని గడపడానికి అవసరమైన పరిస్థితులు ఉండవు.

అతి విలాసవంతమైన గృహాలు కలిగిన బస్తీలకు ప్రక్కనే నెలకొని వున్న మురికి వాడలు సంపద మధ్య బీదరికానికి చిహ్నాలుగా వుంటాయి. మురికివాడ నివాసులలో దీనివల్ల తమకు అన్యాయం జరిగిందనే భావం ప్రబలి, సాంఘిక ఉద్రిక్తతలను పెంచడానికి తోడ్పడి, తద్వారా హింస చెలరేగడానికి వీలు కలుగుతుంది.

ఈ విధంగా మురికివాడలలో తగిన నేర్పులేని, చిన్న వృత్తులను చేసే తక్కువ ఆదాయం గల బలహీనవర్గాలకు చెందిన ప్రజలు అధికంగా కనిపిస్తారు.

22.3.3 అసమగ్రమైన సేవలు, అసమర్థమైన పరిపాలన

సాధారణంగా నగర పరిపాలన వ్యవస్థ లభింపజేసే సేవలు ప్రమాణానికి తక్కువగా వుండడం, ప్రజలు వాటి గూర్చి ఫిర్యాదు చేయడం నగర, పట్టణ పాలనలో తరచు కనిపిస్తుంది. అపరిశుద్ధ వాతావరణం, సరిగా నిర్వహించని వీధి దీపాలు, మంచిస్థితిలో లేని రోడ్లు,సరిగా లభించని వైద్య సౌకర్యాలను గూర్చి పౌరులు ఫిర్యాదు చేస్తారు. పరిపాలన అసమర్థంగా వుండడం, తగిన ఆర్థిక వనరులు లభించకపోవడం, ఉద్యోగులలో అవినీతి ఈ పరిస్థితులకు దోహదం చేస్తాయి. నగర నివాసులలో చెప్పుకోదగినంతగా అసంతృప్తి కనిపిస్తుంది. కాని వారిలో వున్న అలసత్వం కారణంగా ఈ అసంతృప్తి వారిలోనే దాచుకొంటారు.

ఒక ప్రదేశం, ఆ ప్రదేశంలోని ప్రజల అభివృద్ధి మధ్య తగిన సమన్వయం లేకపోతే దాని వల్ల కూడా పట్టణ అశాంతి పెరిగే అవకాశం ఉన్నది. ఏ ప్రదేశమైనా అభివృద్ధిపరిచేటప్పుడు అక్కడ నివసించే ప్రజలకు అభివృద్ధి ఉపయోగకరంగా వుంటుందా అనే విషయం దృష్టిలో వుంచుకోవాలి. కొన్ని సమయాలలో అధికారులు ప్రాధాన్యత యిచ్చిన విషయాలు ప్రజలకు అత్యవసరమైన విషయాలకు భిన్నంగా వుండవచ్చును. హైదరాబాదు నగర పాలక సంస్థ నగరాన్ని నందనవనం చేయడం, రోడ్లు వెడల్పు చేయడం కొరకు చేపట్టిన పథకం వల్ల నగరంలోనూ, నగర పరిసరాలలోనూ ఇరుకైన ప్రాంతాలలో నివసిస్తున్న సాధారణ మానవుని పరిస్థితి మెరుగుపడలేదు. పౌర అధికారులు చేపట్టే ఏ పథకాన్నైనా దానికయ్యే ఖర్చు, దాని నుండి ప్రజలకు లభించే ప్రయోజనం దృష్టిలో వుంచుకొని అమలు చేయాలి.

పైన పేర్కొన్న విషయాలన్నీ పట్టణ అశాంతికి ఎంతో కొంత దోహదం చేస్తున్నాయి. ఈ చర్యల ఫలితంగా కొన్ని ప్రధాన విషయాలు వెలుగులోకి వచ్చాయి. అయితే పట్టణ అశాంతికి కారణాలను గుర్తించడం వల్ల మాత్రమే ప్రయోజనం లేదు. పట్టణ అశాంతిని అదుపు చేయడమేగాకుండా, ఈ ధోరణిని అంతం చేయడానికి అవసరమైన వ్యూహాలకు రూపొందించవలసిన అవసరమున్నది. ఈ ప్రయత్నం పెద్ద పెట్టుబడితో కూడినది.

22.3.4 రాజకీయ కారణాలు

పట్టణ ప్రాంతాలలో రాజకీయ పక్షాలే ప్రత్యక్షంగానో లేక పరోక్షంగానో దౌర్జన్యాన్ని భారీ ఎత్తున ప్రేరేపించడం ఇటీవల కనిపిస్తున్న పరిణామం. దీనికి ఉదాహరణలుగా కొన్ని సంఘటనలను పేర్కొనవచ్చును. హైదరాబాదు నగరంలో 1969–71 సంవత్సరాలలో పెద్ద ఎత్తున హింసాకాండ చెలరేగింది. తెలంగాణా ప్రాంతపు ప్రజల విద్య,ఉపాధి అవసరాలను ప్రభుత్వం నిర్లక్ష్యం చేసిందని తెలంగాణా ప్రజాసమితి అందుకు వ్యతిరేకంగా ఒక ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించింది.

ఈ ఆందోళన ప్రాణ నష్టాన్ని, ఆస్తి నష్టాన్ని కలిగించింది. ఈ ప్రాంతపు ప్రజలకు అనేక ఆర్థికవిద్యా ఉపాధి సౌకర్యాలు కలిగిస్తూ, కేంద్ర ప్రభుత్వం నిర్ణయం తీసుకున్నప్పుడే శాంతి పునరుద్ధరించబడింది. తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని కాంగ్రెస్ పార్టీ నిర్లక్ష్యం చేయడాన్ని ఆ పార్టీలోని అసమ్మతివాదులు తెలంగాణా ప్రజాసమితి ఏర్పాటు ద్వారా తమ రాజకీయ ప్రయోజనాల కోసం వినియోగించుకున్నారు. ఈ ప్రాంతంలోని నగరాలలో, పట్టణాలలో నివసిస్తున్న ప్రజలు రాజకీయ నాయకుల చేతులలో పావులుగా మారి ఆందోళన ఫలితాలను అనుభవించారు.

ఇటీవల కాలంలో హైదరాబాదు నగరంలో మత కల్లోలాలు కూడా సంభవించాయి. ప్రజలలో మత సంబంధమైన విశ్వాసాలను రాజకీయ పక్షాలు దుర్వినియోగం చేసి ప్రజలను హింసాకాండకు పురికొల్పాయి. హైదరాబాదు పాత నగరం రెండు మతాల మధ్య కొట్లాటలకు కేంద్రమైంది. సాధారణ జీవితం అస్తవ్యస్తం కావడంతో బీద ప్రజలు చాలా ఇబ్బందులకు గురైనారు.

అహమ్మదాబాదు నగరం దీర్ఘకాలం దౌర్జన్యకాండను ఎదుర్కొన్నది. గుజరాత్ ప్రభుత్వం అనుసరించిన రిజర్వేషన్ విధానం వివాదానికి దారి తీసింది. రిజర్వేషన్లను వ్యతిరేకించేవారు, సమర్థించేవారు, వివిధ రాజకీయ పక్షాల మద్దతు పొందార్థుకుల విభేదాలను రాజకీయ పక్షాలు తమ స్వలాభం కోసం పూర్తిగా వినియోగించుకున్నాయి. ఇటువంటి సంఘటనలు చిన్న పట్టణాలలో కూడా సంభవించాయి.

పైన పేర్కొన్న కారణాలు పట్టణ అశాంతికి సాధారణమైనవి. కాగా, మరికొన్ని విషయాలు కూడా పట్టణ అశాంతికి దోహదం చేస్తున్నాయి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. పట్టణాలపై ప్రజల వలస ప్రభావాన్ని వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. పట్టణాలలోని శాంతి, భద్రతల సమస్యపై మురికివాడల ప్రభావాన్ని వివరించండి.

.....

.....

BRAOU

22.4 పట్టణ అశాంతిని అంతం చేయడానికి వ్యూహాలు

పట్టణాలలో అశాంతిని అంతం చేయడానికి భారత ప్రభుత్వం రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కృషి చేస్తూ వుండడం అభినందించదగ్గ విషయం. పట్టణ అశాంతికి ప్రాథమిక కారణం సాంఘిక ఆర్థిక అసమానతమని విధానాన్నిర్ణేతలు గ్రహించారు. ఈ సమస్యను పరిష్కరించడానికి కృషి జరుగుతున్నది.

భారత ప్రభుత్వం పట్టణాభివృద్ధి మంత్రి వర్గ శాఖను ఏర్పాటు చేయడం గమనించవలసిన విషయం. పట్టణాభివృద్ధి విషయంలో ఒక జాతీయ విధానాన్ని రూపొందించడంలో తోడ్పడానికి ఒక నిపుణుల సంఘాన్ని కూడా ఏర్పాటు చేశారు.

ఈ విషయంపై రూపొందించే విధాన నిర్ణయక పత్రం ఒక నగరం వుండవలసిన పరిమాణాన్ని, ఆ నగరంలో పరిశ్రమల ఏర్పాటుకు ప్రాంత నిర్దేశాన్ని, ప్రస్తుతం వున్న మహానగరాలలో జన సమ్మర్థాన్ని తగ్గించే పద్ధతులకు, నగరాలలో జీవన పరిస్థితులను, అభివృద్ధి పరచడానికి మార్గాలను సూచిస్తుందని ఆశిద్దాం

పట్టణ ప్రాంతాలలో పరిస్థితులను మెరుగుపర్చడానికి అవసరమైన ఆర్థిక సహాయాన్ని కూడా అభింపజేస్తున్నారు. ఉదాహరణకు బొంబాయి నగరాన్ని అభివృద్ధి పరచడానికి భారత ప్రభుత్వం మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి 100 కోట్ల రూపాయలను రుణంగా మంజూరు చేసింది.

హైదరాబాదు నగరంలో పాత నగరాన్ని సత్వరంగా అభివృద్ధి చేసే ఉద్దేశ్యంతో ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం కులీకుతుబ్‌షా పట్టణాభివృద్ధి సంస్థను ఏర్పాటు చేసింది. ఈ సంస్థ పాతనగరంలోని ప్రజల జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపర్చడంపై తన దృష్టిని కేంద్రీకరిస్తున్నది.

మురికివాడల విషయంలో రెండు పద్ధతులో కూడిన వ్యూహాన్ని అనుసరిస్తున్నారు. మొదటి చర్యగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం మురికివాడలను నిర్మూలించి, అక్కడి ప్రజలకు వేరే నివాసస్థలాలను కేటాయించే పథకాన్ని చేపట్టింది. కాని ఈ పథకం విజయవంతం కాజాలదని గ్రహించి, మురికివాడలో జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచాలని ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది.

ఇవన్నీ కూడా స్వల్పకాలిక చర్యలు మాత్రమే, పట్టణ, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థల మధ్య ఉపయోగకరమైన సంబంధాలను నెలకొల్పి, తద్వారా నగరాలు, పట్టణాలు గ్రామీణ ప్రజలను వలస రావడానికి ఆకర్షించే ధోరణులను తగ్గించే దీర్ఘకాలిక ప్రణాళికను చేపట్ట వలసిన అవసరమున్నది.

22.5 సారాంశం

పెరుగుతున్న పట్టణీకరణ వల్ల పట్టణ సమస్యల ప్రాధాన్యతకూడా పెరుగుతున్నది. పట్టణాలు పాలన కేంద్రాలు కూడా అయినందువల్ల ప్రభుత్వ పాలన సమర్థతకు పట్టణాలలో ప్రశాంత పరిస్థితులు తప్పనిసరి. ఈ భాగంలో పట్టణ అశాంతి స్వభావాన్ని గురించి, నివారణ చర్యలను గురించి చర్చించడం జరిగింది.

22.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 23.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 23.2 చూడండి

E RAO U

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 23.3.1 చూడండి
2. జవాబు కోసం 23.3.2 చూడండి

22.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. పట్టణ అశాంతికి కారణాలను వివరించండి.
2. పట్టణ అశాంతి నివారణ వ్యూహాలను వివరించండి

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 15 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. పట్టణాలలో అశాంతికి కారణమైన రాజకీయ అంశాలను వివరించండి.
2. "పట్టణాలలో జీవన పరిస్థితులు దుర్భరం కావడానికి పట్టణాలకు ప్రజల వలస ప్రధానకారణం" చర్చించండి.

22.8 చదవదగిన రచనలు

1. Centre for the Study of Developing Societies : Urban Tensions in India: A Case Study of Civic Amenties in New Delhi, CSDS, Delhi, 1974.

2. Connell, John et al : Migration from Rural Areas: The Evidence from Village Studies, Oxford University Press, New Delhi, 1978.

BRAOU

రచయిత : కె. శ్రీనివాసన్
అనువాదం : ఎ. సోమసుందరరావు

•••

భాగం – 23 : స్థానిక సంస్థలు – నిర్వహణ సమస్యలు

విషయక్రమం

23.0 లక్ష్యం
23.1 పరిచయం
23.2 ఆర్థిక వనరులు
  23.2.1 పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు
  23.2.2 సహకార సంస్థలు
  23.2.3 స్వచ్ఛంద సంస్థలు
23.3 సిబ్బంది నిర్వహణ
  23.3.1 మున్సిపల్ సిబ్బంది
  23.3.2 పంచాయితీరాజ్ సిబ్బంది
  23.3.3 సహకార సంస్థల సిబ్బంది
23.4 రాజకీయ నిర్వహణ
23.5 కార్యపద్ధతులు
23.6 సారాంశం
23.7 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
23.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
23.9 చదవదగిన రచనలు

23.0 లక్ష్యం

ఏ వ్యవస్థ అయినా పరిస్థితులకు లోబడి పనిచేయాల్సి వుంటుంది. ప్రతి వ్యవస్థలో ఇబ్బందులుంటవి. ఈ భాగం ద్వారా గ్రామీణ అభివృద్ధి పాలన ఎదుర్కొనే యిబ్బందులను మీకు తెలియచేయబడుతుంది. ఈ భాగం చదివిన తరువాత మీరు కింది అంశాలను గుర్తించగలుగుతారు.

- స్థానిక సంస్థల నిర్వహణ సమస్యలు,
- భారతదేశంలో గ్రామీణాభివృద్ధి అనుకున్నంత త్వరితగతిని జరుగకపోవడానికి గల కారణాలు.

23.1 పరిచయం

ప్రతి సంస్థకు నిర్వహణ అవసరం. నిర్వహణ ఆ సంస్థ తన ఆశయాలను సాధించడంలో తోడ్పడుతుంది. ఆధునిక ప్రభుత్వం విస్తృతమైన, సంక్లిష్టమైన కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తూ వుండడంవల్ల, సమసమాజ నిర్మాణానికి కృషి చేసే విధానం వల్ల నిర్వహణ మరింత ప్రాముఖ్యత పొందింది.

ధనం , వ్యక్తులు, పరికరాల వంటి వనరులను ఒక నిర్ణీతమైన లక్ష్యసాధన కొరకు సమిష్టిగా వినియోగించడాన్ని నిర్వహణగా పేర్కొనవచ్చును. కాని నిర్వహణ స్వయంగా పనులను చేయక ఇతరులచేత ఆ పనులను చేయిస్తుంది.

BRAOU

లక్ష్యసాధన కొరకు ఆర్థిక, భౌతిక,మానవ సంబంధమైన వనరులను సద్వినియోగపరచడం నిర్వహణ ఆశయంగా వుంటుంది. న్యూటన్ ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతం ప్రకారం ఒక బాహ్య శక్తి మరొక విధంగా కదిలేటట్లు చేస్తే తప్ప ప్రతి వస్తువు విశ్రామస్థితిలోగాని, ఒకే రకమైన కదలికలో గాని కొనసాగుతుంది. బాహ్యమైన ఈ శక్తిని ఈ సందర్భంలో మనం నిర్వహణ (Management) అనుకుందాం. ఈ విధంగా నిర్వహణ కావలసిన దిశలో పనులు జరిగేటట్లు చూస్తుంది. నిర్ణయించిన లక్ష్యాల సాధన కొరకు వనరుల వినియోగాన్ని కావలసిన దిశలో పరిభ్రమింపజేస్తూ, ఆవనరులు పూర్తిగా వినియోగపడేటట్లు చూస్తుంది. వాస్తవానికి సాధ్యమైనంత అధిక ఉత్పత్తి సాధించడానికి ధనం, వ్యక్తులు, వస్తువులు వంటి కొరతగ ఉన్న వనరులను సద్వినియోగం చేయడమే నిర్వహణ అని చెప్పవచ్చును. ప్రభుత్వ కార్యాలయాలలో ఉత్పత్తి సేవల రూపంలోనూ, ప్రయివేటు, ప్రభుత్వ రంగ కార్ఖానాలలో వస్తువుల రూపంలోనూ ఉత్పత్తి వుంటుంది.

పరిశ్రమలు ఖాయిలాపడడానికి నిర్వహణా లోపాన్నే ముఖ్యకారణంగా పేర్కొంటారు. ఉదాహరణకు ఆహార ధాన్యాలలో తక్కువ స్థాయిలో ఉత్పత్తి జరగడం వ్యవసాయంలో నిర్వహణ లోపం వల్లనే సంభవిస్తుంది. వనరుల నిర్వహణ సక్రమంగా లేనప్పుడే వ్యవసాయ రంగంలోగాని, పారిశ్రామిక రంగంలోగాని, మరియే యితర రంగంలోగాని నిర్వహణ లోపభూయిష్టంగా ఉందని సాధారణంగా పేర్కొంటున్నారు.

23.2 ఆర్థిక వనరులు

గ్రామీణాభివృద్ధిలో పాల్గొంటున్న పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు, సహకారసంఘాలువాణిజ్య బ్యాంకులు, స్వచ్ఛంద సంస్థల వంటి సంస్థలలో వనరుల నిర్వహణను గూర్చి ఇప్పుడు కొంత తెలుసుకుందాం.

23.2.1 పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు

పంచాయితీరాజ్ సంస్థలు తమ ఖర్చుల కొరకు నాలుగు రూపాలలో నిధులను పొందుతాయి. అవి (1) గ్రాంట్లు, 2. ఫీజులు, పన్నులు 3. వ్యాపార సంస్థల నుండి ఆదాయం, 4. రుణాలు.

వీటిలో ప్రభుత్వం లభింపజేసే గ్రాంట్లు ఆదాయానికి అతి పెద్దది. అతిముఖ్యమైనది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి జిల్లా పరిషత్తుల, జిల్లా పరిషత్తుల నుండి పంచాయితీ సమితులకు, సమితుల నుండి గ్రామ పంచాయితీలకు గ్రాంట్లు లభిస్తాయి. పంచాయతీరాజ్ సంస్థల ఆదాయంలో 80 శాతం ప్రభుత్వ గ్రాంట్ల నుండే లభిస్తుంది. ఈ విధంగా పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు తమ ఆర్థిక వనరుల కోసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వంపై ఆధికంగా ఆధారపడి వుంటాయి. ఈ సంస్థల విధులు అధికమౌతున్నప్పటికీ వాటికి లభించే ఆర్థిక సహాయం తగినంతగా పెరగడం లేదు. దీని ఫలితంగా ఈ సంస్థలు తమకున్న ఆర్థిక వనరులతో తమ విధులను పూర్తిగా నిర్వహించలేకపోతున్నాయి. ఈ సంస్థలకు తగిన ఆర్థిక స్వయం ప్రతిపత్తిని కలిగించాలని, ఆ విధంగా అవి తమవిధులను సక్రమంగా నిర్వహించేటట్లు చేయాలని అనేక కమిటీలు సూచించాయి. స్వయం ప్రతిపత్తి ముఖ్యమా లేక అదుపు ముఖ్యమా అని చర్చ కొనసాగుతున్నది.

23.2.2 సహకార సంస్థలు

బీద రైతులను వడ్డీ వ్యాపారుల గుప్పిట నుండి విడుదల చేయడం కోసం సహకార సంస్థలను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. సహకార ఋణాలు ఇతర ఋణాలకంటే తక్కువ వడ్డీ రేట్లను కలిగి వుంటాయి. బీద రైతులు తమ వ్యవసాయ పనుల కొరకు నిధులను పొందాలి. కాని సహకార సంస్థలు తగిన ఆర్థిక వనరులను కలిగి వుండకపోవడం వల్ల బీద రైతుల నుండి ఆర్థిక సహాయం కోసం పెరుగుతున్న అభ్యర్థనలను తీర్చలేకపోతున్నాయి. ఈ విధమైన అసంతృప్తికర ఆర్థిక పరిస్థితికి 1. రుణాల తిరిగి వసూలు సక్రమంగా జరగకపోవడం, 2. ప్రజలనుండి డిపాజిట్ల రూపంలో నిధులను సేకరించలేకపోవడం కారణాలుగా వున్నాయి.

23.2.3 స్వచ్ఛంద సంస్థలు

స్వచ్ఛంద సంస్థలకు అంతరంగికమైన, బాహ్యమైన మార్గాల ద్వారా నిధులు లభిస్తాయి. సభ్యత్వరుసుం, వార్షిక చందాలు, ప్రజలు నుండి విరాళాలు, ప్రభుత్వం ఇచ్చే గ్రాంట్లు అంతర్గత నిధుల క్రిందకు వస్తాయి. స్వచ్ఛంద సంస్థలు తమ ఆదాయానికి ముఖ్యంగా ప్రభుత్వ గ్రాంట్ల మీదనే ఆధారపడతాయి.

విదేశాలలోని ధార్మిక సంస్థల నుండి లభించే విరాళాలు స్వచ్ఛంధ సంస్థలకు ఆదాయం లభింపజేసే మరొక మార్గం.

ఈ సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న ప్రధాన సమస్య తగిన నిధులు కలిగి వుండకపోవడం లేక అసలే నిధులు లేకపోవడం. స్వచ్ఛంద సంస్థలు స్వయంకృషితో ఆదాయాన్ని పొందలేవు. అంతేగాక వీటికి నిరంతరంగా నిధులు లభించవు. ఈ విధంగా ఈ సంస్థలు ఆర్థిక సహాయం అందజేసే ఏజన్సీలపై ఆధారపడి వుంటాయి.

గ్రామీణాభివృద్ధి కృషిలో పాల్గొంటున్న సంస్థలకు ఆర్థిక వనరులు లోపించడం ప్రధాన అవరోధంగా వున్నది. ఉదా: పట్టణ ప్రాంతపు స్థానిక సంస్థలను పరిశీలిద్దాం. ఈ సంస్థలు తగిన విధంగా పన్నులను వసూలు చేయడం పైననే వాటి సామర్థ్యం ఆధారపడి వుంటుంది. కాని ఈ సంస్థలు ఇంటిపన్ను, నీటిపన్ను మొదలైన పన్నులను సక్రమంగా లేక సమయానికి వసూలు చేయలేకపోతున్నాయి. తమను ఎన్నుకొన్న వ్యక్తులపై ప్రభావం కలుగుతుంది. కనుక ఈ స్థానిక సంస్థలు తాము వసూలు చేసే పన్నులను పెంచజాలవు. పన్నులు పెంచితే ప్రజలు నిరసన తెలపడం, రాజకీయ ఆందోళనలు చెలరేగడం కూడా జరగవచ్చు. స్థానిక సంస్థల ఆదాయానికి అతి ముఖ్యమైన ఇంటి పన్నును కూడా అనేక సందర్భాలలో అతి తక్కువగా వుంచుతారు. ఈ పన్నును పెంచితే రాజకీయ దుష్ప్రభావం కలుగుతుందనే భయంతో దానిని పెంచి ఆదాయాన్ని అధికం చేసుకోవడం జరగదు. పన్నులను మదింపు చేయడానికి, వసూలు చేయడానికి ఉద్దేశించిన యంత్రాంగం తరచూ అసంపూర్ణంగానూ, అసమర్థంగానూ, అవినీతితో కూడినదిగానూ వుంటుంది. లభిస్తున్న ఆదాయంతో తమ కార్యకలాపాలు నిర్వహించడానికి స్థానిక సంస్థలు ఇష్టపడతాయని, అవసరాలను మదింపుచేసి తదనుగుణంగా నిధులను సమకూర్చుకోవడానికి ప్రయత్నించవని గ్రామీణ పట్టణ సంబంధాలపై కమిటీ అభిప్రాయం వెలిబుచ్చింది. స్థానిక సంస్థలు అనుసరిస్తున్న "నిధులు లేవు. పనులు జరగవు" అనే ధోరణి అవి తమ ఆర్థిక వనరుల నిర్వహణ పట్ల అనుసరిస్తున్న అవాంఛనీయ ధోరణిని ప్రతిబింబిస్తుంది. ఈ సంస్థలు పరిమితమైన తమ వనరులు వృథాకాకుండా చూడడానికి తగిన ప్రాధాన్యతల ప్రకారం తమ ఖర్చులను రూపొందించుకోవాలి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. గ్రామీణ పేదల అభివృద్ధి నెమ్మదిగా జరగడానికి కారణం వనరుల కొరత కాదు – వాటిని సరిగా వుపయోగించకపోవడం – వ్యాఖ్యానించండి.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

23.3 సిబ్బంది నిర్వహణ

మూడు రకాలైన వనరులలో మానవ వనరులు అతి ముఖ్యమైనవి. విధానాలకు రూపకల్పన చేయడం, వాగ్దానాలకు కార్యచరణ కలిగించడం, సిబ్బంది మాత్రమే చేయగల్గుతుంది. మరొక విధంగా చెప్పాలంటే చేయదలచుకొన్న పనులకు సిబ్బంది వాస్తవ రూపాన్ని లభింపజేస్తుంది. అతి సున్నితమైన కంప్యూటర్ కూడా

BRAOU

మానవుని చేతనే నిర్మితమై, అతని చేతనే నడపబడుతుంది. దానిలో నిర్వహించే ప్రోగ్రామింగ్ కూడా మానవుడే చేయాలి.

సిబ్బంది ఇంత ప్రాధాన్యత కలిగివున్నందున స్థానిక సంస్థలలో, సహకార సంస్థలలో, వాణిజ్య బ్యాంకులలో సిబ్బంది నిర్వహణను పరిశీలించడం అవసరం.

23.3.1 మున్సిపల్ సిబ్బంది

పురపాలక సంఘాలలో పని చేస్తున్న సిబ్బందిని 1. డిప్యూటేషన్‌పై వచ్చిన ఉద్యోగులు, 2. పురపాలక సంఘ ఉద్యోగులు అని రెండు వర్గాలుగా విభజింపవచ్చును. సాధారణ, సాంకేతిక సిబ్బంది రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి డిప్యూటేషన్‌పై నియమించబడతారు. మున్సిపల్ కమీషనర్, ఇంజనీరు, వైద్య అధికారి, టౌన్‌ప్లానింగ్ అధికారి మొదటి వర్గం పురపాలక ఉద్యోగులకు చెంది వుంటారు. శానిటరీ ఇన్స్‌పెక్టరు, పన్నుల ఇన్స్‌పెక్టరు, బిల్ కలెక్టర్, శానిటరి బంట్రోతు,గుమాస్తాలు రెండవ వర్గానికి చెంది, పురపాలక సంఘంచే నియమింపబడి, దాని అదుపులో పనిచేస్తారు.

23.3.2 పంచాయితీరాజ్ సిబ్బంది

పురపాలక సంఘాలలో వలెనే పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో కూడా 1. డిప్యూటేషన్‌పై వచ్చిన ఉద్యోగులు, 2. పంచాయితీరాజ్ ఉద్యోగులు అని రెండు వర్గాలు వుంటాయి. జిల్లా అభివృద్ధి అధికారి, ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీరు, సహాయ ఇంజనీరు, ఎక్కౌంట్స్ అధికారి, మొదటి వర్గానికి చెంది, రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ చేతగాని, తత్సంబంధిత ఏజెన్సీల ద్వారాగానీ నియమించబడతారు. మేనేజర్, సూపరింటెండెంటు వంటి జిల్లా స్థాయి ఉద్యోగులను జిల్లా సెలక్షన్ కమిటీ నియమిస్తుంది.

పురపాలక సంఘాలలోనూ, పంచాయతీరాజ్ సంస్థలలోనూ సిబ్బంది నిర్వహణా పద్ధతులను పరిశీలిస్తే ఈ సిబ్బంది బలహీనతలను, బలాన్ని, ఈ స్థానిక సంస్థలు లభింపజేసే సేవలపై వారి ప్రభావాన్ని తెలుసుకోగల్గుతాము.

భారతదేశంలో పురపాలక వ్యవస్థలో ప్రముఖంగా కనబడే బలహీనతలలో సమర్థవంతమైన, సరిగా నిర్వహించలేని సిబ్బంది నిర్వహణ లోపించడం ముఖ్యమైనది. పెరుగుతున్న ప్రజల ప్రయోజనాలను, పౌర అవసరాలు మధ్య అగాధాన్ని పూడ్చడానికి సిబ్బంది నిర్వహణను అత్యవసరంగా మెరుగుపర్చవలసిన అవసరమున్నది. సమర్థవంతులైన సిబ్బంది లేకుండా ఏ సంస్థ కూడా సరిగా పని చేయజాలదు. గ్రామీణ పట్టణ సంబంధ కమిటీ సూచించినట్లుగా ప్రతిభా ఆధారంగా శాశ్వత ప్రాతిపదికపై ఉద్యోగులను నియమించి, వారికి పదవీ భద్రతను, పదోన్నతికి తగిన అవకాశాలను కలిగించవలసిన అవసరం ఎంతైనా వున్నది.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోపైన పేర్కొన్నట్లుగ కార్య నిర్వాహక, సాంకేతిక పదవులలో స్థానిక ప్రభుత్వ సిబ్బందిగానీ, లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వం డిప్యూట్ చేసిన అధికార్లు గాని కొనసాగుతున్నారు. ఈ ఉద్యోగులకు సర్వీసు పరిస్థితులు, జీత భత్యాలు, పదోన్నతికి అవకాశాలు ఆకర్షనీయంగా లేవు. ప్రభుత్వ ఉద్యోగులతో పోల్చినపుడు వీరి పరిస్థితి అసంతృప్తికరంగా వున్నది. ఇటువంటి పరిస్థితులలో మున్సిపల్ సర్వీసులో చేరడానికి తగిన అభ్యర్థులను ఆకర్షించడం, చేరినవారిని కొనసాగేటట్లు చేయడం, కష్టమౌతున్నది.తగిన అర్హతలు కలిగిన సిబ్బంది లేకపోతే పనులు జరగవు. వివిధ సేవలకోసం కేటాయించిన నిధులు వినియోగం కావు.

ప్రస్తుత విధానం తగిన అర్హతలు గల సిబ్బందిని మున్సిపల్ సర్వీసుకు ఆకర్షించకపోవడం వల్ల సిబ్బంది ప్రమాణాలను పెంచవలసిన అవసరం ఉన్నది. ఇందుకొరకు కొన్ని రకాల అధికార్ల ఉద్యోగాలకు రాష్ట్రం మొత్తానికి వర్తించే కేడర్‌ను రూపొందించాలి. ఈ పద్ధతి క్రింద అధికార్ల ఉద్యోగాలను రాష్ట్రంలోని పురపాలక సంఘాలకు మాత్రమే ప్రత్యేకంగా జరుగుతుంది. వారి జీత భత్యాలు ఆకర్షణీయంగా వుండి, అదే స్థాయిలో వున్న ఉద్యోగుల జీతభత్యాలతో సమానంగా వుండాలి. ఉద్యోగులకు శిక్షణ ఇవ్వడానికి ప్రస్తుతం వున్న సౌకర్యాలు తగిన విధంగా లేవు. మున్సిపల్ ఉద్యోగులకు శిక్షణకు సమర్థవంతమైన కార్యక్రమాన్ని రూపొందించాలి.

పంచాయతీరాజ్ సిబ్బందినీ ఒకటికంటే ఎక్కువ ఏజెన్సీలు నియమిస్తున్నాయి, దీని ఫలితంగా ఈ

BRAOU

ఉద్యోగులు ఒక బృందంగా కలసికట్టుగా పనిచయడం లేదు. పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు డిప్యూటేషన్‌పై వచ్చిన ఉద్యోగులపై సాధారణమైన నియంత్రణ తప్ప ఏ ఇతర విధమైన నియంత్రణను చూపలేకపోతున్నాయి. అంతేగాక ఈ ఉద్యోగులు పంచాయతీ రాజ్ సంస్థల అభివృద్ధి పట్ల ఎటువంటి ఆసక్తిని ప్రదర్శించడం లేదు. ఈ కారణం వల్ల పంచాయతీ రాజ్ సంస్థలకు ప్రత్యేకంగా ఒక ఉద్యోగి బృందాన్ని ఏర్పాటు చేయాలని, దానిలో ప్రస్తుతం ఈ సంస్థలలో పనిచేస్తున్న అన్ని రకాల ఉద్యోగులను చేర్చాలని సూచించారు. ఈ సంస్థల సిబ్బంది సమస్యలకు పరిష్కార మార్గంగా ఈ సూచన చేశారు. ఈ ఏర్పాటు వల్ల ఉద్యోగులలో ఐక్యతా భావం, తాము ఆ సంస్థలకు చెందినవారమనే భావం కలుగుతాయి.

పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో కూడా ఉద్యోగుల శిక్షణ నిర్లక్ష్యం చేయబడుతున్నది. ఒకవేళ శిక్షణ చేపట్టినప్పటికీ, దానిని కీలకస్థానాలలో వున్న డిప్యూటేషన్‌పై వచ్చిన అధికార్లకు మాత్రమే పరిమితం చేస్తున్నారు. దీని ఫలితంగా ఆ ఉద్యోగులు డిప్యూటేషన్ తర్వాత ఈ సంస్థలను విడిచిపోయినప్పుడు వారికి లభించిన శిక్షణ పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు ఏ విధంగానూ ఉపయోగపడడం లేదు.

23.3.4 సహకార సిబ్బంది

సహకార బ్యాంకులలో కూడా పరిస్థితి పురపాలక సంఘాలు,పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలోని పరిస్థితులకంటే మెరుగుగా లేదు. సహకార సంస్థలలో 88 శాతం వరకు సమర్థవంతమైన సిబ్బంది నిర్వహణ విధానాలు కలిగిలేవని బ్యాంకింగ్ కమీషన్ తన నివేదికలో పేర్కొన్నది. సహకార సంస్థలు పత్రికా ప్రకటనలు, లిఖిత, మౌఖిక పరీక్షల నిర్వహణ వంటి ఆధునికి సిబ్బంది నిర్వహణా పద్ధతులను అనుసరిస్తున్నప్పటికీ, ఈ సంస్థలు పద్ధతులపూర్తి ప్రయోజనాలను పొందలేకపోతున్నాయి. ప్రతిభగల, సమర్థవంతులైన ఉద్యోగులను సహకార సంస్థలు ఆకర్షింపలేకపోతున్నాయి. ఈ సంస్థలలో సిబ్బంది నిర్వహణలో అవినీతి, అసమర్థత వున్నదని గుర్తించారు. ప్రతిభావంతులైన ఉద్యోగులను నియమించడానికి ఈ సంస్థలు ఎటువంటి ప్రయత్నం చేయడంలేదు.

సహకార సంస్థల ఉద్యోగుల నియమనిబంధనలలో శిక్షణ ఒక భాగంగా వున్నది. కాని ఈ విషయంపై ప్రత్యేక శ్రద్ధ కనబరచడం లేదు. అందు వల్ల సహకార సంస్థలలో శిక్షణలేని ఉద్యోగులు వుండడం ఆశ్చర్యకరమైన విషయం కాదు. వాస్తవానికి శిక్షణ అవసరమైన ఉద్యోగులను శిక్షణకు పంపడం జరగడంలేదు. శిక్షణ అవసరం లేనివారినే శిక్షణకు పంపడం కూడా జరుగుతున్నది.

పదోన్నతి పొందడానికి ఈ సంస్థలలో అవకాశాలు చాలా తక్కువ. లభిస్తున్న అవకాశాలను కూడా రాజకీయ ప్రాబల్యం కలవారికే ఇస్తున్నారు. ఇది చాలా ప్రమాదకరమైన ధోరణి. పౌర ఉద్యోగులు తటస్థంగా వుండాలనే సిద్ధాంతానికి ఇది వ్యతిరేకం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. గ్రామీణాభివృద్ధిలో నిమగ్నమై వున్న సిబ్బంది పాలనలోని బలహీనతలేవి?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

23.4 రాజకీయ నిర్వహణ

పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు, పురపాలక సంఘాలు, సహకార సంస్థలు ప్రాథమికంగా రాజకీయ సంస్థలు. వీటిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు సృష్టించడం, కొనసాగించడం, రద్దు చేయడం జరగుతుంది. ఈ సంస్థలలో విధేయత,

BRAOU

నిజాయితీ, సేవా నిరతి గల వ్యక్తులు బాధ్యాతయుత పదవుల్లో వుండాలని ఆశిస్తాము. ఇది జరగకపోతే అటువంటి పదవులలో వున్నవారిని సస్పెండు చేయడానికి, లేక పదవి నుండి తొలగించడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు అధికారమున్నది. అయితే రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఆ అధికారాన్ని పరిస్థితులను మెరుగుపరచడానికి బదులు తమ రాజకీయ ప్రత్యర్థులను సృష్టించడానికి ఉపయోగిస్తున్నాయనే ఆరోపణ వున్నది. అనేక రాష్ట్రాలలో ఈ సంస్థలకు రాజకీయ కారణాలపై ఎన్నికలను వాయిదా వేయడం జరుగుతున్నది. ఈ చర్య ప్రజాస్వామిక వికేంద్రీకరణ సిద్ధాంతానికే ప్రమాదకరంగా వున్నది. అంతేగాక రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఈ సంస్థల పట్ల చూపుతున్న సవతి తల్లి ధోరణినీ ప్రస్ఫుటం చేస్తున్నది. స్థానిక సంస్థల రాజకీయ నాయకత్వంపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు పూర్తి విశ్వాసం ఉంటే తప్ప స్థానిక ప్రజాస్వామ్యం, గ్రామీణాభివృద్ధి కేవలం నినాదాలుగా మాత్రమే మిగిలిపోతాయి. కొన్ని రాష్ట్రాలలో ప్రత్యామ్నాయ ఏర్పాట్లు చేయకుండా పంచాయతీరాజ్ సంస్థలను రద్దు చేయడం జరుగుతున్నది. ఈ సంస్థల విషయంపై విధానం స్పష్టం కాకపోవడం వల్ల ఈ రకమైన చర్యలు జరుగుతున్నాయి. అమలులో నున్న ఒక రాజకీయ సంస్థను రద్దు చేయడం వల్ల అమలు జరుగుతున్న కార్యక్రమాలు, అభివృద్ధి పనులు నిలిచిపోతాయి.

భారమైన కార్య పద్ధతులు, ప్రజలు అనేక రకాలైన ఫారాలు నింపవలసి రావడం స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న మరొక సమస్య. ఆ సమస్యను గూర్చి మరొక చోట చర్చించాము.

23.5 సారాంశం

స్థానిక సంస్థలు అనేక రకాలైన నిర్వహణ సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఈ సమస్యలను అనేక కమిటీలు పరిశీలించి, తగిన సూచనలు చేశాయి. అయిననూ ఈ సంస్థల పని తీరులో చెప్పుకోదగిన అభివృద్ధి జరగలేదు.

23.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు.

అభ్యాసం – 1

1. జవాబు కోసం 23.2.3 చూడండి.

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 23.3.1, 23.3.2, 23.3.3, చూడండి.

23.8 మాదిరీ పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు ఒక్కొక్కదానికి 30 పంక్తులలోజవాబు రాయండి.

1. స్థానిక సంస్థలు సిబ్బంది విషయంలో ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలేవి?
2. స్థానిక సంస్థల ఆర్థిక సమస్యలను చర్చించుము.

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు 15 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. నిర్వహణ అనగా నేమి?

BRAOU

2. క్యాడర్ విధానాన్ని వివరింపుము.

23.9 చదవదగిన రచనలు

1. Marcus Franda : Small is Politics: Organisational Alternatives in India's Rural Development, Wiley Eastern Ltd, New Delhi, 1979.

రచయిత : పి. నరసయ్య

అనువాదం : ఎ. సోమసుందర రావు

•••

BRAOU

భాగం – 24 : స్థానిక సంస్థల భవిష్యత్తు

విషయక్రమం

24.0 లక్ష్యాలు
24.1 పరిచయం
24.2 భవిష్యత్తు అధ్యయనాల ప్రాధాన్యత
24.3 స్థానిక సంస్థల సమస్యలు
24.4 స్థానిక సంస్థల నిర్మాణ సమస్యలు
24.5 సారాంశం
24.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – జవాబులు
24.7 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
24.8 సంప్రదింపు రచనలు

24.0 లక్ష్యాలు

ఈ భాగాన్ని చదివిన తరువాత మీరు కింది అంశాలు వివరించగలుగుతారు.

- స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలు,
- స్థానిక సంస్థల నిర్మాణ సమస్యలు.

24.1 పరిచయం

ఇంతకు ముందు పాఠాల్లో స్థానిక సంస్థల సాధారణ నిర్మాణం,విధులు, సమస్యలు, వాటి స్థానం గురించి చర్చించాం. అభివృద్ధి ప్రవర్తనం చేయడంలో స్థానిక సంస్థలు అతి కీలక పాత్ర కలిగి ఉంటాయి. ఈ సంస్థల లక్ష్యాలు నిర్వివాదాంశాలయినా ఇవి సాధించడానికి ఉద్దేశించబడిన నిర్మాణాలు, వాటి విధులు, వాటి వనరులు ఇతర సంబంధిత అంశాలు దృష్ట్యా చూస్తే వీటి లక్ష్య సాధన గురించి కొన్ని ప్రశ్నలకు సమాధానం లభించడం లేదు. వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే వాగ్దానాలకు, ఆచరణకు మధ్య అగాధం కనబడుతుంది. భవిష్యత్తు దృష్ట్యా చూస్తే ఈ సంస్థలు ముమ్ముందు ఎదుర్కొనే సవాళ్ళను మనం మూడు అంశాలలో చర్చించవచ్చు. ఈ భాగం లో మనం వీటిని గురించి తెలుసుకుందాం.

24.2 భవిష్యత్తు అధ్యయనాల ప్రాధాన్యత

వికేంద్రీకరణ విశిష్ఠత సర్వత్రా వెల్లడి కావడం వల్ల అభివృద్ధి సాధనలో వికేంద్రీకరణ ఆవశ్యకతను గుర్తించడం వల్ల ఈ సంస్థలు ప్రాణం పోసుకున్నాయి. పంచవర్ష ప్రణాళికలు సమర్థవంతంగా అమలు చేయడానికి అట్టడుగు స్థాయిలో పటిష్ఠమైన సంస్థా నిర్మాణం అవసరాన్ని వివిధ సైద్ధాంతికులు తమ రచనల ద్వారా వ్యక్తపరచారు. వికేంద్రీకరణ అభివృద్ధికి అనివార్యంగా పరిగణింపబడుతోంది. ఇంకో విధంగా చెప్పాలంటే అధికార వికేంద్రీకరణ ద్వారా భారతదేశం లాంటి విశాలమైన దేశాలలో అభివృద్ధి సాధించలేం. ఇదే కాకుండా తృతీయ ప్రపంచదేశాల విధాన కర్తలు అభివృద్ధి ప్రక్రియలో ప్రజల భాగస్వామ్య అవసరాన్ని గురించి కూడా

BRAOU

అవగతం చేసుకున్నట్లు మనకు తెలుస్తుంది. స్థానిక సంస్థలు ఆ ప్రాంత ప్రజలు వారికి సంబంధించిన వ్యవహారాలలో చురుకుగా పాల్గొనడానికి అవకాశాలు కల్పిస్తాయనే భావన ఉంది. కాని గత ముప్పైఐదు సంవత్సరాల అభివృద్ధి అనుభవం దృష్ట్యా చూస్తే ఈ సంస్థల పనితీరు అనుకున్నంత స్థాయిలో లేదని మనకు తెలుస్తుంది. ఈ సత్యం భవిష్యత్తులో ఉదయించే సవాళ్ళను ఇవి ఎదుర్కొనే స్తోమతకలిగి ఉన్నాయా అన్న అనుమానాన్ని కలుగచేస్తున్నాయి. ఈ సంస్థలు ముస్ముందు ఎటువంటి సమస్యలను ఎదుర్కోవలసి వస్తుంది, వీటి సామర్థ్యస్థాయి ఏవిధంగా పెంపొందించాలి అన్న విషయాలు లోతుగా పరిశీలించాలి.

భవిష్యత్తులో సంభవించబోయే మార్పులు, చేర్పుల గురించి మనం తరుచు వినడంకాని, చదవడం జరుగుతుంటుంది. వివిధ విషయాలపై జోస్యాలు కూడా మనం వింటూనే ఉంటాం. ఈ మధ్యకాలంలో 'భవిష్యత్ శాస్త్రం" (Futurology) అనే ప్రత్యేక శాస్త్రం ఆవిర్భవించింది. క్లబ్ ఆఫ్ రోమ్ ప్రచురించిన "వృద్ధికి పరిమితులు" (Limits to Growth) అనే నివేదిక గురించి మనలో కొంతమంది విని ఉంటారు. ఇందులో జనాభా ప్రస్తావన వల్ల ముందు ముందు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలే కాకుండా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో కూడా ఆర్థిక, రాజకీయ, సామాజిక వ్యవస్థలు ఏవిధంగా ప్రభావితమౌతాయో పేర్కొనబడింది. ఆర్థికాభివృద్ధిలో అసమతౌల్యాలవల్ల ఏర్పడే ప్రమాదాల గురించి కూడా కొన్ని హెచ్చరికలు చేయడం జరిగింది. '2000 సంవత్సరం' అనే గ్రంథం వచ్చే 33 ఏళ్ళలో జరగబోయే సంఘటనల గురించి ఒక ఊహాకల్పన. కాన్, వీనర్ (Khan & Weiner) అనే ఇద్దరు రచయితలు 1970లలో దీనిని ప్రచురించారు. వీరి ఉద్దేశ్యంలో 2000 సవంత్సరానికి దారిద్రసముద్రంలో సంపన్న ద్వీపకల్పాలు ప్రపంచంలో కనపడతాయని" ఒక ఊహాకల్పన చేశారు. పెరుగుతున్న ఆయుధ ఇతర అసమానతలు ప్రపంచనలుదిక్కులా తిరుగుబాటుకు, విధ్వంసకాండకు దారితీస్తాయని మరికొన్ని రచనలను పేర్కొన్నాయి. భవిష్యత్తులో మనం ఎదుర్కొనే అనేక సవాళ్ళలో జనాభా సమస్య తీవ్రతరమై నదిగా చెప్పవచ్చు. ఎందరో విద్వాంసులు ఇతర నిపుణులు ప్రపంచంలో ముస్ముందు ఏం జరుగుతుందో అన్న విషయం మీద వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలు ఒక విధంగా చూస్తే చాలా గందరగోళంగాను, భయకంపితంగాను అనిపిస్తున్నాయి. వచ్చే 20, 30 ఏళ్ళలో అన్ని రంగాలలో సంభవించే మార్పులు స్థానిక సంస్థలను కూడా ప్రభావితం చేస్తాయి. ముస్ముందు జరగబోయే ప్రమాదాల గురించి అవగాహన ఉంటే వాటిని ఎదుర్కొనడానికి తీసుకోవలసిన చర్యల గురించి మనలను సన్నద్ధం చేస్తుంది. వనరుల గిరాకీ మధ్య గల అంతర్ సంబంధం గురించిన అధ్యయనం చేసే భవిష్యత్ శాస్త్రం మనకు ఈ సందర్భంలో ఉపకరిస్తుంది.

అభివృద్ధి చెందిన దేశాల సమస్యలకు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల సమస్యలకు మధ్య భేదం ఉందని కొందరు వాదించవచ్చు. ఎందుకంటే అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల ప్రజల కనీస అవసరాలను ఇంకా తీర్చవలసి ఉంది. కాని ఇంతకుముందు పాఠాలలో పేర్కొన్నట్లు భూగోళ వ్యవస్థలోని అంతర్భాగాలుగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల ప్రజల కనీస అవసరాలను ఇంకా తీర్చవలసి ఉంది. కాని ఇంతకుముందు పాఠాలలో పేర్కొన్నట్లు భూగోళ వ్యవస్థలోని అంతర్భాగాలుగా అభివృద్ధి చెందుతున్నదేశాలు కూడా ప్రపంచంలో జరుగుతున్న మార్పుల వల్ల ప్రభావితం కాక తప్పదు. అలాగే ఒక జాతీయ లేదా దేశ వ్యవస్థలో ఉపవ్యవస్థలుగా స్థానిక సంస్థలు కూడా ప్రభావితం అవుతాయి. దేశాన్ని 21వ శతాబ్దంలో అడుగుపెట్టడానికి చేసే సన్నాహాలు, మానవవనరుల అభివృద్ధి చేయవలసిన అవసరం. , నూతన విద్యావిధానం, సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని పెద్ద ఎత్తులో ప్రవేశపెట్టడానికి నిర్ణయం మొదలైన పరిణామాల సందర్భంగా చూస్తే భవిష్యత్తులో స్థానిక సంస్థల పోషించవలసిన పాత్ర వాటి స్తోమత, వాటి సమస్యల గురించిన చర్చ సందర్భోచితంగానే ఉంటుంది.

24.3 స్థానిక సంస్థల సమస్యలు

స్థానిక సంస్థలు వచ్చే సంవత్సరాలలో ఎదుర్కోవలసిన కొన్ని సాధారణ అంశాలను క్రింద పేర్కొనడం జరిగింది.

- పేదరిక నిర్మూలనలో రాజ్యం పాత్రను గురించి పెరిగే ఆశలతో ప్రజలు
- జనాభా పెరుగుదల
- మెరుగైనా విద్యా సౌకర్యాల కోరిక
- కేటాయించిన విధులను నిర్వర్తించడానికి స్థానిక సంస్థల ప్రస్తుత నిర్మాణ స్వరూపం గురించిన కొన్ని ప్రశ్నలు
- నిర్వహణా పద్ధతుల అందుబాటు, పటిష్ట ఉద్యోగ బృంద విధానం అవసరం.
- స్థానిక సంస్థల మధ్యగల సంబంధాలు, సమన్వయం, ఈ సంస్థలకు వివిధ అంచెలతో గల సంబంధాలు
- తరుగుతున్న ఆర్థిక వనరులు, పెరగుతున్న ఆశలు
- పట్టణాలకు వలస వచ్చే వారి సంఖ్య పెరుగుదల, పట్టణ స్థానిక సంస్థలు అందించే సేవల స్థాయి పడిపోవడం,
- శబ్ద, వాతావరణ కాలుష్య సమస్య
- నవీకరణకై ఉద్దేశించబడిన ఏజెన్సీలు సంతృప్తికరంగా పనిచేయకపోవడం
- పట్టణ పరిధి కిందకు వచ్చే ప్రాంతాలను వాటికి వచ్చే ఆదాయంతో నిమిత్తం లేకుండా పెంచుకుంటూ పోవడం.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 1

1. భవిష్యత్తు అధ్యయనాల ప్రాధాన్యత ను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

2. స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను వివరించండి.

.....

.....

.....

.....

24.4 నిర్మాణ లేదా స్వరూప విధులకు సంబంధించిన అంశాలు

మనదేశంలో ప్రణాళికలు అమల చేస్తున్న తొలిదశలో గ్రామ అభివృద్ధికై ప్రారంభించిన సమాజ వికాస కార్యక్రమం చెప్పుకోదగ్గది. ఎందుకంటే గ్రామీణాభివృద్ధికై ప్రారంభించిన మొదటి ప్రణాళికబద్ధమైన చర్య అయితే ఈ సమాజ వికాస కార్యక్రమం పూర్తిగా ప్రభుత్వ అజమాయిషిలో ఉండడం వల్ల ఏ ప్రజల అభివృద్ధి కోసం ఆరంభించారో వారికి పాత్ర లేకపోవడం వల్ల అనుకున్నంతగా సఫలీకృతం కాలేదు. ఈ పరిస్థితిని సరిదిద్దడానికి, అభివృద్ధిలో ప్రజలకు పాత్ర కల్పించడానికి 1960లలో పంచాయితీ సంస్థలు స్థాపించబడ్డాయి. కొన్ని రాష్ట్రాలలో రెండు, వాలా వాటిలో మూడు అంచెల పద్ధతిలోనూ వీటి నిర్మాణం జరిగింది. ప్రజలకు అభివృద్ధిలో పాత్ర కల్పించడానికి ఇవి చెప్పుకోదగ్గ సంస్థలు. రక రకాల విధులు వీటికై కల్పించారు. కాని అవి నిర్వర్తించడానికి తగినన్ని నిధులు లేవు. ఇంతకుముందు పాఠాల్లో పేర్కొన్నట్లు నిధుల కొరత వల్ల గ్రామీణ

BRAOU

అభివృద్ధిని ద్విగుణీకృతం చేసే సంస్థలుగా కాక ఇవి జీవంలేని సంస్థలుగా తయారయ్యాయి. ఇంకా చెప్పాలంటే ప్రభుత్వంచే అనేక ప్రత్యేక సంస్థలను స్థాపించడం పంచాయితీ సంస్థల విఫలాన్ని పరోక్షంగా తెలియజేయడమే అని కొందరు పేర్కొంటున్నారు.

పంచాయితీ సంస్థల నిర్మాణానికి సంబంధించిన మార్పులు, చేర్పులు మనం ఈ దృక్పథంలోనే అవగాహన చేసుకోవలసి ఉంటుంది. నాలుగు నుంచి మూడు అంచెలుగా తగ్గించడం లేదా 2 నుంచి 3 అంచెలకు పెంచడం అన్నది చెప్పాలంటే ఈ సంస్థలను పటిష్టం చేస్తుందని చెప్పలేం. పంచాయితీరాజ్ నిర్మాణంలో ఈ మధ్య ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం చేసిన మార్పులు ఈ సందర్భంలో గమనార్హం. ప్రస్తుతం కొనసాగుతున్న పంచాయితీ సమితుల స్థానంలో మండలాలను జిల్లా ప్రజాపరిషత్తుల స్థాపనకై ఉద్దేశించబడిన బిల్లులో వీటికి ఎన్నో విధులు కేటాయించబడ్డాయని తెలుస్తుంది. కాని ఇన్ని విధులను నిర్వహించడానికి తగినన్ని వనరులు కేటాయించినట్లు కనపడదు. కొత్త బిల్లులో చెప్పుకోదగ్గ అంశం ఏమంటే 330 సమితులు స్థానంలో 1104 మండలాల స్థాపన. సమితులు సఫలీకృతం కానిచో మండలాలు అవుతాయా అన్న ప్రశ్నకు జవాబుమున్ముందు తెలుస్తుంది. ఇక సహకార సంస్థలకొస్తే వాటి పరిస్థితి పంచాయితీ సంస్థకంటే భిన్నంగా లేదు. కాకపోతే వాటి విధులు ఎక్కువగా ఆర్థిక రంగానికి సంబంధించినవి. బ్యాంకింగ్ సంస్థలకొస్తే రెగ్యులేటరీ పాలనా వ్యవస్థలతోగల బలహీన సంబంధం వల్ల గ్రామ పేదరిక నిర్మూలనలో వీటి పాత్ర సమన్వయ లోపానికి గురౌతుంది. ఈ మధ్యకాలంలోనే ఆవిర్భవించడంవల్ల ప్రత్యేక సంస్థల పాత్రను గురించి పూర్తిగా అంచనా జరగలేదు. స్వచ్ఛంద సంస్థల పరిస్థితి కొంత ఆశాజనకంగా ఉన్న వాటి సంఖ్య మరీ తక్కువగా ఉండడంవల్ల అంచనా వేయడం కూడా నిష్ప్రయోజనమే.

పట్టణస్థానిక సంస్థల పరిస్థితికూడా దాదాపు గ్రామ స్థాయిలో ఉన్న సంస్థలలాగే ఉంది. పారిశ్రామికీకరణ మూలంగా గ్రామాలనుంచి వలస వస్తున్న ప్రజల సంఖ్యలో పెరుగుదల, తరుగుతున్న ఆర్థిక వనరులు, మంచి సేవలకూ పెరుగుతున్న ప్రజలకోరికల వంటి సమస్యలతో ఇవి సతమతమవుతున్నాయి. ఈ సమ్యలు కాక పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలు, సహకార సంస్థలు, మునిసిపాలిటీలు అనిశ్చిత పరిస్థితులు కలుగచేసే సమస్యలు కూడా ఎదుర్కొవలసి వస్తోంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఏదో ఒక మిష మీద ఈ సంస్థలను రద్దు చేసే అధికారం కలిగి ఉండడం ఈ సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న అనిశ్చిత పరిస్థితికి ముఖ్యకారణం. వచ్చే సంవత్సరాలలో అధికమైన బాధ్యతలు చేపట్టడానికి ఈ సంస్థలు దృష్టిలో ఉంచుకోవలసిన నిర్మాణానికి సంబంధించిన, విధులకు సంబంధించిన అంశాలు ఇవి. చెప్పుకోదగ్గ స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి ఇస్తే తప్ప అట్టడుగు స్థాయిలో ఉన్న స్థానిక సంస్థల ఉనికికి ప్రమాదం ఉంది. దీనివల్ల ప్రజాస్వామ్య రాజ్య వ్యవస్థలోనే అసమతౌల్యాలు ఏర్పడే అవకాశముంది.

పైన పేర్కొన్నవేకాకుండా స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న మరో ముఖ్య సమస్య నిధుల కొరత. ఎన్నో కమిటీలు కమీషన్లు ఈ అంశంపై తమ నివేదికల్లో సుదీర్ఘంగా చర్చించారు. అయితే ఇక్కడ ప్రశ్న ఏమిటంటే భవిష్యత్తులో వీటికి ఇచ్చే పాత్రపై సమాధానం ఆధారపడి ఉంటుంది. కేటాయించిన విధులను ఇవి సమర్థవంతంగా నిర్వహించాలి అనేది ఇప్పటికీ మనకు వినపడుతోంది. విధులు సక్రమంగా నిర్వహించడానికి, జవాబుదారీ పెరగడానికి, అభివృద్ధి పథకాలను సమర్థవంతంగా అమలు చేయడానికి ముందు తగినన్ని అధికారాలు ఆర్థిక వనరులు వీటికై కేటాయించాలని కొందరు వాదిస్తున్నారు. విధులకు వనరులకు మధ్య సరైన సమతౌల్యం లేదన్నది. వాస్తవంగా తోస్తుంది. ఈ పరిస్థితిలో మార్పు అన్నది భవిష్యత్తులో జరుగుతుందా అన్నదానిపై సందేహాలు వినవస్తున్నాయి. కారణాలను ప్రత్యేకంగా శోధించనక్కరలేదు. పూర్వానుభవం సూచీకగా తీసుకుంటే ఈ సంస్థలు అధికార రాజకీయాలకే పేరెన్నిక గన్నాయి. కాని అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు కాదని కొందరు అంటున్నారు. అభివృద్ధి విత్తంలో ఈ సంస్థల ఆర్థిక అవసరాలు ఎప్పుడు ప్రాధాన్యత పొందలేదు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల పోషకత్వంపై ఆధారపడడం వల్ల ఈ సంస్థల పెరుగుదల కుంటుపడింది. పనితీరు కూడా దెబ్బతింది. వచ్చే దశాబ్దాలలో ఈ సంస్థల పనితీరు మెరుగుపడుతుందని కూడా గట్టిగా చెప్పలేం. ఎందుకంటే అభివృద్ధి ప్రక్రియలో వికేంద్రీకరణ భాగంగా ఈ యూనిట్లను భావించి తీరితే తప్ప

B.R.A.O.U.

వీటి భవిష్యత్తు అగమ్యగోచరంగా ఉంటుంది. అంటే ప్రస్తుతం ఉన్న కేంద్రీకృత ధోరణులను అరికట్టాలి. ప్రత్యేక సంస్థల స్థాపన గ్రామ స్థాయిలో ఉన్న పంచాయితీల వంటి సంస్థల బలవంతపరిచే ప్రభుత్వ చర్యలను ఇవి ప్రతిఘటిస్తున్నాయి.

జాతీయ పునర్నిర్మాణానికి, జాతి వికాసానికి, స్థానిక సంస్థల సమర్థవంత సాధనాలుగా విఫలం కావడానికి ప్రజల నిరాశక్తతకు ప్రజలు ఒక్కరే బాధ్యులు అని చెప్పలేం. అభివృద్ధి పథకాలు సమర్థవంతంగా అమలు చేయడానికి ప్రజా భాగస్వామ్యం కీలకం అని గుర్తించినా, అత్యధిక ప్రజలను ఈ కార్యక్రమంలో నిమగ్నం చేయడానికి పటిష్టమైన చర్యలు తీసుకోలేదని కొందరు భావిస్తున్నారు. ఇంకా విపులంగా చెప్పాలంటే స్థానిక సంస్థల నిర్మాణంలోని మార్పులు అభివృద్ధి ప్రయత్నంలో గ్రామీణ ప్రజలను ఎక్కువగా నిమగ్నం చేయడం లేదు. ప్రజల సామూహిక ఆమోదంతో తప్ప ఈ సంస్థలు సమర్థవంతంగా పనిచేయజాలవు. విధాన నిర్ణయం అమలు పూర్తి ప్రజాస్వామీకరణ జరిగితే తప్ప ఇది సాధ్యం కాదు. స్థానిక సంస్థల ప్రస్తుత పరిస్థితి, భవిష్యత్‌లో వాటి పాత్ర, అభివృద్ధిని గతిశీల పరిచేవిగా ఈ సంస్థలను ఏ విధంగా పటిష్టం చేయాలన్న విషయాలమీద ఒక జాతీయ చర్చ జరగాలి. అందరికి ఆమోదయోగ్యంగా ఉన్న విధాన రూపకల్పనకు దారి తియ్యాలి.

మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి – అభ్యాసం 2

1. పంచాయితీరాజ్ సంస్థలలో సంస్కరణల పరిమితులను వివరించండి?

.....
.....
.....
.....

2. రాజకీయ వ్యవస్థలో కేంద్రీకరణ ధోరణులు స్థానిక సంస్థల భవిష్యత్తును ఏవిధంగా ప్రభావితం చేస్తాయి.

.....
.....
.....
.....

24.5 సారాంశం

స్థానిక సంస్థల భవిష్యత్తు, సమాజంలో, ముఖ్యంగా రాజకీయ వ్యవస్థలలో జరిగే మార్పులపై ఆధారపడిఉంటుంది. రాజకీయ వ్యవస్థల నిర్మాణంలో అధికారవికేంద్రీకరణ స్థానిక సంస్థలు బలపడడానికి దోహదం చేస్తుంది. ప్రజలలో రాజకీయ చైతన్యం పెరిగినందు వల్ల కూడా స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను వివరించాం. వాటి పరిష్కారం అనేది భవిష్యత్‌లో జరిగే రాజకీయ, సామాజిక మార్పులపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

BRAOU

24.6 మీ అవగాహనను పరీక్షించుకోండి : జవాబులు

అభ్యాసం –1

1. జవాబు కోసం 24.2 చూడండి
2. జవాబు కోసం 24.3 చూడండి

అభ్యాసం – 2

1. జవాబు కోసం 24.4 చూడండి
2. జవాబు కోసం 24.4 చూడండి

24.7 మాదిరిపరీక్షా ప్రశ్నలు

I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. రానున్న సంవత్సరాలలో స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొనే నిర్మాణ సమస్యలను వివరించండి.
2. స్థానిక సంస్థలు ఎదుర్కొనే సమస్యలను వివరించండి.

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 15 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి.

1. భవిష్యత్తు అధ్యయనాల ప్రాధాన్యతను వివరించండి.
2. పంచాయతీరాజ్ సంస్కరణల పరిమితులను వివరించండి.

24.8 సంప్రదింపు రచనలు

1. Thaha M & Om Prakash : Integrated Rural Development (State of art Series) India, CIRDP, Sterling Publishers, New Delhi, 1989.

రచన, అనువాదం : బి. రామ బ్రహ్మం

•••

BRAOU

డా.బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

అండర్ గ్రాడ్యుయేట్ కార్యక్రమం

బి.ఎ. మూడవ సంవత్సర పాఠ్య ప్రణాళిక

ప్రభుత్వ పాలనాశాస్త్రం

కోర్సు – III : భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి

ఖండం – I : పరిచయం

భాగం : 1 అభివృద్ధి స్థానిక సంస్థలు

భాగం : 2 స్థానిక సంస్థలు : అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల అనుభవం

భాగం : 3 స్థానిక సంస్థల ఆవరణం

ఖండం – II : గ్రామీణాభివృద్ధి : స్థానిక సంస్థలు

భాగం : 4 గ్రామీణాభివృద్ధి వ్యూహాలు

భాగం : 5 పంచాయతీరాజ్ : ప్రాధాన్యత , వ్యవస్థీకరణ

భాగం : 6 పంచాయితీరాజ్ : ఒక పరిశీలన

భాగం : 7 సహకార సంఘాలు : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ

భాగం : 8 సహకార సంఘాలు : ఒక పరిశీలన

భాగం : 9 బాంకింగ్ రంగం : ప్రాధాన్యత, వ్యవస్థీకరణ

భాగం : 10 బాంకింగ్ రంగం : ఒక పరిశీలన

భాగం : 11 గ్రామీణాభివృద్ధి : ప్రత్యేక సంస్థలు

భాగం : 12 స్వచ్ఛంద సంస్థలు : గ్రామీణాభివృద్ధి

భాగం : 13 ప్రజాసంఘాలు

ఖండం – III : పట్టణాభివృద్ధి – స్థానిక సంస్థలు

భాగం : 14 పట్టణాభివృద్ధి, వ్యూహాలు

భాగం : 15 నగరపాలక సంస్థ – వ్యవస్థా అధ్యయనం

భాగం : 16 పురపాలక సంఘాలు – వ్యవస్థా అధ్యయనం

భాగం : 17 పట్టణాభివృద్ధి సంస్థలు

ఖండం – IV : స్థానికాభివృద్ధిలో సమస్యలు

భాగం : 18 ప్రజల భాగస్వామ్యం

భాగం : 19 గ్రామీణ – పట్టణ సంబంధాలు

భాగం : 20 స్థానిక సంస్థలు – సంబంధాల సమస్యలు

భాగం : 21 గ్రామీణ అశాంతి : సమస్యలు, స్పందనలు

భాగం : 22 పట్టణ అశాంతి : సమస్యలు, స్పందనలు

భాగం : 23 స్థానిక సంస్థలు – నిర్వహణ సమస్యలు

భాగం : 24 స్థానిక సంస్థల భవిష్యత్తు

BRAOU

•••

డా॥.బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

అండర్ గ్రాడ్యుయేట్ కార్యక్రమం – బి.ఏ. తృతీయ సంవత్సరం

ప్రభుత్వ పాలనాశాస్త్రం

కోర్సు 3, భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి

మాదిరి ప్రశ్నా పత్రము

Time: 3 Hours]

[Max. Marks : 100
[Min. Marks : 35

Section - A

4 x 15 - 60

* క్రింది వాటిలో ఏవేని నాల్గింటికి 30 వంక్తులలో జవాబులు వ్రాయండి.
* ప్రతి ప్రశ్నకు 15 మార్కులు

1. తృతీయ ప్రపంచ దేశాల్లో గ్రామీణాభివృద్ధికి గల ప్రాధాన్యతను చర్చించండి.
2. ' స్థానిక సంస్థలు ప్రగతికి అనివార్యమైన సాధనాలు " – చర్చించండి.
3. గ్రామీణ శ్రామిక ఉపాధి హామీ పథకం పని తీరును విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.
4. సహకార సంస్థల ప్రాధాన్యతను, వ్యవస్థీకరణను వర్ణించండి.
5. ప్రత్యేక అభివృద్ధి ఏజన్సీల విజయాలు, వైఫల్యాలు ఏవి?
6. పట్టణాభివృద్ధి సంస్థల వ్యవస్థీకరణను, విధులను వివరించండి.
7. స్థానిక సంస్థల పనిని నిరోధించే అవరణ కారకాలేవి?
8. గ్రామీణ, పట్టణ అశాంతికి గల కారణాల్లోని సామ్యభేదాలను తెలుపుము.

Section - B

5 x 8 - 40

* క్రింది వాటిలో ఏవేని ఐదింటికైనా 15 వంక్తులలో జవాబులు వ్రాయండి.
* ప్రతి ప్రశ్నకు 8 మార్కులు

9. గ్రామీణాభివృద్ధిలో ప్రజలు పాల్గొనవలసిన అవసరాన్ని పరిశీలించండి.
10. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పంచాయతీరాజ్ సంస్థల పని తీరును సమీక్షించండి.
11. సహకారసంస్థల ధ్యేయాలు, లక్ష్యాలు ఏవి? వాటి సాధనలో ఎదురయ్యే అవరోధాలేవి?
12. ప్రజాసంఘాలపై ఒక వ్యాఖ్య రాయండి.
13. పట్టణ స్థానిక ప్రభుత్వంలో కమిటీ విధానంపై వ్యాఖ్యానించండి.
14. స్థానిక సంస్థల ప్రధాన నిర్వహణ సమస్యల్ని పేర్కొనండి.
15. ఆయకట్టు ప్రాంత అభివృద్ధి కార్యక్రమం పనితీరును విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.
16. గ్రామీణ అశాంతిని తొలగించడానికి అవసరమైన చర్యలేవి?
17. అభివృద్ధిలో ప్రజాభాగస్వామ్యాన్ని కల్పించడానికి పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థ ఏ మేరకు వీలు కల్గిస్తుంది?
18. గ్రామీణ సహకార సంస్థల పనితీరును విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలింపుము.

...

BRAOU

డా.బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

అండర్ గ్రాడ్యుయేట్ కార్యక్రమం – బి.ఏ. తృతీయ సంవత్సరం

ప్రభుత్వ పాలనాశాస్త్రం

కోర్సు 3, భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి

అభ్యాసం 1

గమనిక

1. పుస్తకాలు చూచి జవాబులు వ్రాయకూడదు.
2. సాధ్యమైనంత వరకు ప్రశ్నలకు జవాబులు మీ స్వంత పదాలలోనే వ్రాయాలి.
3. జవాబు కోసం ఏమైనా పుస్తకాలు సంప్రదిస్తే ఆ పుస్తకాల తాలుకు సరియైన సమాచారం ఇవ్వండి.
4. అభ్యాసాలు వ్రాయడానికి మీ స్వంత కాగితాలు వాడండి.
5. పరీక్షకుల మూల్యాంకణ కోసం కావలసినంత స్థలం వదలండి.
6. ఈ అభ్యాసం పూర్తి చేయడానికి రెండు గంటల కంటే ఎక్కువ వ్యవధి తీసుకోరాదు.

I. కింది వాటికి 30 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. గ్రామీణాభివృద్ధి భావనను వివరించండి.
2. గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్థానిక సంస్థల పాత్రను తెలపండి.

II. కింది వాటికి 15 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. పంచాయితీ రాజ్ సంస్థల నిర్మాణం పై ఒక లఘు వ్యాఖ్య వ్రాయండి.
2. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సహకార సంస్థల పనితీరును విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.

BRAOU

•••

BRAOU

డా॥.బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

అండర్ గ్రాడ్యుయేట్ కార్యక్రమం – బి.ఏ. తృతీయ సంవత్సరం

ప్రభుత్వ పాలనాశాస్త్రం

కోర్సు 3, భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి

అభ్యాసం 2

గమనిక

1. పుస్తకాలు చూచి జవాబులు వ్రాయకూడదు.
2. సాధ్యమైనంత వరకు ప్రశ్నలకు జవాబులు మీ స్వంత పదాలలోనే వ్రాయాలి.
3. జవాబు కోసం ఏమైనా పుస్తకాలు సంప్రదిస్తే ఆ పుస్తకాల తాలుకు సరియైన సమాచారం ఇవ్వండి.
4. అభ్యాసాలు వ్రాయడానికి మీ స్వంత కాగితాలు వాడండి.
5. పరీక్షకుల మూల్యాంకణ కోసం కావలసినంత స్థలం వదలండి.
6. ఈ అభ్యాసం పూర్తి చేయడానికి రెండు గంటల కంటే ఎక్కువ వ్యవధి తీసుకోరాదు.

I. కింది వాటికి 30 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. ప్రభుత్వ సంస్థల కంటే స్వచ్ఛంద సంస్థల వలన గల ప్రయోజనాలెట్టివి?
2. గ్రామీణాభివృద్ధిలో ప్రత్యేక సంస్థల పాత్రను వివరించండి.

II. కింది వాటికి 15 పంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పురపాలక సంఘాల నిర్మాణం విధులను గూర్చి పేర్కొనండి.
2. గ్రామీణ పేదలను సమీకృతం చేయడంలో గల సమస్యలెట్టివి.

•••

BRAOU

BRAOU

డా.బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

అండర్ గ్రాడ్యుయేట్ కార్యక్రమం – బి.ఏ. తృతీయ సంవత్సరం

ప్రభుత్వ పాలనాశాస్త్రం

కోర్సు 3, భారతదేశంలో స్థానిక సంస్థలు, అభివృద్ధి

అభ్యాసం 3

గమనిక

1. పుస్తకాలు చూచి జవాబులు వ్రాయకూడదు.
2. సాధ్యమైనంత వరకు ప్రశ్నలకు జవాబులు మీ స్వంత పదాలలోనే వ్రాయాలి.
3. జవాబు కోసం ఏమైనా పుస్తకాలు సంప్రదిస్తే ఆ పుస్తకాల తాలుకు సరియైన సమాచారం ఇవ్వండి.
4. అభ్యాసాలు వ్రాయడానికి మీ స్వంత కాగితాలు వాడండి.
5. పరీక్షకుల మూల్యాంకణ కోసం కావలసినంత స్థలం వదలండి.
6. ఈ అభ్యాసం పూర్తి చేయడానికి రెండు గంటల కంటే ఎక్కువ వ్యవధి తీసుకోరాదు.

I. కింది వాటికి 30 వంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. గ్రామీణ – పట్టణ సంబంధాలను నిర్ణయించే కారకాలను వివరించండి.
2. స్థానిక సంస్థల నిర్వాహణ సమస్యలను చర్చించండి.

II. కింది వాటికి 15 వంక్తులలో జవాబు రాయండి.

1. పట్టణ ప్రాంతాలలో అశాంతికి గల కారణాలు ఎట్టివో పరిశీలించండి.
2. ప్రజల భాగస్వామ్యంనకు గల అడ్డంకులెట్టివి?

DRAOU

•••

BRAOU